

Kunnskap om kunnskapsinstitusjoner er viktig

Universiteter og høyskoler har stor betydning for landets kulturelle, sosiale og økonomiske utvikling. Gjennom sin kritiske rolle styrker de også demokratiet og det sivile samfunn. Arbeidet med å forvalte og utvikle vår kunnskapsformue er sivilisasjonsbyggende i bred forstand. Regjeringens mål er at norsk forskning og høyere utdanning skal være av høy internasjonal klasse og bidra til utviklingen av den globale kunnskapsallmenningen. Universitets- og høyskolesektoren skal samlet sett møte kunnskapsbehov i alle sektorer og i alle regioner i landet. Hele landet har behov for høyt utdannet arbeidskraft og forskningsbasert kunnskap – kunnskap som skal bidra til utvikling og innovasjon regionalt, nasjonalt og globalt.

Kunnskapsdepartementet lanserer med dette sin årlige tilstandsrapport for universitets- og høyskolesektoren. Universiteter og høyskoler er viktige samfunnsinstitusjoner og sektoren preges av mange spennende utviklingsprosesser. Det er derfor avgjørende at vi har god kunnskap om sektoren, noe denne rapporten bidrar til. I rapporten rettes søkelyset mot tilstanden i universitets- og høyskolesektoren i 2010 og utviklingstrekk de siste årene. 60 institusjoner inngår i analysen; 37 statlige og 23 private. Forskjellene mellom disse er store langs mange dimensjoner, og det er de også ment å være. Norge trenger mangfold i UH-sektoren. Det er ønskelig med institusjoner med ulike profiler og en sektor kjennetegnet av arbeidsdeling og spesialisering mellom institusjonene.

Mangfold i høyere utdanning er viktig av flere grunner. Med mangfold vil institusjonene bedre kunne møte behovene til en sammensatt studentmasse, til et spesialisert arbeidsmarked og ulike kunnskapsbehov i samfunnet. Dessuten kan et system kjennetegnet av mangfold bidra til å fremme sosial mobilitet og til å kombinere elite- og masseutdanning. Det gir også mulighet til å prøve ut ulike måter å være høyere utdanningsinstitusjon på.

Regjeringen har pekt ut 2011 til Vitenskapsåret. I løpet av 2011 inviterer vi til diskusjoner om betydningen av forskning og utdanning for vekst, velferd og kulturell utvikling. Dette vil bli viktige diskusjoner som vil gi retning for universitets- og høyskolesektoren framover. Jeg vil oppfordre universiteter og høyskoler til å delta i debattene i vitenskapsåret.

Tora Aasland

Forsknings- og høyere utdanningsminister Tora Aasland

Forord

Kunnskapsdepartementet utarbeider årlig en tilstandsrapport for universitets- og høyskolesektoren. Rapporten er et kunnskapsgrunnlag til bruk i den årlige etatsstyringen mellom de statlige høyere institusjonene og Kunnskapsdepartementet, og tilsvarende i de årlige dialogmøtene mellom de private institusjonene og departementet. Dokumentet er også et grunnlag for Kunnskapsdepartementets årlige budsjettarbeid og politikkutvikling på området.

Tilstandsrapporten presenterer data på en lang rekke indikatorer og er delt inn i følgende temaer: utdanning, forskning, internasjonalisering, høyere utdanning og omverden, organisasjon og personal, institusjonsprofiler og økonomi og ressursforvaltning. Innledningsvis har rapporten et sammendrag om tilstanden i sektoren i 2010 og om utviklingen de siste årene. Rapporten avsluttes med et essaypreget kapittel hvor sammenhengen mellom samfunnstrender mer i stort og utviklingen i universitets- og høyskolesektoren drøftes.

I rapporten gis det både en oversikt over resultater på sektornivå, mellom ulike institusjonskategorier og mellom enkeltinstitusjoner. Tabeller for den enkelte institusjon er i hovedsak plassert i tabellvedlegget, men også i noen sammenhenger i hovedrapporten. Tilstandsrapporten omfatter alle statlige og private høyere utdanningsinstitusjoner med statstilskudd/ bevilgning fra Kunnskapsdepartementet.

Datamaterialet i denne rapporten er i hovedsak hentet fra institusjonenes rapportering til Database for statistikk om høgre utdanning (DBH). I tillegg brukes data fra NIFU, Norges forskningsråd, SSB og SIU. Videre presenteres data fra relevante evalueringer og forskningsrapporter nasjonalt og internasjonalt.

Tilstandsrapporten er i det store og hele basert på kvantitative data. Det er viktig å påpeke at kvantitative indikatorer alene ikke gir et bilde av den totale virksomheten i sektoren. For å få mer dyptgående kunnskap om kvalitet i forskningen gjennomfører Norges forskningsråd jevnlig evalueringer av ulike forskningsdisipliner. På utdanningssiden har Nokut et særlig ansvar for kvalitet gjennom evalueringer og (re)akkrediteringer av utdanninger. I tillegg finnes det andre typer undersøkelser og rapporter som belyser ulike sider ved sektoren. Indikatorene i rapporten kan likevel bidra til å kaste lys over viktige sider ved lærestedenes aktiviteter og påpeke utviklingstendenser i sektoren. Noen av indikatorene som brukes i rapporten er også etablerte indikatorer på kvalitet. I første rekke gjelder dette for forskning. Tall på vitenskapelig publisering og sitering er anerkjente indikatorer på forskningskvalitet. Det er i mindre grad utviklet tilsvarende for utdanningsvirksomheten. Kvalitet i utdanning anses som et mangfoldig begrep med mange dimensjoner, som eksempelvis trekk ved studentene og dem som underviser, studentenes innsats, undervisningsformer og -ressurser, studentenes læringsutbytte og hvordan de klarer seg på arbeidsmarkedet.

Rapporten er utarbeidet av analyseteamet i universitets- og høyskoleavdelingen som består av André Kristiansen, Erik Øverland, Mads Gravås, Magnus Worren, Mai-Lin Hofsøy, Ole Anders Sandtrøen, Steinar Johannessen, Sverre Rustad, Tone Jeanette Berntsen, Tove Lyngra og Ingvild Marheim Larsen, med sistnevnte som prosjektleder og faglig ansvarlig. I tillegg har Margrete Søvik og Marie Wien Fjell bidratt.

Kilde til figurer og tabeller er Database for statistikk om høgre utdanning (DBH) der annet ikke er oppgitt.

Forklaringer på forkortelser finnes i vedleggsrapporten.

Høgskolen i Bodø (HiBo) har blitt akkreditert som universitet, og er fra 1.1.2011 Universitetet i Nordland (UiN). Siden denne rapporten omhandler situasjonen t.o.m. 2010 betegnes institusjonen HiBo og kategoriseres som statlig høyskole.

Ordskyen på forsiden er laget med hjelp av wordle.net.

Innhold

Kunnskap om kunnskapsinstitusjoner er viktig.....	3
Forord.....	5
Innhold	7
Figurer:.....	11
Tabeller	14
1 Sammenheng	17
1.1 Innledning	17
1.2 Utviklingspotensial i UH-sektoren.....	17
1.3 Sektorbildet for 2010	19
1.4 Siste års utvikling i UH-sektoren	20
1.4.1 Utdanning.....	20
1.4.2 Forskning.....	23
1.4.3 Omverden	27
1.4.4 Personal- og økonomiforvaltning.....	28
1.4.5 Universitetsmuseene	33
2 Utdanning	35
2.1 Innledning	35
2.2 Utviklingen i studietilbudet	35
2.2.1 Antall studietilbud	35
2.2.2 Studentene fordelt på studienivå.....	37
2.2.3 Aldersprofilen på årskurs	39
2.2.4 Masterkandidater på statlige universiteter og høyskoler	40
2.3 Rekruttering til høyere utdanning	42
2.3.1 Antall søknader til høyere utdanning.....	42
2.3.2 Primærsøkere per studieplass.....	43
2.3.3 Kvalifiserte primærsøkere	43
2.3.4 Poengsnitt for førsteprioritetssøkere	44
2.3.5 Søknung til grunnskolelærerutdanningene spesielt.....	44
2.3.6 Totalt antall registrerte studenter	46
2.3.7 Andel innvandrere i høyere utdanning	46
2.4 Gjennomstrømming.....	48
2.4.1 Gjennomføringsgrad i forhold til avtalt utdanningsplan.....	48
2.4.2 Studiepoeng per student.....	48
2.4.3 Gjennomføring på normert tid.....	50
2.4.4 Ferdige kandidater	52
2.5 Karakterer og stryk	54
2.5.1 Karakterfordeling	54
2.5.2 Strykprosent	55
2.6 Kjønnsperspektivet i valg av utdanning	56
2.7 Fleksibel utdanning	59
2.7.1 Omfang og utvikling	59
2.7.2 Støtte til fleksibel utdanning	61
2.7.3 Fleksibilisering av ordinær campusutdanning.....	63
2.8 Hva vet vi om kvaliteten på høyere utdanning?	64
2.8.1 Studentenes tidsbruk	65
2.8.2 Undervisnings- og vurderingsformer	66

2.8.3	Relevans	67
2.8.4	Læringsutbytte	68
2.9	<i>Hovedtendenser utdanning</i>	71
3	Forskning	73
3.1	<i>Innledning</i>	73
3.2	<i>Doktorgrader</i>	73
3.2.1	Avlagte doktorgrader	73
3.2.2	Utviklingen i avlagte doktorgrader per fagområde	78
3.2.3	Andel kvinner blant doktorandene	80
3.2.4	Avlagte doktorgrader og stipendiatårsverk etter finansieringskilde	81
3.2.5	Rekrutteringsstillinger – institusjonenes oppfylingsgrad	83
3.2.6	Gjennomstrømming	86
3.2.7	Nærings-ph.d.	90
3.3	<i>Stipendprogram for kunstnerisk utviklingsarbeid</i>	91
3.4	<i>Vitenskapelig publisering</i>	92
3.4.1	Publisering i UH-sektoren	92
3.4.2	Norsk publisering i internasjonalt perspektiv	101
3.5	<i>Finansiering av forskning</i>	103
3.5.1	FoU-utgifter i UH-sektoren totalt	103
3.5.2	FoU-utgifter fordelt på finansieringskilde	104
3.5.3	FoU-utgifter fordelt på fagområder	106
3.5.4	FoU-utgifter fordelt på utgiftsart	108
3.5.5	Tildeling fra EU	108
3.5.6	Tildeling fra NFR	112
3.5.7	Universitetene i Forskningsrådet	116
3.5.8	Elitesatsinger i forskning og innovasjon	119
3.5.9	Strategiske høgskoleprosjekter (SHP)	124
3.5.10	Norsk deltakelse i 7. rammeprogram	125
3.6	<i>Hovedtendenser forskning</i>	128
4	Internasjonalisering	131
4.1	<i>Innledning</i>	131
4.2	<i>Institusjonelt samarbeid</i>	131
4.2.1	Samarbeid om studieprogrammer og fellesgrader	131
4.2.2	Institusjonelt samarbeid finansiert gjennom programmer	133
4.2.3	Uttekslingssamarbeid	138
4.3	<i>Internasjonalt forskningssamarbeid</i>	140
4.4	<i>Internasjonalisering hjemme</i>	145
4.4.1	Fremmedspråklige studietilbud	145
4.4.2	Utenlandske studenter i Norge	148
4.4.3	Utenlandske ph.d.-kandidater i Norge	152
4.5	<i>Norske forskere og studenter i utlandet</i>	154
4.5.1	Norske studenter i utlandet	154
4.5.2	Norske ph.d.-kandidater i utlandet	161
4.6	<i>Hovedtendenser internasjonalisering</i>	164
5	Institusjonene og omverdenen	165
5.1	<i>Innledning</i>	165
5.2	<i>Formidling</i>	166
5.3	<i>Ekstern deltakelse i UH-sektoren</i>	167

5.4	<i>Utdanning og samfunnet rundt</i>	167
5.4.1	Etter- og videreutdanning	167
5.4.2	Eksternt finansierte studenter	169
5.4.3	Erfaringsbaserte mastergradsprogrammer.....	171
5.4.4	Entreprenørskap i utdanningen	172
5.5	<i>Bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet</i>	174
5.5.1	Bidrags- og oppdragsinntekter.....	174
5.5.2	Forholdet mellom bidrag og oppdrag	177
5.5.3	Bidrags- og oppdragsinntekter fordelt på kilder	180
5.6	<i>Innovasjon, kommersialisering og kunnskapsoverføring</i>	181
5.6.1	Forretningsideer, patenter, lisensiering og nye foretak.....	181
5.6.2	Virkemidler for innovasjon, kommersialisering og kunnskapsoverføring.....	184
5.6.3	Immaterielle rettigheter – IR (eng: IPR)	188
5.6.4	Kunnskapsoverføring.....	190
5.7	<i>Eierskap i selskaper – statlige institusjoner</i>	192
5.8	<i>Universitetsmuseene</i>	195
5.8.1	Formidlingsaktiviteter	195
5.8.2	Sikring og bevaring	197
5.9	<i>Hovedtendenser institusjonene og omverden</i>	199
6	<i>Organisasjon og personal</i>	201
6.1	<i>Innledning</i>	201
6.2	<i>Styring og ledelse ved universiteter og høyskoler</i>	201
6.2.1	Styre- og ledelsesmodell i statlige institusjoner.....	201
6.2.2	Eksterne styrerepresentanter i statlige institusjoner.....	204
6.2.3	Ledergrupper på institusjonsnivå i statlige institusjoner	205
6.2.4	Styret i private institusjoner.....	207
6.3	<i>Personalet ved universiteter og høyskoler</i>	207
6.3.1	Antall årsverk i UH-sektoren i 2010 fordelt på stillingsgruppe	207
6.3.2	Utviklingen i årsverk over tid	208
6.3.3	Midlertidig personale	210
6.3.4	Stillingsstrukturen blant faglig personale.....	215
6.3.5	Aldersfordelingen blant personalet	221
6.3.6	Administrativt personale.....	223
6.3.7	Faglige og administrative lederstillinger	224
6.3.8	Forholdstall mellom faglig og administrativt personale.....	225
6.3.9	Forholdstall mellom studenter og ansatte	228
6.3.10	Likestilling	230
6.4	<i>Hovedtendenser organisasjon og personal</i>	232
7	<i>Økonomi og ressursforvaltning</i>	233
7.1	<i>Innledning</i>	233
7.2	<i>Inntekter</i>	233
7.2.1	Statlige institusjoner	233
7.2.2	Private institusjoner	235
7.3	<i>Kostnader</i>	238
7.3.1	Statlige institusjoner	238
7.3.2	Private institusjoner	239
7.4	<i>Resultat og nøkkeltall</i>	240
7.4.1	Statlige institusjoner	240
7.4.2	Private institusjoner	245

7.5	<i>Finansieringssystemet</i>	247
7.5.1	Uttelling på insentivene i finansieringssystemet	248
7.6	<i>DEA – Effektivitetsanalyse av institusjonene</i>	250
7.6.1	Hva er DEA?	250
7.6.2	Fordeler og ulemper med DEA	250
7.6.3	DEA-analyse av universitetene.....	251
7.6.4	DEA-analyse av statlige høyskoler.....	253
7.6.5	DEA-analyse av statlige vitenskaplige høyskoler.....	256
7.6.6	Avsluttende merknad om DEA-analysen.....	257
7.7	<i>Driftsutgifter per heltidsekvivalent</i>	258
7.8	<i>Driftsutgifter per publiseringspoeng</i>	259
7.9	<i>Hovedtendenser økonomi og ressursforvaltning</i>	262
8	Klassifisering av høyere utdanning – institusjonsprofiler	263
8.1	<i>Innledning</i>	263
8.2	<i>EUs initiativ til en ny typologi for høyere utdanningsinstitusjoner</i>	264
8.3	<i>”Blomsten” – utvikling av et norsk klassifikasjonssystem</i>	265
8.3.1	Logikken i klassifikasjonssystemet	266
8.4	<i>Institusjonsprofiler</i>	269
9	Hvor går den norske UH-sektoren?	277
9.1	<i>Innledning</i>	277
9.2	<i>Globale påvirkninger og trender</i>	277
9.2.1	Globale utfordringer.....	278
9.2.2	Digitalisering og konvergerende teknologier	281
9.3	<i>Demografi</i>	282
9.3.1	Eldrebolegen	282
9.3.2	Yngrebølegen	282
9.3.3	Tilbud og etterspørsel etter høyere utdannet arbeidskraft fram mot 2020 i Norge	284
9.4	<i>Rangeringer og klassifisering av høyere utdannings- og forskningsinstitusjoner</i>	284
9.5	<i>Hovedtrekk i den europeiske forsknings- og utdanningspolitikken</i>	286
9.5.1	Europa 2020	287
9.5.2	Flaggskipene	287
9.5.3	Grønnboka om et nytt felles strategisk rammeverk for forskning og innovasjon.....	288
9.5.4	Den nye Bolognaprosessen	290
9.6	<i>Eksempler på norsk politikk for å møte utfordringene</i>	290
9.6.1	Endringer i institusjonslandskapet - Samarbeid, Arbeidsdeling og konsentrasjon (SAK).....	290
9.6.2	Samfunnsrollen/oppdraget	292
9.6.3	Kvalifikasjonsrammeverket	292
9.6.4	Samarbeid med land i andre deler av verden	292
9.6.5	Kvalitetsutfordringer i norsk høyere utdanning?	293
9.6.6	Søkelys på profesjonsutdanningene	294
9.6.7	Realfagsstrategi.....	296
9.6.8	Oppfølging av handlingsromutvalget	296
9.6.9	Fagerbergutvalget	297
9.7	<i>Avslutning</i>	297
	Litteratur og kilder	299

Figurer:

Figur 2.1 Utviklingen i antall studietilbud på (hhv.) 60 studiepoeng og mindre	36
Figur 2.2 Andel registrerte studenter på årskurs, bachelor og master	37
Figur 2.3 Andel registrerte studenter på årskurs, bachelor og master i 2010	38
Figur 2.4 Antall studenter på ulike studietilbud ved universiteter og statlige høyskoler	38
Figur 2.5 Antall studenter på ulike studietilbud.....	39
Figur 2.6 Utviklingen i andel innvandrere i høyere utdanning i prosent av studentmassen	47
Figur 2.7 Karakterfordeling A-E etter institusjonstype	54
Figur 2.8 Utvikling i antall fleksible studenter 2006-2010	60
Figur 2.9 Fleksible studenter som andel av totalantallet studenter høst 2010	61
Figur 2.10 Prosjektstøtte fra NUV til utvikling av fleksible studietilbud	62
Figur 2.11 Gjennomsnittlig antall timer brukt på selvstudier per uke	65
Figur 2.12 Antall undervisningstimer ukentlig per student i perioden 2005-2008.....	67
Figur 3.1 Antall avlagte doktorgrader per år 1991-2010.	74
Figur 3.2 Antall avlagte doktorgrader i nordiske land 2000-2009.....	78
Figur 3.3 Antall doktorgrader per million innbyggere i de nordiske landene 2000-2009	78
Figur 3.4 Antall avlagte doktorgrader per fagområde 2001-2010.	79
Figur 3.5 Andel avlagte doktorgrader per fagområde 2001-2010.	79
Figur 3.6 Andel kvinner blant doktorandene per fagområde og totalt 2001-2010.....	80
Figur 3.7 Andel kvinner blant nye doktorander i de nordiske landene 2000-2009	81
Figur 3.8 Andel avlagte doktorgrader per finansieringskilde 2002-2010.....	82
Figur 3.9 Andel stipendiatårsverk 2004-2010 etter finansieringskilde	83
Figur 3.10 Antall publiseringspoeng per år f.o.m. 2004, sektornivå	93
Figur 3.11 Andelen (%) publikasjoner på nivå 2 f.o.m. 2004.....	97
Figur 3.12 Fordeling (%) av forfatterandeler på publikasjonsform f.o.m. 2004.....	98
Figur 3.13 Antall åpent tilgjengelige vitenskapelige artikler i UH-sektoren 2005-2010.....	98
Figur 3.14 Antall artikler per 1000 innbyggere i utvalgte land, 2009.....	102
Figur 3.15 Årlig vekst (%) i antall artikler i utvalgte land, 2005-2009	102
Figur 3.16 Relativ siteringsindeks i utvalgte land, 2006-2008 (verdensgjennomsnitt = 100)	103
Figur 3.17 FoU-utgifter (mill.kr) per institusjon 2001-2009, løpende priser.....	104
Figur 3.18 Andel FoU-utgifter (%) i 2009 fordelt på institusjon og finansieringskilde	105
Figur 3.19 Andel FoU-utgifter (%) i UH-sektoren fordelt på finansieringskilde 2001-2009	106
Figur 3.20 Andel FoU-utgifter (%) i 2009 per fagområde ved de enkelte institusjonene	107
Figur 3.21 Andel FOU-utgifter (%) per fagområde i UH-sektoren i perioden 2001-2009	107
Figur 3.22 Andel FoU-utgifter (%) per utgiftsart i UH-sektoren 2001-2009.....	108
Figur 4.1 Fellesgrader, doble grader og felles studieprogrammer fordelt på fag.....	132
Figur 4.2 Andelen (%) internasjonalt samforfattede artikler per land i perioden 2004-08	143
Figur 4.3 Andelen (%) internasjonalt samforfattede artikler per nordiske land	144

Figur 4.4 Faglig fordeling av engelskspråklige mastergradsprogrammer	148
Figur 4.5 Oppholdstillatelser i studieøyemed gitt av UDI, 2004-2008	149
Figur 4.6 Andel utenlandske statsborgere blant nye doktorander 1991-2010	152
Figur 4.7 Andelen utenlandske statsborgere (%) blant doktorandene	153
Figur 4.8 Andel utenlandske statsborgere blant nye doktorander i nordiske og baltiske land.....	153
Figur 4.9 Antall utenlandske doktorander 2001-2010 fordelt på opprinnelsesregion.....	154
Figur 4.10 Norske gradsstudenter og delstudenter i utlandet.....	155
Figur 4.11 Delstudentenes faglige orientering.....	160
Figur 4.12 Mobilitetsfaktor innenfor ulike fagområder	161
Figur 4.13 Mobilitetsrate blant ph.d.-kandidater i Norge.....	162
Figur 4.14 Fag og destinasjonsland	163
Figur 5.1 Institusjonene og omverdenen	165
Figur 5.2 Videreutdanning totalt (eksternt og internt finansiert) høstsemester	168
Figur 5.3 Etterutdanning i regi av UH-institusjonene, vektet i studentårsverk.....	169
Figur 5.4 Eksternfinansierte studenter som andel av totalt antall registrerte.....	170
Figur 5.5 UH-relaterte prosjekter finansiert gjennom RFF i 2010.....	187
Figur 6.1. Eksterne styremedlemmers hovedstilling fordelt på sektor.	204
Figur 6.2 Antall årsverk i ulike stillingsgrupper i sektoren	208
Figur 6.3 Antall årsverk i ulike stillingsgrupper i hele UH-sektoren 2004-2010	209
Figur 6.4 Antall årsverk i ulike stillingsgrupper ved statlige institusjoner 2001-2010.....	210
Figur 6.5 Prosentandel midlertidige årsverk i ulike stillingsgrupper.....	211
Figur 6.6 Prosentandel midlertidige årsverk ved statlige og private UH-institusjoner	211
Figur 6.7 Prosentandel årsverk i førstestillinger inkl. postdoktor	216
Figur 6.8 Antall årsverk i dosent- og førstelektorstillinger 2004-2010	219
Figur 6.9 Aldersfordelingen på personale ved universiteter og høyskoler. Prosent.....	222
Figur 6.10 Antall årsverk for ulike kategorier administrative stillinger 2007-2010.....	223
Figur 6.11 Antall årsverk i ulike saksbehandler- og utrederstillinger 2004-2010.....	224
Figur 6.12 Antall årsverk i ulike kategorier lederstillinger 2007-2010	225
Figur 6.13 Forholdstall årsverk i UFF-stillinger og i administrative stillinger 2004-2010	225
Figur 6.14 Forholdstall årsverk i UFF-stillinger og i administrative stillinger 2004-2010	226
Figur 6.15 Forholdstall antall studenter og totalt antall UFF-stillinger 2001-2010.....	229
Figur 6.16 Forholdstall antall studenter og totalt antall administrative stillinger	229
Figur 6.17 Prosentandel kvinner i ulike stillingskategorier 2004-2010	230
Figur 6.18 Prosentandel kvinner i ulike lederkategorier 2004-2010.....	231
Figur 6.19 Andel kvinner i førstestillinger av totalt antall årsverk i førstestillinger 2001-2010.....	231
Figur 7.1 Driftsinntekter 2010, fordeling på inntektskilde	234
Figur 7.2 Inntekt fra bevilgning fra Kunnskapsdepartementet 2008-2010.....	235
Figur 7.3 Driftsinntekter 2010, fordeling på inntektskilde	236

Figur 7.4 Statstilskudd 2008-2010, målt som andel av totale driftsinntekter.....	237
Figur 7.5 Driftskostnader 2010, fordeling etter kostnadstype.....	239
Figur 7.6 Driftskostnader 2010, fordeling etter kostnadstype.....	240
Figur 7.7 Avregning i prosent av bevilgning 2010	241
Figur 7.8 Resultatgrad oppdragsvirksomhet 2010	242
Figur 7.9 Arbeidskapital i prosent av driftsinntekter 2010 og gjennomsnitt 2008-2009	243
Figur 7.10 Avsetninger 2008-2010 nominelt og prisjustert	244
Figur 7.11 Avsetninger spesifisert etter formål for 2010.....	244
Figur 7.12 Enkel DEA universitetene	252
Figur 7.13 Enkel DEA statlige høyskoler	255
Figur 7.14 Enkel DEA statlige vitenskaplige høyskoler	257
Figur 8.1 Institusjonsprofilen til institusjon X.....	267
Figur 8.2 Institusjonsprofil Oslofjordalliansen	270
Figur 8.3 Institusjonsprofil Høgskolen i Oslo og Akershus	271
Figur 8.4 Institusjonsprofil Innlandsuniversitetet	272
Figur 8.5 Institusjonsprofil statlige universiteter og høyskoler i Nord-Norge.....	273
Figur 8.6 Institusjonsprofil NTNU	274
Figur 8.7 Institusjonsprofil UiO	275
Figur 8.8 Institusjonsprofil UiS	276
Figur 9.1 Forsknings samarbeid 1998	279
Figur 9.2 Forsknings samarbeid 2008	279
Figur 9.3 Antall personer i gruppen 19–29 år i Norge. 1995–2025.....	283
Figur 9.4 Kumulert studietilbøyelighet for fire kull 19-åringene i prosent av kullet.....	283
Figur 9.5 Usikkerhet og betydning	298

Tabeller

Tabell 2.1 Nye og avviklede studietilbud	35
Tabell 2.2 Institusjoner med mange studietilbud på 60 studiepoeng og mindre	36
Tabell 2.3 Aldersprofil på årskurs.....	39
Tabell 2.4 Oversikt over antall uteksaminerte kandidater	41
Tabell 2.5 Gjennomsnittlig antall kandidater per masterprogram, 2007 - 2010	41
Tabell 2.6 Søknader	42
Tabell 2.7 Antall primærøkere per studieplass.....	43
Tabell 2.8 Antall kvalifiserte primærøkere per studieplass	44
Tabell 2.9 Karaktersnitt for førsteprioritetssøkere	44
Tabell 2.10 Søking og møtt-tall til grunnskolelærerutdanningene	45
Tabell 2.11 Registrerte studenter høstsemesteret (egenfinansiert).....	46
Tabell 2.12 Antall innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre	47
Tabell 2.15 Nye studiepoeng per registrerte, heltidsekvivalenter (egenfinansiert)	48
Tabell 2.13 Gjennomføringsgrad studiepoeng i forhold til avtalt utdanningsplan	49
Tabell 2.14 Nye studiepoeng per registrerte (egenfinansiert).....	49
Tabell 2.16 Gjennomføring på normert tid, bachelor og master	51
Tabell 2.17 Ferdige kandidater (egenfinansiert), etter institusjonskategori	52
Tabell 2.18 Uteksaminerte kandidater fordelt på studium (egenfinansiert)	53
Tabell 2.19 Strykprosent fordelt på institusjonskategori (egenfinansiert)	56
Tabell 2.20 Registrerte studenter, fordelt på studium og kjønn.....	57
Tabell 2.21 Deltakelse i eCampus-løsninger	64
Tabell 3.1 Avlagte doktorgrader, fordelt på institusjon	75
Tabell 3.2 Avlagte doktorgrader per UFF-stilling	76
Tabell 3.3 Antall samarbeidsgrader fordelt på høyskole	77
Tabell 3.4 Avlagte doktorgrader 2002-2010	82
Tabell 3.5 Antall stipendiatårsverk 2004-2010	82
Tabell 3.6 Institusjonenes oppfylging av tildelte stipendiatstillinger med øremerket bevilgning	84
Tabell 3.7 Oppfylging av postdoktorstillinger ved institusjoner med egen doktorgradsrett.	86
Tabell 3.8 Netto gjennomstrømmingstid i årsverk – statlige og private institusjoner.....	87
Tabell 3.9 Brutto gjennomstrømmingstid i årsverk – statlige og private institusjoner.....	87
Tabell 3.10 Antall avbrutte doktorgradsavtaler – statlige og private institusjoner	87
Tabell 3.11 Antall doktorgradsavtaler eldre enn fem år – statlige og private institusjoner	88
Tabell 3.12 Regjeringens måltall for gjennomstrømming i doktorgradsutdanningen	88
Tabell 3.13 Gjennomføringsprosent for avlagte doktorgradskandidater	89
Tabell 3.14 Fordelingen av nærings-ph.d. prosjekter på institusjoner 2008 - 2011	91
Tabell 3.15 Oversikt over stipendiater i det kunstneriske stipendprogrammet per institusjon.....	91
Tabell 3.16 Antall fullførte kandidater i kunstnerisk stipendprogram	92

Tabell 3.17 Institusjoner med størst økning i publiseringspoeng	93
Tabell 3.18 Institusjoner med størst nedgang i publiseringspoeng	94
Tabell 3.19 Publiseringspoeng per UFF-stilling per institusjon f.o.m. 2004	95
Tabell 3.20 Antall og andel åpent tilgjengelige artikler per institusjon 2005-2010	100
Tabell 3.21 Andel åpent tilgjengelige artikler per institusjonskategori 2005-2010	100
Tabell 3.22 Samlede FoU-utgifter i UH-sektoren i 2009	103
Tabell 3.23 Statstilskudd, EU-midler og forholdet mellom disse, 2009-2010	109
Tabell 3.24 EU-tildeling per UFF-stilling	111
Tabell 3.25 Statstilskudd, NFR-midler og forholdet mellom disse, 2009-2010	113
Tabell 3.26 NFR-tildeling per UFF-stilling	115
Tabell 3.27 Andel (%) søknader og andel (%) innvilgede prosjekter per virkemiddel av	117
Tabell 3.28 Målrettet og total innsats per prioritering i forskningsmeldingen <i>Vilje til forskning</i>	117
Tabell 3.29 Målrettet og total innsats per prioritering i forskningsmeldingen <i>Klima for forskning</i>	118
Tabell 3.30 Elitesatsinger – SFF, SFI, NCE og FME	120
Tabell 3.31 Fordelingen av norske deltakelser og koordinatorene på grupper i UH-sektoren.	125
Tabell 3.32 Fordelingen av norske deltakelser og koordinatorene på programmer for universitetene	126
Tabell 3.33 Fordelingen av norske deltakelser og koordinatorene på programmer for høyskolene	128
Tabell 4.1 Norske institusjoner som oppgir å ha fellesgrader, doble grader og felles studieprogrammer	132
Tabell 4.2 Institusjonenes deltagelse i programmer for internasjonalt utdannings samarbeid	136
Tabell 4.3 Utvekslingsfaktor ved norske institusjoner	138
Tabell 4.4 Antall sampublikasjoner, andel av norsk internasjonalt samforfatterskap	140
Tabell 4.5 Andel per samarbeidsland av totalt antall internasjonalt samforfattede artikler	141
Tabell 4.6 Prosentandel artikler med internasjonalt samforfatterskap 2004-2009	142
Tabell 4.7 Fremmedspråklige studietilbud ved norske institusjoner	145
Tabell 4.8 Engelskspråklige mastergradsprogrammer ved norske institusjoner	147
Tabell 4.9 Utenlandske studenter i Norge, fordelt på land (ti viktigste)	149
Tabell 4.10 Utvekslingsfaktor innreisende studenter	150
Tabell 4.11 Norske gradsstudenters destinasjonsland	156
Tabell 4.12 Norske delstudenters destinasjonsland	157
Tabell 4.13 Utvekslingsfaktor utreisende studenter	158
Tabell 5.1 Formidlingsdata fra Cristin	166
Tabell 5.2 Antall erfaringsbaserte programmer og omfang i studiepoeng	171
Tabell 5.3 Kurs og undervisning i entreprenørskap	173
Tabell 5.4 Bidrags- og oppdragsaktivitet utenom EU og NFR 2007 til 2008	175
Tabell 5.5 Bidrags- og oppdragsaktivitet utenom EU og NFR 2009 til 2010	175
Tabell 5.6 Driftsinntekter, BOA utenom EU-midler og midler fra NFR, og forholdet mellom disse	176
Tabell 5.7 Inntekter til bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA) ved offentlige instit.	178
Tabell 5.8 Inntekter til bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA)	180

Tabell 5.9 BOA, gjennomsnittlig fordeling på kilde (prosent)	181
Tabell 5.10 Forretningsideer, patenter, lisensiering og nye foretak i perioden 2007 - 2010.....	182
Tabell 5.11 Tildelinger til kommersialiseringaktører (inkl. TTOer) FORNY i 2008 – 2010	185
Tabell 5.12 Høyskoler som ble innstilt til støtte fra FORNY i 2008 – 2010.....	185
Tabell 5.13 UH-relaterte prosjekter finansiert gjennom RFF i 2010	186
Tabell 5.14 Prosjekter i samarbeid med universiteter 2009 og 2010	187
Tabell 5.15 Prosjekter i samarbeid med norske høyskoler i 2009 og 2010.....	188
Tabell 5.16 Aksjeinteresser, antall poster samt poster > 50 % i 2010	193
Tabell 5.17 Aksjeselskaper med dominerende statlig eierskap forvaltet av KD eller institusjonene	194
Tabell 5.18 Universitetsmuseene – formidling 2008	195
Tabell 5.19 Universitetsmuseene – formidling 2009	196
Tabell 5.20 Universitetsmuseene - formidling 2010	196
Tabell 5.21 Universitetsmuseene – sikring og bevaring 2008.....	198
Tabell 5.22 Universitetsmuseene – sikring og bevaring 2009.....	198
Tabell 5.23 Universitetsmuseene – sikring og bevaring 2010.....	198
Tabell 6.1 Styre- og ledelsesmodell ved statlige universiteter og høyskoler	203
Tabell 6.2 Faglige ledergrupper på institusjonsnivå.....	206
Tabell 6.3 Antall årsverk i ulike stillingsgrupper i sektoren totalt og ved statlige institusjoner 2007-10	209
Tabell 6.4 Andel midlertidige årsverk i alle stillingsgrupper ekskl. rekrutteringsstillinger 2002-2010	213
Tabell 6.5 Andel midlertidige årsverk for menn og kvinner i ulike stillingsgrupper av alle årsverk	215
Tabell 6.6 Stillinger i UH-sektoren.....	217
Tabell 6.7 Stillinger ved statlige UH-institusjoner	217
Tabell 6.8 Stillinger ved private UH-institusjoner	218
Tabell 6.9 Aldersfordeling (antall årsverk og andel), utvalgte UFF-stillinger 2007 og 2010	222
Tabell 6.10 Forholdstall årsverk i UFF-stillinger og i administrative stillinger.....	227
Tabell 7.1 Studie- og eksamensavgift (i 1 000 kr) per registrert student (høstsemesteret)	238
Tabell 7.2 Virksomhetskapital 2008-2010.....	245
Tabell 7.3 Driftsresultat 2008-2010 per institusjon (private).....	246
Tabell 7.4. Uttelling i kr per resultatenheter for utdanningsindikatorne.	248
Tabell 7.5 Uttelling i kr. per resultatenheter for indikatorne i RBO 2007-2010	248
Tabell 7.6 Forhold mellom 60-studiepoengsenheter, antall publiseringspoeng og antall ansatte.....	251
Tabell 7.7 Forhold mellom 60-studiepoengsenheter, antall publiseringspoeng og antall ansatte.....	253
Tabell 7.8 Forhold mellom 60-studiepoengsenheter, antall publiseringspoeng og antall ansatte.....	256
Tabell 7.9 Driftsutgifter per heltidsekvivalent (egenfinansiert).....	258
Tabell 7.10 Driftsutgifter per publiseringspoeng	260
Tabell 8.1 Dimensjoner og indikatorer i U-map	264
Tabell 8.2 Oversikt over dimensjoner og indikatorer i "Blomsten"	265

1 Sammendrag

1.1 Innledning

Utdanning og forskning er kjerneoppgavene til universiteter og høyskoler, og tilstandsrapporten belyser ulike sider ved utdannings- og forskningsvirksomheten. Rapporten belyser også forholdet mellom institusjonene og omverden. Samfunnsoppdraget er ingen ny oppgave, men det er en tiltakende bevissthet om sektorens samfunnsmessige rolle, noe som gjenspeiles i at forholdet til omverden belyses i rapporten.

Også andre tema tas opp i rapporten, fordi disse anses som viktige for at institusjonene skal kunne tilby kvalitativ god utdanning og utføre forskning og utviklingsarbeid (FoU) på internasjonalt nivå. Internasjonalisering er et prioritert felt i norsk politikk, og er antatt å styrke kvalitet i utdanning og forskning. Internasjonalisering står derfor sentralt i rapporten. Undervisnings- og forskningspersonale er den viktigste innsatsfaktoren for at lærestedene skal kunne oppfylle sine mål, og rapporten ser derfor på endringer i omfang og sammensetning av faglig personale. Økonomi er en annen innsatsfaktor som er avgjørende for at institusjonene skal nå sine mål, og som tas opp i rapporten gjennom ulike indikatorer. Selv om kjerneoppgavene for UH-sektoren er utdanning og forskning, skal denne virksomheten også styres, ledes og administreres, og endringer langs disse dimensjonene har derfor en naturlig plass i rapporten.

I det nest siste kapitlet presenterer vi et klassifikasjonssystem som kan bidra til å vise og fremme den ønskede diversiteten i det norske høyere utdanningssystemet. Avslutningsvis peker vi på globale og nasjonale utfordringer og tendenser som vil påvirke institusjonene framover.

I dette kapitlet vil vi først peke på områder med forbedringspotensial, for deretter gi et bilde av sektoren i 2010. Her inkluderes nøkkeltall innenfor alle de ulike temaene som er nevnt over. Til sist gis en oversikt over utviklingen innen ulike aktivitetsområder de siste årene.

1.2 Utviklingspotensial i UH-sektoren

I rapporten belyser vi både positive resultater og utviklingstrekk og peker på utfordringer og utviklingspotensial i sektoren. Utfordringene og mulighetene kan være gjeldende her og nå, men også være knyttet til en usikkerhet om hva utviklingen nasjonalt og internasjonalt på sikt vil bety for måloppnåelsen.

Institusjonene er forskjellige og det vil variere hvilke utfordringer og muligheter som gjelder for den enkelte institusjon. Både eksterne og interne rammebetingelser påvirker de mulighetene institusjonene har til å innfri krav og forventninger de er stilt overfor, samt egne ambisjoner og mål. Utfordringer eller usikkerheter som kan påvirke måloppnåelse i negativ retning, omtales i økonomiregelverket¹ som risikoer. Det kan også være en risiko å overse eller ikke utnytte institusjonens utviklingsmuligheter.

¹ Økonomiregelverket i staten stiller krav om at departementets styring, oppfølging, kontroll og forvaltning av underliggende virksomheter skal tilpasses virksomhetens egenart samt risiko og vesentlighet. Det samme gjelder for virksomhetenes interne styring.

Det er viktig at virksomhetens styre og ledelse diskuterer risiko og muligheter i sammenheng med årlige strategier og prioriteringer. Hovedutfordringer og muligheter for institusjonene er også tema på departementets etatsstyringsmøter med de statlige institusjonene og dialogmøtet med de private institusjonene våren 2011.

Når det gjelder sektoren samlet vil vi peke på følgende områder med utviklingspotensial:

- *Bedre gjennomføring av utdanning*
Gjennomsnittlig avlegger en student 45 (av 60) studiepoeng i året eller gjennomfører 85 prosent av planlagte studiepoeng. Kun halvparten av masterstudentene gjennomfører på normert tid. Dette kan forbedres. Det er også et potensial for at flere kan fullføre doktorgradsutdanningen på kortere tid.
- *Økt internasjonalt samarbeid*
Det er en økning i internasjonalt utdannings samarbeid særlig ved universitetene, men det er et utviklingspotensial for mange flere institusjoner. Det er også et potensial for å hente mer inntekter fra EU.
- *Mer effektiv utnyttelse av forskningsressurser*
Selv om det har vært en sterk vekst i det totale publiseringsomfanget i UH-sektoren, er det fortsatt et utviklingspotensial på dette området for mange institusjoner. Det er også en mulighet å øke måloppnåelsen gjennom bedre samspill mellom institusjonenes grunnbudsjetter og programstøtte gjennom Forskningsrådet.
- *Økt samfunnsorientering*
Antallet fleksible studenter øker, dvs studenter som følger desentraliserte og/eller nettbaserte studier. Det kan antas at studentmassen blir mer sammensatt, og at etterspørselen etter fleksible og nettstøttede tilbud vil øke. Det er også en mulighet for å øke bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet. Denne har ligget på samme nivå eller gått ned siste årene.
- *Bedre kjønnsbalanse*
Studentenes utdanningsvalg er fremdeles sterkt kjønnssegregert. Det er fortsatt lav andel kvinnelige professorer, selv om det er økende. Det er også potensial for å øke antall kvinner i topplerstillinger.
- *Lavere midlertidighet*
Det er et personalpolitisk mål å holde bruken av midlertidige tilsatte på et så lavt nivå som mulig. Selv om tallene viser en svak nedgang, er dette fortsatt en utfordring.
- *Mer kostnadseffektiv drift/studieportefølje*
Antall studietilbud øker igjen, og det er fremdeles mange utdanningstilbud på 60 studiepoeng eller mindre. Det er i snitt få kandidater per masterstudium. Dette tyder på at det er et potensial for bedre utnyttelse av ressursene.
- *Bedre sikring og bevaring av vitenskapelige samlinger*
Det er fortsatt en stor andel av samlingene ved universitetsmuseene som ikke har en tilfredsstillende bevaring. Sikring er også en utfordring, selv om dette er bedret senere år.

1.3 Sektorbildet for 2010

SEKTORBILDET I TALL 2010

Antall høyere utdanningsinstitusjoner

Antall med bevilgning fra KD 60
Statlige institusjoner 37
Statlige høyskoler 22
Universiteter 7
Vitenskapelige høyskoler 6
Kunsthøyskoler 2
Private høyere utdanningsinstitusjoner 23
Private vitenskapelige høyskoler 3
Private høyskoler 20

Antall studietilbud

Netto økning i antall studietilbud siste år 227
Nye studietilbud 393
Avviklede studietilbud 166

Søking til høyere utdanning

Antall søknader 748 134
Primørsøkere per studieplass 2,0
Kvalifiserte primørsøkere per studieplass 1,6

Antall studenter

Antall egenfinansierte studenter (eksl. Phd) 206 903
Phd studenter 8 897
Masterstudenter/høyere nivå 32 222
Bachelorstudenter 103 314
Studenter på årskurs eller kortere 47 479
Innvandrere i høyere utdanning 22 206 (10 %)
Andel studenter på fleksible utdanningstilbud 6 %

Gjennomstrømming

Nye studiepoeng per heltidsstudent 45
Gjennomstrømming ifht utdanningsplan 85 %
Masterstudenter gjennomført på normert tid 72 %
Bachelorstudenter gjennomført på normert tid 85 %

Uteksaminerte kandidater

Antall uteksaminerte kandidater 32 708
Sykepleierutdanning 3 179
Allmennlærerutdanning 1 532
Ingeniørutdanning 1 917

Karakterer

A og B 35,9 %
Stryk 8 prosent

Doktorgrader

Antall avlagte doktorgrader 1184
Andel kvinnelige doktorander 46 prosent
Avlagte doktorgrad per faglig stilling 0,20
Påbegynte nærings-phd 37

Stipendiater i kunstnerisk stipendprogram

Stipendiater med KD finansiering 24
Stipendiater totalt 44
Fullførte kandidater 2007-2010 14

Vitenskapelig publisering

Antall publiseringspoeng 13 122
Publiseringspoeng per faglige stilling 0,72
Andelen publikasjoner på nivå 2 19,6 %
Antall tidsskriftartikler 11 412
Antall bokkapitler 3 248
Antall bøker 279

Finansiering av forskning

Tildeling fra EUs rammeprogram 196 mill kr
EU-tildeling per faglige stilling 10 800 kr
Tildeling fra Norges forskningsråd 2,224 mrd kr
NFR-tildeling per faglig stilling 122 400 kr
Bidrag- og oppdrag ekskl. EU og NFR 2,074 mrd kr

Kommersialisering av forskning

Mottatte forretningsideer 596
Inngåtte lisensieringskontrakter 27
Nye foretak etablert 56
Antall patentsøknader 123
Antall eierskap i aksjeselskap 112

Internasjonalisering

Studenter med utenlandske statsborgerskap 16 482
Innreisende utvekslingsstudenter 5 711
Utenlandske statsborgere blant nye doktorander 28 %
Fremmedspråklige studietilbud 3 967
Norske gradsstudenter i utlandet 12 956
Norske delstudenter i utlandet 7 209 delstudenter

Antall ansatte (årsverk)

Totalt antall ansatte 31 345 (95 % i statlig sektor)
Faglig ansatte ekskl. rekr.stillinger 12 912
Rekrutteringsstillinger 5 689
Administrativt ansatte 7 922
Øvrige stillingsgrupper 4 763
Midlertidig personale (eksl rek.stillinger) 18 prosent

Likestilling

Kvinner av totalt antall studenter 61 %
Kvinner av totalt antall ansatte 51 %
Kvinner av faglig personale (eksl. rekr.stillinger) 42 %
Kvinnelige professorer 22 %
Kvinner av stipendiatstillinger 50 %
Kvinner av administrative stillinger 68 %

Stillingsstruktur blant faglig personale

Professorer 17 %
Førstestillinger (inkl professorer) 66 %
Stipendiater 25 %

Styre- og ledelsesmodell

Statlige institusjoner med valgt rektor: 29
Statlige institusjoner med tilsatt rektor: 8
Ekstern styreleder ved alle private institusjoner

Budsjettstørrelse

Statlige institusjoner:
Statstilskudd 23,6 mrd kr
Sum driftsinntekter 30,3 mrd kr
Sum driftskostnader 30,4 mrd kr

Private institusjoner:

Statstilskudd 0,8 mrd kr
Sum driftsinntekter 2,2 mrd kr
Sum driftskostnader 2 mrd kr

1.4 Siste års utvikling i UH-sektoren

Per i dag er det formulert fem sektormål for universiteter og høyskoler. Disse er i stor grad sammenfallende med mandatet gitt i universitets- og høyskoleloven. Sektormålene vil bli brukt som disposisjon for denne sammenfatningen av hovedtendensene i rapporten.

1.4.1 Utdanning

Under dette punktet ser vi på hovedbildet i utviklingen av studietilbud, rekruttering, gjennomstrømming og internasjonalisering i høyere utdanning - alle viktige områder i Kvalitetsreformen, og som det derfor er god grunn til å følge utviklingen på.

Sektormål 1 Studienes kvalitet

Universiteter og høyskoler skal tilby utdanning av høy internasjonal kvalitet som er basert på det fremste innenfor forskning, faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og erfaringskunnskap

Stadig flere studietilbud

Kvalitetsreformen åpnet for større muligheter for lærestedene til å etablere nye studieprogrammer. De første årene etter reformen ble innført i 2003 var det som forventet en økning i antall nye studietilbud. Spørsmålet er om denne tendensen er forsterket, eventuelt at trenden heller går mot færre studieprogrammer. Ser vi på utviklingen de siste årene har det hvert år blitt opprettet relativt mange nye studietilbud, men i 2007 og 2008 ble flere studier avvirket enn opprettet. I 2009 og 2010 er tendensen igjen motsatt. Avstanden mellom nye og avvirkede studietilbud er størst i 2010 med 393 nye studietilbud og 166 avvirkede, altså en netto økning på 227 studietilbud. Det er særlig de statlige høyskolene som er aktive med å opprette nye studietilbud.

Fremdeles mange utdanningstilbud på 60 studiepoeng og mindre

En gradsstruktur med en treårig bachelorgrad og en toårig mastergrad ble innført med Kvalitetsreformen. Med en struktur med fastsatte studieprogrammer som de grunnleggende enhetene, var det antatt at tilbudet av mindre enheter ville vike og at studentene i økende grad ville følge et fast studieløp. Tallenes tale fra de siste årene viser likevel at antallet kortere tilbud i form av årskurs er langt høyere enn de andre typene studietilbud. Mens det i 2010 var registrert drøyt 1869 årskurs eller mindre enheter, var antallet registrerte bachelorstudier 1061 og antall masterstudier 871. Antall studietilbud på 60 studiepoeng eller mindre har imidlertid gått litt ned de siste par årene, mens utviklingen har gått mot flere bachelor- og masterstudier.

Studenter flest er bachelorstudenter

Ser vi på hvordan studentene fordeler seg på ulike typer utdanninger, er det flest studenter på bachelorstudier og andelen bachelorstudenter har også økt svakt de siste par årene, en økning som har sin parallell i en svak nedgang i antall registrerte studenter på årskurs. Andelen på mastergrad er som bachelorstudenter svakt økende. Selv om studenter flest velger bachelorstudier framfor årsstudier, er årsstudiene likevel attraktive for mange studenter. Norsk høyere utdanning er imidlertid kjennetegnet av stor fleksibilitet, og mange årskurs kan innpasses helt eller delvis i bachelorutdanninger.

I snitt få kandidater per masterstudium i statlige institusjoner

Ikke overraskende er det universitetene som uteksaminerer flest masterkandidater; nesten 7000 i 2010, mot snaut 1500 i statlige høyskoler. Antall masterkandidater har økt ved både universiteter og høyskoler de siste fire årene, og økningen er særlig stor fra 2009 til 2010. Antallet kandidater per masterstudium er noe høyere på universitetene enn på statlige høyskoler, men

forskjellen er liten (10,4 mot 8,6). Variasjonen er imidlertid veldig stor, mens enkelte masterstudier har få kandidater, har andre mange.

Antall søknader til høyere utdanning øker

Mens antall studier viser tilbudssiden i høyere utdanning, reflekterer søkningen til høyere utdanning etterspørselen. Antall søknader til høyere utdanning har økt de siste fire årene. Mens det var nær 610 000 søknader til høyere utdanning i 2007, var det nesten 750 000 i 2010, en økning på 23 prosent. Selv om søknadstallet har økt hvert år, var det særlig stor vekst fra 2008 til 2009 (nær 15 prosent økning), noe som kan ses i sammenheng med finanskrisa.

Svak økning i kvalifiserte søkere

I 2010 var det i snitt to primærsøkere per studieplass i høyere utdanning, det samme som i 2007. Ikke alle som søker høyere utdanning er kvalifisert til utdanningen de søker på. Antallet kvalifiserte primærsøkere er en indikasjon på om antall studieplasser vil bli fylt. Totalt har det vært en svak økning i antall kvalifiserte søkere de siste fire årene, mens det i 2007 var 1,4 kvalifiserte søkere per studieplass var det 1,6 i 2010.

De store byene mest attraktive studiesteder

Ser vi på søkernes førsteprioritet er det institusjoner i og nær de store byene som har flest søkere. Dette er en trend som har vist seg over flere år, og mens læresteder i Oslo har rundt tre primærsøkere per studieplass, har en del av lærestedene i de nordligste fylkene en eller færre søkere per plass. De fleste statlige vitenskapelige høyskolene skiller seg ut med høyt antall primærsøkere per studieplass. Det er ikke store svingninger i søkernes førsteprioritet i valg av studiesteder de siste årene.

Svak økning i studenttallet

Antall registrerte studenter har steget hvert år de siste fire årene. Mens det var ca. 190 000 registrerte studenter høstsemesteret 2007 (egenfinansierte), var tallet nesten 207 000 i 2010², en økning på nesten 17 000 studenter, herav nesten 10 000 ved statlige høyskoler. Økningen kan ses i sammenheng med tildeling av flere studieplasser fra Kunnskapsdepartementet.

Økende andel innvandrerstudenter

Andelen innvandrere i norsk høyere utdanning har økt de siste årene og utgjorde drøyt 10 prosent av studentmassen ved norske læresteder i 2009. Denne studentkategorien omfatter både innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Studenter fra vestlige land utgjør 2,6 prosent av studentmassen ved norske læresteder, de såkalt ikke-vestlige 7,5 prosent. Økningen har i første rekke kommet blant ikke-vestlige innvandrere. Tekniske og naturvitenskapelige fag er spesielt attraktive for denne studentgruppa.

Antall studiepoeng per student stabilt

Oppmerksomheten om gjennomstrømming i høyere utdanning har økt som følge av at finansieringsmodellen for UH-sektoren innebærer ressurstildeling ut fra resultater som blant annet avlagte studiepoeng. Tendensen de første årene etter Kvalitetsreformen var økning i antall studiepoeng per student. Etter en svak nedgang i treårsperioden fra 2007 til 2009, er det en svak økning fra 2009 til 2010. Mens full studieprogresjon tilsier at hver student avlegger 60 studiepoeng per år, har snittet vært på om lag 45 studiepoeng per student i hele fireårsperioden. Ikke alle studenter har som mål å ta 60 studiepoeng per år. Antall avlagte studie-

² Tallet avviker noe fra SSBs utdanningsstatistikk fordi denne rapporten er avgrenset til institusjoner med bevilgning/tilskudd fra Kunnskapsdepartementet. Det betyr at blant annet Politi høyskolen og utdanningstilbud under Forsvaret ikke er inkludert.

poeng sett i forhold til studentens utdanningsplaner, viser at studentene avla 85 prosent av planlagte studiepoeng, en andel som har steget svakt de siste fire årene.

Lav gjennomstrømming blant masterstudenter i høyskolene

Kvalitetsreformen la vekt på at studieåret skulle utnyttes bedre gjennom lengre semestre og at studentene skulle følges tettere opp, noe som var antatt å øke andelen studenter som gjennomfører studiene på normert tid. Beregninger ut fra studentenes tidspunkt for start og slutt ved institusjonene viser at i snitt gjennomfører 85 prosent bachelorgraden på normert tid. Tilsvarende tall for masterstudenter er 72 prosent. Ved høyskolene (både statlige og private) gjennomfører drøyt 50 prosent av masterstudentene på normert tid. Gjennomsnittet skjuler imidlertid store forskjeller mellom institusjonene. Tallene tar ikke hensyn til om studentene har fått innpasset studiepoeng avlagt ved andre institusjoner.

Antall kandidater har holdt seg stabilt de siste årene, med en liten nedgang fra 2009 til 2010. Statlige høyskoler og statlige vitenskapelig høyskoler går noe opp, mens private vitenskapelige høyskoler går ned. Kandidattallet for universitetene er relativt stabilt i perioden.

Færre stryker

Karakterfordeling og strykprosent er et område som får stor oppmerksomhet. Tallene for de siste fire årene viser at andelen som stryker synker, det gjelder også andelen som får E, den dårligste ståkarakteren. Andelen som gis C er relativt stabilt i perioden, mens det er en svak økning i andelen som oppnår A og B. Analyser har vist at karakterskalaen brukes ulikt på tvers av fag og institusjoner. Når tallene viser at studentmassen ved enkelte institusjoner i snitt har lave inntakspoeng og gjennomgående oppnår gode karakterer, tyder det på at skalaen benyttes ulikt.

Kjønnsdelt utdanningsvalg

Studentenes utdanningsvalg er fremdeles sterkt kjønnsdelte. Det har bare vært små endringer i kjønnsbalansen i utdanningsgrupper som helse- og sosialfag og MNT-fagene de siste fire årene, men tendensen over tid er snarere en forsterket kvinneandel i helse- og sosialfagene, samtidig som den er nedadgående i de mannsdominerte MNT-fagene. Kjønnsfordelingen er mer sammensatt i de ulike lærerutdanningene; fra nær 90 prosent kvinner i førskolelærerutdanningen til 56 prosent i faglærer-/yrkesfaglærerutdanningene.

Økende antall fleksible studenter

Begrepet fleksibel utdanning dekker både desentralisert utdanning og fjernundervisning. I 2010 var drøyt 6 prosent av studentene eller 14 000 studenter, registrert på denne type utdanning. Fra 2006 til 2010 har det vært en svak økning i andelen fleksible studenter. Det er store forskjeller fra institusjon til institusjon hvor mye det satses på fleksibel utdanning. Eksempelvis hadde åtte av høyskolene over 20 prosent av sine studenter på fleksible tilbud. Det er også en tendens til at desentraliserte nettstøttede tilbud gis over hele landet, mens lærestedene tidligere i større grad ga desentraliserte utdanninger i egen region.

Mer internasjonalt utdannings samarbeid

Samarbeid om studieprogrammer og fellesgrader er et politisk prioritert område som viser seg å gi resultater ved at stadig flere universiteter og høyskoler oppretter felles grader og felles studieprogrammer med institusjoner i utlandet. Det er i første rekke universitetene som er aktive på dette område, men også flere høyskoler har styrket eller planlegger å styrke sitt internasjonale utdannings samarbeid. Det kan imidlertid se ut til at planer om å øke aktiviteten på området ikke nødvendigvis følges opp av at institusjonene prioriterer midler til planene.

Det finnes en rekke programmer som støtter utvikling av studieprogrammer på tvers av land, flere med en bistandsprofil. Det kan se ut som om lærestedene satser innenfor ulike programmer og at det således er en viss arbeidsdeling mellom institusjonene på dette området.

Flere norske studenter reiser ut

Som et ledd i Kvalitetsreformen skal alle studenter ved norske institusjoner få mulighet til å studere i utlandet for en periode (delstudenter). I tillegg anses det som positivt at en del studenter tar hele utdanningen i utlandet (gradsstudenter). Etter en periode med reduksjon i antall studenter som reiste ut, har det økt de siste årene. Det er i første rekke andelen gradsstudenter som øker, mens andelen delstudenter er relativt stabil. I studieåret 2009/10 var det 12 956 gradsstudenter og 7 209 delstudenter med lånekassefinansiering ved utenlandske læresteder.

USA, Storbritannia og Australia populære destinasjoner for norske utenlandsstudenter

Blant studenter som tar hele graden sin i utlandet skiller USA, Storbritannia og Australia seg ut som vanligste mottakerland. Samlet reiste drøyt 40 prosent av gradsstudentene til disse områdene. Også norske delstudenter reiser ofte til USA, Storbritannia og Australia, men disse landene dominerer ikke i samme grad som blant gradsstudentene. Blant delstudenter øker andelen som reiser til ulike afrikanske land. Det har vært en viss reduksjon i antall studenter som reiser til Kina, India, Tyskland og Spania. Det er flest studenter innen samfunnsvitenskapelige fag, fulgt av studenter innen helse- og sosialfag, som benytter muligheten til å ta deler av utdanningen i et annet land.

Vekst i antall engelskspråklige studietilbud

Fordi internasjonalisering er antatt å heve kvaliteten i høyere utdanning, er det ønskelig at studenter som ikke reiser ut, får internasjonale impulser hjemme. Dette kan skje ved at det kommer utenlandske undervisere/forskere og studenter til Norge. For mange utlendinger vil engelskspråklige studietilbud være en forutsetning for at de skal søke seg til Norge. Det har vært en betydelig vekst i antall engelskspråklige studietilbud de fire siste årene. I perioden 2007-2010 har antall studietilbud på engelsk økt med nesten 1600 og er i 2010 på nærmere 4000, herav drøyt 200 mastertilbud. Naturvitenskap/teknologi har flest engelskspråklige masterprogrammer.

Økning i antall innreisende studenter

Internasjonalisering hjemme er også styrket ved at antall utenlandske studenter ved norske læresteder har økt med 85 prosent i perioden 2002-2010, noe som innebærer at det i 2010 er registrert over 16 000 utenlandske studenter ved norske universiteter og høyskoler. Den største gruppa blant disse kommer fra Tyskland, fulgt av studenter fra Russland, som også er opprinnelseslandet med størst økning.

1.4.2 Forskning

I forbindelse med Kvalitetsreformen ble det innført et nytt, indikatorbasert finansierings-system for universiteter og høyskoler, med større vekt på premiering av oppnådde resultater. Fra og med budsjettåret 2006 benyttes de samme indikatorene på forskningsområdet i hele UH-sektoren: Avlagte doktorgrader, vitenskapelig publisering og finansiering fra Forskningsrådet og EU. I dette avsnittet skal vi presentere hovedutviklingstrendene de siste årene innen doktorgradsutdanning, publisering og finansiering av forskning.

Sektormål 2 Forskningens kvalitet

Universiteter og høyskoler skal oppnå resultat av høy internasjonal kvalitet i forskning, faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid.

75 prosent flere doktorgrader på ti år

I løpet av de ti siste årene har antallet avlagte doktorgrader vokst med 75 prosent, fra 677 i 2001 til 1184 i 2010. 17 institusjoner tildelte egne doktorgrader i 2010, mot 12 for ti år siden. 85 prosent av doktorandene i 2010 avla graden enten ved NTNU, UiB, UiO eller UiT. Andelen er bare tre prosentpoeng lavere enn i 2001. Antall avlagte doktorgrader har det siste tiåret vokst mer i Norge enn i Danmark, Sverige og Finland. Målt i antall avlagte doktorgrader per million innbyggere er nivået likevel stadig rundt 20 prosent lavere enn i Finland og Sverige.

77 nærings-ph.d.-prosjekter i gang

Ordningen med nærings-ph.d. er en nyskaping fra 2008. Stipendiatene er ansatt i bedrifter, og er tilknyttet doktorgradsprogram ved universitet eller høyskole. Arbeidet med avhandlingen utføres i hovedsak i bedriftene. Tiltaket skal bidra til å øke næringslivets forskningskompetanse, skape arenaer for samspill mellom næringsliv og UH-sektoren, samt stimulere til økt forskningsinvestering i næringslivet. Tidlig i 2011 er totalt 77 nærings-ph.d.-prosjekter under kontrakt.

Antall stipendiatstillinger kraftig opptrappet

En av hovedårsakene til den kraftige veksten i antall avlagte doktorgrader er opptrappingen av antall KD-finansierte stipendiatstillinger. I 2001 finansierte departementet snau 1 300 stipendiatstillinger, mot over 2 800 i 2010. Videre har helseforetakene satset kraftig på forskning, herunder kvalifisering for doktorgrader. Grunnbudsjettets betydning som finansieringskilde for stipendiatstillinger er stadig økende. Forskningsrådet finansierte for eksempel snau 50 færre stipendiat i UH-sektoren i 2010 enn seks år tidligere.

Flest doktorgrader i medisin og helse

Fagområdene medisin/helse, matematikk/naturvitenskap og samfunnsvitenskap står for så å si hele veksten i avlagte doktorgrader de siste ti årene. Veksten har vært særlig kraftig i medisin/helse de siste årene, og dette fagområdet passerte i 2008 matematikk/naturvitenskap som det største på avlagte doktorgrader. Hver tredje avlagte doktorgrad i 2010 kom innen medisin/helse. I teknologi, humaniora og landbruks-/fiskerifag/veterinærmedisin er antall avlagte doktorgrader omtrent på samme nivå som for ti år siden.

Nesten halvparten av doktorandene er kvinner

Kvinneandelen blant dem som tar doktorgraden stiger og lå i 2010 på 46 prosent, mot 33 prosent i 2001. Det er store forskjeller i kvinneandel mellom fagområdene. I teknologifag er bare hver femte doktorand kvinne. Til tross for stigende kvinneandel, ligger Norge stadig bak Sverige og Finland. I begge disse landene var over halvparten av doktorandene i 2009 kvinner.

Mer enn hver fjerde doktorand er utenlandsk statsborger

Andelen utenlandske statsborgere blant dem som avlegger doktorgraden i Norge er økende. I 2010 lå andelen utenlandske statsborgere på 28 prosent, noe som representerer en dobling på drøye ti år. Mer enn halvparten av de utenlandske doktorandene i 2010 kommer fra et annet europeisk land, og om lag en fjerdedel kommer fra Asia. Det er størst andel utenlandske doktorander i teknologifag, med nesten 45 prosent i 2010. Humaniora ligger lavest, med 15 prosent. I nordisk sammenheng har Norge klart høyest andel utenlandske statsborgere blant dem som

tar doktorgraden. Det henger trolig sammen med bedre betingelser for stipendiater i Norge sammenlignet med andre land.

Veksten i publisering avtar

Den vitenskapelige publiseringen i UH-sektoren har økt uavbrutt siden denne indikatoren ble innført. Antallet publiseringspoeng ligger nå 66 prosent høyere enn i 2004. Veksttakten fra 2009 til 2010 er med 4,6 prosent imidlertid bare om lag halvparten av hva den har vært tidligere. Det er særlig ved de fire gamle breddeuniversitetene veksten avtar. Det er ennå for tidlig å si om utflatingen er varig, men det kan være grunn til å spørre om virkningen av publiseringssensitivitet er i ferd med å tas ut. Flere mindre og mellomstore institusjoner vokser stadig kraftig på publisering. De nye universitetene nærmer seg de gamle på antall publiseringspoeng per faglige stilling. Aller mest vokser gruppen private høyskoler, som økte antall publiseringspoeng med 42 prosent fra 2009 til 2010, riktignok fra et lavt utgangspunkt.

Stabilt publiseringsmønster

Fordelingen mellom de ulike vitenskapelige publikasjonsformene er tilnærmet uendret de siste årene. Snaue 70 prosent av forfatterbidragene publiseres i tidsskrifter, om lag 28 prosent som bokkapitler, og ca. 2,5 prosent i form av vitenskapelige bøker. Likeledes er andelen publisering i de mest presisjefylte kanalene, nivå 2-publisering, stabil på rundt 20 prosent.

Norsk publisering bak dansk og svensk

Den kraftige veksten i publisering i UH-sektoren gjenspeiler seg også i internasjonal statistikk. Mellom 2005-2009 økte norsk publisering raskere enn i øvrige nordiske land utenom Island. Målt i antall artikler per 1000 innbyggere lå Norge likevel bak Sverige og Danmark i 2009. Norske vitenskapelige artikler siteres også i snitt noe mindre enn danske, svenske og finske.

53 prosent av universitetenes artikler er resultat av internasjonalt samarbeid

Norske forskere publiserer en stadig større andel artikler sammen med forskere fra andre land. Ved universitetene var 53 prosent av artiklene i 2009 resultat av internasjonalt samforfatterskap. Norske forskere sampubliserer oftest sammen med forskere fra USA, Storbritannia, Sverige og Tyskland. I 2008 sto USA som forfatteradresse på 14 prosent av de internasjonale sampublikasjonene med norsk deltakelse.

FoU-utgiftene har relativt sett vokst mest i UH-sektoren

Universiteter og høyskoler, inkludert universitetssykehusene, utførte FoU for 13,4 mrd.kr i 2009, tilsvarende 32 prosent av samlede FoU-utgifter i Norge. De fire gamle universitetene og universitetssykehusene er de største FoU-aktørene i sektoren, med henholdsvis 62 og 16 prosent av utgiftene. FoU-utgiftene har siden 2001 vokst relativt sett mer i UH-sektoren inkludert universitetssykehusene, enn i instituttsektoren og næringslivet.

FoU i medisin og helse har vokst mest

Når FoU-utgiftene i UH-sektoren fordeles på fagområde, er medisin/helse størst. Det gjelder selv når universitetssykehusene holdes utenom. Dette området har vokst klart mer enn alle de andre fagområdene på 2000-tallet. I 2001 utgjorde medisin/helse snaue 30 prosent av FoU-utgiftene i UH-sektoren. Tilsvarende tall for 2009 er 36 prosent. Alle de andre fagområdene unntatt teknologi har tapt relativt til medisin i denne åtteårsperioden.

Næringslivet finansierer en stadig mindre andel FoU i UH-sektoren

Grunnbudsjettet er den klart viktigste kilden til FoU-finansiering, med 63 prosent av samlede FoU-utgifter i UH-sektoren i 2009. Andelen er redusert med tre prosentpoeng siden 2001.

Departementenes finansiering betyr relativt mer, noe som kan tilskrives Helse- og omsorgsdepartementets forskningssatsing. Næringslivets andel av FoU-finansieringen i UH-sektoren går jevnt tilbake, fra nesten seks prosent i 2001 til snau fire prosent i 2009. Private kilder finansierer dermed relativt mindre forskning i UH-sektoren i dag enn tidlig på 2000-tallet.

Større andel av FoU-utgiftene til lønn, mindre til drift

Mer enn halvparten av FoU-utgiftene i UH-sektoren er knyttet til lønn og sosiale kostnader. Den andre store posten er driftsutgifter. Bygg, anlegg og vitenskapelig utstyr står kun for om lag ti prosent av FoU-utgiftene. Denne andelen ligger tilnærmet uendret over tid. Derimot har det skjedd en klar økning i lønnsutgiftenes andel, og en tilsvarende nedgang i driftsutgiftenes andel. I 2001 var andelen til lønn og drift henholdsvis 49 og 41 prosent. Tilsvarende tall i 2009 er 54 og 36 prosent.

Forskningsrådet viktigste FoU-kilde utenom grunnbudsjettet

Forskningsrådet er den største enkeltkilden for FoU-finansiering i UH-sektoren utenom grunnbudsjettet. Universiteter og høyskoler mottok i 2010 drøye 2,2 mrd.kr fra Forskningsrådet. 90 prosent av dette beløpet gikk til universitetene, og ca. seks prosent til de statlige høyskolene. For enkelte universiteters del utgjør tildelingen fra Forskningsrådet opp mot eller over 20 prosent av statstilskuddet. Ved statlige høyskoler er denne tildelingen økonomisk sett av langt mindre betydning, med i gjennomsnitt snau to prosent av statstilskuddet. Forskningsrådets tildeling per faglige stilling i UH-sektoren er i løpende kroner på samme nivå i dag som i 2004. Det innebærer at tildelingen per forsker reelt har gått ned.

Nesten halvparten av søknadene går til Fri prosjektstøtte

I perioden 2006-2009 gikk 45 prosent av søknadene fra universitetene til virkemiddelet Fri prosjektstøtte. Bare 16 prosent av dem som søkte fikk innvilget søknadene. Det varierer imidlertid mye hvor stor andel av søknadene som går til Fri prosjektstøtte – fra 27 prosent ved UiA til 54 prosent ved UiO. Handlingsrettede programmer og store programmer er de to andre virkemidlene som universitetene hyppigst søker til.

Tildeling fra EUs rammeprogram opp 20 prosent

UH-sektoren mottok 196 mill. kr fra EUs rammeprogram for forskning i 2010. 94 prosent av midlene gikk til universitetene. Inntektene fra EUs rammeprogram gikk 20 prosent opp sammenliknet med året før. Selv ved de fire gamle universitetene utgjør EU-inntektene en beskjeden andel av statstilskuddet, kun opp til drøye to prosent. EU er likevel den klart viktigste arenaen for internasjonal forskningsfinansiering.

Universitetene har størst suksess innen Helse- og Miljøprogrammene i EU

Norske universiteter og høyskoler har sendt 1296 søknader til EUs 7. rammeprogram, hvorav 258 er innvilget. Det gir en suksessrate på 20 prosent. Over 91 prosent av søknadene kommer fra universitetene. Aller flest søknader er rettet mot Marie Curie Actions (218) og IKT-programmet (179). Sistnevnte program ligger lavest av samtlige på norsk suksessrate, med kun åtte prosent innvilgelse. Av de store programmene med 100 eller flere søknader, er det Helse og Miljø som har høyest norske suksessrater, med henholdsvis 29 og 28 prosent. Blant universitetene er innvilgelsen størst ved UiT og UiS, med 26 prosent, og minst ved UiA, med 13 prosent. Både UiS og UiA sender imidlertid et beskjedent antall søknader, og et par tilslag fra eller til ville gitt store utslag på suksessraten.

1.4.3 Omverden

Universiteter og høyskoler skal være synlige i samfunnet de er en del av. Resultater fra den faglige virksomheten skal formidles til allmennheten og relevante brukere, og forskning og utdanning skal videreutvikles blant annet i samspill med eksterne brukeres behov for ny kunnskap. Derigjennom vil institusjonene kunne sette sitt preg på, og bidra til å utvikle det omliggende samfunnet. Vi skal i dette punktet gå gjennom ulike sider ved de høyere utdanningsinstitusjonenes samfunnsrolle.

Sektormål 3 Omverden

Universiteter og høyskoler skal medvirke til å spre og formidle resultater fra forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og bidra til innovasjon og verdiskapning basert på disse resultatene. Universiteter og høyskoler skal også legge til rette for at tilsatte og studenter kan delta i samfunnsdebatten.

UH-sektoren formidler i stort omfang og i mange kanaler

Det finnes ikke en heldekkende oversikt over UH-sektorens formidlingsaktivitet rettet mot allmennheten. I dokumentasjonssystemet Cristin er det på frivillig basis registrert om lag 17 000 ulike formidlingsbidrag i 2010. Det er nok til å konkludere med at den allmennrettede formidlingen er av stort omfang, og skjer gjennom et bredt spekter av kanaler. Den aller hyppigst forekommende aktiviteten er intervju i mediene, fulgt av populærvitenskapelig foredrag.

Statlige høyskoler størst på etter- og videreutdanning

I 2010 tok om lag 22 500 studenter videreutdanning ved norske universiteter og høyskoler. Det er en liten nedgang fra året før, men ca. 6 000 flere enn i 2007. Statlige høyskoler er den største aktøren på feltet videreutdanning. I motsetning til videreutdanning, gir ikke etterutdanning studiepoeng. Omfanget av etterutdanning i UH-sektoren tilsvarte likevel nesten 1 800 studentårsverk i 2010, noe som representerer en betydelig økning sammenliknet med foregående år. Også innen etterutdanning er de statlige høyskolene den dominerende aktøren.

UH-sektoren henter inn over 2 mrd.kr på bidrags- og oppdragsaktivitet

Bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA) omfatter den delen av UH-institusjonenes utdannings-, forsknings- og formidlingsvirksomhet som er rettet mest direkte mot behovene i næringsliv og offentlig sektor. Omfanget av BOA kan derfor indikere UH-institusjonenes relevans for det omliggende samfunnet. I 2010 mottok UH-sektoren snau 2,1 mrd.kr i BOA-inntekter utenom EU, tilsvarende 6,4 prosent av driftsinntektene. Siden 2007 har BOA-andelen falt fra 8,2 prosent. Andelen BOA-inntekter er størst ved universitetene, med 7,4 prosent i 2010. I alt ni UH-institusjoner kan vise til en BOA-andel på mer enn ti prosent av driftsinntektene.

Høyskolene orientert mot oppdrag

Bidragsvirksomhet innebærer et tilskudd til aktiviteten ved universiteter og høyskoler, mens oppdragvirksomhet skal være fullfinansiert, og vil kunne generere overskudd for institusjonene. De statlige høyskolene er relativt sett mer orientert mot oppdrag enn universitetene. Mens BOA-inntektene ved statlige høyskoler er likelig fordelt på bidrag og oppdrag, er fordelingen 80/20 ved universitetene.

UH-institusjonene deltar i mer enn 300 prosjekter under Skattefunn-ordningen

Data om Skattefunn-ordningen viser at universiteter og høyskoler er attraktive FoU-partnere for næringslivet. UH-sektoren deltok i 2010 på mer enn 300 FoU-prosjekter som faller inn

under denne skattefradragordningen. Den budsjetterte verdien av næringslivets FoU-kjøp innenfor disse prosjektene lå på mer enn 100 mill.kr. Universitetene sto for over 80 prosent av summen.

Kommersialiseringsaktiviteter og -resultater har vokst kraftig siden 2006

Universiteter og høyskoler mottok i alt 596 forretningsideer i 2010. Resultatet representerer en vesentlig økning siden 2006, da tallet lå på 193. Den største økningen har kommet ved universitetene, men relativt sett vokser antall mottatte forretningsideer mest ved de statlige høyskolene. Forretningsideene utgjør et potensial; registrerte patenter, inngåtte lisensavtaler og etablerte foretak indikerer hvor mye som kommer ut av potensialet. Antallet på alle disse tre indikatorene ligger betydelig lavere enn antall mottatte forretningsideer. Men tallet på så vel lisenser som etablerte foretak er mer enn doblet de siste årene. Tallene indikerer at både kommersialiseringsaktiviteter og -resultater øker i omfang.

UH-institusjonene mottok 15 prosent av midlene tildelt fra regionale forskningsfond

I den første tildelingsrunden i regionale forskningsfond hentet UH-sektoren ut 27 mill.kr av om lag 160 mill.kr til fordeling, tilsvarende 15 prosent av summen. I alt 20 institusjoner mottok midler, for det meste til små prosjekter. Unntaket er Universitetet i Agder som fikk en tildeling på 8 mill.kr til et prosjekt innen eHelse. De statlige høyskolene fikk om lag 55 prosent av midlene til UH-sektoren, de gamle breddeuniversitetene under ti prosent.

På vei mot en nasjonal IR-politikk?

En prosjektgruppe bestående av representanter fra Kunnskapsdepartementet, Nærings- og handelsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet har, i dialog med forskningssektoren og næringslivet, vurdert om det er behov for nasjonale prinsipper om immaterielle rettigheter. Prosjektet har vært avgrenset mot opphavsrettslige problemstillinger. Prosjektgruppa kom fram til at de positive virkningene av å ha nasjonale prinsipper for håndtering av immaterielle verdier er større enn de negative. Anbefalingene er i tråd med de hensyn som er vektlagt i forskningsmeldingen slik som kommersialisering, publisering, videre forskning, rettferdig fordeling av rettigheter og andre samfunnshensyn.

Statlige UH-institusjoner har eierposter i 92 selskaper

Siden 2003 har statlige UH-institusjoner hatt fullmakt til selv å beslutte eierskap i selskaper av faglig interesse for virksomheten. I 2010 eier disse institusjonene totalt 108 poster fordelt på 92 selskaper. Eierpostene utgjør mer enn 50 prosent i 24 av disse selskapene. Både selskapene og eierpostene er i mange tilfeller små. Noen institusjoner eier ingen poster, andre eier poster i flere selskaper. NTNU har flest eierposter, med 12.

1.4.4 Personal- og økonomiforvaltning

Samlet utgjør universiteter og høyskoler en stor samfunnssektor som forvalter betydelige ressurser både med hensyn til penger og personale. Som institusjoner med særskilte fullmakter har styret et særlig ansvar for at ressursene disponeres i samsvar med forutsetninger og regelverk. Under dette punktet oppsummerer vi ledelsesstrukturen i sektoren, endringer i personal-sammensetningen og økonomi- og ressursforvaltningen i sektoren.

Sektormål 4: Personal- og økonomiforvaltning

Universiteter og høyskoler skal organisere og drive sin virksomhet på en slik måte at samfunnsoppdraget blir best mulig ivaretatt innenfor rammen av disponible ressurser.

Flere institusjoner går fra valgt til ansatt rektor

Flertallet av de statlige institusjonene har opprettholdt ordningen med valgt rektor, men stadig flere går over til tilsatt rektor. For inneværende styreperiode er det åtte av de statlige institusjonene som har tilsatt rektor. En del av institusjonene skal ha nye styreverter til høsten og enkelte av disse har meldt at de endrer fra valgt til tilsatt rektor. Som følge av dette vil det være elleve læresteder med enhetlig ledelse på institusjonsnivå fra høsten 2011. Alle de private institusjonene har eksternt styreleder. Mange institusjoner har avviklet fakultets-/avdelings-/instituttstyre, noen har opprettet råd isteden, andre har ingen formelle organ. Det er også utbredt med tilsatte ledere med enhetlig ansvar for faglig og administrativ virksomhet på dissen nivåene.

Eksterne styremedlemmer med variert bakgrunn

Oppnevning av eksterne styremedlemmer er ment å tilføre styrene et bredere spekter av kompetanse og erfaring, med impulser fra næringsliv og kultur- og samfunnsliv. Eksterne representanter skal ivareta samfunnets interesser og bidra til å styrke samspillet mellom institusjonene og samfunnet. En kartlegging av eksterne styremedlemmers yrkestilknytning viser at de representerer et bredt spekter av sektorer. Den største gruppa har hovedstilling ved en annen høyere utdanningsinstitusjon, enten i Norge eller et annet nordisk land, men det er også relativt mange fra private bedrifter, helsesektoren og kommune-/fylkesadministrasjon.

Framvekst av ledergrupper på institusjonsnivå

En kartlegging av rektoratet ved statlige institusjoner viser at flertallet av lærestedene har etablert faglige ledergrupper på institusjonsnivå. Det kan forstås som et uttrykk for styrket faglig ledelse ved universiteter og høyskoler.

Faglige stillinger øker mest ved universitetene, administrative mest ved høyskolene

Antall årsverk i UH-sektoren har økt med litt over 4000, eller snaue 15 prosent i perioden 2004-2010. Flest nye stillinger er det blant faglig personale, med en vekst på drøyt 2500 i perioden. 70 prosent av disse kan tilskrives vekst i rekrutteringsstillinger, i første rekke stipendiatstillinger.

Administrative årsverk har økt med 1300 i perioden 2004-2010. Det er liten vekst i øvrige stillingsgrupper, som tekniske stillinger. Den samlede veksten har vært tre ganger så høy ved statlige institusjoner som ved private (hhv 15 og 5 %). De statlige institusjonene kan følges lenger tilbake i tid, og tall fra siste tiårsperiode viser en vekst på 7000 stillinger eller 31 prosent blant totalt antall ansatte. Målt i prosent er økningen størst for administrativt tilsatte med 42 prosent. Ved høyskolene har administrative stillinger økt mest i tiårsperioden, mens faglig personale har sterkest økning ved universitetene.

Svak nedgang i andel midlertidig ansatte

Det har vært stor oppmerksomhet om bruk av midlertidige tilsetninger i universitets- og høyskolesektoren de siste årene, og det er et mål å redusere antall midlertidig ansatte ved universiteter og høyskoler. Holder vi rekrutteringsstillinger utenom, nådde den samlede midlertidigheten en topp på 21 prosent i 2006. De siste fire årene har andelen midlertidig ansatte blitt redusert med 2,5 prosentpoeng. Nedgangen har vært minst blant faglig personale som har høyest midlertidighet, og størst i andre stillingsgrupper som hadde minst midlertidighet. Det innebærer at midlertidighetsgapet mellom faglige stillinger på den ene siden og andre typer stillinger dermed er forsterket i løpet av perioden. Midlertidigheten er noe høyere blant kvinner enn menn. Midlertidighet blant fagpersonale er høyest ved de gamle breddeuniversi-

tetene, blant administrativt ansatte har de statlige høyskolene høyest midlertidighet. Statlige institusjoner har gjennomgående langt høyere midlertidighet enn private.

Økende kompetansenivå blant faglig personale

Faglig personale fordelt på ulike stillingsnivå kan ses som et uttrykk for kompetansenivå i UH-sektoren. Høy faglig kompetanse ses som en forutsetning for å sikre oppfyllelsen av lovbestemmelsen om at universiteter og høyskoler skal gi forskningsbasert undervisning. I mange år har styrking av faglig kompetanse vært et mål for høyskolene.

Utviklingen over tid viser at førstestillingsandelen i sektoren har vokst med nesten 10 prosentpoeng i perioden 2004-10, fra 57 til 66 prosent. Selv om universitetene har høyest formelt kompetansenivå og førstestillingsandelen har økt i alle institusjonskategoriene, er det høyskolene, både statlige og private, som i hovedsak står bak økningen.

Førstelektor/dosent som alternativ karrierevei?

Førstelektor-/dosentløpet utgjør et alternativt karriereløp som i større grad skal vektlegge pedagogisk virksomhet. Andelen av personalet i de to stillingskategoriene er 7 prosent samlet i 2010. Selv om denne stillingsgruppa er av beskjedent omfang, har det likevel vært en sterk prosentvis vekst de siste årene. Antall førstelektorer har økt med 34 prosent eller 255 personer i perioden 2004 til 2010. Antall dosenter er svært lavt (snaut 70), men tredoblet siden 2006.

Antall i førstestilling over 60 år øker

Aldersfordelingen blant personalet er et uttrykk for rekrutteringsbehovet framover. Gjennom sin høye kompetanse utgjør professorene en særlig kritisk faktor for den faglige virksomheten. I 2010 var snaut 40 prosent av professorene og 35 prosent av førstelektorene eldre enn 60 år. Ved enkelte institusjoner er mer enn halvparten av professorene over 60 år.

Siden 2007 har både andelen og antallet professorer over 60 år økt med 27 prosent, eller en økning på ca. 260 stillinger. De private høyskolene skiller seg ut ved at hele 46 prosent av professorene er over 60 år. Det innebærer at mange professorer ved de private høyskolene vil gå av med alderspensjon de neste ti årene. Administrativt tilsatte har en yngre aldersprofil enn vitenskapelig personale.

Litt stigende forholdstall mellom studenter og faglig tilsatte

Tendensen over tid er at forholdstallet mellom studenter og faglig ansatte synker svakt fra 2004 til 2008, for deretter å stige litt igjen. Nedgangen de første årene kan tilskrives utflating og fall i antall studenter, parallelt med at antall årsverk i UFF-stillinger økte. Også de to siste årene har årsverk i faglige stillinger vokst, men forholdstallet er stigende fordi studenttilstrømmingen har vokst mer enn faglige stillinger. I 2010 var det i sektoren som helhet 11 studenter per faglige stilling. Forholdstallet mellom fagpersonalet og studenter varierer relativt mye fra institusjon til institusjon.

Stabilt forholdstall mellom studenter og administrativt tilsatte

Forholdstallet mellom administrativt tilsatte og studenter sank svakt fra 31 studenter per administrativt ansatt i 2001 til det siden 2007 har stabilisert seg på rundt 24 studenter per administrativt tilsatt.

Liten endring i forholdstallet mellom faglig og administrativt tilsatte

Det er en svak tendens i retning av at det blir færre faglige årsverk per administrative årsverk; fra 2,54 i 2005 til 2,43 i 2010. Det innebærer at administrative årsverk relativt sett har vokst

noe mer enn årsverk i faglige stillinger. Forskjellene mellom institusjonene er til dels ganske store når det gjelder forholdstallet mellom faglig og administrativt tilsatte. Fordi administrative stillinger har vokst mest ved de statlige høyskolene, sank forholdstallet mellom administrative og faglige stillinger her fra 2,8 i 2001 til 2,2 i 2010. Dette skyldes delvis at statlige høyskoler er tildelt relativt få av de nye stipendiatstillingene, og av den grunn ikke har samme vekst i faglige stillinger som universitetene.

Administrativt tilsatte flest er saksbehandlere

Administrasjonen ved universiteter og høyskoler har endret seg betydelig de par siste tiårene – endringer som har fått oppmerksomhet både i og utenfor sektoren. Retter vi oppmerksomheten mot fordelingen av administrativt tilsatte i ulike stillingskategorier, ser vi at saksbehandler/utrederstillinger utgjør i underkant av 80 prosent av totalt antall årsverk i administrative stillinger. Drøyt 20 prosent av de administrative årsverkene er lederstillinger.

Høyere ledertetthet i administrasjonen enn blant fagpersonalet

Administrative mellomledere er den hyppigst forekommende underkategorien lederstillinger og også de som har økt mest de siste årene. Disse utførte i 2010 nesten 1 000 årsverk, tilsvarende 61,5 prosent av årsverkene i lederstillinger. I hver av de tre andre underkategoriene lederstillinger ble det utført om lag 200 årsverk. De faglige lederstillingene rektor, dekan og instituttleder sto for til sammen ca. en fjerdedel av lederårsverkene i sektoren. Det innebærer at ledertettheten på topp- og mellomledernivå er langt høyere på administrativ enn på faglig side. Administrative mellomledere og faglige toppledere er de to underkategoriene ledere som har vokst mest i fireårsperioden, administrative toppledere minst.

Andelen kvinnelige professorer øker sakte men sikkert

Blant faglig personale har det vært en svak økning i kvinneandelen i alle stillingskategoriene de siste årene. I 2010 er andelen kvinnelige professorer 21,6 prosent mot 13,3 prosent i 2001. Andelen kvinnelige førsteamanuenser er 37,6 prosent. Universitets- og høyskolelektorstillinger har i flere år hatt høyest og økende kvinneandel. Høyskolene har høyest kvinneandel blant førstestillinger med 38,6 prosent, mens universitetene har 32,3 prosent. Størst kvinneandel finner vi i kunsthøyskolene og private høyskoler, lavest i private vitenskapelige høyskoler.

I lederstillinger som faglige ledere, faglige mellomledere og administrative ledere er kvinnene i mindretall, kvinneandelen er også relativt stabil i disse gruppene. Kvinneandelen er høyest blant administrative mellomledere, en stillingsgruppe hvor kvinner har vært i flertall i flere år.

Institusjonenes inntektskilder varierer

Statlige universiteter og høyskoler hadde drøyt 30,3 milliarder kroner i bokførte inntekter i 2010. Det er store forskjeller mellom institusjonene med hensyn til den prosentvise fordelingen av disse inntektene etter kilde. Stor variasjon i midler fra Forskningsrådet bidrar til at universitetene har lavest andel inntekt fra grunnbevilgning. Det varierer relativt mye fra år til år hvor stor andel bevilgningen fra Kunnskapsdepartementet utgjør av de samlede driftsinntektene.

Også blant private institusjoner varierer statstilskuddets andel av totale driftsinntekter. Ved åtte av de private institusjonene utgjør statstilskuddet over 80 prosent av driftsinntektene, mens ved fem institusjoner representerer statstilskuddet under 40 prosent. Ved de fleste institusjonene er andelen statstilskudd relativt stabilt i perioden 2008-2010.

Stor variasjon i studentavgifter ved private høyere utdanningsinstitusjoner

Studentenes egenbetaling varierer også. Ved Handelshøyskolen BI utgjør studie- og eksamensavgifter over 70 prosent av driftsinntektene i 2010, ved Markedshøyskolen Campus Kristiania og Norges informasjonsteknologiske høyskole over 60. Ved de øvrige private institusjonene er andelen fra egenbetaling under 30 prosent, og ved halvparten av institusjonene utgjør egenbetalingen under 10 prosent av de totale driftsinntektene. Andelen driftsinntekter fra egenbetaling holder seg relativt stabilt fra 2008 til 2010. I kroner varierer årlig inntekt fra studie- og eksamensavgift per student fra kr 2000 ved MF til kr 64 000 ved BI. Halvparten av institusjonene har en inntekt fra studieavgifter på under kr 10 000 per student per år.

Lønn og sosiale utgifter den største kostnadskategorien

Lønn og sosiale utgifter er den største kostnaden for institusjonene i UH-sektoren, selv om andelen av driftskostnadene som går til lønn varierer mellom institusjonene. Etter lønn og sosial kostnader kommer andre driftskostnader som husleie, vedlikehold, kjøp av tjenester mv. Den største årsaken til variasjon her skyldes at UiO, UiT, NTNU, UiB, UMB, NHH, NVH og NIH eier og forvalter sin egen eiendomsmasse.

Driftsresultat i statlige institusjoner

Resultatet for bevilgnings- og bidragsfinansiert virksomhet viser et samlet merforbruk på 168,4 mill. kr i 2010, mens resultatet for oppdragsvirksomhet viser et samlet overskudd på 69,1 mill. kr i 2010 for de statlige institusjonene. Dette gir en samlet nedgang på 99,3 mill kr for 2010.

Driftsresultat i private institusjoner

Private uh-institusjoner har ikke anledning til å ta ut overskudd, men eventuelt overskudd kan overføres fra et år til et annet. Loven stiller vilkår om at statstilskudd og egenbetaling skal komme studentene til gode.

Handelshøyskolen BI, Markedshøyskolen Campus Kristiania og Norges informasjonsteknologiske høyskole kan vise til gode økonomiske resultater de siste tre årene. Ni private høyskoler har negative driftsresultater i 2010. Dette er fire færre enn i 2009. Finansinntekter bidrar til at flere høyskoler som har et negativt driftsresultat, likevel har et positivt årsresultat. Syv høyskoler har et negativt årsresultat. Beregningene av likviditetsgrad og arbeidskapital uttrykker at enkelte av de private høyskolene har likviditetsmessige utfordringer. Det er også høyskoler der tallene tyder på en meget god likviditet selv om det kan variere gjennom året. Institusjoner med svak soliditet forventes å utarbeide en langsiktig plan for å bygge opp tilstrekkelig egenkapital, slik at studentene ikke løper risiko for at studietilbudet avvikles.

Nedgang i avsetninger

Universiteter og høyskoler er nettobudsjetterte institusjoner. Det pålegger styret ved den enkelte institusjon ansvar for å handle strategisk innenfor rammene og foreta prioriteringer. Styrene har dermed et særlig ansvar for å ha god økonomisk kontroll over de disposisjoner de foretar. Utviklingen i avsetninger de tre siste årene steg fra 10,6 prosent av statstilskudd i 2008 til 11 prosent i 2009. I 2010 har avsetningene gått tilbake til 10,2 prosent av statstilskudd. Det er stor variasjon mellom institusjonene i andel avsetning av statstilskudd. Samlet sett har universitetene og høyskolene en stor andel avsetninger til utsatt virksomhet, som er akkumulerte midler som institusjonene har mottatt og fordelt til bestemte formål i egen organisasjon. I 2010 var denne på i overkant av 1 milliard kr. Strategiske formål er den nest største posten på 404 millioner kr. Universitetene har videre betydelige avsetninger fra Forskningsrådet sammenlignet med høyskolene. Større investeringer utgjør i 2010 129,7 millioner kr.

1.4.5 Universitetsmuseene

Universitetsmuseene forvalter sentrale deler av kultur- og naturarven og universitetene i Bergen, Oslo, Tromsø, Trondheim og Stavanger har et nasjonalt ansvar for disse. Universitetsmuseene er underlagt universitetsstyrene, med ansvar og rettigheter på linje med fakultetene. Universitetsstyrene fastsetter selv strategien for institusjonens utdannings- og forskningsvirksomhet og annen faglig virksomhet.

Sektormål 5:

Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo, Universitetet i Stavanger, Universitetet i Tromsø og Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet har et særskilt ansvar for å bygge opp, drive og vedlikeholde museum med vitenskapelige samlinger og utstillinger for publikum.

Langt over 1 million mennesker besøker universitetsmuseene

Universitetsmuseene fyller viktige formidlingsfunksjoner. De kulturhistoriske og naturhistoriske museene ved Universitetet i Oslo er uten sammenlikning de best besøkte universitetsmuseene, med om lag 1 mill. besøkende til sammen i 2010. Fra 2009 til 2010 er det imidlertid Vitenskapsmuseet i Trondheim som kan vise til størst vekst i publikumsbesøket, både absolutt og prosentvis. Når det gjelder omvisninger for skoleklasser ligger Vitenskapsmuseet på topp, med over 1 100 omvisninger i 2010. Ved Kulturhistorisk museum, Vitenskapsmuseet og Tromsø museum er over halvparten av samlingene tilgjengelige på nett.

Større andel av samlingene er tilfredsstillende sikret

Riksrevisjonen har ved flere anledninger påpekt mangler ved sikring og bevaring av universitetsmuseenes samlinger. Situasjonen er forbedret fra 2009 til 2010, særlig på området sikring. Ved Kulturhistorisk museum holder nå 88 prosent av magasinlokalene tilfredsstillende standard for sikkerhet. Det er en oppgang på 23 prosentpoeng fra året før. Også ved Naturhistorisk museum, Bergen museum og Tromsø museum er standarden for sikkerhet hevet. Generelt er tilstanden dårligere når det gjelder bevaring, og framgangen på dette området har også vært mindre fra 2009 til 2010.

2 Utdanning

2.1 Innledning

Universiteter og høyskoler skal tilby utdanning av høy internasjonal kvalitet som er basert på det fremste innenfor forskning, faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og erfaringskunnskap. Dette kapitlet omhandler situasjonen og utviklingstrekk i utdanningene som tilbys av statlige og private institusjoner i høyere utdanning. Det presenteres også aktuelle analyser og rapporter under enkelte temaer.

Kapitlet starter med utviklingen i studietilbud ved institusjonene. Deretter tar vi for oss rekruttering av studenter, gjennomstrømming i utdanningene og resultatene studentene oppnår. Vi ser også på innvandrerbefolkningens deltakelse i høyere utdanning. Tema som kjønnsperspektivet i valg av utdanning og fleksibel utdanning blir også viet oppmerksomhet. Til slutt stiller vi spørsmålet: Hva vet vi om kvalitet i utdanningen?

Internasjonalisering av utdanning er presentert i eget kapittel om internasjonalisering, der utdanning og forskning behandles under ett.

2.2 Utviklingen i studietilbudet

2.2.1 Antall studietilbud

I forbindelse med Kvalitetsreformen fikk universiteter og høyskoler større frihet til å opprette og nedlegge studietilbud. De første årene etter innføringen av reformen økte som forventet antall studietilbud ved universiteter og høyskoler. I årene 2006 og 2007 stagnerte veksten, mens det de siste årene igjen har vært en nettovest i antall studietilbud (tabell 2.1). Institusjonene melder også inn avviklede studietilbud. Mens det i 2009 og 2010 ble opprettet langt flere studier enn det ble nedlagt, var bildet motsatt de to foregående årene.

De statlige høyskolene er mest aktive når det gjelder å opprette nye studietilbud. Helt i særklasse befinner Høgskolen i Nesna seg med 48 nye tilbud i 2010. Høyskolene i Oslo (33), Bodø (26), Bergen (25), Sogn og Fjordane (25) og Østfold (23) viser også høy aktivitet i fornyelse av porteføljen. Høgskolen i Finnmark og Universitetet i Agder avvirket flest studietilbud i 2010. En detaljert oversikt for hver institusjon finnes i vedleggsrapporten, der det framgår at institusjonene løpende justerer sitt totale tilbud (V-2.1-10).

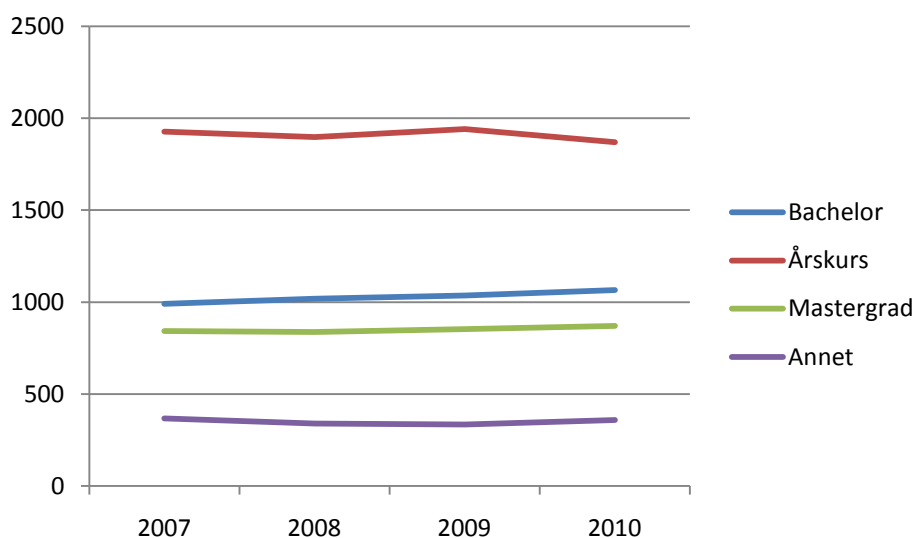
Tabell 2.1 Nye og avviklede studietilbud

	2007		2008		2009		2010	
	Nye	Avviklede	Nye	Avviklede	Nye	Avviklede	Nye	Avviklede
SH	187	126	253	324	322	141	307	84
U	51	106	72	124	72	74	60	72
SVH	3	15	7	4	4	3	6	2
KHS			1		2			3
PVH	2				3	1	1	
PH	1		8	5	16	4	19	5
Sum	244	247	341	457	419	223	393	166

Fra 2009 til 2010 ser vi en moderat økning av alle typer studietilbud med unntak av årskurs (figur 2.1). I 2010 var det 71 færre tilbud av denne typen på 60 studiepoeng eller mindre enn det var året før. Denne reduksjonen tilsvarer den samlede veksten i de andre kategoriene. Årskurs er likevel den desidert vanligste typen studietilbud i sektoren regnet i antall. Det fantes i 2010 i alt 1869 slike tilbud, mens det til sammenligning var 1065 bachelor- og 871 mastertilbud. Man bør ha med i betraktningen at årskurs kan utgjøre første året i for eksempel en bachelorgrad.

Enkelte institusjoner utmerker seg med et stort antall slike kortere tilbud. De fleste av disse er statlige høyskoler, hvorav Høgskolen i Telemark har flest (tabell 2.2). For en oversikt over antall tilbud av denne typen for alle institusjonene vises det til tabell V-2.13 i vedlegget. Her framkommer det blant annet at mer enn hvert tredje studietilbud på 60 studiepoeng eller mindre blant de private høyskolene gis av NLA Høgskolen.

Figur 2.1 Utviklingen i antall studietilbud på (hvv.) 60 studiepoeng og mindre 180 studiepoeng (bachelorgrad) og master- og høyere nivå

Merknad: Årskurs er programmer på lavere nivå med 60 studiepoeng eller mindre. Kategorien "Annet" omfatter blant annet toårige høyskolekandidatutdanninger og enkelte profesjonsutdanninger.

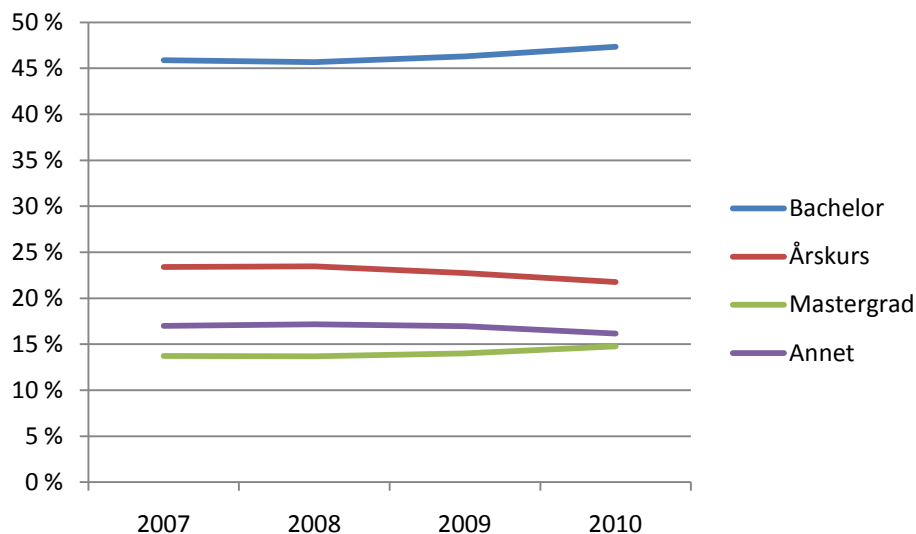
Tabell 2.2 Institusjoner med mange studietilbud på 60 studiepoeng og mindre

	2007	2008	2009	2010
	Antall studietilbud	Antall studietilbud	Antall studietilbud	Antall studietilbud
Høgskolen i Telemark	99	106	95	119
Høgskolen i Oslo	107	110	112	114
Høgskolen i Bodø	81	97	98	111
Høgskolen i Hedmark	115	109	112	108
Universitetet i Agder	94	103	89	87

2.2.2 Studentene fordelt på studienivå

Mens forrige punkt gir en oversikt over antall studietilbud på ulike nivå, ser vi her hvordan studentene fordeler seg på de ulike studienivåene/-typene. Figur 2.2 viser at andelen av studenter på bachelorgrad øker og er på om lag 47 prosent. Dette betyr at siste års tendens forsterkes. I sektoren er det i 2010 over 103 000 bachelorstudenter (tabell V-2.15). Vi ser også en økning i andelen studenter på mastergrad, som i 2010 er på ca.15 prosent (tabell V2-16). Andelen studenter på andre typer tilbud og årskurs går ned, men det er interessant at det så mange år etter innføringen av Kvalitetsreformen fortsatt er om lag 22 prosent av studentene, eller om lag 47 500 (tabell V-2.14), som tar årskurs eller kortere tilbud på lavere grads nivå.

Figur 2.2 Andel registrerte studenter på årskurs, bachelor og master

Bachelorstudenter utgjør den største gruppen innenfor alle institusjonskategoriene (figur 2.3). Kategoriene skiller seg imidlertid fra hverandre når det gjelder hvordan studentmassen fordeler seg på ulike typer tilbud.

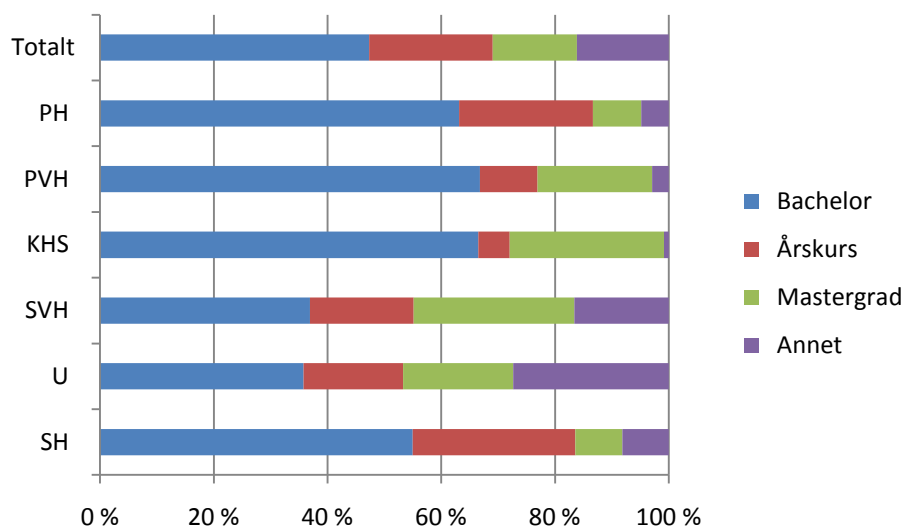
Kunsthøgskolene og de private vitenskapelige høyskolene har den høyeste andelen bachelorstudenter på om lag 67 prosent av studentmassen. Kunsthøgskolene har også høy andel masterstudenter, men til gjengjeld har de svært lav andel av studentene på årskurs eller andre tilbud. Videre har de private og statlige høyskolene store andeler av studentmassen på bachelorgradsstudier.

Sammen med kunsthøgskolene utmerker de statlige vitenskapelige høyskolene seg med en høy andel av studentene på mastergrad, mens universitetene og de private vitenskapelige høyskolene følger noe bak. Verdt å merke seg er det likevel at godt over halvparten av alle masterstudenter studerer ved et av universitetene (om lag 56 prosent).

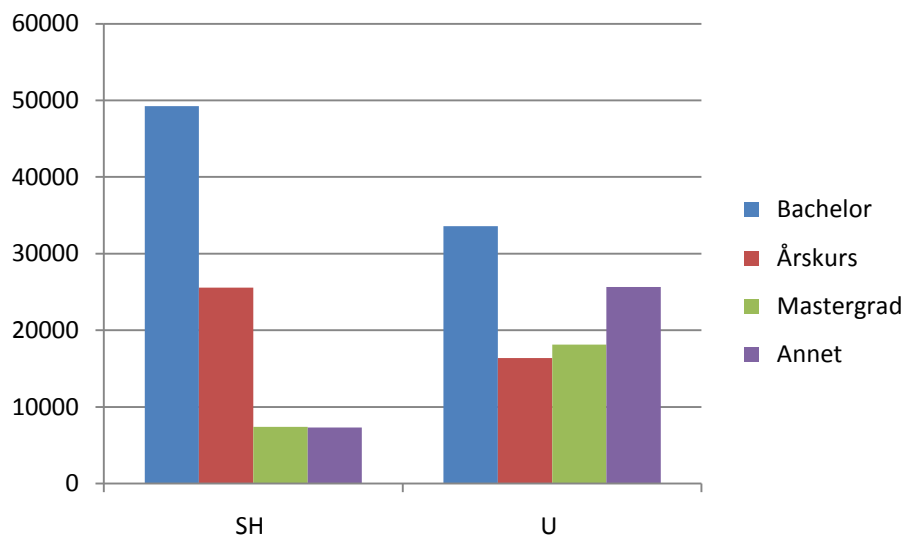
Både ved de statlige og private høyskolene er under 10 prosent av studentene på masterprogrammer, samtidig som disse institusjonene har en høy andel av studenter på årskurstilbud.

Figurene 2.4 og 2.5 gir et bilde av antallet studenter på de forskjellige typene tilbud innenfor hver institusjonskategori. For nøyaktig antall og utviklingen over tid vises det til vedleggstabell V-2.12.

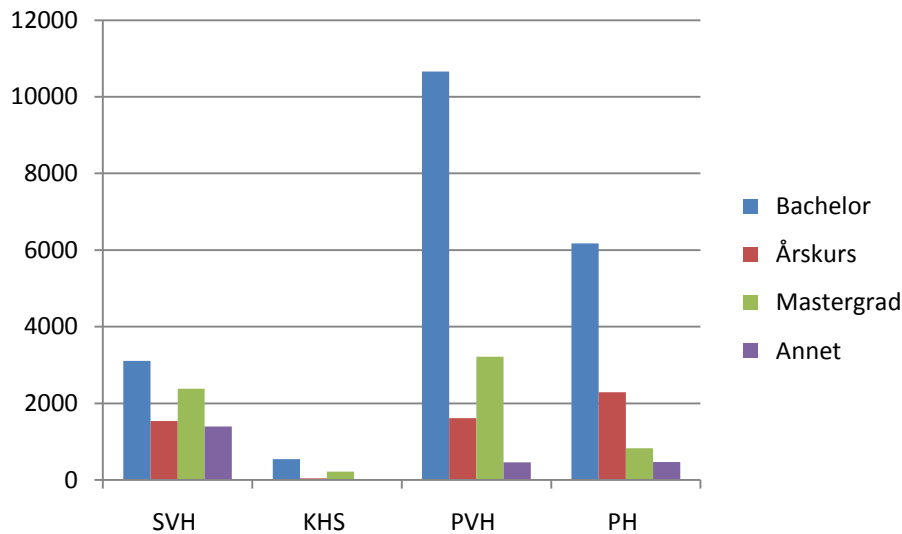
Figur 2.3 Andel registrerte studenter på årskurs, bachelor og master i 2010 fordelt på institusjonskategori

Figur 2.4 Antall studenter på ulike studietilbud ved universiteter og statlige høyskoler

Figur 2.5 Antall studenter på ulike studietilbud ved statlige vitenskapelige høyskoler, kunsthøyskolene, private vitenskapelige høyskoler og private høyskoler

2.2.3 Aldersprofilen på årskurs

Som vist over tilbys det mange årskurs i universitets- og høyskolesektoren, og en stor andel av studentmassen er registrert på disse studietilbudene. Det kan spørres om slike årskurs spesielt appellerer til godt voksne studenter som ikke har ønske om eller mulighet til et flerårig studieprogram.

Ved første øyekast viser det seg at årskurstilbudene ved universiteter og høyskoler domineres av aldersgruppen 20-29 år (tabell 2.3). Nesten halvparten av årskursstudentene befinner seg i denne alderen. Sett i forhold til alderssammensetningen i studentmassen generelt er imidlertid årskursene interessante. Mens om lag 77 prosent av studenter generelt er 30 år eller yngre, er om lag 44 prosent av alle årskursstudenter 30 år eller mer. Personer over 50 år utgjør over 10 prosent på denne typen studier, mot om lag tre prosent av studentmassen generelt. Selv om årskurs domineres av studenter i kjernealderen for studier, er dette studietilbud som i stor grad benyttes av voksne personer som må antas å ha lang erfaring fra arbeidslivet. For en oversikt over aldersprofilen på årskurs på den enkelte institusjon, se vedleggstabell V-2.17.

Tabell 2.3 Aldersprofil på årskurs

	2009						2010					
	-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-	-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-
SH	1 719	7 585	7 468	1 529	2 972	230	1 793	7 818	7 058	1 428	2 742	213
U	1 396	8 841	3 385	528	1 012	254	1 302	9 093	3 375	482	868	218
SVH	66	672	288	48	51	7	71	811	357	58	81	10
KHS		18	15			2		27	9	2		
PVH	111	995	362	52	59	18	100	952	315	34	79	37
PH	77	796	626	112	314	25	82	843	566	110	278	22
Sum	3 369	18 907	12 144	2 269	4 410	534	3 348	19 544	11 680	2 114	4 048	500
Prosent	8	45	29	5	11	1	8	47	28	5	10	1

2.2.4 Masterkandidater på statlige universiteter og høyskoler

Universitetene dominerer kvantitativt sett utdanning på masternivå, både med hensyn til antall masterstudier, antall masterstudenter og ikke minst antall uteksaminerte kandidater. Nesten 7000 kandidater på masternivå ble uteksaminert fra universitetene i 2010, mot i underkant av 1500 ved de statlige høyskolene (tabell 2.4). Kun én høyskole produserte flere masterkandidater enn et universitet: Høgskolen i Bodø, som nå er blitt universitet, hadde noe flere masterkandidater enn Universitetet i Agder, som lå lavest av universitetene.

Ser vi på gjennomsnittlig antall uteksaminerte kandidater per masterprogram (tabell 2.5), er imidlertid ikke kontrasten mellom universitet og høyskole like slående. Et masterprogram på universitetene uteksaminerer i snitt i underkant av to kandidater mer enn tilsvarende programmer ved høyskolene (10,4 mot 8,6). Disse gjennomsnittstallene skjuler stor variasjon mellom ulike studieprogrammer, fagområder og institusjoner. Blant universitetene er det for eksempel slik at gjennomsnittlig antall kandidater varierer fra 20,8 ved Universitetet i Oslo til 5,9 ved Universitetet i Tromsø. Ved de statlige høyskolene varierer tilsvarende tall fra 16,7 hos Høgskolen i Sør-Trøndelag til 2,8 ved Høgskolen i Bergen. For en komplett oversikt over alle institusjonene vises det til tabell V-2.20 i vedlegget. Se vedleggstabell V-2.18 for en oversikt over alle masterstudier og antall uteksaminerte kandidater ved statlige høyskoler.

**Tabell 2.4 Oversikt over antall uteksaminerte kandidater
fra masterstudier ved de statlige høyskolene og ved universitetene**

	2007	2008	2009	2010
HiAk	56	54	51	74
HiB	16	5	24	11
HiBo	176	131	127	256
HBu	47	47	44	73
HiFm	5	8	13	16
HiG	27	18	11	60
HiHe	16	27	37	48
HiL	35	64	115	112
HiN	47	48	25	45
HiNe	0	5	0	8
HiNT	104	102	17	163
HiO	87	105	137	191
HiSF	24	14	45	12
HiST	78	80	74	147
HIT	77	82	108	118
HiVe	17	45	29	60
HiVo	24	37	29	30
HiØ	25	31	27	23
HiÅ	0	0	0	9
HSH	6	11	12	10
Sum SH	867	914	925	1466
NTNU	1 907	1 916	1 980	2 049
UMB	401	424	455	446
UiA	219	192	207	238
UiB	1 026	1 133	1 114	1 074
UiO	-	-	-	2 306
UIS	271	303	367	396
UiTø	468	441	442	487
Sum U	4292	4409	4565	6996

Merknad: Data fra UiO mangler for 2007, 2008 og 2009. For de statlige høyskolene er det i denne tabellen tatt med både masterstudier som institusjonen har akkreditering for og studier som gis i samarbeid med andre.

Tabell 2.5 Gjennomsnittlig antall kandidater per masterprogram, 2007 - 2010

	2007	2008	2009	2010
	Antall	Antall	Antall	Antall
SH	8,9	8,2	7,7	8,6
U	11,2	10,9	10,2	10,4
SVH	25,6	24,6	34,1	30,7
KHS	12,8	13,9	17,5	12
PVH	134,1	147,6	136,9	60,1
PH	9,3	7,2	5,7	7,3
Gj.snitt	13,8	13,6	13,5	11,7

Merknad: Nedgangen for PVH i 2010 skyldes feil i rapporteringen fra BI.

2.3 Rekruttering til høyere utdanning

Mens tilbudssiden i høyere utdanning i form av antall studietilbud er framstilt over, vil vi nå se på etterspørselen. Framskrivning viser at etterspørselen etter høyt utdannet arbeidskraft vil øke. Samfunnet er derfor avhengig av fortsatt god søkning til høyere utdanning. Her rettes søkelyset mot følgende spørsmål: Hvor mange søker studieplass ved høyere utdanningsinstitusjoner, hvor mange får tilbud om plass og hvor mange starter høyere utdanning? For å belyse disse spørsmålene benyttes data om antall søknader til høyere utdanning, antall nye og registrerte studenter og primærsøkere per studieplass.

2.3.1 Antall søknader til høyere utdanning

Tabell 2.6 viser utviklingen i antall søknader til høyere utdanning. Med søknader menes antall søknadsalternativer til studieprogrammer på alle studienivåer, og både interne og eksterne søknader er inkludert. Antall søknader til høyere utdanning har steget jevnt de siste fire årene. Særlig stor var økningen fra 2008 til 2009, noe som kan ses i sammenheng med finanskrisen. At søkertallet fortsetter å øke fra 2009 til 2010 kan forklares med store ungdomskull. Med unntak av kunsthøgskolene øker søkningen til de statlige høyere utdanningsinstitusjonene med om lag fire prosent. Kunsthøgskolene skiller seg ut med relativt stor nedgang i søkertallene, men fordi kategorien er ganske liten, får endringer store utslag. De private lærestedene har hatt en betydelig økning i søkertallene det siste året.

Tabell V-2.19 i vedleggsrapporten viser søkningen til de ulike utdanningsinstitusjonene de siste fire årene, både til lavere og høyere grad. Følgende læresteder hadde relativt sett en betydelig økning i søkertallene fra 2009 til 2010: høyskolene i Akershus (13%), Nesna (28%), Sogn og Fjordane (20%), Telemark (15%), Volda (23%), UMB (27%), NMH (28%) og MHS (38%). Fordi noen av disse institusjonene er relativt små kan økning i studenttallet gi store prosentvise utslag. Dette kan illustreres ved at UiB som hadde størst økning i antall søknader med 4634 flere søknader i 2010 enn i 2009, på grunn av sin størrelse ikke er blant institusjonene med prosentvis høyest vekst. Relativt små svingninger i absolutte søkertall gir også store prosentvise utslag for mange av de små private høyskolene. Blant institusjoner med nedgang i søkertallene er Samisk høgskole i en særklasse med nedgang på 35 prosent fra 2009 til 2010. Høyskolene i Bodø, Hedmark, Nord-Trøndelag og Molde og universitetene i Oslo og Stavanger er også blant institusjonene med nedgang i søkertallene siste år.

Kunnskapsdepartementet publiserte i desember 2010 rapporten *Tilbud og etterspørsel etter høyere utdannet arbeidskraft fram mot 2020*. For en omtale av denne vises det til kapittel 9.

Tabell 2.6 Søknader

	2007		2008		2009		2010		Endring	Prosentvis endring
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	2009-2010	2009-2010
SH	244 686	40,2	254 669	40,8	285 520	39,9	296 481	39,7	10 961	3,8
U	308 137	50,6	310 644	49,7	364 273	50,9	378 689	50,6	14 416	4,0
SVH	18 884	3,1	21 444	3,4	25 381	3,5	26 431	3,5	1 050	4,1
KHS	2 741	0,5	2 834	0,5	2 836	0,4	2 307	0,3	- 529	- 18,7
PVH	15 060	2,5	15 782	2,5	16 777	2,3	18 692	2,5	1 915	11,4
PH	19 031	3,1	19 535	3,1	21 347	3,0	25 241	3,4	3 894	18,2
Sum	608 539	100	624 908	100	716 134	100	747 841	100	31 707	4,5

2.3.2 Primærstøkere per studieplass

Primærstøkere er personer som på grunnlag av fullført videregående opplæring søker opptak til høyere utdanning via Samordna opptak (NOM-opptaket). Tallet viser disse støkernes første-prioritet. Antallet studieplasser er studieplasser innmeldt i Samordna opptak.

Tabell 2.7 viser at det i gjennomsnitt er to primærstøkere til hver studieplass. De statlige vitenskapelige høyskolene har klart flest primærstøkere per studieplass, mens private vitenskapelige høyskoler (BI ikke inkludert) har færrest. Det er bare små endringer i dette bildet fra 2009 til 2010.

Som tidligere er det en tendens til at lærestedene i og nær de større byene har flest støkere per studieplass, og jo større by jo flere primærstøkere. Det innebærer at HiO og UiO skiller seg ut med hhv 3,3 og 2,9 primærstøkere per studieplass i 2010. Deretter følger Bergen med HiB med 2,7 primærstøkere per studieplass og UiB med 2,2. Universitetene i Agder og Tromsø er universitetene med færrest primærstøkere per studieplass (hhv. 1,7 og 1,6). Blant de statlige høyskolene har flere av lærestedene i de nordligste fylkene en eller færre primærstøkere per plass. Det gjelder høyskolene i Finnmark, Narvik, Nesna og Samisk høgskole. Alle de statlige vitenskapelige høyskolene med unntak av Molde, har mange primærstøkere per studieplass. Blant de private lærestedene er det stor variasjon i antall primærstøkere: fra 0,4 primærstøkere per studieplass ved Misjonshøgskolen til 2,9 ved Haraldsplass diakonale høgskole. Se vedlegg V-2.35 for endringer i antall primærstøkere per studieplass ved den enkelte institusjon på både høyere og lavere grad.

Tabell 2.7 Antall primærstøkere per studieplass

	2007	2008	2009	2010	Endring 2009-2010
SH	1,8	1,7	1,9	1,8	-0,1
U	2,1	2,1	2,2	2,2	0,0
SVH	4,0	4,0	4,0	4,0	0,0
PVH	0,5	0,5	0,5	0,5	0,0
PH	1,4	1,3	1,3	1,4	0,1
Sum	2,0	1,9	2,1	2,0	-0,1

2.3.3 Kvalifiserte primærstøkere

Når søknadsfristen til høyere utdanning går ut 15. april, vil støkere ikke alltid vite om de vil være kvalifiserte. Kvalifiserte primærstøkere vil derfor kunne avvike fra tallene over primærstøkere. Mens antall primærstøkere sier noe om et læresteds attraktivitet blant støkere til høyere utdanning, er tallet på kvalifiserte primærstøkere for den enkelte institusjon interessant fordi det gir en indikasjon på i hvilken grad institusjonen kan regne med å fylle studieplassene.

Totalt var det 1,6 kvalifiserte primærstøkere per studieplass i universitets- og høyskolesektoren i 2010. Dette er en svak økning fra årene før (tabell 2.8). Som tidligere år er det flest kvalifiserte støkere til de statlige vitenskapelige høyskolene, fulgt av universitetene og statlige høyskoler.

Søkertallene er mest bekymringsfulle for høyskolene i Nord-Norge. Dette er en tendens vi har sett over flere år. Høgskolen i Narvik har det laveste antallet kvalifiserte primærstøkere per studieplass (0,3), mens også Samisk høgskole (0,4), høyskolene i Nesna (0,5), Harstad (0,7) og Finnmark (0,7) ligger lavt. Ser vi utenfor Nord-Norge ligger også høyskolene i Nord-

Trøndelag og Stord/Haugesund i nedre del på denne indikatoren med 0,8 kvalifiserte primær-søkere per studieplass (vedleggstabell V-2.34). Det bør tas med i betraktning at enkelte institusjoner kan ha et betydelig lokalt opptak.

I den andre enden av skalaen finner vi Norges veterinærhøgskole, som er i en egen klasse med 9,3 kvalifiserte primær-søkere per studieplass, fulgt av Norges handelshøgskole (4,1). Blant de andre institusjonene som ligger høyt, finner vi høyskolene i Oslo (2,5), Bergen (2,2) og Sør-Trøndelag (2,0), Universitetet i Oslo (2,4) og Haraldsplass diakonale høgskole (2,5).

Tabell 2.8 Antall kvalifiserte primær-søkere per studieplass

	2007		2008		2009		2010		Endring
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	2009-2010
SH	1,2	18,7	1,2	18,3	1,3	19,4	1,4	18,9	0,1
U	1,5	23,0	1,5	23,5	1,6	24	1,8	24,5	0,2
SVH	2,4	36,8	2,5	38,3	2,5	36,8	2,7	36,7	0,3
PVH	0,4	6,7	0,4	5,7	0,4	5,8	0,4	6,0	0,1
PH	1,0	15,0	0,9	14,2	0,9	13,9	1,0	13,9	0,1
Gj.snitt	1,4	100	1,4	100	1,5	100	1,6	100	0,1

2.3.4 Poengsnitt for førsteprioritetssøkere

Universiteter og høyskoler konkurrerer alle om de gode studentene. Tabell 2.9 viser karakter-poeng for førsteprioritetssøkerne fordelt på institusjonskategori. Bildet for 2010 er i hovedsak som i 2009, med unntak av at poengsummen for søkere til statlige vitenskapelige høyskoler har gått ned med drøyt fire poeng.

Søkere ved statlige vitenskapelige høyskoler har likevel fremdeles høyest poengsum, fulgt av de private vitenskapelige høyskolene og universitetene. Blant de statlige institusjonene har følgende læresteder førsteprioritetssøkere med 50 poeng eller mer: UiO (53,8), NTNU (53), UiB (52,2), UMB (51,6), NHH (53,4), NVH (53,2) og høyskolene i Finnmark og Narvik (hhv 50,1 og 50,4). Vi har tidligere sett at høyskolene i Nord-Norge gjennomgående har lav søkning, men enkelte av disse har altså søkere med relativt høyt karaktersnitt. Karaktersnittet omfatter både studenter som skal studere på campus og fleksible studenter (desentraliserte og/eller nettbaserte studier). Se vedleggstabell V-2.36 for nærmere oversikt over søkernes poengsum ved den enkelte institusjon.

Tabell 2.9 Karaktersnitt for førsteprioritetssøkere

	2009				2010				
	Karakter-poeng	Realfags-poeng	Andre poeng	Totalt	Karakter-poeng	Realfags-poeng	Andre poeng	Totalt	
SH	39,1	0,8	8,5	49,3	38,9	0,7	9,5	48,7	
U	42,7	1,3	8,8	52,4	42,5	1,3	8,6	52,0	
SVH	43,5	2,0	9,7	61,2	43,5	1,6	11,4	55,9	
PVH	42,9	1,0	7,4	51,5	42,7	0,8	9,3	52,8	
PH	39,2	1,2	4,8	0	38,8	0,8	6,9	48,7	

2.3.5 Søkning til grunnskolelærerutdanningene spesielt

Tidligere beregninger har vist at Norge kommer til å ha mangel på lærere for å dekke framtidig behov. De nye grunnskolelærerutdanningene for 1.-7. trinn og 5.-10. trinn avløser allmennlærerutdanningen, og et av målene med en differensiert lærerutdanning er at utdanningene skal bli mer attraktive. Søkingen til utdanningene vil derfor bli fulgt spesielt framover. Grunn-

skolelærerutdanningene (GLU) startet opp høsten 2010 og søkningen dette året danner slik sett utgangspunktet.

Studieplassene på lærerutdanningen fordeler seg med 60 prosent til GLU 1-7 og 40 prosent til GLU 5-10. Selv om det er noe flere søkere til GLU 1-7 i absolutte tall, er det flere søkere per studieplass til GLU 5-10 (tabell 2.10). Når tabellen også viser at det ved studiestart møtte færre studenter til 1-7-utdanningen enn på 5-10-utdanningen, betyr det svakere rekruttering til utdanningen for 1.-7. trinn. Dette bildet bekreftes av en rapport om reformen som viser at GLU 5-10 hadde høyere andel kvalifiserte primærsøkere (68%) enn GLU 1-7 (54%) (Følgjegruppa for lærerutdanningsreforma 2011:34). Den samme rapporten viser også at søkningen varierer mye fra en institusjon til en annen, med lærerutdanningene i Oslo, Bergen og Trondheim som de mest attraktive. Mange andre læresteder har færre studenter enn planlagte studieplasser.

Tabell 2.10 Søkning og møtt-tall til grunnskolelærerutdanningene

	2010	
	Søkere	Møtt
Grunnskolelærerutdanning 1-7 trinn	7 760	1 175
Grunnskolelærerutdanning 5-10 trinn	7 313	1 255

Lærerutdanningsreformen følges nøye

Høsten 2010 ble det innført nye lærerutdanninger; grunnskolelærerutdanning (GLU) for 1.-7. trinn og for 5.-10. trinn. De differensierte lærerutdanningene skal være integrerte, profesjonsrettet og forskningsbaserte, og ha høy faglig kvalitet.

For å bidra til at reformen iverksettes som planlagt, er det opprettet en følgegruppe som har i oppdrag å innhente kunnskap om reformen og utdanningene, og gi råd til Kunnskapsdepartementet og lærerutdanningsinstitusjonene om veien videre. Følgegruppa er opprettet for fem år med sekretariatet ved Universitetet i Stavanger. Basert på besøk på alle institusjonene som tilbyr grunnskolelærerutdanningene høsten 2010 og ulike statistiske data, leverte følgegruppa sin første rapport tidlig i 2011. Av hovedpunkter i rapporten kan følgende trekkes fram:

- Alle de 20 lærerutdanningsinstitusjonene tilbyr både GLU 1-7 og GLU 5-10
- Søkningen til grunnskolelærerutdanningene er 10 prosent høyere enn til allmennlærerutdanningen året før, kvalifiserte søkere økte med 5 prosent.
- Sett i lys av framtidig mangel på lærere er søkningen til lærerutdanningene en nasjonal utfordring, størst er bekymringen for søkningen til GLU 1-7.
- En del av institusjonene har problemer med å fylle studieplassene.
- Studentenes førsteinntrykk av utdanningene er relativt positivt; profesjonsrettingen framstår som klar og fagdidaktikk er tydelig i fagene.
- Fem av ti institusjoner oppgir å ha noe samkjøring mellom de to lærerutdanningene.
- Fleksibel organisering gis i 10 av 59 studietilbud i grunnskolelærerutdanningene. Dette kan være nett-/samlingsbaserte, desentraliserte og deltidsutdanninger.
- Framtidig fagtilbud i grunnskolelærerutdanningene er uavklart ved mange av institusjonene.
- Studentenes valg av fag viser at flere av studentene på 5-10-utdanningen har valgt matematikk framfor norsk. For begge utdanningsløpene er det bekymring for praktisk-estetiske fag.
- Internasjonalisering er blitt mer krevende å få til som følge av mange obligatoriske elementer i utdanningene.
- Ansattes tid til forskning oppgis å være knapp i lærerutdanningene.
- Lærestedenes programplaner er relativt like rammeplanen, og det er lite lokal tilpassing og profilering av grunnskolelærerutdanningene.

2.3.6 Totalt antall registrerte studenter

Det har vært en svak økning i totalt antall registrerte studenter fra 2009 til 2010 på 2,6 prosent (tabell 2.11). Økningen året før var 4,1 prosent. Relativt sett har veksten vært størst ved statlige vitenskapelige høyskoler og statlige høyskoler. Kunsthøyskolene og private vitenskapelige høyskoler har en svak tilbakegang i antall registrerte studenter høstsemesteret 2010 sammenlignet med høstsemesteret 2009. Høsten 2010 er 87,8 prosent av studentene registrert ved statlige institusjoner, noe flere ved universitetene enn ved statlige høyskoler.

Av tall for den enkelte institusjon kan det være verdt å vise til at noen institusjoner har hatt en endring i registrerte studenter på over 10 prosent. Ser vi på økning gjelder dette Høgskolen i Nesna, Høgskulen i Sogn og Fjordane, Høgskolen i Østfold, Universitetet for miljø- og biovitenskap, Norges idrettshøgskole og flere private institusjoner. Når det gjelder reduksjoner, er det flere private høyskoler på lista i tillegg til Høgskolen i Harstad, Høgskolen i Nord-Trøndelag, Høgskolen i Vestfold og Samisk høgskole. Registrerte studenter omfatter både studenter som skal studere på campus og fleksible studenter (desentraliserte og/eller nettbaserte studier). Flere institusjoner har relativt mange studenter i sistnevnte gruppe, for eksempel oppholder 25 prosent av studentene registrert ved Høgskolen i Nesna seg utenfor campus. For en fullstendig oversikt over registrerte studenter ved den enkelte institusjon og endringer på dette området vises det til tabell V-2.21 i vedlegget.

Tabell 2.11 Registrerte studenter høstsemesteret (egenfinansiert)

	2007		2008		2009		2010		Endring	Prosentvis endring
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	2009-2010	2009-2010
SH	71 527,6	37,6	73 975,5	38,3	78 502,7	38,9	81 466,7	39,4	2 964	3,8
U	86 648,7	45,6	86 628,6	44,8	89 187,3	44,2	91 236,8	44,1	2 049,5	2,3
SVH	6 724,3	3,5	7 124	3,7	7 351,8	3,6	7 773,5	3,8	421,7	5,7
KHS	796	0,4	788	0,4	816	0,4	812,5	0,4	- 3,5	- 0,4
PVH	15 395	8,1	15 684	8,1	16 141	8,0	15 954	7,7	- 187	- 1,2
PH	8 997	4,7	9 159	4,7	9 591	4,8	9 660	4,7	69	0,7
Sum	190 088,6	100	193 359,1	100	201 589,8	100	206 903,5	100	5 313,7	2,6

Merknad: For å telles som registrert student må man ha registrert seg og betalt semesteravgift for rapporteringssemesteret. Når en student har en utdanningsplan, skal denne være bekreftet før studenten er å betrakte som registrert student.

2.3.7 Andel innvandrere i høyere utdanning

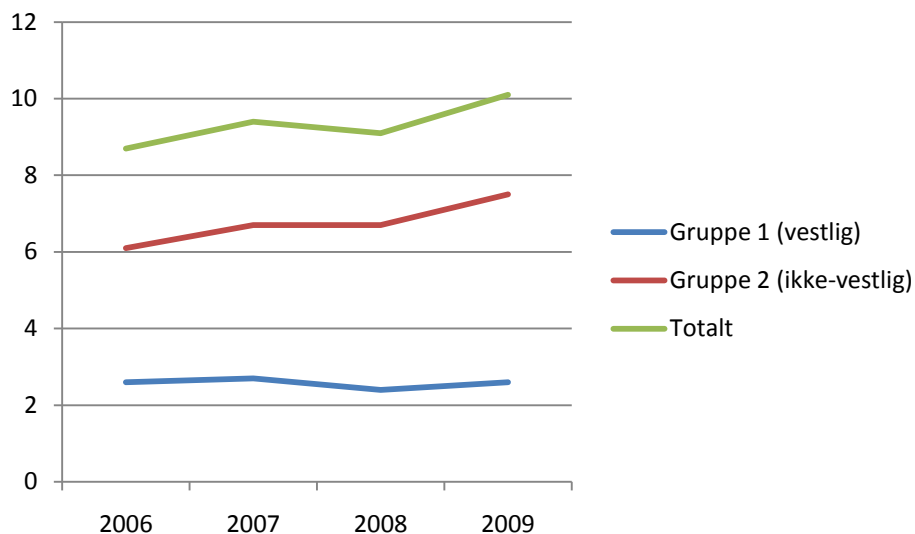
Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre utgjorde i 2009 i overkant av 10 prosent av studentmassen i Norge (figur 2.6). Deler man disse studentene opp i to grupper der den første inkluderer EU/EØS-land, USA, Canada, Australia og New Zealand og den andre resterende land, ser vi at "gruppe 1" kun utgjør 2,6 prosent av studentene, mens "gruppe 2" står for hele 7,5 prosent av alle studenter i Norge. Fra 2008 til 2009 har det vært en økning i andelen innvandrere av studentmassen, og de med såkalt ikke-vestlig bakgrunn har stått for den største delen av denne.

Fokuserer vi videre på innvandrere fra "gruppe 2" er det Høgskolen i Narvik som har den høyeste andelen studenter fra denne gruppen, 14,7 prosent, mens Høgskolen i Oslo følger like bak med 14,4 prosent. Ser vi på antall er det Universitetet i Oslo som har flest (3495), fulgt av HiO (1767), Handelshøgskolen BI (1613) og NTNU (1161). Oslo er med andre ord og kanskje ikke så overraskende den største studentbyen for innvandrere fra denne gruppen. Som for studentmassen generelt er det slik at kvinnene er i flertall blant innvandrerstudentene, men "gruppe 1", dvs "vestlige" innvandrere, skiller seg ut med en høyere kvinneandel enn snittet,

65,9 mot 61,2 prosent generelt. I ”gruppe 2” er også kvinnene i flertall, med 55,6 prosent. For en komplett oversikt over antall innvandrere, kvinneandel og utviklingen i disse fra 2006-2009 ved den enkelte institusjon, vises det til tabellene V-2.22-25 i vedlegget.

Når det gjelder innvandrerstudentenes fagvalg er det fortsatt slik at naturvitenskapelige og tekniske fag er de mest populære (tabell 2.12). Allmenne fag og primærnæringsfag ligger også høyt, mens andelen innvandrere i lærerutdanning og pedagogiske fag holder seg lav. Verdt å merke seg er også økningen som har skjedd innenfor humanistiske og estetiske fag, samfunnsfag og juss og økonomiske og administrative fag.

Figur 2.6 Utviklingen i andel innvandrere i høyere utdanning i prosent av studentmassen

Kilde: SSB, Utdanningsstatistikk.

Tabell 2.12 Antall innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre totalt og andel innvandrere av totalt antall studenter fordelt på fagområde

	2006		2007		2008		2009	
	Antall innvandrere	Andel totalt antall studenter	Antall innvandrere	Andel totalt antall studenter	Antall innvandrere	Andel totalt antall studenter	Antall innvandrere	Andel totalt antall studenter
Allmenne fag	162	9,90 %	220	12,50 %	215	12,50 %	209	11,60 %
Humanistiske og estetiske fag	2832	10,30 %	2 834	11,40 %	2520	9,90 %	3025	11 %
Lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk	1809	6 %	1 919	6,30 %	1950	6,40 %	2123	6,60 %
Samfunnsfag og juridiske fag	2480	8,10 %	2 606	9,20 %	2635	8,90 %	3101	10,10 %
Økonomiske og administrative fag	3006	8,10 %	3 317	8,90 %	3636	9 %	4202	10,40 %
Naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag	3710	11,30 %	4 040	12,30 %	3758	11 %	4602	12,90 %
Helse-, sosial- og idrettsfag	3760	8,40 %	3 967	8,90 %	4129	8,90 %	4524	9,40 %
Primærnæringsfag	130	12,10 %	131	12,70 %	104	9,90 %	129	11,80 %
Samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag	151	5,80 %	221	7,20 %	203	5,50 %	269	5,90 %
Uoppgitt fagfelt	341	11,40 %	500	13,60 %	121	7,20 %	133	8,50 %

Kilde: SSB, Utdanningsstatistikk

2.4 Gjennomstrømming

Finansieringssystemet for universiteter og høyskoler stimulerer til studentgjennomstrømming. Tabell 2.13 viser en betydelig økning i studiepoeng i sektoren totalt sett fra 2009 til 2010. En stor del av veksten i studiepoeng har skjedd ved de statlige høyskolene, men også i de andre institusjonskategoriene ble det avlagt flere studiepoeng i 2010 enn året før. Relativt sett har private høyskoler en stor økning fra 2009 til 2010, etter et svakt år i 2009. De private høyskolene er med det tilbake til nivået på avlagte studiepoeng før 2009.

2.4.1 Gjennomføringsgrad i forhold til avtalt utdanningsplan

En av intensjonene med Kvalitetsreformen var at studentene skulle lykkes gjennom et tettere og mer forpliktende forhold mellom institusjon og student, blant annet ved hjelp av individuelle utdanningsplaner. I utdanningsplanen skal studentene blant annet angi hvor mange studiepoeng de planlegger å ta i løpet av studieåret.

Ser vi sektoren under ett ble 85,1 prosent av planlagte studiepoeng avlagt i 2010 (tabell 2.13). Dette er en liten økning fra året før i gjennomføringsgrad i henhold til avtalt utdanningsplan; en økning som befester siste års positive tendens. Kunsthøyskolen i Bergen har den høyeste gjennomføringsgraden på 97,9, etterfulgt av Høgskolen i Akershus med 94,3. Lavest gjennomføringsgrad hadde Høgskolen i Nesna med 52,2. For de private høyskolene er både gjennomføringsgraden og kvaliteten på rapporteringen varierende, men spesielt flere av de private sykepleierutdanningene har svært høy gjennomføringsgrad (tabell V-2.39).

2.4.2 Studiepoeng per student

Gjennomstrømming kan også belyses ved å se på utviklingen i avlagte studiepoeng per student (tabell 2.14). Full progresjon tilsier at en student avlegger 60 studiepoeng i løpet av et studieår. Dette er imidlertid ikke realistisk og oppnåelig i og med at mange institusjoner har deltidsstudenter eller studenter som ikke har planlagt å fullføre et studieår. Tabell 2.15 viser studiepoeng per student omregnet til heltidsstudenter, og er bedre å bruke til sammenlikninger mellom institusjoner.

Tabell 2.15 Nye studiepoeng per registrerte, heltidsekvivalenter (egenfinansiert)

	2007	2008	2009	2010	Endring 2009-2010
SH	49,5	48,5	47,2	47,7	0,5
U	43,0	41,8	41,7	41,9	0,2
SVH	48,6	47,2	47,7	46,3	- 1,4
KHS	58,4	57,5	56,0	56,8	0,8
PVH	36,2	35,9	38,2	40,2	2,0
PH	52,0	51,5	50,0	52,4	2,3
Sum	45,4	44,4	44,1	44,6	0,5

Tabell 2.13 Gjennomføringsgrad studiepoeng i forhold til avtalt utdanningsplan

	2007			2008			2009			2010		
	Planlagt	Gjennomført	Snitt	Planlagt	Gjennomført	Snitt	Planlagt	Gjennomført	Snitt	Planlagt	Gjennomført	Snitt
SH	3 231 419,5	2 714 123,5	84,0	3 331 861,7	2 810 913,3	84,4	2 929 143	2 566 091	87,6	3 557 536	3 092 552,5	86,9
U	3 566 761	2 908 249	81,5	3 517 441	2 905 047	82,6	3 701 756	3 067 773	82,9	3 850 203	3 203 538	83,2
SVH	310 097,3	260 745,5	84,1	349 563,8	287 261,5	82,2	364 410	303 310	83,2	383 452,5	324 384,5	84,6
KHS	44 270	41 648	94,1	45 962	43 567	94,8	44 302	41 847	94,5	16 980	16 620	97,9
PVH	28 489	23 360	82,0	27 043	20 992	77,6	29 924	23 865	79,8	36 530	28 914	79,2
PH	232 393,5	197 432,8	85,0	253 549,3	219 935,5	86,7	168 555	139 419	82,7	234 107,5	212 794	90,9
Sum	7 413 430,3	6 145 558,8	82,9	7 525 420,7	6 287 716,3	83,6	7 238 090	6 142 305	84,9	8 078 809	6 878 803	85,1

Merknad: Tall for KHIØ mangler, se vedleggstabell V-2.39.

Tabell 2.14 Nye studiepoeng per registrerte (egenfinansiert)

	2007	2008	2009	2010	Endring 2009-2010
SH	44,4	43,2	42,3	42,5	0,2
U	41,7	40,5	40,5	40,8	0,2
SVH	45,9	44,4	45,1	43,6	- 1,5
KHS	58,3	57,3	55,7	56,6	0,9
PVH	35,9	35,7	38,0	40,0	2,1
PH	45,1	44,4	43,4	45,3	1,9
Sum	42,6	41,5	41,4	41,8	0,4

De første årene etter innføring av Kvalitetsreformen var det en klar økning i antall studiepoeng per student, men denne tendensen har flatet ut de siste årene. Vi ser imidlertid en liten økning sammenlignet med 2009 både når det gjelder studiepoeng per registrerte student og per heltidsekvivalent.

Institusjoner med kunstneriske utdanninger skiller seg ut med høy gjennomføring. Dette gjelder både Kunsthøgskolen i Bergen (58,1 studiepoeng per heltidsekvivalent), Kunsthøgskolen i Oslo (56,1), Den norske Balletthøgskole (64,4) og Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo (50,3). Høgskolene har jevnt over høy gjennomføring uten de store variasjonene institusjonene i mellom. I 2010 hadde Samisk høgskole den høyeste gjennomføringen blant høyskolene på 58,3. Samisk høgskole hadde samtidig under 100 studenter, og gjennomføringen varierer en del fra år til år. Deretter fulgte Høgskolen i Harstad som løftet seg fra en gjennomføring på 39,4 studiepoeng per heltidsekvivalent i 2009 til 53,4 i 2010. Blant universitetene varierer gjennomføringen fra 37,9 ved UiO til 45,5 ved UiS (tabell V-2.32).

2.4.3 Gjennomføring på normert tid

Tabell 2.16 viser andelen studenter som er tatt opp på et fag, som gjennomfører på normert tid. Beregningene av gjennomføring er gjort ut fra studentenes tidspunkt for start og slutt ved den enkelte institusjon. Tallene tar ikke hensyn til om studentene har fått innpasset studiepoeng avlagt ved andre institusjoner.

Det er generelt høyere gjennomføringsgrad på bachelor- enn på masterstudier i alle institusjonskategorier. Det er interessant at bildet er litt annerledes når vi ser på gjennomføring på normert tid i forhold til gjennomføring i henhold til avtalt studieplan. Samlet sett har universitetene i snitt den høyeste gjennomføringsprosenten på bachelornivå (87,2) og relativt høy gjennomføring på masternivå (74,1). Andelen høyskolestudenter som gjennomfører et masterstudium på normert tid er bare 52,3 prosent. Dette kan skyldes at høyskolene har de fleste deltidsstudentene. Det er ikke alle som planlegger å fullføre på normert tid, og det tar ikke tabell 2.16 høyde for. Gjennomsnittet skjuler store forskjeller mellom institusjonene.

Blant universitetene er det særlig universitetene i Stavanger og Tromsø som trekker opp med en gjennomføringsprosent på henholdsvis 91,8 og 87,6 prosent på bachelor, mens NTNU trekker ned med 78,5 prosent. Ser vi på andelen masterstudenter som fullfører på normert tid, har Universitet i Tromsø lavest gjennomføring på 68,7 prosent.

Blant høyskolene er gjennomføringen langt mer varierende. Høgskolen i Nesna har for eksempel mange deltidsstudenter, og kun 24,5 av bachelorstudentene gjennomførte på normert tid i 2010. I den andre enden av skalaen finner vi Høgskolen i Ålesund med en gjennomføringsprosent på hele 99,2.

Flere institusjoner har en gjennomføring på 100 prosent, men dette er alle institusjoner eller programmer med få studenter. Dette gjelder blant annet flere av de private høyskolene.

Tabell 2.16 Gjennomføring på normert tid, bachelor og master

	2010			
	Bachelor totalt	Bachelor % gjennomført normert tid	Master totalt	Master % gjennomført normert tid
HiAk	410	71,0	53	32,1
HiB	1 003	88,7	9	11,1
HiBo	314	89,2	201	62,7
HBu	408	86,5	66	40,9
HiFm	188	59,0	7	28,6
HiG	329	78,4	23	4,3
HiH	154	61,7		
HiHe	436	91,1	44	75
HiL	561	89,3	53	26,4
HiN	121	90,9	15	80
HiNe	53	24,5	4	100
HiNT	329	85,4	32	12,5
HiO	1 826	81,2	126	51,6
HiSF	313	97,4	9	0
HiST	1 163	91,1	45	100
HiT	614	88,1	83	79,5
HiVe	364	86,0	33	45,5
HiVo	262	76,0	28	32,1
HiØ	493	86,2	22	4,5
HiÅ	241	99,2	8	100
HSH	32	71,9	2	50
SH	5	100		
Delsum SH	9 619	85,0	863	52,3
NTNU	362	78,5	1 397	75,2
UMB	139	87,1	317	81,7
UiA	881	88,3	223	85,2
UiB	205	89,8	296	80,1
UiO	1 244	85,4	2 063	70,3
UiS	813	91,8	283	81,6
UiTø	396	87,6	415	68,7
Delsum U	4 040	87,2	4 994	74,1
AHO			5	0
HiMolde	201	88,1	40	70
NHH	337	84,0	424	84,2
NIH	100	99	63	79,4
NMH	46	71,7	42	57,1
NVH			6	83,3
Delsum SVH	684	86,5	580	80
KHiB			38	73,7
KHiO	96	100	53	100
Delsum KHS	96	100	91	89,0
MF	20	90	29	58,6
MHS	13	69,2	17	88,2
Delsum PVH	33	81,8	46	69,6
ATH	6	100	3	100
BA			25	100
BDH	54	100		
BH	2	0		
EH	1	100		
DH	333	55,6	47	21,3

	2010			
	Bachelor totalt	Bachelor % gjennomført normert tid	Master totalt	Master % gjennomført normert tid
DMMH	174	83,3		
FM			1	100
HDH	66	90,9		
Staff.	35	100		
HD	67	85,1		
HLT	3	33,3		
LDH	145	85,5		
CK	16	100		
MG	6	100		
NITH	34	100		
NLA	6	100	5	80
Delsum PH	948	77,0	81	53,1
Sum	15 420	85,2	6 655	71,7

2.4.4 Ferdige kandidater

Tabell 2.17 viser totalt antall uteksaminerte kandidater fordelt på institusjonskategori. Kandidattallet har holdt seg relativt stabilt de siste årene. De statlige høyskolene har hatt den største økningen i kandidattall på 804 fra 2009 til 2010. Økningen er fordelt mellom flere av høyskolene (V-2.26). Nedgangen i tabellen kan forklares med manglende rapportering fra Handelshøyskolen BI.

Tabell 2.17 Ferdige kandidater (egenfinansiert), etter institusjonskategori

	2007	2008	2009	2010	Endring 2009-2010	% endring 2009-2010
Statlige høyskoler	12 879,8	12 547,8	12 796,6	13 601	804,4	6,3
Universiteter	14 462,9	13 360,3	13 394,9	13 483,9	89	0,7
Statlige vitenskapelige høyskoler	1 516	1 744	1 661	1 763	102	6,1
Kunsthøyskoler	266	270	289	265	- 24	- 8,3
Private vitenskapelige høyskoler	2 460	2 845	3 257	1 818	- 1 439	- 44,2
Private høyskoler	1 509	1 883	1 597	1 777	180	11,3
Sum	33 093,7	32 650,1	32 995,5	32 707,9	- 287,6	- 0,9

Tabell 2.18 viser totalt antall uteksaminerte kandidater fordelt på studieprogram. Tabellen viser at det er store variasjoner mellom utdanningene. For mindre utdanninger kan det være betydelige endringer i antall kandidater fra år til år. Det er heller ikke alle utdanninger som har opptak hvert år. Verdt å merke seg er nedgangen for sykepleie og økonomisk-administrativ utdanning. Innen øk.adm. har det imidlertid vært en sterk økning de foregående årene, og kandidattallet er fortsatt over 2007-nivået. Økningen i uteksaminerte kandidater fra førskolelærerutdanningen og innen historisk-filosofiske fag er også betydelig. For sistnevnte utdanninger er likevel kandidattallet fortsatt langt lavere enn i 2007.

Tabell 2.18 Uteksaminerte kandidater fordelt på studium (egenfinansiert)

	2007	2008	2009	2010	Endring 2009-2010	% endring 2009-2010
Medisin	507	526	563,0	573,5	10,6	1,9
Annet	1 149	1 257	885	1 199	314	35,5
Farmasi	86	103	109	96	- 13	- 11,9
Arkitektur	178	191,7	204,8	222,2	17,4	8,5
Odontologi	109	100	128	116	- 12	- 9,4
Psykologi	415	403	420	443	23	5,5
Barnevernpedagogutdanning	591	618	613	532	- 81	- 13,2
Tannpleier	47	47	34	57	23	67,6
Bibliotekarutdanning	116	85	122	112	- 10	- 8,2
Sykepleierutdanning	3 589	3 321	3 372	3 179	- 193	- 5,7
Fysioterapeututdanning	271	276	237	273	36	15,2
Kunstfagutdanning	23	20	22	41	19	86,4
Ergoterapeututdanning	208	194	160	176	16	10
Designutdanning	82	92	135	97	- 38	- 28,1
Radiografutdanning	186	174	146	121	- 25	- 17,1
Reseptarutdanning	77	69	52	60	8	15,4
Bioingeniørutdanning	209	203	211	143	- 68	- 32,2
Dyrepleie	11	13	23	20	- 3	- 13,0
Audiografutdanning	33	26	35	34	- 1	- 2,9
Ernæring	128	113	69	73	4	5,8
Vernepleierutdanning	825	786	767	740	- 27	- 3,5
Døvetolkutdanning	11	30	25	20	- 5	- 20
Tannteknikerutdanning	1	14	23			
Ingeniørutdanning	1 570	1 624	1 850	1 917	67	3,6
Allmennlærerutdanning	1 811	1 792	1 548	1 532	- 16	- 1,0
Fiskerifag	116	50	69	44	- 25	- 36,2
Sivilingeniørutdanning	298	255	257	287	30	11,7
Førskolelærerutdanning	1 435	1 365	1 532	1 679	147	9,6
Faglærerutdanning	243	393	358	322	- 36	- 10,1
Helsefag	414	421,7	541,6	632,1	90,5	16,7
Yrkesfaglærerutdanning	81	63	90	145	55	61,1
Historisk-filosofiske fag	2 757	2 355	2 171,0	2 283,3	112,3	5,2
Industridesign	21	31	22	32	10	45,5
Integrerte 4. og 5-årige masterprogram i lærerutdanning	25	93	104	155	51	49,0
Idrettsutdanning	238	207	205	247	42	20,5
Journalist-/fotoutdanning	207	201	164	166	2	1,2
Juridiske fag	995	890	858	946	88	10,3
Landbruksutdanning			8			
Maritim utdanning	83	71	82	128	46	56,1
Utøvende musikkutdanning	204	258	269	291	22	8,2
Ortopediingeniørutdanning	10		13			
Matematisk-naturvitenskapelige fag	2 026	1 950	2 005,7	1 985,1	- 20,5	- 1,0
Samfunnsvitenskap	4 334,9	4 326,8	4 313,7	4 190,5	- 123,3	- 2,9
Scenekunst	84	60	87	76	- 11	- 12,6
Siviløkonomutdanning	255	293	98	180	82	83,7
Sosionomutdanning	819	735	697	716	19	2,7
Teknologi	1 283,8	1 175,5	1 190,6	1 195,3	4,7	0,4
Teologi	241	223	249	198	- 51	- 20,5
Utvikling og miljø	210,4	202,4	262,2	231	- 31,2	- 11,9
Pedagogiske fag	733,5	757	789	924	135	17,1

	2007	2008	2009	2010	Endring 2009-2010	% endring 2009-2010
Veterinærutdanning	59	49	46	61	15	32,6
Visuell kunst	149	148	153	159	6	3,9
Økonomisk-administrativ utdanning	3 538	3 999	4 607	3 658	- 949	- 20,6
Sum	33 093,7	32 650,1	32 995,5	32 707,9	- 287,6	- 0,9

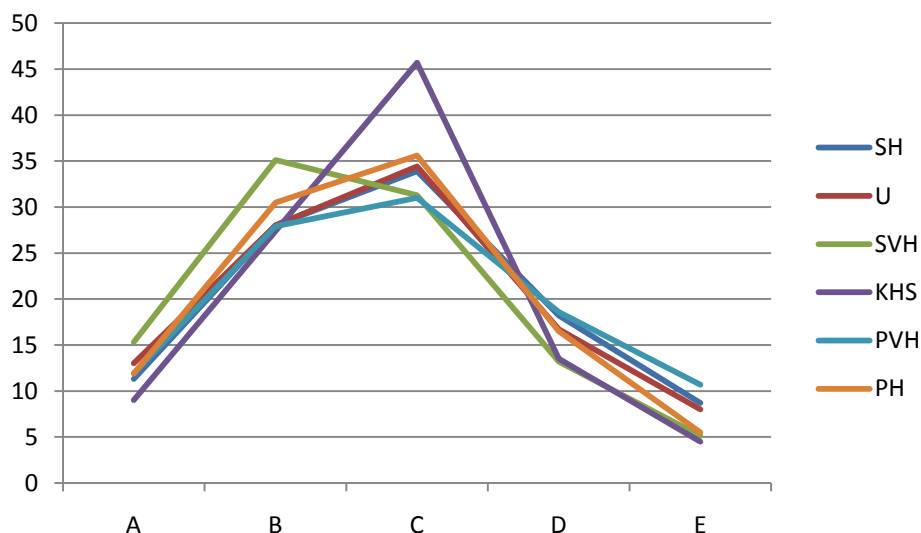
2.5 Karakterer og stryk

Karakterer og stryk kan gi oss en indikasjon på kvaliteten på studentene, kandidatene som uteksamineres og studieprogrammene som tilbys. Dette er imidlertid en indikator som må brukes med varsomhet. Universitets- og høgskolerådets (UHR) analyser av karakterbruk i UH-sektoren viser at det er langt igjen før skalaen brukes på samme måte på tvers av fag, nivå og institusjoner. Det ser for eksempel ikke ut til at ulikheter i karakternivå mellom utdanninger og institusjoner utelukkende kan skyldes ulikt opptaksgrunnlag. For eksempel ser vi i vedleggstabell V-2.37 at studentene ved Høgskolen i Akershus får de beste karakterene, mens karaktersnittet fra videregående er under snittet (36,7). Dette kan enten tolkes som at høyskolen er snillere med karakterene enn andre institusjoner, eller at læringsutbyttet ved HiAk er høyere. For mer informasjon om UHRs karakteranalyser, se egen faktaboks.

2.5.1 Karakterfordeling

Ser vi på karakterfordelingen for alle typer studier ved universiteter og høyskoler utmerker de statlige vitenskapelige høyskolene seg med en høy andel av karakteren A (figur 2.7). Dette stemmer overens med at disse institusjonene har studenter med det høyeste karaktersnittet fra videregående. Kunsthøyskolene har en høy andel studenter med karakteren C.

Figur 2.7 Karakterfordeling A-E etter institusjonstype

Karakterbruk i UH-sektoren

Det er utviklet større forståelse for bruken av karakterskalaen i høyere utdanning, og det er relativt stor stabilitet i karaktersettingen. Det er likevel langt igjen før skalaen brukes på samme måte på tvers av fag, nivå og institusjoner. Det viser Universitets- og høyskolerådets (UHR) analyser av karakterbruk i UH-sektoren.

De nye bokstavkarakterene ble innført i 2003. I 2004 opprettet de nasjonale fakultetsmøtene 49 karakterpanel i samarbeid med UHR. Formålet var å få en nasjonal koordinering og å utvikle en felles forståelse for hvordan den nye karakterskalaen skal brukes på tvers av fag og institusjoner og på forskjellige fagnivå. I 2005 ble det opprettet en analysegruppe som fikk i oppdrag å foreta en samlet analyse av rapportene fra karakterpanelene. Gruppen har så langt utarbeidet rapporter for 2004-5, 2005-6, 2006, 2008 og 2009.

Før god bedømming av masteroppgaver

Som ledd i dette arbeidet er det foretatt stikkprøver av utvalgte eksamensbesvarelser. Disse er vurdert og karaktersatt av "nasjonale kommisjoner", uavhengig av resultatene ved ordinær eksamen. Stikkprøvene viser at de nasjonale kommisjonene ofte er strengere i karaktersettingen av masteroppgaver enn det som var tilfellet ved ordinær eksamen. Flere av kommisjonene peker på at det er for stor andel som får A og B på masteroppgavene. To tredjedeler av masterstudentene får karakterene A og B i de fleste fag. Hele skalaen brukes, men det er en vesentlig annerledes fordeling enn på lavere nivåer. Store diskusjoner om karakterfordelingen på masterarbeider har foreløpig ikke ført til endringer i karaktersettingen, og det er fortsatt store forskjeller mellom fagområder og institusjonstyper. UHR konkluderer med at karakterfordelingen for masterarbeider ikke er i samsvar med Kunnskapsdepartementets retningslinjer for bruk av karakterskalaen.

UHRs karakteranalyser viser også at det er forskjeller i karakterfordelingene mellom ulike utdanninger. Innenfor utdanningene er det også noen forskjeller mellom institusjonene. For de fleste fagområdene er det ikke foretatt en grundig analyse av årsakene til ulikhetene, men data fra DBH indikerer at det ikke utelukkende kan skyldes ulikt opptaksgrunnlag. Innenfor fagområdet økonomi og administrasjon er det utarbeidet omfattende karakterstatistikker på tvers av institusjonene. Det ser ikke ut til å være sammenheng mellom inntakskvalitet og eksamensresultater, og analysene tyder på forskjeller i hvordan institusjoner og fag bruker karakterskalaen.

Ses i sammenheng med læringsutbytte

Innføring av nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for høyere utdanning innebærer at det knyttes konkrete læringsutbytte til alle fag og emner. En arbeidsgruppe under UHR har foreslått at de generelle karakterbeskrivelsene knytter vurderingen av prestasjoner direkte til læringsmålene for et emne, slik at karakterene uttrykker graden av oppfyllelse av læringsmålene. UHRs styre vedtok i april 2010 at dagens generelle karakterbeskrivelser beholdes inntil institusjonene har fått mer erfaring med kvalifikasjonsrammeverket. Universitetene og høyskolene har frist med å implementere kvalifikasjonsrammeverket til utgangen av 2012.

Kilde: Universitets- og høyskolerådet: *Karakterbruk i UH-sektoren i 2009*.

Universitets- og høyskolerådet: *Informasjon om det norske karaktersystemet (Brev til UHRs medlemsinstitusjoner av 14.10.10 14)*

2.5.2 Strykprosent

I 2004-2007 lå strykprosenten i snitt på over åtte prosent. I 2008 gikk den ned til 7,7, og den har holdt seg relativt stabil de siste tre årene (tabell 2.19). Strykprosenten kan være en indikator på kvalitet i utdanningen, men kan være vanskelig å tolke. En nedgang i strykprosent kan bety høyere kvalitet – at færre studenter stryker og at vi på grunnlag av det antar at de også har oppnådd et større læringsutbytte. Men det kan også tyde på lavere kvalitet – at man slipper igjennom studenter som ikke har fått tilstrekkelig læringsutbytte.

Den høyeste strykprosenten i sektoren finner vi ved Høgskolen i Narvik med 14,6 prosent. Deretter følger høyskolene i Ålesund og Gjøvik med strykprosent på henholdsvis 10,5 og 10,4 prosent, alle institusjoner med en sterk realfaglig/teknologisk profil. Disse har i flere år hatt en strykprosent over snittet for høyskolesektoren. Høyskolene i Nesna og Volda hadde de laveste strykprosentene i 2010 (3,9 og 4,3).

Universitetet i Bergen har i flere år hatt den laveste strykprosenten blant universitetene (4,8 i 2010), mens Universitetet i Tromsø og NTNU veksler på å ha høyest strykprosent (9,4 og 8,7 i 2010).

De vitenskapelige høyskolene har jevnt over lav strykprosent, med et snitt på 3,8. Det er særlig Høgskolen i Molde som trekker snittet opp med en strykprosent på 7. Ved de private vitenskapelige høyskolene er imidlertid tendensen motsatt, både MF og BI har strykprosent på over 9. Også på denne indikatoren viser mangfoldet blant de private høyskolene seg. Her varierer strykprosenten fra 0,9 ved Den norske Balletthøyskole til 13 ved Den norske Eurhythmhøyskole. For en fullstendig oversikt se V-2.33.

Tabell 2.19 Strykprosent fordelt på institusjonskategori (egenfinansiert)

	2007	2008	2009	2010	Endring 2009-2010
Statlige høyskoler	8,6	8,4	8,1	8,0	- 0,1
Universiteter	8,2	7,5	7,5	7,6	0,1
Statlige vitenskapelige høyskoler	4,5	4,3	4,4	3,5	- 0,9
Kunsthøyskoler	0,6	0,3	0,4	0,4	- 0,0
Private vitenskapelige høyskoler	10,7	10,3	9,3	9,2	- 0,1
Private høyskoler	4,4	3,6	4,1	5,2	1,1
Gjennomsnitt	8,2	7,7	7,6	7,6	0,1

2.6 Kjønnsperspektivet i valg av utdanning

Det har i mange år vært oppmerksomhet om at norsk ungdoms utdannings- og yrkesvalg er sterkt kjønnssegregert. Kvinneandelen blant registrerte studenter de siste fire årene i ulike studier framgår av tabell 2.20. Tabellen er sortert etter studium med høyest kvinneandel. Det er bare små endringer i kvinneandelen i de store utdanningsgruppene i perioden 2007-10. I mindre utdanninger kan relativt små endringer i antall kvinnelige studenter gi relativt store prosentvise utslag. Vi konsentrerer oss her derfor om de store utdanningsgruppene.

Ser vi på helse- og sosialfag er kvinneandelen stabilt høy i de ulike utdanningene i denne kategorien. En kvinneandel på godt over 80 prosent er vanlig i disse utdanningene. MNT-fagene utgjør en kontrast til helse- og sosialfagene med nær 40 prosent kvinner i matematikk og naturvitenskap, i underkant av 30 prosent i teknologiske fag og under 20 prosent i ingeniørutdanningen. Endringene i kjønnsbalansen i disse to utdanningsgruppene har vært små i de siste fire årene.

Lærerutdanningene er en annen gruppe som tradisjonelt har hatt stor kvinneandel. Denne utdanningsgruppen har en noe mer variert kvinneandel enn helse- og sosialfag. Mens førskolelærerutdanningene har en kvinneandel på 87,3 prosent, ligger faglærer-/yrkesfaglærerutdanningene på ca. 56 prosent i 2010. PPU og integrerte masterutdanninger i lærerutdanning ligger noe høyere med hhv 60 og 64 prosent. Grunnskolelærerutdanningen (GLU) 1-7 har også høy kvinneandel (82,5), mens andelen for GLU 5-10 er 62,6.

Tabell 2.20 Registrerte studenter, fordelt på studium og kjønn

	2007			2008			2009			2010			% endring 2007- 2010
	♂	Totalt	% ♀	♂	Totalt	% ♀	♂	Totalt	% ♀	♂	Totalt	% ♀	
Dyrepleie	43	47	91,5	54	56	96,4	59	59	100	66	66	100	8,5
Tannpleier	157	163	96,3	151	155	97,4	191	195	97,9	187	195	95,9	- 0,4
Døvetolkutdanning	114	125	91,2	114	121	94,2	113	123	91,9	113	124	91,1	- 0,1
Sykepleierutdanning	10 963,5	12 448	88,1	11 220	12 586	89,1	11 556	12 888	89,7	11 829	13 192	89,7	1,6
Førskolelærerutdanning	5 400	6 190	87,2	5 719	6 511	87,8	6 082	6 921	87,9	6 456	7 394	87,3	0,1
Ernæring	351,3	444,3	79,1	312,8	395,8	79,0	247,5	281,5	87,9	410,3	472,3	86,9	7,8
Ortopedlæingeniørutdanning	6	12	50	22	31	71,0	13	14	92,9	13	15	86,7	36,7
Sosionomutdanning	2 153	2 592	83,1	2 130	2 546	83,7	2 202	2 608	84,4	2 270	2 661	85,3	2,2
Helsefag	6 381,0	7 455,7	85,6	6 988,0	8 177,9	85,4	7 408,3	8 692,7	85,2	7 141,6	8 374,1	85,3	- 0,3
Barnevernpedagogutdanning	1 795	2 125	84,5	1 772	2 079	85,2	1 850	2 183	84,7	1 921	2 293	83,8	- 0,7
Veterinærutdanning	293	374	78,3	294	373	78,8	325	400	81,3	332	398	83,4	5,1
Grunnskolelærerutdanning 1-7 trinn							27	37	73,0	1 088	1 318	82,5	
Bioingeniørutdanning	598	725	82,5	582	714	81,5	556	685	81,2	589	716	82,3	- 0,2
Pedagogiske fag	5 134,8	6 322,8	81,2	5 143,7	6 294,2	81,7	5 431,3	6 704,1	81,0	5 731,7	6 985,0	82,1	0,8
Ergoterapeututdanning	515	636	81,0	488	606	80,5	535	659	81,2	565	691	81,8	0,8
Reseptarutdanning	202	242	83,5	238	291	81,8	235	294	79,9	232	290	80	- 3,5
Vernepleierutdanning	2 309	2 985	77,4	2 200	2 801	78,5	2 217	2 832	78,3	2 180	2 829	77,1	- 0,3
Farmasi	497	644	77,2	459	610	75,2	455	597	76,2	457	597	76,5	- 0,6
Allmennlærerutdanning	5 505	7 662	71,8	5 019	6 848	73,3	5 129	6 875	74,6	3 578	4 734	75,6	3,7
Odontologi	518,4	754,4	68,7	536,2	755,2	71,0	558,8	767,6	72,8	573	775	73,9	5,2
Psykologi	2 410	3 272	73,7	2 321	3 117	74,5	2 595	3 549	73,1	2 812,7	3 813,3	73,8	0,1
Fysioterapeututdanning	646	891	72,5	662	909	72,8	712	971	73,3	719	993	72,4	- 0,1
Scenekunst	187	242	77,3	181	239	75,7	163	229	71,2	159,5	221,5	72,0	- 5,3
Bibliotekarutdanning	254	368	69,0	319	418	76,3	379	504	75,2	355	503	70,6	1,6
Radiografutdanning	394	573	68,8	404	568	71,1	393	567	69,3	400	573	69,8	1,0
Visuell kunst	271	416	65,1	267	427	62,5	277	443	62,5	263	406	64,8	- 0,4
Examen philosophicum	476,9	788,7	60,5	513,7	758,0	67,8	558,9	830,2	67,3	343,2	533,2	64,4	3,9
Audiografutdanning	87	111	78,4	73	108	67,6	67	106	63,2	54	84	64,3	- 14,1
Integrerte 4. og 5-årige masterprogram i lærerutdanning	986	1 577	62,5	1 135	1 763	64,4	1 286	2 008	64,0	1 471	2 300	64,0	1,4
Juridiske fag	3 985	6 553	60,8	4 105	6 636	61,9	4 279	6 823	62,7	4 443	7 033	63,2	2,4

	2007			2008			2009			2010			% endring
	♀	Totalt	% ♀	♀	Totalt	% ♀	♀	Totalt	% ♀	♀	Totalt	% ♀	2007-2010
Medisin	2 311	3 825	60,4	2 438	3 953	61,7	2 470,5	4 005,1	61,7	2 462,8	3 911,4	63,0	2,5
Grunnskolelærerutdanning 5-10 trinn										828	1 323	62,6	
Historisk-filosofiske fag	12 724,3	20 079,1	63,4	12 293,5	19 453,8	63,2	12 723,0	20 377,4	62,4	12 251,9	19 724,1	62,1	- 1,3
Kunstfagutdanning	47	81	58,0	61	100	61	61	94	64,9	55	89	61,8	3,8
Tannteknikerutdanning	27	38	71,1	38	58	65,5	27	45	60	24	39	61,5	- 9,5
Praktisk-pedagogisk utdanning	1 681	2 814	59,7	1 665,8	2 813,8	59,2	1 821,9	3 096,9	58,8	2 008,2	3 335,3	60,2	0,5
Journalist-/fotoutdanning	406,6	710	57,3	384	671	57,2	442	760	58,2	415,3	693,9	59,8	2,6
Samfunnsvitenskap	16 747,4	27 875,6	60,1	17 133,5	28 148,5	60,9	17 652,0	29 287,5	60,3	16 962,5	28 365,5	59,8	- 0,3
Designutdanning	168	256	65,6	217	401	54,1	204	365	55,9	220	378	58,2	- 7,4
Annet	4 899,0	8 070,0	60,7	5 463,5	8 932,9	61,2	4 682,4	7 989,9	58,6	5 585,0	9 613,2	58,1	- 2,6
Yrkesfaglærerutdanning	292	418	69,9	356	518	68,7	367	617	59,5	341	602	56,6	- 13,2
Faglærerutdanning	893	1 376	64,9	776	1 213	64,0	733	1 192	61,5	657	1 166	56,3	- 8,6
Arkitektur	736,4	1 270,4	58,0	751,4	1 305,6	57,6	798,4	1 381,0	57,8	771,9	1 388,1	55,6	- 2,4
Teologi	964	1 781	54,1	864	1 645	52,5	890	1 618	55,0	833	1 510	55,2	1,0
Landbruksutdanning	25	44	56,8	36	70	51,4	91	184	49,5	46	89	51,7	- 5,1
Utvikling og miljø	425,6	806,4	52,8	495,2	893,8	55,4	544	1 012,8	53,7	630	1 234	51,1	- 1,7
Utøvende musikkutdanning	657	1 233	53,3	707	1 394	50,7	749,9	1 447,9	51,8	801,6	1 583,6	50,6	- 2,7
Økonomisk-administrativ utdanning	9 807,9	20 090,6	48,8	10 537	21 382,5	49,3	11 195,6	22 733,6	49,2	11 868,9	24 165,9	49,1	0,3
Fiskerifag	137	293	46,8	129	266	48,5	122	262	46,6	121	258	46,9	0,1
Industridesign	54	133	40,6	60	135	44,4	70	152	46,1	62	150	41,3	0,7
Siviløkonomutdanning	358	864	41,4	245	580	42,2	283	681	41,6	272	671	40,5	- 0,9
Idrettsutdanning	435,0	1 043,4	41,7	444,3	1 067	41,6	562,0	1 317,1	42,7	584,5	1 475,3	39,6	- 2,1
Matematisk-naturvitenskapelige fag	5 371,4	13 181,6	40,7	5 545,9	13 356,7	41,5	5 534,9	13 866,8	39,9	5 730,0	14 502,5	39,5	- 1,2
Teknologi	1 934,1	7 223,5	26,8	2 070,8	7 395,5	28,0	2 252,9	7 767,9	29,0	2 437,2	8 197,4	29,7	3,0
Sivilingeniørutdanning	253	1 105	22,9	301	1 275	23,6	376	1 547	24,3	443	1 774	25,0	2,1
Ingeniørutdanning	1 445	8 340	17,3	1 639	8 917	18,4	1 752	9 316	18,8	1 657	9 500	17,4	0,1
Maritim utdanning	53	398	13,3	90	519	17,3	100	627	15,9	84	585	14,4	1,0
Sum	115 485,6	190 088,6	60,8	118 165,1	193 359,1	61,1	122 406,2	201 589,8	60,7	124 905,8	206 903,5	60,4	- 0,4

2.7 Fleksibel utdanning

Begrepet fleksibel utdanning dekker både desentralisert utdanning og fjernundervisning. Desentralisert utdanning defineres stort sett som undervisning gitt i klasser på et fysisk sted utenfor institusjonenes permanente studiesteder/campus.³ Ved fjernundervisning er studentene fysisk adskilt fra hverandre, fra lærer og fra campus, og undervisningen inneholder gjerne flere asynkrone undervisningselementer. Med den teknologiske utviklingen minsker skillet mellom de to undervisningsformene; desentralisert utdanning har gjerne et sterkt innslag av nettstøtte, og fjernundervisning over nettet kan være støttet av sentraliserte eller desentraliserte studiesamlinger.

I tillegg skjer det en fleksibilisering av ordinær campusundervisning der undervisningselementer i økende grad blir tilgjengelige utenfor campus. Det kan være bruk av digitale læringsplattformer, forelesninger som tilpasses *podcast* for mobil, eller læringsprogram og simuleringer som tilgjengeliggjøres på nettet. Enkelte fag organiserer dessuten utdanningstilbudet i undervisningsbolker på campus, noe som gjør at tilbudet kan fungere på samme måte som fjernundervisning med samlinger.

2.7.1 Omfang og utvikling

Norge har i utgangspunktet en desentralisert høyskolestruktur. Stjernø-utvalget viste til at det til sammen er 57 permanente studiesteder ved de statlige universitetene og høyskolene, definert som avdelinger med fast tilknyttet faglig personale (NOU 2008:3). I tillegg er det slik at fleksible studietilbud skal være en *integrert* del av virksomheten ved UH-institusjonene. I 2010 rapporterer 22 statlige og tre private høyskoler, seks av universitetene og en statlig og en privat vitenskapelig høyskole at de har fleksible studenter.

Høsten 2010 var i underkant av 14 000 studenter registrert i DBH på fjernundervisning eller desentraliserte tilbud.⁴ De utgjorde 6,3 prosent av studentmassen. Det er store ulikheter mellom institusjonene. Mens Høgskolen i Finnmark hadde over 40 prosent av studentene registrert på fleksible tilbud, hadde ikke UMB noen. Blant de private er det Rudolf Steiner Høgskolen som har størst andel av studentene – nesten en fjerdedel – registrert på fleksible tilbud.

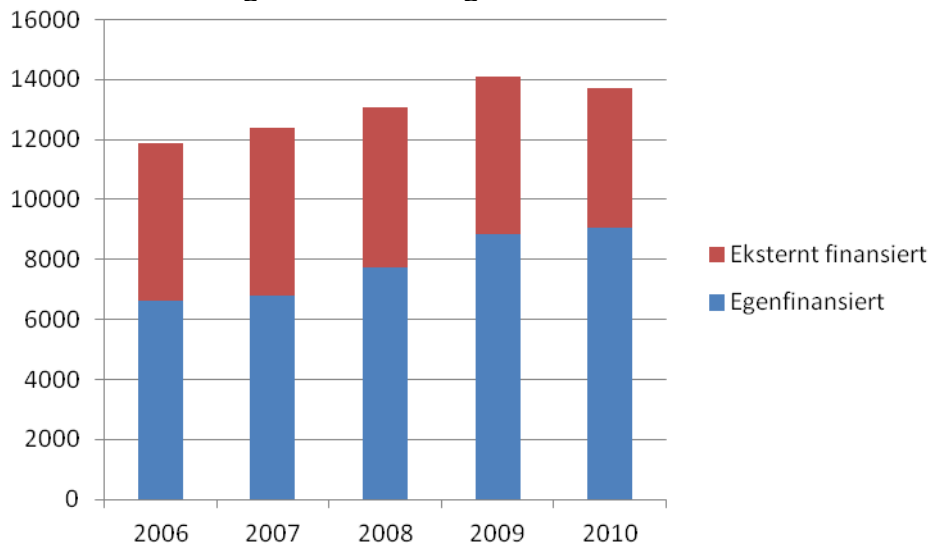
Figur 2.8 viser utviklingen i antall registrerte studenter på fleksible tilbud, både eksternt finansierte og egenfinansierte fra høsten 2006 til høsten 2010.⁵ I årene mellom 2006 og 2009 har det vært en jevn stigning i antallet studenter som benytter fleksible utdanningstilbud, mens det var en liten nedgang mellom 2009 og 2010. Nedgangen har skjedd på eksterntfinansierte tilbud. Utviklingen i hele tidsperioden gir en økning i andelen fleksible studenter av totalantallet registrerte studenter. Høsten 2006 var 5,7 prosent av studentene registrert på fleksible tilbud mot 6,3 prosent høsten 2010. I toppåret 2009 var hele 6,6 prosent av studentene registrert på fleksible tilbud.

³ En institusjon kan ha flere campuser.

⁴ Tallene refererer både til egen- og eksterntfinansierte studenter.

⁵ Rapporteringen til DBH av desentralisering og fjernundervisning ble fra og med 2006 endret fra egen rapportering til å inngå som en variabel på studieprogrammet. Dette medfører at data fra før 2006 ikke er sammenliknbare med data etter dette året.

Figur 2.8 Utvikling i antall fleksible studenter 2006-2010
både egenfinansierte og eksternt finansierte

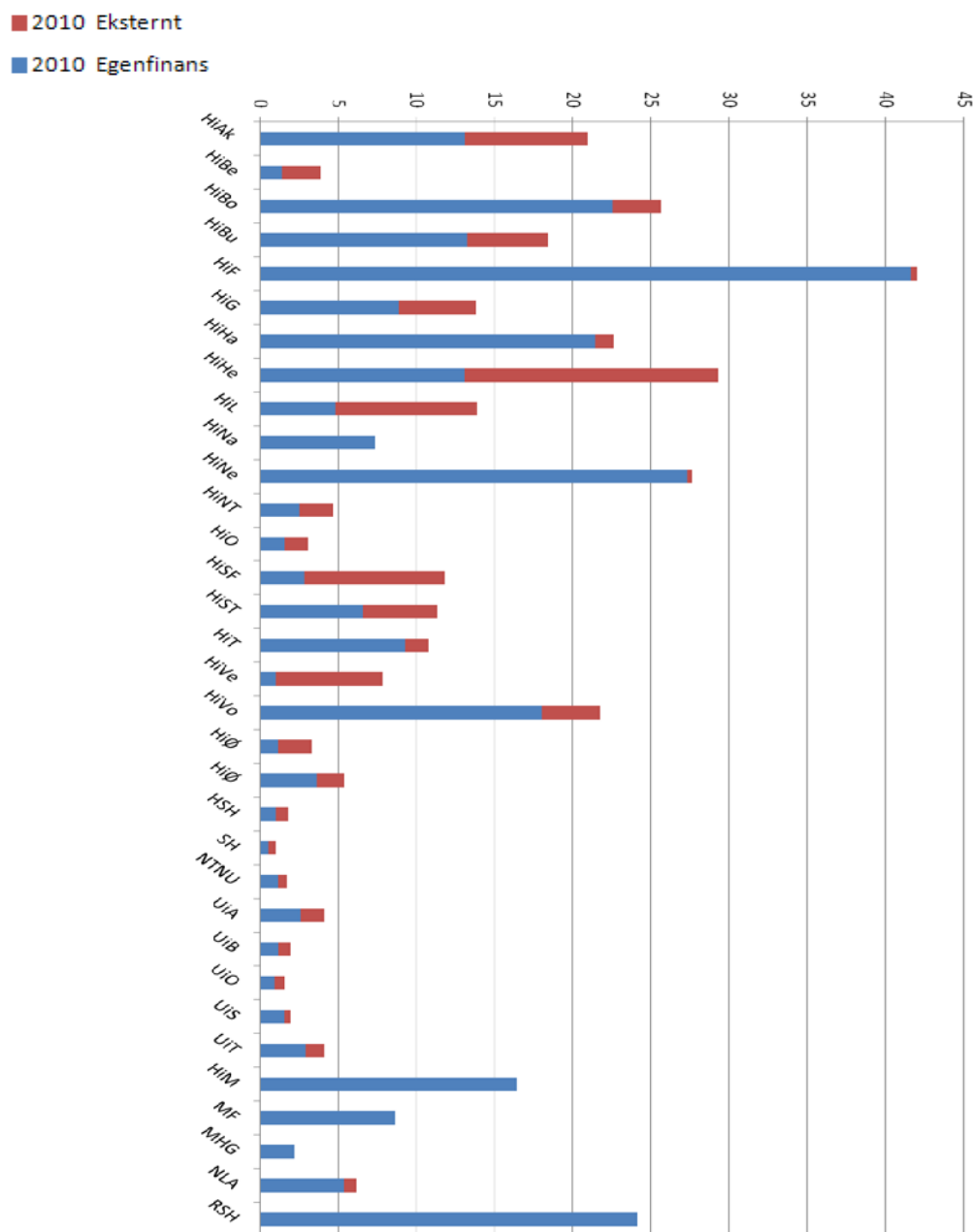

Et dypdykk i DBHs database og informasjon om studietilbud på institusjonenes hjemmesider avslører at det er stor variasjon i de fleksible utdanningstilbudene og det geografiske nedslagsfeltet til ulike tilbud. For rene fjernundervisningstilbud er det naturlig at man har et nasjonalt nedslagsfelt. Mens mange desentraliserte profesjonsutdanninger tradisjonelt har blitt tilbudt i nærområdet til en høyskole ser vi at enkelte legger desentraliserte, nettstøttede tilbud over hele landet. For eksempel tilbyr Høgskolen i Telemark lærerutdanning på 17 ulike studiesteder over hele landet. Høgskolen i Nesna er et eksempel på en høyskole som i 2010 nesten ikke har registrert studenter på desentraliserte tilbud i eget nærområde, men har brorparten av studentene som er registrert på desentraliserte tilbud i utlandet; Mexico eller Bali, på idrettsfag og Exphil/Exfac.

Vi ser også at det er stor variasjon i hvorvidt institusjonenes tilbud er eksternt eller internt-finansiert. Mens nesten alle av Høgskolen i Finnmarks fleksible studenter er internfinansiert, er over halvparten av Høgskolen i Hedmark eksterntfinansiert (for detaljer om utvikling de siste tre år institusjonsvis, se vedleggstabell V-2.50).

Figur 2.9 viser fleksible studenter som andel av totalantallet studenter høst 2010, egenfinansiert og eksterntfinansiert. Figuren viser at det er stor variasjon i institusjonenes aktivitet når det gjelder fleksibel utdanning. I 2010 har sju av de statlige og en av de private høyskolene over en femtedel av de registrerte studentene på fleksible tilbud, mens de "mest fleksible" universitetene, Tromsø og Agder, ligger på rundt fire prosent. Blant de statlige vitenskapelige høyskolene er det bare den aller nyeste, Høgskolen i Molde, Vitenskapelig høgskole i logistikk, som har fleksible studenter. Blant de private vitenskapelige høyskolene er det Menighetsfakultetet som skiller seg ut med i underkant av ni prosent av de registrerte studentene på fleksible tilbud.

Figur 2.9 Fleksible studenter som andel av totalantallet studenter høst 2010
Egenfinansiert og eksterntfinansiert

Merknad: Figur 2.9 har bare med institusjoner som hadde registrert studenter på fleksible tilbud høsten 2010.

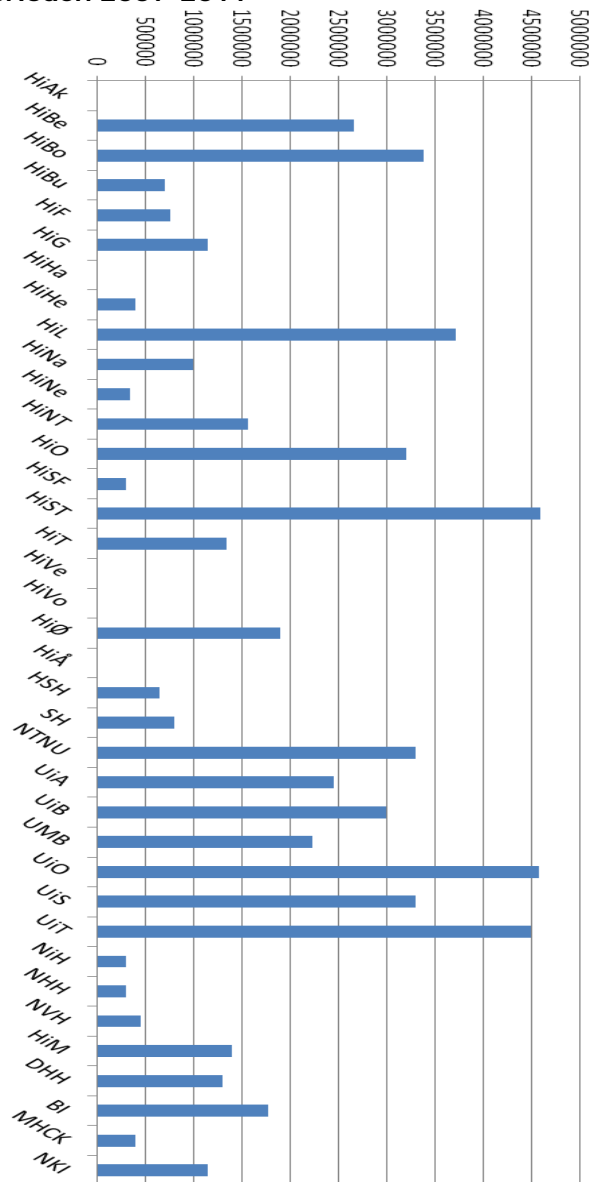
2.7.2 Støtte til fleksibel utdanning

For å stimulere til utvikling av fleksible studietilbud fordeler Norgesuniversitetet (NUV) hvert år midler (omkring 13 mill kroner i 2010) til prosjekter ved UH-institusjonene.

Figur 2.10 viser midler NUV har tildelt til utvikling av (IKT-støttede) fleksible studietilbud til UH-institusjonene i løpet av den siste femårsperioden 2007-2011. Ni institusjoner har fått over 3 millioner hver i løpet av perioden. Ved å sammenholde denne figuren med 2.9 er det

ingen nødvendig sammenheng mellom størrelsen på støtte fra NUV og andel studenter registrert på fleksible tilbud. Dette er ikke så overraskende. Den foregående figuren inkluderer både desentralisert undervisning og fjernundervisning og NUV støtter i prinsippet bare utvikling av fjernundervisning. Selv om NUV skal gi støtte til utvikling av studiepoengsgivende tilbud, er ikke nødvendigvis tilbudets rekrutteringsgrunnlag det viktigste. Innovative og gjennomarbeidede prosjekter med relativt høye kostnader kan bli vurdert som støtteverdige, ut fra tanken om at de vil være med på å drive feltet framover.

Figur 2.10 Prosjektstøtte fra NUV til utvikling av fleksible studietilbud samlet i perioden 2007-2011

Kilde: NUV

2.7.3 Fleksibilisering av ordinær campusutdanning

Fleksibilisering av ordinær campusundervisning er ikke noe som institusjonene rapporterer særskilt på, men Norgesuniversitetet gjennomførte første gang i 2008 en såkalt IKT-monitor for høyere utdanning. Undersøkelsen viste blant annet at tilgangen på utstyr er tilfredsstillende, at 85 prosent av fagansatte og studenter bruker en digital læringsplattform (LMS Learning Management System), at de fleste fagansatte publiserer forelesningsplansjene sine, og videre at studentene har stor nytte av å ha tilgang til disse. IKT-monitoren gir indikasjoner på bruken av IKT i undervisningsøyemed i sektoren, og vil, når den gjennomføres jevnlig, tegne et bilde av utviklingen på området. En ny runde av IKT-monitoren er igangsatt våren 2011, og resultatene vil bli presentert i oktober.

I tillegg til økende bruk av IKT-støttet undervisning for ”lukkede grupper” er tilgjengeliggjøring av forelesninger og læringsressurser åpent over nettet en sterkt voksende internasjonal trend. Flere internasjonale toppuniversiteter; MIT, Berkely, Delft tekniske universitet, Open University UK, mfl. legger undervisningsmateriell og læringsressurser åpent ut på nettet i ulike formater (video, podcast, simuleringer, etc). Enkelte norske institusjoner har begynt å legge noe materiale åpent ut. For eksempel har UiS per mars 2011 lagt ut mellom 250 og 300 filer på iTunes U. Fra de ble lagt ut i september 2009 og fram til årsskiftet 2010/2011 ble de lastet ned over 50 000 ganger. NTNU har rundt 550 videoer liggende på iTunes U. Her passerte man 100 000 nedlastinger gjennom tjenesten rett før jul i 2010. I tillegg har NTNU 104 videosnutter liggende på YouTube, disse har hatt over 220 000 visninger.⁶

UNINETT har utviklet og driver eCampus-programmet som er et program for utbygging av ny og moderne IKT-infrastruktur i UH-sektoren. Programmet innebærer en felles overordnet IKT-arkitektur med standardiserte løsninger og felles grensesnitt. Det overordnede målet er å gjøre UH-institusjonene i stand til å tilgjengeliggjøre eksisterende utdanningstilbud og læringsressurser i stor skala. En slik infrastruktur vil gi etter- og videreutdanningsstudenter, fjernstudenter og desentraliserte studenter enklere tilgang til ordinære studietilbud.

Prosjektet har etablert flere arbeidsgrupper og igangsatte noen piloter; konsentrert om bruk av video og podcast. I tillegg har man fått på plass en løsning og kjører piloter på felles webmøteløsning for hele sektoren samt en tjeneste for overføring av store filer. I tabell 2.21 gis en oversikt over institusjonenes deltakelse i fellesløsningene.

CloudStor er en tjeneste for enkel overføring av filer som er for store til å sende på e-post. Tjenesten er særlig aktuell for forskere. Webmøtetjeneste er en enkel løsning for møter over nett der opp til 16 deltakere kan ha møter fra hver sin datamaskin med webkamera. Alle ansatte og studenter kan bruke tjenesten. Så langt deltar 15 institusjoner i både CloudStor og webmøtepiloten, 12 deltar kun i CloudStor og en kun i webmøteløsningen. For mer informasjon, se lenke: <http://www.uninett.no/ecampus>

⁶ Opplysninger fra artikkel i Forskning.no 24. mars2011 <http://www.forskning.no/artikler/2011/mars/283297>

Tabell 2.21 Deltakelse i eCampus-løsninger

Institusjon	CloudStor	Webmøteløsning
HiAk	X	X
HiB	X	
HiF	X	X
HiG	X	
HiHe	X	X
HiL	X	X
HiNa	X	
HiNt	X	
HiO	X	X
HiSF	X	X
HIST	X	X
HiT	X	X
HiVe	X	X
HiVo	X	
HiØ	X	X
HiÅ	X	
HSH	X	X
HiMo	X	
NMH	X	
MF	X	
NTNU	X	X
UMB	X	
UIA	X	X
UiB		X
UiN	X	
UiO	X	X
UiS	X	X
UiT	X	

Kilde: UNINETT

2.8 Hva vet vi om kvaliteten på høyere utdanning?

Ifølge universitets- og høyskoleloven skal universiteter og høyskoler tilby utdanning av høy internasjonal kvalitet som er basert på det fremste innenfor forskning, faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og erfaringskunnskap. Det er vanskelig å gi noe klart svar på i hvilken grad universiteter og høyskoler når dette målet. Vi har få gode indikatorer for kvalitet i høyere utdanning, og enda færre som er internasjonalt sammenliknbare.

Indikatorene vi har sett på over om rekruttering, gjennomstrømming, karakterer og stryk kan gi en indirekte indikasjon på utdanningskvaliteten. Vi kan for eksempel anta at de beste institusjonene tiltrekker seg flest og best søkere, sørger for god gjennomføring og at studentene her får de beste karakterene. Det er imidlertid mange andre faktorer som også spiller inn. Studentene tiltrekkes gjerne av studiestedene i de store byene. UHRs karakteranalyser har vist at det er langt igjen før karakterskalaen brukes på samme måte på tvers av fag, nivå og institusjoner, og at bruken av karaktersettingen på masterarbeider ikke er i tråd med departementets retningslinjer, jf egen faktaboks.

Det er derfor behov for å se på andre indikatorer og evalueringer som sier noe om utdanningskvalitet. Utdanningskvalitet er et komplekst begrep som kan forstås på ulike måter. Vi vil i det følgende se nærmere på følgende aspekter av utdanningskvalitet:

- Tidsbruk
- Undervisnings- og vurderingsformer
- Relevans
- Læringsutbytte

2.8.1 Studentenes tidsbruk

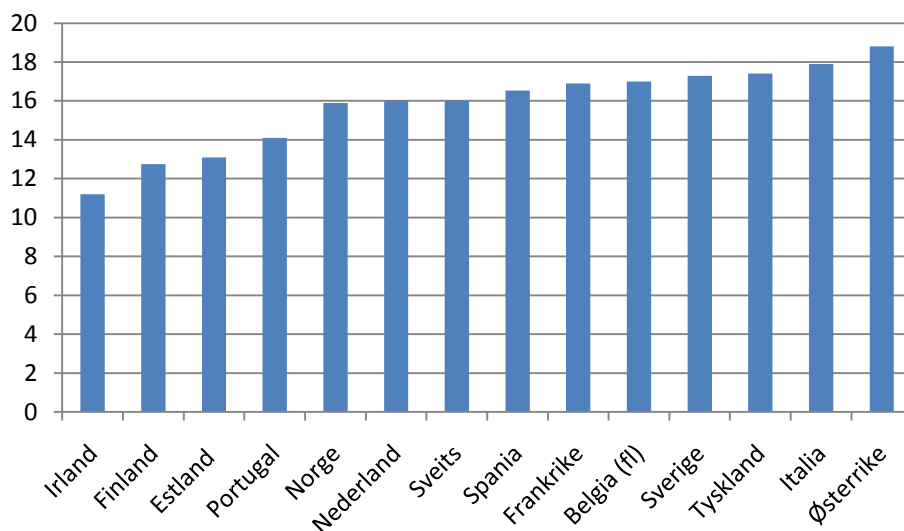
Pascarella og Terenzini (2005) har oppsummert amerikansk forskning om hva som påvirker studentenes læring. De peker på at studentens engasjement og innsats er de viktigste forklaringsfaktorene for grad av kunnskapservvelse og kognitiv vekst, alt annet likt. Studiestedene kan legge til rette for læring, men i hvilken grad studentene utnytter de mulighetene som finnes, avgjør hvilket utbytte de får av studiene.

Det er imidlertid ingen entydig sammenheng mellom tidsbruk og resultater. Undersøkelser viser at det kan være store variasjoner i tidsbruk mellom studenter innen samme fag som har oppnådd samme karakter (Aamodt et al 2007).

Internasjonal sammenligning

Figuren under viser gjennomsnittlig antall timer brukt på selvstudier per uke i perioden 2005-2008 for studenter i ulike europeiske land. Norske studenter brukte i gjennomsnitt 15,9 timer på selvstudier, og ligger dermed nær snittet i Europa.

Figur 2.11 Gjennomsnittlig antall timer brukt på selvstudier per uke i perioden 2005-2008 i utvalgte europeiske land

Kilde: Eurostudent

2.8.2 Undervisnings- og vurderingsformer

Gode undervisnings- og vurderingsformer er helt sentralt for studentenes læring. Amerikansk forskning av læring i høyere utdanning viser at lærernes bruk av tid på organisering og forberedelse av undervisningen, er positivt korrelert med læring og kognitiv utvikling (Pascarella og Terenzini 2005). Lærernes tydelighet, tilgjengelighet, hjelpsomhet og entusiasme er også av betydning.

Undervisningen bør legges opp slik at studentene får hjelp til å organisere kunnskapen på en helhetlig måte og forstå relevansen av det de lærer. Dette har blitt mer utfordrende ettersom antall studenter i høyere utdanning har økt, og studentgruppen har blitt mer mangfoldig. Forskning om læring i høyere utdanning viser at studenter lærer best når de involveres aktivt i egen læring, får tillit til å ta egne avgjørelser og når undervisningen er variert (Pascarella og Terenzi 2005, Wittek 2006, Bigg og Tang 2007). Blant undervisningsmetodene som nevnes som fordelaktige er blant annet studiegrupper, dialog mellom studenter og lærere og problembasert læring. Psykologisk forskning viser at sammenhengende, lav aktivitet gir lavere konsentrasjon, og at oppmerksomheten bare kan være på topp 10-15 minutter av gangen. For å opprettholde studentens motivasjon er det dessuten viktig med gode og hyppige tilbakemeldinger. Aktiviteten må bli sett på som meningsfull og relevant, og studentene må ha en viss sannsynlighet for å lykkes.

Undervisnings- og vurderingsformer i Norge

Den klassiske undervisningsformen ved universitet er enkeltmannsforetaket. Kvaliteten på undervisningen avhenger da i stor grad av den enkelte professor. En av intensjonene med Kvalitetsreformen var å løfte fram undervisningen som et kollektivt ansvar og gi studentene tettere oppfølging. Evalueringen av Kvalitetsreformen fra 2006 viste at det ble gitt mer undervisning i mindre grupper etter Kvalitetsreformen, studentene fikk mer skriveøving og hyppigere tilbakemelding, og arbeidsbelastningen var jevnere.

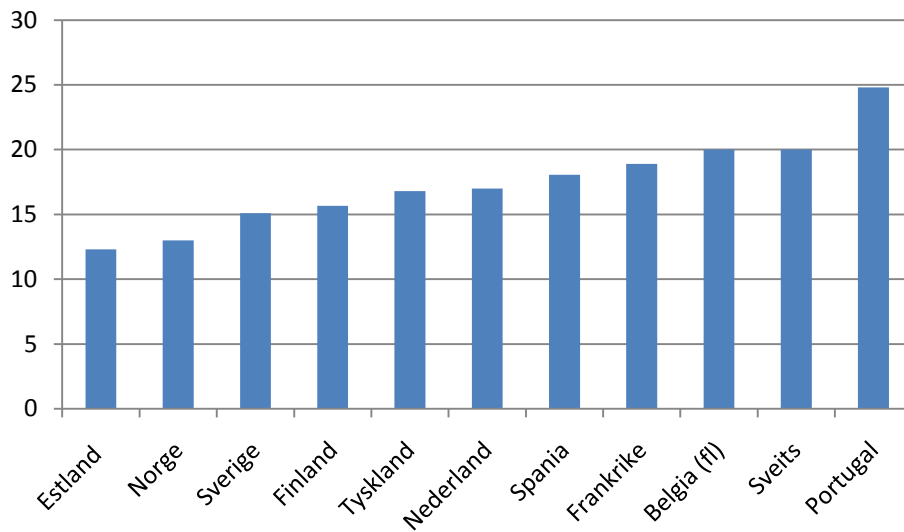
I NIFUs kandidatundersøkelse fra 2009 besvarte kandidatene spørsmål om de var tilfredse med utdanningen de avsluttet i 2009 (Arnesen 2010). Totalt sett var rundt 50 prosent av høyere grads kandidatene litt fornøyde med undervisningskvaliteten, mens kun 25 prosent var svært fornøyde. Når det gjelder tilbakemelding/veiledning fra undervisningspersonalet, var 36 prosent litt fornøyde og 27 prosent svært fornøyde. Når det gjelder tilbakemelding/veiledning fra undervisningspersonalet, var 63 prosent litt eller svært fornøyde og 27 prosent svært fornøyde. En sammenligning av universitetene viser at NTNU og UiO har færrest svært fornøyde kandidater, mens UiA og UMB har de mest fornøyde kandidatene (Kunnskapsdepartementet/Forskningsbarometeret 2011).

Evalueringen av førskolelærerutdanningen fra 2010 viste at de fleste institusjoner har ambisjon om å variere undervisningsformene, men at studentene ønsker enda mer variasjon (Nokut 2010).

Internasjonal sammenligning

Vi har ikke informasjon om undervisningsformer og undervisningskvalitet i Norge sammenlignet med andre land. Eurostudent har imidlertid tall på gjennomsnittlig antall undervisningstimer per student per uke i perioden 2005-2008 (figur 2.12). Dette kan gi en indikasjon på oppfølging av studentene. Norske studenter får i snitt 13 undervisningstimer per uke. Bare Estland har færre undervisningstimer i uken med 12,3. Sju av de 23 landene som deltok i undersøkelsen har over 20 undervisningstimer i uka.

Figur 2.12 Antall undervisningstimer ukentlig per student i perioden 2005-2008 i utvalgte europeiske land

Kilde: Eurostudent

2.8.3 Relevans

I hvilken grad utdanningene forbereder studentene på en yrkeskarriere, kan være et godt mål på kvalitet i utdanningen. Dette kan måles på flere måter. En kan se på hvorvidt studentene får jobb, en kan spørre dem om de opplever utdanningen som relevant for jobben, og en kan spørre arbeidsgivere om kvaliteten på kandidatene de mottar. Alt dette gjøres i dag i varierende grad.

Norske undersøkelser

På nasjonalt nivå har NIFU siden 1972 årlig gjennomført spørreskjemaundersøkelser om universitets- og høyskolekandidaters tilpasning på arbeidsmarkedet. Undersøkelsen retter søkelyset mot kandidatenes situasjon på arbeidsmarkedet *et halvt år etter eksamen*. I 2009 omfattet undersøkelsen alle høyere grads kandidater og allmennlærer kandidater som ble uteksaminert i vårsemesteret med unntak av kandidater fra BI og kandidater fra engelskspråklige studier med primært internasjonale studenter (Arnesen 2010). Til sammen hadde 81 prosent oppnådd fast eller midlertidig relevant hel- eller deltidsjobb et halvt år etter eksamen, noe som er tre prosentpoeng lavere enn tilsvarende tall for 2007. Den høyeste andelen mistilpassede finner vi blant humanistene og primærnæringsfag (27,7%). I alt var 73 prosent litt eller svært fornøyde med studiets relevans på arbeidsmarkedet, mens 36 prosent var svært fornøyde. Blant universitetene var kandidatene fra UiS mest fornøyde med utdanningenes relevans, mens kandidatene fra UiA var minst fornøyde (Kunnskapsdepartementet/Forskningsbarometeret 2011). I tillegg til NIFUs kandidatundersøkelse foretar enkeltinstitusjoner og fagforeninger jevnlig egne undersøkelser.

Kanskje er det mer interessant hvordan arbeidsgivere vurderer kandidatene enn hvordan kandidatene vurderer seg selv. Foreløpig gjøres det ikke systematiske avtakerundersøkelser i Norge. I studiekvalitetsundersøkelsen SINTEF nylig har gjennomført på oppdrag av GNIST⁷, er også rektorer i grunnskolen spurt (Finne et al 2011). Disse er i stor grad enige med studentene, ansatte i lærerutdanningene og praksislærerne i hva som er godt og dårlig i lærerutdanningene. Unntaket er

⁷ <http://www.hardudetideg.no/nb/hva-er-gnist>

at rektorene gjennomgående vurderer læringsutbyttet som dårligere enn de andre målgruppene.

Internasjonal sammenligning

I den internasjonale kandidatundersøkelsen Reflex fra 2005 ble personer som hadde vært i arbeidslivet i 5-6 år bedt om å vurdere utdanningens relevans og kvalitet. 13 land deltok i undersøkelsen. Kandidatene ble uteksaminert i 1999/2000 (dvs. før Kvalitetsreformen). Hovedresultatet fra undersøkelsen er at de norske kandidatene vurderer utdanningen sin langt mer positivt som et grunnlag for å begynne yrkeskarrieren enn kandidater fra andre land. Ikke noe land i undersøkelsen har bedre situasjon på arbeidsmarkedet enn Norge, og det er naturlig å spørre om de positive resultatene for Norges del skyldes et godt arbeidsmarked. Analysen viser at økt sysselsettingserfaring øker sannsynligheten for å mene at utdanningen ga et svært godt grunnlag for å starte yrkeskarrieren, mens økt varighet av arbeidsledighet reduserer denne sannsynligheten. Det er også slik at gode karakterer, å ha en utdanning med akademisk prestisje og/eller en yrkesorientert utdanning øker sannsynligheten for positivt svar. Konklusjonen er likevel ”at selv etter kontroll for alle disse forholdene *skiller det norske utvalget seg ut ved størst sannsynlighet* for å svare positivt på spørsmålet om utdanningen ga et godt grunnlag for å starte yrkeskarrieren, fulgt av Østerrike, Spania og Frankrike” (Støren og Aamodt: 2009).

2.8.4 Læringsutbytte

Foreløpig har vi lite informasjon om studentenes læringsutbytte fra høyere utdanning, dvs. hva slags kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse universiteter og høyskoler bidrar til å utvikle hos studentene. Innføringen av kvalifikasjonsrammeverk for høyere utdanning innebærer at oppmerksomheten nå rettes mot læringsutbytte heller enn innsatsfaktorer. Dette bør gjenspeiles når en skal vurdere kvalitet i høyere utdanning.

For nærmere omtale av kvalifikasjonsrammeverket, se kap. 9.

Internasjonal sammenligning

Det finnes foreløpig ikke internasjonale sammenligninger av læringsutbytte i høyere utdanning. OECD arbeider imidlertid med en mulighetsstudie for måling av læringsutbytte i høyere utdanning (Assessment of Higher Education Outcomes – AHELO). OECD vil i 2011 gjennomføre tester av studentenes fagspesifikke og generelle ferdigheter i utvalgte land. Resultatene vil foreligge ved utgangen av 2012, og OECD vil da vurdere om de skal gå videre med tester i høyere utdanning. En fullskalaundersøkelse kan tidligst gjennomføres i 2016. NTNU, UMB, UiS og høgskolene i Lillehammer og Vestfold deltar fra Norge i delen som omfatter generelle ferdigheter.

De vitenskapelig ansattes kvalitetsbarometer 2010

Vitenskapelig ansatte ved norske universiteter og høyskoler er i stor grad tilfredse med kvaliteten på egne studietilbud. De er lite opptatt av å utvikle studiekvalitet og studiedidaktikk. Det er hovedinntrykket fra en spørreundersøkelse NOKUT har foretatt blant 1200 vitenskapelig ansatte i norske høyere utdanningsinstitusjoner i mars 2010.

Høyere utdanning solid basert på FoU

Flertallet (70-80 prosent) mener studietilbudet de representerer, ivaretar læring av generelle kunnskaper og ferdigheter, og at læringsprosessen og vurderingsformene er godt tilpasset læringsmålene. De er fornøyde med FoU-aktiviteten i undervisergruppen og studietilbudets relevans for yrkeslivet.

”Ytre” faktorer vektlegges i liten grad når de faglig ansatte blir spurt om hva som kan heve studiekvaliteten: Flertallet peker på at studentenes arbeidsinnsats må øke, inntakskvaliteten heves, og det må gis mer ressurser til øking av undervisningsvolumet. Faktorer de selv kan påvirke, som undervisernes faglige og pedagogiske kompetanse, emne- og programdesign og vurderingsformer, vektlegges i mindre grad. Aller minst viktig er det å forbedre den fysiske og administrative infrastrukturen.

Vil være i fred

De vitenskapelig ansatte uttrykker skepsis til den kvalitetsfremmende effekten av reformer som har kommet de siste årene. Flertallet av de spurte mener at kvalitetssikringssystemene har minimal effekt på utdanningskvaliteten, og at studentenes evaluering av studietilbudene ikke bør være det viktigste grunnlaget for kvalitetsvurderingene. Det er en generell skepsis til ordningen med institusjonsakkreditering bortsett fra ved de private høyskolene. Flertallet har heller ingen tro på at implementering av kvalifikasjonsrammeverket eller institusjonsfusjoner vil ha positiv effekt på utdanningskvaliteten. Til tross for skepsisen til tiltak som kom med Kvalitetsreformen, er det nesten ingen som ønsker seg tilbake til et system med større grad av statlig dimensjonering og samordning av studietilbudene.

Ansatte ved helsefagene mest endringsvillige

De ansatte i helsefag framstår som de klart mest åpne og positive til reformene det blir spurt om i undersøkelsen. Også ved økonomiske fag, lærerutdanning og ingeniørutdanning er det en del positive svar. Ansatte ved helsefag og medisin, og i noen grad juss og mediefag, er dessuten mest opptatt av å forbedre faglig-didaktiske forhold ved eget studietilbud. I motsatt ende av skalaen finner vi tradisjonelle universitetsfag som humaniora, samfunnsfag og realfag. Ansatte ved disse fagene er generelt fornøyde med egne studietilbud og skeptiske til den kvalitetsforbedrende effekten av aktuelle reformer.

Det er klare og systematiske forskjeller etter stillingskategori. Professorene er de klart mest skeptiske til aktuelle reformer og de minst selvkritiske. Jo lavere stillingskategori, jo mer åpne blir respondentene for aktuelle utviklingstrekk og for å gjøre endringer i studietilbudene. Det er også forskjeller etter institusjonskategori. Vitenskaplig ansatte i private institusjoner er jevnt over mest tilfredse med kvaliteten i eget studietilbud og mest positive til aktuelle reformer. Til tross for at det er lavere forskningsaktivitet ved de private institusjonene enn ved de statlige, er det flere som vurderer forskningsaktiviteten som god eller tilfredsstillende.

NOKUT (2010): De vitenskapelig ansattes kvalitetsbarometer 2010. En spørreundersøkelse om utdanningskvalitet.

Sentre for fremragende utdanning (SFU)

Kunnskapsdepartementet har gitt NOKUT i oppdrag å etablere og forvalte en ordning med Sentre for fremragende utdanning (SFU) i høyere utdanning på bachelor- og masternivå.

SFU-ordningen skal være en parallell til Sentre for fremragende forskning og andre toppsenterordninger innen forskning. Det overordnede siktemålet med ordningen er å bidra til utvikling av kvaliteten i høyere utdanning og synliggjøring av at undervisning og forskning er likestilte oppgaver for universiteter og høyskoler.

SFU-ordningen bygger på en hovedmodell som innebærer at senteret inngår som en del av vertsinstusjonens organisasjon. Den første utlysningen vil være forbeholdt lærerutdanningsmiljøer og et pilotsenter for lærerutdanningen skal være i drift i løpet av 2011. Det vil lyses ut ca 4 millioner kroner i årlige bevilgninger til pilotsenteret.

Det vil etter planen bli nye søknadsrunder for alle utdanningsområder hvert tredje år med etablering av 3-5 sentre per runde. Første ordinære utlysning er planlagt i 2013. Rammen for den ordinære utlysningen vil antakeligvis være på mellom 4 og 6 millioner kr per år per senter. Tildeling av status som SFU gis for fem år, med en mulig forlengelse til 10 år.

Utdanningsmiljøer som blir tildelt SFU-status skal både kunne dokumentere fremragende kvalitet i eksisterende utdanning, ha gode og troverdige planer for videreutvikling og innovasjon i utdanningen og kunne bidra til spredning av kunnskap om god utdanning.

SFU-ordningen skal særlig fremme og premiere arbeidet som finner sted i interaksjonen mellom studenter, undervisere og utdanningens kunnskapsbase. Det innebærer at det for alle typer utdanning vil bli lagt stor vekt på FoU-basering. For profesjonsutdanninger vil både FoU-baseringen og relasjonen til praksisfeltet være sentrale i vurderingene.

SFU-ordningen skal:

- Stimulere universiteter og høyskoler til etablering og utvikling av fagmiljøer som tilbyr fremragende utdanning
- Bidra til kunnskapsbasert analyse og utvikling av undervisning og læringsarbeid som grunnlag for kvalitetsheving og fornyelse ved institusjonene
- Bidra til gode relasjoner mellom utdanning og relevante samfunns- og yrkesfelt

Vurderingskriterier for søknaden

Et SFU skal utmerke seg både når det gjelder dokumentert *utdanningskvalitet* og når det gjelder *senterplanen*, det vil si senterets visjoner, strategier og planer for arbeidet med videreutvikling og innovasjon i utdanningen, samt planer for formidling og spredning av egen kunnskapsutvikling til andre miljøer. SFU-ordningen skal særlig fremme og premiere det arbeid som finner sted i interaksjonen mellom studenter, undervisere og utdanningens kunnskapsbase. Det innebærer at det for alle typer utdanning vil bli lagt stor vekt på FoU-basering. For profesjonsutdanninger vil både FoU-baseringen og relasjonen til praksisfeltet være sentral i vurderingene. I tillegg vil ledelse, organisering og andre rammeforhold også bli vurdert.

2.9 Hovedtendenser utdanning

- Både i 2009 til 2010 ble det opprettet langt flere nye studier enn det ble avvirket. Statlige høyskoler er mest aktive med å opprette nye studier. Med unntak av årsstudier, øker alle typer studietilbud, men det er likevel flest årskurs.
- Andelen studenter på bachelorstudier har økt de siste årene og er på 47 prosent. 22 prosent av studentene er registrert på årskurs.
- Universitetene dominerer på masternivå, både med hensyn til antall masterstudier og antall masterstudenter. 56 prosent av alle masterstudentene studerer ved universitetene. Statlige og private høyskoler har i snitt under 10 prosent av studentene sine på masterstudier, men desto flere på årskurs. Aldersprofilen på studentene tyder på at årskurs er et tilbud som appellerer til voksne studenter.
- Universitetene uteksaminerte nesten 7000 kandidater på masternivå i 2010, de statlige høyskolene i underkant av 1500. I snitt uteksaminerte universitetene 10,4 kandidater per masterstudium, tilsvarende tall for de statlige høyskolene var 8,6.
- Det var sterk økning i søknadstallene til høyere utdanning fra 2008 til 2009 og søkningen øker i 2010 også, om enn ikke like mye som året før.
- Tallet på kvalifiserte søkere er 1,6 per studieplass, en svak økning fra 2009.
- Det har vært en svak økning i totalt antall registrerte studenter fra 2009 til 2010 på 2,6 prosent. Økningen året før var 4,1 prosent. Høsten 2010 var det om lag 206 900 egenfinansierte studenter ved norske universiteter og høyskoler.
- Gjennomføringen i forhold til avtalt studieplan er økende. Kunsthøyskolene og de private og statlige høyskolene har de høyeste gjennomføringsprosentene.
- Ser vi på gjennomføring på normert tid har universitetene den høyeste gjennomføringsprosenten. Dette kan skyldes at de har færre deltidsstudenter.
- Det er en liten økning fra 2009 til 2010 i antall avlagte studiepoeng per heltidsekvivalent.
- Kandidattallet har holdt seg relativt stabilt de siste årene, med kun en liten nedgang fra 2009 til 2010.
- UHRs analyser av karakterbruk i UH-sektoren viser at det er utviklet større forståelse for bruken av karakterskalaen i høyere utdanning, og det er relativt stor stabilitet i karaktersettingen. Men fremdeles er det forskjeller i hvordan skalaen brukes på tvers av fag, nivå og institusjoner.
- Ved de statlige vitenskapelige høyskolene oppnår en høy andel av studentene karakteren A, mens kunsthøyskolene har en høy andel studenter med karakteren C.
- Gjennomsnittlig strykprosent var i 2010 7,7, og den har holdt seg relativt stabil de siste tre årene. Kunsthøyskolene har den laveste strykprosenten.
- Høsten 2010 var i underkant 14 000 studenter registrert i DBH på fleksible tilbud, noe som tilsvarer 6,3 prosent av studentmassen.
- Etter flere år med stigning var det mellom 2009 og 2010 en liten nedgang i antall registrerte studenter på fleksible utdanningstilbud. Nedgangen skyldes færre eksternt finansierte studenter.
- Høsten 2010 var over 40 prosent av studentene ved Høgskolen i Finnmark registrert på fleksible tilbud.
- Det skjer en gradvis fleksibilisering av ordinær campusundervisning. to institusjoner har lagt filer åpent ut på iTunes U. 28 UH-institusjoner deltar i piloter med felles webmøteløsninger og/eller løsninger for overføring av store filer under eCampus-programmet.

3 Forskning

3.1 Innledning

I dette kapitlet gis et bilde av ulike sider ved forskningsvirksomheten i universitets- og høyskolesektoren. De tre hovedtemaene i kapitlet er forskerutdanning, finansiering av forskning og vitenskapelig publisering. Oversikt over samforfatterskap mellom norske og utenlandske forskere finnes i internasjonalsiseringskapitlet.

3.2 Doktorgrader

Under dette punktet presenteres data over antall avlagte doktorgrader, totalt og fordelt på fagområder, kjønnsfordelingen blant doktorander, finansiering av stipendiatstillinger, institusjonenes oppfylingsgrad for rekrutteringsstillinger, gjennomstrømming og nærings-ph.d.

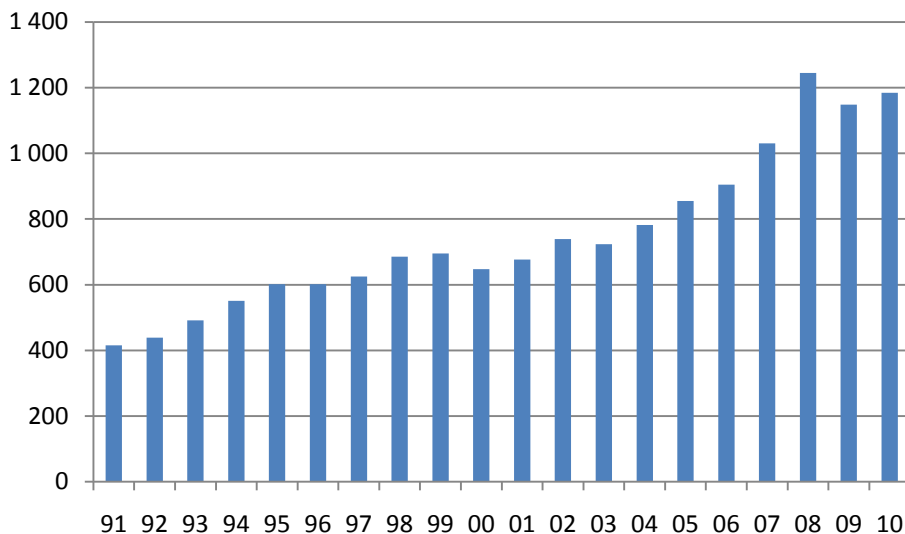
3.2.1 Avlagte doktorgrader

Det ble avlagt i alt 1184 nye doktorgrader i Norge i 2010. Det er 36 flere grader enn året før, noe som tilsvarer en oppgang på 3,1 prosent. Nivået er imidlertid lavere enn i toppåret 2008, da 1244 personer avla doktorgraden. I et lengre tidsperspektiv observerer vi likevel en meget sterk økning i antallet avlagte doktorgrader, særlig fra 2003 og utover (figur 3.1). Antallet nye doktorgrader per år er nå nesten dobbelt så høyt som for ti år siden, og nesten tre ganger så høyt som for 20 år siden. Økningen kan i hovedsak forklares med en sterk satsing på nye stipendiatstillinger i UH-sektoren, samt økt forskningsinnsats i helsesektoren, noe som har resultert i en sterk vekst i medisinske doktorgrader, se mer om dette i kapittel 3.2.2 om doktorgrader per fagområde.

St.meld. nr. 35 (2001-2002) *Kvalitetsreformen Om rekruttering til undervisnings- og forskerstillinger i universitets- og høyskolesektoren* satt 1100 avlagte doktorgrader i året som mål for satsingen på stipendiatstillinger. Målet ble nådd i 2008, og gitt at flere hundre nye stipendiatstillinger tildelt i statsbudsjettene for 2007-09 ennå ikke har ført fram til avlagte grader, er det grunn til å anta at tallet på nye doktorer stadig vil stige de kommende år. Andre faktorer som også vil kunne bidra til flere avlagte doktorgrader er redusert gjennomføringstid i doktorgradsutdanningen, og minsket frafall, jf. kapittel 3.2.6 om gjennomstrømming.

I alt 17 norske UH-institusjoner tildelte doktorgrader i 2010. Mange av disse er små aktører innen doktorgradsutdanningen, men spiller likevel en viktig rolle innen utdanningen av nye doktorgradskandidater på sine fagfelt. De fire største universitetene dominerer med en andel på 85 prosent av de nye doktorgradene. De nye universitetene sto for ca. 100 nye doktorgrader, eller åtte prosent av totalen. Vitenskapelige høyskoler sto samlet for 70 nye grader, hvorav 55 ved de statlige og 15 ved de private. Ni personer avla doktorgraden ved statlige høyskoler i 2010, alle ved Høgskolen i Bodø. Det er verdt å merke seg at HiBo dermed oppnådde flere avlagte grader i sitt siste år som høyskole, enn Universitetet i Agder med sine sju gjorde i 2010 (tabell 3.1).

Figur 3.1 Antall avlagte doktorgrader per år 1991-2010.

Kilde: NIFU

Både UiO og UiB økte antallet avlagte doktorgrader fra 2009 til 2010, mens det ved NTNU er uendret. UiT opplevde på sin side en betydelig nedgang, med 19 færre grader enn foregående år. UMB økte med ti grader, og NHH med åtte, sistnevnte riktignok etter et dårlig år i 2009. Generelt svinger tallene mye fra år til år for de mindre institusjonene. Det er derfor ikke grunn til å legge altfor stor vekt på endringer fra det ene året til det andre, men heller se på de langsiktige trendene. Det ser for eksempel ut som om Norges idrettshøgskole er inne i en oppadgående trend når det gjelder avlagte doktorgrader.

Selv om de tradisjonelle breddeuniversitetene tildeler majoriteten av norske doktorgrader, er den langsiktige trenden likevel at de sakte men sikkert taper terreng i forhold til sektoren for øvrig. Siden 2001 er andelen deres gått tilbake med fire prosentpoeng. Det er en naturlig utvikling, gitt at flere institusjoner både har fått egen doktorgradsrett og blitt tilført mange nye stipendiatstillinger i perioden. Det er særlig de nye universitetene som har tatt deler av de etablerte universitetenes andeler. Både de statlige og private vitenskapelige høyskolenes andeler av avlagte grader har vært forholdsvis stabile de siste årene.

Etter at de gamle doktorgradene fra før Kvalitetsreformen ble faset ut i 2008, står vi igjen med kun to gradstitler: ph.d. og dr.philos – den frie doktorgraden. Så vel andel som antall dr.philos-grader er stadig synkende. I 2010 avla kun 35 personer dr.philos-graden, tilsvarende tre prosent av det totale antallet avlagte grader. I 2001 tok 82 personer dr.philos-graden, tilsvarende 12 prosent av alle doktorgradene det året.

Gjennomsnittsalderen på dem som avlegger doktorgraden er stabil. De siste årene har den ligget på i overkant av 38 år, så også i 2010. Selv om gjennomsnittsalderen varierer mellom fagområdene, har det vært små endringer innen det enkelte fagområde.

Tabell 3.1 Avlagte doktorgrader, fordelt på institusjon

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
HiBo			1		4	3	5	6	5	9
HIO								1	1	
Delsum SH			1		4	3	5	7	6	9
NTNU	174	203	195	191	218	244	257	314	259	260
UMB	36	52	44	40	49	48	47	67	49	59
UiA						4	2	3	9	7
UiB	125	157	153	158	157	179	202	233	223	237
UiO	232	231	234	266	319	293	344	435	391	415
UiS	2	2	2	3	6	13	18	12	29	31
UiTø	62	55	57	70	60	60	100	104	115	96
Delsum U	631	700	685	728	809	841	970	1 168	1 075	1 105
AHO	3	3	4	3	4	6	5	6	5	6
HiMolde						3	2	5	4	4
NHH	11	11	14	11	10	12	19	15	8	16
NIH	9	1	5	8	4	5	5	6	8	11
NMH		1	1	2		2	1	4	6	1
NVH	12	14	11	16	15	16	9	19	21	17
Delsum SVH	35	30	35	40	33	44	41	55	52	55
Statlige institusjoner	666	730	721	768	846	888	1 016	1 230	1 133	1 169
MF		2	1	4	3	4	6	5	6	6
BI		2	1	10	6	10	6	7	8	8
MHS						3	2	2	1	1
Delsum PVH		4	2	14	9	17	14	14	15	15
Private institusjoner		4	2	14	9	17	14	14	15	15
Sum	666	734	723	782	855	905	1 030	1 244	1 148	1 184

Hvis vi ser på avlagte doktorgrader i forhold til institusjonsstørrelse, er ikke de store universitetene like dominerende. Riktignok er det UiO som ligger høyest i sektoren også sett i forhold til størrelsen, men en liten institusjon som Norges idrettshøgskole produserte i 2010 like mange doktorgrader per faglige stilling som UiB (tabell 3.2). Det er store forskjeller mellom institusjonene. Blant universitetene ligger UiA, UiS og til dels UiT forholdsvis lavt på avlagte doktorgrader per faglige stilling. Blant de vitenskapelige høyskolene utmerker foruten NIH også AHO og Menighetsfakultetet seg med relativt høy skår på avlagte doktorgrader per faglige stilling. I motsatt ende av skalaen finner vi NMH, BI og HiMo.

Over tid har antall avlagte doktorgrader per faglige stilling vokst kraftig ved de fleste institusjonene. Det er naturlig gitt en sterk økning i avlagte doktorgrader totalt. Det er ved AHO og UiO dette forholdstallet har vokst mest siden 2004. UiO lå på det tidspunktet likt med UiB på indikatoren, og så vidt foran NTNU og UMB. I 2010 er UiO flere hakk foran.

Tabell 3.2 Avlagte doktorgrader per UFF-stilling

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	%-endring 2009-2010
HiBo		0,02	0,01	0,02	0,02	0,02	0,03	78,98
HIO					0,00	0,00		0
Delsum SH		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	48,09
NTNU	0,13	0,14	0,16	0,17	0,20	0,16	0,16	- 2,84
UMB	0,13	0,15	0,15	0,13	0,18	0,13	0,15	17,09
UiA			0,01	0,00	0,01	0,02	0,02	- 22,30
UiB	0,14	0,13	0,15	0,16	0,18	0,17	0,18	5,87
UiO	0,14	0,17	0,15	0,17	0,21	0,19	0,21	7,22
UiS	0,01	0,01	0,03	0,04	0,02	0,06	0,06	8,76
UiTø	0,08	0,07	0,07	0,11	0,11	0,12	0,10	- 19,15
Delsum U	0,11	0,12	0,12	0,14	0,16	0,15	0,15	1,79
AHO	0,06	0,08	0,11	0,10	0,13	0,11	0,14	27,34
HiMolde			0,03	0,02	0,05	0,04	0,04	- 4,07
NHH	0,08	0,07	0,09	0,12	0,10	0,05	0,10	100,99
NIH	0,15	0,07	0,08	0,08	0,09	0,14	0,18	34,11
NMH	0,02		0,02	0,01	0,04	0,05	0,01	- 82,12
NVH	0,13	0,12	0,12	0,07	0,15	0,16	0,12	- 22,02
Delsum SVH	0,07	0,06	0,07	0,07	0,09	0,09	0,09	5,88
Statlige institusjoner	0,07	0,07	0,07	0,08	0,10	0,09	0,09	2,24
MF	0,13	0,08	0,12	0,17	0,13	0,15	0,14	- 6,01
BI	0,04	0,03	0,04	0,02	0,03	0,03	0,03	- 4,44
MHS			0,14	0,11	0,11	0,05	0,06	8,05
Delsum PVH	0,05	0,03	0,06	0,05	0,04	0,05	0,04	- 3,98
Private institusjoner	0,02	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	- 3,66
Sum	0,06	0,07	0,07	0,08	0,09	0,09	0,09	2,02

I forbindelse med evalueringen av finansieringssystemet for universiteter og høyskoler i 2008-2009 ble det innført uttelling for samarbeid om doktorgrader. Ordningen omfatter kandidater som i doktorgradsperioden har hatt sitt arbeidssted ved en høyskole, og som avlegger graden ved en annen norsk institusjon. Kandidater på høyskolenes eventuelle egne doktorgradsprogrammer vil ikke falle inn under ordningen. Høyskolene får uttelling tilsvarende 20 prosent av satsen for doktorgradskandidater. Uttellingen kommer i tillegg til ordinær premiering til gradgivende institusjon. Ordningen får budsjettvirkning første gang i 2012 basert på doktorgrader avlagt i 2010. Første året omfattes i alt 54 grader av ordningen. Tabell 3.3 viser hvordan disse doktorgradene er fordelt på høyskolene.

Tabell 3.3 Antall samarbeidsgrader fordelt på høyskole

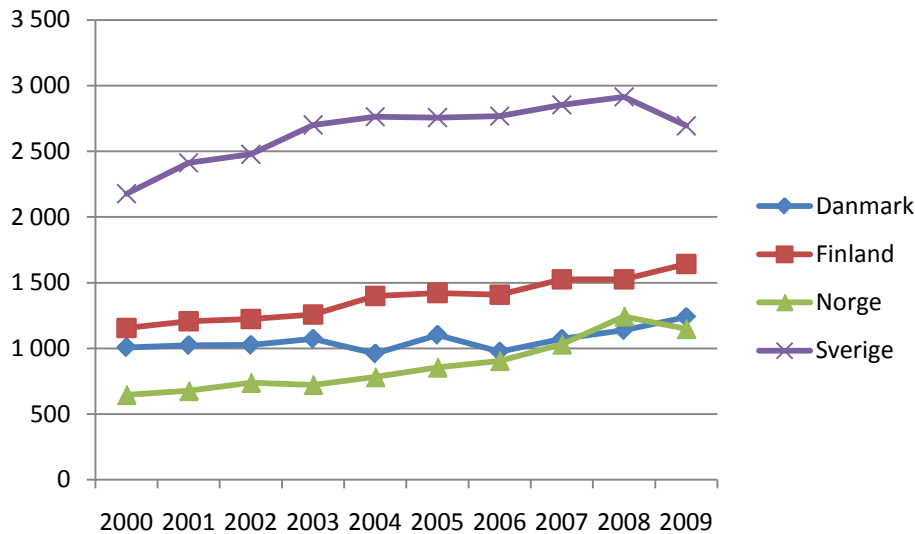
	Samarbeids- grader
Høgskolen i Bergen	11
Høgskolen i Buskerud	3
Høgskolen i Gjøvik	2
Høgskolen i Hedmark	3
Høgskolen i Lillehammer	2
Høgskolen i Narvik	1
Høgskolen i Oslo	6
Høgskolen i Sogn og Fjordane	3
Høgskolen i Sør-Trøndelag	10
Høgskolen i Telemark	6
Høgskolen i Østfold	1
Høgskolen i Ålesund	2
Høgskolen Stord/Haugesund	2
Sum, statlige høyskoler	52
Dronning Mauds Minne høyskole	1
Mediehøgskolen Gimlekollen	1
Sum, private høyskoler	2
Sum, sektor	54

Vedleggstabellene V-3.1 – V-3.9 gir en oversikt over doktorgradsutdanningen per institusjon.

I nordisk sammenheng avlegges det klart flest doktorgrader i Sverige (figur 3.2). Tallet var ca. 2 700 i 2009. Finland følger deretter med drøye 1 600 nye doktorgrader. Danmark og Norge ligger relativt likt, henholdsvis rett over og rett under 1 200 grader dette året. Ser vi utviklingen over tid har imidlertid antall avlagte doktorgrader vokst langt mer i Norge enn i noen av de tre andre landene. Allerede i 2000 lå både Finland og Danmark på over 1 000 avlagte doktorgrader i året, et nivå Norge nådde først i 2007.

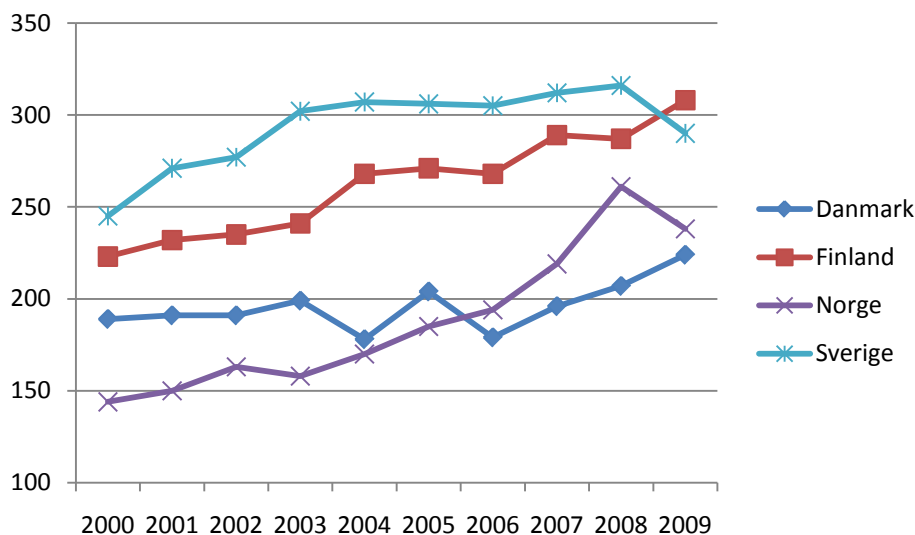
Sammenliknet med folketallet var det Finland som i 2009 hadde flest avlagte doktorgrader per million innbyggere, med 308 (figur 3.3). Utenom dette året har Sverige ligget best an i Norden på denne indikatoren gjennom hele 2000-tallet. Sverige lå i 2009 rett under 300 avlagte doktorgrader per million innbyggere, mens Norge og Danmark hadde henholdsvis 238 og 224. På denne indikatoren har Norge de siste årene ligget høyere enn Danmark, men det er enda et stykke opp til Sverige og Finland. Veksten i Sverige ser ut til å ha stagnert, mens Finland stadig øker doktorgradsproduksjonen relativt til folketallet.

Figur 3.2 Antall avlagte doktorgrader i nordiske land 2000-2009

Kilde: NIFU/NORBAL

Figur 3.3 Antall doktorgrader per million innbyggere i de nordiske landene 2000-2009

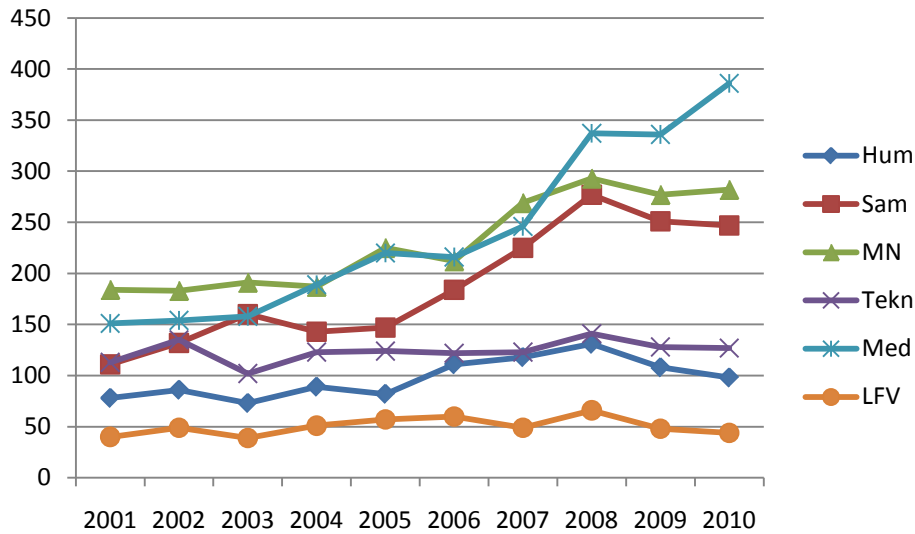
Kilde: NIFU/NORBAL

3.2.2 Utviklingen i avlagte doktorgrader per fagområde

Innenfor medisin og helse ble det i 2010 avlagt 386 doktorgrader. Dette utgjør nesten en tredjedel av totalen, og er mer enn 100 flere grader enn innenfor det nest største fagområdet, matematikk og naturvitenskap. Tredje størst var samfunnsvitenskap med 247 avlagte grader. Disse tre fagområdene sto for til sammen 77 prosent av de avlagte doktorgradene i fjor.

Hvis vi ser på utviklingen over tid er det innenfor disse tre fagområdene nesten hele veksten i avlagte doktorgrader de ti siste årene har kommet (figur 3.4). I særdeleshet har veksten vært stor innen medisin og helse, med mer enn en dobling. I 2008 overtok medisin og helse som det klart største fagområdet på avlagte doktorgrader, fra matematikk og naturvitenskap, som inntil da hadde vært ledende. Også innenfor samfunnsvitenskap er økningen i avlagte doktorgrader de ti siste årene doblet.

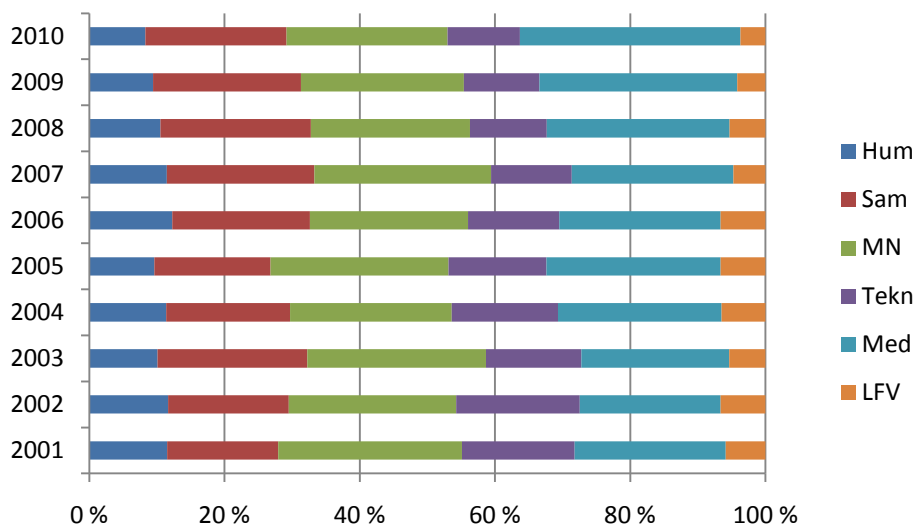
Figur 3.4 Antall avlagte doktorgrader per fagområde 2001-2010.

Kilde: NIFU

Humaniora, teknologi og landbruks-, fiskerifag og veterinærmedisin kan ikke måle seg med veksten innenfor de tre andre fagområdene, selv om det også der avlegges flere grader i dag enn for ti år siden. Til tross for moderat absolutt vekst, taper de stort i andel (figur 3.5). For eksempel er teknologiområdets andel av nye doktorgrader redusert fra 17 prosent i 2001 til 11 prosent i fjor. Selv matematikk og naturvitenskap, som har opplevd en 50 prosent vekst i antall avlagte grader, taper andeler, med en nedgang fra 27 til 24 prosent. Det innebærer at nye doktorer i MNT-fag utgjør en mindre andel av de avlagte doktorgradene i dag enn i 2005, da det ble et politisk mål å satse på disse fagområdene (St.meld.nr. 20 (2004-2005) *Vilje til forskning*). De siste tre årene har det absolutte tallet avlagte doktorgrader innen MNT-fag faktisk sunket noe. Kunnskapsdepartementet øremerket en betydelig del av nye stipendiatstillinger tildelt universitetene over statsbudsjettene for 2008 og 2009 til MNT-fag. Det er for tidlig å se noen resultater av denne satsingen i form av ny økning i avlagte MNT-grader.

Figur 3.5 Andel avlagte doktorgrader per fagområde 2001-2010.

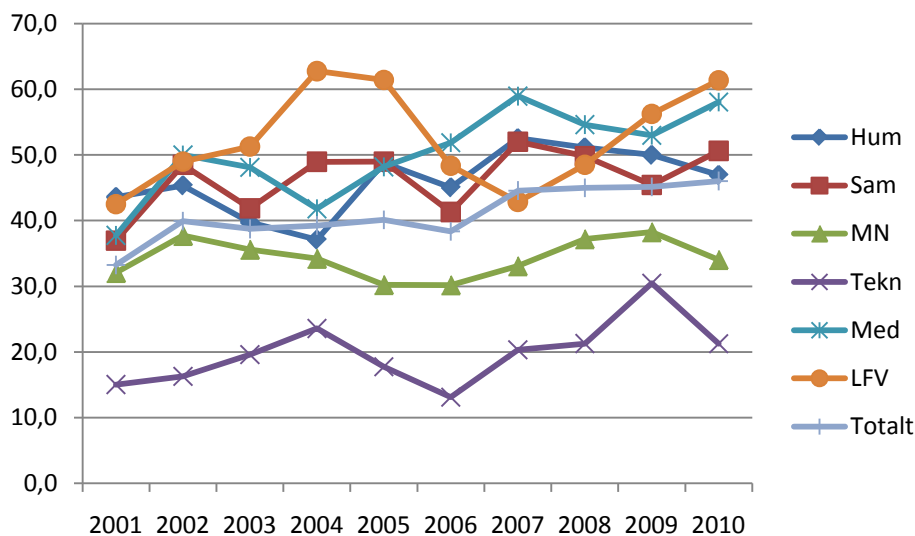

Kilde: NIFU

3.2.3 Andel kvinner blant doktorandene

I 2010 var 46 prosent av dem som tok doktorgraden i Norge kvinner. Høyest kvinneandel finner vi innenfor landbruks-, fiskerifag og veterinærmedisin, med 61 prosent, fulgt av medisin med 58 prosent (figur 3.6). Innenfor samfunnsvitenskap og humaniora var det ganske lik kjønnsfordeling mellom doktorandene. Matematikk/naturvitenskap og teknologi skiller seg ut med lave kvinneandeler blant dem som tar doktorgraden. Særlig negativt utmerker teknologi seg, hvor bare hver femte doktorand i 2010 var kvinne. Fra 2001 har andelen kvinner av totalt antall personer som avlegger doktorgrad økt med 13 prosentpoeng. Økningen skjedde rykkvis fram mot 2007. De siste årene har kvinneandelen igjen stabilisert seg.

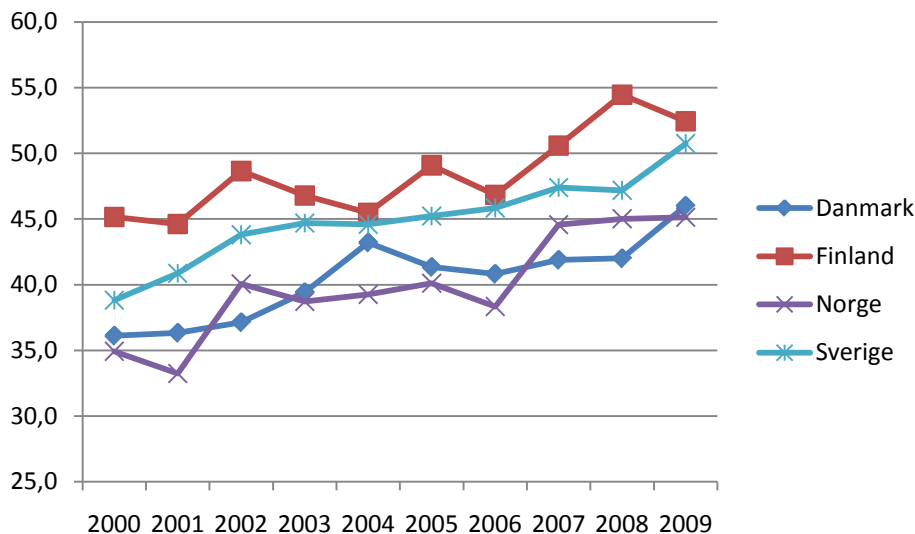
Figur 3.6 Andel kvinner blant doktorandene per fagområde og totalt 2001-2010

Kilde: NIFU

I Norden lå Norge i 2009 på bunn når det gjelder kvinneandel blant nye doktorander, riktignok bare ett prosentpoeng bak Danmark, med henholdsvis 45 og 46 prosent kvinner. Kvinneandelen blant doktorandene har økt i alle de nordiske landene gjennom 2000-tallet (figur 3.7). Den har i alle årene vært høyest i Finland, fulgt av Sverige. Begge land kan vise til over 50 prosent kvinner blant nye doktorander i 2009. Danmark og Norge har gjennom tiåret byttet på å være jumbo i Norden på denne indikatoren.

Figur 3.7 Andel kvinner blant nye doktorander i de nordiske landene 2000-2009

Kilde: NIFU/NORBAL

3.2.4 Avlagte doktorgrader og stipendiårsverk etter finansieringskilde

34 prosent av de 1184 avlagte doktorgradene i 2010 ble finansiert over institusjonenes egne budsjetterammer, 24 prosent av Forskningsrådet og 42 prosent av andre eksterne finansieringskilder. Tabell 3.4 gir oversikt over avlagte grader fordelt per finansieringskilde ved statlige og private institusjoner fra 2002-2010. I tillegg til doktorgrader finansiert av næringsliv, helseforeninger og lignende, omfatter gruppa finansiert av andre kilder også dem som tar doktorgraden i egne stillinger ved sykehus, i instituttsektoren og UH-sektoren, samt stipendiater ved institusjoner uten egen doktorgradsrett. Mange av dem som tilhører denne gruppa tar med andre ord doktorgraden uten å ha vært tilsatt i stipendiatstilling. Andelen nye doktorgrader finansiert over grunnbudsjettet har økt over tid, og andelen finansiert av Forskningsrådet har gått ned, mens andelen finansiert av andre kilder er relativt stabil fra 2003 og utover (figur 3.8).

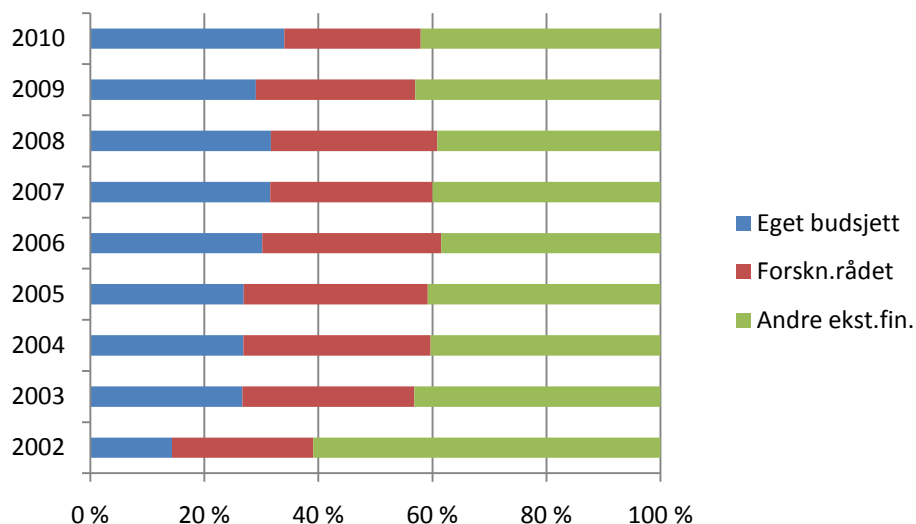
Forskyvningen mellom Forskningsrådet og grunnbudsjettet når det gjelder avlagte doktorgrader, har sammenheng med at antallet stipendiater i UH-sektoren finansiert av Forskningsrådet er relativt uendret de siste ti årene, mens sektoren i samme periode er tilført mange nye stipendiatstillinger med øremerket bevilgning på grunnbudsjettet. I 2010 utførte stipendiater i alt 4 656 årsverk i UH-sektoren, hvorav 67 prosent var finansiert over grunnbudsjettet, 22,5 prosent av Forskningsrådet og 10,5 av andre eksterne kilder. Totalt er dette nærmere 1 500 flere stipendiårsverk enn i 2004, tilsvarende en økning på 47 prosent. Nesten hele økningen har kommet på grunnbudsjettet (tabell 3.5). Det innebærer at institusjonene gradvis har fått større faglig frihet innenfor sin stipendiatportefølje, da stipendiatene fra Forskningsrådet i større grad er knyttet til spesifikke satsinger og programmer.

Egen budsjetteramme dominerer enda mer som finansieringskilde for stipendiatstillinger ved de private institusjonene enn ved de statlige. Hovedgrunnen er at de private institusjonene primært opererer innen samfunnsvitenskap eller humaniora. I disse fagområdene er det mer begrensede muligheter for ekstern finansiering av stipendiater gjennom Forskningsrådet og andre kilder, enn i medisin og MNT-fag. Sistnevnte fagområder er store innen statlige institusjoner. Figur 3.9 viser utviklingen i andel av stipendiårsverkene mellom de tre hovedfinansieringskildene i perioden 2004-2010. Gitt den stadig økende andelen stipendiårsverk over grunnbevilgningen, er det grunn til å tro at grunnbudsjettets relative betydning som finansieringskilde for avlagte doktorgrader vil styrkes ytterligere kommende år.

Tabell 3.4 Avlagte doktorgrader 2002-2010
fordelt etter finansieringskilde for statlige og private institusjoner

		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Egen budsj.r.	Statl.inst.	104	192	206	229	269	321	388	328	398
	Priv.inst.	1	1	4	1	4	4	6	5	5
	Sum, sektor	105	193	210	230	273	325	394	333	403
Forskn.r.	Statl.inst.	181	218	255	275	281	286	360	316	282
	Priv.inst.	1		2	1	3	7	3	5	2
	Sum, sektor	182	218	257	276	284	293	363	321	284
Andre ekst.fin.	Statl.inst.	445	311	307	342	338	409	482	489	489
	Priv.inst.	2	1	8	7	10	3	5	5	8
	Sum, sektor	447	312	315	349	348	412	487	494	497
Totall		734	723	782	855	905	1030	1244	1148	1184

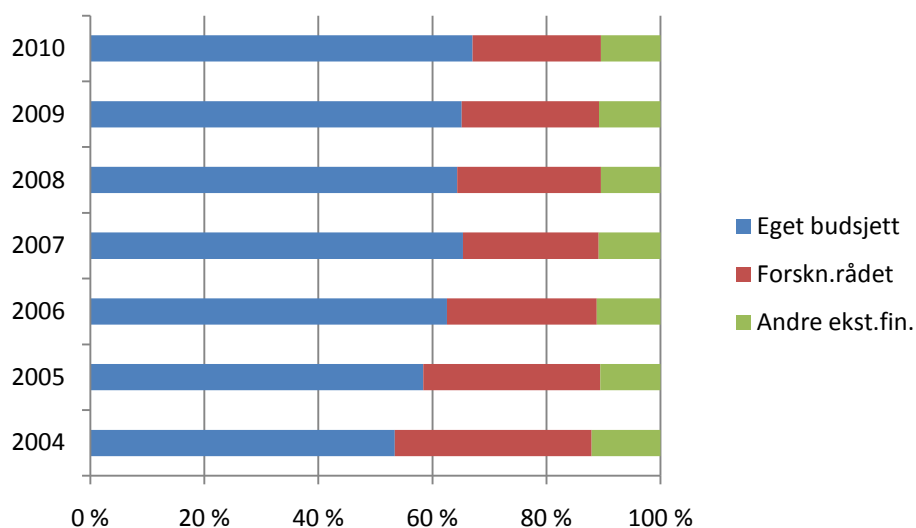
Figur 3.8 Andel avlagte doktorgrader per finansieringskilde 2002-2010

Tabell 3.5 Antall stipendiatarverk 2004-2010
fordelt etter finansieringskilde for statlige og private institusjoner

		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Egen budsj.r.	Statl.inst.	1 656,6	1 898,4	2 195,4	2 383,4	2 620,4	2 804,8	3 038,4
	Priv.inst.	39,8	75,1	50,2	56,1	64,2	75,2	83
	Sum, sektor	1 696,4	1 973,5	2 245,5	2 439,5	2 684,6	2 880,0	3 121,4
Forskn.r.	Statl.inst.	1 064,8	1 030,0	926,1	884,6	1 046,5	1 056,6	1 042,0
	Priv.inst.	31	19,2	19,3	4,8	5	6	7
	Sum, sektor	1 095,8	1 049,2	945,4	889,4	1 051,5	1 062,6	1 049,0
Andre ekst.fin.	Statl.inst.	361,7	347,7	386,4	390,3	425,7	466	477,2
	Priv.inst.	21,2	9,2	13,8	13	8,5	11	8,5
	Sum, sektor	382,9	356,9	400,2	403,3	434,2	477	485,7

Figur 3.9 Andel stipendiatårsverk 2004-2010 etter finansieringskilde

3.2.5 Rekrutteringsstillinger – institusjonenes oppfylingsgrad

I 2004 ble det avdekket en betydelig underutnyttelse av de øremerkede stipendiatstillingene i sektoren, dvs. at institusjonene hadde tilsatt i langt færre stipendiatstillinger enn de hadde bevilgning for. En vedvarende underutnyttelse vil svekke satsingen på doktorgradsutdanningen. Departementet sammenstiller derfor tall over årsverk i egenfinansierte stipendiatstillinger med hvor mange stillinger institusjonene har fått tildelt fra KD. Tabell 3.6 viser en oversikt over institusjonenes oppfylingsgrad i 2010. Kunnskapsdepartementet har også tildelt postdoktorstillinger direkte til UH-institusjonene. I den strategiske delen av rammebevilgningen ligger det midler til 249 postdoktorstillinger. Tabell 3.7 viser institusjonenes oppfylingsgrad for disse stillingene i 2010.

KD åpnet høsten 2009 for at institusjoner med egen doktorgradsrett kan omdisponere inntil 5 prosent av sine øremerkede stipendiatstillinger til postdoktorstillinger. Tabell 3.7 omfatter derfor også institusjoner med egen doktorgradsrett, men uten postdoktorstillinger med direkte bevilgning. Begrunnelsen for tiltaket er å øke den strategiske kapasiteten ved institusjonene. Institusjonene får i større grad selv avgjøre hvordan de tildelte rekrutteringsressursene best kan disponeres mellom stipendiater og postdoktorer. Det vil gi den enkelte institusjon større fleksibilitet. En noe høyere andel postdoktorstillinger vil også sikre sektoren bredere rekrutteringsgrunnlag til faste stillinger. Det nye tiltaket aktualiserer behovet for å se i sammenheng hvordan institusjoner med egen doktorgradsrett utnytter sine stipendiat- og postdoktorstillinger med direkte bevilgning fra KD.

Tabell 3.6 Institusjonenes oppfylling av tildelte stipendiatstillinger med øremerket bevilgning

	Stipendiat- stillinger fordelt 2009 og 2010	Årsverk, stipendiat- stillinger over gr.bev. 2009	Årsverk, stipendiat- stillinger over gr.bev. 2010	Endring, årsverk 2009-2010	Avvik, årsverk 2010	Oppfyllings- grad (%) 2010
H. i Akershus	8	9,1	9,9	0,8	1,9	123,8
H. i Bergen	20	13,6	20,8	7,2	0,8	104,0
H. i Bodø	30	33,4	33,7	0,3	3,7	112,3
H. i Buskerud	17	13,0	16,3	3,3	-0,7	95,9
H. i Finnmark	7	8,0	6,4	-1,6	-0,6	91,4
H. i Gjøvik	14	8,0	16,0	8,0	2,0	114,3
H. i Harstad	6	7,0	5,0	-2,0	-1,0	83,3
H. i Hedmark	19	24,3	26,7	2,4	7,7	140,5
H. i Lillehammer	20	16,9	19,2	2,3	-0,8	96,0
H. i Narvik	11	12,8	11,3	-1,5	0,3	102,7
H. i Nesna	6	4,0	4,0	0,0	-2,0	66,7
H. i Nord-Trøndelag	14	22,7	23,0	0,3	9,0	164,3
H. i Oslo	37	51,1	62,8	11,7	25,8	169,7
H. i Sogn og Fjordane	11	14,8	15,6	0,8	4,6	141,8
H. i Sør-Trøndelag	23	42,3	47,9	5,6	24,9	208,3
H. i Telemark	22	27,6	30,2	2,6	8,2	137,3
H. i Vestfold	22	23,1	30,4	7,3	8,4	138,2
H. i Volda	14	18,1	23,9	5,8	9,9	170,7
H. i Østfold	15	18,6	15,3	-3,3	0,3	102,0
H. i Ålesund	10	5,0	7,0	2,0	-3,0	70,0
H. Stord/Haugesund	12	12,0	13,0	1,0	1,0	108,3
Samisk høyskole	7	5,5	6,0	0,5	-1,0	85,7
Sum statl. høysk.	345	390,9	444,4	53,5	99,4	128,8
NTNU	538	585,3	687,2	101,9	149,2	127,7
UMB	104	116,7	131,5	14,8	27,5	126,4
UiA	49	49,8	61,3	11,5	12,3	125,1
UiB	469	456,1	441,2	-14,9	-27,8	94,1
UiO	781	691,8	748,6	56,8	-32,4	95,9
UiS	70	69,0	76,5	7,5	6,5	109,3
UiT	271	244,1	242,5	-1,6	-28,5	89,5
Sum universitet	2 282	2 212,8	2 388,8	176,0	106,8	104,7
AHO	15	16,6	16,4	-0,2	1,4	109,3
H. i Molde	18	13,5	15,8	2,3	-2,2	87,8
NHH	64	71,7	70,8	-0,9	6,8	110,6
NIH	32	26,0	32,6	6,6	0,6	101,9
NMH	15	19,0	21,8	2,8	6,8	145,3
NVH	33	35,6	35,8	0,2	2,8	108,5
Sum stat.vit.høysk.	177	182,4	193,2	10,8	16,2	109,2
MF	19	20,1	18,9	-1,2	-0,1	99,5
BI	28	27,8	31,0	3,2	3,0	110,7
MHS	5	5,0	5,0	0,0	0,0	100,0

	Stipendiat- stillinger fordelt 2009 og 2010	Årsverk, stipendiat- stillinger over gr.bev. 2009	Årsverk, stipendiat- stillinger over gr.bev. 2010	Endring, årsverk 2009-2010	Avvik, årsverk 2010	Oppfyllings- grad (%) 2010
Sum priv.vit.høysk.	52	52,9	54,9	2,0	2,9	105,6
Diakonhjemmet	5	5,8	8,0	2,2	3,0	160,0
Dronning Mauds Minne	1	0,0	0,0	0,0	-1,0	0,0
NLA	2	6,0	6,3	0,3	4,3	315,0
Sum priv.høysk	8	11,8	14,3	2,5	6,3	178,8
Totalt	2 864	2 850,8	3 095,6	244,8	231,6	108,1

Kilde: KD/DBH

På sektornivå har utnyttelsen av øremerkede stipendiatstillinger bedret seg vesentlig fra 2009 til 2010. Et underskudd på ca. 13 årsverk sammenliknet med antall tildelte stillinger er snudd til et overskudd på 232 årsverk. Det innebærer at institusjonene over egne budsjetter finansierer ca. åtte prosent flere stipendiatstillinger enn de har øremerket bevilgning for. Prosentvis er det særlig de statlige og de private høyskolene som finansierer flest årsverk utover de tildelte stillingene. Målt i antall er det imidlertid universitetene som finansierer flest ekstra stillinger. Det skyldes i all hovedsak NTNU.

Generelt er det stor variasjon mellom institusjonene, og noen institusjoner har tilsatt færre stipendiatstillinger enn de har bevilgning for. Blant statlige høyskoler gjelder det høyskolene i Buskerud, Finnmark, Harstad, Lillehammer, Nesna, Ålesund og Samisk høgskole. Universiteter og vitenskapelige høyskoler har som tidligere nevnt fått anledning til å omdisponere inntil 5 prosent av sine øremerkede stipendiatstillinger til postdoktor. Disse institusjonene kan dermed innen sitt tildelte handlingsrom ha en utnyttelsesgrad ned til 95 prosent, så fremt de har tilsvarende overskudd av årsverk i postdoktorstilling. Både UiB, UiT og HiMo ligger under denne 95 prosent-grensen, og har dermed uansett for få tilsatte stipendiatstillinger. UiO ligger på 96 prosent utnyttelse.

Sett i sammenheng med tabell 3.7 over postdoktorutnyttelse, kan vi si at UiB og særlig UiT må tilsette flere i både stipendiatstillinger og postdoktorstillinger for å utnytte sin samlede rekrutteringsressurs innenfor handlingsrommet KD har gitt. UiO må også tilsette flere i rekrutteringsstillinger, men står for så vidt fritt til å velge om det skal være stipendiat eller postdoktorer.

Ser vi på institusjonenes bruk av muligheten til å omdisponere stipendiatstillinger til postdoktor, virker det som om kun UiO i noen særlig grad har benyttet seg av denne. Ved UiO var det i 2010 25 nye årsverk i postdoktorstilling sammenliknet med året før. UiO har imidlertid samtidig økt antall årsverk i stipendiatstilling kraftig. NTNU, som ligger langt over 100 prosent utnyttelse både av sine stipendiat- og postdoktorstillinger, ser ut til å ha prioritert stipendiatstillinger langt høyere enn postdoktorstillinger i 2010.

Tabell 3.7 Oppfylging av postdoktorstillinger ved institusjoner med egen doktorgradsrett.

	Postdoktor- stillinger fordelt 2009 og 2010	Årsverk, postdoktor- stillinger over gr.bev. 2009	Årsverk, postdoktor- stillinger over gr.bev. 2010	Endring, årsverk 2009-2010	Avvik, årsverk 2010	Oppfylgings- grad (%) 2010
H. i Bodø	2	2,0	1,0	-1,0	-1,0	50,0
H. i Gjøvik	0	0,0	0,0	0,0	0,0	i.r.
H. i Oslo	0	1,5	2,0	0,5	2,0	i.r.
H. i Telemark	0	0,0	0,0	0,0	0,0	i.r.
Sum statl. høysk.	2	3,5	3,0	-0,5	1,0	150,0
NTNU	59	72,6	76,7	4,1	17,7	130,0
UMB	5	11,6	13,4	1,8	8,4	126,4
UiA	4	3,0	4,0	1,0	0,0	100,0
UiB	50	63,1	61,4	-1,7	11,4	122,8
UiO	90	78,3	103,6	25,3	13,6	115,1
UIS	4	5,6	7,3	1,7	3,3	182,5
UiT	25	36,0	31,7	-4,3	6,7	126,8
Sum universitet	237	270,2	298,1	27,9	61,1	125,8
AHO	0	0,0	0,0	0,0	0,0	i.r.
H. i Molde	0	0,0	0,0	0,0	0,0	i.r.
NHH	6	12,0	13,8	1,8	7,8	230,0
NIH	1	0,0	3,0	3,0	2,0	300,0
NMH	0	0,0	0,2	0,2	0,2	i.r.
NVH	3	2,8	4,7	1,9	1,7	156,7
Sum stat.vit.høysk.	10	14,8	21,7	6,9	11,7	217,0
MF	0	0,0	2,0	2,0	2,0	i.r.
BI	0	5,0	5,0	0,0	5,0	i.r.
MHS	0	0,0	0,0	0,0	0,0	i.r.
Sum priv.vit.høysk.	0	5,0	7,0	2,0	7,0	i.r.
Totalt	249	293,5	329,8	36,3	80,8	132,4

Kilde: KD/DBH

3.2.6 Gjennomstrømming

Tabellene 3.8 og 3.9 viser netto og brutto gjennomstrømmingstid i doktorgradsutdanningen ved statlige og private institusjoner fra 2007 til 2010. Brutto tid er samlet tid fra inngått avtale om doktorgradsutdanning til innlevering av avhandlingen, mens netto tid er brutto tid fratrukket permisjoner, pliktarbeid og liknende. Det kan stilles spørsmål ved om tallene gjenspeiler den reelle gjennomstrømmingen i doktorgradsutdanningen. For det første omfatter tallene bare de som disputerer, og ikke de som avbryter utdanningen. Frafallsdimensjonen er med andre ord fraværende. For det andre inkluderer tallene personer som tas opp på doktorgradsprogram langt ut i avhandlingsarbeidet, for eksempel er dette ikke uvanlig blant sykehusleger. Oppstartstidspunktet for disse kandidatene er dermed ikke reelt. For det tredje kan det være vanskelig å fastslå nettotid for personer som har avsluttet stipendiatperioden, men fortsetter avhandlingsarbeidet ved siden av annen virksomhet.

Problemet med å fastslå reelt oppstartstidspunkt berører primært kandidater med annen ekstern finansiering. Kandidatene finansiert over egen budsjettramme og av Forskningsrådet har i all hovedsak tilsetning i stipendiatstilling i hele utdanningsperioden, og vil dermed ha et klart definert oppstartstidspunkt. Kvaliteten på data særlig om bruttotid for disse kandidatene er derfor trolig langt bedre enn kvaliteten på data om gjennomstrømmingstid for de andre eksternt finansierte kandidatene. Vi avstår likevel fra å kommentere tabellene, da usikkerheten som hefter seg ved tallene alt i alt er så vidt stor.

Tabell 3.10 over antall avbrutte avtaler illustrerer at det hvert år er betydelig frafall fra doktorgradsutdanningen. Det ser riktignok ut til å ha avtatt de siste årene, men selv i 2010 utgjorde avbrutte avtaler ca. 15 prosent av totalt avlagte doktorgrader det året. Antall avtaler eldre enn fem år utgjør sju prosent av det samlede antallet avtaler i 2010 (tabell 3.11). Det er i denne gruppen risikoen for frafall er størst, og det er et mål å få flere raskere gjennom doktorgradsutdanningen. Regjeringen innførte derfor i forbindelse med *Klima for forskning* (St.meld.nr. 30 (2008-2009)) fagspesifikke måltall for fullføringsgrad etter seks år i doktorgradsutdanningen (tabell 3.12).

Tabell 3.8 Netto gjennomstrømmingstid i årsverk – statlige og private institusjoner

	Egen budsjettramme				Norges forskningsråd				Andre eksternfinansierte				Sum			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Statlige institusjoner	3,5	4,1	3,7	3,6	3,7	4	3,8	3,7	3,9	5,4	3,6	4,4	3,7	4,3	3,7	3,8
Private institusjoner	3,8	6,1	2,9	3,4	6,6	3,9	15,8	7,5	0	7,8	3	0	5,8	6,1	6,7	4,2
UH-sektoren	3,5	4,1	3,7	3,6	3,8	4	4	3,7	3,9	5,5	3,6	4,4	3,7	4,4	3,8	3,8

Tabell 3.9 Brutto gjennomstrømmingstid i årsverk – statlige og private institusjoner

	Egen budsjettramme				Norges forskningsråd				Andre eksternfinansierte				Sum			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Statlige institusjoner	4,8	5,3	2,1*	4,9	4,3	5,1	4,7	4,9	4,9	6,4	4,2	5,1	4,7	5,5	3,4	4,9
Private institusjoner	4,7	9,5	4,1	4,9	7,7	4,6	16,1	8,4	0	9,5	3,9	0	6,8	8,6	7,6	5,5
UH-sektoren	4,8	5,4	2,1	4,9	4,4	5,1	4,9	5	4,9	6,5	4,2	5,1	4,7	5,5	3,5	4,9

*Dette tallet er altfor lavt grunnet en feilrapportering

Tabell 3.10 Antall avbrutte doktorgradsavtaler – statlige og private institusjoner

	Egen budsjettramme				Norges forskningsråd				Andre eksternfinansierte				Sum			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Statlige institusjoner	64	105	126	87	47	92	65	38	59	132	58	43	170	329	249	168
Private institusjoner	0	0	8	2	0	0	3	2	1	0	8		1	0	19	4
UH-sektoren	64	105	134	89	47	92	68	40	60	132	66	43	171	329	268	172

Tabell 3.11 Antall doktorgradsavtaler eldre enn fem år – statlige og private institusjoner

	Egen budsjetttramme				Norges forskningsråd				Andre eksterntfinansierte				Sum			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Statlige institusjoner	683	218	242	303	372	189	170	178	344	95	68	87	1399	502	480	568
Private institusjoner	6	4	19	17	5	3	7	7	0	2	4		11	9	30	24
UH-sektoren	689	222	261	320	377	192	177	185	344	97	72	87	1410	511	510	592

Tabell 3.12 Regjeringens måltall for gjennomstrømming i doktorgradsutdanningen

Fagområde	Måltall	2008
Humaniora	75 %	55 %
Samfunnsvitenskap	75 %	53 %
Matematikk-naturvitenskap	85 %	75 %
Teknologi	85 %	70 %
Medisin og helse	80 %	70 %
Landbruks-/fiskerifag og veterinærmedisin	80 %	71 %

Kilde: KD/NIFU

Foreløpig har ikke DBH tall på individnivå om de opptatte kandidatene på doktorgradsprogram. Det er derfor ikke mulig å følge et gitt årskull doktorgradskandidater med utgangspunkt i opptaksåret, for å se hvor stor andel som fullfører innen et visst antall år. Derimot kan DBH beregne hvor lang tid de som disputerer et gitt år har brukt på doktorgradsutdanningen. Tabell 3.13 oppgir hvor stor andel av de disputerte i årene 2007-2010 som har brukt henholdsvis inntil 6 år, og mer enn 6 år på å fullføre. Svakheten med å ta utgangspunkt i de som disputerer kontra å ta utgangspunkt i de som tas opp på program, er at frafallet ikke fanges opp.

På sektornivå viser tabellen ingen klar tendens. Andelen av de disputerte som fullfører innen 6 år hopper opp og ned mellom 68 og 75 prosent. For institusjoner med relativt få årlige disputaser, vil det kunne være store tilfeldige utslag fra år til år. Ved de store institusjonene vil imidlertid disse tallene kunne gi en pekepinn om nivået på og utviklingen i gjennomføringstid for de som disputerer. I perioden under ett ser det ut som om en noe større andel av de disputerte fullfører doktorgradsutdanningen innen 6 år ved UiB og UiO, enn ved NTNU og UiT. Tendensen ser ut til å være fallende ved NTNU gjennom perioden, mens det hopper opp og ned ved UiO og UiT.

Tabell 3.13 Gjennomføringsprosent for avlagte doktorgradskandidater

	2007		2008		2009		2010	
	Inntil 6 år	Mer enn 6 år	Inntil 6 år	Mer enn 6 år	Inntil 6 år	Mer enn 6 år	Inntil 6 år	Mer enn 6 år
Høgskolen i Bodø			83,3	16,7	100		88,9	11,1
Høgskolen i Oslo			100		100			
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	76,6	23,4	69,5	30,5	68,7	31,3	61,7	38,3
Universitetet for miljø- og biovitenskap	75,6	24,4	66,7	33,3	60,4	39,6	80,7	19,3
Universitetet i Agder	100		100		62,5	37,5	71,4	28,6
Universitetet i Bergen			70,1	29,9	78,5	21,5	77,9	22,1
Universitetet i Oslo	76,8	23,2	69,5	30,5	75,9	24,1	68,6	31,4
Universitetet i Stavanger	85,7	14,3	91,7	8,3	79,3	20,7	80	20
Universitetet i Tromsø	66,0	34,0	51,0	49,0	68,0	32,0	62,6	37,4
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo			33,3	66,7		100	16,7	83,3
Høgskolen i Molde			100		100		100	
Norges handelshøyskole	84,2	15,8	92,9	7,1	62,5	37,5	50	50
Norges idrettshøgskole	20	80	50	50	75	25	72,7	27,3
Norges musikkhøgskole			25	75	66,7	33,3		100
Norges veterinærhøgskole			57,9	42,1	68,4	31,6	71,4	28,6
Det teologiske menighetsfakultet		100	60	40	100		50	50
Handelshøyskolen BI							40	60
Misjonshøgskolen			100					
Sum	75	25	68,1	31,9	73,2	26,8	68,9	31,1

Merknad: Vi tar utgangspunkt i alle disputerte for ett år (2010) og beregner bakover hvor mange som har brukt mindre eller lik 6 år og hvor mange som har brukt mer enn 6 år fra de fikk finansiering til de leverte inn oppgaven. Det er brutto år som benyttes.

3.2.7 Nærings-ph.d.

Kunnskapsdepartementet (KD) og Nærings- og Handelsdepartementet (NHD) etablerte i 2008 en ny ordning for nærings-ph.d. For 2008 ble ordningen finansiert gjennom midler fra Brukerorientert Innovasjonsarena (BIA-midler) via NHD. Fra og med 2009 ble nærings-ph.d.-ordningen etablert uavhengig av BIA-programmet, samtidig som kriteriet om teknologisk forskning ble tatt bort. Nærings-ph.d.-ordningen er nå en tverrgående ordning rettet mot de fleste fagområder. I 2009 og 2010 ble ordningen trappet atskillig opp og finansiert av KD og av NHD i samarbeid.

Nærings-ph.d. er et tiltak som skal bidra til å øke næringslivets forskningskompetanse, skape arenaer for samspill mellom næringsliv og universiteter, samt å stimulere til økt forskningsinvestering i næringslivet. Spesielt viktig vil nærings-ph.d. være for teknologifagene. Stipendiaten skal være ansatt i bedriften og i større grad arbeide med bedriftsrettede problemstillinger av strategisk betydning for bedriftens forretningsutvikling. Det er bedriftene som søker midler. Bedriften blir således kontraktsbasert part i ph.d.-utdanningen. Bedriftene finansierer minimum 50 prosent av ph.d.-utdanningen.

Oversikt over bedrifter, institusjoner, kandidater og prosjekter per februar 2011

- 10 prosjekter påbegynt i 2008, ett er avbrutt
- 20 prosjekter påbegynt i 2009, ett er avbrutt
- 37 prosjekter påbegynt i 2010
- 12 prosjekter påbegynt så langt i 2011
- **Totalt 77 prosjekter på kontrakt så langt** (+ to som er avbrutt)
- Totalt antall søknader under revidering: åtte (hvorav fem allerede er i gang på egen risiko)

Kilde: NFR

Stipendperioden i ordningen skal omfatte maksimalt fire år, der et eventuelt fjerde år er valgfritt. Ordningen finansieres gjennom bedriftenes bidrag (50 %) og offentlige tilskudd (50 %). Finansieringen organiseres rundt to hovedtiltak:

- a) tilskudd til virksomheter i form av delfinansiering av doktorgradsprosjekter
- b) tilskudd til nasjonale forskerkurs og faglig infrastruktur

Norges forskningsråd har oppdraget med å administrere ordningen og utlyse midler. Den første utlysningen kom tidlig i 2008, og det ble lyst ut i alt 10 nærings-ph.d stipendiater. I 2009 og 2010 tok NFR løpende i mot søknader. Per februar 2011 omfattet ordningen i alt 77 stipendiater (se tekstboks). Det er også etablert et utenlandsstipend som en del av ordningen. I vedlegget finnes en oversikt over alle nærings-ph.d. prosjektene fra starten og fram til februar 2011 (se tabellene V-3.10 og V-3.11). Her kommer det fram hvilke bedrifter som fikk innvilget nærings-ph.d. stipendmidler i 2008, 2009 og 2010. Tabellene viser også hvilke fagområder doktorgradsarbeidene er innenfor, og hvilke gradsgivende institusjoner stipendiatene er knyttet til. I tillegg viser den hvor mange utenlandsstipender som er fordelt og hvor disse stipendiatene skal oppholde seg.

Tabell 3.14 viser antallet nærings-ph.d. stipendiater som er knyttet til hvilke institusjoner.

Tabell 3.14 Fordelingen av nærings-ph.d. prosjekter på institusjoner 2008 - 2011

Institusjon	Prosjekter
NTNU	17 prosjekter på kontrakt så langt, fordelt på 6 fakulteter og 14 institutter <ul style="list-style-type: none"> - 4 kom i gang i 2008, 3 i 2009 og 5 i 2010 - 4 prosjekter så langt med oppstart i 2011 • 3 søknader under revidering med NTNU som gradsgivende institusjon: <ul style="list-style-type: none"> • Hydro Aluminium AS • Nord-Trøndelag Elektrisitetsverk Nett AS • ReelWell AS
UiB	13 prosjekter så langt, fordelt på 3 fakulteter og 8 institutter <ul style="list-style-type: none"> - 1 prosjekt kom i gang i 2008, 2 prosjekter i 2009, og 10 prosjekter så langt i 2010 • 2 prosjekter under revidering med Universitetet i Bergen som gradsgivende institusjon: <ul style="list-style-type: none"> • BerGenBio AS • Skretting Aquaculture Research Centre AS
UiO	10 pågående prosjekter, fordelt på 4 fakulteter og 7 institutter, 1 avbrutt prosjekt <ul style="list-style-type: none"> - 1 prosjekt kom i gang i 2008 (nå avbrutt), 4 prosjekter i 2009, og 6 prosjekter i 2010 - 1 søknad under revidering med Universitetet i Oslo som gradsgivende institusjon: <ul style="list-style-type: none"> • Intelligent Agent AS
UiT	7 pågående prosjekter fordelt på 3 fakulteter og 6 institutter, 1 avbrutt prosjekt <ul style="list-style-type: none"> - 2 prosjekter kom i gang i 2008, 2 prosjekter i 2009 (hvorav ett er avbrutt), 3 prosjekter i 2010 og 1 prosjekt i 2011 • 1 prosjekt under revidering med UiT som gradsgivende: <ul style="list-style-type: none"> • Statskog SF- Namsos
UMB	5 prosjekter så langt, fordelt på 3 institutter <ul style="list-style-type: none"> - 1 prosjekt kom i gang i 2008, 2 prosjekter i 2009, og 1 prosjekt i 2010 og 1 prosjekt så langt i 2011
Andre norske inst.	10 prosjekter fordelt på 7 gradsgivende institusjoner
Utenlandske gradsgivende inst.	15 prosjekter så langt

Kilde: KD

3.3 Stipendprogram for kunstnerisk utviklingsarbeid

Stipendprogram for kunstnerisk utviklingsarbeid er etablert som en parallell til de ordinære doktorgradsprogrammene. Det skal ivareta og tilpasses utøvende og skapende kunstnerisk virksomhet, og selve kunstutøvelsen skal stå i sentrum for stipendiatenes prosjekter. Programmet fører fram til kompetanse på nivå med førsteamanuensis på linje med de organiserte doktorgradsprogrammene. Stipendprogrammet er treårig. De første seks kandidatene ble tatt opp i 2003. I 2010 er det 24 stipendiatstillinger i programmet med finansiering direkte fra Kunnskapsdepartementet (tabell 3.15).

Tabell 3.15 Oversikt over stipendiater i det kunstneriske stipendprogrammet per institusjon

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
KHIO	2	2	3	3	5	4	7	7
KHiB	2	2	2	3	4	6	4	5
NMH	2	2	3	4	6	6	6	6
NTNU	0	2	2	3	1	2	2	3
HIL	0	1	2	2	1	1	1	1
UiB/Griegakademiet	0	0	0	0	0	1	1	2
Totalt	6	9	12	15	17	20	21	24

Merknad: Tabellen omfatter stipendiater med direkte finansiering fra KD. Pr. 01.10.10 var det totalt 44 aktive stipendiater i programmet, hvorav 6 har vært fullt ut finansiert på annen måte. To av stillingene finansiert av departementet ble overført til opptaket i 2010, bl.a. for å sikre en jevnere kullfordeling. I perioden 01.10.10 - 30.09.11 er det finansiert ytterligere en stilling. Til dette er det benyttet oppsparte midler.

I alt seks stipendiater fullførte det kunstneriske stipendprogrammet i 2010. Disse kandidatene vil gi uttelling i finansieringssystemet på lik linje med ordinære doktorgradskandidater. Per 31.12.2010 har til sammen 14 stipendiater fullført programmet (tabell 3.16).

Tabell 3.16 Antall fullførte kandidater i kunstnerisk stipendprogram

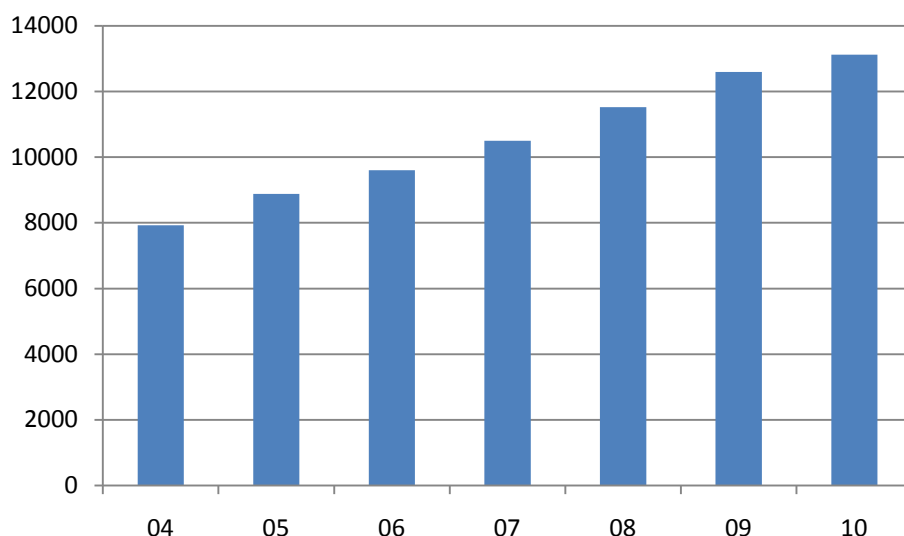
	2007	2008	2009	2010
KHIO				3
KHiB	1			
NMH	2	1		
NTNU		1		2
HIL			1	
HiØ	1			
UIT			1	
UiB/Griegakademiet				1
Totalt	4	2	2	6

Merknad: Oversikten inkluderer også fullførte stipendiater finansiert av institusjonene selv. Gjelder stipendiatene fra HiØ, UIT og UiB, samt en stipendiat fra NMH.

3.4 Vitenskapelig publisering

3.4.1 Publisering i UH-sektoren

Universiteter og høyskoler rapporterte i alt 13 122 publiseringspoeng i 2010, se figur 3.10. Av dette sto universitetene for 79 prosent, de statlige høyskolene for 13 prosent, og de statlige vitenskapelige høyskolene og de private institusjonene for om lag 4 prosent hver. Veksten fra 2009 utgjorde 534 publiseringspoeng for sektoren som helhet, eller 4,6 prosent. Veksttakten siste år er dermed lavere enn tidligere, da årlig vekst i antall publiseringspoeng i perioden 2004-09 lå på om lag 10 prosent. Det gjenstår å se om vekstkurven for publisering nå har nådd et vippepunkt. Uansett er det rimelig før eller siden å forvente en viss reduksjon i veksten etter hvert som virkningen av publiseringsinsentivet tas ut. Alle institusjonskategorier opplevde vekst i publiseringen fra 2009 til 2010, men i svært ulik grad. Statlige og private høyskoler er de to institusjonsgruppene som prosentvis har økt antall publiseringspoeng mest de siste årene. Veksten har nesten stoppet opp ved de statlige høyskolene, med to prosent oppgang siste år, mens den fortsetter ved de private, med 43 prosent økning. Også statlige vitenskapelige høyskoler økte publiseringen kraftig (30 prosent), mens universitetene og de private vitenskapelige høyskolene vokste svært moderat (snaue fire og drøye to prosent). Det er imidlertid store variasjoner innen de enkelte institusjonskategorier.

Figur 3.10 Antall publiseringspoeng per år f.o.m. 2004, sektornivå

Blant institusjonene med størst vekst i publiseringen utmerker særlig Universitetet i Agder seg, se tabell 3.17. Den absolutte veksten er på 153 publiseringspoeng, dvs 52 prosent. Selv om flere av universitetene figurerer høyt på lista over de institusjonene som har økt mest i antall publiseringspoeng, er likevel veksten i prosent beskjeden, for eksempel bare 1,3 prosent ved UiO. For UiO er det andre året på rad med svært moderat vekst. Utflating av veksten ved de store universitetene er hovedgrunnen til at veksten i publiseringspoeng i sektoren som helhet har avtatt fra 2009 til 2010. Institusjonene med størst prosentvis vekst finner vi blant de mindre institusjonene, og særlig blant de private høyskolene. Flere av disse høyskolene har imidlertid startet på et svært lavt utgangspunkt, og en vekst på noen få publiseringspoeng vil prosentvis kunne gi svært stort utslag. Enkelte av de mellomstore institusjonene kan vise til sterk vekst både i absolutt forstand og prosentvis. Det gjelder for eksempel Høgskolen i Vestfold, Norges handelshøyskole og Norges veterinærhøgskole.

Tabell 3.17 Institusjoner med størst økning i publiseringspoeng

	2007	2008	2009	2010	Endring 09-10	% endring
Universitetet i Agder	235,9	259,2	294,9	448,3	153,4	52
Universitetet i Bergen	1 674,3	1 741,2	1 862,8	1 934,6	71,8	3,9
Universitetet for miljø- og biovitenskap	358,3	327,2	360,5	422,5	61,9	17,2
Høgskolen i Vestfold	61,3	67,2	108,3	159,7	51,3	47,4
Universitetet i Oslo	3 122,4	3 557,6	3 571,2	3 616,4	45,2	1,3
Norges handelshøyskole	146	158,3	139,8	184,4	44,7	32
Norges veterinærhøgskole	93,6	108,6	105,3	135,9	30,6	29
Høgskolen i Telemark	73,3	39,9	55,9	81,7	25,8	46,3
Høgskolen i Molde	42,3	37,8	37,8	58	20,2	53,4
Høgskolen i Gjøvik	38,9	50,8	42,2	62,2	20	47,4

Det er færre institusjoner som opplever nedgang i publiseringen, enn som kan vise til økning. Og nedgangen for dem som faller er jevnt over mindre enn økningen for dem som vokser, både i antall publiseringspoeng og prosentvis, se tabell 3.18. Høgskolene i Oslo og Bergen går mest tilbake målt i poeng, med henholdsvis 47 og 40 færre publiseringspoeng i 2010 enn foregående år. HiB er også den institusjonen som faller mest prosentvis i hele sektoren, med 37 prosent. Begge disse høyskolene hadde imidlertid kraftig økning i publisering fra 2008 til 2009. Den mestpubliserende private høyskolen de siste årene – Diakonhjemmet høyskole – faller også kraftig på denne indikatoren i 2010.

Tabell 3.18 Institusjoner med størst nedgang i publiseringspoeng

	2007	2008	2009	2010	Endring 09-10	% endring
Høgskolen i Oslo	204	293,7	362,5	315,8	-46,8	-12,9
Høgskolen i Bergen	70,8	68,3	107,2	67,4	-39,9	-37,2
Høgskolen i Buskerud	40,6	43,1	66,7	50,1	-16,5	-24,8
Diakonhjemmet høyskole	39,7	40	51,3	35,1	-16,3	-31,7
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	2 096,5	2 248,0	2 546,4	2 536,4	-9,9	-0,4
Handelshøgskolen BI	184,7	176,7	218,8	209	-9,9	-4,5
Norsk lærerakademi	20	36,4	43,5	36,8	-6,7	-15,5
Høgskolen i Lillehammer	95,6	98,7	111,2	105,3	-5,9	-5,3
Høgskolen i Narvik	25,7	31	51,8	46,1	-5,7	-10,9
Høgskolen i Volda	52,8	87,8	84,6	78,9	-5,6	-6,7

UH-sektoren som helhet sto for 0,72 publiseringspoeng per faglige stilling i 2010 (tabell 3.19). Høyest på denne indikatoren ligger universitetene med 0,94 poeng. Deretter følger private vitenskapelige høyskoler (0,83 poeng), statlige vitenskapelige høyskoler (0,73 poeng), private høyskoler (0,42 poeng) og statlige høyskoler (0,32 poeng). Det er til dels store variasjoner institusjonene imellom innenfor de enkelte kategoriene. Blant universitetene er spennet fra 1,17 poeng ved Universitetet i Oslo, til 0,69 poeng ved Universitetet i Tromsø. Blant de private vitenskapelige høyskolene finner vi institusjonen med flest publiseringspoeng per faglige stilling i hele sektoren – Misjonshøgskolen. Her sto hver faglig tilsatte i snitt bak 2,51 publiseringspoeng i 2010. Blant de statlige vitenskapelige høyskolene utmerker Norges idrettshøgskole seg med 1,11 publiseringspoeng per faglige stilling. I andre enden av skalaen ligger Høgskolen i Molde, med 0,5 poeng. Denne institusjonen er riktignok vitenskapelig høyskole bare innenfor logistikkdelen av virksomheten. Blant de private høyskolene er variasjonsbredden særlig stor – fra høyskoler som ikke rapporterer publisering overhodet, til høyskoler som også i sektorsammenheng ligger svært høyt på denne indikatoren. Vi kan trekke fram Campus Kristiania med 1,35 poeng per faglige stilling, NITH med 0,92 poeng, og Ansgar Teologiske Høyskole, med 0,78 poeng. Alle disse tre institusjonene ligger høyere enn Samisk høyskole, som med 0,64 publiseringspoeng kommer best ut på denne indikatoren av de statlige høyskolene. Lavest i denne institusjonskategorien ligger høyskolene i Bergen, Nord-Trøndelag og Ålesund, med 0,15 poeng per faglige stilling.

Tabell 3.19 Publiseringspoeng per UFF-stilling per institusjon f.o.m. 2004

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	%-endring 2009-2010
Høgskolen i Akershus	0,05	0,09	0,11	0,1	0,09	0,16	0,18	11,01
Høgskolen i Bergen	0,09	0,09	0,09	0,17	0,15	0,24	0,15	-38,1
Høgskolen i Bodø	0,32	0,33	0,41	0,31	0,31	0,42	0,46	8,19
Høgskolen i Buskerud	0,11	0,12	0,11	0,26	0,25	0,39	0,28	-28,27
Høgskolen i Finnmark	0,11	0,08	0,14	0,15	0,18	0,14	0,18	30,89
Høgskolen i Gjøvik	0,07	0,17	0,27	0,29	0,36	0,28	0,37	33,13
Høgskolen i Harstad	0,06	0,11	0,08	0,1	0,21	0,27	0,33	22,26
Høgskolen i Hedmark	0,11	0,16	0,15	0,24	0,32	0,28	0,35	24,93
Høgskolen i Lillehammer	0,57	0,42	0,43	0,62	0,61	0,63	0,57	-8,73
Høgskolen i Narvik	0,2	0,11	0,28	0,25	0,29	0,49	0,43	-11,33
Høgskolen i Nesna	0,06	0,13	0,11	0,14	0,2	0,22	0,26	21,06
Høgskolen i Nord-Trøndelag	0,01	0,07	0,1	0,18	0,17	0,17	0,15	-9,21
Høgskolen i Oslo	0,14	0,29	0,21	0,29	0,4	0,49	0,4	-16,69
Høgskolen i Sogn og Fjordane	0,22	0,25	0,23	0,16	0,12	0,2	0,21	6,56
Høgskolen i Sør-Trøndelag	0,07	0,11	0,08	0,13	0,13	0,28	0,29	5,24
Høgskolen i Telemark	0,13	0,2	0,17	0,24	0,12	0,18	0,24	39
Høgskolen i Vestfold	0,1	0,15	0,15	0,23	0,24	0,38	0,55	44,54
Høgskolen i Volda	0,3	0,31	0,28	0,31	0,49	0,43	0,39	-9,08
Høgskolen i Østfold	0,1	0,09	0,11	0,15	0,14	0,28	0,28	1,36
Høgskolen i Ålesund	0,04	0,09	0,08	0,12	0,13	0,17	0,15	-7,21
Høgskolen Stord/Haugesund	0,06	0,09	0,08	0,22	0,34	0,29	0,3	4,39
Samisk høyskole	0	0,18	0,43	0,78	0,34	0,68	0,64	-6,13
Delsum statlige høyskoler	0,13	0,18	0,18	0,23	0,25	0,32	0,32	-0,33
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	0,53	0,69	0,75	0,88	0,86	0,91	0,84	-7,11
Universitetet for miljø- og biovitenskap	0,65	0,9	0,82	0,72	0,65	0,67	0,75	11,84
Universitetet i Agder	0,38	0,45	0,57	0,51	0,49	0,54	0,81	49,3
Universitetet i Bergen	0,95	0,87	0,91	0,91	0,91	0,95	1,01	6,12
Universitetet i Oslo	1,09	1,01	0,99	1,03	1,13	1,16	1,17	0,87
Universitetet i Stavanger	0,24	0,46	0,62	0,6	0,58	0,75	0,79	4,68
Universitetet i Tromsø	0,42	0,52	0,57	0,63	0,68	0,7	0,69	-0,19
Delsum universiteter	0,74	0,78	0,82	0,86	0,88	0,92	0,94	1,4
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo	0	0	0	0	0	0	0	0
Høgskolen i Molde	0,16	0,22	0,38	0,42	0,36	0,35	0,5	44,49
Norges handelshøyskole	0,69	0,76	0,71	0,68	0,73	0,61	0,82	33,53
Norges idrettshøyskole	0,69	0,84	0,9	0,64	0,78	1,02	1,11	8,08
Norges musikkhøyskole	0	0	0	0	0	0	0	0
Norges veterinærhøyskole	0,59	0,62	0,61	0,53	0,59	0,55	0,69	24,8
Delsum statlige vitenskapelige høyskoler	0,42	0,49	0,48	0,44	0,48	0,46	0,59	27,09
Kunsthøgskolen i Bergen	0	0	0	0	0	0	0	0
Kunsthøgskolen i Oslo	0	0	0	0	0	0	0	0
Delsum kunsthøyskoler	0	0	0	0	0	0	0	0
Statlige institusjoner	0,53	0,57	0,6	0,64	0,66	0,71	0,73	2,05
Det teologiske menighetsfakultet	0,75	1,78	1,38	1,55	2,28	1,18	1,3	10,48

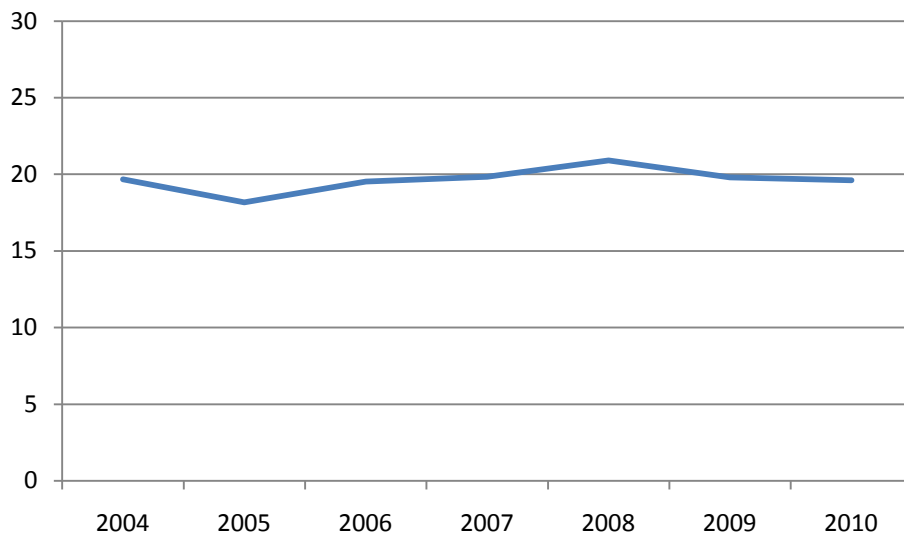
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	%-endring 2009-2010
Handelshøyskolen BI	0,27	0,46	0,65	0,65	0,6	0,69	0,63	-9,08
Misjonshøgskolen	0,73	0,71	1,03	1,45	1,93	1,87	2,51	34,08
Delsum private vitenskapelige høyskoler	0,35	0,65	0,78	0,84	0,93	0,84	0,83	-1,06
Ansgar Teologiske Høgskole	0,34	0,17	0,67	0,22	0,19	1,14	0,78	-31,48
Barratt Due Musikk institutt	0	0	0	0	0	0	0	0
Bergen Arkitekt Skole	0	0	0	0	0	0	0	0
Betanien diakonale høgskole	0	0	0,16	0,11	0,23	0,11	0,3	166,77
Den norske balletthøgskole	0	0	0	0	0	0,02	0	-100
Den norske Eurymihøgskole	0	0	0	0	0	0	0	0
Diakonhjemmet høgskole	0,13	0,18	0,49	0,46	0,43	0,51	0,34	-33,82
Dronning Mauds Minne Høgskole	0,02	0,22	0,24	0,29	0,33	0,46	0,54	18,24
Fjellhaug Internasjonale Høgskole	0	0,08	0	0,14	0,21	0,07	0,64	837,92
Haraldsplass diakonale høgskole	0	0,18	0,1	0,45	0,19	0,3	0,49	59,64
Høgskolen i Staffeldtsgate	0	0	0	0,3	0,48	0,54	0,38	-29,19
Høgskulen for landbruk og bygdenæringar	0	0	0	0	0	0	0,14	0
Høgskolen Diakonova	0,04	0,05	0,12	0	0,18	0,09	0,3	224,97
Høgskolen for Ledelse og Teologi		0	0	0	0	0	0	0
Lovisenberg diakonale høgskole	0,08	0,07	0,05	0,1	0,11	0,07	0,35	382,38
Markedshøgskolen Campus Kristiania	0	0,18	0	0	0,81	1,01	1,35	33,78
Mediehøgskolen Gimlekollen	0	0,04	0	0,06	0,33	0,16	0	-100
Norges Informasjonsteknologiske Høgskole	0,06	0,16	0,14	0,37	0,34	1,84	0,92	-49,98
Norsk lærerakademi	0,14	0,05	0,15	0,26	0,48	0,54	0,41	-24,36
Rudolf Steinerhøgskolen	0	0	0	0	0	0,06	0,11	80,81
Delsum private høyskoler	0,07	0,11	0,23	0,27	0,31	0,4	0,42	5,21
Private institusjoner	0,19	0,35	0,47	0,51	0,57	0,59	0,6	1,1
Sum	0,51	0,56	0,59	0,63	0,66	0,71	0,72	1,99

Over tid ser vi at forskjellene har blitt mindre mellom universitetene. De nye universitetene i Stavanger og Agder nærmer seg nivået til de gamle universitetene, og i 2010 ligger begge to like bak NTNU på denne indikatoren. Utviklingen har gått sprangvis – UiS gjorde det store hoppet fra 2008 til 2009, og UiA fra 2009 til 2010. Det gjenstår å se om disse institusjonene greier å stabilisere seg på et høyt publiseringsnivå. Også blant statlige høyskoler ser vi betydelig mindre forskjeller i dag enn tilbake i 2004, som er første året med data på denne indikatoren. Utjevningen skyldes særlig at de minstpubliserende høyskolene har løftet seg. Blant de private høyskolene ser vi derimot økende forskjeller. Noen av disse høyskolene driver riktignok innen det kunstneriske feltet, og de vil primært ikke benytte publikasjoner for å formidle FoU-aktiviteten. Det store flertallet av de private høyskolene har imidlertid løftet publiseringsaktiviteten betraktelig. Selv om hovedtrenden er sterkt oppadgående for denne gruppen skoler som helhet, ser vi at resultatene kan svinge mye fra år til år for den enkelte skole. Det er naturlig, da de fleste av disse skolene er svært små.

Nivå 2 omfatter de mest prestisjefulle publikasjonskanalene. Publisering i nivå 2-kanaler gir høyere uttelling i finansieringssystemet. Det er de nasjonale fagrådene som nominerer kanaler til nivå 2, og publiseringsutvalget i UHR som godkjenner de endelige nivå 2-listene. Nivå

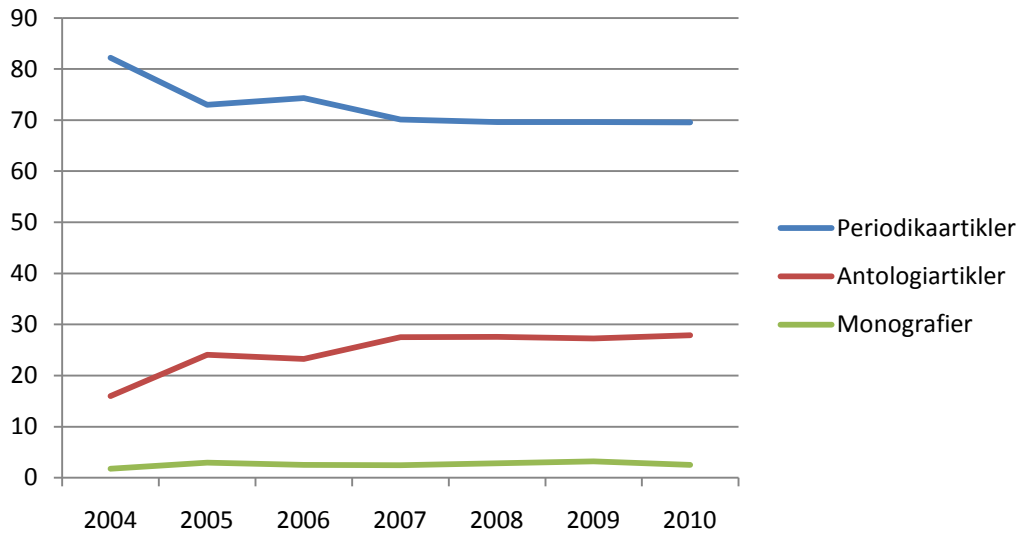
inndelingen er innført for å gi forskningsmiljøene noe å strekke seg etter, og for å unngå forflatning av publiseringsmønsteret. Andelen nivå 2-publikasjoner i sektoren lå på om lag 20 prosent i 2010. Den er høyest ved universitetene og de statlige vitenskapelige høyskolene, med henholdsvis 22 og 20 prosent. Lavest ligger statlige høyskoler, med 10,5 prosent, mens både private vitenskapelige og private høyskoler har en nivå 2-andel på om lag 14 prosent. Som helhet befinner sektoren seg på det nivået den skal når det gjelder nivå 2-publisering, da nivå 2-kanalene per definisjon skal stå for om lag 20 prosent av den samlede publiseringen. Det kan derfor være behov for å revidere nivå 2-listene hvis det viser seg at nivå 2-andelen ligger vesentlig høyere enn 20 prosent over lengre tid innenfor det enkelte fagområde. Vi ser at det er stor variasjon mellom institusjonene, særlig de mindre, når det gjelder nivå 2-andel. Andelen varierer også mye fra år til år ved mindre og mellomstore institusjoner, mens den er relativt stabil ved de store. På fakultets- og særlig instituttnivå vil imidlertid andelen kunne svinge mye over tid også ved store institusjoner. For sektoren som helhet er svingningene over tid små, jf. figur 3.11. Nivå 2-andelen har aldri vært under 18 prosent, og ikke over 21.

Figur 3.11 Andelen (%) publikasjoner på nivå 2 f.o.m. 2004

Mer enn to tredjedeler av publiseringen i UH-sektoren skjer i periodika (tidsskrifter/serier). Dernest følger artikler i antologier, med snaue 30 prosent av forfatterandelene. Vitenskapelige bøker/-monografier utgjør med 2,5 prosent en liten andel av publiseringen målt i forfatterandeler, men langt større i volum og uttelling i finansieringssystemet. Periodikaartiklene utgjør størst andel av publiseringen ved statlige vitenskapelige høyskoler. Her var i 2010 om lag 78 prosent av forfatterandelene i tidsskrifter og serier. Deretter følger universitetene og de private vitenskapelige høyskolene med henholdsvis rett over og rett under 70 prosent av publiseringen i periodika. Ved statlige og private høyskoler utgjør denne publikasjonsformen en langt mindre andel. I disse institusjonstypene står antologiartikler for rundt 40 prosent av publiseringen. Hovedforklaringen på forskjellene institusjonskategoriene imellom finnes i ulik fagprofil. Ved høyskolene, både statlige og private, utgjør humaniora og samfunnsvitenskap en større andel av FoU-virksomheten enn ved universiteter og statlige vitenskapelige høyskoler. Innenfor disse fagområdene er bokpublisering langt mer utbredt enn i MNT-fag og medisin. De siste fire årene er fordelingen av forfatterandeler på de tre ulike publikasjonsformene tilnærmet uendret, se figur 3.12. Den store forskyvningen fra periodika i retning antologier de første årene publiseringsindikatoren gjaldt, skyldes i hovedsak at mange proceedings innen teknologifag på det tidspunktet ikke var godkjent som vitenskapelige publiseringskanaler.

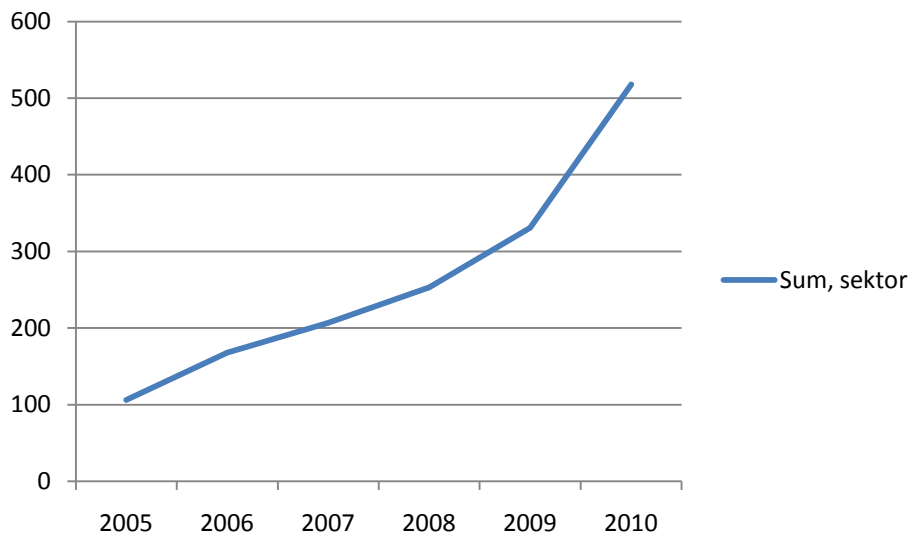
Figur 3.12 Fordeling (%) av forfatterandeler på publikasjonsform f.o.m. 2004

Vedleggstabellene V-3.12 – V-3.15 gir oversikt over publiseringen per institusjon, samt fordeling av publiseringen på de største publiseringskanalene.

I forskningsmeldingen *Klima for forskning* (St.meld.nr. 30 (2008-2009)) har regjeringen satt som mål at andelen åpent tilgjengelige norske vitenskapelige artikler skal øke betydelig. Foreløpig er andelen åpent tilgjengelige artikler i UH-sektoren beskjeden, men antallet er i god vekst, særlig fra 2009 til 2010, jf. figur 3.13. Figuren viser summen av treff på fagfelle-vurderte artikler ved søk i hver enkelt institusjons arkiv. En og samme artikkel kan derfor være telt flere ganger, hvis den er resultat av samarbeid og er lagt i de samarbeidende institusjonenes respektive arkiver. Det unike tallet på åpent tilgjengelige artikler i 2010 kan dermed være noe lavere enn 518.

Figur 3.13 Antall åpent tilgjengelige vitenskapelige artikler i UH-sektoren 2005-2010

Kilde: NORA

I tabell 3.20 er antall og andel åpent tilgjengelige artikler per institusjon oppgitt for årene 2005-2010. Kun institusjoner med treff på fagfellevurderte artikler er inkludert i tabellen. Det gir derfor liten mening å oppgi prosentandel åpent tilgjengelige artikler per institusjonskategori og for sektoren. Det kommer vi tilbake til i en egen tabell (tabell 3.21.), hvor også artiklene fra institusjoner uten åpent tilgjengelige artikler er inkludert i beregningen. Den store veksten i antall åpent tilgjengelige artikler fra 2009 til 2010 kan tilskrives utviklingen ved fire institusjoner: HiO, UiB, UiT og UiA. I 2010 ligger HiO på topp både når det gjelder antall og andel åpent tilgjengelige artikler. Utviklingen viser med all tydelighet at HiOs politikk på området virker: Nemlig å stille krav om åpen tilgang for å gi uttelling for publikasjonen i institusjonens interne fordelingsmodell. Selv om både UiB og UiT har økt antallet åpent tilgjengelige artikler betydelig, er andelen stadig under 10 prosent ved disse institusjonene. Andelsmessig er det UiA som utmerker seg blant universitetene, med 22 prosent av artiklene i 2010 åpent tilgjengelig. Blant vitenskapelige høyskoler har NIH gjennom flere år oppnådd en høy andel. Også BI og Misjonshøgskolen er aktive på området. Høyskolene i Akershus, Hedmark og Sogn og Fjordane ligger alle på rundt en fjerdedel av artikkelpubliseringen i 2010 åpent tilgjengelig. Enda bedre an ligger Diakonhjemmet høyskole, med nesten halvparten av 2010-artiklene åpent tilgjengelige. Denne institusjonen kan vise til en høy andel gjennom flere år.

I tabell 3.21 er andelen åpent tilgjengelige artikler beregnet per institusjonskategori. Grunnlaget for beregningen er summen av publiserte artikler ved institusjonene innen den enkelte kategori. Det innebærer at artikler som er resultat av samarbeid mellom UH-institusjoner telles flere ganger, i likhet med hva som kan være tilfelle for de åpent tilgjengelige artiklene, jf. omtale av figur 3.13. Siden vi dermed verken i teller eller nevner opererer med unike artikler, kan det være skjevheter i de beregnede andelenene. Dette gjelder for eksempel hvis åpen tilgjengelige artikler er over- eller underrepresentert blant artiklene som er resultat av samarbeid innad i UH-sektoren.

Tabellen viser at andelen åpent tilgjengelige artikler er klart minst ved universitetene. Målt i antall artikler totalt er de store universitetene ganske dominerende i sektoren. Over 70 prosent av artiklene i 2010 stammer fra de fire gamle universitetene. Det eneste som virkelig kan få opp andelen åpent tilgjengelige artikler i UH-sektoren betydelig, er forsterket innsats fra de store universitetene. UiT og dels UiB er inne i en positiv utvikling, men UiO og NTNU henger langt etter. Hoppet i andelen åpent tilgjengelige artikler ved de statlige høyskolene viser at det gir store utslag når dominerende aktører, i dette tilfellet HiO, intensiverer innsatsen.

Det må presiseres at dataene over kun omfatter egenarkiverte artikler, og at artikler som er publisert i Open Access-tidsskrifter ikke inngår i statistikken, med mindre de også er egenarkivert. Den reelle andelen åpent tilgjengelige artikler fra UH-sektoren i 2010 er dermed antakeligvis høyere enn antydning over, selv om lite tyder på at publisering i Open Access-tidsskrifter foreløpig er av stort omfang.

Data om sampublisering er presentert i kapittel 4 om internasjonalisering

Tabell 3.20 Antall og andel åpent tilgjengelige artikler per institusjon 2005-2010

	2005	%	2006	%	2007	%	2008	%	2009	%	2010	%
UiA	3	2	2	1	4	3	2	1	42	12	63	22
UiB	38	2	59	4	69	4	61	3	41	2	106	5
UiO	23	1	29	1	28	1	16	1	8	0	7	0
UiS	1	1	1	0	7	3	10	4	7	1	9	3
UiT	21	3	30	5	40	5	48	5	43	4	84	8
Sum, univ.	86		121		148		137		141		269	
AHO	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	27
NIH	0	0	0	0	8	12	60	68	63	44	46	35
Sum, SVH	0		0		8		60		63		52	
HiAk	0	0	1	8	0	0	4	13	9	15	13	25
HiBe	0	0	0	0	1	1	4	5	2	1	2	2
HiBu	0	0	0	0	2	5	0	0	0	0	0	0
HiG	0	0	0	0	0	0	0	0	7	8	7	10
HiHe	2	9	2	6	5	9	4	7	16	13	19	26
HIL	1	3	2	5	3	6	0	0	5	4	1	2
HiNT	0	0	0	0	1	5	1	4	0	0	0	0
HIO	1	1	2	2	6	4	8	5	24	11	111	56
HiSF	0	0	1	5	0	0	5	29	7	17	13	24
HIST	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
HiTe	11	32	29	55	19	45	14	36	11	12	2	3
HSH	1	10	0	0	1	3	1	2	6	9	2	3
Sum, SH	16		37		38		41		87		172	
BI	0	0	0	0	0	0	5	4	22	11	11	6
MF	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	0	0
MHS	1	10	2	10	4	27	1	6	5	16	1	3
Sum, PVH	1	10	2	10	4	27	6	4	28	10	12	6
DH	3	25	8	32	9	41	9	45	12	20	13	48
Sum, PH	3	25	8	32	9	41	9	45	12	20	13	48
Sum, UH	106	2	168	3	207	3	253	4	331	4	518	6

Merknad: Antall artikler i 2009 er ved alle institusjonene utenom NTNU, UiB, UiO, UiT og HiO basert på summen av artikler ved underenhetene (avdelinger, institutter). Ved samarbeid på tvers internt er artikler derfor telt flere ganger. Andelen åpent tilgjengelige artikler i 2009 ved disse institusjonene vil derfor være noe for lav.

Kilde: NORA/DBH

Tabell 3.21 Andel åpent tilgjengelige artikler per institusjonskategori 2005-2010

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Universiteter	1,2	1,6	1,9	1,6	1,0	2,6
Statlige høyskoler	2,9	5,8	4,8	4,3	4,4	12,7
Statlige vitenskapelige høyskoler	0,0	0,0	2,2	14,2	10,5	8,7
Private vitenskapelige høyskoler	0,7	1,1	2,3	3,2	10,0	5,1
Private høyskoler	9,1	11,9	12,0	8,6	5,2	8,4
Sum, UH	1,3	1,9	2,2	2,5	2,0	4,1

Kilde: NORA/DBH

3.4.2 Norsk publisering i internasjonalt perspektiv

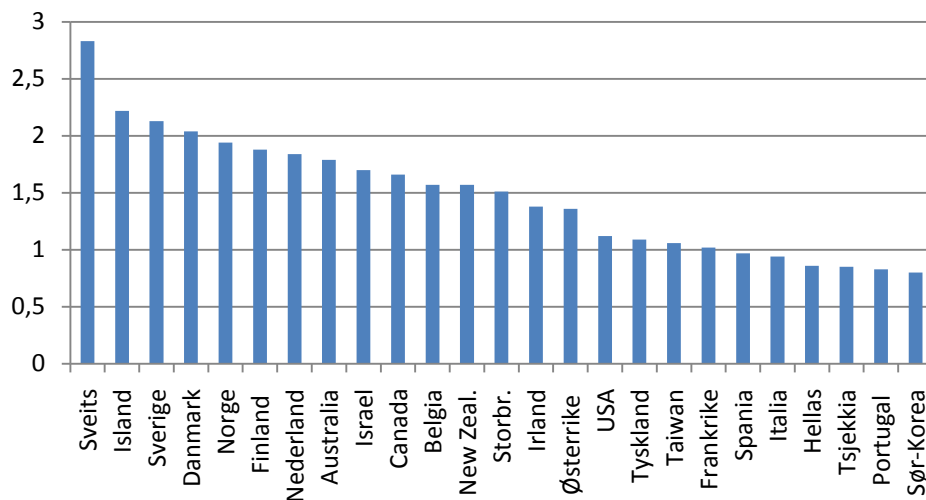
Universiteter og høyskoler er den største bidragsyteren til publisering av norske vitenskapelige artikler. Den generelle utviklingen for norsk publisering er dermed også en indikasjon på utviklingen i publiseringen i UH-sektoren. I verdensmålestokk står Norge for en ubetydelig del av de vitenskapelige artiklene, med ca. 9 000 av totalt nesten 1,2 mill. artikler i 2009, tilsvarende en andel på 0,6 prosent. Da Norge er et land med lavt folketall, er dette naturlig. Ser vi derimot på antall artikler per 1000 innbyggere, kommer Norge med 1,94 artikler på femteplass i verden, bare slått av Sveits, Island, Sverige og Danmark (figur 3.14).

I perioden 2005-2009 vokste antallet norske artikler i gjennomsnitt med 8,2 prosent i året. Norge kan med det oppvise den trettende sterkeste veksten blant landene som er sammenliknet (figur 3.15). Vekstraten er høyere enn i våre nordiske naboland utenom Island. Norge og Island er dermed de eneste nordiske landene som øker sin andel av verdens artikler. De andre landene opplever fallende andeler. Trenden er særlig markant for Sveriges del, som i perioden 1994-1998 sto for ca. 1,5 prosent av verdens artikler, mot ca. 1,2 prosent i perioden 2004-2008 (Nordforsk, 2010A). Det er grunn til å anta at veksten i Norge har sammenheng med innføring av en resultatbasert publiseringssindikator i finansieringssystemene for helsesektoren (2003) og UH-sektoren (2004). Danmark og Finland har innført/er i ferd med å innføre en tilsvarende publiseringssindikator. Det skal bli interessant å se om vi i disse landene vil se en liknende økning i publiseringen som i Norge. Aller raskest vokser artikkelpubliseringen i de nye store forskningslandene som Brasil, Kina og India, samt i noen små europeiske land. I de tradisjonelle forskningsnasjonene som USA, Storbritannia, Tyskland og Frankrike er vekstraten svært lav, eller til og med negativ for Japans del.

Antallet mottatte siteringer er en indikasjon på forskningens kvalitet, ved at høyt siterte artikler antas å tilføre forskningen mer enn lavt siterte. I perioden 2006-2008 ble norske vitenskapelige artikler sitert 23 prosent mer enn den gjennomsnittlige artikkelen i verden (figur 3.16). Norske artikler siteres likevel mindre enn artikler fra de andre nordiske landene. Over tid er imidlertid forbedringen sammenliknet med verdensgjennomsnittet betydelig. Tidlig på 1980-tallet lå siteringsfrekvensen for norske artikler om lag fem prosent under snittet for verden. Norge ligger også lavest i Norden, sammen med Finland, på indikatoren andel av de fem prosent mest siterte artiklene i perioden 2004-2007. Hvis vi ser på andelen av dem én prosent mest siterte artiklene, er derimot Norge foran Finland i denne perioden.

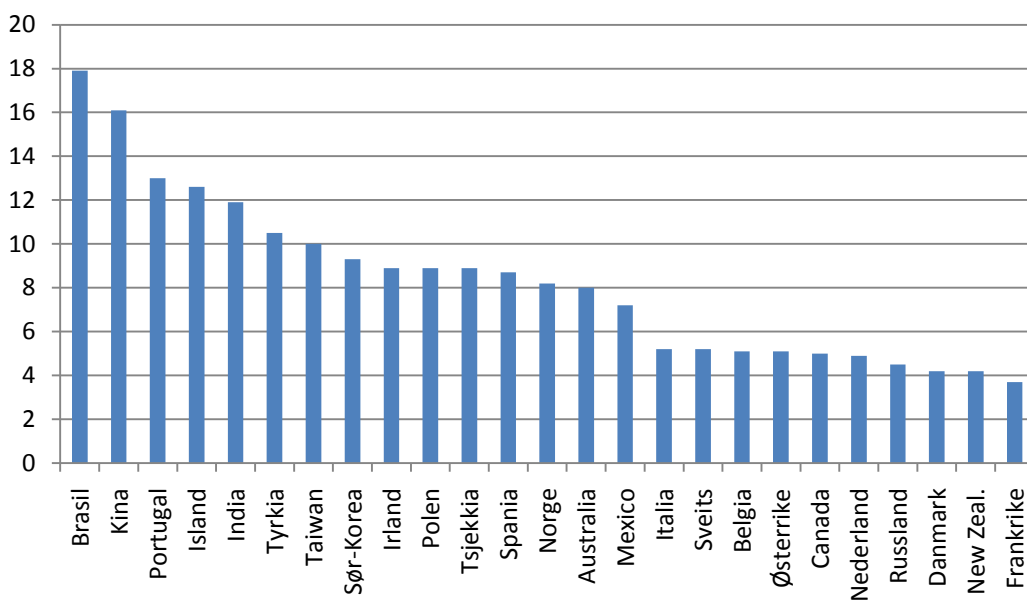
Nordforsk-studien referert over sammenlikner publiseringsprofilene i de nordiske landene basert på data fra perioden 2004-2008. Norge (og Island) skiller seg ut fra de øvrige nordiske landene, med en markert høyere andel artikler innen feltene biologi, geovitenskap, samfunnsvitenskap og humaniora. Samtidig er det betydelig lavere andel publisering i kjemi, fysikk og biomedisin sammenliknet med de tre andre nordiske landene. Dataene om artikkelpubliseringens omfang og kvalitet indikerer at det i Norge publiseres mye i forhold til folketallet, at publiseringen for tida vokser kraftig, men at kvaliteten til tross for klar relativ økning stadig kan forbedres, da vi stadig ligger etter de andre nordiske landene på siteringer.

Figur 3.14 Antall artikler per 1000 innbyggere i utvalgte land, 2009

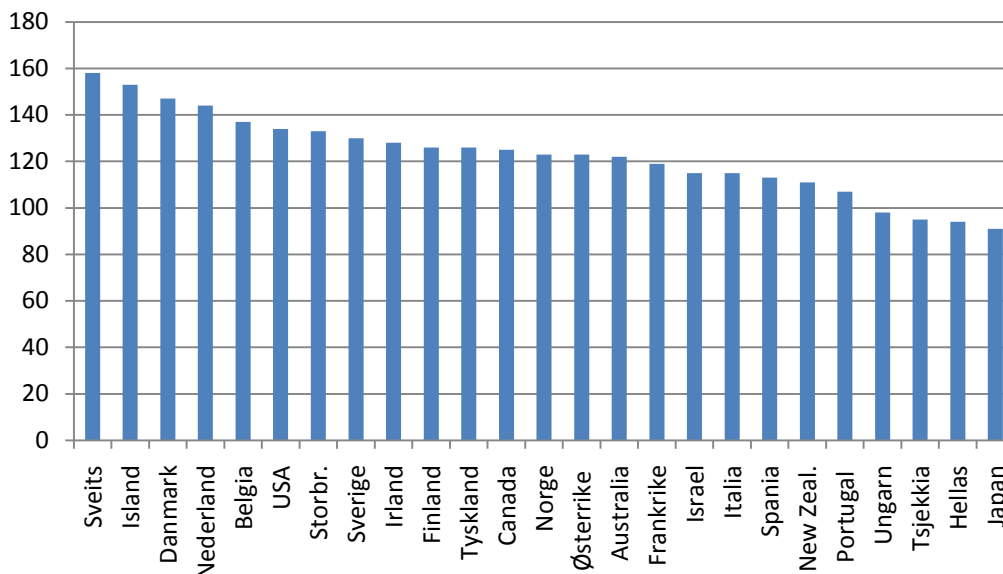
Kilde: National Science Indicators/Thomson Reuters/NIFU

Figur 3.15 Årlig vekst (%) i antall artikler i utvalgte land, 2005-2009

Kilde: National Science Indicators/Thomson Reuters/NIFU

Figur 3.16 Relativ siteringsindeks i utvalgte land, 2006-2008 (verdensgjennomsnitt = 100)

Kilde: National Science Indicators/Thomson Reuters/NIFU

3.5 Finansiering av forskning

3.5.1 FoU-utgifter i UH-sektoren totalt

De samlede FoU-utgiftene i Norge beløp seg til 41,9 mrd. kr i 2009. Næringslivet var den største FoU-utførende sektor med 18,2 mrd. kr, eller 43,5 prosent av totalen. Universitets- og høyskolesektorens andel utgjorde 13,4 mrd. kr, tilsvarende 32 prosent. Tallet for UH-sektoren inkluderer også helseforetak med universitetssykehusfunksjoner (tabell 3.22). Instituttsektoren utførte FoU-arbeid for 10,3 mrd. kr, eller 24,5 prosent av totalen.

De fire gamle universitetene sto for snau 62 prosent av sektorens FoU-utgifter, universitetssykehusene for snau 16 prosent, statlige høyskoler for 9 prosent, de nye universitetene for drøye 7 prosent, og andre institusjoner for drøye 6 prosent.

Tabell 3.22 Samlede FoU-utgifter i UH-sektoren i 2009 fordelt på institusjoner og finansieringskilder (mill.kr).

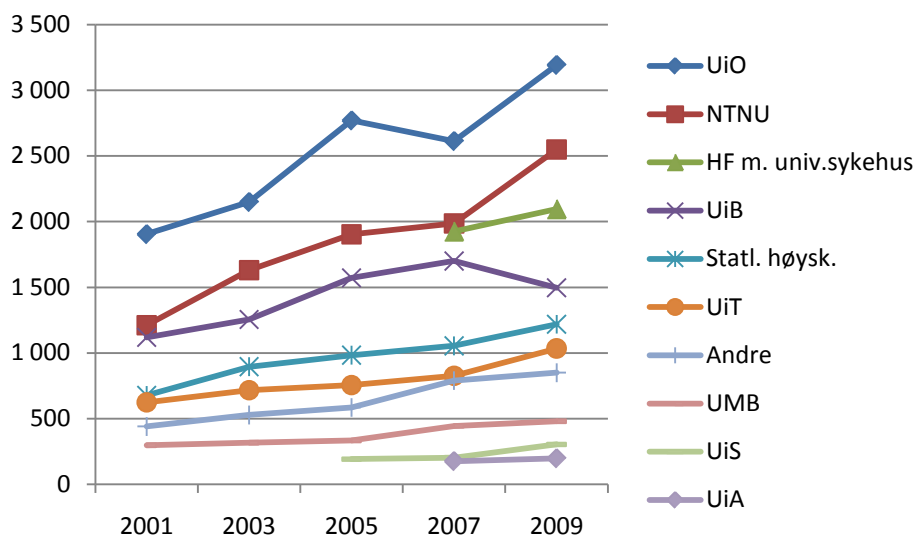
	Totalt	Grunnbudsjett	Næringsliv	Forskningsråd	Dep. m.v.	Andre kilder	Utlandet totalt
Totalt	13 420,2	8 500,0	511,2	2 366,3	1 294,7	419,0	328,9
UIB	1 495,7	946,4	36,8	328,3	92,5	60,4	31,3
UiO	3 192,4	1 971,8	58,5	705,1	252,3	106,8	97,9
UIT	1 034,8	620,7	31,1	203,6	97,5	53,4	28,7
NTNU	2 548,9	1 521,9	165,4	603,3	137,2	42,1	79,0
UIA	198,6	153,1	6,5	18,4	10,7	5,9	4,0
UIS	304,1	191,2	29,7	25,9	34,5	13,0	9,7
UMB	480,2	274,4	38,8	110,2	40,2	1,6	15,1
Andre	849,9	628,5	64,1	108,0	27,9	9,0	12,5
Statl. høysk.	1 219,1	934,4	39,4	136,8	64,6	20,4	23,5
HF m. univ. sykehus	2 096,4	1 257,8	41,0	126,7	537,4	106,4	27,2

Kilde: NIFU/FoU-statistikkbanken

Fra 2008 til 2009 falt næringslivets FoU-utgifter i faste priser, mens det var en liten økning både i institutt- og UH-sektoren. Samlet sett innebar dette en realnedgang på 0,2 prosent i FoU-utgiftene. Nedgangen i næringslivet må ses i sammenheng med finanskrisen. Generelt svinger FoU-utgiftene mer i næringslivet enn i de to andre sektorene, i takt med skiftende konjunkturer. Siden 2001 har UH-sektorens andel av FoU-utgiftene økt fra 25,6 prosent til 32 prosent. Næringslivets andel har falt fra nesten 52 prosent til 43,5 prosent i samme periode. Institutt-sektorens andel ligger forholdsvis stabilt, men kan oppvise en mindre økning siste år.

UH-sektoren har med andre ord opplevd den relativt største økningen i FoU-utgifter siden 2001 blant de forskningsutførende sektorene i Norge. Den sterke satsingen på helseforskning utgjør et viktig bidrag til utviklingen, men selv når universitetssykehusene holdes utenfor kan både UiO og NTNU vise til en meget sterk vekst i FoU-utgiftene fra 2007 til 2009 (figur 3.17). Før 2007 var ikke universitetssykehusene skilt ut som egen kategori. Universitetet i Bergen opplevde derimot et fall i FoU-utgiftene i denne perioden. Vi ser også at statlige høyskoler viser en jevn oppadgående kurve, til tross for at to av de største høyskolene har byttet kategori i løpet av perioden. På grunn av brudd i tidsserien knyttet til plassering av universitetssykehusene, og bytte av institusjonskategori for flere høyskolars del, er det vanskelig å vurdere utviklingen på institusjons- og institusjonskategorinivå for hele perioden 2001-2009. De fire eldste universitetene, inkl. universitetssykehusene hadde imidlertid samme andel av sektorens FoU-utgifter i 2009 som åtte år tidligere, drøye 77 prosent. Det at Høgskolen i Tromsø f.o.m. 2009 inngår i tallet for UiT antas å ha liten betydning i denne sammenheng.

Figur 3.17 FoU-utgifter (mill.kr) per institusjon 2001-2009, løpende priser

Kilde: NIFU/FoU-statistikkbanken

3.5.2 FoU-utgifter fordelt på finansieringskilde

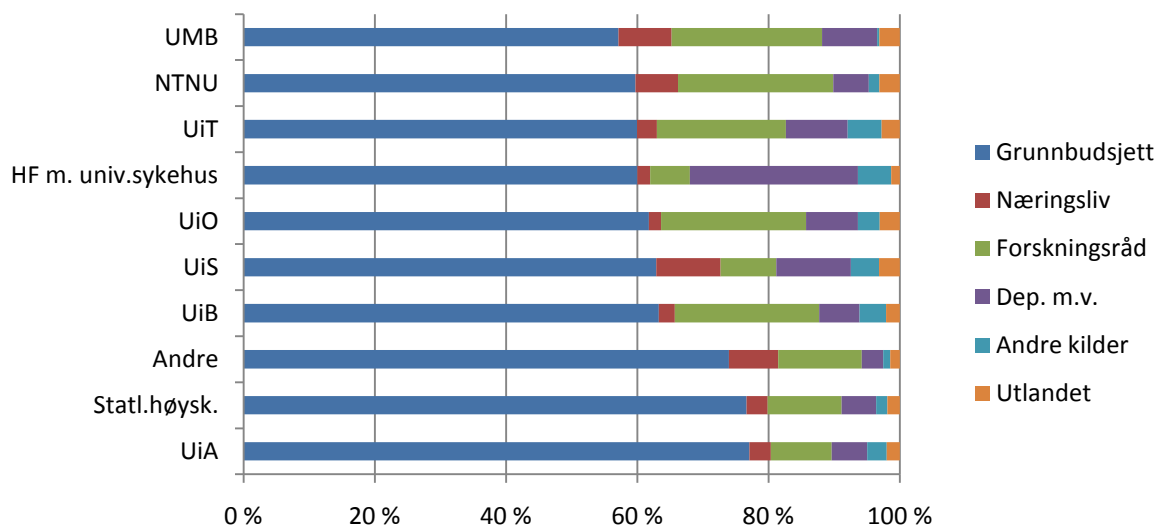
Figur 3.18 viser FoU-utgiftene i 2009 fordelt etter finansieringskilde. For alle institusjoner og grupper av institusjoner, er grunnbudsjettet den viktigste kilden til FoU-midler. Men andelen varierer fra under 60 prosent ved UMB til nesten 80 prosent ved UiA. Forskningsrådet er som regel en klar nummer to etter størrelse. Aller høyest andel FoU-finansiering fra Forskningsrådet har NTNU med 24 prosent, fulgt av UMB, UiO og UiB. I og med at Forskningsrådets pro

grammer har et tyngdepunkt innen MNT-fag er det naturlig at NTNU mottar en stor andel finansiering derfra. Unntakene er universitetssykehusene, hvor forskningsmidlene fra Helse- og omsorgsdepartementet utgjør mer enn 20 prosent av FoU-finansieringen, og UiS, hvor både departementer og næringsliv betyr mer enn Forskningsrådet. Både UiO og UiB mottar lite finansiering fra næringslivet, med en andel på under to prosent for UiO sin del. Utlandet, inkludert EU, er uten unntak en beskjeden kilde til FoU-finansiering ved norske høyere utdanningsinstitusjoner. Kun ved UiS, UiO, NTNU og UMB når denne andelen opp i drøye tre prosent.

Hvis vi ser på utviklingen i perioden 2001-2009 for hele sektoren samlet, inkludert universitetssykehusene, er det en svak tendens til at eksterne kilder betyr gradvis mer for FoU-finansieringen (figur 3.19). Grunnbudsjettets andel er redusert fra 66 prosent til 63 prosent i løpet av disse årene. Den innbyrdes fordelingen mellom eksterne kilder er også endret. Særlig er det kilden departementer som har ekspandert, med en tilnærmet fordobling av andelen. Mye av veksten kan nok tilskrives Helse- og omsorgsdepartementets satsing på helseforskning.

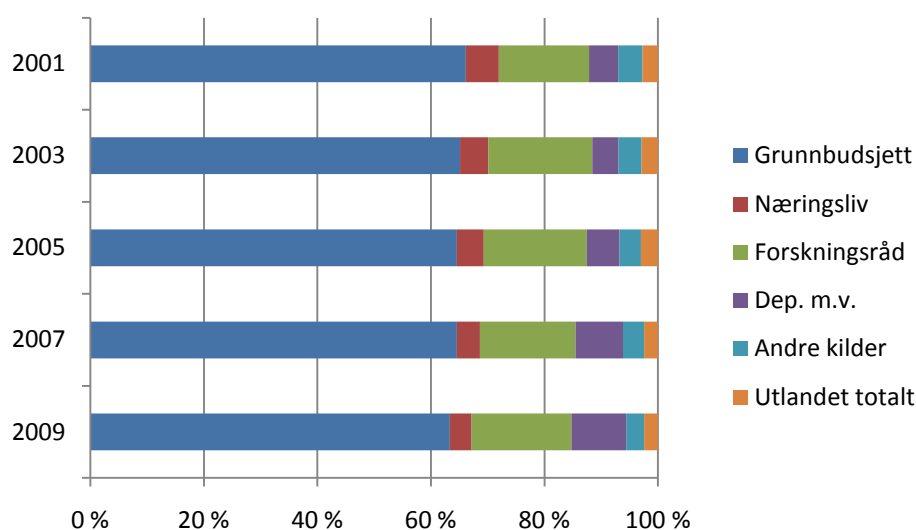
Et påfallende trekk er at næringslivets andel av FoU-finansieringen i UH-sektoren har gått jevnt nedover gjennom hele 2000-tallet, og den utgjør i 2009 under fire prosent mot nesten seks prosent i 2001. Utlandet ligger på en jevn lav andel i hele perioden. Også andre kilder, som bl.a. inkluderer stiftelser/helseforeninger og lignende, har gradvis tapt terreng som kilde for FoU-finansiering i UH-sektoren. En konklusjon som kan trekkes ut fra tallene er at de private kildenes andel av FoU-finansieringen viser en jevn tilbakegang siden 2001. Selv om grunnbudsjettets betydning er noe svekket, er andelen FoU-utgifter kanalisert gjennom offentlige kilder høyere i dag enn i 2001. Endringene i finansieringskildenes sammensetning innebærer at det er stadig mer direkte statlig finansiering i UH-sektoren.

Figur 3.18 Andel FoU-utgifter (%) i 2009 fordelt på institusjon og finansieringskilde

Kilde: NIFU/FoU-statistikkbanken

Figur 3.19 Andel FoU-utgifter (%) i UH-sektoren fordelt på finansieringskilde 2001-2009

Merknad: Tallene inkluderer helseforetak med universitetssykehusfunksjoner.

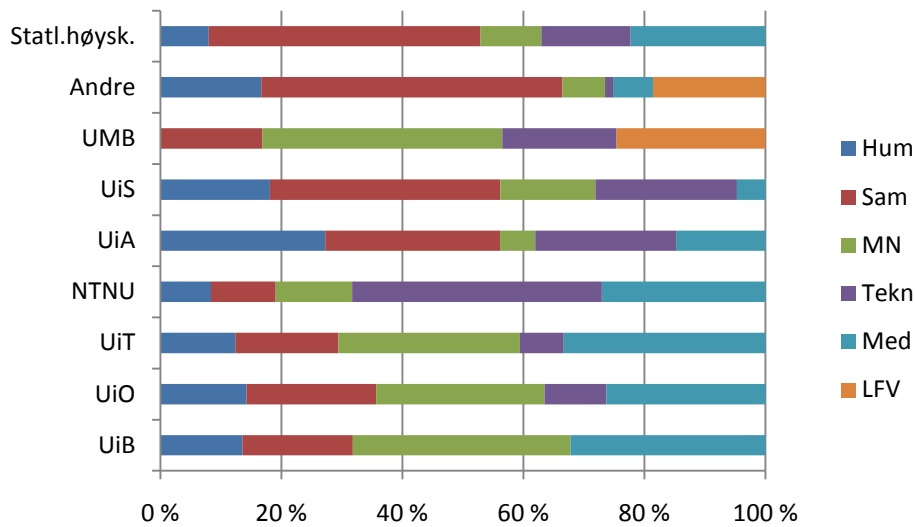
Kilde: NIFU/FoU-statistikbanken

3.5.3 FoU-utgifter fordelt på fagområder

De ulike institusjonene framviser ganske forskjellige fagprofiler når FoU-utgiftene fordeles på fagområde (figur 3.20). Humaniora og samfunnsvitenskap utgjør en større del av FoU-virksomheten ved de nye universitetene i Agder og Stavanger enn ved noen av de gamle. På begge universiteter står disse to fagområdene for nærmere 60 prosent av FoU-utgiftene. I motsatt ende av skalaen ligger NTNU med under 20 prosent HumSam-aktivitet. Til gjengjeld markerer NTNU seg sterkest på teknologiområdet, med en andel på drøye 40 prosent. Til tross for høy andel HumSam-aktivitet ved UiA og UiS, har disse institusjonene også klare teknologiprofiler, med over 20 prosent av sine FoU-utgifter på dette området.

Matematisk-naturvitenskapelige fag står sterkest fram i FoU-profilene til universitetene i Bergen, Tromsø og Oslo, samt ved UMB. Ved disse fire institusjonene brukes fra snaue 30 til om lag 40 prosent av FoU-midlene innenfor dette fagområdet. Selv uten universitetssykehusene utgjør medisin og helse et tyngdepunkt i FoU-virksomheten ved alle de fire universitetene med medisinske fakulteter. Ved UiT er området det største, med en tredjedel av universitetets FoU-utgifter. De tradisjonelle landbruksfagene utgjør ikke mer enn ca. en fjerdedel av FoU-utgiftene ved UMB. Gruppene "Andre" og "Statlige høyskoler" skjuler store forskjeller i profil mellom institusjoner, men det er verdt å merke seg at samfunnsvitenskap står for nesten halvparten av FoU-utgiftene i statlige høyskoler sett under ett, til tross for stort innslag av helsefag- og ingeniørutdanninger i denne typen institusjoner.

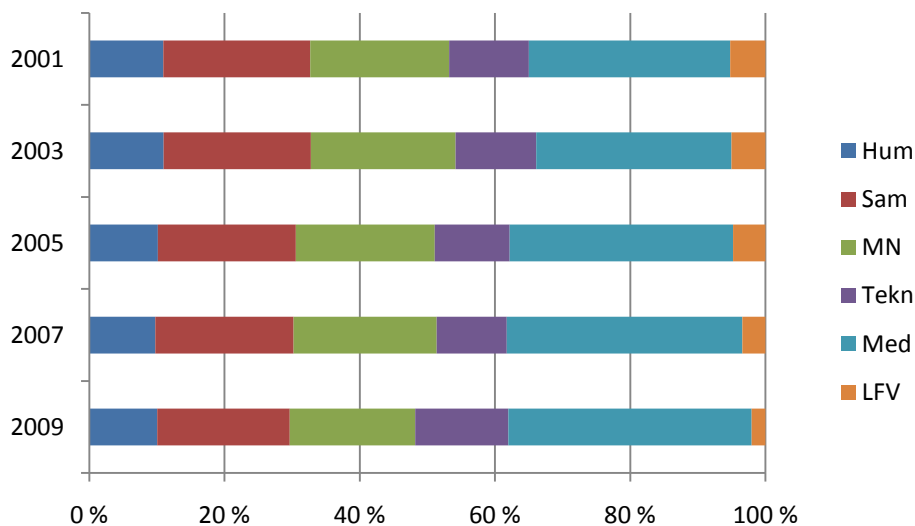
Figur 3.20 Andel FoU-utgifter (%) i 2009 per fagområde ved de enkelte institusjonene

Kilde: NIFU/FoU-statistikkbanken

Når hele sektoren, inkludert universitetssykehusene, ses under ett, har det skjedd en viss forskyvning i den relative tyngden mellom de ulike fagområdene i løpet av 2000-tallet (figur 3.21). Medisin har vokst mest, med en økning i relativ andel av FoU-utgiftene på over seks prosentpoeng, fra 29,8 prosent i 2001 til 36 prosent i 2009. Teknologi kan vise til en sterk økning i andelen fra 2007-2009, etter at fagområdet opplevde en fallende andel av FoU-utgiftene de foregående årene. Alle de andre fagområdene utenom teknologi taper terreng relativt til medisin. Særlig stort fall i andelen opplever MN-fagene fra 2007 til 2009, med 2,5 prosentpoeng. For landbruks-, fiskeri- og veterinærmedisinske fag peker trenden nedover i hele perioden.

Figur 3.21 Andel FOU-utgifter (%) per fagområde i UH-sektoren i perioden 2001-2009
Tallene inkluderer helseforetak med universitetssykehusfunksjoner

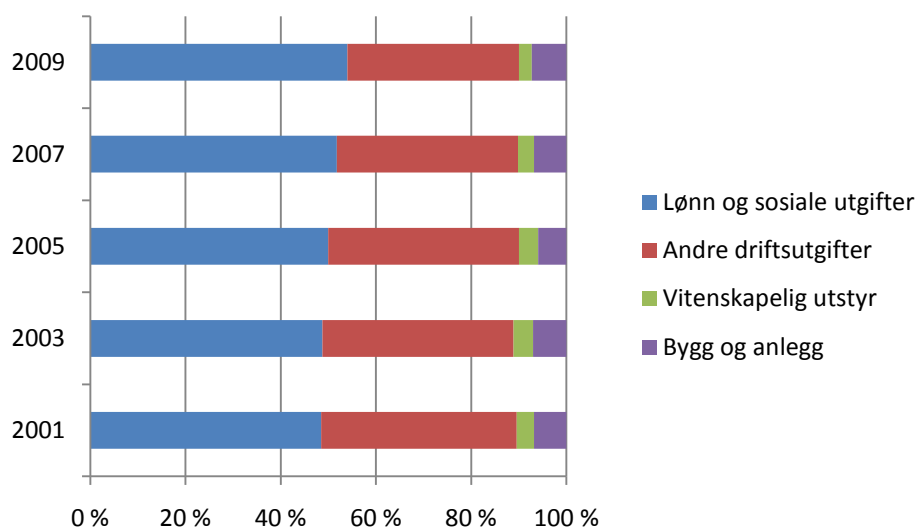
Kilde: NIFU/FoU-statistikkbanken.

3.5.4 FoU-utgifter fordelt på utgiftsart

Lønn og sosiale utgifter utgjorde i 2009 54 prosent av de totale FoU-utgiftene i UH-sektoren. Driftsutgiftenes andel var 36 prosent, mens bygg og anlegg og vitenskapelig utstyr sto for henholdsvis sju og tre prosent av FoU-utgiftene.

Fra 2001 til 2009 har andelen FoU-utgifter som medgår til bygg, anlegg og utstyr ligget stabilt mellom 10 og 11 prosent av totalen (figur 3.22). Derimot har andelen som brukes på lønn og sosiale utgifter økt fra 48,5 til 54 prosent i samme periode, mens driftsmidlenes andel er redusert fra 41,1 prosent til 36,1 prosent. Forskyvningen mot en høyere lønnsandel kan skyldes både at de som allerede jobber i sektoren har fått høyere lønn, og at det er ansatt flere nye forskere. Blant annet har det vært en sterk økning i antallet stipendiater gjennom 2000-tallet. Det har slik sett blitt mindre driftsmidler i gjennomsnitt per hode de siste ti årene.

Figur 3.22 Andel FoU-utgifter (%) per utgiftsart i UH-sektoren 2001-2009
Tallene inkluderer helseforetak med universitetssykehusfunksjoner

Kilde: NIFU/FoU-statistikbanken

3.5.5 Tildeling fra EU

UH-sektoren samlet mottok i 2010 196,4 mill.kr fra EUs rammeprogram for forskning. Universitetene sto for 94 prosent av dette, tilsvarende 184,8 mill.kr. Statlige høyskoler sto for 7,3 mill.kr, statlige vitenskapelige høyskoler for 4,0 mill.kr, og private vitenskapelige høyskoler for 0,3 mill.kr (tabell 3.23).

Sammenliknet med 2009 økte inntektene fra EUs rammeprogram for forskning med 32,8 mill. kr, tilsvarende en oppgang på 20 prosent. Så å si hele økningen har kommet ved universitetene. NTNU alene økte forskningsinntektene fra EU med 51,5 mill.kr, UiB økte med 14,5 mill.kr, og UiS med 2,3 mill.kr. UiO opplevde på sin side en sterk nedgang, på 21 mill.kr. Også UMB, UiT og UiA tapte EU-inntekter fra 2009 til 2010, UiA ned til nesten ingenting. Selv ved de store universitetene er nivået på inntektene fra EUs rammeprogram kjennetegnet av store variasjoner fra år til år. Som andel av statstilskuddet utgjør EUs rammeprogram bare 1,5 prosent i snitt for universitetene, mest ved NTNU (2,2) og UiB (2,1).

Blant de statlige høyskolene var det bare HiST (5,1 mill.kr) og HiVe (1,0 mill.kr) som hadde prosjektmidler av en viss størrelse fra EUs rammeprogram i 2010 (tabell 3.22). HiG har mistet ca. 2 mill.kr fra 2009 til 2010. Halvparten av høyskolene hadde ikke finansiering fra EUs rammeprogram i 2010. Blant de vitenskapelige høyskolene finner vi forskningsprosjekter med EU-finansiering primært ved NVH (2,7 mill.kr) og NHH (1,1 mill.kr). NiH og BI har også mindre tildelinger fra EUs rammeprogram.

Tabell 3.23 Statstilskudd, EU-midler og forholdet mellom disse, 2009-2010

	2009				2010			
	Statstilskudd	EU midler totalt	Midler fra EUs ramme-program	EU midler ift stats-tilskudd	Statstilskudd	EU midler totalt	Midler fra EUs ramme-program	EU midler ift stats-tilskudd
HiAk	263 108	880,1	0	0,3	272 617	1 232	0	0,5
HiB	582 565	1 769	0	0,3	614 846	2 016	0	0,3
HiBo	413 281	1 178	639	0,3	446 761,7	373,0	0	0,1
HBu	247 624	217,0	217,0	0,1	269 590,3	31,3	31,3	0,0
HiFm	192 870	41	41	0,0	187 596	8	8	0,0
HiG	177 522	2 753	2 131	1,6	195 813	456	78	0,2
HiH	115 017	739	0	0,6	114 704	667	0	0,6
HiHe	373 558	2 976	0	0,8	403 622	5 505	0	1,4
HiL	236 851	0	0	0	265 435	115	0	0,0
HiN	156 707	466	0	0,3	161 928	582	372	0,4
HiNe	103 643	3	0	0,0	103 889	60	0	0,1
HiNT	346 815,2	10,4	10,4	0,0	364 769,9	54	54	0,0
HiO	1 062 897,1	1 165,6	130,5	0,1	1 124 984,3	3 526	193	0,3
HiSF	240 638	7 795	0	3,2	252 754	0	0	0
HiST	612 744	5 886	5 194	1,0	630 908	5 377	5 108	0,9
HiT	488 972,5	57,7	0	0,0	514 248,4	0	0	0
HiVe	346 470,6	968,5	637,3	0,3	362 516	1 340	978	0,4
HiVo	223 896	0	0	0	238 340	1 453	0	0,6
HiØ	404 263	1 603	218	0,4	421 367	1 080	173	0,3
HiÅ	164 465	457	147	0,3	173 523	293	243	0,2
HSH	230 358	163	163	0,1	244 615	72	72	0,0
SH	67 494	0	0	0	69 649	0	0	0
Sum SH	7 051 759,3	29 128,3	9 528,2	0,4	7 434 476,8	24 240,3	7 310,3	0,3
NTNU	3 285 851	24 858	17 545	0,8	3 351 707	74 400	69 165	2,2
UMB	575 937	11 249,5	10 093,8	2,0	610 474,2	5 746,5	5 247,1	0,9
UiA	772 181,7	4 163,4	3 286	0,5	807 509,3	476,4	240,0	0,1
UiB	2 323 045,9	33 874	31 894	1,5	2 345 293,0	48 342,3	46 429,6	2,1
UiO	4 106 402	76 021	71 512	1,9	4 105 739	53 274	50 359	1,3
UiS	829 884	3 313	2 003	0,4	878 706	7 257	4 345	0,8
UiTø	1 675 495	17 407	14 835	1,0	1 724 590	11 930	9 011	0,7
Sum U	13 568 796,6	170 885,9	151 168,8	1,3	13 824 018,6	201 426,2	184 796,6	1,5
AHO	112 933	0	0	0	123 462	761	0	0,6
HiMolde	147 006	190	0	0,1	153 705	339	0	0,2
NHH	311 285	875,4	744,7	0,3	324 266,8	1 085,5	1 085,5	0,3
NiH	143 417	957	621	0,7	147 354	212	156	0,1
NMH	181 969	685,2	0	0,4	201 070	435,5	0	0,2
NVH	226 044	1 179,6	1 179,6	0,5	255 480	2 748	2 748	1,1
Sum SVH	1 122 654	3 887,2	2 545,3	0,3	1 205 337,8	5 581,1	3 989,5	0,5
KHiB	92 340	0	0	0	98 057,4	0	0	0
KHiO	293 812,4	0	0	0	289 161,1	0	0	0

	2009				2010			
	Statstilskudd	EU midler totalt	Midler fra EUs ramme-program	EU midler ift stats-tilskudd	Statstilskudd	EU midler totalt	Midler fra EUs ramme-program	EU midler ift stats-tilskudd
Sum KHS	386 152,4	0	0	0	387 218,5	0	0	0
MF	59 633	0	0	0	62 119	0	0	0
BI	187 994,9	229	229	0,1	193 546,6	282	282	0,1
MHS	17 726	0	0	0	17 550	0	0	0
SumPVH	265 353,9	229	229	0,1	273 215,6	282	282	0,1
ATH	10 764	26,1	0	0,2	10 895	0	0	0
BDM	14 031,7	0	0	0	16 357	0	0	0
BA	12 131	0	0	0	12 952	0	0	0
BDH	22 234	0	0	0	23 277	0	0	0
BH	8 142	0	0	0	7 965	0	0	0
EH	3 648	0	0	0	2 441	0	0	0
DH	104 628,5	122,9	122,9	0,1	111 703	547	0	0,5
DMMH	77 403,5	496,3	0	0,6	80 908	978	0	1,2
FM	7 800	0	0	0	7 092	0	0	0
HDH	20 728	0	0	0	21 760	34	0	0,2
Staff.	9 828	0	0	0	10 434	0	0	0
HLB	2 141	0	0	0	2 340	16	0	0,7
HD	36 562	0	0	0	35 463	0	0	0
HLT	2 429	0	0	0	2 421	0	0	0
LDH	57 335	0	0	0	58 795	0	0	0
CK	21 514	0	0	0	24 781	0	0	0
MG	12 187	0	0	0	13 291	0	0	0
NITH	18 081	0	0	0	18 634	0	0	0
NLA	83 556	0	0	0	88 282	0	0	0
RS	11 012	0	0	0	10 361	0	0	0
Sum PH	536 155,7	645,2	122,9	0,1	560 152	1 575	0	0,3
Sum	22 930 871,9	204 775,6	163 594,1	0,9	23 684 419,1	233 104,6	196 378,5	1,0

Merknad: Statstilskudd er for statlige høyskoler summen av "Periodens bevilgning fra Kunnskapsdepartementet" (N1.2) og "Periodisering av bevilgning fra Kunnskapsdepartementet Jfr. note 15 .II" (N1.9). For de private hentes tallet fra registrerte nøkkeltall for institusjonen.

Målt i EU-tildeling per faglig stilling lå UiB på topp i sektoren i 2010, med drøye 24 000 kr. NTNU følger deretter med 23 000 kr per faglige stilling fra EUs ramme-program. Det er verdt å merke seg at HiST, som er den eneste høyskolen med en betydelig EU-tildeling til forskning, ligger høyere enn flertallet av universitetene målt på denne måten (tabell 3.24). Som nevnt tidligere svinger EU-tildelingene mye fra år til år, så også med verdiene på denne indikatoren. Men sett over tid øker tildelingen markant per faglige stilling ved universitetene samlet, fra ca. 11 000 kr i 2006 til ca. 17 000 kr i 2010.

Tabell 3.24 EU-tildeling per UFF-stilling

	2006	2007	2008	2009	2010	%-endring 2009-2010
HiAk	0	0	0	0	0	0
HiB	1,8	2,4	0	0	0	0
HiBo	4,2	0,6	2,2	2,1	0	- 100
HBu	0	0	1,6	1,3	0,2	- 86,2
HiFm	6,5	0,9	0	0,3	0,0	- 81,4
HiG	0	0	17,8	14,0	0,5	- 96,7
HiH	0	0	0	0	0	0
HiHe	0	0	0	0	0	0
HiL	0	0	2,0	0	0	0
HiN	0	0	0	0	3,5	0
HiNe	0	0	0	0	0	0
HiNT	2,9	0,3	0,3	0,0	0,2	419,1
HiO	2,9	0,4	0,1	0,2	0,2	41,5
HiSF	0	0	0	0	0	0
HiST	5,6	3,7	1,3	12,6	12,3	- 2,3
HiT	0	0	0	0	0	0
HiVe	0	3,8	3,3	2,2	3,4	50,5
HiVo	0	0	0	0	0	0
HiØ	0	0,9	0,8	0,8	0,6	- 21,4
HiÅ	0	2,2	0,6	1,3	2,3	70,3
HSH	0,4	0,5	0,5	0,9	0,4	- 56,6
SH	23,0	2,1	2,6	0	0	0
Delsum SH	1,9	1,0	1,2	1,9	1,4	- 25,0
NTNU	10,3	13,5	16,7	6,2	23,0	267,6
UMB	12,5	10,9	11,6	18,9	9,4	- 50,4
UiA	8,2	2,8	0,9	6,0	0,4	- 92,8
UiB	10,5	12,2	6,6	16,3	24,3	48,8
UiO	13,5	17,6	16,4	23,3	16,4	- 29,9
UiS	8,4	5,5	4,4	3,2	7,1	119,4
UiTø	6,1	7,5	11,4	11,2	6,7	- 40,6
Delsum U	10,7	12,7	12,4	13,9	16,7	19,7
AHO	2,4	0	17,3	0	0	0
HiMolde	0	0	0	0	0	0
NHH	0	1,6	0	3,3	4,8	47,5
NIH	0,1	0,9	0	6,5	1,5	- 76,8
NMH	0,3	0	0	0	0	0
NVH	34,8	21,8	53,4	6,2	13,9	125,3
Delsum SVH	8,2	5,5	13,8	3,1	4,8	54,8
KHiB	0	0	0	0	0	0
KHiO	0	0	0	0	0	0
Delsum KHS	0	0	0	0	0	0
Statlige institusjoner	7,8	8,6	9,0	9,7	11,4	17,7
MF	0	0	0	0	0	0
BI	0	1,8	0,3	0,7	0,8	17,2
MHS	0	0	0	0	0	0
Delsum PVH	0	1,4	0,3	0,6	0,7	19,1
ATH	0	0	0	0	0	0
BDM	0	0	0	0	0	0
BA	0	0	0	0	0	0
BDH	0	0	0	0	0	0
BH	0	0	0	0	0	0

	2006	2007	2008	2009	2010	%-endring 2009-2010
EH	0	0	0	0	0	0
DH	0	0	8,6	1,2	0	- 100
DMMH	0	0	0	0	0	0
FM	0	0	0	0	0	0
HDH	0	0	0	0	0	0
Staff.	0	0	0	0	0	0
HLB	0	0	0	0	0	0
HD	0	0	0	0	0	0
HLT	0	0	0	0	0	0
LDH	0	0	0	0	0	0
CK		0	0	0	0	0
MG	0	0	0	0	0	0
NITH	0	0	0	0	0	0
NLA	0	0	0	0	0	0
RS	0	0	0	0	0	0
Delsum PH	0	0	1,6	0,2	0	- 100
Private institusjoner	0	0,6	1,0	0,4	0,3	- 23,0
Sum	7,4	8,2	8,6	9,2	10,8	17,5

3.5.6 Tildeling fra NFR

I 2010 mottok universiteter og høyskoler i alt 2,253 mrd.kr fra Forskningsrådet (tabell 3.25). Av den samlede tildelingen til UH-sektoren gikk 90 prosent, eller 2,036 mrd.kr til universitetene, og seks prosent, eller 135 mill.kr til statlige høyskoler. UH-sektoren hentet ut ca. 87 mill. kr mer fra Forskningsrådet i 2010 enn i 2009, tilsvarende en økning på 4 prosent. Sett i forhold til kostnadsutviklingen, er det dermed kun en helt marginal økning i sektorens uttelling. De eneste gruppene institusjoner som økte tildelingen i kroner var universitetene og de private vitenskapelige høyskoler og høyskoler.

Av universitetene har NTNU (68 mill.kr), UMB (29 mill.kr), UiO (15 mill.kr.), UiT (5 mill.kr) og UiS (ca. 2 mill.kr) vekst i tildelingen fra Forskningsrådet. UiA og UiB gikk tilbake. Som følge av den store økningen ved UMB, ikke minst prosentvis (25 %), utgjør midlene fra Forskningsrådet i 2010 hele 24 prosent av statstilskuddet ved denne institusjonen. Det er den høyeste andelen i sektoren. Også NTNU ligger høyt, med en andel finansiering fra Forskningsrådet på over 19 prosent. UiO og UiB ligger begge rundt 15 prosent. Ved universitetene i Agder og Stavanger utgjør Forskningsrådets tildelinger bare ca. tre prosent av statstilskuddet. Flere høyskoler ligger høyere, blant annet Samisk høgskole og høyskolene i Gjøvik, Vestfold og Finnmark. I kroner var det høyskolene i Oslo og Bodø som mottok mest fra Forskningsrådet i 2010 av de statlige høyskolene, med henholdsvis 21 mill.kr og 11 mill.kr.

Blant de vitenskapelige høyskolene er det NVH som skiller seg ut med en høy tildeling fra Forskningsrådet, både i kroner (39 mill.kr) og målt som andel av statstilskuddet (15 %). Riktignok sank tildelingen med 10 mill.kr fra året før. BI mottar også relativt mye midler fra Forskningsrådet, og økte tildelingen med over 4 mill.kr til nesten 23 mill.kr i 2010, noe som tilsvarer 12 prosent av det de mottar i statstilskudd. Blant de private høyskolene har Diakonhjemmet høgskole en større tildeling fra Forskningsrådet, 1,6 mill.kr i 2010. De private høyskolene har for øvrig ikke hatt mulighet til å konkurrere om midler fra Strategiske høyskoleprogram (SHP), som utgjør 40 mill.kr i året, eller om lag 30 prosent av tildelingen til

de statlige høyskolene. Generelt svinger tildelingene fra Forskningsrådet mindre fra år til år enn tildelingene fra EU, spesielt for universitetenes del.

Tabell 3.25 Statstilskudd, NFR-midler og forholdet mellom disse, 2009-2010

	2009			2010		
	Statstilskudd	NFR midler	NFR midler ift statstilskudd	Statstilskudd	NFR midler	NFR midler ift statstilskudd
HiAk	263 108	7 086,2	2,7	272 617	3 159	1,2
HiB	582 565	8 390	1,4	614 846	7 515	1,2
HiBo	413 281	11 498	2,8	446 761,7	11 056,2	2,5
HBu	247 624	13 857,4	5,6	269 590,3	6 453,3	2,4
HiFm	192 870	4 866	2,5	187 596	6 291	3,4
HiG	177 522	6 347	3,6	195 813	7 417	3,8
HiH	115 017	150	0,1	114 704	484	0,4
HiHe	373 558	8 374	2,2	403 622	8 653	2,1
HiL	236 851	680	0,3	265 435	4 295	1,6
HiN	156 707	1 787	1,1	161 928	4 016	2,5
HiNe	103 643	838	0,8	103 889	308	0,3
HiNT	346 815,2	3 642,3	1,1	364 769,9	3 471,9	1,0
HiO	1 062 897,1	17 689,3	1,7	1 124 984,3	20 876,4	1,9
HiSF	240 638	1 674,7	0,7	252 754	3 154,4	1,2
HiST	612 744	7 213	1,2	630 908	8 516	1,3
HiT	488 972,5	2 784,7	0,6	514 248,4	5 045,6	1,0
HiVe	346 470,6	14 036,7	4,1	362 516	12 489	3,4
HiVo	223 896	7 450	3,3	238 340	6 780	2,8
HiØ	404 263	4 009	1,0	421 367	1 844	0,4
HiÅ	164 465	1 925	1,2	173 523	2 272	1,3
HSH	230 358	10 828	4,7	244 615	7 274	3,0
SH	67 494	6 772	10,0	69 649	4 096	5,9
Sum SH	7 051 759,3	141 898,3	2,0	7 434 476,8	135 466,8	1,8
NTNU	3 285 851	581 158	17,7	3 351 707	648 969	19,4
UMB	575 937	116 253,0	20,2	610 474,2	145 639,5	23,9
UiA	772 181,7	29 759,9	3,9	807 509,3	24 189,0	3,0
UiB	2 323 045,9	358 916,9	15,5	2 345 293,0	348 701,3	14,9
UiO	4 106 402	633 881	15,4	4 105 739	649 137	15,8
UIS	829 884	26 823	3,2	878 706	28 508	3,2
UiTø	1 675 495	185 786	11,1	1 724 590	190 847	11,1
Sum U	13 568 796,6	1 932 577,8	14,2	13 824 018,6	2 035 990,8	14,7
AHO	112 933	9 796	8,7	123 462	5 657	4,6
HiMolde	147 006	3 022	2,1	153 705	4 014	2,6
NHH	311 285	5 272,4	1,7	324 266,8	4 075,1	1,3
NIH	143 417	194	0,1	147 354	192	0,1
NMH	181 969	675,0	0,4	201 070	606,8	0,3
NVH	226 044	48 655,6	21,5	255 480	38 670,9	15,1
Sum SVH	1 122 654	67 615,1	6,0	1 205 337,8	53 215,9	4,4
KHiB	92 340	3 251,0	3,5	98 057,4	1 802,5	1,8
KHiO	293 812,4	242,0	0,1	289 161,1	211,0	0,1
Sum KHS	386 152,4	3 493,0	0,9	387 218,5	2 013,5	0,5
MF	59 633	187,3	0,3	62 119	552	0,9
BI	187 994,9	18 406	9,8	193 546,6	22 754	11,8
MHS	17 726	545,7	3,1	17 550	515	2,9
Sum PVH	265 353,9	19 139,0	7,2	273 215,6	23 821	8,7
ATH	10 764	0	0	10 895	0	0

	2009			2010		
	Statstilskudd	NFR midler	NFR midler ift statstilskudd	Statstilskudd	NFR midler	NFR midler ift statstilskudd
BDM	14 031,7	0	0	16 357	0	0
BA	12 131	0	0	12 952	0	0
BDH	22 234	0	0	23 277	0	0
BH	8 142	0	0	7 965	0	0
EH	3 648	0	0	2 441	0	0
DH	104 628,5	729,7	0,7	111 703	1 615	1,4
DMMH	77 403,5	92,2	0,1	80 908	446	0,6
FM	7 800	0	0	7 092	0	0
HDH	20 728	0	0	21 760	0	0
Staff.	9 828	0	0	10 434	0	0
HLB	2 141	0	0	2 340	0	0
HD	36 562	0	0	35 463	0	0
HLT	2 429	0	0	2 421	0	0
LDH	57 335	0	0	58 795	0	0
CK	21 514	0	0	24 781	0	0
MG	12 187	80	0,7	13 291	80	0,6
NITH	18 081	0	0	18 634	0	0
NLA	83 556	112	0,1	88 282	95	0,1
RS	11 012	0	0	10 361	0	0
Sum PH	536 155,7	1 014,0	0,2	560 152	2 236	0,4
Sum	22 930 871,9	2 165 737,1	9,4	23 684 419,1	2 252 743,9	9,5

Merknad: Statstilskudd: For statlige høyskoler summen av "Periodens bevilgning fra Kunnskapsdepartementet" (N1.2) og "Periodisering av bevilgning fra Kunnskapsdepartementet Jfr note 15 .II" (N1.9). For de private hentes tallet fra registrerte nøkkeltall for institusjonen.

Sett i forhold til faglige stillinger er tildelingene fra Forskningsrådet klart høyest i sektoren ved UMB. Hver UMB-forsker hentet i snitt inn 260 000 kr fra Forskningsrådet i 2010 (tabell 3.26). Også NTNU og UiO ligger på et nivå over 200 000 kr per faglige stilling. Deretter følger NVH med 196 000 kr i tildeling fra Forskningsrådet per stilling. UiB og UiT ligger på henholdsvis 182 000 kr og 141 000 kr. Ingen av høyskolene ligger over 100 000 kr, men Samisk høyskole kommer svært nær med 99 000 kr. Bortsett fra AHO og BI som ligger på henholdsvis 83 000 kr og 69 000 kr, er nivået ved de øvrige institusjonene i sektoren under 50 000 kr i tildeling fra Forskningsrådet per faglige stilling. Fra 2004 til 2010 har tildelingene fra Forskningsrådet økt per faglige stilling ved de statlige høyskolene, nærmest stått stille ved universitetene, og falt ved de statlige vitenskapelige høyskolene. Samlet sett er det knapt noen endring ved statlige institusjoner. Sett i lys av kostnadsutviklingen innebærer det at den statlige UH-sektoren reelt sett henter ut mindre midler per forsker fra Forskningsrådet i dag enn for seks år siden.

Ved de private institusjonene har vi ikke tall lenger tilbake enn til 2007. Både private vitenskapelige høyskoler og private høyskoler henter ut mer midler per forsker i 2010 enn i 2007, henholdsvis ca. 17 000 kr og 3 000 kr mer.

Tabell 3.26 NFR-tildeling per UFF-stilling

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	%-endring 2009-2010
HiAk	5,3	3,2	4,5	15,7	21,9	41,0	17,6	- 56,9
HiB	16,2	15,3	16,8	13,1	14,1	19,1	16,8	- 11,7
HiBo	26,1	13,6	24,5	40,7	34,2	37,1	35,4	- 4,6
HBu	26,9	22,5	16,1	48,7	59,3	81,5	36,2	- 55,6
HiFm	26,3	15,8	23,5	21,2	30,8	30,7	38,0	23,5
HiG	34,2	34,1	27,4	46,6	37,9	41,6	43,9	5,6
HiH	13,3	15,3	14,6	10,9	1,6	1,7	5,9	235,0
HiHe	12,8	18,0	17,7	16,7	31,0	31,3	32,8	4,9
HiL	61,5	51,4	46,9	38,9	14,0	3,8	23,3	508,7
HiN	2,0	10,9	16,9	19,3	44,5	16,8	37,7	123,7
HiNe	14,9	17,6	14,9	4,3	4,9	12,1	4,5	- 63,0
HiNT	12,4	8,2	9,0	9,7	22,1	15,8	15,0	- 5,1
HIO	20,7	26,1	21,1	33,6	33,6	23,7	26,8	12,9
HiSF	22,0	18,7	20,0	27,5	19,0	9,3	17,2	86,0
HiST	5,8	3,4	6,8	9,8	11,5	17,5	20,6	17,3
HiT	26,2	23,9	13,9	20,6	11,8	8,8	15,1	72,2
HiVe	21,8	21,3	25,4	34,7	49,8	49,1	42,8	- 12,7
HiVo	16,1	14,4	6,6	25,9	41,1	37,5	33,3	- 11,3
HiØ	15,1	7,6	6,1	8,5	9,4	15,1	6,9	- 54,5
HiÅ	27,5	24,3	33,8	31,3	22,2	17,6	21,4	21,6
HSH	1,4	2,9	4,8	11,2	47,9	61,6	40,6	- 34,0
SH	29,8	105,0	78,1	221,8	127,7	154,3	99,2	- 35,7
Delsum SH	18,7	17,9	17,5	25,1	27,4	28,0	26,1	- 6,6
NTNU	215,7	181,9	189,7	202,3	196,9	206,9	215,5	4,1
UMB	324,9	305,2	208,3	200,6	224,0	217,1	259,6	19,6
UiA	27,5	32,0	34,6	35,0	47,9	54,6	43,6	- 20,2
UiB	180,0	172,8	163,4	224,8	172,5	183,8	182,4	- 0,7
UiO	207,9	204,5	181,0	194,9	210,8	206,7	210,9	2,0
UiS	26,2	21,3	35,8	39,8	51,3	43,4	46,6	7,5
UiTø	139,9	133,9	113,0	115,9	111,2	140,5	141,1	0,4
Delsum U	183,1	170,7	157,9	176,7	171,9	178,1	183,7	3,1
AHO	14,0	3,6	39,4	96,7	97,6	147,4	83,2	- 43,6
HiMolde	28,5	24,4	29,5	38,1	36,7	27,7	34,7	25,1
NHH	20,7	14,5	32,0	23,4	25,2	23,1	18,1	- 21,8
NIH	36,0	20,0	19,6	14,7	7,1	2,0	1,9	- 8,5
NMH	0	0	4,2	4,3	3,8	5,1	4,7	- 6,7
NVH	361,4	249,7	260,5	245,9	212,3	254,6	195,7	- 23,1
Delsum SVH	97,6	68,3	78,2	77,7	70,7	82,0	63,4	- 22,7
KHiB	0	0	0	6,1	14,1	73,4	45,1	- 38,5
KHiO	0	0	0	0	0	2,7	2,6	- 5,4
Delsum KHS	0	0	0	2,0	4,7	26,2	16,5	- 37,0
Statlige institusjoner	126,0	117,1	109,5	123,6	121,8	127,1	129,2	1,7
MF	0	0	0	14,4	10,5	3,1	9,0	193,3
BI	0	0	0	46,7	63,8	58,2	68,5	17,7
MHS	0	0	0	0	15,1	22,0	23,0	4,5
Delsum PVH	0	0	0	38,8	52,8	47,6	57,3	20,3
ATH	0	0	0	0	0	0	0	0
BDM	0	0	0	0	0	0	0	0
BA	0	0	0	0	0	0	0	0
BDH	0	0	0	0	0	0	0	0
BH	0	0	0	0	0	0	0	0

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	%-endring 2009-2010
EH	0	0	0	0	0	0	0	0
DH	0	0	0	2,6	2,2	7,2	15,5	114,4
DMMH	0	0	0	1,7	0,9	1,4	6,4	345,2
FM	0	0	0	0	0	0	0	0
HDH	0	0	0	0	0	0	0	0
Staff.	0	0	0	0	0	0	0	0
HLB	0	0	0	0	0	0	0	0
HD	0	0	0	0	0	0	0	0
BTS		0	0	0	0	0	0	0
LDH	0	0	0	0	0	0	0	0
CK	0	0		0	0	0	0	0
MG	0	0	0	0	0	4,6	4,9	5,8
NITH	0	0	0	0	0	0	0	0
NLA	0	0	0	1,2	1,3	1,4	1,0	- 24,1
RS	0	0	0	0	0	0	0	0
Delsum PH	0	0	0	0,9	0,7	2,0	4,2	110,8
Private institusjoner	0	0	0	17,0	23,1	22,1	27,5	24,2
Sum	118,9	110,7	104,0	118,2	116,9	121,7	123,9	1,8

3.5.7 Universitetene i Forskningsrådet

Tabell 3.27 viser hvordan universitetenes søknader og innvilgede prosjekter fordeler seg på Forskningsrådets hovedvirkemidler i perioden 2006-2009. Ved alle universitetene utgjør Fri prosjektstøtte en langt større andel av søknadene enn av de innvilgede prosjektene. Det henger sammen med at Fri prosjektstøtte er virkemiddelet med absolutt lavest innvilgelsesprosent – 16 prosent for universitetene. Utenom vitenskapelig utstyr, databaser og samlinger (19 %), ligger innvilgelsesprosenten per hovedvirkemiddel fra 25 til 66 prosent. Vedleggstabellene V-3.16 – V-3.22 viser antall søknader, antall innvilgede prosjekter og innvilgelsesprosent per universitet og virkemiddel i årene 2006-2009.

Det er imidlertid stor forskjell mellom universitetene når det gjelder hvor stor andel av institusjonenes søknader Fri prosjektstøtte utgjør. Ved UiO står dette virkemiddelet for 54 prosent av institusjonens søknader til Forskningsrådet i perioden 2006-2009, mens tilsvarende andel ved UiA er 27 prosent. Handlingsrettede programmer og store programmer er de to andre hovedvirkemidlene universitetene i størst grad søker. Innenfor handlingsrettede programmer er det UiA som søker relativt mest, med rundt en tredjedel av institusjonens søknader. NTNU er relativt mest aktive søkere til store programmer, som utgjør ca. en fjerdedel av institusjonens søknadsmasse til Forskningsrådet. UiO og UiT søker store programmer i mindre grad enn de øvrige universitetene. Særlig UiT søker på sin side mer til grunnforskningsprogrammer. Kun ved UMB utgjør brukerstyrte innovasjonsprogrammer med 18 prosent mer enn en marginal del av institusjonens søknader. Ved de andre universitetene varierer denne andelen fra 1 til 4 prosent.

Forskningsrådet klassifiserer sine tildelinger etter forskningsmeldingenes hovedprioriteringer. Tabell 3.28 viser hvordan tildelingene til universitetene i perioden 2006-2009 fordeler seg på strukturelle, teknologiske og tematiske prioriteringer i "Vilje til forskning", (St.meld.nr. 20 (2004-2005)). Tabell 3.29 viser hvordan tildelingene i 2009-2010 fordeler seg på de prioriterte områdene i "Klima for forskning", St.meld.nr. 30, 2008-2009. De ulike prioriteringene er ikke alltid gjensidig utelukkende, og en og samme tildeling kan være klassifisert under flere

prioriteringer. Det er også oppgitt tildelinger innenfor de målrettede virkemidlene, og total tildeling per prioritering uavhengig av om virkemidlet er målrettet eller ikke.

Tabell 3.27 Andel (%) søknader og andel (%) innvilgede prosjekter per virkemiddel av universitetenes samlede søknader til og prosjekter fra Forskningsrådet

	NTNU		UiA		UiB		UiO		UiS		UiT		UMB	
	And. søk.	And. pr.	And. søk.	And. pr.	And. søk.	And. pr.	And. søk.	And. pr.	And. søk.	And. pr.	And. søk.	And. pr.	And. søk.	And. pr.
Brukerst. innov.prgr.	4	8	3	4	2	4	1	2	1	0	2	3	18	29
Fri prosjektstøtte	36	23	27	17	47	29	54	38	35	21	41	27	30	20
Grunnforsk. prgr.	10	12	9	8	9	12	10	15	4	7	17	24	3	3
Handlingsrett.prgr.	17	13	34	38	21	25	17	20	27	17	21	24	24	18
SFF/SFI	1	1	0	0	1	1	1	1	0	0	0	1	1	2
Store prgr.	26	32	11	8	15	22	11	16	15	17	9	12	16	19
Strat.inst. støtte	2	4	10	13	1	3	1	4	7	17	2	3	1	2
Systemtiltak	1	1	3	13	0	0	0	0	3	14	1	3	1	3
Vit.sk.utst., datab., saml.	4	5	5	0	5	5	6	4	10	7	5	4	6	3
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kilde: Forskningsrådet

Tabell 3.28 Målrettet og total innsats per prioritering i forskningsmeldingen *Vilje til forskning* innenfor Forskningsrådets tildelinger til universitetene 2006-2009

		Målrettet innsats	Total innsats		
		Mill. kr.	% av total tildeling	Mill. kr.	% av total tildeling
Strukturelle	Internasjonalisering	659,8	8,7 %	1 850,2	24,4 %
	Grunnforskning	4 928,9	65,1 %	5 798,9	76,6 %
	Nyskapning/innovasjon	1 131,9	14,9 %	1 330,5	17,6 %
Teknologiske	Bioteknologi	1 160,0	15,3 %	1 704,9	22,5 %
	IKT	368,8	4,9 %	697,9	9,2 %
	Nye materialer/nano	195,1	2,6 %	358,3	4,7 %
Tematiske	Energi og miljø	910,0	12,0 %	1 227,3	16,2 %
	Hav	189,1	2,5 %	707,5	9,3 %
	Helse	1 477,2	19,5 %	2 064,7	27,3 %
	Mat	383,2	5,1 %	489,5	6,5 %
Total tildeling		7 574,7	100,0 %	7 574,7	100,0 %

Kilde: Forskningsrådet

Nesten to tredjedeler av tildelingene til universitetene faller innenfor virkemidler klassifisert som grunnforskning. De to andre strukturelle prioriteringene internasjonalisering og nyskaping/innovasjon utgjør en langt mindre andel av tildelingene. Innenfor de teknologiske prioriteringene er universitetenes innsats særlig rettet mot bioteknologi, med 15 prosent av samlede tildelinger på målrettede virkemidler for denne teknologien. IKT og nye materialer/nanoteknologi utgjør bare henholdsvis 5 og 2,5 prosent av de målrettede tildelingene til universitetene. Innen de tematiske områdene er helse klart størst, med 20 prosent av universitetstildelingene målrettet mot dette feltet. Energi og miljø utgjør 12 prosent av målrettede tildelinger, mens hav og mat står for kun 2,5 og 5 prosent.

Vedleggstabellene V-3.23 – V-3.36 oppgir fordelingen på prioriterte områder per universitet. Her framgår det at profilen varierer en del mellom universitetene. Målrettede tildelinger til de gamle universitetene, og særlig UiO, er langt mer rettet mot grunnforskning, enn tildelingene til de nye. Nyskaping og innovasjon er særlig framtreddende i tildelingene til UMB, og dels til NTNU. Når det gjelder teknologiske og tematiske prioriteringer, utgjør målrettede tildelinger innenfor IKT, nye materialer/nanoteknologi, energi/miljø og hav en langt større andel av målrettede tildelinger til NTNU enn til universitetene generelt. De nye universitetene UiA og UiS markerer seg særlig innen feltet IKT. UiBs profil avviker ikke veldig fra gjennomsnittet for målrettede tildelinger til universitetene. UiO henter relativt mer ut fra områdene bioteknologi og helse enn universitetene for øvrig. Styrken innen bioteknologi deler UiO med UiT, som også markerer seg innen hav. UMBs tildelinger er framfor alt målrettet mot mat. UMB framstår med det ikke overraskende med den aller klareste tematiske profilen av universitetene.

Tabell 3.29 Målrettet og total innsats per prioritering i forskningsmeldingen *Klima for forskning* innenfor Forskningsrådets tildelinger til universitetene 2009-2010

	Målrettet innsats	% av total tildeling	Total innsats	% av total tildeling
	Mill. kr.		Mill. kr.	
Bedre helse/helsetjenester	900,7	21,1 %	1 183,3	27,7 %
Et velfungerende forskningssystem	1 338,7	31,3 %	1 434,1	33,6 %
Globale utfordringer	589,5	13,8 %	746,5	17,5 %
Høy kvalitet i forskningen	2 117,7	49,6 %	2 250,0	52,7 %
Internasjonalisering	300,5	7,0 %	1 245,5	29,2 %
Næringsliv i hele landet	210,3	4,9 %	220,2	5,2 %
Ressurs- og resultatutnyttelse	12,2	0,3 %	340,6	8,0 %
Velferd, arbeid, utdanning	98,3	2,3 %	226,1	5,3 %
Total tildeling	4 271,4	100,0 %	4 271,4	100,0 %

Kilde: Forskningsrådet

Nesten halvparten av universitetenes tildelinger i 2009-2010 er målrettet mot høy kvalitet i forskningen. Dette er den mest framtreddende av prioriteringene fra den siste forskningsmeldingen i universitetenes tildelinger. Drøye 30 prosent er klassifisert som målrettet mot et velfungerende forskningssystem, mens drøye 20 prosent faller innenfor bedre helse/helsetjenester, og ca. 14 prosent innen globale utfordringer. Øvrige prioriteringer utgjør fra 0 til 7 prosent av målrettede tildelinger til universitetene.

Også holdt opp mot den siste forskningsmeldingens prioriteringer, er det klare forskjeller i universitetenes profil. NTNU markerer seg særlig innen de prioriterte områdene "Et velfungerende forskningssystem", og "Næringsliv i hele landet". De samme feltene er relativt sett store ved UiT. UiA og særlig UiS mottar målrettede tildelinger innen "Velferd, arbeid og

utdanning” i langt større grad enn øvrige universiteter. De gamle breddeuniversitetene UiO, UiB og UiT mottar alle over halvparten av sine målrettede tildelinger innenfor prioriteringen ”Høy kvalitet i forskningen”. UiB og UMB markerer seg begge langt sterkere enn gjennomsnittet for universitetene innenfor ”globale utfordringer” og ”internasjonalisering”. UiO ligger høyest av alle innenfor andel målrettet innsats for ”bedre helse/helsetjenester”.

3.5.8 Elitesatsinger i forskning og innovasjon

Norges forskningsråd har flere ulike virkemidler for elitesatsing innen forskning og innovasjon. De viktigste er:

Sentre for fremragende forskning (SFF)
Sentre for forskningsdrevet innovasjon (SFI)
Norwegian Centres for Expertise (NCE-programmet)
Forskningscentre for miljøvennlig energi (FME)

Tabell 3.30 gir en oversikt over vertsinstitusjon og navn på sentre for disse satsingene.

Tabell 3.30 Elitesatsinger – SFF, SFI, NCE og FME

Vertsinstitusjon/lokalisering	Navn på senter
SFF (2002-2013)	
Institutt for fredsforskning	Centre for the Study of Civil War
Norges Geotekniske institutt	International Centre for Geohazards
UMB	Aquaculture Protein Centre
NTNU	Center for Quantifiable Quality of Service in Communication Systems International Centre for the Biology of Memory Ships and Ocean Structures
Universitetet i Bergen	Bjerknes Centre for Climate Research Centre for Integrated Petroleum Research (CIPR) Periphery and Centre in Medieval Europe.
Universitetet i Oslo	Center for Molecular Biology and Neuroscience Centre for Mathematics for Applications (CMA) Physics of Geological Processes
Universitetet i Tromsø	Center for Advanced Study in Theoretical Linguistics
SFF (2006-2016)	
Universitetet i Oslo	Equality, Social Organization, and Performance Confronting theory with Nordic lessons (ESOP) Centre for the Study of Mind in Nature Centre of Excellence: Centre for Ecological and Evolutionary Synthesis (CEES) Centre for Cancer Biomedicine Centre for Immune Regulation
Universitetet i Bergen	Centre for Geo-Biosphere Research: Deep Seafloor, Deep Biosphere & Roots of Life
Universitetet i Tromsø	Center of Theoretical and Computational Chemistry
Simula	Centre for Software components for biomedical flows
SFI (2007-2015)	
Universitetet i Oslo	Innovative Natural Gas Processes and Products
Oslo universitetssykehus	Stem Cell Based Tumor Therapy (SENIT)
NTNU	Center for e-Field and Integrated Operations for Upstream Petroleum Activities Medical Imaging Laboratory for Innovative Future Healthcare Structural IMPact Laboratory
Universitetet i Tromsø	MabCent; Marine bioactives & drug discovery
Univ.sykehuset i Nord-Norge	Tromsø Telemedicine Laboratory
SINTEF	COIN – Concrete Innovation Centre Norwegian Manufacturing Future
SINTEF Fiskeri og havbruk	CREATE - CRI in Aquaculture Technology
FAST asa	Information Access Disruptions
IFE	Multiphase Flow Assurance Innovation Centre
Norsk regnesentral	Statistics for Innovation
Christian Michelsen Research	The Michelsen Centre for Industrial Measurement Science and Technology

SFI (2011-2015)	
Norges handelshøyskole	Center for Service Innovation
Simula	The Certus Centre
NTNU	Sustainable Arctic Coastal and Marine Technology
Havforskningsinstituttet	Research-based Innovation in Sustainable fish capture and Pre-processing techn.
Oslo universitetssykehus	Centre of Cardiological Innovation
Universitetet i Bergen	Salmon Louse Research Centre
IRIS	Drilling and Well Technology for improved Recovery
NCE (2006-2016)	
Kongsberg	NCE – Systems Engineering
Møre	NCE – Maritime
Horten	NCE – Microsystems
Hordaland	NCE – Ekspertsenter undervannsteknologi
Trøndelag	NCE – Instrumenteringsklyngen i Trøndelag
Raufoss	NCE – Lettvektsmaterialer
Bodø	NCE – Akvakultur
Sogn og Fjordane	NCE – Turisme Fjord Norway
Stavanger	NCE – Culinology
Kristiansand	NCE – NODE (Norwegian Offshore and Drilling Engineering)
Oslo	NCE – Oslo Cancer Cluster
Halden	NCE – Energy and Emissions Trading
FME (2009-2016)	
SINTEF Energiforskning	BIGCCS Centre – International CCS Research Centre Centre for Environmental Design of Renewable Energy Research Centre for Offshore Wind Technology
Christian Michelsen Research	Norwegian Centre for Offshore Wind Energy Subsurface CO ₂ storage – Critical Elements and Superior Strategy (SUCCESS)
IFE	The Norwegian Centre for Solar Cell Technology
NTNU	The Research Centre on Zero Emission Buildings
UMB	Bioenergy Innovation Centre
FME samfunn (2011-2018)	
Frisch-senteret	CREE - Oslo Center for Research on Environmentally friendly Energy
NTNU	CenSES - Centre for Sustainable Energy Studies
CICERO	CICEP - Strategic Challenges in International Climate and Energy Policy

Kilde: Forskningsrådet

I løpet av 2010 er SFF-ordningen evaluert som forberedelse til neste utlysingsrunde, og de første SFIene er midtveisevaluert. På de neste sidene presenterer vi hovedfunnene i disse to evalueringene.

SFF: Evaluering av merverdi og økonomiske forhold

Forskningsrådet finansierer i alt 21 sentre for fremragende forskning (SFF). Av disse ble 13 opprettet i 2003, og 8 i 2007/08. 18 av sentrene har en vertsinstitusjon i universitets- og høyskolesektoren og 3 i instituttsektoren. NIFU har på oppdrag fra Forskningsrådet evaluert SFF-ordningens virkemåte i forkant av neste utlysning i 2012. Viktige dimensjoner ved evalueringen har vært analyser av ordningens merverdi og hvordan finansieringen fungerer. Metoden har bl.a. vært intervjuer med representanter for vertsinstitusjonene og SFF'ene, og spørreskjemaer til sentrene.

SFF'ene fremmer forskerrekruttering og internasjonalisering

Hovedinntrykket av SFF-ordningen er at den har fungert svært positivt. Statusen som "fremragende" har bidratt til at sentrene tiltrekker seg dyktige forskere og samarbeidspartnere. Flere sentre kan melde at de har rekruttert personer som ellers ville valgt en karriere i næringslivet. Internasjonaliseringen er styrket blant annet gjennom økt deltakelse i internasjonale forskningsprosjekter, bruk av bistillinger for utenlandske seniorforskere, gjesteforskere og romsligere reisebudsjetter. Ikke minst har sentrene tiltrukket seg en stor andel internasjonale doktorgradsstipendiater og postdoktorer. Det store innslaget forskerrekrutter som fortsetter en vitenskapelig karriere i andre land, vil trolig ha varige positive effekter for internasjonaliseringen av de aktuelle fagmiljøene. Informantene i undersøkelsen fremhever den langsiktige rundsumfinansieringen av sentrene som en viktig suksessfaktor. Det har muliggjort en oppbygging av sterke og attraktive forskningsmiljøer. Merverdien for internasjonalisering og doktorgradsutdanningen ser ut til være størst ved sentrene som er lokalisert i instituttsektoren. Universitetssentrene på sin side har opplevd størst merverdi knyttet til strategiarbeid, forskningsorganisering og -ledelse.

Sentrene er økonomisk robuste

Inntektsfordelingen etter kilde viser at sentrene har mange finansielle bein å stå på. Senterbevilgningen fra Forskningsrådet står i gjennomsnitt for bare en femtedel av sentrenes inntekter. Vertsinstitusjonenes medfinansiering utgjør om lag en fjerdedel av budsjettene, mens øvrige prosjekter fra Forskningsrådet og annen ekstern finansiering står i gjennomsnitt for mer enn halvparten av sentrenes inntekter. Det er en høyere andel ekstern finansiering enn for de fleste andre forskergrupper. Ordningen har trolig forsterket konkurransen mellom norske forskningsmiljøer på en måte som varig vil påvirke arbeidsdelingen mellom universitetene. Samtidig er det ingen indikasjoner på at akkumuleringen av ressurser i SFF'ene har påvirket betingelsene for andre forskere og forskergrupper innen sentrenes fagområder negativt. Halvparten av informantene mener imidlertid at vertsinstitusjonenes medfinansiering innebærer færre ressurser til andre forskergrupper ved institusjonene.

Et godt forhold til vertsinstitusjonen er viktig

Vertsinstitusjonene gir generelt SFF'ene høy prioritet, og sentrene tas godt i mot, selv om det å være vert for SFF'er innebærer ekstra innsats. Likevel er det eksempler på motsetningsfylte forhold mellom SFF'er og vertsinstitusjonen eller andre miljøer ved vertsinstitusjonen. Motsetningene dreier seg bl.a. om frikjøp fra undervisningsplikter og forstyrrelse av balansen mellom ulike fag. Materialet fra undersøkelsen tyder på at de sentrene som har et godt forhold til vertsinstitusjonen også oppnår mest samarbeid lokalt, nasjonalt, tverrfaglig og med næringslivet. En positiv holdning til SFF'et fra ledelsen ved det lokale verstinstituttet er viktig for at senteret skal bli godt integrert i det lokale forskningsmiljøet.

Noen forbedringspunkter for neste SFF-syklus

Evalueringen peker på forhold som kan bli bedre i neste SFF-runde, med utlysning i 2012:

Utvelgelse av SFF'er: Det har kommet kritikk mot utvelgelsesprosessen for SFF'ene. NIFU anbefaler bl.a. at Forskningsrådet bruker separate ekspertpaneler på de ulike fagområdene i stedet for en flerefaglig komite som vurderer alle søknadene. Det bør videre åpnes for at søkerne får svare på ekspertvurderingene. Forventede varige effekter for vertsinstitusjonene bør tas med i søknadsvurderingen, da vertsinstitusjonenes vilje til å støtte og prioritere SFF'ene er et suksesskriterium.

Rammebetingelser og senterorganisering: Rammebetingelsene for sentrene, inkludert medfinansieringen, bør kommuniseres tydeligere til vertsinstitusjonene, og sentrene bør klargjøre sine ambisjoner om integrering i det lokale forskningsmiljøet. Det vil lette tilpasningen av sentrene i vertsorganisasjonene.

Ivaretagelse av kompetanse og fremragende forskning etter SFF-perioden: God integrasjon i vertsinstitusjonen er viktig for å kunne ivareta merverdien sentrene har skapt. Sentrene bør få bistand fra vertsinstitusjonen når framtidig organisering og lokal integrering skal planlegges.

Liv Langfeldt et al (2010): The Norwegian Centre of Excellence Scheme. Evaluation of Added Value and Financial Aspects. NIFU STEP rapport 29/2010

<http://www.nifustep.no/Norway/Publications/2010/Webrapport%2029-2010.pdf>

SFI: Midtveisevaluering

Forskningsrådet etablerte ordningen med Sentre for forskningsdrevet innovasjon i 2006. Formålet med ordningen er å styrke innovasjon gjennom satsing på langsiktig forskning i et nært samarbeid mellom forskningsintensive bedrifter og fremstående forskningsmiljøer. Ordningen omfatter i alt 14 sentre. Høsten 2010 gjennomførte Forskningsrådet en ekstern ekspertevaluering av sentrene midtveis i deres åtteårige funksjonsperiode. Evalueringens to hovedformål er å gi Forskningsrådet grunnlag for å bestemme om det enkelte senter skal videreføres for siste halvdel av funksjonsperioden, og å gi råd om hvordan sentrenes aktivitet kan forbedres. Evalueringen baserer seg i hovedsak på ekspertpanelenes senterbesøk og deres vurdering av skriftlig dokumentasjon inkludert en selvevaluering stilt til disposisjon fra det enkelte senterets side.

SFI'ene bidrar til nye og forbedrede produkter

Samlet sett framstår senteretsatsingen som vellykket. Sentrene rekrutterer både høyt kompetente forskere, og dyktige og entusiastiske studenter. Mange av forskerne nyter stor anerkjennelse internasjonalt. Vertsorganisasjonene støtter godt opp om sentrene. De er involvert i anvendelsesorientert forskning som påviselig har kommet næringsliv og offentlig sektor til gode gjennom nye eller forbedrede produkter eller prosesser. Sentrene samarbeider med både norske og utenlandske selskaper. Ekspertpanelene fant gode indikasjoner på at de utenlandske samarbeidspartnerne også ønsket å øke verdiskapingen i Norge, i tillegg til å overføre forskningsresultatene til sine egne internasjonale aktiviteter. Den generelle konklusjonen er at SFI-programmet har vist seg svært vellykket, og at det er all grunn til å tro at det vil fortsette å utvikle seg i en positiv retning. Til tross for et overveiende positivt inntrykk, fant panelene enkelte forbedringspunkter.

Sentrene bør bli mer synlige

Blant annet er ikke sentrene i alle sammenhenger like synlige utad:

På mange nettsider er sentrene framstilt som prosjekter ved vertsinstitusjonen, noe som tilslører det faktum at de i praksis opererer som selvstendige enheter. Ved de fleste sentrene krediteres publikasjonene vertsinstitusjonen og/eller ekstern samarbeidspartner. Tilknytning til senteret i forfatteradressene på publikasjoner står sentralt for internasjonal synlighet og vurdering av forskningskvaliteten ved senteret. Evalueringen anbefaler at Forskningsrådet utvikler retningslinjer for adressering av publikasjoner fra sentrene. Det er god informasjon om sentrene og senterordningen på Forskningsrådets nettsider, men høydepunkter fra forskningen ved sentrene er i liten grad gjort tilgjengelig på engelsk. Forskningsrådet anbefales å legge større vekt på engelskspråklig formidling av nyheter og forskningsresultater fra sentrene. Det vil også gjøre sentrene mer synlige for industrielle partnere.

Sentrene bør opprette internasjonale vitenskapelige rådgivningspaneler

Forskningen ved sentrene forventes å ligge på et internasjonalt anerkjent nivå. For å nå denne målsettingen er jevnlig fagfelleevaluering fra internasjonalt ledende forskere essensielt. En veletablert og mye brukt måte å løse dette på, er å etablere et internasjonalt vitenskapelig rådgivningspanel. Panelene bør besøke sentrene regelmessig for å vurdere og å gi råd om alle aspekter ved forskningen: det generelle forskningsprogrammet, deltakelse fra seniorforskere, doktorgradsstudentenes aktiviteter. Ordningen finnes ved noen av sentrene, men bruken av rådgivningspanelet varierer. Forskningsrådet bør sørge for at alle sentrene etablerer et internasjonalt rådgivningspanel, og at det utarbeides felles retningslinjer for effektiv bruk av slike paneler.

Styreleder bør være uavhengig

Ved noen sentre representerer styreleder vertsinstitusjonen. I ett tilfelle er styrelederen også senterleder. For å unngå potensielle interessekonflikter bør styret være uavhengig av vertsinstitusjonen og senterledelsen. Evalueringen anbefaler at styrelederen plukkes fra senterets brukere i næringsliv eller offentlig sektor.

Sentrene må søke nye finansieringskilder

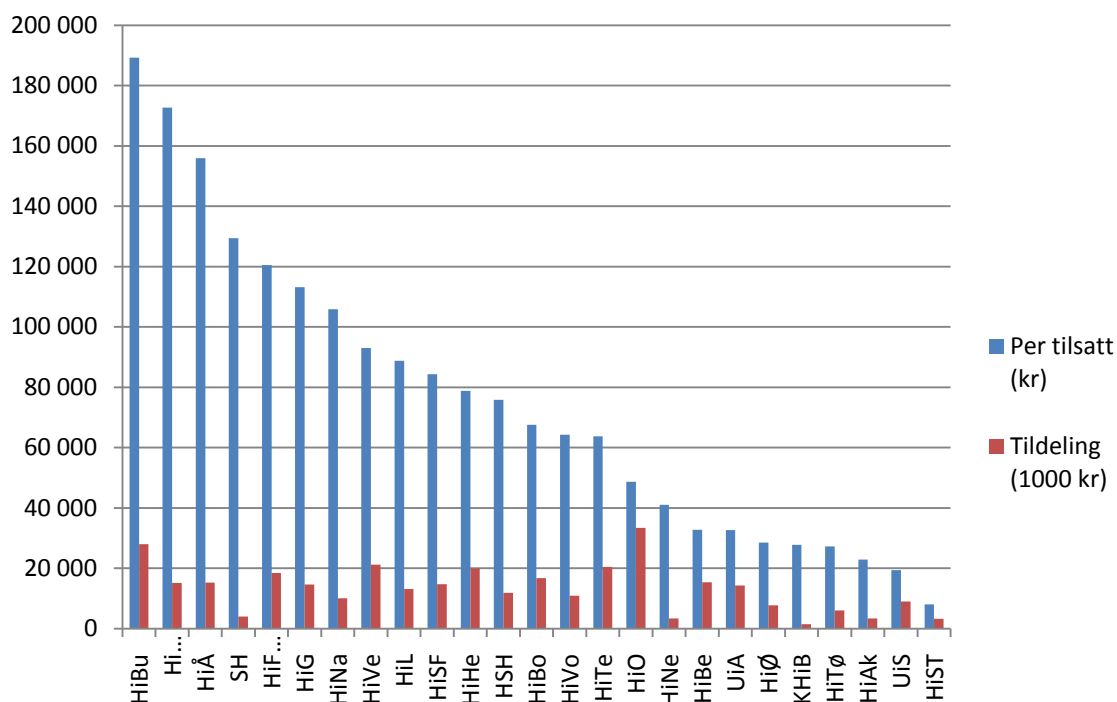
Finansieringen fra SFI-programmet i Forskningsrådet for igangværende sentre utløper senest i 2014. I lys av den høye vitenskapelige kvaliteten, de utstrakte nettverkene og det betydelige potensialet for å omsette forskningsresultatene i nyskaping, er det helt sentralt å planlegge hvordan samarbeid, kompetanse og ressurser skal tas vare på etter 2014. Evalueringen påpeker at bedre utnyttelse av EUs rammeprogrammer for forskning, andre internasjonale fond og utvidet samarbeid med utenlandske brukere, representerer svært viktige kilder til finansiering av sentrenes aktivitet ut over 2014. Å sikre seg videre finansiering er primært en oppgave for sentrene selv, men Forskningsrådet anbefales sterkt å oppmuntre til og støtte sentrene i dette arbeidet.

3.5.9 Strategiske høyskoleprosjekter (SHP)

Strategiske høyskoleprosjekter (SHP) har som mål å styrke forskning, faglig utviklingsarbeid og FoU-kompetanse ved statlige høyskoler og kunsthøyskoler. Satsingen ble etablert i 2002, og løper ut 2012. I alt 330 mill.kr er fordelt gjennom SHP. Figur 3.23 viser tildeling per faglig tilsatt og total tildeling, per høyskole. Evalueringen av SHP i 2010 konkluderte med at satsingen har vært vellykket. Den har bidratt til å øke bevisstheten rundt FoU, og den akademiske kulturen i høyskolene er styrket. Konkurransenutsetting av midlene og fagfellevurdering av prosjektene har høynet den vitenskapelige kvaliteten i høyskolene, og søknadsprosessene har stimulert institusjonene i retning av mer strategisk tenkning. Satsingen har med dette bidratt til å utvikle forskningsvirksomheten i tilknytning til høyskolenes utdanningstilbud.

En evaluering av SHP peker blant annet på at satsingen har bidratt til økt bevissthet rundt FoU og utviklingen av en sterkere akademisk kultur, styrket FoU-miljøer ved høyskolene og stimulert den strategiske tenkningen ved institusjonene. SHP har også ført til økt samarbeid internt og eksternt. Sett i forhold til antall faglig ansatte har små høyskoler fått en relativt større andel av bevilgingen enn store. Dersom vi ikke tar hensyn til institusjonsstørrelse er midlene forholdsvis jevnt fordelt. En fjerdedel har gått til helsefag og pedagogiske fag, til tross for at en betydelig del av høyskolene har dette som tyngdepunkt. Tverrfaglige prosjekter har fått en relativt stor andel av midlene (Norges forskningsråd, 2010).

Figur 3.23 SHP-tildeling per faglig tilsatt (i kr) og total tildeling (i 1000 kr) per høyskole

Kilde: Forskningsrådet

3.5.10 Norsk deltakelse i 7. rammeprogram

Norske universiteter og høyskoler har deltatt i EUs 7. rammeprogram for forskning (7RP) siden oppstarten 01.01.2007. I det følgende gis det en aggregert oppsummering av resultater fra oppstarten og fram til i dag. Inkludert i dette ligger deltakelsen i rammeprogrammets egne programmer, og norsk deltakelse i randsoneaktivitetene til rammeprogrammet.

Per mars 2011 er det kommet inn resultater fra totalt 180 utlysninger i 7RP, alle programmer inkludert. 39 av disse utlysningene har ikke norsk deltakelse. Fra randsoneaktivitetene omfatter resultatene 13 utlysninger i disse, samt fra noen anbudsrunder. En av disse utlysningene hadde ikke norsk deltakelse. Rapporten omfatter kun resultater fra gyldige søknader, dvs. søknader som er evaluert og søknader som gikk videre til andre evalueringstrinn i utlysninger med totrinnsprosesser.

Dataene fra de ordinære programmene i 7RP har Ecorda som datakilde, EU-kommisjonens samlede database for statistikk. Dataene fra utlysningene innenfor randsoneaktivitetene til 7RP derimot er manuelt registrert med utgangspunkt i ulike dokumenter med evalueringresultater (se også kapittel 3.5.5 for EU-tildeling i kroner og som andel av statstilskuddet).

Fordelingen av søkte og innstilte prosjekter per program

Norske institusjoners deltakelse og koordinatører i de ulike underkategoriene framkommer i tabell 3.31. Fra norsk UH-sektor er det totalt 1 296 deltakelser i søknadene, for 258 av disse søknadene (eller om lag 20 pst.) har det ledet til tildeling av midler så langt (per mars 2011). Det er en tilnærmet like stor tilslagsprosent som i 6. rammeprogram. Universitetene har den høyeste koordinatorandelen for de norske deltakelsene i søknadene, både i søknadene så vel som i de innstilte prosjektene. Det skyldes i hovedsak at resultatene inkluderer resultatene fra program under ERC (European Research Council) og MCA (Marie Curie Actions, åpen for alle fagretninger).

De statlige høyskolene har lav suksessrate. Utslaget av dette for de samlede norske resultatene er imidlertid svært lavt. Siden deltakelsen i søknader fra de statlige høyskolene bare utgjør en svært liten andel av totalen, blir også suksessraten lav. Den norske deltakelsen i innstilte prosjekter fra de statlige høyskolene er kun på om lag sju pst. av den norske deltakelsen i innstilte prosjekter. Det er universitetene som dominerer med om lag 89 prosent av søknadene og om lag 91 prosent av deltakelsen i de innstilte prosjektene.

Tabell 3.31 Fordelingen av norske deltakelser og koordinatører på grupper i UH-sektoren.

	Deltakelser			Koordinatorer			
	Ant NO deltakelser i SØKNADER	Ant NO deltakelser i INNSTILTE PROSJEKTER	Suksessrate deltakelser i %	Ant NO koordinatorer i SØKNADER	Ant NO koordinatorer i INNSTILTE PROSJEKTER	NO koord.andel deltakelser i SØKNADER	NO koord.andel deltakelser i INNSTILTE PROSJEKTER
Universiteter	1 149	236	21 %	323	56	28 %	24 %
Vitenskapelige høyskoler	33	7	21 %	6	1	18 %	14 %
Statlige høyskoler	89	12	13 %	13		15 %	
Andre UoH-sektoren	25	3	12 %				
Totalt UoH-SEKTOREN	1 296	258	20 %	342	57	26 %	22 %

Kilde: Ecorda (EU-kommisjonen)

Universitetene

Tabell 3.32 viser hvordan de norske universitetenes deltakelse er fordelt på programmene i 7RP. I vedleggstabellene V-3.37 – V-3.46 gis det en oversikt over det enkelte universitets deltakelse fordelt på programmene i 7RP.

Universitetene i Stavanger, Tromsø og Bergen har alle relativ høy suksessrate. UiS deltar riktignok i få prosjekter, men har høyest suksessrate blant universitetene.

Tabell 3.32 Fordelingen av norske deltakelser og koordinatører på programmer for universitetene

Program kortnavn	Deltakelser			Koordinatorer			
	Ant NO del-takelser i SØKNAD-ER	Ant NO del-takelser i INN-STILTE PRO-SJEKTER	Suksess-rate del-takelser i %	Ant NO ko-ordinatorer i SØK-NADER	Ant NO koordinatorer i INNSTILTE PROSJEKTE R	NO koord.and el deltakelse r i SØK-NADER	NO koord.and el deltakelse r i INN-STILTE PRO-SJEKTER
HEALTH	132	38	29 %	16	6	12 %	16 %
BIO	85	17	20 %	7		8 %	
ICT	179	15	8 %	28	2	16 %	13 %
NMP	36	9	25 %	3	1	8 %	11 %
ENERGY	40	14	35 %	6	2	15 %	14 %
ENVIRONMENT	100	28	28 %	11	2	11 %	7 %
TRANSPORT	6	1	17 %				
SSH	99	11	11 %	30	1	30 %	9 %
SPACE	4	2	50 %	1		25 %	
SECURITY	26	5	19 %	7		27 %	
Sum Cooperation:	707	140	20 %	109	14	15 %	10 %
RI	43	21	49 %	4	2	9 %	10 %
SME	21	5	24 %	5	1	24 %	20 %
REGIONS	3						
SIS	46	19	41 %	10	6	22 %	32 %
INCO	3						
Sum Capacities:	116	45	38 %	19	9	16 %	20 %
ERC/Ideas	105	9	9 %	96	9	91 %	95 %
MCA/People	218	39	18 %	99	24	45 %	62 %
Euratom	3	3	100 %				
Sum alle programmer:	1 149	236	21 %	323	56	28 %	24 %

Kilde: Ecorda (EU-kommisjonen)

Det er aller flest deltakelser i søknadene innenfor Marie Curie Actions-programmet (MCA), etterfulgt av ICT (Information and communications technologies). Dette er programmer med høye budsjettandeler, ICT-programmet har den høyeste budsjettandelen av alle enkeltprogrammene i 7RP. I de innstilte prosjektene er de fleste universitetene størst representert med deltakelser i MCA, Health og Environment. Ser en bort fra programmer som foreløpig har forholdsvis lav representasjons i form av søknadsdeltakelser blant universitetene, så er uttellingen for universitetssøknadene høyest i RI (Research Infrastructure), SiS (Science in Society) og Energy. I RI er halvparten av alle universitetsdeltakelsene i søknadene innstilt for støtte.

Universitetenes suksessrater er spesielt lave innenfor følgende programmer; ICT-, Transport- og MCA-programmene. I SSH-programmet (Socio-economic Sciences and the Humanities) er også universitetenes suksessrate lav, men suksessraten er generelt lav i dette programmet på grunn av lav 7RP-budsjettandel og dermed oversøkning. Budsjettet for SSH er for lite med tanke på den brede forskningsmessige relevansen programmet har for fagmiljøer innenfor økonomi, samfunnsvitenskap og humaniora. 59 prosent av all norsk universitetsdeltakelse i SSH-programmet har oppnådd kravene til finansiering, men kun 11 prosent er innstilt. Det er altså prosjekter av høy kvalitet. Grunnen til at disse prosjektene likevel ikke blir finansiert, er mangel på budsjettmidler.

I ICT-programmet har de norske universitetene oppnådd en suksessrate på 8 prosent. Samlet er norsk suksessrate på vel 14 prosent for dette programmet, mens snittet for alle deltakerlandene er på over 15 prosent.

I de innstilte prosjektene med norsk deltakelse har universitetene i 24 prosent av prosjektene påtatt seg en koordinatorrolle. I ERC-programmet, og til dels også i MCA, er det kun en deltaker i prosjektene – dvs. koordinator. I begge disse programmene er deltakelsen fra norske universitet høy, og dette slår naturligvis ut på statistikken. I tillegg kommer SiS-programmet igjen godt ut. I dette programmet er universitetene koordinatører i en tredjedel av de innstilte prosjektene de deltar i. UiB, UiO og NTNU har alle to koordinatorroller hver. I tillegg har universitetskoordinatorene i SiS-programmet høy suksess, hele seks av de 10 søknadene universitetene koordinerer er innstilt.

Vi har mottatt kontraktsdata for 158 av de 236 norske universitetsdeltakelsene i de innstilte prosjektene. UiB og UiO har flest deltakelser i kontraktene. De aller fleste mottatte kontraktene er innenfor MCA-programmet, etterfulgt av Environment og Health.

Vitenskaplige og statlige høyskoler

Siden deltakelsen i søknader fra norske vitenskaplige høyskoler og statlige høyskoler samlet utgjør under 10 prosent av norsk deltakelse, omtaler vi disse samlet. Tabell 3.33 viser hvordan deltakelsene til disse fordeler seg på programmene.

Det er 122 deltakelser fra høyskolene i søknadene, og 19 i de innstilte prosjektene. Det gir en suksessrate på 16 prosent. Det er en klar forbedring i kvaliteten på søknadene til høyskolene i forhold til ved fjorårets rapportering, hvor suksessraten var på beskjedne 11 prosent. Noe av årsaken til den lave suksessen i denne gruppen, er at de sannsynligvis ikke har gode nok internasjonale nettverk.

Mobiliseringen er størst i ICT-programmet, hvor de statlige høyskolene er mest aktive. Dessverre er uttellingen lav, bare to av de 29 ICT-søknadene er innstilt for støtte.

En av de 19 høyskolekoordinerte søknadene har lyktes, og det er Norges veterinærhøgskole (NVH) som koordinerer denne.

Tabell 3.33 Fordelingen av norske deltakelser og koordinatører på programmer for høyskolene

Program kortnavn	Deltakelser			Koordinatorer			
	Ant NO deltakelser i SØKNADER	Ant NO Deltakelser i INNSTILTE PROSJEKTER	Suksess rate Deltakelser i %	Ant NO Koordina-tører i SØKNADER	Ant NO Koordina-tører i INNSTILTE PROSJEKTER	NO koord. andel deltakelser i SØKNADER	NO koord.andel deltakelser i INNSTILTE PROSJEKTER
HEALTH	5	2	40 %				
BIO	18	5	28 %	3	1	17 %	20 %
ICT	29	2	7 %	3		10 %	
NMP	1	1	100 %				
ENVIRONMENT	10	2	20 %	2		20 %	
TRANSPORT	9	1	11 %				
SSH	20	1	5 %	3		15 %	
SECURITY	10			1		10 %	
Sum Cooperation	102	14	14 %	12	1	12 %	7 %
SME	3	1	33 %	1		33 %	
SIS	7	2	29 %				
Sum Capacities	10	3	30 %	1		10 %	
ERC/Ideas	2			2		100 %	
MCA/People	8	2	25 %	4		50 %	
Sum alle programmer	122	19	16 %	19	1	16 %	5 %

Kilde: Ecorda (EU-kommisjonen)

3.6 Hovedtendenser forskning

- Det ble avlagt 1184 nye doktorgrader i Norge i 2010. Det er en oppgang på 3,1 prosent fra året før, men lavere enn rekordåret 2008 da det ble avlagt 1244 doktorgrader. Årlig avlegges det nesten dobbelt så mange doktorgrader som for ti år siden, og nesten tre ganger så mange som for 20 år siden.
- I alt 17 norske universiteter og høyskoler tildelte doktorgrader i 2010. 85 prosent av alle doktorgrader avlegges ved de fire største universitetene, de tre nye universitetene sto for åtte prosent, mens snaut fem og drøyt en prosent ble avlagt ved hhv de statlige og private vitenskapelige høyskolene. Selv om majoriteten av doktorgradene avlegges ved breddeuniversitetene, har deres andeler gått tilbake som følge av at stadig flere institusjoner har fått doktorgradsrett og flere stipendiatstillinger de siste årene.
- Antall doktorgrader har vokst mer i Norge enn i de andre nordiske landene. Målt i doktorgrader per million innbyggere ligger Norge fremdeles etter Finland og Sverige, men litt foran Danmark.
- I 2010 ble en tredjedel av alle doktorgrader avlagt innen fagområdet medisin og helse, naturvitenskap og samfunnsvitenskap følger deretter. Til sammen ble 77 prosent av alle doktorgrader avlagt innenfor disse tre fagområdene. I løpet av det siste tiåret har antall doktorgrader innen medisin og helse økt med 156 prosent, mens antall doktorgrader innen MNT-fagene har gått noe tilbake de tre siste årene.
- I 2010 var 46 prosent av doktorandene i Norge kvinner. Kvinneandelen er høyest i landbruks-, og fiskerifag og veterinærmedisin (61 %), og i medisin og helse (58 %). I teknologi var kun 20 prosent av doktorandene kvinner. Norge har lavest kvinneandel blant nye doktorander sammenlignet med Norden for øvrig.
- Institusjonenes utnyttelse av øremerkede stipendiatstillinger har gått opp på sektornivå de siste årene, men variasjonen er stor, og det er fremdeles læresteder som har tilsatt færre stipendiater enn de har bevilgning for.

- I 2008 ble en ordning med nærings-ph.d etablert, som et tiltak for å øke forskningskompetansen og forskningsinnsatsen i næringslivet. Per februar 2011 omfatter ordningen i alt 77 stipendiater.
- I 2003 ble det etablert et stipendprogram for kunstnerisk utviklingsarbeid. I 2010 er det 24 stipendiatstillinger med øremerket bevilgning i programmet. Ved utgangen av 2010 hadde 14 stipendiater fullført programmet.
- Publiseringen i UH-sektoren fortsetter å øke, men ikke like kraftig som før. Veksten i publiseringspoeng var 4,6 prosent fra 2009 til 2010, mot om lag 10 prosent årlig foregående år.
- Andelen nivå 2-publisering er stabil rundt 20 prosent. Også fordelingen mellom publikasjonsformene periodikaartikler, bokkapitler og bøker er stabil.
- Antallet åpent tilgjengelige vitenskapelige artikler i UH-sektoren ligger 56 prosent høyere i 2010 enn i 2009, men andelen er stadig lav – om lag 4 prosent av totalt antall publiserte artikler.
- Antall vitenskapelige artikler med forfattere fra Norge har i snitt økt 8,2 prosent årlig fra 2005 til 2009. Norge har også økt sin andel av verdens vitenskapelige artikler. Med unntak av Island, har Norge den høyeste vekstraten i Norden. Norge ligger fremdeles etter de andre nordiske landene på siteringer.
- UH-sektorens andel av totale FoU-utgifter er økende, og var i 2010 på 32 prosent, inkludert universitetssykehusene. De fire gamle universitetene sto for 62 prosent av UH-sektorens FoU-utgifter. Veksten skyldes i stor grad satsing på helseforskning.
- For alle universiteter og høyskoler er grunnbudsjettet den viktigste kilden til FoU-midler, fulgt av Forskningsrådet. Utenlandske kilder, inkludert EU, utgjør en liten andel av FoU-midlene. Det er en svak tendens til økt ekstern FoU-finansiering, og da særlig fra departementene.
- Næringslivets andel av FoU-finansieringen i UH-sektoren har gått ned det siste tiåret, og er i 2010 på under fire prosent, en nedgang på 2 prosentpoeng siden 2001.
- FoU-utgifter til medisin og teknologi har økt sin relative andel av totale FoU-utgifter i sektoren i forhold til de andre fagområdene.
- Lønn og sosiale utgifter utgjorde i 2009 over halvparten av FoU-utgiftene i UH-sektoren.
- UH-sektoren mottok samlet 196,4 mill. kr fra EUs rammeprogram for forskning i 2010. 94 prosent av midlene gikk til universitetene. På institusjonsnivå varierer EU-inntektene mye fra år til år.
- Universiteter og høyskoler mottok 2,222 mrd kr fra Forskningsrådet i 2010, hvorav 90 prosent gikk til universitetene og 6 prosent til statlige høyskoler. Det er mindre svingninger i institusjonenes tildelinger fra Forskningsrådet enn fra EU. Bare de statlige høyskolene har økt tildelingen per faglig stilling de siste årene.
- Fra norsk UH-sektor er det totalt 1 296 deltakelser i søknadene om midler knyttet til EUs 7. rammeprogram for forskning, for 258 av disse søknadene (eller om lag 20 pst.) har det ledet til tildeling av midler så langt.
- Universitetene i Stavanger, Tromsø og Bergen har alle relativt høy suksessrate i EUs 7. rammeprogram.
- Det er aller flest norske deltakelser i søknadene innenfor Marie Curie Actions-programmet (MCA), etterfulgt av ICT (Information and communications technologies). Dette er programmer med høye budsjettandeler, ICT-programmet har den høyeste budsjettandelen av alle enkeltprogrammene i 7RP.

4 Internasjonalisering

4.1 Innledning

I Lov om universiteter og høyskoler heter det at norske institusjoner skal utføre forskning og tilby utdanning på høyt internasjonalt nivå. Internasjonalisering av forskning og utdanning står sentralt i norsk kunnskapspolitikken ut fra motivet om økt faglig *kvalitet* og *relevans* gjennom samarbeid og impulser utenfra. Stikkord for politikken er strategisk internasjonalisering forankret i institusjonsledelsen, internasjonalisering på alle nivå i organisasjonen og kobling mellom internasjonalt forsknings- og utdannings samarbeid.

Dette kapitlet omhandler internasjonalisering innenfor både forskning og utdanning. Første del tar opp ulike former for institusjonelt samarbeid. Deretter følger en del om internasjonalt forskningssamarbeid og sampublisering. Tredje del tar opp internasjonalisering av miljøene i Norge, såkalt internasjonalisering hjemme. Siste del omhandler internasjonalisering gjennom utenlandsopphold for forskere og studenter.

4.2 Institusjonelt samarbeid

Hensikten med internasjonalt samarbeid som omfatter flere nivåer i organisasjonen og er forankret i institusjonsledelsen, er at samarbeidet skal bli mindre tilfeldig og personavhengig og mer strategisk, systematisert og bærekraftig, og slik bidra til institusjonell utvikling.

4.2.1 Samarbeid om studieprogrammer og fellesgrader

Samarbeid om studieprogrammer og fellesgrader er høyt politisk prioritert både nasjonalt og internasjonalt. Samarbeidet kan i en velfungerende form ha en rekke positive effekter, som tettere bånd mellom læresteder i ulike land, faglig og organisatorisk utvikling, mer transparens mellom utdanningssystemer, internasjonal arbeidsdeling og elitesatsing, og mer mobilitet på arbeidsmarkedet. Samarbeid om studieprogrammer og fellesgrader vil også involvere flere nivåer ved lærestedet, både faglige og administrative, og vil i mange tilfeller knytte sammen forskning og utdanning. Denne type samarbeid er arbeids- og kostnadskrevende. Å lykkes krever langsiktig satsing, etablerte relasjoner og institusjonell forpliktelse på ledelsesnivå.

Senter for internasjonalisering av høgre utdanning (SIU) gjennomførte i 2010 en undersøkelse blant norske institusjoner om felles og doble grader og felles studieprogrammer.⁸ Hensikten med undersøkelsen var å kartlegge omfanget av slike samarbeidsprosjekter, samt hvordan institusjonene arbeider med denne type programmer og hvilke utfordringer de møter. Tabell 4.1 viser hvilke institusjoner som svarte at de har eller har planer om å etablere fellesgrader og/eller felles studieprogrammer.

Universitetene er relativt sterkt representert, men fire statlige høyskoler oppgir også at de har fellesgrader og ytterligere to oppgir at det er under planlegging. Høgskolen i Bodø, nå

⁸ SIU: Rapport om fellesgrader (publiseres i 2011). Samtlige norske institusjoner ble spurt om de har eller har planer om å etablere fellesgrader, doble grader eller felles studieprogrammer. De som svarte bekræftende på dette, fikk tilsendt et mer omfattende spørreskjema. Med "fellesgrad" menes i undersøkelsen et samarbeid mellom to eller flere institusjoner (minst én utenfor Norge) om et felles studieprogram som fører frem til en felles grad, eid av samarbeidspartnerne i fellesskap. Med dobbel grad gis det atskilte grader fra hver av de involverte institusjonene. Institusjonene eier og har ansvar for sine respektive komponenter. I et felles studieprogram samarbeider to eller flere institusjoner om et studieprogram som fører til grad ved én av institusjonene.

Universitetet i Nordland, og Høgskolen i Oslo utmerker seg med et relativt omfattende institusjonelt utdannings samarbeid. Også den private høyskolen NLA oppgir at en fellesgrad er under planlegging. Blant universitetene har Universitetet i Bergen flest fellesgrader, men om en slår sammen fellesgrader og doble grader har NTNU klart flest.

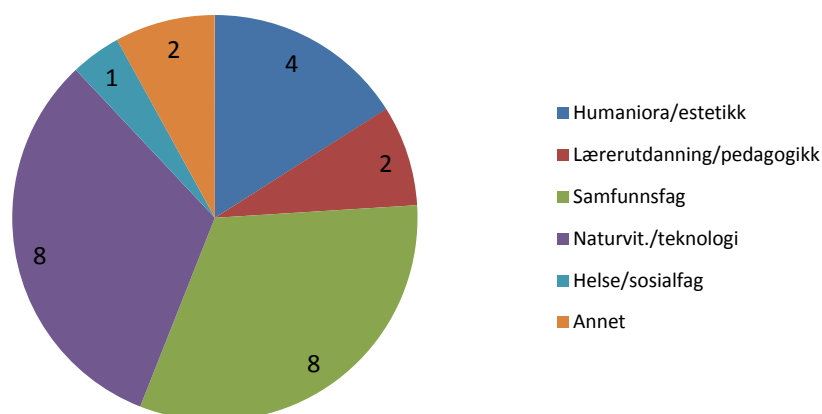
Tabell 4.1 Norske institusjoner som oppgir å ha fellesgrader, doble grader og felles studieprogrammer

Statlige høyskoler	Fellesgrader	Doble grader	Felles studieprogram
Høgskolen i Bodø	3	Nei, og det er ikke under planlegging	Nei, men det er under planlegging
Høgskolen i Buskerud	1	2	Nei, og det er ikke under planlegging
Høgskolen i Gjøvik	Nei, men det er under planlegging	1	Nei, og det er ikke under planlegging
Høgskolen i Hedmark	Nei, og det er ikke under planlegging	Nei, men det er under planlegging	2
Høgskolen i Oslo	2	Nei, og det er ikke under planlegging	4
Høgskolen i Telemark	Nei, men det er under planlegging	1	1
Høgskolen i Vestfold	1	Nei, og det er ikke under planlegging	Nei, og det er ikke under planlegging
Universiteter			
NTNU	5	7 (mulig flere)	3
Universitetet i Bergen	6	Nei, og det er ikke under planlegging	1
Universitetet i Oslo	2	1	1
Universitetet i Stavanger	1	Nei, men det er under planlegging	3
Universitetet i Tromsø	Nei, og det er ikke under planlegging	1	1
Vitenskaplige høyskoler			
Norges handelshøgskole	Nei, men det er under planlegging	4	Nei, og det er ikke under planlegging
Handelshøgskolen BI	2	4	2
Private høyskoler			
Høgskolen NLA	Nei, men det er under planlegging	Nei, og det er ikke under planlegging	Nei, og det er ikke under planlegging

Kilde: SIU

Som det framgår av figur 4.1 er det flest fellesgrader og felles studieprogrammer innenfor fagfeltene samfunnsfag (inkludert økonomi, administrasjon og jus) og naturvitenskap/teknologi.

Figur 4.1 Fellesgrader, doble grader og felles studieprogrammer fordelt på fag

Kilde: SIU

I SIUs undersøkelse ble institusjonene spurt om målene med å etablere fellesgrader, doble grader og felles studieprogrammer, på hvilken måte institusjonen la til rette for samarbeidet, samt suksessfaktorer og utfordringer. For fellesgrader og doble grader ble styrking av institusjonens internasjonale engasjement og anseelse rangert som den viktigste målsetningen. For felles studieprogrammer ble det å kunne tilby utdanning som institusjonen alene ikke kan tilby, rangert høyest. Dette gjenspeiler at fellesgrader er forbundet med betydelig prestisje for institusjonen, og oppfattes å ha en egenverdi utover det rent faglige arbeidet. I arbeidet med felles studieprogrammer blir det faglige mer tungtveiende i forhold til andre faktorer.

Undersøkelsen viser videre et gap mellom hensikter nedfelt i strategidokumenter og midler avsatt til formålet. Felles og doble grader og felles studieprogrammer inngår i de fleste tilfeller i institusjonenes strategier, men i kun en tredjedel av tilfellene ble det oppgitt at det er avsatt midler til drift og utvikling av slike prosjekter.

Felles/doble grader og felles studieprogrammer er ressurskrevende, og finansiering oppgis av mange å være en utfordring for prosjektenes levedyktighet. I motsetning til mange utenlandske partnere, som kan kreve skolepenger, må norske institusjoner basere seg på egne midler og eventuell ekstern programfinansiering. I følge SIUs undersøkelse finansierer eller delfinansierer norske institusjoner i stor grad prosjektene. Kun 25 prosent oppgir ekstern finansiering som hovedkilde. Like fullt oppfatter respondentene prosjektene som svært avhengige av ekstern finansiering: 64 prosent svarer at det er usikkert om prosjektene kan drives videre uten finansiering utenfra. Der samarbeid er basert på midler fra institusjonen sentralt, er respondentene mest optimistiske med tanke på videreføring.

4.2.2 Institusjonelt samarbeid finansiert gjennom programmer

SIU forvalter flere programmer som støtter utvikling av institusjonelle partnerskap og institusjonelt samarbeid som felles kurs, studieprogrammer og grader. Noen av dem åpner også for finansiering av forskningsaktiviteter og infrastruktur.

Nordic Master er et mastergradsprogram der oppstart finansieres av Nordisk ministerråd og implementering og drift finansieres av de deltagende institusjonene. Programmene drives av institusjoner i minimum tre nordiske land. Det tildeles felles eller doble grader. Nordplus-prosjektene omfatter flere typer aktiviteter, fra nettverkssamarbeid og utviklingsarbeid, til student- og ansattmobilitet. Gjennom Erasmus tildeles det midler bl.a. til samarbeid med næringslivet, utvikling av fellesgrader og prosjekter som bidrar til å knytte delene av kunnskapstriangelet bedre sammen, det vil si utdanning, forskning og innovasjon. Erasmus intensivprogrammer (IP) gir støtte til kurs og korte studieprogrammer, arrangert av europeiske utdanningsinstitusjoner i fellesskap. Erasmus Mundus gir støtte til drift av mastergrader og doktorgrader som tilbys av minst tre institusjoner i EU/EØS-området i fellesskap, samt stipend til deltakende studenter. Partnerskapsprogrammet for Nord-Amerika støtter også ulike aktiviteter, fra mobilitet og læreplanutvikling, til felles kurs og felles grader.

Russlandsprogrammet, Eurasia-programmet, NUFU-programmet, NOMA-programmet og Norads kulturutdanningsprogram er finansiert gjennom Utenriksdepartementet.⁹ De fleste har en bistandsprofil (unntaket er Russlandsprogrammet). Med omleggingen fra Norad Fellowship Programme til et nytt NOMA-program i 2006 ble mulighetene for mobilitet til Norge mindre. Internasjonaliseringsgevinsten for de norske institusjonene er også begrenset gitt at

⁹ NOMA står for Norads Programme for Master Studies og NUFU for Nasjonalt program for utvikling, forskning og utdanning.

programmet støtter utvikling av mastergrader i samarbeidslandene. Større er gevinsten for de norske miljøene i NUFU-prosjektene og prosjektene som er støttet av Norads kulturutdanningsprogram. Disse skal være basert på faglig gjensidighet og likeverdighet, og norske institusjoner bruker programmene strategisk i sitt internasjonaliseringsarbeid. NUFU-programmet finansierer et bredt spekter av aktiviteter, fra forskning, publisering og seminarer til institusjonsbygging, nettverksdannelse og mobilitet, og i prosjektene kobles flere aktiviteter sammen.

Evaluering av Senter for internasjonalisering av høgre utdanning (SIU)

Senter for internasjonalisering av høgre utdanning (SIU) ble evaluert i 2010. SIU ble omdannet fra et kontor under Universitets- og høgskolerådet (UHR) til et forvaltningsorgan under Kunnskapsdepartementet fra 1. januar 2004.

SIU har følgende hovedoppgaver etter vedtektene:

- Programforvaltning
- Profilering av Norge som studie- og forskningsland i utlandet
- Informasjon og kommunikasjon
- Kompetanseoppbygging for å fremme internasjonalt samarbeid i universitets- og høyskolesektoren
- Utredning og rådgivning for Kunnskapsdepartementet og andre organer og oppdragsgivere

I tillegg til å ha oppgaver fra Kunnskapsdepartementet, har senteret oppgaver fra EU, Nordisk ministerråd, Utenriksdepartementet, Norad m.fl. Hoveddelen av senterets portefølje er knyttet til internasjonalisering av høyere utdanning, men fra 2010 er SIUs mandat utvidet til også å være et service- og kompetansesenter for skoler og skolemyndigheter. Formålet er å sikre økt bruk av programmer i regi av EU og andre aktører.

Hensikten med evalueringen av SIU har vært å se på utviklingen av SIU fra omdannelsen til forvaltningsorgan, og å få råd om hvordan senteret kan utvikles videre. Evalueringen viser at SIU har en viktig rolle i arbeidet med internasjonalisering av norsk utdanning, og at SIU i all hovedsak lykkes med sine kjerneoppgaver. SIUs portefølje er imidlertid kompleks, og det er viktig å finne en hensiktsmessig balanse mellom de ulike oppgavene i videreutviklingen av SIU.

Mange av tilrådingene i evalueringsrapporten gjelder endringer som SIU kan gjøre internt for å øke kvalitet og effektivitet i arbeidet. Videre peker evalueringen på behovet for å styrke samhandlingen mellom Kunnskapsdepartementet og SIU, og mellom SIU og andre aktører.

Kunnskapsdepartementet er opptatt av at SIU videreutvikles til å bli en enda bedre støttespiller i arbeidet med internasjonalisering av utdanning, og evalueringsrapporten har derfor vært på bred høring blant relevante aktører. Blant temaene som ble trukket frem som særskilt viktige, og som Kunnskapsdepartementet vil rette oppmerksomheten mot i tiden fremover, er SIUs:

- styringsmodell
- rolle i arbeidet med internasjonalisering av utdanning, både i grunnopplæringen og i høyere utdanning
- rolle som nasjonalt programkontor for høyere utdanningssamarbeid
- rådgivnings-, utrednings- og servicefunksjon
- arbeid med å profilere Norge som studie- og forskningsland i utlandet
- samarbeid med andre aktører

Det tas sikte på å følge opp prioriterte områder i løpet av 2011 i nær dialog med SIU og andre berørte aktører. I første omgang vil det bli gjort endringer i SIUs styremodell. Dette arbeidet ferdigstilles våren 2011.

Vabø et al (2010): Evaluation of SIU – Norwegian Centre for International Cooperation in Higher Education. NIFU STETP rapport 30/2010

http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/UH/Rapporter_og_planer/rapportSiu10.pdf

Tabell 4.2 viser at Nordplus-programmet har bredest deltagelse på tvers av institusjonstyper. Her deltar samtlige av de statlige institusjonene og mange av de private høyskolene. Mest snever er deltagelsen innenfor Nordic Master-programmet, her deltar bare universitetene samt Kunsthøgskolen i Oslo. Det er generelt en klar tendens at universitetene deltar innenfor hele spekteret av programmer, mens høyskolenes deltagelse er mer spredt. Høyskolene i Oslo, Akershus og Bodø utmerker seg derimot med bred deltagelse.

Det kan synes som om institusjonene satser innenfor ulike programmer. NTNU har flest prosjekter innenfor Nordic Master-programmet. Universitetet i Oslo har flest innenfor Nord-Amerika-programmet, og UiB i Bergen har flest innenfor Erasmus Mundus og NUFU-programmet. UiO synes å ha satset lite på Erasmus Mundus, sammenlignet med UiB og NTNU. UiBs mange NUFU-prosjekter kan ses i sammenheng med at utviklingsforskning er ett av to hovedsatsingsfelt ved institusjonen. UiB har også bred deltagelse i NOMA-programmet og ett prosjekt finansiert gjennom Norads kulturutdanningsprogram. Norges idrettshøgskole markerer seg særlig innenfor Erasmus Mundus, og Norges veterinærhøgskole og UMB innenfor NUFU-programmet. Som i UiBs tilfelle må dette ses i sammenheng med institusjonenes faglige satsinger, og at jordbruk, miljø og ressursutnyttelse naturlig faller inn under programmets utviklingsprofil.¹⁰ Nordnorske institusjoner har tradisjoner for å samarbeide med Russland, noe som gjenspeiles i oversikten. Universitetet i Nordland deltar i to prosjekter finansiert gjennom Russlandsprogrammet og ett prosjekt finansiert gjennom programmet for nordisk-russisk samarbeid. Høyskolene i Finnmark og Harstad deltar med to prosjekter hver i programmet for nordisk-russisk samarbeid.

Nordic Master omfatter tildelinger i 2007, 2009 og 2010 (Kunsthøgskolen i Oslo og Universitetet i Stavanger har siden valgt å trekke seg fra sine respektive prosjekter, men de øvrige er aktive studieprogrammer eller i oppstartsfasen), Nordplus omfatter aktive prosjekter i 2010, Erasmus IP omfatter aktive prosjekter i 2010, Erasmus Mundus omfatter aktive partnerskap per mars 2011, Nord-Amerika-programmet omfatter programperioden 2008-2011, Russlandsprogrammet omfatter programperioden 2007-2010, Nordisk-russisk samarbeidsprogram omfatter tildeling for aktiviteter i 2010, Eurasia-programmet omfatter tildelinger for 2007-2010 og for 2010-2015, NUFU-programmet omfatter ordinær tildeling for 2007-2011 og særtildelingen NUFU Gender for 2009/10, NOMA-programmet omfatter programperioden 2006-2014, og Norads kulturutdanningsprogram omfatter prosjekter i 2009/10.

¹⁰ NOMA- og NUFU-programmene har vært evaluert og det er usikkert hvilken form disse programmene vil få i fremtiden, og hvordan de vil administreres.

Tabell 4.2 Institusjonenes deltagelse i programmer for internasjonalt utdanningsamarbeid

Statlige høyskoler	Nordic Master	Nordplus	Erasmus IP	Erasmus Mundus	Nord-Amerika	Russland	Nordisk-russisk	Eurasia	NUFU	NOMA	Norad kultur
Høgskolen i Akershus		7	1	1	2					1	
Høgskolen i Bergen		16			4					2	
Høgskolen i Bodø		9			2	2	1	1	2		
Høgskolen i Buskerud		3			1						
Høgskolen i Finnmark		8			1		2				
Høgskolen i Gjøvik		4		1							
Høgskolen i Harstad		4					2				
Høgskolen i Hedmark		7								1	1
Høgskolen i Lillehammer		1									
Høgskolen i Molde		1			1			1		1	
Høgskolen i Narvik		1									
Høgskolen i Nesna		3									
Høgskolen i Nord-Trøndelag		6									
Høgskolen i Oslo		25		2	3				2	4	
Høgskolen i Sogn og Fjordane		3									
Høgskolen Stord/Haugesund		5									
Høgskolen i Sør-Trøndelag		14					1				
Høgskolen i Telemark		10			1			2		1	
Høgskolen i Vestfold		5			1						
Høgskolen i Volda		4	2								
Høgskolen i Østfold		6	1								
Høgskolen i Ålesund		1									
Kunsthøgskolen i Bergen		2									
Kunsthøgskolen i Oslo	1	5	2								1
Samisk høyskole		1									
Universiteter											
Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet	6	22	1	3	3	1			10	14	
Universitetet for miljø- og biovitenskap	2	1	1	1	1			1	9	4	

Universitetet i Agder	1	14			3			1	1	1	1
Universitetet i Bergen	3	30		4	2		1	1	19	12	1
Universitetet i Oslo	3	39		1	6	1	1	3	10	12	
Universitetet i Stavanger	1	18	1	1	4	2	1	1	1	1	1
Universitetet i Tromsø	2	28		1	4		1	1	2	1	1
Statlige vitenskaplige høyskoler											
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo		2								2	
Norges handelshøgskole		2									
Norges idrettshøgskole		1		3	1						
Norges musikkhøgskole		6			1			1			1
Norges veterinærhøgskole		1							2		
Private vitenskaplige høyskoler											
Det teologiske menighetsfakultet		2									
Handelshøgskolen BI		2									
Private høyskoler											
Ansgar teologiske høgskole		1									
Barratt Due musikk institutt		1									
Bergen arkitektskole					1						
Betanien diakonale høgskole		1									
Diakonhjemmet Høgskole		2									
Dronning Mauds Minne		1									
Haraldsplass diakonale høgskole		2			1						
Høgskolen Diakonova		2			1						
Lovisenberg diakonale høgskole		4									
Mediehøgskolen Gimlekollen		1									
Norges informasjonsteknologiske høgskole		1									

4.2.3 Utvekslings samarbeid

Utvekslingssamarbeid gjennom institusjonelle avtaler er også en indikator på institusjonelt samarbeid som involverer både studentorganisasjoner og faglig og administrativt personale. Tabell 4.3 viser samlet utvekslingsfaktor ved norske institusjoner. Samlet utvekslingsfaktor er beregnet ved at antall utreisende og innreisende utvekslingsstudenter er lagt sammen og sammenholdt med det totale antallet registrerte studenter ved institusjonen. Utvekslingsfaktoren gir slik et bilde av det totale antallet mobile studenter tilknyttet institusjonen som andel av alle studenter ved institusjonen.

Norges handelshøyskole har den høyeste samlede utvekslingsfaktoren. Inn- og utreisende utvekslingsstudenter utgjorde i 2010 litt over 20 prosent av studenttallet ved institusjonen. Kunsthøgskolen i Bergen følger tett etter, med en samlet utvekslingsfaktor på 19 prosent. Blant de statlige høgskolene er det Høgskolen i Volda som ligger på topp, med en samlet utvekslingsfaktor på 5,3 prosent. Deretter følger høyskolene i Bergen og Oslo, begge med en utvekslingsfaktor på 4,9 prosent. Blant universitetene ligger NTNU og UiB på topp, begge med en samlet utvekslingsfaktor på 8,4 prosent. Blant de private er det BA, BI og DMMH som ligger på topp med utvekslingsfaktor på hhv 10,5 prosent, 6,3 prosent og 5 prosent.

Tabell 4.3 Utvekslingsfaktor ved norske institusjoner

	Utvekslingsfaktor (2010)
HiAk	2,0
HiB	4,9
HiBo	3,0
HBu	4,4
HiFm	2,6
HiG	2,4
HiH	4,3
HiHe	2,6
HiL	3,7
HiN	4,2
HiNe	0,4
HiNT	0,4
HiO	4,9
HISF	2,4
HiST	2,5
HiT	2,7
HiVe	2,0
HiVo	5,3
HiØ	2,1
HiÅ	3,4
HSH	4,5
SH	3,2
Gj.snitt SH	3,3
NTNU	8,4
UMB	5,3
UiA	5,6
UiB	8,4
UiO	6,3
UiS	4,1
UiTø	4,8
Gj.snitt U	6,6

	Utvekslingsfaktor (2010)
AHO	10,5
HiMolde	3,2
NHH	20,2
NIH	4,4
NMH	4,7
NVH	3,4
Gj.snitt SVH	10,9
KHIB	19,0
KHIO	5,2
Gj.snitt KHS	10,5
MF	1,3
BI	6,3
MHS	1,4
Gj.snitt PVH	5,8
ATH	0
BDM	3,9
BA	10,5
BDH	0
BH	0
EH	0
DH	1,0
DMMH	5,0
FM	0
HDH	2,2
Staff.	0
HLB	0
HD	0,2
HLT	0
LDH	3,6
CK	1,3
MG	0
NITH	0
NLA	0,7
RS	0
Gj.snitt PH	1,6
Gj.snitt	5,2

4.3 Internasjonalt forskningssamarbeid

Andelen internasjonalt samforfatterskap på vitenskapelige publikasjoner er en indikator på omfanget av internasjonalt forskningssamarbeid. Aksnes (2009) har gjort en analyse av norsk sampublisering i årene 2005 og 2008 på oppdrag fra Forskningsrådet. Analysen fokuserer både på totaltall for Norge, og på tall for de enkelte institusjonene. I tabell 4.4 er antall og andel artikler med internasjonalt samforfatterskap rangert etter de 20 landene norske forskere hyppigst hadde publiseringssamarbeid med i 2008.

Tabell 4.4 Antall sampublikasjoner, andel av norsk internasjonalt samforfatterskap og samarbeidsindeks per samarbeidende land i 2005 og 2008

	2005			2008		
	Ant. publikasjoner	Andel av norsk prod.	Samarb. indeks	Ant. publikasjoner	Andel av norsk prod.	Samarb. indeks
USA	928	13,9	56	1211	14,0	60
Storbritannia	705	10,5	161	880	10,2	163
Sverige	602	9,0	632	849	9,8	752
Tyskland	446	6,7	105	629	7,3	122
Danmark	432	6,5	855	532	6,1	828
Frankrike	348	5,2	115	458	5,3	120
Nederland	292	4,4	221	394	4,5	235
Italia	238	3,6	106	368	4,2	124
Canada	242	3,6	100	337	3,9	107
Finland	258	3,9	557	302	3,5	523
Spania	185	2,8	109	246	2,8	99
Sveits	150	2,2	159	215	2,5	173
Australia	129	1,9	85	205	2,4	94
Russland	137	2,0	100	169	2,0	103
Belgia	119	1,8	162	166	1,9	174
Østerrike	94	1,4	189	160	1,8	244
Japan	78	1,2	18	145	1,7	31
Polen	111	1,7	143	134	1,5	116
Kina	58	0,9	15	128	1,5	19
Hellas	63	0,9	148	88	1,0	141

Merknad: Samarbeidsindeksen er et mål på hvor stort omfanget av samforfatterskap med det enkelte land er relativt til landets andel av verdens publisering

Kilde: NIFU STEP/Thomson Reuters National Citation Report

Mønsteret er relativt stabilt med små endringer fra 2005 til 2008. Det er de samme landene som dominerer norsk internasjonalt samforfatterskap begge år, dvs. USA, Storbritannia og Sverige, i den rekkefølgen. Norske forskere sampubliserer desidert mest med forskere fra våre naboland Danmark, Sverige og Finland. Selv om USA er klart på topp i omfang av samforfatterskap, er omfanget likevel langt mindre enn hva USAs størrelse som forskningsnasjon skulle tilsi.

Brutt ned på universitetene er bildet i all hovedsak det samme som på nasjonalt nivå, men med noe variasjon mellom institusjonene (tabell 4.5)

Tabell 4.5 Andel per samarbeidsland av totalt antall internasjonalt samforfattede artikler ved universitetene i 2008.

	UiO	UiB	NTNU	UiTø	UMB	UiS	UiA
USA	16,6	14,8	11,5	12,6	8,6	11,2	3,4
Storbritannia	7,6	11,8	8,3	9,4	8,6	5,3	5,2
Sverige	7,7	8,8	5,7	12,1	7,0	7,9	5,2
Tyskland	6,0	8,7	4,2	7,5	2,8	3,3	0,0
Danmark	4,9	6,4	2,5	7,5	7,0	3,3	6,9
Frankrike	5,4	4,6	4,7	6,3	3,3	1,3	0,0
Nederland	3,0	4,9	4,7	4,3	1,9	0,7	6,9
Italia	3,2	3,3	3,5	6,0	2,3	1,3	5,2
Canada	2,5	3,0	2,9	6,0	3,3	2,6	5,2
Finland	2,6	3,0	1,4	4,3	4,0	2,0	3,4
Spania	2,5	2,5	1,9	4,0	1,6	2,0	1,7
Sveits	2,4	1,9	1,9	2,2	0,7	0,0	0,0
Australia	2,2	2,1	1,8	0,6	2,3	3,9	0,0
Russland	1,9	2,0	1,1	4,2	1,4	0,0	0,0
Belgia	1,8	1,4	1,3	1,5	0,7	1,3	1,7
Østerrike	1,3	2,4	1,3	0,6	1,4	0,0	0,0
Japan	2,1	1,7	1,8	2,1	1,4	0,0	0,0
Polen	1,7	1,3	0,8	1,9	0,7	0,7	0,0
Kina	1,3	1,8	1,6	1,6	1,6	0,0	0,0
Hellas	0,4	0,7	0,7	2,2	0,2	0,7	0,0

Kilde: NIFU STEP/Thomson Reuters National Citation Report

USA-profilen er særlig sterk ved UiO og UIB. Storbritannia utmerker seg som et særlig viktig samarbeidsland for forskere ved UiB. NTNU-forskerne samarbeider lite med Danmark sammenliknet med de øvrige universitetene. Ved UiT utgjør "Nordkalott"-nasjonene Sverige, Canada, Finland og Russland viktigere samarbeidspartnere enn ved noen av de andre universitetene. For UiS og særlig UiA er tallene over antall internasjonalt samforfattede artikler små.

Tabell 4.6 viser utviklingen i andelen artikler indeksert av Thomson Reuters¹¹ med internasjonalt samforfatterskap ved universitetene og de vitenskapelige høyskolene. Universitetssykehusene er inkludert i tallene for universitetene. Her framgår det at i 2009 var i gjennomsnitt mer enn halvparten av artiklene både ved universiteter og vitenskapelige høyskoler med internasjonalt samforfatterskap. Bortsett fra i året 2008 har universitetene i snitt en noe høyere andel internasjonalt samforfatterskap enn de vitenskapelige høyskolene.

¹¹ Thomson Reuters eier ISI-databasen, som er en av de to viktigste internasjonale kildene for undersøkelser av vitenskapelig publisering, for eksempel omfang, siteringer og samarbeidsmønstre.

Tabell 4.6 Prosentandel artikler med internasjonalt samforfatterskap 2004-2009

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
NTNU	46	42	41	46	46	47
UMB	44	44	47	52	48	52
UiA	28	44	51	57	47	53
UiB	56	53	57	58	58	58
UiO	52	50	51	53	50	53
UiS	45	47	40	35	39	39
UiT	46	52	51	52	51	56
Gj.snitt, univ.	51	49	50	52	51	53
NHH	43	44	30	33	44	57
NIH	34	35	51	53	58	47
NVH	49	49	47	46	55	52
HIMo	67	57	38	53	35	46
Gj.snitt, vit.høysk.	45	45	45	45	53	51

Kilde: NCR Norway 2009 / NIFU

Det er imidlertid store variasjoner både mellom institusjonene og over tid. Blant de fire bredde-universitetene ligger UiB klart på topp hvert år. UiO og UiT følger deretter, med UiT noe foran UiO de siste par årene. NTNU ligger hvert år noe lavere enn de andre tre, varierende fra 41 til 47 prosent internasjonalt samforfatterskap. UMB går litt opp og ned, men har jevnt over hatt en høyere andel enn NTNU. Ved universitetene som helhet går andelen internasjonalt samforfatterskap litt opp og ned i seksårsperioden, men den er i snitt noe høyere de tre siste årene enn de tre første. Hvis vi ser på tallene for de fire store universitetene uten universitetssykehusene er bildet omtrent det samme: UiB har høyest andel internasjonalt samforfatterskap, NTNU lavest, og UiO/UiT ligger midt i mellom.

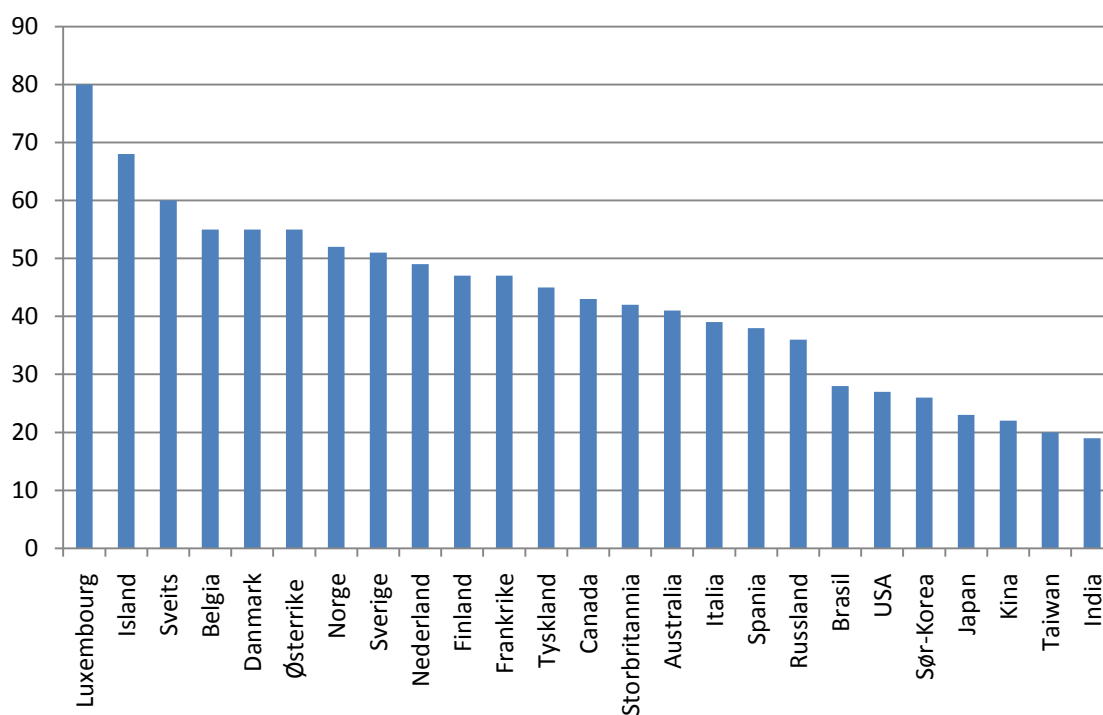
Det er verdt å merke seg den avvikende utviklingen ved de to nye universitetene i Agder og Stavanger. UiA har hatt en svært kraftig økning i andelen internasjonalt samforfatterskap. UiS ligger jevnt over lavere på andelen internasjonalt samforfatterskap i slutten av perioden enn i begynnelsen, og også markert lavere enn UiA de siste årene. Imidlertid er antallet Thomson Reuters-indekserte artikler ved disse to institusjonene så pass lavt at det ikke bør trekkes veldig bastante konklusjoner om utviklingen.

Også tallene for de vitenskapelige høyskolene baserer seg på et relativt beskjedent antall artikler. Hovedbildet er likevel at andelen internasjonalt samforfatterskap har ligger stabilt rundt 45 prosent ved disse institusjonene samlet, med unntak for de to siste årene, hvor andelen har gjort et hopp til over 50 prosent.

Antallet artikler med internasjonalt samforfatterskap har vokst kraftig i løpet av disse årene. Mens om lag 2 550 artikler ved de undersøkte institusjonene oppsto som resultat av internasjonal sampublisering i 2004, er tilsvarende tall for 2009 hele 4 350 artikler. Noe av veksten kan nok skyldes utvidet datagrunnlag i den bibliometriske basen, og noe også utvidet sampublisering mellom norske institusjoner, da artikler i slike tilfeller vil bli telt mer enn en gang. Størsteparten av veksten gjenspeiler likevel trolig en reell vekst i publiseringsomfanget med utlandet. Det innebærer at det i det norske universitetssystemet publiseres langt mer i samarbeid med utenlandske forskere i dag enn for seks år siden enn tallene for andel internasjonalt samforfatterskap alene tyder på.

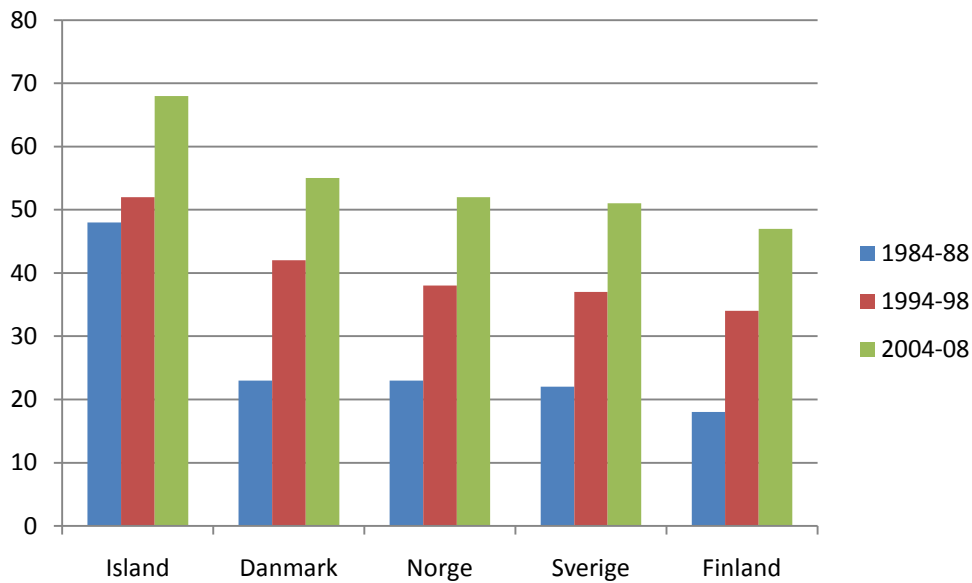
En studie fra det nordiske bibliometrinettverket Noria-Net (Nordforsk, 2010B) viser at andelen artikler med internasjonalt samforfatterskap i de nordiske landene ligger forholdsvis høyt i internasjonal sammenheng, (figur 4.2). Generelt er andelen internasjonalt samforfattede artikler høyere i små enn i store land. For eksempel har Japan og USA henholdsvis 23 og 27 prosent samforfattede artikler i perioden 2004-2008, tilsvarende tall for Island og Luxembourg er 68 og 80 prosent. Hovedforklaringen er at forskere i små land i større grad må søke seg ut over egne landegrenser for å oppnå tilgang til viktig infrastruktur og kompetanse. Over tid ser vi imidlertid at andelen internasjonalt samforfatterskap øker i nesten alle land, også de som i utgangspunktet lå lavt på denne indikatoren. Noen land skiller seg ut fra det generelle mønsteret – bl.a. Brasil, Kina, Sør-Korea og Taiwan. Dette kan delvis forklares med at Thomson Reuters database er utvidet med mange nye tidsskrifter fra disse landene. Figur 4.3 viser andelen internasjonalt samforfattede artikler i de fem nordiske landene i tre fireårsperioder med 10 års mellomrom. Trenden mot økt internasjonalt samforfatterskap gjør seg gjeldende i alle hovedfagområder, også humaniora og samfunnsvitenskap, hvor over 30 prosent av alle artiklene i verden i 2008 var resultat av samarbeid på tvers av landegrenser, mot under 15 prosent i 1984.

Figur 4.2 Andelen (%) internasjonalt samforfattede artikler per land i perioden 2004-08

Kilde: Thomson Reuters/NordForsk/Noria-Net

Figur 4.3 Andelen (%) internasjonalt samforfattede artikler per nordiske land i tre ulike tidsperioder

Kilde: Thomson Reuters/NordForsk/Noria-Net

Hvis vi ser på hvilke land forskere fra de nordiske landene hyppigst sampubliserer med, avtegner det seg et ganske likt bilde på tvers av landene. I perioden 2004-08 samarbeidet forskere i alle de fem landene mest om publisering med forskere fra USA, og med unntak for Island nest mest med forskere fra Storbritannia. Islendingene sampubliserte nest mest med svenske forskere. Generelt er islandske forskere sterkere orientert mot Norden for øvrig enn forskerne fra de andre nordiske landene. For finner og nordmenn framsto svenske forskere som de tredje mest attraktive samarbeidspartnere. Dansker og svensker sampubliserte på sin side tredje mest med tyske forskere.

Utviklingen over tid i hvilke land og regioner nordiske forskere sampubliserer med viser også et ganske ensartet mønster på tvers av landegrensene. For alle landene betyr sampublisering med andre nordiske land andelsmessig stadig mindre. På midten av 80-tallet var for eksempel mer enn hver fjerde norske artikkel med internasjonalt samforfatterskap publisert i samarbeid med andre nordiske forskere. Tilsvarende tall for perioden 2004-2008 er mindre enn hver femte. Likevel er tallet på nordisk samforfattede artikler høyere i dag, grunnet både veksten i antall artikler generelt og andelen internasjonalt samforfattede artikler spesielt. Nord-Amerika og Russland er også regioner/land som relativt sett går tilbake som andel av internasjonal sampublisering i alle de nordiske landene. Vest-Europa (utenom Norden), Asia og Latin-Amerika øker derimot i betydning. Vest-europiske land står nå for mellom 40 og 45 prosent av de internasjonalt samforfattede artiklene i alle de nordiske landene utenom Island. Det kan være grunn til å anta at EUs forskningssamarbeid har bidratt til å styrke Vest-Europas betydning som samarbeidsregion for nordiske land. Til tross for at flere sterkt voksende forskningsnasjoner befinner seg i Asia og Latin-Amerika utgjør disse regionene stadig bare mellom fem og ti prosent av de internasjonale sampublikasjonene i nordiske land.

4.4 Internasjonalisering hjemme

Ettersom målet med internasjonalisering er økt kvalitet, blir det viktig å sikre at også ansatte og studenter som ikke reiser til utlandet, får internasjonale impulser. Det er derfor et mål at utdanningen og forskningen i Norge skal bli mer internasjonalt orientert. Dette kan skje på flere måter, som tilstedeværelse av utenlandske forskere, lærere og studenter, bruk av fremmedspråk, internasjonal litteratur og internasjonale tema i utdanning og forskning.

4.4.1 Fremmedspråklige studietilbud

Det er rapportert om en betydelig vekst i antall fremmedspråklige, primært engelskspråklige studietilbud ved norske institusjoner de senere år. Tabell 4.7 viser utviklingen siden 2007 og omfatter alle fremmedspråklige studietilbud, kurs og kursmoduler som er rapportert. 2007 var det første året man lagde en oversikt over fremmedspråklige tilbud, og den kraftige økningen mellom 2007 og 2008 skyldes ganske sikkert mangelfull rapportering det første året. Av de 45 institusjonene som er listet i tabellen, er det kun syv som rapporterer en nedgang fra 2009 til 2010. Størst har nedgangen vært ved Høgskolen i Bodø, etterfulgt av Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo. Størst har veksten vært ved Universitetet i Bergen. Klart flest fremmedspråklige studietilbud er det NTNU som rapporterer. Handelshøgskolen BI har også et betydelig antall fremmedspråklige tilbud.

Tabell 4.7 Fremmedspråklige studietilbud ved norske institusjoner

Statlige høyskoler	2007	2008	2009	2010	Endring 2009 til 2010
Høgskolen i Akershus			3	8	5
Høgskolen i Bergen		6	48	56	8
Høgskolen i Bodø	85	105	164	136	-28
Høgskolen i Buskerud	24	21	14	30	16
Høgskolen i Finnmark	1	10	5	19	14
Høgskolen i Gjøvik	30	37	47	54	7
Høgskolen i Harstad		7	6	3	-3
Høgskolen i Hedmark	20	39	34	41	7
Høgskolen i Lillehammer	1	7	6	6	0
Høgskolen i Nesna		1		1	
Høgskolen i Oslo	69	88	82	82	0
Høgskolen i Sogn og Fjordane	20	27	29		
Høgskolen Stord/Haugesund	17	23	20	20	0
Høgskolen i Sør-Trøndelag	14	17	23	23	0
Høgskolen i Telemark	47	44		46	
Høgskolen i Vestfold	9	18	19		
Høgskolen i Volda	32	37	16	12	-4
Høgskolen i Østfold	21	23	22	34	12
Høgskolen i Ålesund			4		
Høgskolen Stord/Haugesund	17	23	20	20	0
Kunsthøgskolen i Bergen		12	12	12	0
Kunsthøgskolen i Oslo	20	24			
Samisk høgskole		35	57		

Universiteter					
Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet	656	762	1040	1106	66
Universitetet for miljø- og biovitenskap	228	221	237	235	-2
Universitetet i Agder	103	153	156	171	15
Universitetet i Bergen	131	174	195	341	146
Universitetet i Oslo	441	444	477	495	18
Universitetet i Stavanger	71	96	125	149	24
Universitetet i Tromsø	60	256	348	362	14
Statlige vitenskaplige høyskoler					
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo	5	39	30	8	-22
Høgskolen i Molde	59	57	60	66	6
Norges handelshøgskole		114	164	156	-8
Norges idrettshøgskole	8	7	2		
Norges veterinærhøgskole	13	17	9		
Private vitenskaplige høyskoler					
Det teologiske menighetsfakultet	12	11	13	15	2
Handelshøgskolen BI	168	227	208	265	57
Misjonshøgskolen		3	3		
Private høyskoler					
Dronning Mauds Minne		2	4	1	-3
Fjellhaug misjonshøgskole	1	2			
Høgskolen for ledelse og teologi				4	
Lovisenberg diakonale høyskole	4	7			
Mediehøgskolen Gimlekollen				1	
Norsk Lærerakademi	8	8	9	5	-4
Rudolf Steinerhøgskolen	1	2	1	4	3
Totalt	2379	3183	3692	3967	275

Kilde: DBH

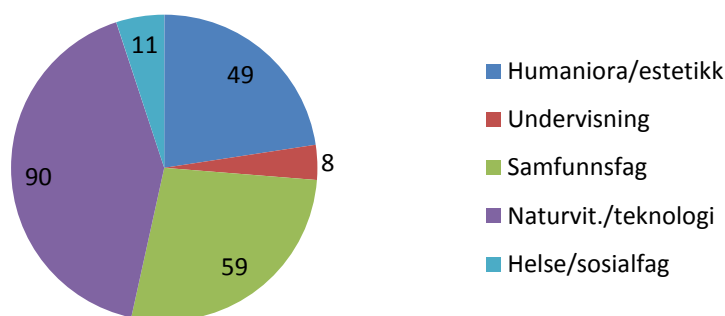
På nettstedet www.studyinnorway.no gis en oversikt over engelskspråklige mastergradsprogrammer som tilbys ved norske institusjoner. Denne er gjengitt i tabell 4.8. Universitetet i Oslo har klart flest tilbud, mens Universitetet i Bergen og NTNU ligger ganske jevnt. Blant høyskolene utmerker Høgskolen i Oslo seg. Høgskolen i Bodø plasserte seg også i tet i 2010 blant høyskolene med mange engelskspråklige masterprogram.

Tabell 4.8 Engelskspråklige mastergradsprogrammer ved norske institusjoner

Statlige høyskoler	Antall
Høgskolen i Bodø	6
Høgskolen i Buskerud	1
Høgskolen i Gjøvik	3
Høgskolen i Hedmark	1
Høgskolen i Molde	4
Høgskolen i Oslo	6
Høgskolen i Telemark	3
Høgskolen i Vestfold	3
Høgskolen i Østfold	1
Høgskolen i Ålesund	2
Kunsthøgskolen i Bergen	2
Universiteter	
Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet	31
Universitetet for miljø- og biovitenskap	14
Universitetet i Agder	6
Universitetet i Bergen	30
Universitetet i Oslo	45
Universitetet i Stavanger	10
Universitetet i Tromsø	22
Statlige vitenskaplige høyskoler	
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo	3
Norges handelshøgskole	6
Norges musikkhøgskole	5
Norges veterinærhøgskole	
Private vitenskaplige høyskoler	
Det teologiske menighetsfakultet	2
Handelshøgskolen BI	9
Misjonshøgskolen	2
Private høyskoler	
Diakonhjemmet Høgskole	1
Norsk Lærerekademi	1
Totalt	219

Figur 4.4 viser hvordan de engelskspråklige mastergradsprogrammene fordeler seg på ulike fagområder. Størst er kategorien naturvitenskap/teknologi. Deretter følger økonomi/administrasjon/samfunnsfag/juss. Innenfor denne kategorien er business- og management-studier klart dominerende, med 28 mastergradsprogrammer. Den tredje største kategorien er humaniora/estetikk. Kategorien inkluderer kunsthøgskolen, arkitektur og teologi. Kategorien helse/sosialfag omfatter her kun medisin.

Figur 4.4 Faglig fordeling av engelskspråklige mastergradsprogrammer

4.4.2 Utenlandske studenter i Norge

I DBH registreres studenter med utenlandsk statsborgerskap og utvekslingsstudenter/kvotestudenter, men ingen av disse kategoriene gir et fullgodt bilde av antallet innreisende studenter. Utenlandsk statsborgerskap betyr ikke nødvendigvis at studenten har kommet i studieøyemed, det kan dreie seg om personer med varig opphold og innvandrere som har beholdt sitt opprinnelige statsborgerskap. Kategorien utvekslingsstudenter/kvotestudenter omfatter kun studenter under Kvoteordningen og studenter under utvekslingsavtale, på opphold av minimum tre måneders varighet. Kategorien fanger ikke opp studenter som kommer utenom utvekslingsavtaler eller for å ta en hel grad. Fram til 2008 gir Utlendingsdirektoratets statistikk over innvilgede oppholdstillatelser i studieøyemed et ganske godt bilde av antall innreisende studenter. Studenter fra EU/EØS-området er ikke lenger pliktig å søke om oppholdstillatelse, og UDIs statistikk gir nå kun en oversikt over studenter fra land utenfor dette området. For å få et mest mulig presist bilde av antall innreisende studenter må flere kilder ses i sammenheng. Vi vil i det følgende se nærmere på innkommende utvekslingsstudenter, studenter med utenlandsk statsborgerskap og oppholdstillatelser gitt i studieøyemed av UDI.

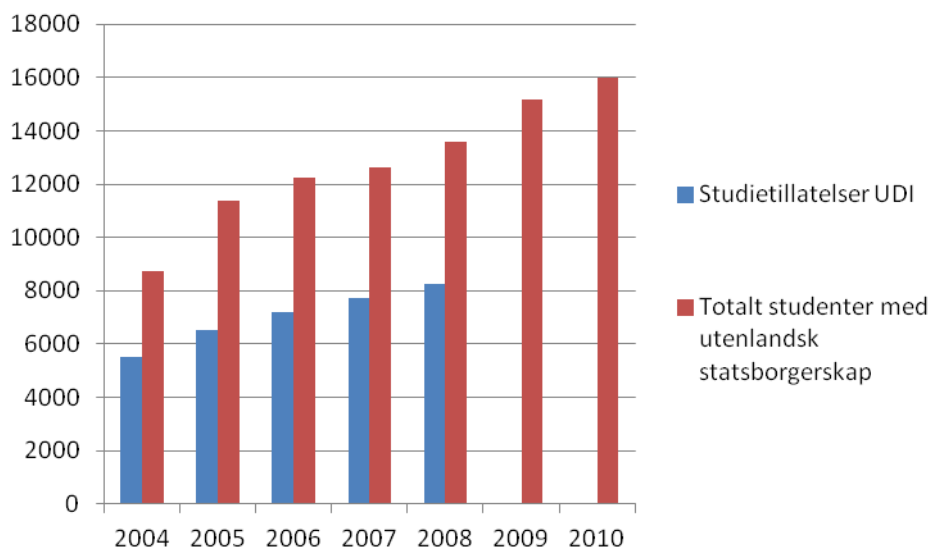
Plikten til å søke oppholdstillatelse gjaldt tidligere alle studenter som oppholdt seg i Norge utover tre måneder, med unntak av de nordiske studentene. De aller fleste studentene som kom til Norge fra EU/EØS-området var trolig omfattet av registreringsplikten, ettersom opphold gjennom Erasmus-programmet er på minimum tre måneder. Antallet personer som ble innvilget oppholdstillatelse i studieøyemed steg årlig, fra 5494 i 2004 til 8260 i 2008. I tillegg kom de nordiske studentene. I 2008 var det et sted mellom 850 og 1100 nordiske studenter i Norge.¹² Det er dermed rimelig å anslå at det samlet var mellom 9100 og 9300 innreisende utenlandske studenter i Norge i 2008. Dette tallet ligger mellom antallet studenter med utenlandsk statsborgerskap (totalt 13989 høsten 2008) og antallet innkommende utvekslingsstudenter (totalt 4757 i 2008).

Ettersom plikten til å søke oppholdstillatelse falt vekk, gir ikke lenger UDIs statistikk et godt bilde av studentmobiliteten til Norge. Utviklingen i antallet utenlandske studenter registrert i DBH gir imidlertid et inntrykk av situasjonen etter 2008. Om man legger anslaget for 2008 til grunn, er det rimelig å anta at to tredjedeler av studentene som er registrert i DBH med utenlandsk statsborgerskap, er innreisende studenter. For 2010 vil et rimelig anslag da ligge på mellom 10 600 – 10 700 innreisende studenter.

¹² I følge Nordisk statistisk årbok var det i 2008 om lag 850 nordiske studenter i Norge, mens DBH har registrert like under 1100 dette året.

Figur 4.5 viser oppholdstillatelser i studieøyemed, gitt av UDI i perioden 2004-2008, og studenter med utenlandsk statsborgerskap registrert i DBH.

Figur 4.5 Oppholdstillatelser i studieøyemed gitt av UDI,¹³ 2004-2008 og antall registrerte studenter med utenlandsk statsborgerskap (internfinansierte høstsemesteret)¹⁴

Tabell 4.9 viser utenlandske studenter fordelt på de ti største opprinnelseslandene.¹⁵ Tyskland er klart størst, med 7,5 prosent av det totale antallet utenlandske studenter i 2010. Russland følger deretter, og også det landet der vi ser den sterkeste veksten i perioden. Sverige er det tredje viktigste opprinnelseslandet og har hatt en nesten like stor vekst som Russland.

Tabell 4.9 Utenlandske studenter i Norge, fordelt på land (ti viktigste)

	2007	2008	2009	2010	Økning 2007-10	% økning 2007-10
Tyskland	932,2	963,5	1 063,5	1 190,6	258,4	27,7
Russland	627,6	680,5	975,8	1 172,5	544,9	86,8
Sverige	546,5	520,2	835,9	1 009,0	462,5	84,6
Kina	559	574,5	686,7	675,7	116,7	20,9
Frankrike	352	400,6	488,8	522	170	48,3
Danmark	301	289,6	396	423,9	122,9	40,8
Spania	315	313	362	409,7	94,7	30,1
Iran	258,1	313,2	333,4	364,3	106,2	41,1
U S A	274,5	294	342,8	362,7	88,2	32,1
Polen	201	271,5	324,5	336,4	135,4	67,4
Andre	8107,6	8846,4	9343,9	9456,1	1348,5	16,6
Sum	12 474,5	13 467	15 153,3	15 922,9	3 448,4	27,6

Tabell V- 4.7 i vedleggsrapporten viser antall innreisende utvekslingsstudenter fordelt på institusjon. Blant de statlige høyskolene utmerker høyskolene i Bodø, Oslo, Sør-Trøndelag og Telemark seg. Høgskolen i Oslo har flest, med 263 innkommende utvekslingsstudenter i 2010.

¹³ Tallene omfatter førstegangstillatelser og fornyelser.

¹⁴ For registrerte studenter med utenlandsk statsborgerskap er det tatt utgangspunkt i høstsemesteret, unntatt for fire institusjoner i 2009. Pga feilregistreringer er det for hhv HiAk, HiVe, HiÅ og Diakonhjemmet, tatt utgangspunkt i registrerte studenter på vårsemesteret i 2009.

¹⁵ Tallene inkluderer studenter på både heltidsstudier og deltidsstudier, derav desimalene.

Blant universitetene har Universitetet i Oslo det høyeste antallet, etterfulgt av NTNU. Universitetet i Bergen ligger noe lavere sammenlignet med de to. Blant de statlige vitenskapelige høyskolene har Norges handelshøyskole flest, med 282 innreisende utvekslingsstudenter. BI har flest av de private vitenskapelige høyskolene med 451 innreisende utvekslingsstudenter. Tallene må imidlertid ses i sammenheng med størrelsen på institusjonene. Tabell 4.10 viser antall innreisende utvekslingsstudenter sett i forhold til antall registrerte egenfinansierte studenter. Bildet blir da et litt annet. Flere små høyskoler plasserer seg foran Høgskolen i Oslo, og sett i forhold til størrelsen på studentmassen er det Høgskolen i Narvik som ligger på topp: i 2010 var 4,2 prosent av antall registrerte egenfinansierte studenter innkommende utvekslingsstudenter. Blant universitetene plasserer NTNU seg på topp, tett etterfulgt av Universitetet i Bergen. Henholdsvis 4,8 og 4,7 prosent av de registrerte egenfinansierte studentene ved de to institusjonene var i 2010 utvekslingsstudenter. Universitetet i Oslo ligger noe lavere, med 3,6 prosent. Norges handelshøyskole har høyest utvekslingsfaktor for innreisende studenter av samtlige institusjoner: 8,9 prosent var i 2010 studenter på utvekslingsopphold.

Tabell 4.10 Utvekslingsfaktor innreisende studenter

	2007	2008	2009	2010
Høgskolen i Akershus	0,6	0,8	0,7	1,2
Høgskolen i Bergen	1,2	0,7	1,1	1,2
Høgskolen i Bodø	2,0	1,4	2,0	1,9
Høgskolen i Buskerud	1,1	1,0	2,2	2,1
Høgskolen i Finnmark	1,4	2,0	2,8	2,3
Høgskolen i Gjøvik	2,1	1,4	1,0	0,9
Høgskolen i Harstad	3,3	1,8	1,6	2,3
Høgskolen i Hedmark	1,4	1,1	1,3	1,8
Høgskolen i Lillehammer	1,2	1,3	1,3	1,2
Høgskolen i Narvik	3,7	4,4	2,5	4,2
Høgskolen i Nesna	0,3	0,5	1,8	0,4
Høgskolen i Nord-Trøndelag	0,6	0,2	0,2	0,2
Høgskolen i Oslo	1,5	1,9	1,9	2,1
Høgskolen i Sogn og Fjordane	1,6	1,5	1,7	1,2
Høgskolen i Sør-Trøndelag	1,0	1,1	1,0	1,5
Høgskolen i Telemark	1,7	2,2	2,0	2,4
Høgskolen i Vestfold	0,5	0,7	1,0	1,6
Høgskolen i Volda	2,7	2,3	2,7	2,0
Høgskolen i Østfold	1,4	1,5	1,8	1,5
Høgskolen i Ålesund	1,1	1,3	0,8	1,5
Høgskolen Stord/Haugesund	0,9	1,7	2,0	2,6
Samisk høyskole	1,1	0	3,2	3,2
Gjennomsnitt statlige høyskoler	1,4	1,4	1,5	1,7
Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet	3,7	3,9	4,3	4,8
Universitetet for miljø- og biovitenskap	4,3	4,3	3,9	2,5
Universitetet i Agder	2,1	1,7	2,4	2,4
Universitetet i Bergen	4,2	4,8	4,4	4,7
Universitetet i Oslo	2,8	2,9	3,3	3,6
Universitetet i Stavanger	1,3	1,6	1,8	1,9
Universitetet i Tromsø	3,3	3,6	3,5	3,0
Gjennomsnitt universiteter	3,1	3,3	3,5	3,7
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo	6,3	7,2	8,6	6,8
Høgskolen i Molde	3,4	3,3	2,8	2,9
Norges handelshøyskole	7,3	8,5	7,7	8,9

	2007	2008	2009	2010
Norges idrettshøgskole	3,8	2,4	2,0	3,0
Norges musikkhøgskole	3,7	4,9	4,0	3,2
Norges veterinærhøgskole	2,6	0,6	2,8	1,3
Gjennomsnitt statlige vitenskaplige høyskoler	5,2	5,6	5,3	5,6
Kunsthøgskolen i Bergen	11,2	9,8	9,6	10
Kunsthøgskolen i Oslo	3,7	3,1	6,0	2,4
Gjennomsnitt kunsthøyskoler	6,4	5,7	7,4	5,3
Gjennomsnitt statlige institusjoner	2,5	2,6	2,7	2,9
Det teologiske menighetsfakultet	1,3	0,9	0,8	0,7
Handelshøyskolen BI	2,3	2,4	2,8	3,1
Misjonshøgskolen	2,0	1,8	2,4	1,4
Gjennomsnitt private vitenskaplige høyskoler	2,3	2,3	2,7	2,9
Ansgar Teologiske Høgskole	0	0	0	0
Barratt Due Musikkinstitut	0	0	0	0
Bergen arkitektskole	0	2,4	4,1	6,8
Betanien diakonale høgskole	0	0	0	0
Den norske balletthøyskole	0	0	0	0
Den norske eurymihøgskole	0	0	0	0
Diakonhjemmet høgskole	0,4	0,3	0,4	0,2
Dronning Mauds Minne Høgskole	0,4	1,7	3,7	1,4
Fjellhaug misjonshøgskole	0	0	0	0
Haraldsplass diakonale høgskole	0	0	0	0
Høgskolen i Staffeldtsgate	0	0	0	0
Høgskolen for landbruk og bygdenæringar	0	0	0	0
Høgskolen Diakonova	0	0	0	0
Høgskolen for ledelse og teologi	0	0	0	0
Lovisenberg diakonale høgskole	0,1	0,1	0	0,4
Markedshøyskolen Campus Kristiania	0	0	0	0
Medieskolen Gimlekollen	0	0	0	0
Norges informasjonsteknologiske høgskole	0	0	0	0
Norsk lærerakademi	0,5	0,7	0,4	0,6
Rudolf Steinerhøgskolen	0	0	0	0
Gjennomsnitt private høyskoler	0,2	0,4	0,6	0,4
Gjennomsnitt private institusjoner	1,5	1,6	1,9	2,0
Gjennomsnitt	2,4	2,5	2,6	2,8

Kilde: DBH

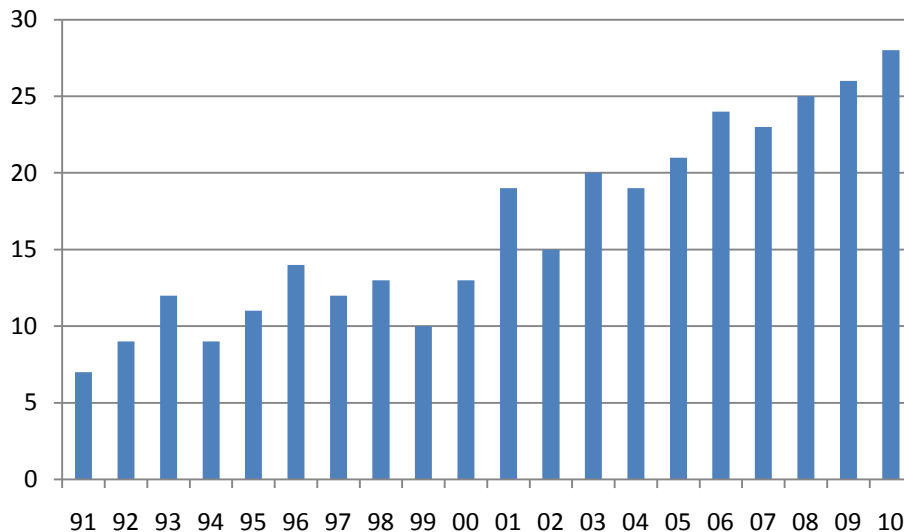
4.4.3 Utenlandske ph.d.-kandidater i Norge

Andel utenlandske statsborgere som avlegger doktorgraden i Norge nådde sitt hittil høyeste nivå i 2010, med 28 prosent, se figur 4.6. I løpet av en tjuetårsperiode er denne andelen fire-doblet.

Fordelt på fagområde er andelen utenlandske statsborgere blant doktorandene høyest i teknologi (43 prosent) og lavest i humaniora (15 prosent) i 2010. Den sterke økningen i andelen utenlandske statsborgere totalt kan først og fremst tilskrives utviklingen innen teknologi og matematikk og naturfag (MN-fag). Andelen utlendinger blant dem som tar doktorgraden har jevnt over ligget høyere i andre halvdel av siste tiår enn i første også i de øvrige fagområdene. Men veksten i løpet av tiåret har i disse områdene vært mye mer moderat, under ti prosentpoeng, mot mellom 15 og 20 i matematikk, natur- og teknologifag (MNT-fag). For eksempel lå MN-fag og medisin på om lag samme andel utenlandske statsborgere blant doktorandene i 2001, mens MN-fag lå mer enn ti prosentpoeng over medisin i 2010 (figur 4.7).

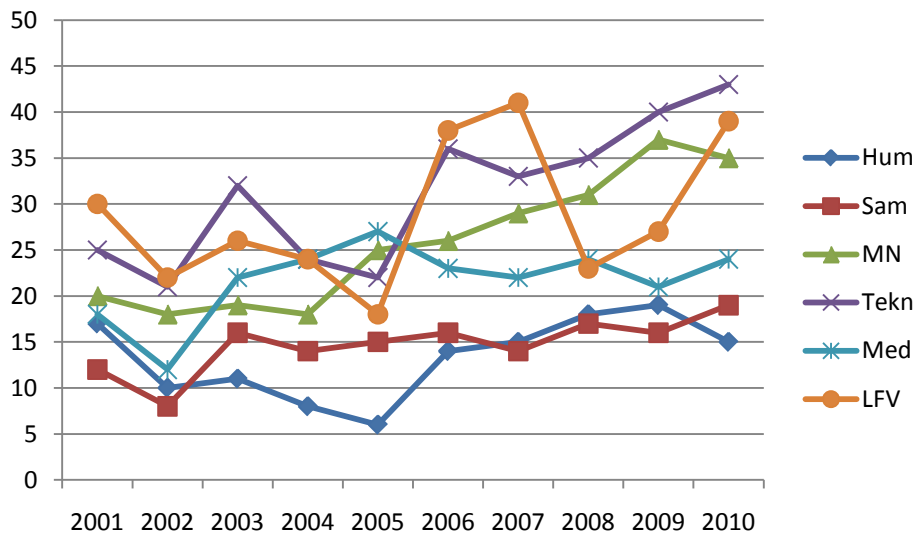
Norge ligger på topp i Norden og Baltikum målt etter andel utenlandske statsborgere blant nye doktorander, med 26 prosent i 2009 (figur 4.8). Danmark følger deretter med en andel på 20 prosent. Island og Sverige ligger omkring 17 prosent, mens Finland har en andel på 13,5 prosent utenlandske statsborgere blant sine doktorander i 2009. I Estland og Litauen er andelen under fem prosent. Det er grunn til å anta at den høye andelen utlendinger som tar doktorgrad i Norge, henger sammen med bedre vilkår for stipendiater enn i de øvrige nordiske landene. Spørsmålet er hva det betyr for rekruttering til faste stillinger og kontinuitet i norske fagmiljøer når andelen på enkelte fagområder begynner å nærme seg 50 prosent.

Figur 4.6 Andel utenlandske statsborgere blant nye doktorander 1991-2010

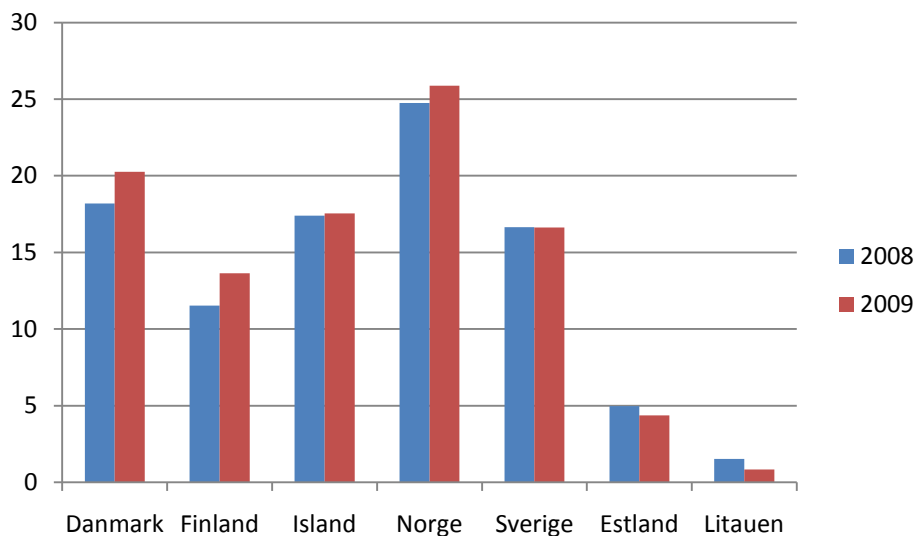
Kilde: NIFU

Figur 4.7 Andelen utenlandske statsborgere (%) blant doktorandene fordelt på fagområde 2001-2010

Kilde: NIFU

Figur 4.8 Andel utenlandske statsborgere blant nye doktorander i nordiske og baltiske land i 2008 og 2009

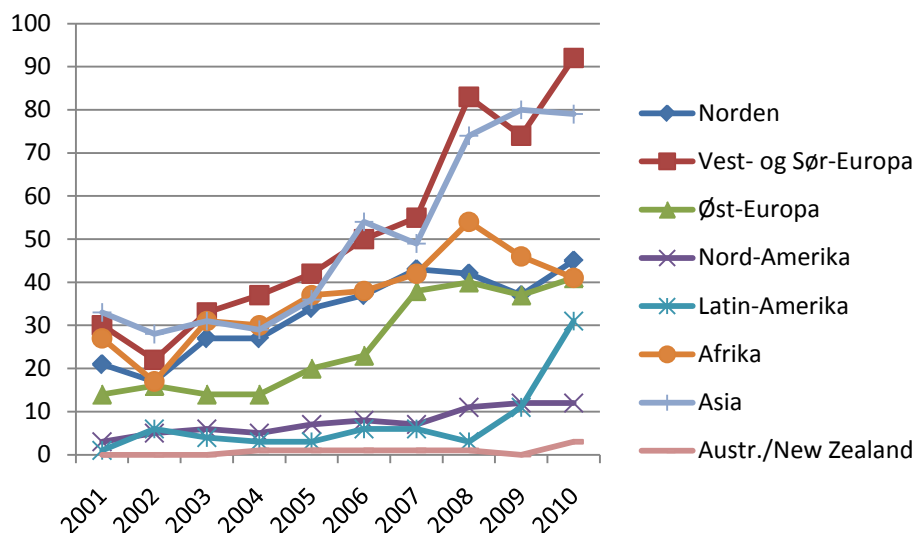
Merknad: Latviske doktorgradskandidater er ikke fordelt etter statsborgerskap

Kilde: NIFU/NORBAL

Når vi fordeler de utenlandske doktorandene etter opprinnelsesregion, utgjør personer fra Vest-/Sør-Europa og Asia de to mest tallrike gruppene (figur 4.9). 171 personer, eller temmelig nøyaktig halvparten, har sin opprinnelse i en av disse to regionene i 2010. Henholdsvis 45, 41 og 41 personer kommer fra Norden, Afrika og Øst-Europa, tilsvarende 37 prosent av totalen. Fra Latin-Amerika kom det 31 personer i 2010, eller 9 prosent av de utenlandske doktorandene. Over tid er det også doktorander med opprinnelse i Vest-/Sør-Europa og Asia som har vokst mest i antall, men i andel utgjorde asiater faktisk en noe mindre del av de utenlandske doktorandene i 2010 enn i 2001. Andelsmessig er det foruten Vest-/Sør-Europa særlig Latin-Amerika som har vokst. Veksten i andel doktorander fra denne regionen har imidlertid særlig

kommet det siste året, og det gjenstår å se om det er en varig trend. Selv om antall doktorander fra Afrika og Norden har økt de siste ti årene, er andelen med opprinnelse i disse to regionene redusert, og for Afrikas del til dels betydelig. Mens mer enn hver femte utenlandske doktorand i 2001 kom fra Afrika, er tilsvarende tall i 2010 mindre en hver åttende. Personer fra Nord-Amerika og Australia/New Zealand har hele tiåret utgjort en beskjeden del av de utenlandske doktorandene.

Figur 4.9 Antall utenlandske doktorander 2001-2010 fordelt på opprinnelsesregion.

Kilde: NIFU

4.5 Norske forskere og studenter i utlandet

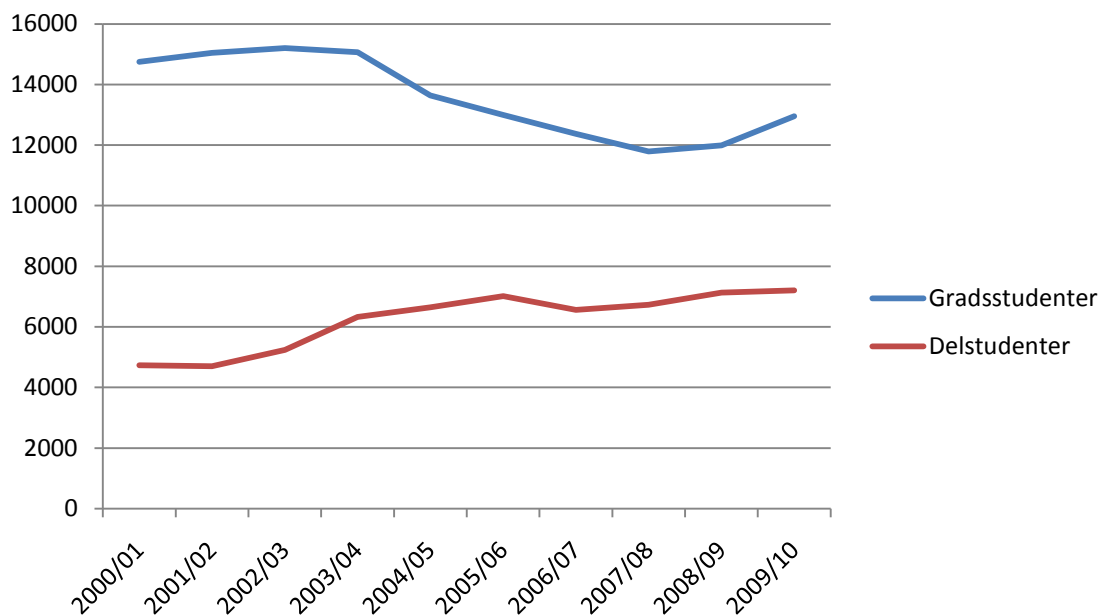
4.5.1 Norske studenter i utlandet

I Kvalitetsreformen (St.meld.nr.27 2000-2001) heter det at alle studenter som ønsker det, skal få mulighet til å studere en periode i utlandet som del av gradsstudiene i Norge. Et utenlandsopphold anses å være et gode for den enkelte student, men også komme det norske utdanningssystemet til gode, ved at internasjonale impulser bringes tilbake. Slik sett har delstudier en komplementær samfunnsverdi til gradsstudier i utlandet, som primært kommer norsk arbeidsliv til gode.

Lånekassen fører statistikk over norske gradsstudenter og delstudenter i utlandet som mottar lån og/eller stipend.¹⁶ Siden dette utgjør det store flertallet, gir Lånekassens tall et ganske presist bilde av antall norske studenter i utlandet. Figur 4.10 viser utvikling i antall gradsstudenter og delstudenter fra 2000-2001 til 2009-2010. Det har vært økning innenfor begge gruppene de siste årene, etter en periode med nedgang for gradsstudentene. I studieåret 2009-2010 var det 12 956 gradsstudenter og 7209 delstudenter med lånekassefinansiering i utlandet. Dette var en prosentvis vekst på henholdsvis åtte prosent og én prosent fra året før. Dette må ses i sammenheng med vekst i den norske studentpopulasjonen generelt. Basert på tall fra DBH for høstsemesteret var det en prosentvis vekst på 3,7 prosent fra 2008 til 2009 og på 2,1 prosent fra 2009 til 2010.

¹⁶ En gradsstudent betegner en student som tar en hel grad i utlandet, enten bachelor- eller mastergrad. En delstudent er en student som tar deler av sitt norske gradsstudium i utlandet. En utvekslingsstudent er også en delstudent, men defineres av at utenlandsoppholdet skjer gjennom institusjonsavtaler.

Figur 4.10 Norske gradsstudenter og delstudenter i utlandet

Kilde: Statens Lånekasse

Tabell 4.11 viser norske gradsstudenters destinasjonsland i studieårene 2008-2009 og 2009-2010. I 2009-2010 mottok Storbritannia, Australia og USA samlet 42,4 prosent av alle gradsstudentene i utlandet. Storbritannia mottok alene 23,8 prosent, og sammenlignet med året før var det en vekst på 16,2 prosent. Størst var veksten i Sør-Afrika, på 22 prosent. Betydelig vekst var det også i Polen og Slovakia. Samlet er tendensen at de engelskspråklige landene vedvarer å være de viktigste destinasjonene, samtidig som nye land etablerer seg som viktige destinasjoner. Størst reduksjon var det i Tyskland, som tradisjonelt har vært et viktig destinasjonsland. Nedgangen til Tyskland har vedvart over tid, og mye av dette mønsteret kan tilskrives at medisinerstudenter, som tidligere reiste til Tyskland, nå reiser til nye EU-medlemsland i Øst/Sentral-Europa, der det tilbys engelskspråklige medisinerutdanninger.

Tabell 4.12 viser norske delstudenters destinasjonsland i studieårene 2008-2009 og 2009-2010. Rundt en tredjedel reiste til de store engelskspråklige landene USA, Storbritannia og Australia. Sammenlignet med gradsstudentene er likevel konsentrasjonen til disse landene noe mindre: i 2009-2010 mottok de samlet 32,7 prosent av delstudentene, mot 42,4 prosent av gradsstudentene. USA mottok flest delstudenter (15 prosent) og hadde en vekst fra året før på 12,5 prosent. Størst var imidlertid veksten i Namibia, med 28 prosent, etterfulgt av Russland og Tanzania. Generelt er det en tendens at tilstrømmingen til afrikanske land øker. I tillegg til Namibia og Tanzania er det vekst i Sør-Afrika og Etiopia. Dette utgjør en kontrast til flere land i Europa og Asia, der det har vært en nedgang. Verdt å merke seg er nedgangen i Tyskland og Spania. Størst er imidlertid nedgangen i Kina, der det i 2009-2010 var en reduksjon i antall delstudenter på litt over 40 prosent. I India sank antallet studenter med 16 prosent og i Singapore med nærmere 15 prosent.

Tabell 4.11 Norske gradsstudenters destinasjonsland

	2008-2009		2009-2010		Endring	
	Antall	% av alle	Antall	% av alle	Antall endring	% endring
Storbritannia	2655	22	3085	23,8	430	16,2
Danmark	2153	18	2292	17,7	139	6,5
Australia	1321	11	1402	10,8	81	6,1
Polen	1091	9	1269	9,8	178	16,3
USA	913	7,6	1013	7,8	100	10,1
Sverige	817	6,8	791	6,1	-26	-3,2
Ungarn	691	5,8	698	5,4	7	1
Nederland	366	3	345	2,7	-21	-5,7
Slovakia	226	1,9	265	2	39	17,3
Tsjekkia	240	2	251	2	11	4,6
Frankrike	201	1,7	224	1,7	23	11,4
Tyskland	258	2,1	213	1,6	-45	-17,4
Canada	184	1,5	184	1,4	0	0
Irland	132	1,1	128	1	-4	-3
Spania	75	0,6	81	0,6	6	8
New Zealand	75	0,6	79	0,6	4	5,3
Italia	90	0,8	68	0,5	-22	-24
Sveits	66	0,6	68	0,5	2	3
Sør-Afrika	54	0,5	66	0,5	12	22
Andre	385	3,2	433	3,3	48	12,5
Totalt	11993	100	12955	100	962	8

Kilde: Statens Lånekasse

Kunnskapsdepartementet ba høsten 2010 SIU om å vurdere årsaker til nedgangen i studentmobilitet til Kina og India. SIU konkluderte med at det er sammensatte årsaker til nedgangen og at det er for tidlig å si hvorvidt nedgangen er kortvarig og tilfeldig eller kan anses som en trend. De internasjonale koordinatorene som SIU har vært i kontakt med, mente at nedgangen i stor grad var uttrykk for tilfeldige svingninger mellom år eller svingninger som kunne relateres til forhold ved den norske institusjonen, som opptakstall, studieplaner og lærerkapasitet. For eksempel oppga Universitetet i Oslo at det ble tatt opp tretti færre studenter på kinesiskstudiet i 2009-2010 enn året før, på grunn av ressursituasjonen. Opptak til hindi-studiet skjer kun hvert annet år. Dette vil påvirke mobilitetstallene, ettersom språkstudenter utgjør hovedtyngden av studenter fra UiO som reiser til Kina og India. Ved andre institusjoner ble det vist til strenge opptakskrav ved utenlandsopphold og derav variasjoner i studenttall fra år til år.

Selv om ingen av de internasjonale koordinatorene rapporterte om rekrutteringsproblemer, ble det pekt på forhold i Kina og India som kunne være til hinder for mobilitet. I Kina er språk en hovedbarriere. Det finnes få gode engelskspråklige studietilbud. Flere av de norske institusjonene understreket samtidig gode samarbeidsrelasjoner med kinesiske partnere. Det institusjonelle rammeverket for utveksling synes således ikke å være en hovedutfordring. Annerledes forholder det seg i India. Her er ikke språk et problem. Studentene greier seg fint med engelsk. Flere av institusjonene oppga imidlertid at de hadde få avtaler i landet, og at det var

vanskelig å finne gode indiske partnerinstitusjoner, grunnet varierende kvalitet på utdanningstilbudet og svakt utbygget mottaksapparat for utenlandske studenter.

Konkurransen om studentene er stor og valgmulighetene er blitt mange når det gjelder studie-land. Dette kan være en vel så plausibel forklaring på fluktusjonene som forhold i det enkelte destinasjonsland eller ved de norske institusjonene. Nedgangen i antall studenter som reiser til kontinentaleuropeiske land, inkludert Erasmus-studenter, kan også skyldes denne økte konkurransen fra andre og mer eksotiske land.

Tabell 4.12 Norske delstudenter destinasjonsland

	2008-2009		2009-2010		Endring	
	Antall	% av alle	Antall	% av alle	Antall endring	% endring
USA	960	13,6	1080	15	120	12,5
Australia	727	10,3	768	10,7	41	5,6
Storbritannia	453	6,4	507	7	54	11,9
Tanzania	309	4,4	362	5	53	17,1
Sør-Afrika	242	3,4	278	3,9	36	14,9
Frankrike	275	3,9	270	3,7	-5	-1,8
Danmark	256	3,6	251	3,5	-5	-1,9
Tyskland	275	3,9	241	3,3	-34	-12,4
Spania	260	3,7	235	3,3	-25	-9,6
Kina	302	4,3	181	2,5	-121	-40,1
Canada	180	2,6	173	2,4	-7	-3,9
Namibia	107	1,5	137	1,9	30	28
Russland	110	1,6	134	1,9	24	21,8
India	156	2,2	131	1,8	-25	-16
Japan	119	1,7	129	1,8	10	8,4
Singapore	141	2	120	1,7	-21	-14,9
Sverige	102	1,4	101	1,4	-1	-1
Italia	104	1,5	98	1,4	-6	-5,8
Etiopia	76	1,1	83	1,2	7	9,2
Andre	1888	26,8	1930	26,8	42	2,2
Total	7042		7209		167	2,4

Kilde: Statens Lånekasse

Tabell V-4.14 i vedleggsrapporten viser antall utvekslingsstudenter fordelt på institusjon. Tallene omfatter studenter som reiser ut på grunnlag av institusjonelle utvekslingsavtaler, som varer minst tre måneder. Blant de statlige høyskolene utmerker høyskolene i Oslo og Bergen seg. Av universitetene er det NTNU som ligger på topp, etterfulgt av Universitetet i Oslo. For å få et bilde av studentmobiliteten ved ulike institusjoner må tallene ses i sammenheng med størrelsen på institusjonene. Tabell 4.13 viser utvekslingsfaktor for utreisende studenter fordelt på institusjon. Dette betyr antall utreisende utvekslingsstudenter på årsbasis (med unntak av individbaserte avtaler og forskerutdanning) som prosentandel av antall egenfinansierte registrerte studenter ved de ulike institusjonene i høstsemesteret.

Som det framgår er utvekslingsfaktoren for utreisende studenter i snitt litt høyere ved de statlige institusjonene enn ved de private. Utvekslingsfaktoren er høyest ved statlige vitenskapelige høyskoler, etterfulgt av kunsthøyskolene. Sett i forhold til registrerte studenter reiste hen-

holdsvis 5,4 og 5,2 prosent av studentene ut i 2010 ved disse institusjonene. Ved universitetene var gjennomsnittet 3 prosent og ved de statlige høyskolene 1,6 prosent. Lavest utvekslingsfaktor hadde de private høyskolene, i snitt 1,1 prosent. Norges handelshøgskole har den klart høyeste utvekslingsfaktoren for utreisende studenter, og drar opp snittet i kategorien statlige vitenskaplige høyskoler. De øvrige institusjonene i denne kategorien ligger på nivå med statlige høyskoler. Nest høyest utvekslingsfaktor har Kunsthøgskolen i Bergen. Også denne institusjonen trekker opp snittet i sin kategori. Det kan med andre ord se ut som det er forhold ved disse institusjonene som er utslagsgivende, snarere enn karakteristika ved institusjonskategorien. Ved Norges handelshøgskole har det vært arbeidet systematisk med internasjonalisering og mobilitet, som ledd i institusjonsutviklingen.

Sammenligner vi universitetssektoren med høyskolesektoren er det en tendens at universitetene jevnt over har en høyere utvekslingsfaktor enn de fleste høyskolene. Det indikerer at også institusjonstype kan spille en rolle. Det kan for eksempel tenkes at rammeplanene og praksisperiodene innenfor profesjonsstudiene ved høyskolene er noe mindre fleksible med tanke på utveksling enn en del universitetsstudier. Men det finnes også høyskoler som er på nivå med universitetene. Det gjelder høyskolene i Bergen, Oslo, Lillehammer og Volda. Høgskolen i Bergen har en utvekslingsfaktor som ligger høyere enn samtlige av universitetene. Dette er imidlertid store institusjoner, i de fleste tilfeller sentralt lokalisert. Høyskolene i Lillehammer og Volda har også en tydelig profil innen mediefag og rekrutterer bredt innenfor det. Samlet er rekrutteringsgrunnet et annet ved disse institusjonene enn ved mindre høyskoler, noe som trolig også påvirker studentmobiliteten.

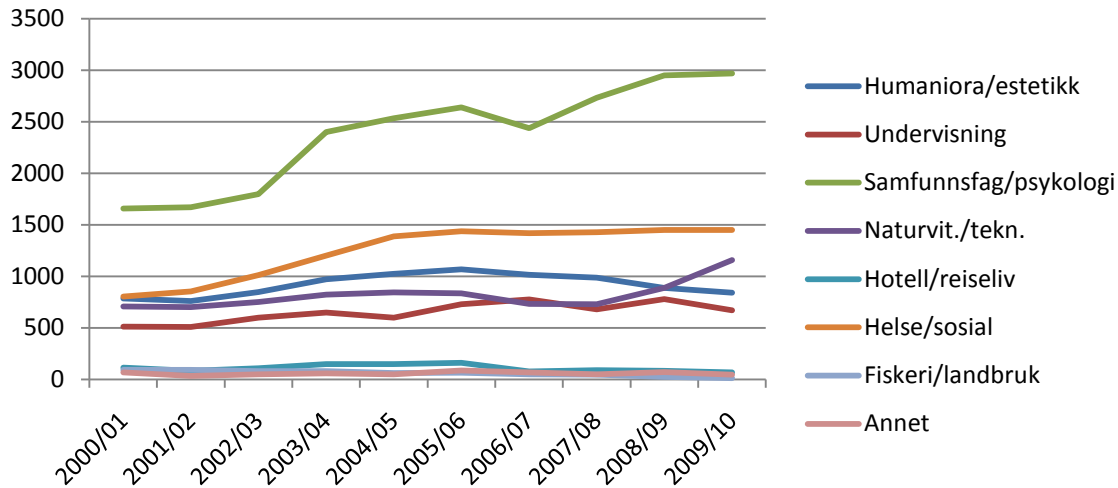
Tabell 4.13 Utvekslingsfaktor utreisende studenter

	2007	2008	2009	2010
Høgskolen i Akershus	0,7	0,5	1,0	0,8
Høgskolen i Bergen	2,5	3,7	3,0	3,8
Høgskolen i Bodø	1,1	1,5	1,1	1,1
Høgskolen i Buskerud	0,5	1,6	1,9	2,2
Høgskolen i Finnmark	0,8	0,9	0,6	0,3
Høgskolen i Gjøvik	1,6	1,7	1,2	1,5
Høgskolen i Harstad	2,8	3,8	2,3	2,0
Høgskolen i Hedmark	2,0	0,8	0,7	0,8
Høgskolen i Lillehammer	2,9	2,8	3,1	2,6
Høgskolen i Narvik	0	0,2	0,1	0
Høgskolen i Nesna	0,1	0,1	0	0,1
Høgskolen i Nord-Trøndelag	0,2	0,3	0,1	0,2
Høgskolen i Oslo	2,1	2,4	2,4	2,7
Høgskolen i Sogn og Fjordane	1,2	1,3	1,4	1,2
Høgskolen i Sør-Trøndelag	1,4	1,0	1,0	1,0
Høgskolen i Telemark	1,3	0,6	0,5	0,4
Høgskolen i Vestfold	0,3	0,8	0,6	0,4
Høgskolen i Volda	4,9	3,5	3,2	3,3
Høgskolen i Østfold	1,9	1,9	1,2	0,6
Høgskolen i Ålesund	0,7	2,8	0,8	1,9
Høgskolen Stord/Haugesund	2,7	2,1	2,2	1,9
Gjennomsnitt statlige høyskoler	1,6	1,7	1,5	1,6
Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet	2,0	2,3	2,7	3,6
Universitetet for miljø- og biovitenskap	2,3	2,0	2,8	2,9
Universitetet i Agder	2,8	2,7	2,9	3,2
Universitetet i Bergen	3,7	3,3	3,7	3,7

	2007	2008	2009	2010
Universitetet i Oslo	2,5	2,4	2,5	2,6
Universitetet i Stavanger	1,3	1,4	1,9	2,2
Universitetet i Tromsø	1,6	2,2	1,6	1,9
Gjennomsnitt universiteter	2,4	2,4	2,6	3,0
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo	6,1	3,4	5,2	3,7
Høgskolen i Molde	0,9	0,6	0,5	0,3
Norges handelshøyskole	7,8	10,2	10,8	11,3
Norges idrettshøgskole	1,1	0,3	0,3	1,4
Norges musikkhøgskole	1,9	3,3	2,7	1,5
Norges veterinærhøgskole	1,5	1,9	2,3	2,1
Gjennomsnitt statlige vitenskaplige høyskoler	4,3	5,1	5,4	5,4
Kunsthøgskolen i Bergen	9,1	7,9	8,0	9,0
Kunsthøgskolen i Oslo	2,0	2,7	2,2	2,8
Gjennomsnitt kunsthøyskoler	4,5	4,7	4,4	5,2
Gjennomsnitt offentlige institusjoner	2,2	2,3	2,3	2,5
Det teologiske menighetsfakultet	0,7	0,3	0,5	0,6
Handelshøyskolen BI	2,2	2,3	2,8	3,2
Misjonshøgskolen	0	1,4	0,9	0
Gjennomsnitt private vitenskaplige høyskoler	2,1	2,2	2,7	2,9
Ansgar Teologiske Høgskole	0	0	0,5	0
Barratt Due Musikkinstitut	0	0	5,1	3,9
Bergen arkitektskole	0	0,8	2,7	3,8
Betaniens diakonale høgskole	0	0	0	0
Den norske balletthøyskole	0	0	0	0
Den norske eurytmihøyskole	0	0	0	0
Diakonhjemmet høgskole	0,3	0,7	0,8	0,8
Dronning Mauds Minne Høgskole	3,1	3,0	3,7	3,6
Fjellhaug misjonshøgskole	0	0	0	0
Haraldsplass diakonale høgskole	0	0	0	2,2
Høgskolen i Staffeldtsgate	0	0	0	0
Høgskolen for landbruk og bygdenæringar	0	0	0	0
Høgskolen Diakonova	0,6	1,4	0,4	0,2
Høgskolen for ledelse og teologi	0	0	0	0
Lovisenberg diakonale høgskole	1,1	2,2	2,4	3,2
Markedshøyskolen Campus Kristiania	0	1,9	1,5	1,3
Medieskolen Gimlekollen	0	0	0	0
Norges informasjonsteknologiske høyskole	0	0	0	0
Norsk Lærerakademi	0,5	0,6	0,1	0,1
Rudolf Steinerhøgskolen	0	0	0	0
Gjennomsnitt private høyskoler	0,6	1,0	1,1	1,1
Gjennomsnitt private institusjoner	1,5	1,8	2,1	2,3
Gjennomsnitt	2,1	2,2	2,2	2,4

Figur 4.11 viser delstudentenes faglige orientering, basert på tall fra Lånecassen som også inkluderer studenter som har vært ute kortere enn tre måneder. Den største gruppen er innenfor samfunnsfag og psykologi, etterfulgt av helse- og sosialfag. I 2008/09 passerte realfag/teknologi kategorien humaniora/estetikk. Realfag/teknologi har hatt den kraftigste veksten de par siste årene, og begynner å nærme seg helse- og sosialfagene.

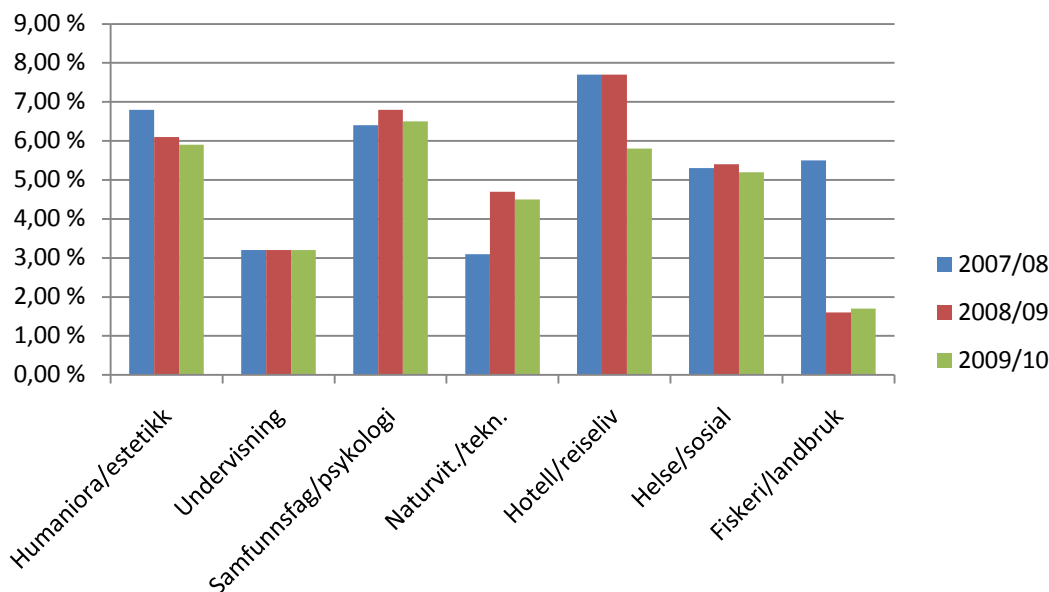
Figur 4.11 Delstudentenes faglige orientering

Kilde: Statens Lånecasse

På samme måte som mobilitetstall må ses i sammenheng med institusjonenes størrelse, må de ses i sammenheng med antallet studenter innenfor ulike fag. I figur 4.12 kobles antall utreisende delstudenter innenfor ulike fagområder med det totale antallet studenter med lånekassefinansiering innenfor de samme fagområdene. Figuren gir et bilde av mobilitetsfaktoren innenfor ulike fag de tre siste studieårene. Sett i forhold til studentmassen var det flest som reiste ut innenfor hotell- og reiselivsfag i 2007/08 og 2008/09. Deretter falt andelen. I 2009/10 hadde samfunnsfag og psykologi den høyeste mobilitetsfaktoren. Verdt å merke seg er videre at nedgangen i antall delstudenter innenfor humaniora og estetikk, som vist i figur 4.11, også gjør seg gjeldende når det korrigeres for antall studenter innenfor denne faggruppen. Veksten i antall utreisende delstudenter innenfor realfag og teknologi skyldes ikke bare flere studenter fra disse fagområdene, men også at en større andel reiser ut. I 2009/10 var det imidlertid en liten nedgang sammenlignet med året før når det korrigeres for studenttall.

Figur 4.12 Mobilitetsfaktor innenfor ulike fagområder

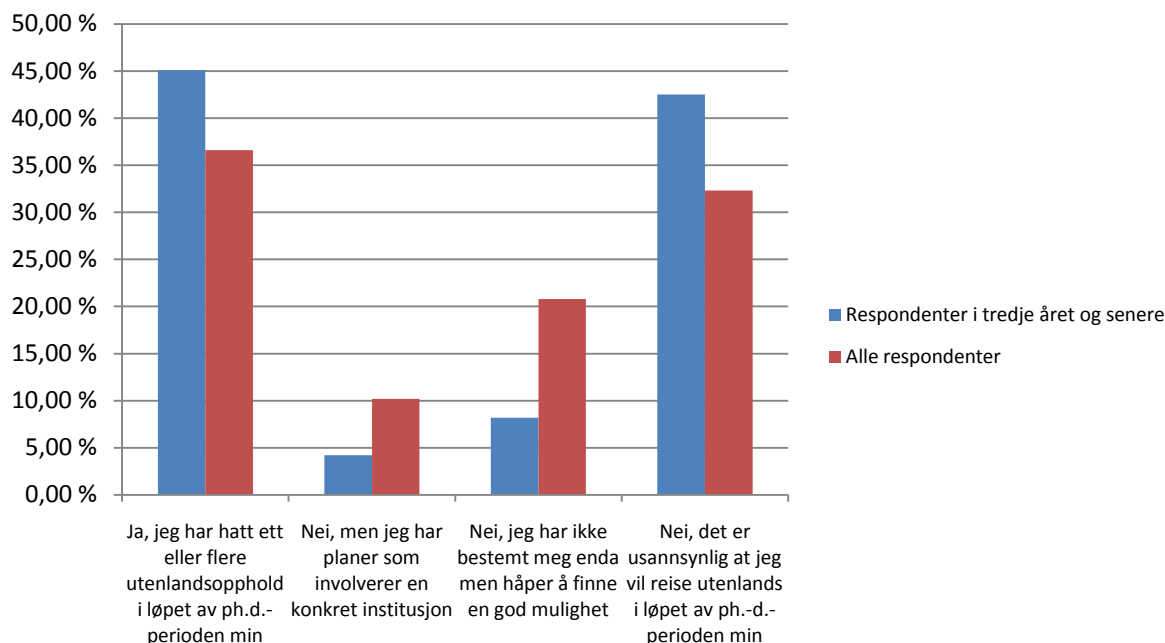
Kilde: Statens lånekasse

4.5.2 Norske ph.d.-kandidater i utlandet

SIU gjennomførte i 2010 en spørreundersøkelse blant ph.d.-kandidater ved norske institusjoner. Undersøkelsen hadde til hensikt å kartlegge omfang av mobilitet samt faktorer som kjønn, alder, ansvar for barn, statsborgerskap, tidligere internasjonal erfaring, fag og institusjonstilknytning.¹⁷ Som vist i figur 4.13 svarte 36,6 prosent av utvalget at de hadde hatt et utenlandsopphold i løpet av ph.d.-perioden sin, mens 32,3 prosent svarte at det var usannsynlig at de ville reise ut. Disse tallene omfatter alle kandidater, fra første til siste år, og alle typer utenlandsopphold, fra konferanser og seminarer til lengre forskningsopphold. Mobilitetsraten blant kandidater i tredje året eller senere gir et mer presist bilde av mobilitet på ph.d.-nivået, ettersom mange kandidater i de første årene ennå ikke har rukket å reise ut. Som det framgår av figur 4.13 stiger andelen som svarer at de har hatt et utenlandsopphold til 45,1 prosent blant kandidatene i tredje året og senere.

¹⁷ SIU 2011. Report on international mobility at PhD-level at Norwegian higher education institutions (publisert i 2011) Basert på e-postlister tilsendt fra institusjonene ble undersøkelsen sendt ut til 5932 personer. 2432 personer svarte, noe som utgjør en svarprosent på 41 prosent. SIU henvendte seg kun til relevante institusjoner som tilbyr doktorgradsutdanning. Av institusjoner med flere enn 50 registrerte ph.d.-kandidater deltok ikke Universitetet i Agder, Universitetet i Tromsø og Norges veterinærhøgskole.

Figur 4.13 Mobilitetsrate blant ph.d.-kandidater i Norge

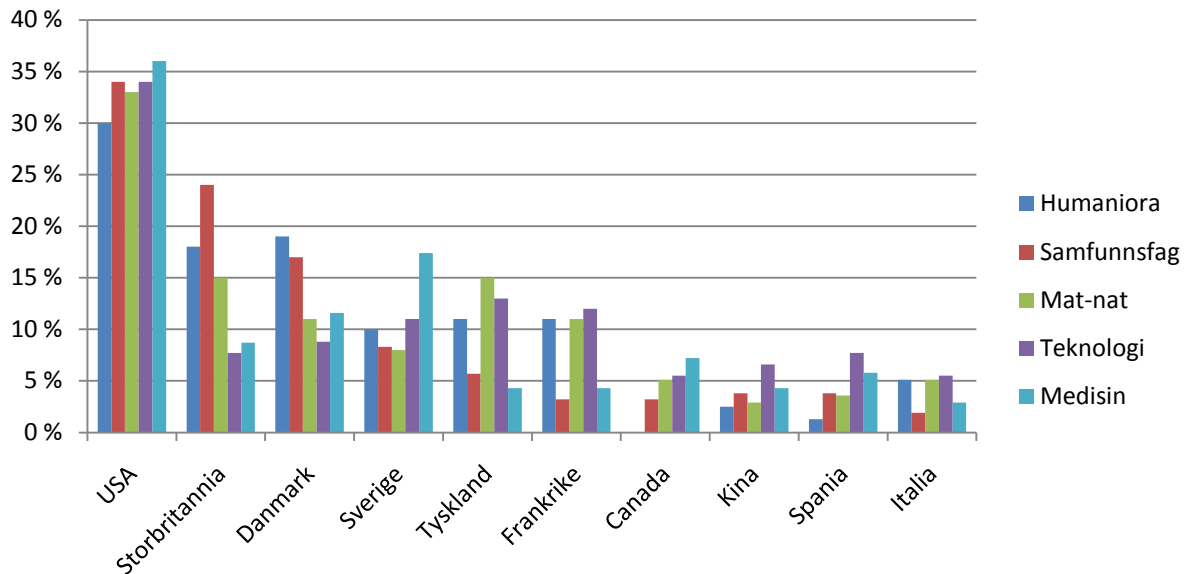

Deltagelse på konferanser, seminarer og workshops vil i de aller fleste tilfeller være den formen for mobilitet som er minst krevende å organisere og innpasse i ph.d.-arbeidet. 40 prosent av respondentene oppgir at de har vært på denne type utenlandsopphold. 32 prosent oppgir at de har hatt et forskningsopphold ved en utenlandsk institusjon og 16 prosent oppgir at de har hatt utenlandsopphold i forbindelse med datainnsamling.

Det er betydelige forskjeller mellom fagområdene når det gjelder tilbøyeligheten til å reise til utlandet. Tabell V-4.15 i vedleggsrapporten viser mobilitetsraten innenfor ulike fagområder. Andelen som har hatt et utenlandsopphold, er størst innenfor de humanistiske fagene, med 71,4 prosent, og lavest innenfor medisin, med 26,3 prosent. Tabell V-4.16 i vedleggsrapporten gir en oversikt over ph.d.-kandidatenes destinasjonsland. USA er det viktigste destinasjonslandet. 32,9 prosent av alle respondentene som oppgir å ha vært i utlandet, har vært i USA. Storbritannia er det nest viktigste destinasjonslandet. 15,3 prosent av de mobile respondentene har hatt et opphold der.

Faggruppene fordeler seg ujevnt i forskjellige land. Figur 4.14 viser mobilitetsmønstre innenfor ulike fag, blant kandidater i tredje året eller senere. Kun hoveddestinasjonsland er tatt med for å synliggjøre fagspesifikke mobilitetsmønstre. USA er det viktigste destinasjonslandet innenfor alle fagområder.

Figur 4.14 Fag og destinasjonsland

Tabellene V-4.18, V-4.19, V-4.20, V-4.21 og V-4.22 i vedleggsrapporten viser mobilitetsrate per institusjon, antall utenlandsopphold og oppholdenes formål og varighet blant respondentene i tredje året og senere ved de ulike institusjonene. Universitetet i Stavanger har den høyeste andelen som svarer at de har hatt et utenlandsopphold, 62,5 prosent. Deretter følger UMB og UiB med henholdsvis 52,5 prosent og 50 prosent. Den største andelen som svarer at det er usannsynlig at de vil reise ut finner vi ved NHH, etterfulgt av UiO.

Flertallet av de mobile respondentene i undersøkelsen har hatt mellom ett og tre opphold i utlandet. Respondentene ved UiO oppgir å ha hatt flest utenlandsopphold. 28,8 prosent svarer at de har hatt mer enn fem opphold i utlandet. I de fleste tilfeller dreier dette seg om opphold av en varighet på to uker eller kortere. Når det gjelder utenlandsopphold i forbindelse med datainnsamling, ligger UMB i tet, fulgt av UiO. UiS har den laveste andelen som svarer at de har hatt utenlandsopphold i forbindelse med datainnsamling. UiS har derimot den største andelen som svarer at de har hatt et forskningsopphold ved en utenlandsk institusjon, og her ligger UMB lavest.

SIUs undersøkelse viser at aldersgruppen 31-35 er den mest mobile. Menn er noe mer mobile enn kvinner og ansvar for barn virker inn, særlig blant kvinner. Utenlandske statsborgere er mer mobile enn norske. 50,6 prosent av de utenlandske kandidatene i tredje året eller senere svarer at de har hatt et utenlandsopphold i løpet av ph.d.-perioden, mot 42,3 prosent av de norske. Også i utvalget generelt er det en sammenheng mellom internasjonale erfaringer og mobilitet. Blant respondentene som *ikke* har hatt utenlandsopphold på lavere grad, svarer 38,7 prosent at de har hatt utenlandsopphold på ph.d.-nivå, mens 49,4 prosent av respondentene som har vært i utlandet på bachelornivå, har hatt et utenlandsopphold i løpet av ph.d.-studiene. Prosentandelen øker til 54,7 blant dem som svarer at de har vært ute på masternivå og til 55,1 prosent blant dem som har hatt utenlandsopphold både på bachelor- og masternivå.

Institusjonelle forskjeller kan i noen grad skyldes forhold ved studentpopulasjonen. En regresjonsanalyse der det kontrolleres for faktorene beskrevet ovenfor viser at institusjonell tilhørighet spiller en rolle for mobilitetsmønstre blant kandidatene.

4.6 Hovedtendenser internasjonalisering

- Stadig flere institusjoner oppretter felles og doble grader og felles studieprogrammer med institusjoner i utlandet.
- Det synes som om institusjonene satser innenfor ulike programmer for internasjonalt utdanningssamarbeid.
- Totalt rapporteres det 275 flere fremmedspråklige studietilbud i 2010 enn i 2009.
- Antallet utenlandske studenter ved norske institusjoner har økt med 85,5 prosent i perioden 2002-2010. I absolutte tall er dette en vekst fra 8938 til 16482. Tyskland er det viktigste opprinnelseslandet til de utenlandske studentene, etterfulgt av Russland. Den sterkeste veksten har vært fra Russland.
- I studieåret 2009/10 var det 12956 gradsstudenter og 7209 delstudenter med lånekassefinansiering i utlandet. Dette var en vekst på henholdsvis åtte og én prosent fra året før, men veksten må også ses i sammenheng med veksten i den norske studentpopulasjonen generelt.
- USA, Storbritannia og Australia utgjør samlet de viktigste destinasjonene, både for gradsstudentene og delstudentene. Mange gradsstudenter reiser også til nye EU-medlemsland i Sentral/Øst-Europa. Dette gjelder særlig studenter innenfor medisin. Blant delstudentene har land i Afrika blitt stadig mer populære. Flere land i Europa og Asia har derimot opplevd en nedgang det siste året.
- Det er flest studenter innenfor samfunnsfag/psykologi som reiser ut på delstudier, både i absolutte tall og sett i forhold til antall studenter innenfor ulike fagretninger.
- Norske forskere sampubliserer mest med forskere fra våre naboland Danmark, Sverige og Finland. Det er også utstrakt sampublisering med forskere i USA.
- Andelen utenlandske statsborgere som avlegger doktorgraden i Norge, nådde sitt hittil høyeste nivå i 2010, med 28 prosent. Fordelt etter fagområde var andelen utenlandske statsborgere blant doktorandene i 2010 høyest innenfor teknologi (43 prosent) og lavest innenfor humaniora (14 prosent).
- Norge ligger på topp i Norden og Baltikum, målt etter andel utenlandske statsborgere blant doktorandene, med 26 prosent i 2009. Det henger trolig sammen med bedre vilkår for stipendiater i Norge enn i de øvrige nordiske landene. Spørsmålet er hva det betyr for rekruttering til faste stillinger og kontinuitet i norske fagmiljøer når andelen utenlandske statsborgere innenfor enkelte fagområder begynner å nærme seg 50 prosent.
- I en undersøkelse om mobilitet blant ph.d.-kandidater ved norske institusjoner, svarte 45,1 prosent av respondentene i tredje året eller senere at de hadde hatt et utenlandsopphold i løpet av ph.d.-perioden sin. USA er det viktigste destinasjonslandet innenfor alle fagområder.

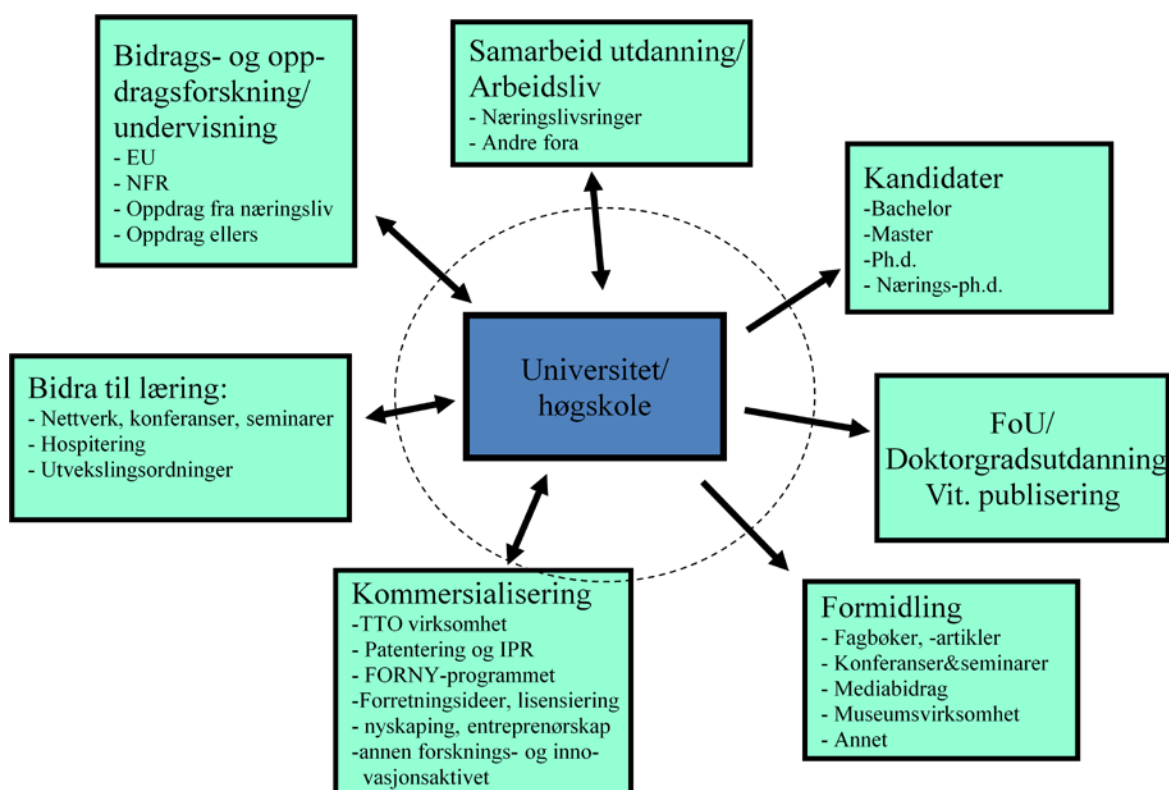
5 Institusjonene og omverdenen

5.1 Innledning

Universiteter og høyskoler har en viktig samfunnsoppgave og med veksten i utdannings- og forskningssystemet og framveksten av kunnskapssamfunnet har sektorens betydning for samfunnet økt. Universiteter og høyskoler skal bidra med å utdanne kandidater til arbeidslivet og frambringe forskning og etter- og videreutdanning til eksterne oppdragsgivere. Videre skal de bidra til at samfunnet drar nytte av forskning, enten gjennom kommersialisering eller formidling. Institusjonene skal også levere systematisk kunnskap i form av publikasjoner til det akademiske samfunn de er en del av. Universiteter og høyskoler har alltid vært legitimert gjennom slike bidrag. De siste årene har forventningene om at UH-institusjonene skal øke de samfunnsmessige bidragene blitt større.

Universiteter og høyskoler bidrar til omgivelsene på en rekke områder, hvor forskning og utdanning er de mest sentrale. I figur 5.1 er ulike relasjoner mellom universiteter og høyskoler og omverdenen framstilt visuelt. Utdanning og FoU er behandlet i egne kapitler. I dette kapitlet tar vi for oss de øvrige temaene som er knyttet til samhandlingen med omverdenen.

Figur 5.1 Institusjonene og omverdenen

Relasjonene mellom omverden og universiteter og høyskoler er mange og det er derfor et bredt spekter av temaer i dette kapitlet. Kapitlet omhandler temaer som formidling, eksternt deltakelse, etter- og videreutdanning, erfaringsbaserte programmer og omfanget av entreprenørskap i utdanningene. Vi ser også på omfanget av bidrag- og oppdragsfinansiering, deltakelse i skattefunnprosjekter med næringslivet, og innovasjon og kommersialisering av forskningsresultater. Arbeidet med såkalt kunnskapsoverføring, herunder håndteringen av immaterielle rettigheter (IPR) blir omtalt, og eierskap og randsonengasjement ved de statlige utdanningsinstitusjonene. Til sist men ikke minst ser vi på formidlingsaktiviteter ved universitetsmuseene og status for arbeidet med sikring og bevaring av samlingene.

5.2 Formidling

Universiteter og høyskoler skal bidra til å spre og formidle resultater fra forskning og kunstnerisk utviklingsarbeid, gjennom ulike formidlingsaktiviteter og deltakelse i offentlig debatt. Denne siden av samfunnsrollen til institusjonene er også nedfelt i uh-loven. Formidling kan være forskerrettet, brukerrettet og allmennrettet, men gjenspeiler et ønske om kommunikasjon og samhandling med samfunnsliv, offentlig forvaltning og næringsliv.

Tabell 5.1 viser antall formidlingsbidrag i 2010 registrert i Cristin fordelt på hovedkategori og institusjonstype. I vedlegget er datamaterialet brutt ned på underkategori og institusjon (tabell V-5.1). Vi har ingen oversikt over den totale formidlingsaktiviteten i UH-sektoren. Ved mange av institusjonene er det ingen insentiver for å registrere formidlingsaktivitet ut over forskernes eget ønske om å synliggjøre sine bidrag. Tabellen gir derfor ikke noe heldekkende bilde, men den illustrerer at det foregår mye forskningsformidling i sektoren over et bredt spekter av formidlingsformer. I alt er det registrert nesten 17 000 ulike formidlingsbidrag i 2010 innenfor de kategoriene vi har valgt ut. Av dette stammer 12 800 fra formidlingsaktivitet ved universitetene, og nesten 4 000 fra de statlige høyskolene. Den hyppigst registrerte formidlingsaktiviteten er intervju i mediene, med 5500 (av 6663 mediebidrag totalt), eller nesten en tredjedel av totalmengden registreringer. Deretter følger populærvitenskapelig foredrag med nesten 4000 registreringer. Også kategoriene kronikk, populærvitenskapelig artikkel og rapport er hyppig registrert, med over 1000 hver.

Tabell 5.1 Formidlingsdata fra Cristin

	Tidsskrifts- publikasj.	Konf.bidr. / faglig pres.	Bok	Rapport / avhand- ling	Del av bok/ rapport	Medie- bidrag	Kunst- nerisk produksjon	Produkt	Infor- masjons- materiale
Universiteter	2 465	2 930	295	626	146	5 871	81	273	119
Statlige høyskoler	784	911	249	337	40	679	84	373	18
Statlige vit.høyskoler	51	23	16	37	2	56	1	0	0
Kunsthøyskoler	21	2	3	1	0	5	27	3	0
Private vit.høyskoler	76	1	17	4	0	36	0	0	0
Private høyskoler	30	18	13	28	1	16	12	5	0
Sum, sektor	3 427	3 885	593	1 033	189	6 663	205	654	137

Merknad: Kategorien Kunsthøyskoler omfatter kun KHIO, da KHIB ikke har tatt i bruk Cristin enda.

5.3 Ekstern deltakelse i UH-sektoren

Ekstern deltakelse i universiteter og høyskoler kan skje på flere måter, blant annet gjennom eksterne styrerepresentanter, som kan tilføre institusjonene erfaringer og kompetanse de ikke innehar selv. I kapittel 6 er eksterne styremedlemmers yrkestilknytning presentert (figur 6.1). Her framgår det at eksterne representanter kommer fra et bredt spekter av sektorer; den største gruppa har hovedstilling ved annen høyere utdanningsinstitusjon, den nest største gruppa er personer ansatt i private bedrifter. Deretter følger representanter med jobb i helsesektoren og kommune-/fylkesadministrasjon. Gruppa selvstendig næringsdrivene og personer fra kultur/media er også betydelig.

En annen måte å bringe erfaring fra ulike sektorer inn i UH-sektoren er ved bruk av II-stillinger. Tabell V-5.2 i vedlegget gir en oversikt over antall årsverk i professor II-stillinger ved den enkelte institusjon og totalt. De fleste institusjonene har relativt beskjedne tall i så måte, men UiO, NTNU og UiB har alle relativt mange slike stillinger. Da mange institusjoner stiller strenge krav til akademisk merittering for professor II-ansettelser, er ikke omfanget av professor II-ansettelser en god indikator på orienteringen mot næringsliv og andre samfunnsaktører. Ordningen med professor II-stillinger gir imidlertid institusjonene en mulighet til å trekke til seg slik kompetanse.

5.4 Utdanning og samfunnet rundt

5.4.1 Etter- og videreutdanning

I et kunnskapsbasert arbeidsliv er tilgangen til etter- og videreutdanning viktig. Med etterutdanning menes kortere kurs som sikter mot fornyelse og ajourføring av en grunntutdanning. Kursene gir ikke formell kompetanse i form av studiepoeng. Med videreutdanning menes spesielt tilrettelagte enkeltemner eller videreutdanningsprogram som gir formell uttelling i form av studiepoeng. Videreutdanning omfatter både eksternt og internt finansierte studenter.

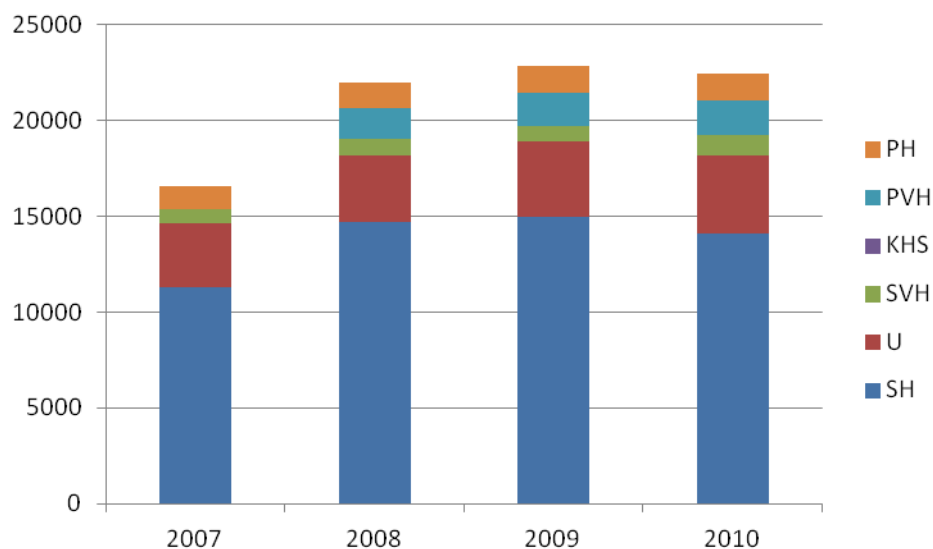
I tillegg til rapporterte data til DBH, er resultatene fra den årlige Lærevilkårsmonitoren en kilde til informasjon om aktivitet når det gjelder etter- og videreutdanning. Lærevilkårsmonitoren bygger på datainnsamling blant et representativt utvalg personer. Den opererer med tre hovedindikatorer hvorav to er relevante for høyere utdanning; ”deltakelse i videreutdanning som gir formell kompetanse” og ”deltakelse i kurs og opplæring” (Wiborg et al 2011).

Figur 5.2 viser utviklingen i antall registrerte studenter på videreutdanning fordelt på de ulike institusjonskategoriene. Etter noen år med økning i antall registrerte studenter på videreutdanningstilbud ser vi en liten nedgang (1,7%) mellom 2009 og 2010. Det er de statlige høyskolene som står for mesteparten av videreutdanningsaktiviteten, men fra diagrammet kan det se ut til at høyskolene taper litt terreng sammenliknet med universiteter og vitenskapelige høyskoler.

NIFUs analyse av Lærevilkårsmonitoren 2003-2010 finner at andelen av befolkningen som deltar i formell videreutdanning ser ut til å være redusert både i 2009 og 2010 fra en topp i 2008. Denne reduksjonen i aktivitet samstemmer ikke med utviklingen i antall registrerte studenter på videreutdanning i 2009 (her er det en økning i registrerte studenter i DBH), men for 2010 er det godt samsvar mellom trenden i Lærevilkårsmonitoren og tall rapportert til DBH. En grunn til at trenden i Lærevilkårsmonitoren og DBH ikke samstemmer helt når det gjelder videre

utdanning, kan være at de innrapporterte dataene på videreutdanning kun omhandler utdanningstilbud som er særlig tilrettelagt. Dermed tar man ikke høyde for at en student kan ta del av et ordinært studieprogram som videreutdanning (f.eks. at en lærer tar noen studiepoeng i et bachelorprogram i språk).

Figur 5.2 Videreutdanning totalt (eksternt og internt finansiert) høstsemester

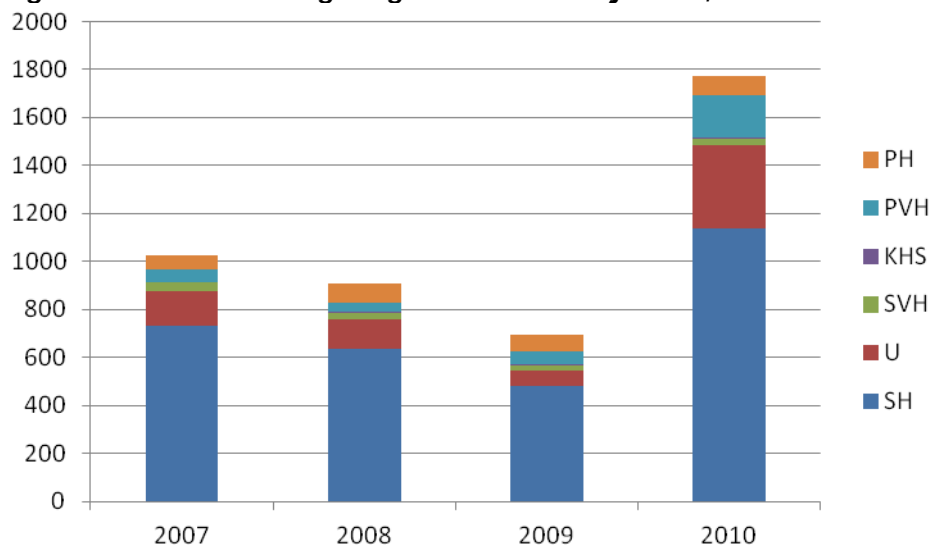
Figur 5.3 viser utviklingen i aktivitet i etterutdanning vektet i studentårsverk i perioden mellom 2007-2010. Det er en del usikkerhet når det gjelder kvaliteten på innrapporterte data om etterutdanning. Siden dette stort sett dreier seg om eksternt finansiert virksomhet, som ikke gir uttelling i finansieringssystemet, er det grunn til å tro at dette får konsekvenser for nøyaktigheten på rapporteringen. Man skal derfor tolke etterutdanningsdataene fra DBH med forsiktighet. Det kan se ut til at etterutdanningsaktiviteten har tatt seg kraftig opp (155%) mellom 2009 og 2010 etter flere års nedgang. Økningen skyldes hovedsakelig økt innrapportert aktivitet ved fem institusjoner; høyskolene i Buskerud, Hedmark og Østfold samt Universitetet i Agder og Handelshøyskolen BI.

Institusjonene rapporterer etterutdanning til DBH i form av antall deltakere og antall timers kurstilbud (varighet). I tillegg er det lagt inn en kobling mellom deltakere og varighet av kurs. Det siste gir en mulighet til å vekte aktiviteten i "studentårsverk".¹⁸ Uttrykket er ikke dekkende siden det ikke dreier seg om studenter. Begrepet benyttes likevel videre uten apostrofer. For en oversikt over antall deltakere og varighet av tilbud, se vedleggstabell V-5.3.

Siden kurs og opplæring ikke gir uttelling i formelle studiepoeng, er det mange aktører som konkurrerer med UH-institusjonene om å gi slike tilbud. Om man sammenholder NIFUs analyse av Lærevilkårsmonitoren med de innrapporterte dataene fra UH-institusjonene kan det tolkes dit hen at UH-institusjonene i 2010 har lyktes i å erobre en større andel av den uformelle kursaktiviteten enn tidligere år. Imidlertid forutsetter en slik tolkning at rapporteringen er korrekt.

¹⁸Antall deltakere X varighet/1500

Figur 5.3 Etterutdanning i regi av UH-institusjonene, vektet i studentårsverk

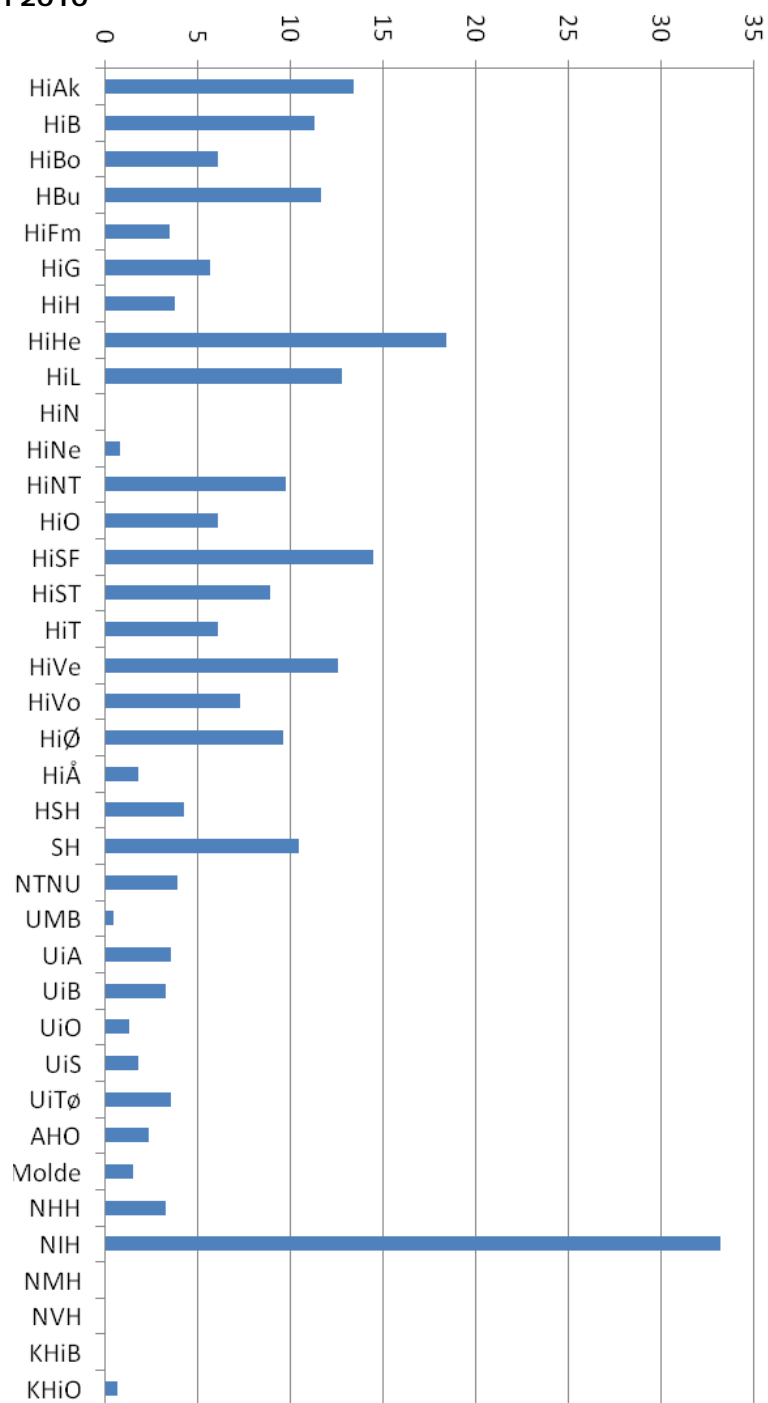

5.4.2 Eksternt finansierte studenter

Andelen eksternt finansierte studenter ved en institusjon kan både si noe om det omkringliggende samfunns- og næringslivs etterspørsel etter kurs- og videreutdanningstilbud og institusjonens evne til å tilrettelegge for slik aktivitet.

Figur 5.4 viser eksterntfinansierte studenter som andel av totalt antall registrerte studenter per institusjon i 2010. Det er stor forskjell mellom institusjonene. På ni institusjoner er over 10 prosent av de registrerte studentene eksternt finansierte. Norges idrettshøyskole skiller seg ut med over 30 prosent eksternt finansierte studenter noe som i all hovedsak skyldes et deltidstilbud i *fitness*. For en oversikt over utviklingen de tre siste år samt antall studenter (vedleggstabell V-5.6).

Figur 5.4 Eksternfinansierte studenter som andel av totalt antall registrerte per institusjon 2010

5.4.3 Erfaringsbaserte mastergradsprogrammer

For opptak til et erfaringsbasert mastergradsprogram kreves minst to års relevant yrkespraksis i tillegg til en fullført bachelorgrad eller utdanningsløp som er jevngodt med dette. Siden disse studiene primært retter seg mot personer i arbeids- og næringsliv, har institusjonene anledning til å ta studieavgift for programmene. Erfaringsbaserte mastergrader kan være av 90 eller 120 studiepoengs omfang.

Tabell 5.2 Antall erfaringsbaserte programmer og omfang i studiepoeng klassifisert av institusjonene.

Institusjon	Antall fordelt etter studiepoeng		Totalt antall
	90 Studiepoeng	120 Studiepoeng	
Høgskolen i Bodø	7	0	7
Høgskolen i Finnmark	2	0	2
Høgskolen i Harstad	2	0	2
Høgskolen i Nord-Trøndelag	0	1	1
Høgskolen i Bergen	0	9	9
Høgskolen i Molde	3	0	3
Høgskolen i Sogn og Fjordane	0	1	1
Høgskolen i Ålesund	2	0	2
Høgskolen i Buskerud	3	0	3
Høgskolen i Oslo	2	4	6
Høgskolen i Vestfold	0	1	1
Høgskolen i Østfold	0	2	2
Høgskolen i Gjøvik	0	1	1
Høgskolen i Hedmark	2	2	5
Totalt statlige høyskoler	23	21	45
Universitetet i Oslo	3	4	7
Universitetet i Bergen	2	3	5
Universitetet i Tromsø	12	4	16
NTNU	4	4	8
Universitetet for miljø- og biovitenskap	1	0	1
Universitetet i Agder	3	0	3
Totalt universitetene	25	15	40
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo	6	0	6
Norges handelshøyskole	1	0	1
Totalt statlige vitenskaplige høyskoler	7	0	7
Det teologiske menighetsfakultet	2	1	3
Handelshøyskolen BI	1	1	2
Misjonshøgskolen	1	0	1
Totalt private vitenskaplige høyskoler	4	2	6
Diakonhjemmet høyskole	0	6	6
Lovisenberg diakonale høyskole	0	1	1
Norges Informasjonsteknologiske Høyskole	2	0	2
Rudolf Steinerhøyskolen	0	2	2
Totalt private høyskoler	2	9	11
Totalt for sektoren	61	47	109

Kilde: DBH og KD

I 2010 tilbød 14 statlige og fire private høyskoler, seks universiteter og to statlige og tre private vitenskapelige høyskoler erfaringsbaserte mastergradsprogrammer. Tabell 5.2 viser at det er stor spredning i hvor mange erfaringsbaserte programmer den enkelte institusjon tilbyr. Med 16 programmer ligger Universitetet i Tromsø på førsteplass i antall, fulgt av Høgskolen i Bergen og NTNU med hhv ni og åtte programmer hver.

Om man ser på andel erfaringsbaserte programmer av den totale mastergradsporteføljen (jf tabell V-2.16) blir bildet litt annerledes. Ved Høgskolen i Bergen utgjør de erfaringsbaserte programmene over to tredjedeler av porteføljen av masterprogrammer, mens de ved Universitetet i Tromsø og NTNU utgjør henholdsvis 21 prosent og 6 prosent. Det er vanskelig å finne noe mønster i institusjonenes tilbud av slike programmer, men det kan bemerkes at det i 2011 ligger an til at de to universitetene i Nord-Norge vil ha i overkant av en femtedel av mastergradsporteføljen i form av erfaringsbaserte tilbud, dobbelt så mye som neste universitet som tilbyr slike programmer (UiA med omkring 10%). Det er ellers ikke godt å gi noe svar på hvorfor enkelte institusjoner har store delen av mastergradsporteføljen som erfaringsbaserte tilbud, mens andre institusjoner ikke har ett eneste tilbud av denne typen.

5.4.4 Entreprenørskap i utdanningen

Entreprenørskap, innovasjon og nyskaping er begreper som de siste ti årene har fått fotfeste i høyere utdanning, og innebærer at det legges vekt på å utvikle studenters kunnskap og ferdigheter om innovasjonsprosesser, bedriftsetableringer og forretningsutvikling.

Gjennom iverksetting av kvalifikasjonsrammeverket for høyere utdanning skal innovasjons- og nyskappingskompetanse være integrert i alle fagområder på alle nivåer innen 2012. I de nye rammeplanene og nasjonale retningslinjer for lærerutdanningen 1-7 trinn og 5-10 trinn og i revidert rammeplan for ingeniørutdanning, er dette inkludert.

Ved en gjennomgang av innrapporterte utdanningstilbud som har relevans for entreprenørskap og innovasjon ser vi en økning fra 2009 til 2010. I tabell V-5.7 i vedlegget framgår porteføljen av slike utdanningstilbud ved hver enkelt institusjon. Nedenfor er denne oppsummert målt i antall studiepoeng. 25 statlige institusjoner har rapportert om kurs og undervisning i entreprenørskap, herunder seks av universitetene og en vitenskapelig høyskole. Høgskolen i Lillehammer oppgir flest tilbud. Målt i antall avlagte studiepoeng har NTNU flest, etterfulgt av Høgskolen i Nord-Trøndelag. Også Universitetet i Stavanger, Høgskolen i Oslo og Høgskolen i Bodø har mange slike tilbud. Høgskolen i Hedmark har flest avlagte studiepoeng med ekstern finansiering. Målt som andel av totalt avlagte studiepoeng innenfor entreprenørskap ved institusjonen gjelder det også Høgskolen i Buskerud.

Tabell 5.3 Kurs og undervisning i entreprenørskap

	Omfang av tilbudte studietilbud (målt ved antall studiepoeng)	Avlagte studiepoeng	
		Eksternfinansiert	Egenfinansiert
HiAk	195	-	3 047
HiB	80	200	955
HiBo	505	677	10 620
HiBu	255	2 521	869
HiFm	290	5	65
HiG	40	-	1 930
HiHe	325	4 410	1 825
HiL	1 708	-	1 090
HiNT	515	315	6 031
HiO	545	378	12 634
HiSF	325	402	5 406
HIST	600	1 780	15 322
HiT	283	-	7 566
HiVe	105	-	3 632
HiØ	485	-	5 585
HiÅ	387	-	7 919
HSH	45	120	480
SH	35	35	170
NTNU	495	-	20 813
UMB	130	-	2 914
UiA	220	-	7 145
UiO	400	-	667
UiS	380	-	14 991
UiTø	160	-	5 650
NHH	10	-	270
SUM	8 516	10 843	137 595

Entreprenørskap i utdanningen

Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet vedtok i 2009 en handlingsplan for entreprenørskap i utdanningen. Målet med handlingsplanen er å styrke kvaliteten på og omfanget av entreprenørskapsopplæring på alle nivåer og fagområder i utdanningssystemet. Norge skal være ledende internasjonalt innenfor entreprenørskap i utdanningen (*Handlingsplan for entreprenørskap i utdanningen - fra grunnskole til høyere utdanning 2009 – 2014*).

Som en del av oppfølgingen av handlingsplanen er NIFU og Østlandsforskning gitt i oppdrag å gjennomføre et følgeforskningsprosjekt i perioden 2010-2014. Disse har nå gitt ut en rapport hver med statusbeskrivelsen for 2010.

NIFU har kartlagt omfang og innhold i tilbudene om entreprenørskap som gis ved høyere utdanningsinstitusjoner i Norge studieåret 2010-2011 (Bjørnåli et al 2011). Resultatene fra kartleggingen viser at det gis tilbud i entreprenørskap i om lag halvparten av institusjonene. Samlet var det 135 tilbud høsten 2010, og NIFU anslår at det omfatter vel 3000 studenter eller 1,4 prosent av studentene. Flest tilbud finnes på bachelornivå og ca to tredeler av studentene deltar på tilbud innen økonomisk-administrative fag eller naturvitenskap og teknologi. Disse fagområdene har også den bredeste tilnærmingen til entreprenørskap og en stor del er rettet mot kunnskap om oppstart og organisering av ny virksomhet. Andre tilnærminger til entreprenørskap er kunnskap om entreprenørskap som et samfunnsmessig fenomen og kunnskap gjennom entreprenørskap gjennom deltakelse i en studentbedrift eller et reelt prosjekt. På fagområdene samfunnsfag og primærnæringsfag, helse- og sosialfag og samferdsels-, sikkerhets- og servicefag er det få eller ingen tilbud om entreprenørskap. Det er også et potensial for å utvikle tilbudene på andre fagområder. Rapporten er tilgjengelig på NIFUs hjemmeside www.nifu.no

Østlandsforskning (ØF) har kartlagt utbredelsen av ulike former for entreprenørskapsopplæring i grunnskolen og videregående opplæring (Johansen og Schanke, 2011). For resultatene her viser vi til rapporten som er tilgjengelig på ØFs hjemmeside www.ostforsk.no

5.5 Bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet

5.5.1 Bidrags- og oppdragsinntekter

Bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA) er virksomhet som ikke er finansiert gjennom institusjonenes statlige grunnbevilgning eller gjennom Norges forskningsråd. BOA kan være finansiert av privat næringsliv, av andre offentlige etater og organisasjoner. Det kan både dreie seg om forsknings- og utviklingsvirksomhet og om utdanningsvirksomhet, som for eksempel etter- og videreutdanning. Her rettes oppmerksomheten først og fremst mot den delen av bidrags- og oppdragsvirksomheten der også EU-bidraget er trukket ut. Vi er også spesielt interessert i oppdragsmidlenes størrelse. Tabellene det refereres til vil dermed omtale inntekter til bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA) ved de respektive institusjonene (i 2010) uten bidrag fra EU og NFR.

Tabell 5.4 Bidrags- og oppdragsaktivitet utenom EU og NFR 2007 til 2008 og som andel av totale driftsinntekter (i mill. kroner)

	2007		2008	
	BOA uten EU og NFR	BOA uten EU og NFR ift driftsinntekter	BOA uten EU og NFR	BOA uten EU og NFR ift driftsinntekter
Statlige høyskoler	463 844	6,4	453 662,9	5,9
Universiteter	1 454 139	8,9	1 483 728,1	8,3
Statlige vitenskapelige høyskoler	137 894	12,6	91 363,1	6,6
Kunsthøyskoler	8 621	3,0	1 055,8	0,3
Private vitenskapelige høyskoler	65 725,4	6,0	73 507,6	6,1
Private høyskoler	60 871,9	8,4	50 249,3	6,5
Sum	2 191 095,3	8,2	2 153 566,7	7,4

Tabell 5.5 Bidrags- og oppdragsaktivitet utenom EU og NFR 2009 til 2010 og som andel av totale driftsinntekter (i mill. kroner)

	2009		2010	
	BOA uten EU og NFR	BOA uten EU og NFR ift driftsinntekter	BOA uten EU og NFR	BOA uten EU og NFR ift driftsinntekter
Statlige høyskoler	429 185,3	5,3	404 400,0	4,8
Universiteter	1 361 286,6	7,2	1 485 166,2	7,4
Statlige vitenskapelige høyskoler	111 618,6	7,6	98 439,0	6,4
Kunsthøyskoler	981,4	0,2	1 660,8	0,5
Private vitenskapelige høyskoler	78 277,3	6,1	45 905	3,4
Private høyskoler	74 219,9	9,1	37 097,6	4,4
Sum	2 055 569,2	6,6	2 072 668,5	6,4

Merknad: Tabellen viser BOA som er Bidragsfinansiert aktivitet fra note 21 og oppdragsfinansiert aktivitet fra note 1 utenom EU og NFR, samt BOA som prosentandel av driftsinntektene. Driftsinntektene ble til og med 2008 hentet fra konto 3 i saldobalansen, men fra 2009 er tallet hentet fra note 1.

Som vi kan se av tabellene 5.4 og 5.5 er de absolutte tallene for alle institusjonskategorier unntatt universitetene lavere i 2010 enn i 2007. De statlige vitenskapelige høyskolene hadde en relativt kraftig nedgang fra 2007 til 2008, og har stabilisert seg på dette nivået. BOA i forhold til driftsinntekter faller noe i perioden både for de statlige høyskolene og universitetene.

Som vi ser av tabell 5.6 varierer BOA-inntektene, både mellom institusjonskategoriene, men også innenfor samme kategori. Av institusjoner med lav andel BOA-inntekter skiller følgende seg ut: høyskolene i Oslo, Telemark og Finnmark, Norges musikkhøgskole og kunsthøyskolene. De som har høy andel BOA-inntekter er Norges Handelshøyskole (12,8%), Universitetet i Tromsø (11,9%), Høgskolen i Buskerud (11,3%), Høgskolen i Hedmark (10,6%) og NTNU (10,0%). Av de private institusjonene viser tallene for Høgskolen for ledelse og teologi en høy andel (38,2%) og Høgskulen for landbruk og bygdenæringar, Haraldsplass diakonale høyskole og Diakonhjemmet høyskole ligger på rundt 10-11 prosent.

Tabell 5.6 Driftsinntekter, BOA utenom EU-midler og midler fra NFR, og forholdet mellom disse

	2010		
	Driftsinntekter	BOA uten EU og NFR	BOA uten EU og NFR ift driftsinntekter (prosent)
Høgskolen i Akershus	305 373	8 782	2,9
Høgskolen i Bergen	692 046	45 097	6,5
Høgskolen i Bodø	539 892,2	38 821,7	7,2
Høgskolen i Buskerud	318 690,6	36 100,6	11,3
Høgskolen i Finnmark	209 288	4 017	1,9
Høgskolen i Gjøvik	234 606	13 623	5,8
Høgskolen i Harstad	126 818	3 599	2,8
Høgskolen i Hedmark	477 388	50 547	10,6
Høgskolen i Lillehammer	325 102	20 795	6,4
Høgskolen i Narvik	183 099	16 448	9,0
Høgskolen i Nesna	114 249	4 060	3,6
Høgskolen i Nord-Trøndelag	400 368,0	10 360,9	2,6
Høgskolen i Oslo	1 266 416,8	11 447,2	0,9
Høgskolen i Sogn og Fjordane	286 971,6	7 195,5	2,5
Høgskolen i Sør-Trøndelag	716 342	21 224	3,0
Høgskolen i Telemark	554 197,3	7 081,0	1,3
Høgskolen i Vestfold	387 395,2	37 300	9,6
Høgskolen i Volda	272 008	8 873	3,3
Høgskolen i Østfold	486 386	34 297	7,1
Høgskolen i Ålesund	212 886	10 385	4,9
Høgskolen Stord/Haugesund	283 178	10 153	3,6
Samisk høyskole	96 166	4 193	4,4
Sum statlige høyskoler	8 488 866,6	404 400,0	4,8
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	5 097 787	507 617	10,0
Universitetet for miljø- og biovitenskap	1 006 085,1	75 501,3	7,5
Universitetet i Agder	902 552,0	41 583,3	4,6
Universitetet i Bergen	3 346 095,3	193 091,6	5,8
Universitetet i Oslo	6 117 688	294 668	4,8
Universitetet i Stavanger	1 082 580,4	88 825	8,2
Universitetet i Tromsø	2 393 448	283 880	11,9
Sum universiteter	19 946 235,8	1 485 166,2	7,4
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo	141 833	3 835	2,7
Høgskolen i Molde	177 832	8 974	5,0
Norges handelshøyskole	395 454,5	50 470,7	12,8
Norges idrettshøgskole	211 886	7 533	3,6
Norges musikkhøgskole	216 444,1	3 649,8	1,7
Norges veterinærhøgskole	397 250,7	23 976,5	6,0
Sum statlige vitenskapelige høyskoler	1 540 700,4	98 439,0	6,4
Kunsthøgskolen i Bergen	101 989,9	1 660,8	1,6
Kunsthøgskolen i Oslo	225 625,2	0	0
Sum kunsthøyskoler	327 615,1	1 660,8	0,5
Det teologiske menighetsfakultet	79 726	3 676	4,6
Handelshøyskolen BI	1 258 139,6	41 752	3,3
Misjonshøgskolen	31 225,5	900	2,9
Sum private vitenskapelige høyskoler	1 369 091,1	46 328	3,4
Ansgar Teologiske Høyskole	13 142	0	0
Barratt Due Musikk institutt	18 868	0	0
Bergen Arkitekt Skole	16 403	327,0	2,0

	2010		
	Driftsinntekter	BOA uten EU og NFR	BOA uten EU og NFR ift driftsinntekter (prosent)
Betanien diakonale høyskole	26 267	0	0
Den norske balletthøyskole	13 408	0	0
Den norske Eurytmihøyskole	2 856	0	0
Diakonhjemmet høyskole	165 137	16 461	10,0
Dronning Mauds Minne Høyskole	97 873	9 626	9,8
Fjellhaug Misjonshøyskole	24 397,2	0	0
Haraldsplass diakonale høyskole	28 833	3 143	10,9
Høyskolen i Staffeldtsgate	20 597,5	0	0
Høyskolen for landbruk og bygdenæringar	4 129	453	11,0
Høyskolen Diakonova	40 872	297	0,7
Høyskolen for Ledelse og Teologi	4 871	1860,6	38,2
Lovisenberg diakonale høyskole	69 746	0	0
Markedshøyskolen Campus Kristiania	87 078	0	0
Mediehøyskolen Gimlekollen	33 367	0	0
Norges Informasjonsteknologiske Høyskole	56 617	0	0
Norsk lærerakademi	106 967	5 257	4,9
Rudolf Steinerhøyskolen	16 011	0	0
Sum private høyskoler	847 439,7	37 097,6	4,4
Sum	32 519 948,6	2 072 668,5	6,4

Merknad: Tabellen viser BOA som er Bidragsfinansiert aktivitet fra Note 21 og oppdragsfinansiert aktivitet fra Note 1 utenom EU og NFR, samt BOA som prosentandel av driftsinntektene. Driftsinntektene ble til og med 2008 hentet fra konto 3 i saldobalansen, men fra 2009 er tallet hentet fra "Sum driftsinntekter" (N1.66) fra note 1.

5.5.2 Forholdet mellom bidrag og oppdrag

Tabellene 5.7 og 5.8 gir en oversikt over inntektene fra bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet ved de enkelte institusjonene i 2009 og 2010. Brorparten av inntektene til bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet ved universitetene stammer fra andre offentlige kilder (utenom NFR og EU). For universitetene er kun 20,9 prosent knyttet til oppdragsfinansiert aktivitet i 2010. Flere av høyskolene og NHH og NVH har relativt sett mer inntekter fra oppdrag enn bidrag, med hhv 51,8 prosent og 60,1 prosent knyttet til oppdragsfinansiert aktivitet i 2010.

For de private institusjonene har vi kun data over forholdet mellom bidrag og oppdrag for 2010 og de presenteres derfor i egen tabell 5.8. Vi tar en forbehold om datakvaliteten her siden dette er første året vi har bedt om dette skillet som en noteopplysning til foreløpig årsregnskap.

Tabell 5.7 Inntekter til bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA) ved offentlige instit. utenom EU-midler og midler fra NFR

	2009					2010				
	Bidragssinntekter utenom EU og NFR	Oppdragsinntekter utenom EU og NFR	Sum	Prosentvis fordeling bidrag	Prosentvis fordeling oppdrag	Bidragssinntekter utenom EU og NFR	Oppdragsinntekter utenom EU og NFR	Sum	Prosentvis fordeling bidrag	Prosentvis fordeling oppdrag
HiAk	1 508,1	5 261,5	6 769,6	22,3	77,7	5 293	3 489	8 782	60,3	39,7
HiB	27 978	29 554	57 532	48,6	51,4	20 324	24 773	45 097	45,1	54,9
HiBo	33 356	13 053	46 409	71,9	28,1	22 609,9	16 211,7	38 821,7	58,2	41,8
HBu	19 289,7	6 936,1	26 225,7	73,6	26,4	28 901,9	7 198,7	36 100,6	80,1	19,9
HIFm	2 083	1 972	4 055	51,4	48,6	1 393	2 624	4 017	34,7	65,3
HiG	2 828	7 377	10 205	27,7	72,3	6 616	7 007	13 623	48,6	51,4
HiH	- 454	1 789	1 335	- 34,0	134,0	2 132	1 467	3 599	59,2	40,8
HiHe	16 860	33 617	50 477	33,4	66,6	18 592	31 955	50 547	36,8	63,2
HiL	- 3 429	16 973	13 544	- 25,3	125,3	2 028	18 767	20 795	9,8	90,2
HiN	4 617	619	5 236	88,2	11,8	15 099	1 349	16 448	91,8	8,2
HiNe	3 380	624	4 004	84,4	15,6	2 952	1 108	4 060	72,7	27,3
HiNT	2 817,6	5 010,6	7 828,3	36,0	64,0	5 083	5 277,9	10 360,9	49,1	50,9
HiO	10 758,6	11 657,3	22 415,9	48,0	52,0	2 386	9 061,2	11 447,2	20,8	79,2
HiSF	10 323	7 243,8	17 566,8	58,8	41,2	0	7 195,5	7 195,5	0	100
HiST	16 548	9 544	26 092	63,4	36,6	11 391	9 833	21 224	53,7	46,3
HiT	2 566,7	5 359,1	7 925,8	32,4	67,6	3 065,1	4 015,9	7 081,0	43,3	56,7
HiVe	9 848,9	28 939,9	38 788,8	25,4	74,6	15 999	21 301	37 300	42,9	57,1
HiVo	3 355	6 323	9 678	34,7	65,3	3 981	4 892	8 873	44,9	55,1
HiØ	29 900	13 962	43 862	68,2	31,8	18 242	16 055	34 297	53,2	46,8
HiÅ	7 889	1 621	9 510	83,0	17,0	4 182	6 203	10 385	40,3	59,7
HSH	3 239	8 642	11 881	27,3	72,7	3 571	6 582	10 153	35,2	64,8
SH	6 378	1 466	7 844	81,3	18,7	948	3 245	4 193	22,6	77,4
Sum SH	211 641,0	217 544,3	429 185,3	49,3	50,7	194 788,9	209 611,1	404 400,0	48,2	51,8
NTNU	498 158	79 253	577 411	86,3	13,7	390 565	117 052	507 617	76,9	23,1
UMB	30 670,2	40 555,6	71 225,8	43,1	56,9	41 465,6	34 035,7	75 501,3	54,9	45,1
UIA	29 790,3	16 338,7	46 128,9	64,6	35,4	25 434,9	16 148,4	41 583,3	61,2	38,8
UIB	160 290	11 437,9	171 727,9	93,3	6,7	180 732,0	12 359,6	193 091,6	93,6	6,4
UiO	52 962	71 284	124 246	42,6	57,4	195 014	99 654	294 668	66,2	33,8
UiS	74 947	22 411,1	97 358,1	77,0	23,0	73 175	15 650	88 825	82,4	17,6
UiTø	241 617	31 572	273 189	88,4	11,6	268 498	15 382	283 880	94,6	5,4

	2009					2010				
	Bidragssinntekter utenom EU og NFR	Oppdragsinntekter utenom EU og NFR	Sum	Prosentvis fordeling bidrag	Prosentvis fordeling oppdrag	Bidragssinntekter utenom EU og NFR	Oppdragsinntekter utenom EU og NFR	Sum	Prosentvis fordeling bidrag	Prosentvis fordeling oppdrag
Sum U	1 088 434,4	272 852,2	1 361 286,6	80,0	20,0	1 174 884,4	310 281,7	1 485 166,2	79,1	20,9
AHO	4 742	73	4 815	98,5	1,5	3 406	429	3 835	88,8	11,2
HiMolde	2 533	5 515	8 048	31,5	68,5	6 986	1 988	8 974	77,8	22,2
NHH	8 812,3	36 782,3	45 594,6	19,3	80,7	12 324,5	38 146,2	50 470,7	24,4	75,6
NIH	11 329	2 764	14 093	80,4	19,6	6 698	835	7 533	88,9	11,1
NMH	1 496,7	113,0	1 609,7	93,0	7,0	3 515,0	134,8	3 649,8	96,3	3,7
NVH	7 670,3	29 788,0	37 458,3	20,5	79,5	6 316	17 660,5	23 976,5	26,3	73,7
Sum SVH	36 583,3	75 035,3	111 618,6	32,8	67,2	39 245,5	59 193,5	98 439,0	39,9	60,1
KHIB	851,4	280,0	1 131,4	75,3	24,7	1 380,8	280	1 660,8	83,1	16,9
KHIO	- 150	0	- 150	100	0	0	0	0	0	0
Sum KHS	701,4	280,0	981,4	71,5	28,5	1 380,8	280	1 660,8	83,1	16,9
Sum	1 337 360,2	565 711,8	1 903 072,0	70,3	29,7	1 410 299,7	579 366,3	1 989 666,0	70,9	29,1

Merknad: Tabellen viser Sum inntekt fra oppdragsfinansiert aktivitet og Sum tilskudd til annen bidragsfinansiert aktivitet hentet fra Note 1. Fra og med 2009 hentes Bidragsfinansiert aktivitet fra Note 21.

Tabell 5.8 Inntekter til bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA) ved private vitenskapelige høyskoler og private høyskoler utenom EU-midler og midler fra NFR

	2010				
	Bidragsinntekter utenom EU og NFR	Oppdragsinntekter utenom EU og NFR	Sum	Prosentvis fordeling bidrag	Prosentvis fordeling oppdrag
MF	3 615	61	3 676	98,3	1,7
BI	0	41 752	41 752	0	100
MHS	99	378	477	20,8	79,2
Sum PVH	3 714	42 191	45 905	8,1	91,9
ATH	0	0	0	0	0
BDM	0	0	0	0	0
BA	0	0	0	0	0
BDH	0	0	0	0	0
BH	0	0	0	0	0
EH	0	0	0	0	0
DH	7 174	9 287	16 461	43,6	56,4
DMMH	7 647	1 979	9 626	79,4	20,6
FM	0	0	0	0	0
HDH	0	3 143	3 143	0	100
Staff.	0	0	0	0	0
HLB	0	453	453	0	100
HD	0	297	297	0	100
HLT	1 581,5	279,0	1 860,6	85,0	15,0
LDH	0	0	0	0	0
CK	0	0	0	0	0
MG	0	0	0	0	0
NITH	0	0	0	0	0
NLA	0	5 257	5 257	0	100
RS	0	0	0	0	0
Sum PH	16 402,5	20 695,0	37 097,6	44,2	55,8
Sum	20 116,5	62 886,0	83 002,6	24,2	75,8

Merknad: Tabellen viser Sum inntekt fra oppdragsfinansiert aktivitet og Sum tilskudd til annen bidragsfinansiert aktivitet hentet fra Note 1.

5.5.3 Bidrags- og oppdragsinntekter fordelt på kilder

For de statlige institusjonene har vi i regnskapene informasjon om hvilke type kilder som står bak bidrags- og oppdragsinntektene til institusjonene. Tabell 5.9 viser hvor stor andel de ulike kildene som ligger bak BOA ved de respektive institusjonskategoriene utgjør, denne gangen inkludert EU-midler. Vi ser her at næringslivet gjennomgående framstår som den nest største kilden etter tilskudd fra det offentlige.

For universitetene øker andelen fra stiftelser og andre markant i 2009, noe som vedvarer i 2010. Andelen fra stiftelser til de vitenskapelige høyskolene øker betydelig, fra 2,3 prosent i 2009 til 37 prosent i 2010, en utvikling som medfører en redusert andel fra næringsliv. Kunst- høyskolene skiller seg fra de øvrige med en betydelig andel fra ulike organisasjoner, men også de har en betydelig vekst i andelen fra stiftelser. Oversikten viser et stabilt bilde for de statlige høyskolene.

Dreiningen i retning av en større andel BOA fra stiftelser er interessant og vil bli fulgt opp i forbindelse med neste års analyse.

Tabell 5.9 BOA, gjennomsnittlig fordeling på kilde (prosent)

		Offentlige	Organisasjoner	Næringsliv	Eu midler	Stiftelser	Annet
Statlige høyskoler	2007	52,1	3,1	31,3	3,8	0,5	9,3
	2008	47,5	2,9	35,3	5,4	1,7	7,2
	2009	44,3	7,9	31,1	6,4	2,1	8,3
	2010	52,2	4,0	33,7	5,7	1,6	2,9
Universiteter	2007	38,9	7,2	27,8	9,3		16,9
	2008	31,9	14,0	28,5	9,9	5,8	9,9
	2009	12,4	5,4	31,4	11,2	13,2	26,5
	2010	20,2	4,9	32,2	11,9	16,1	14,7
Statlige vitenskapelige høyskoler	2007	23,3	4,0	67,6	3,5		1,6
	2008	18,6	4,9	60,7	11,2	1,3	3,3
	2009	19,5	5,5	62,5	3,4	2,3	6,8
	2010	18,2	3,6	26,4	5,4	37,0	9,4
Kunsthøyskoler	2007	90,2	6,6	2,1			1,2
	2008	44,2	42,0	3,5		12,3	2,0
	2009	21,1	51,8	31,1		- 11,2	7,2
	2010	11,8	50,1	2,1		26,1	9,8

Merknad: Tabellen viser Sum inntekt fra oppdragsfinansiert aktivitet pluss Sum tilskudd til annen bidragsfinansiert aktivitet hentet fra Note 1, fordelt på finansieringskilde. Fra og med 2009 hentes bidragsfinansiert aktivitet fra Note 21.

5.6 Innovasjon, kommersialisering og kunnskapsoverføring

5.6.1 Forretningsideer, patenter, lisensiering og nye foretak

I følge loven skal universiteter og høyskoler bidra til innovasjon og verdiskapning basert på resultater fra forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid. De statlige institusjonene rapporterer resultater fra denne virksomheten gjennom forretningsideer, patenter, lisensiering og nye foretak. Fra i år skiller det mellom registrerte patenter og patentsøknader. Det er viktig å skille her fordi det kan ta lang tid fra patentsøknad er sendt til den er behandlet og registrert. Antall patentsøknader er en god indikator på aktivitetsnivå i kommersialiseringsarbeidet. Dersom en institusjon har levert et stort antall patentsøknader, men over tid har få eller ingen registrerte patenter, er det grunnlag for å se nærmere på dette. Tabell 5.10 får fram utviklingen fra 2007 og framover. Tabellen viser at situasjonen i 2010 på mange måter konsoliderer utviklingen vi har vært vitne til de siste årene.

Fra 2006 til 2008 skjedde det en betraktelig økning når det gjaldt mottak og vurdering av forretningsideer, fra 193 i 2006 (tall som kom fram i institusjonenes egenrapportering i 2006 - DBH var underrapportert på dette punktet) via 331 totalt i 2007 til 388 i 2008. Fra 2008 til 2009 ser vi en meget interessant utvikling. Antall mottatte forretningsideer er økt betraktelig (fra 388 i 2008 til 626 i 2009). Denne trenden konsolideres i 2010 med 596 innmeldte forretningsideer. Når det gjelder registrerte patenter foreligger det så langt ikke tall, men trenden fra 2007 viser en klar årevis stigning. Antallet patentsøknader er en ny kategori som gjelder fra og med 2010. Her har høyskolene i alt åtte, mens universitetene rapporterer 115 i 2010. Når det gjelder lisensiering ligger man omtrent på samme lave nivå i 2010 som i 2009. Ved universitetene, som er de institusjonene som inngår lisensavtaler, gikk antallet opp fra 20 til 25 fra 2008 til 2009, og tallet fra 2010 (27) konsoliderer denne økningen. Ser vi på nyetablerte foretak er det overraskende mange nyetableringer i høyskolesektoren i forhold til årene før (43 i 2010 mot 12 og 13 i hhv 2008 og 2009). Alt i alt virker det som om oppmerksomheten mot kommersialiseringsaktiviteter øker, og at arbeidet med immaterielle rettigheter (IR-policy) begynner å bære frukter.

Tabell 5.10 Forretningsideer, patenter, lisensiering og nye foretak i perioden 2007 - 2010

	Mottatte forretningsideer				Registrerte patenter				Inngåtte lisensieringskontrakter				Nye foretak etablert				Antall patentsøknader			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Høgskolen i Akershus	-	0	0	-	-	0	0	-	-	0	0	-	-	0	0	-	-	-	-	-
Høgskolen i Bergen	-	0	0	14	-	0	0	-	-	0	0	0	-	0	0	6	-	-	-	0
Høgskolen i Bodø	-	-	30	5	-	-	0	-	-	-	0	0	-	-	1	0	-	-	-	0
Høgskolen i Buskerud	8	8	37	40	-	-	0	-	-	-	0	0	3	4	2	5	-	-	-	0
Høgskolen i Finnmark	-	1	2	-	-	0	0	-	-	0	0	-	1	1	0	-	-	-	-	-
Høgskolen i Gjøvik	3	0	13	20	-	0	0	-	-	0	0	0	-	0	8	6	-	-	-	0
Høgskolen i Harstad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Høgskolen i Hedmark	1	-	0	-	-	-	0	-	-	-	0	-	-	-	0	-	-	-	-	-
Høgskolen i Lillehammer	-	-	0	-	-	-	0	-	-	-	0	-	-	-	0	-	-	-	-	-
Høgskolen i Narvik	5	41	33	1	-	1	0	-	-	0	0	0	-	1	1	0	-	-	-	0
Høgskolen i Nesna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Høgskolen i Nord-Trøndelag	10	11	23	18	-	0	0	-	-	0	0	0	-	0	0	16	-	-	-	0
Høgskolen i Oslo	2	2	6	0	-	-	0	-	-	-	0	0	-	1	0	0	-	-	-	0
Høgskolen i Sogn og Fjordane	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Høgskolen i Sør-Trøndelag	18	11	87	47	1	2	0	-	-	0	1	0	-	2	1	2	-	-	-	5
Høgskolen i Telemark	3	0	0	8	-	0	0	-	-	0	0	0	1	1	0	1	-	-	-	0
Høgskolen i Vestfold	-	0	4	4	-	0	0	-	-	0	0	0	-	0	1	0	-	-	-	3
Høgskolen i Volda	-	-	-	14	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	7	-	-	-	0
Høgskolen i Østfold	-	0	0	0	-	0	0	-	-	0	0	0	-	0	0	0	-	-	-	0
Høgskolen i Ålesund	-	5	18	24	-	-	0	-	-	-	0	0	-	2	0	0	-	-	-	0
Høgskolen Stord/Haugesund	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	0	-	-	-	0
Samisk høgskole	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sum statlige høyskoler	50	79	253	198	1	3	0	-	-	0	1	0	5	12	14	43	-	-	-	8
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	78	80	94	99	44	51	39	-	3	4	10	8	4	10	4	5	-	-	-	46
Universitetet for miljø- og biovitenskap	-	22	29	13	-	0	4	-	-	3	0	0	-	0	0	0	-	-	-	5
Universitetet i Agder	9	11	10	24	-	0	0	-	-	0	0	0	-	0	1	0	-	-	-	0
Universitetet i Bergen	70	75	71	64	-	-	10	-	-	5	7	1	4	1	4	1	-	-	-	7
Universitetet i Oslo	69	73	118	124	-	20	20	-	6	8	6	15	6	2	1	2	-	-	-	41
Universitetet i Stavanger	18	18	19	47	-	2	3	-	1	-	2	0	1	1	1	3	-	-	-	16
Universitetet i Tromsø	21	11	27	14	-	0	1	-	1	0	0	3	-	1	2	2	-	-	-	0
Sum universiteter	265	290	368	385	44	73	77	-	11	20	25	27	15	15	13	13	-	-	-	115

	Mottatte forretningsideer				Registrerte patenter				Inngåtte lisensieringskontrakter				Nye foretak etablert				Antall patentsøknader			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Høgskolen i Molde	5	3	1	5	-	0	0	-	-	0	0	0	-	0	1	0	-	-	-	0
Norges handelshøgskole	-	0	0	0	-	0	0	-	-	0	0	0	-	0	0	0	-	-	-	0
Norges idrettshøgskole	4	1	1	2	-	0	0	-	-	0	0	0	-	0	0	0	-	-	-	0
Norges musikkhøgskole	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Norges veterinærhøgskole	12	13	0	6	-	2	0	-	-	1	0	0	-	0	0	0	-	-	-	0
Sum statlige vitenskapelige høyskoler	21	19	2	13	-	2	0	-	-	1	0	0	-	0	1	0	-	-	-	0
Kunsthøgskolen i Bergen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kunsthøgskolen i Oslo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sum kunsthøyskoler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sum	336	388	623	596	45	78	77	-	11	21	26	27	20	27	28	56	-	-	-	123

Merknad: Data baserer seg på tabellen "Mottatte forretningsideer m.m.", levert som regneark av institusjonene. En del institusjoner har merket av denne rapporteringen som uaktuell. Manuelt registrert av DBH. I 2010 ble registrerte patenter endret til registrerte patentsøknader.

5.6.2 Virkemidler for innovasjon, kommersialisering og kunnskapsoverføring

Gjennom kommersialisering av forskningsresultater kan forskningsbaserte ideer fra universiteter og høyskoler (og selvsagt også helseforetak og forskningsinstitutter) bearbeides til prosesser, tjenester eller varer som kan selges i et marked eller bidra til videreutvikling av eksisterende varer, tjenester eller prosesser. Utvikling av medisiner, krefttester og miljøteknologi er gode eksempler på at kunnskapen kan komme mange til nytte.

TTOer ved universiteter og høyskoler

Ved seks av de syv universitetene var det i 2010 etablert teknologioverføringsenheter. Vanligvis brukes det engelske begrepet Technology Transfer Office (TTO) om disse. TTO-ene skal arbeide med kommersialisering av forskning. Dette er en krevende oppgave som fordrer både langsiktighet og høy kompetanse på en rekke områder. TTO-enhetene utgjør en grenseflate mellom forskningen og markedet, og denne mellomposisjonen gjør at TTOene ofte kan bli utsatt for kritikk fra både næringslivet og sin egen moderorganisasjon.

FORNYprogrammet

FORNYprogrammet i Norges forskningsråd er det viktigste offentlige virkemiddelet for å fremme verdiskaping gjennom kommersialisering av resultater fra offentlig finansiert forskning. Programmet retter seg i hovedsak mot forskning og utvikling som utføres ved universiteter, høyskoler, helseforetak og institutter, og programmet har ingen begrensninger knyttet til fag eller næringsområder. Programmet gir støtte til kommersialiseringsaktører ved disse institusjonene, samt ulike former for tilskudd til enkeltprosjekter for å kommersialisere forskning, eksempelvis støtte til dekning av kostnader ved verifisering av ideer.

FORNYprogrammet har eksistert i 15 år. Programmets største finansielle bidragsyter er NHD, men programmet mottar også midler fra KRD, KD, LMD og FKD og har de siste seks årene hatt et årlig budsjett fra 100 til 125 mill kroner. FORNY-programmet ble avviklet i sitt daværende format ved årsskiftet 2009/2010, og ble kjørt videre i en overgangsordning i 2010. Det nye programmet FORNY2020 er operativt fra og med 2011. FORNY2020 inneholder virkemidler som vil kunne stimulere til en videreutvikling og effektivisering av TTO-strukturen i Norge. Det har vært endringer i denne strukturen som innebærer at Birkeland Innovasjon AS har fusjonert med Medinnova og dannet Invent2 AS, men TTOer i Tromsø-området og på Vestlandet er i ferd med å konsolidere seg og danne nye og mer bærekraftige enheter.

Som vi ser av tabellene 5.11 og 5.12 gis betydelige beløp fra FORNY-programmet til UH-institusjonene. De universitetsrelevante bevilgningene går til universitetenes TTOer gjennom både verifiseringsmidler og basismidler. Summen av basis og verifisering er økt noe i perioden 2008 til 2010. Det siste året ser vi også en forskyvning fra basis til verifisering, noe som er i tråd med filosofien bak det nye FORNY2020-programmet. For høyskolenes del ser vi en klar tilbakegang i perioden.

Tabell 5.11 Tildelinger til kommersialiseringaktører (inkl. TTOer) FORNY i 2008 – 2010

	Verifisering	Basisbevilgninger			Totalt
	Tildeling 2010	Tildeling 2 010	Tildeling 2 009	Tildeling 2 008	Tildelt 2010
Campus Kjeller	10 328 000	4 700 000	6 250 000	6 900 000	15 028 000
Coventure		1 700 000	2 400 000	2 750 000	1 700 000
Prekubator	2 570 000	3 300 000	4 750 000	5 000 000	5 870 000
Norinnova	2 687 000	1 600 000	2 450 000	2 450 000	4 287 000
TTO Nord		1 300 000	2 250 000	2 400 000	1 300 000
Bioparken	1 980 000	3 200 000	4 600 000	5 450 000	5 180 000
BTO	4 203 000	7 700 000	10 000 000	10 400 000	11 903 000
Medinnova	4 540 000	4 100 000	5 200 000	5 000 000	8 640 000
Birkeland AS	7 777 000	2 000 000	8 900 000	10 100 000	15 777 000
Simula	1 230 000	300 000	600 000	1 050 000	1 530 000
LeivEirikssonNyskaping	930 000	2 000 000	3 500 000	3 400 000	2 930 000
NTNU Tech Transfer	7 539 000	6 600 000	9 500 000	10 300 000	14 139 000
Sinvent	6 621 000	2 000 000	3 000 000	3 300 000	8 621 000
KA ved til NIVA		150 000			150 000
Sum KA	50 405 000	46 650 000	63 400 000	68 500 000	97 055 000

Kilde: NFR

Tabell 5.12 Høgskoler som ble innstilt til støtte fra FORNY i 2008 – 2010

Basismidler til Høgskoler:	Tildeling 2010	Tildeling 2009	Tildeling 2008
Høgskolen i Østfold	0	250 000	300 000
Høgskolen i Sør-Trøndelag	500 000	700 000	800 000
Høgskolen i Vestfold	0	0	300 000
Høgskolen i Telemark	250 000	350 000	400 000
Høgskolen i Nord-Trøndelag	0	300 000	400 000
Høgskolen i Bodø	0	350 000	450 000
Høgskolen i Buskerud	0	300 000	375 000
Høgskolen i Ålesund	0	250 000	250 000
Høgskolen i Molde	0	100 000	150 000
Høgskolen i Oslo	300 000	450 000	550 000
Høgskolen i Narvik	200 000	400 000	400 000
Arkitektur- og designhøgskolen	100 000	150 000	150 000
Sum høyskoler:	1 350 000	3 600 000	4 525 000

Kilde: NFR

VRI og regionale forskningsfond

I mange år har det vært et politisk mål at høyskolene skal være en regional drivkraft, og i økende grad har også høyskolenes rolle i regional innovasjon blitt vektlagt. For å kunne styrke rollen som regional aktør og bidra til at målet om forskningsbasert utdanning realiseres, har det lenge vært et mål å heve kompetansen i høyskolesektoren. Det har derfor blitt etablert særskilte programmer i Norges forskningsråd. Strategiske høgskoleprosjekter (SHP) er rettet mot de statlige høyskolene og formålet er å styrke forskning, faglig utviklingsarbeid og FoU-kompetanse (jfr 3.5.9).

Programsatsingen VRI (Virkemidler for regional innovasjon) og etableringen av regionale forskningsfond (RFF) er viktige virkemidler som kan bidra til å styrke høyskolene som regional utviklingsaktør. VRI skal bidra til økt innovasjon og verdiskaping i regionalt nær

ingsliv gjennom å stimulere til økt samhandling mellom aktørene (FoU-institusjoner, bedrifter og regionale myndigheter). RFF skal støtte opp under regionens prioriterte innsatsområder og bidra til langsiktig, grunnleggende kompetansebygging i relevante forskningsmiljøer. RFF gir støtte til FoU-prosjekter initiert av bedrifter, offentlige virksomheter, inkludert universiteter, høyskoler og forskningsmiljøer.

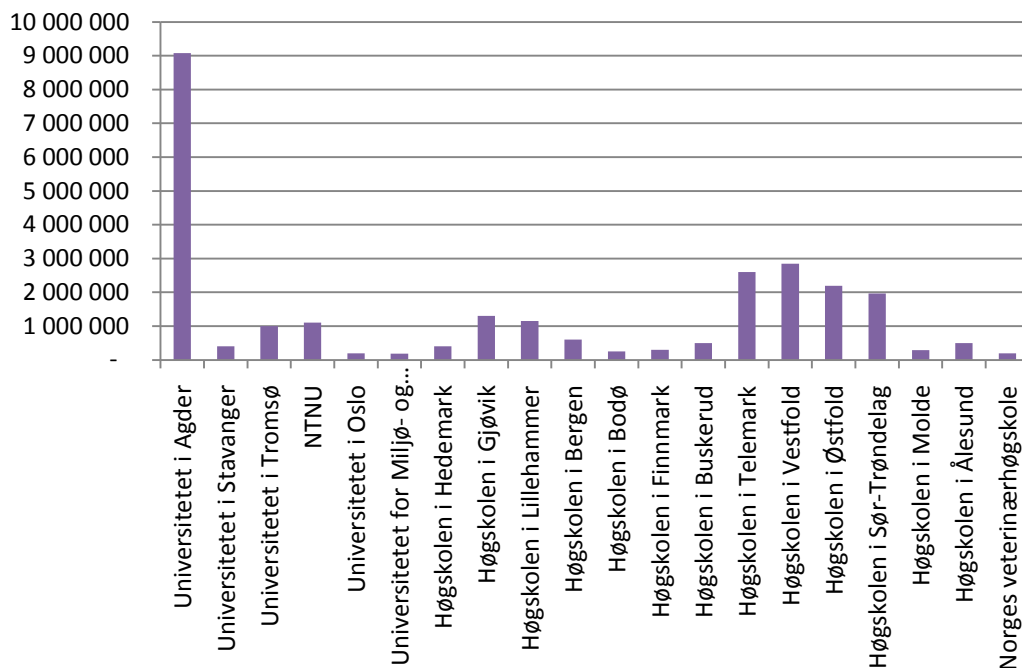
Når det gjelder regionale forskningsfond (RFF) har UH-sektoren en andel på rundt 27 mill av totalt ca. 160 mill kroner i 2010, noe som tilsvarer ca. 17 prosent. Figur 5.5 og tabell 5.13 viser alle UH-relaterte prosjekter finansiert gjennom RFF i 2010. I forhold til de totale bevilgninger gjennom RFF utgjør UH-institusjonenes tildelinger en relativ beskjeden del. Enkelte institusjoner skiller seg imidlertid ut. UiA har tildelinger på over 9 mill kroner i 2010, høyskolene i Telemark, Vestfold, Østfold og Sør-Trøndelag har alle bevilgninger på rundt 2 mill etterfulgt av høyskolene i Gjøvik og Lillehammer.

Tabell 5.13 UH-relaterte prosjekter finansiert gjennom RFF i 2010

Søker	Tildelt RFF	U&H- Prosj.ansv
Universitetet i Agder	9 076 000	1
Universitetet i Stavanger	400 000	1
Universitetet i Tromsø	1 000 000	1
NTNU	1 100 000	1
Universitetet i Oslo	200 000	1
Universitetet for Miljø- og biovitenskap	- 185 000	1
Sum universiteter	11 961 000	
Høgskolen i Hedemark	400 000	1
Høgskolen i Gjøvik	1 300 000	1
Høgskolen i Lillehammer	1 150 000	1
Høgskolen i Bergen	600 000	1
Høgskolen i Bodø	250 000	1
Høgskolen i Finnmark	300 000	1
Høgskolen i Buskerud	500 000	1
Høgskolen i Telemark	2 600 000	1
Høgskolen i Vestfold	2 847 000	1
Høgskolen i Østfold	2 194 000	1
Høgskolen i Sør-Trøndelag	1 965 000	1
Høgskolen i Molde	290 000	1
Høgskolen i Ålesund	500 000	1
Sum statlige høyskoler	14 896 000	
Norges veterinærhøgskole	200 000	0
Sum vitenskapelige høyskoler	200 000	
Totalt alle institusjoner	27 057 000	

Kilde: Sekretariat regionale forskningsfond og KD

Figur 5.5 UH-relaterte prosjekter finansiert gjennom RFF i 2010

Skattefunn

Skattefradrag for næringslivets kostnader til forskning og utvikling (Skattefunn) ble innført for små og mellomstore foretak fra 1. januar 2002, og for alle foretak fra 1. januar 2003. Skattefunn er et virkemiddel for å øke FoU-innsatsen i næringslivet. Ordningen er rettighetsbasert, dvs. at ved godkjente prosjekter har bedriftene krav på skattefradrag for kostnader knyttet til FoU-aktiviteter etter visse kriterier. Formålet med prosjektene skal være å framskaffe ny kunnskap eller nye ferdigheter som kan føre til nye eller bedre varer, tjenester eller produksjonsprosesser. Ordningen administreres av Norges forskningsråd i samarbeid med Innovasjon Norge og Skatteetaten.

Søknader til Norges forskningsråd i 2009 og 2010 indikerer at bruken av Skattefunn går litt ned i forhold til nivåene i perioden 2006 - 2008. Budsjett- og resultatstall fra NFR viser at universitets- og høyskolemiljøene fremdeles spiller en sentral rolle i denne ordningen, og synes å være en attraktiv partner for næringslivet. Fra 2009 til 2010 ser vi framgang for NTNU, UiO, UMB og UiS, mens UiB, UiA og UiT dokumenterer en til dels omfattende nedgang. Universitetet i Oslo er det eneste universitetet som kan vise til en økning både fra 2008 til 2009 og mellom 2009 og 2010. Blant høyskolene ser vi imidlertid en klar tilbakegang fra i fjor til i år.

Tabell 5.14 Prosjekter i samarbeid med universiteter 2009 og 2010

	Antall prosjekter 2009	Budsjetterte innkjøp av FOU tjenester 2009 (mill kr)	Antall prosjekter 2010	Budsjetterte innkjøp av FOU tjenester 2010 (mill kr)
NTNU	85	31,1	94	39,6
UMB	15	6,1	38	11,1
Universitetet i Agder	9	1,1	-	-
Universitetet i Bergen	25	12,3	9	3,3
Universitetet i Oslo	68	15,9	78	25,7
Universitetet i Stavanger	9	1,6	19	2,6
Universitetet i Tromsø	15	14,7	12	4,2

Kilde: NFR

Tabell 5.15 Prosjekter i samarbeid med norske høyskoler i 2009 og 2010

	Antall prosjekter 2009	Budsjetterte innkjøp av FOU tjenester 2009 (mill kr)	Antall prosjekter 2010	Budsjetterte innkjøp av FOU tjenester 2010 (mill kr)
Høgskolen i Akershus	5	5,1	3	1,1
Høgskolen i Bergen	1	0,1	3	0,15
Høgskolen i Bodø	18	4,1	5	2,2
Høgskolen i Buskerud	3	0,4	3	0,3
Høgskolen i Finnmark	0	0	0	0
Høgskolen i Gjøvik	7	1,2	9	1,4
Høgskolen i Harstad	0	0	0	0
Høgskolen i Hedmark	0	0	2	0,35
Høgskolen i Lillehammer	1	0,4	0	0
Høgskolen i Molde	1	0,03	1	1
Høgskolen i Narvik	2	1,2	8	1,1
Høgskolen i Nord-Trøndelag	5	0,4	0	0
Høgskolen i Oslo	1	0,2	4	0,36
Høgskolen i Sogn og Fjordane	0	0	0	0
Høgskolen i Sør-Trøndelag	1	0,05	1	0,025
Høgskolen i Telemark	2	0,1	0	0
Høgskolen i Tromsø	0	0	0	0
Høgskolen i Vestfold	12	4,8	8	2,8
Høgskolen i Østfold	5	1,1	5	1,3
Høgskolen i Ålesund	7	2,2	3	1,5
Høgskolen Stord / Haugesund	2	0,1	1	0,15
Norges veterinærhøgskole	14	9,1	11	4,1

Kilde: NFR

Tabellene viser budsjetterte tall for omfang av universitetenes og høyskolenes deltagelse i Skattefunn for året 2009 og 2010. De reelle tallene finner vi i sluttrapportene fra prosjektene. Budsjettallene gir imidlertid en god indikasjon på hvor de endelige tallene vil ligge. Tall fra sluttrapportene viser at innkjøp av FoU-tjenester fra universiteter og høyskoler ligger på ca. 80-85 prosent av budsjettet oppgitt i prosjektsøknadene.

5.6.3 Immaterielle rettigheter – IR (eng: IPR)

Det har generelt blitt større oppmerksomhet om sikring og håndtering av immaterielle rettigheter, både ved den enkelte institusjon og i TTO-ene. Enkelte høyskoler har også startet samarbeid med blant annet universitetene for å få et slikt apparat på plass.

Immaterielle verdier og rettigheter er et omfattende område. Dialogen mellom UH-institusjoner, departement og samfunns- og næringsaktører har vist at det er interessekonflikter mellom aktører fra ulike sektorer og ulikt syn på problemstillinger knyttet til immaterielle rettigheter.

En prosjektgruppe bestående av representanter fra Kunnskapsdepartementet, Nærings- og handelsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet har, i dialog med forskningssektoren og næringslivet, i løpet av høsten 2010 vurdert om det er behov for nasjonale prinsipper om immaterielle rettigheter. Prosjektet har vært avgrenset mot opphavsrettslige problemstillinger. Prosjektgruppa kom fram til at de positive virkningene av å ha nasjonale prinsipper for håndtering av immaterielle verdier er større enn de negative. Anbefalingene er i tråd med de hensyn som er vektlagt i forskningsmeldingen slik som kommersialisering, publisering, videre forskning, rettfærdig fordeling av rettigheter og andre samfunnshensyn.

En vurdering av behovet for nasjonale prinsipper må ses i lys av forsknings- og innovasjonspolitiske mål, eksisterende rettslige rammer, relevante nasjonale virkemidler, vilkår knyttet til offentlig finansiert forskning, samt internasjonale anbefalinger og retningslinjer på området.

På vei mot en nasjonal IR-politikk?

Forhold som taler for nasjonale prinsipper:

- Nasjonale prinsipper kan bidra til økt utnyttelse og kommersialisering av resultater fra statlig finansiert forskning.
- Kommersialisering bør ikke kun fokusere på etablering av nye bedrifter. Det er grunn til å vurdere hvorvidt stimulering til økt bruk av lisensieringer og utviklingen av institusjonsinterne lisensieringsstrategier bør være en del av en nasjonal policy for håndtering av immaterielle rettigheter.
- Manglende lovfesting av rett og plikt til publisering utenfor universitets- og høyskolesektoren kan tale for å utarbeide nasjonale prinsipper som regulerer dette. Det kan videre være grunn til å drøfte om det kan forekomme tilfeller der det er akseptabelt å hemmeligholde (deler av) resultatene fra statlig finansiert forskning utenfor universitets- og høyskolesektoren i lengre tid eller på varig basis.
- Forskningsinstitusjonene kan ha behov for å beholde retten til å utnytte forskningsresultater til videre forskning.
- Nasjonale prinsipper kan avklare grunnlaget for et forskningssamarbeid mellom næringsliv og forskningsinstitusjoner gjennom en mer ensartet praksis og dermed gjøre avtaleforhandlingene mer forutsigbare.
- Det kan være en fordel for norske deltakere i internasjonale prosjekter å ha nasjonale prinsipper som et utgangspunkt for forhandlinger.

Utforming av nasjonale prinsipper

Enkelte grunnprinsipper kan være bindende, mens andre prinsipper kan være av mer retningsgivende karakter. Videre kan det innføres enhetlige vilkår i tildelingsbrev og i andre beslutninger om forskningsstøtte og det kan fokuseres på dette i styringsdialogen med statlige mottakere av forskningsmidler. Det som er avgjørende, uavhengig av form, er at prinsippene gis en slik utforming og status at de gir nytte i praksis. Dersom det utarbeides nasjonale prinsipper, bør virkningene av disse evalueres i etterkant.

Innhold i nasjonale prinsipper

Innholdet i nasjonale prinsipper kan deles i generelle prinsipper som gjelder for alle typer forskningsprosjekter og prinsipper om fordeling av rettigheter som kun gjelder for samarbeidsprosjekter. Nasjonale prinsipper må ta høyde for at det er ulike behov og praksis i ulike sektorer. Nasjonale prinsipper kan omhandle følgende:

- Krav om kommersialisering og utnyttelse av forskningsresultater.
- Krav om nødvendig og hensiktsmessig beskyttelse av forskningsresultater.
- Publisering av forskningsresultater.
- Hvorvidt og i hvilken utstrekning det kan være akseptabelt å hemmeligholde (deler av) forskningsresultater i lengre tid eller på varig basis.
- I hvilken grad forskningsinstitusjonene skal ha rett til videre forskning utover det som følger av patentloven.
- Krav om at partene i samarbeidsprosjekter inngår avtaler om rettigheter til resultatene før prosjektene igangsettes, herunder i hvilke tilfeller det generelt sett vil være rimelig at næringsaktørene i prosjektet får overta eierskapet til resultatene og når eierskapet bør bli liggende i forskningsinstitusjonen og evt. eierskap til resultater generert av nærings-PhD.

Kompetansehevingstiltak

Det er behov for kompetansehevingstiltak for å bidra til økt informasjonsutveksling, samt læring og profesjonalisering av forskningsinstitusjonenes og bedriftenes håndtering av immaterielle verdier. Dette arbeidet bør ta utgangspunkt i Tiltaksplan for økt kompetanse i industrielle rettigheter. Det bør etableres arenaer for erfaringsutveksling og nettverksbygging mellom aktørene både på tvers av og innenfor de ulike sektorene. Videre bør det etableres tiltak som rettes mot å skape felles møteplasser for alle aktører. Opplæringstiltak i form av kurs og informasjonsvirksomhet bør også i verksettes, og det bør vurderes hvilken rolle Patentstyret kan ta i dette arbeidet.

5.6.4 Kunnskapsoverføring

Et viktig begrep som ofte anvendes i beskrivelsen av UH-institusjoners samfunnsrettede arbeid er begrepet kunnskapsoverføring (Knowledge Transfer). Dette begrepet er lite brukt i Norge, men har stort nedslagsfelt internasjonalt, ikke minst i EU.

Kunnskapsoverføring forstås i dag som en kompleks prosess av erfarings- og kunnskapsutveksling mellom mange aktører og miljøer. Kunnskapsoverføring er ingen endimensjonal aktivitet som går fra forskningsinstitusjonene til nærings- og samfunnsaktører, men ses på som en flerveis kanal der også forskningsmiljøene kan tilføres kunnskaper og perspektiver fra eksterne aktører. Forskningsmiljøer innenfor tunge akademiske forskningsinstitusjoner kan profitere betydelig på å samarbeide med industrielle partnere innenfor rammen av samarbeidsprosjekter (collaborative research), og omvendt. Kunnskapsoverføring foregår derfor gjennom en rekke kanaler som organiserer grenseflaten mellom UH-institusjonene og andre aktører.

En typisk, men ikke uttømmende klassifisering av slike kanaler er listet opp under:

- Nettverk
- Kontinuerlig fagutvikling
- Konsulentvirksomhet
- Bidragsforskning (Collaborative research)
- Oppdragsforskning (Contract research)
- Kommersialisering, herunder lisensiering og nyetableringer (Spin-offs)
- Nyetableringer (Spin-outs)
- Læring og undervisning (Teaching and Education)
- Andre forhold

I tillegg kommer det vi over har kalt formidling, dvs. ulike former for publisering rettet mot den allmenne befolkningen, forskermobilitet, deling av forskerinfrastruktur mv. Vi kan også skille mellom uformelle kanaler slik som nettverksorientering, tilgang til publikasjoner, rekruttering, og formelle kanaler slik som kontraktsbasert samarbeid, lisensiering og nyetableringer.

Rapporteringen fra arbeidsgruppe om kunnskapsoverføring

Kunnskapsdepartementet er rapportør for ERACs (European Research Area Committee) arbeidsgruppe for kunnskapsoverføring. Grappa leverte sin første 2 års-rapport i oktober 2010. Rapporten konsentrerer seg om fire prioriterte områder:

- Gjennomgang og rapportering om initiativ tatt på nasjonalt nivå for å implementere EUs anbefaling (Recommendation) og Code of Practice (Monitoring).
- Identifisere spesielle forhold relatert til internasjonal kunnskapsoverføring (for eksempel utover EU) samt å rapportere fra arbeidet med å utvikle praktiske retningslinjer for håndteringen av IPR i internasjonale prosjekter (International Knowledge Transfer).
- Rapportere fra arbeidet grappa har gjort for å identifisere indikatorer som kan måle framdriften i implementeringen av Anbefalingen (Indicators).
- Rapportere om hvordan anbefalingen og Code of Practice er synliggjort i ulike EU-initiativer (for eksempel European Institute of Technology, EUs 7'nde rammeprogram, Competitiveness and Innovation Framework Programme-CIP etc.) (KT in relevant EU initiatives).

Hovedkonklusjonene i rapporten er at EUs anbefaling har betydd mye for arbeidet med implementering av IPR policy i svært mange av de landene som var gjenstand for undersøkelsen (totalt 33 land). 28 av 33 land svarte på undersøkelsen. Det har skjedd betydelige endringer på ulike områder og nivåer som lovgivning/regulering, policy tiltak, og spredning og kompetanse-

utvikling. Boksen til venstre gjengir hovedkonklusjonene i sin helhet. Grappa fortsetter arbeidet innenfor den nye ERAC strukturen.

I fortsettelsen har grappa i samarbeid med Kommisjonen inngått en avtale med et eksternt utredningsmiljø for ytterligere å styrke kartleggingen av situasjonen i deltakerlandene og for å få fram gode innspill til policyutviklingen.

Monitoring

The working group assessed the current state of play on the implementation of the IP-Recommendation by the Member States and Associated Countries using a *questionnaire* to its members. The synthesis of these replies is described in chapter 3. Countries have taken (or are planning) measures to implement the IP-Recommendation in three categories:

Legislation: several countries used the IP-Recommendation while drafting (amendments) in national legislation or plan legislation on IP policy using the Recommendation. In some instances the Recommendation triggered an assessment process to review legislation.

Policy measures: A number of countries took policy measures, in some cases the Recommendation inspired and became an integrated broader national KT scheme. A number of countries have scheduled to develop new guidelines for IP management in future.

Dissemination measures: The majority of countries disseminated the IP-Recommendation and many countries took steps to actively engage stakeholders in various activities which include national debates with stakeholders, dedicated workshops and seminars. A large number of countries indicated that the Code of Practice will be further promoted and integrated in future. For example some countries will establish specific working groups while others are in the process of developing handbooks for stakeholders.

Indicators

The ERAC KT working group prioritised the identification of indicators to measure the different dimensions of knowledge transfer and their evolution. In order to identify knowledge transfer indicators the working group established a subgroup on monitoring and indicators.

In 2009 the subgroup considered the (de)merits of a proposal of an *ERA headline indicators* on knowledge transfer. The focus arose as a result of by a Commission expert group on indicators, which prepared a proposal for headline indicator to characterise ERA in her various dimensions. One of these dimensions concerned KT. The draft headline indicator is based on the share of public research financed by the private sector.

The ERAC working group considered that this draft headline indicator on KT may not be the most appropriate and identified a possible *alternative headline indicator* which was recommended to the Commission. The alternative headline indicator is based on payments related to trans-boundary cash flows related to technology transfer.

International knowledge transfer

The sub-group identified as its key tasks drafting guidelines covering two key areas:

1. IP management for universities and PROs in research cooperation activities with non-EU partners.
2. The development of IP management sections in International S&T collaboration agreements to support stakeholders in their knowledge transfer activities in international research cooperation.

The group also involved itself in broader discussions on IP in international cooperation. At the ERA Conference organised by the Commission in October 2009, Klaus Uckel chaired a session which looked at the issues which affect KT between European public research institutions and non-European partners. A number of issues critical to international cooperation were identified: building trust between partners, adopting a strategic approach to planning and preparation for all cooperation activities, clarity about goals and recognition of regional diversity. The development of IP management sections in International S&T collaboration agreements to support stakeholders in their knowledge transfer activities in international research cooperation.

KT in relevant EU initiatives

The working group will engage in reviewing how the Recommendation and Code of Practice are promoted in relevant EU initiatives.

5.7 Eierskap i selskaper – statlige institusjoner

Ulike former for samarbeid med næringslivet har ført til at UH-institusjonene har eierposter i et ikke ubetydelig antall selskaper. Statlige universiteter og høyskoler forvaltet i 2010 eierinteresser i 92 selskaper, fordelt på 108 eierposter. 26 av selskapene har dominerende statlig kontroll, hovedsakelig gjennom 50 prosent statlig eierandel eller mer (gjelder 24 av selskapene). I tillegg forvalter Kunnskapsdepartementet selv fire eierposter i fire selskaper der staten har dominerende kontroll.

Antallet eierposter som institusjonene har varierer fra null til 12 eierposter (NTNU). I gjennomsnitt har institusjonene med eierinteresser fire eierposter. Flest eierposter finner vi blant universitetene, og her har institusjonene også dominerende kontroll i ca. en tredjedel av disse selskapene.

De statlige institusjonene har siden 2003 hatt fullmakt til selv å beslutte eierskap i aksjeselskaper som er av faglig interesse for institusjonen. Ordinære undervisnings- eller forskningsoppgaver kan ikke skilles ut, men fullmaktene gir institusjonene større fleksibilitet og mulighet for selv å kunne velge den mest hensiktsmessige organiseringen for sin samlede virksomhet. Styret skal fastsette resultatmål for eierskapet. Institusjonenes fullmakter kan inndras bl.a. dersom eierskapet ikke forvaltes i henhold til reglement om statlige universiteter og høyskolars forpliktende samarbeid og erverv av aksjer, (rundskriv F-20-07) og retningslinjer for Kunnskapsdepartementet og underliggende etaters forvaltning av statens eierinteresser i aksjeselskaper. Høgskolen i Oslo hadde ikke fullmakt i 2010, men har fått slik fullmakt for 2011. Universitetet i Tromsø fikk ikke fullmakt i 2011.

Samlet sett framstår omfanget av aksjer eid av universiteter og høyskoler som stort, selv om selskapene i mange tilfeller er små og har aksjekapital som ikke er større enn lovens minimum. Institusjonene synes i økende grad å ha et reflektert forhold til formålet med aksjene. Det kan imidlertid være vanskelig å se hvordan det å eie under én prosent av aksjene i et selskap bygger opp under institusjonens strategi. Det har blitt framholdt at institusjonen fra eksterne aktører har blitt invitert til å kjøpe aksjer som ledd i kontakten med næringslivet eller for å være representert i styret. I disse tilfellene bør institusjonene være seg bevisst at kontakt med næringsliv og styrerepresentasjon ikke nødvendigvis trenger å forutsette statlig eierskap.

Tabell 5.17 viser aksjeselskapene som har dominerende statlig kontroll og der en UH-institusjon eller KD forvalter eierskapet. Mer informasjon om de ulike selskapene inkl. styresammensetning og regnskap, finnes i selskapsdatabasen på DBH. I januar publiserte for øvrig DBH en oversikt over institusjonenes eierinteresser som månedens statistikk.

http://dbh.nsd.uib.no/mnd_statistikk/id_26.action

Tabell 5.16 Aksjeinteresser, antall poster samt poster > 50 % i 2010

	Antall eierposter	Eierp. >=50 %
Høgskolen i Akershus	1	0
Høgskolen i Bergen	2	1
Høgskolen i Bodø	6	3
Høgskolen i Buskerud	3	1
Høgskolen i Finnmark	1	0
Høgskolen i Gjøvik	2	0
Høgskolen i Harstad	2	0
Høgskolen i Hedmark	1	0
Høgskolen i Narvik	3	0
Høgskolen i Nesna	1	0
Høgskolen i Nord-Trøndelag	2	0
Høgskolen i Oslo	3	1
Høgskolen i Sør-Trøndelag	2	1
Høgskolen i Telemark	2	0
Høgskolen i Vestfold	2	0
Høgskolen i Volda	4	0
Høgskolen i Østfold	2	0
Høgskolen i Ålesund	4	0
Høgskolen Stord/Haugesund	5	0
Sum statlige høyskoler	48	7
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	12	4
Universitetet for miljø- og biovitenskap	7	1
Universitetet i Agder	2	1
Universitetet i Bergen	9	4
Universitetet i Oslo	7	2
Universitetet i Stavanger	6	1
Universitetet i Tromsø	8	4
Sum universiteter	51	17
Høgskolen i Molde	5	0
Norges handelshøyskole	2	0
Norges veterinærhøyskole	2	0
Sum statlige vitenskapelige høyskoler	9	0
Kunnskapsdepartementet	4	4
Sum andre	4	4
Sum	112	28

Kilde: DBH

Tabell 5.17 Aksjeselskaper med dominerende statlig eierskap forvaltet av KD eller institusjonene

	Institusjon som forvalter eierskapet	Statens eierandel
NCE Subsea Drift AS	HiB	100,0
Senter for Innovasjon og Bedriftsøkonomi AS	HiBo	100,0
Norkveite AS	HiBo	58,4
Nordlandsforskning AS	HiBo	51,0
DRIV inkubator AS	HiBu	50,0
Arbeidsforskningsinstituttet AS	HiO	100,0
HIST kompetanse AS	HiST	100,0
Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS	KD	100,0
Simula Research Laboratory AS	KD	100,0
UNINETT AS	KD	100,0
UNIS - Universitetssenteret på Svalbard AS	KD	100,0
NTNU Samfunnsforskning AS	NTNU	100,0
NTNU Technology Transfer AS	NTNU	100,0
Vangslund AS	NTNU	99,5
Senter for økonomisk forskning AS	NTNU	51,0
Agderforskning AS	UiA	50,1
Unifond AS	UiB	100,0
Universitetet i Bergen Eiendom AS	UiB	100,0
Uni Research AS	UiB	85,0
Chr. Michelsen Research AS	UiB	50,0
Bergen teknologioverføring AS	UiB	40,0
Unirand AS	UiO	100,0
Inven2 AS	UiO	50,0
IRIS - International Research Institute of Stavanger AS	UiS	50,0
Barentsinstituttet AS	UiT	100,0
Rya Gods og Skoger AS	UiT	100,0
Northern Research Institute Tromsø AS	UiT	65,7
Havbruksstasjonen i Tromsø AS	UiT	50,0
TTO Nord	UiT	41,6
Sem Gjestegård A/S	UMB	100,0

Kilde: Institusjonenes rapportering til statsregnskapet i 2010

5.8 Universitetsmuseene

NTNU og universitetene i Bergen, Oslo, Tromsø og Stavanger har et nasjonalt ansvar for universitetsmuseer. Universitetsmuseene er underlagt universitetsstyrene, med ansvar og rettigheter på linje med fakultetene.

Universitetsmuseene forvalter sentrale deler av kultur- og naturarven og har flere millioner objekter av stor nasjonal og internasjonal verdi og betydning. Samlingene er primærkilder innen en rekke fagområder innen humaniora og naturvitenskap.

5.8.1 Formidlingsaktiviteter

Universitetsmuseene har viktige formidlingsfunksjoner. Formidling ved universitetsmuseene kan deles inn i flere typer; utstillinger, foredrag, bøker, nettbasert formidling med mer. Det er viktig at allmennheten får en forståelse for, og kunnskap om, natur- og kulturminneforvaltning for å skape interesse og rekrutteringsgrunnlag. Dette forutsetter at samlingene aktualiseres og gjøres tilgjengelig for et bredt publikum, og spesielt overfor barn og unge hvor universitetsmuseene har en særlig viktig oppgave, blant annet gjennom samarbeid med skoleverket. Internett er en formidlingskanal som blir stadig viktigere for universitetsmuseene og som gir museene mulighet til å nå ut til mange og muliggjør tilrettelegging for ulike brukergrupper, som igjen kan videreutvikles gjennom nettutstillinger, interaktive tjenester, digitale læringsressurser og tilrettelagte samlingskataloger.

Som en oppfølging av St. meld. nr 15 (2007-2008) *Tingenes tale* ble det satt ned et utvalg for å utrede et nasjonalt digitalt universitetsmuseum (NDU). Utvalget la fram sin rapport våren 2009, men høringsrunden viste at det var stor motstand i sektoren mot den modellen som ble foreslått. KD ga derfor UHR i oppdrag å legge fram en ny skisse til organisering. UHRs museumsutvalg (UHRM) oversendte sitt forslag til KD i februar i år.

UHRM foreslår at det etableres en ny institusjon under KD etter § 1.4-4 i UH-loven, foreløpig kalt "DigitalViten". Institusjonen skal få ansvar for:

1. Drift og utvikling av feltet digital forskningsformidling
2. Drift og vedlikehold av alle universitetsmuseenes databaser og portaler.

Universitetsmuseene skal være eier og rettighetshaver til materialet som formidles og ha ansvar for kvalitetssikring og oppdatering av dette. Museene skal også medvirke aktivt i institusjonen gjennom allokering av personellmessige ressurser. Forslaget forutsetter en bevilgning over statsbudsjettet, og vil derfor vurderes i budsjettprosessen.

Tabell 5.18 Universitetsmuseene – formidling 2008

	Kulturhistorisk museum (UiO)	Naturhistorisk museum (UiO)	Bergen museum (UiB)	Tromsø museum (UiT)	Vitenskapsmuseet (NTNU)	Arkeologisk museum (UiS)
Andel av samlingene digitalisert	90	25	90	89	69,6	-

Tabell 5.19 Universitetsmuseene – formidling 2009

	Kulturhistorisk museum (UiO)	Naturhistorisk museum (UiO)	Bergen museum (UiB)	Tromsø museum (UiT)	Vitenskapsmuseet (NTNU)	Arkeologisk museum (UiS)
Publikumsbesøk – antall personer	439 794	545 000	59 940	75 730	85 700	-
Antall omvisninger – antall grupper (eksklusive skoleklasser)	50	148	161	103	54	-
Antall omvisninger for skoleklasser (antall skoleklasser)	650	486	342	216	695	-
Antall faste utstillinger	0	26	65	11	5	-
Antall midlertidige utstillinger	6	4	21	15	11	-
Prosentandel av samlingene som er digitalisert (elektronisk tilgjengelig)	90	25	86	94	76	-
Prosentandel av samlingene som er tilgjengelig på WEB	40	23	15	43	46	-
Utlånsaker – antall saker	8	66	303		45	-
Utlånsaker – antall objekter	162	29 831	3 283		1 397	-

Tabell 5.20 Universitetsmuseene - formidling 2010

	Kulturhistorisk museum (UiO)	Naturhistorisk museum (UiO)	Bergen museum (UiB)	Tromsø museum (UiT)	Vitenskapsmuseet (NTNU)	Arkeologisk museum (UiS)
Publikumsbesøk – antall personer	468 994	500 000	29 609	50 794	111 000	27 174
Antall omvisninger – antall grupper (eksklusive skoleklasser)	732	154	226	107	90	529
Antall omvisninger for skoleklasser (antall skoleklasser)	615	728	183	157	1 115	471
Antall faste utstillinger	12	33	68	9	5	1
Antall midlertidige utstillinger	6	8	15	11	8	4
Prosentandel av samlingene som er digitalisert (elektronisk tilgjengelig)	84	27	75,5	89	86	61
Prosentandel av samlingene som er tilgjengelig på WEB	60	24	37,5	53	56	35
Utlånsaker – antall saker	8	101	171	61	47	2
Utlånsaker – antall objekter	1 661	7 594	3 028	983	564	4

Merknad: Data hentet fra manuelt rapportert tabell "Universitetsmuseenes virksomhet".

Besøkstall er en måte å vise publikums interesse for universitetsmuseene. Naturhistorisk museum og Kulturhistorisk museum ved UiO er mest besøkt av universitetsmuseene. Kulturhistorisk museum kan vise til en liten økning i 2010 mens Naturhistorisk museum har en tilsvarende prosentvis nedgang. Ved Kulturhistorisk museum er det vikingskipmuseet som står for de høyeste besøkstallene. De registrerte en markant nedgang i antall besøkende i 2009 pga finanskrisen og færre turister. Dette tar seg nå opp igjen. Naturhistorisk museum hadde en besøkstopp i 2009 pga fossilet "Ida". Vitenskapsmuseet er også godt besøkt og kan vise til 30 prosent økning i antallet besøkende i 2010. Dette skyldes flere utstillinger i forbindelse med jubileene for NTNU og Vitenskapsmuseet.

Lavest besøkstall har Bergen museum og Arkeologisk museum. Bergen museum har en halvering av antall besøkende sammenlignet med 2009. Dette skyldes at bygningen på Museplass 3 har vært delvis avstengt for oppussing. Tromsø museum har også en nedgang i antall besøkende på 33 prosent. Vi har ikke data for 2009 for Arkeologisk museum.

Når det gjelder omvisninger for skoleklasser er det Vitenskapsmuseet som er best besøkt og sammenlignet med tallene for 2009 er det en økning på 60 prosent. Naturhistorisk museum er også godt besøkt og kan vise til en økning på 50 prosent. Lavest omvisninger for skoleklasser har Bergen museum og Tromsø museum, og de har også en nedgang sammenlignet med 2009.

Andelen faste og midlertidige utstillinger varierer mellom museene. Ved Arkeologisk museum er 20 prosent av utstillingene faste, mens ved Bergen museum og Naturhistorisk museum er andelen faste utstillinger om lag 80 prosent. Sammenlignet med 2009 har Naturhistorisk museum økt andelen midlertidige utstillinger mens andelen er noe redusert ved de øvrige museene (unntatt Arkeologisk museum der vi ikke har data).

Tromsø museum, Vitenskapsmuseet og Kulturhistorisk museum har over 80 prosent av samlingene digitalisert. Over 50 prosent av samlingene ved disse museene er også tilgjengelig på WEB. Ved Naturhistorisk museum er andelen digitalisert og på WEB under 30 prosent og tallene viser ingen endring fra 2009. De øvrige museene kan vise til en økning av samlingene tilgjengelig på WEB på 10 til 20 prosent (unntatt Arkeologisk museum der vi ikke har data).

Universitetsmuseene har betydelig flere objekter til utlån enn saker. Bergen museum har hatt flest saker til utlån, men tallene viser en nedgang fra 2009. Naturhistorisk museum har hatt flest objekter til utlån, men tallene viser også her en nedgang. Det gjelder for øvrig også Bergen museum og Vitenskapsmuseet. Kulturhistorisk museum kan vise til en økning i antall utlånte objekter sammenlignet med 2009. Vi har ikke data på dette for 2009 for Tromsø museum og Arkeologisk museum. Arkeologisk museum har få utlånssaker sammenlignet med de øvrige universitetsmuseene.

5.8.2 Sikring og bevaring

Sikring og bevaring er vesentlig for at museene skal kunne ivareta sin oppgave i forvaltningen av den kulturhistoriske og naturhistoriske arv. Riksrevisjonen har påpekt utilstrekkelige sikrings- og bevaringsforhold ved universitetsmuseene i Dokument nr. 3:9 (2002-2003) og Dokument nr. 3:10 (2007-2008).

Kunnskapsdepartementet la våren 2008 fram St. meld nr. 15 (2007-2008) *Tingens tale* – om universitetsmuseene. I meldingen ble det vektlagt at det må arbeides videre med utforming og forbedring av indikatorene for sikring og bevaring, og at det er behov for en bedre samordning av rapporteringen fra institusjonene til departementet. Kunnskapsdepartementet har utformet nye resultatindikatorer på området som skal rapporteres i Rapport og planer for 2011-2012. Universitetsmuseene er imidlertid bedt allerede nå om å rapportere på ambisjonsnivå for 2011.

Tabell 5.21 Universitetsmuseene – sikring og bevaring 2008

	Kulturhistorisk museum (UiO)	Naturhistorisk museum (UiO)	Bergen museum (UiB)	Tromsø museum (UiT)	Vitenskapsmuseet (NTNU)	Arkeologisk museum (UiS)
Prosentandel magasinlokaler med tilfredsstillende standard for sikkerhet	65,1	20	80	50	51	-
Prosentandel magasinlokaler med tilfredsstillende standard for bevaring	81,4	8,5	50	17	32	-

Tabell 5.22 Universitetsmuseene – sikring og bevaring 2009

	Kulturhistorisk museum (UiO)	Naturhistorisk museum (UiO)	Bergen museum (UiB)	Tromsø museum (UiT)	Vitenskapsmuseet (NTNU)	Arkeologisk museum (UiS)
Prosentandel magasinlokaler med tilfredsstillende standard for sikkerhet	65	20	61	0	56	-
Prosentandel magasinlokaler med tilfredsstillende standard for bevaring	81	8,5	61,5	17	37	-

Tabell 5.23 Universitetsmuseene – sikring og bevaring 2010

	Kulturhistorisk museum (UiO)	Naturhistorisk museum (UiO)	Bergen museum (UiB)	Tromsø museum (UiT)	Vitenskapsmuseet (NTNU)	Arkeologisk museum (UiS)
Prosentandel magasinlokaler med tilfredsstillende standard for sikkerhet	88	30	67,5	50	56	75
Prosentandel magasinlokaler med tilfredsstillende standard for bevaring	81	17,5	65	17	37	50

Av universitetsmuseene er det Kulturhistorisk museum som har den høyeste andelen av magasinlokaler med tilfredsstillende sikkerhet og bevaring. Sikkerheten økte også fra en andel på 65 til 88 prosent i 2010. Andelen som har tilfredsstillende standard for bevaring ligger på 81 prosent ved dette museet. Dette pga at de har leid midlertidige lokaler for store deler av samlingene, i påvente av nybygg for museet.

Lavest sikkerhet og bevaring finner vi ved Naturhistorisk museum, men museet har økt andelen med om lag 10 prosentpoeng i 2010. Andelen med tilfredsstillende sikkerhet ligger nå på 30 prosent. Også NHM startet flytting av magasiner til midlertidige lokaler i 2010, i påvente av nytt magasinbygg på Tøyen. Når det gjelder bevaring ligger også Tromsø museum på samme nivå som Naturhistorisk museum med 17 prosent. En vannskade ved Tromsø museum avslørte at lokalene var dårlig sikret mot dette.

Bergen museum har marginal økning i både sikkerhet og bevaring, opp til hhv 67,5 og 65 prosent, og ligger over gjennomsnittet for museene.

Tromsø museum og Vitenskapsmuseet ligger på samme nivå som tidligere både mht sikkerhet og bevaring, og andelene er under gjennomsnittet for museene.

For Arkeologisk museum har vi ikke data fra tidligere år. Tallene for 2010 viser at tilstanden for sikring og bevaring er om lag på gjennomsnittet for museene.

5.9 Hovedtendenser institusjonene og omverden

- UH-institusjonenes formidlingsaktiviteter til omverdenen skjer i mange kanaler og ser ut til å være av stort omfang. I dokumentasjonssystemet Cristin er det på frivillig basis registrert om lag 17 000 ulike formidlingsbidrag i 2010. Flest registrerte aktiviteter er det på intervju i mediene og populærvitenskapelig foredrag.
- Høsten 2010 var det registrert 22 454 studenter på videreutdanningstilbud. Etter flere år med stigning var det mellom 2009 og 2010 en liten nedgang (1,7%) i registrerte studenter på slike tilbud. Når det gjelder etterutdanning er det etter flere år med nedgang rapportert 155 prosent økning i studentårsverk mellom 2009 og 2010.
- I 2010 var det 22 statlige og 7 private UH-institusjoner som hadde tilbud om erfaringsbaserte mastergradsprogrammer.
- Om lag halvparten av UH-institusjonene ga studietilbud i entreprenørskap høsten 2010. Til sammen var det omkring 3000 studenter som deltok på 135 ulike studietilbud.
- Inntekter fra bidrags- og oppdragsvirksomhet (BOA) utenom EU og NFR viser en nedgang fra 2007 til 2010. BOA-inntektene er omtrent likt fordelt på bidrag og oppdrag ved statlige høyskoler, mens fordelingen er 80/20 ved universitetene. Næringslivet er den nest største kilden etter tilskudd fra det offentlige.
- Universiteter og høyskoler mottok i alt 596 forretningsideer i 2010. Dette er en tredobling sammenlignet med 2006. Når det gjelder nyetablerte foretak har det vært mange nyetableringer ved statlige høyskoler i 2010 sammenlignet med tidligere år. Det er økende oppmerksomhet om håndteringen av immaterielle verdier i UH-sektoren.
- I den første tildelingsrunden i regionale forskningsfond (RFF) fikk UH-sektoren 27 mill. kr som er en andel på 15 prosent. Noe over halvparten av dette gikk til statlige høyskoler.
- UH-institusjonene har eierposter i 92 aksjeselskaper, fordelt på 108 eierposter. I 24 av selskapene utgjør eierpostene mer enn 50 prosent.
- De kulturhistoriske og naturhistoriske museene ved Universitetet i Oslo hadde om lag 1 mill. besøkende til sammen i 2010. Vitenskapsmuseet har hatt størst vekst i publikumsbesøket fra 2009 til 2010 og har også flest omvisninger for skoleklasser med over 1 100 omvisninger i 2010. Ved Kulturhistorisk museum, Vitenskapsmuseet og Tromsø museum er over halvparten av samlingene tilgjengelige på nett.
- Det er en økning i andelen av universitetsmuseenes samlinger som er tilfredsstillende sikret, men det er forskjeller mellom museene. Framgangen når det gjelder tilfredsstillende bevaring har vært mindre.

6 Organisasjon og personal

6.1 Innledning

Det er et mål at universiteter og høyskoler skal organisere og drive sin virksomhet slik at samfunnsoppgavet blir best mulig ivaretatt innenfor rammen av disponible ressurser. De strategiske utfordringene i UH-sektoren er i stadig endring. Konkurransen om studenter og vitenskapelig tilsatte øker, det samme gjelder konkurransen om eksterne midler til forskning. Kravene og forventningene fra andre aktører i samfunnet blir også større. Samlet sett innebærer det at ledelsen ved institusjonene har nye og økte utfordringer i arbeidet med strategiprosesser, samfunnskontakt, profilering og markedsføring.

Med dette som bakteppe rettes i dette kapitlet oppmerksomheten mot styrings- og ledelsesstrukturen og personale ved universiteter og høyskoler. I første del kartlegges lærestedenes styrings- og ledelsesmodeller, eksterne styremedlemmers yrkestilknytning og ledergrupper på sentralt nivå på statlige universiteter og høyskoler.

Personalet er en sentral innsatsfaktor for at universiteter og høyskoler skal nå de målene som er satt for sektoren og i andre del av kapitlet belyses utviklingen i antall årsverk i sektoren, både vitenskapelige/faglige stillinger, benevnt UFF-stillinger (undervisnings-, forsknings- og formidlingsstillinger) og administrative stillinger. Videre presenteres forholdstall mellom UFF-stillinger og administrative stillinger og mellom ansatte og studenter. Bruk av midlertidige tilsetninger og likestilling ved universiteter og høyskoler er også temaer i dette kapitlet.

6.2 Styring og ledelse ved universiteter og høyskoler

6.2.1 Styre- og ledelsesmodell i statlige institusjoner

De statlige institusjonene fikk økt sin autonomi etter Kvalitetsreformen, og lovverket og finansieringen gir store frihetsgrader til universiteter og høyskoler. Det innebærer at det har vært behov for mer strategisk tenkning og omstillingsevne ved institusjonene. Det har medført økt vektlegging av styrets ansvar, profesjonell faglig og administrativ ledelse, effektiv og riktig forvaltning av ressursene til institusjonene og bruk av handlingsrommet.

Som institusjonens øverste organ har styret ansvar for strategisk og faglig utvikling i tråd med de målene myndighetene har satt og samfunnets behov. Styret har overordnet ansvar for institusjonens samlede virksomhet og et særlig ansvar for strategier og oppfølging av disse. Styret har ansvaret for at den faglige virksomheten holder høy kvalitet og for at institusjonen drives effektivt og i overensstemmelse med de lover, forskrifter og regler som gjelder, og de rammer og mål som gis av departementet.

Styret ved lærestedene gis i universitets- og høyskoleloven fullmakt til å fastsette intern organisering, herunder bestemme om det skal være styrer på fakultets-/avdelingsnivå og institutt-nivå/grunnenhet. For sentralt nivå kan styret velge mellom to ordninger; normalordningen med delt ledelse med valgt rektor som leder av styret og direktør som øverste leder av administrasjonen, eller såkalt enhetlig ledelse med rektor tilsatt av styret og med ekstern styreleder utpekt av Kunnskapsdepartementet. Velger institusjonene en ordning med tilsatt rektor og ekstern styreleder, kreves det at to tredjedeler av styret går inn for endringen.

Mange av institusjonene har tatt i bruk fullmaktene til å endre den interne styrings- og ledelsesstrukturen. Særlig har mange institusjoner avviklet styret på faktultets-/avdelingsnivå og instituttnivå/grunnenhet, samtidig som det er innført enhetlig tilsatt ledelse på disse nivåene. Noen institusjoner har erstattet styre med råd, andre har ingen formelle organ. På institusjonsnivå er det for inneværende styreperiode åtte institusjoner som har enhetlig ledelse og ekstern styreleder (tabell 6.1). For mange av institusjonene går styreperioden ut sommeren 2011 og blant disse har høyskolene i Nesna, Nord-Trøndelag, Gjøvik og Telemark vedtatt at de går over til enhetlig ledelse fra kommende styreperiode. Ved sammenslåing med Høgskolen i Oslo går derimot Høgskolen i Akershus over til valgt ledelse. Det betyr at høsten 2011 vil det være elleve læresteder med enhetlig ledelse på institusjonsnivå.

Enhetlig ledelse er ikke et nytt fenomen i UH-sektoren. Før høyskolereformen i 1994 var enhetlig ledelse vanlig ved profesjonshøyskolene, mens delt ledelse dominerte ved universitetene og distriktshøyskolene). I tillegg er enhetlig ledelse vanlig ved de private UH-institusjonene.

Evaluering av styringsstrukturen ved Høgskolen i Bergen

Etter at ny lov for universiteter og høyskoler trådte i kraft i 2005 har mange institusjoner tatt i bruk det økte handlingsrommet i valg av intern styrings- og ledelsesmodell, så også Høgskolen i Bergen. Høgskolen har innført enhetlig ledelse på avdelings- og instituttnivå og tilsatt både dekaner og institutt- og programledere. HiB har ikke styrer på avdelings- eller instituttnivå, men opprettet i 2007 avdelingsråd ved hver avdeling. På institusjonsnivå er ordningen med valgt rektor videreført. På oppdrag fra Høgskolen i Bergen har NIFU evaluert styringsstrukturen ved høyskolen.

Evalueringen viser at trefjerdedeler av de ansatte ønsker å videreføre ordningen med valgt rektor. Bildet er mer blandet når det gjelder spørsmålet om delt eller enhetlig ledelse på avdelings-/instituttnivå, men det rapporteres om positive erfaringer med ansatt ledelse. Dekanene selv opplever at enhetlig ledelse bidrar til bedre sammenheng mellom faglige og økonomiske prioriteringer. Det store forvaltningsansvaret som ligger i de nye lederrollene er imidlertid en stor bekymring, og økt administrativ støtte framheves som viktig for at lederne skal ha kapasitet til faglig strategiutvikling og økonomi- og personalforvaltning.

Etablering av råd ved avdelingene vurderes som positivt fordi rådene har eksterne representanter. Ledelsen og styret rapporterer at diskusjonene i rådene er nyttig som beslutningsgrunnlag. Rådenes betydning som arena for tilsatte ved institusjonen er derimot relativt begrenset ifølge evalueringen.

Vabø et al (2010): Evaluering av styringsstrukturen ved Høgskolen i Bergen. Rapport 41/2010. NIFU
Les mer på: <http://www.nifustep.no/Norway/Publications/2010/NIFU%20STEP%20Rapport%2041-2010.pdf>

Tabell 6.1 Styre- og ledelsesmodell ved statlige universiteter og høyskoler

Institusjonsnivå			Avdelingsnivå											
	Delt ledelse med valgt rektor	Tilsatt rektor og ekstern styreleder	Valgt faglig leder			Tilsatt faglig leder			Valgt enhetlig leder			Tilsatt enhetlig leder		
			m/ (valgt) styre	m/ (valgt) råd	uten styre el. råd	m/ (valgt) styre	m/ (valgt) råd	uten styre el. råd	m/ (valgt) styre	m/ (valgt) råd	uten styre el. råd	m/ (valgt) styre	m/ (valgt) råd	uten styre el. råd
HiAk		x										x		
HiB	x												x	
HiBo		x												x
HiBu		x												x
HiFm	x						x	x						
HiG	x													x
HiH	x											x		
HiHe	x												x	
HiL	x											x		
HiN		x											x	
HiNe	x												x	
HiNT	x												x	
HiO	x											x		
HiSF		x											x	
HiST		x										x		
HiT	x													x
HiVe	x													x
HiVo	x												x	
HiØ	x					x						x		
HiÅ	x												x	
HSH	x													x
SH	x		x											
NTNU		x										x		
UMB	x											x		
UiA	x					x						x		
UiB	x		x										x	
UiO	x								x			x		
UiS	x												x	
UiTø	x											x		
AHO		x												
HiMo	x												x	
NHH	x													
NIH	x												x	
NMH	x								x					
NVH	x													x
KHiB	x								x					
KHiO	x												x	

6.2.2 Eksterne styrerepresentanter i statlige institusjoner

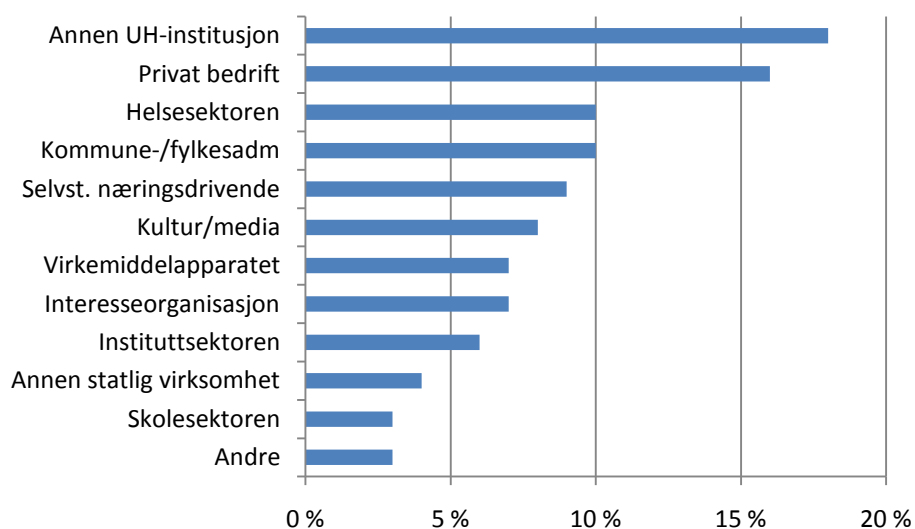
Styret ved universiteter, vitenskapelig høyskoler og høyskoler skal i følge normalordningen i lov om universiteter og høyskoler ha fire eksterne styremedlemmer, utpekt av Kunnskapsdepartementet etter innspill fra lærestedene. Fra 2011 skal to av de fire eksterne styremedlemmene ved de statlige høyskolene utpekes av fylkeskommunen.

Eksterne styremedlemmer er ment å bringe kompetanse og erfaring inn i styrearbeidet som ansatte og studenter ved institusjonen ikke nødvendigvis har. Eksterne representanter skal bidra til å styrke samspillet mellom institusjonene og sentrale bruker- og interessegrupper. Ofte vil en samlet vurdering av erfaringer som er sentrale for styrearbeidet, som både utdanning, yrke og arbeidssted, være utgangspunkt for nominering og utnevning som styrerepresentant. Personer med følgende roller er ikke aktuelle som styrerepresentanter; stortingsrepresentanter, statssekretær, politisk rådgiver, fylkesmenn eller fylkespolitikere/ordførere/byrådsleder i institusjonenes vertskommuner/-fylker:

Til sammen er det 148 eksterne styrerepresentanter i universitetene og høyskolene, likt fordelt på kvinner og menn. 13 av de eksterne styremedlemmene, dvs nesten 9 prosent, kommer fra andre nordiske land; det vil i hovedsak si personer fra Sverige, men det er også enkelte fra Danmark og Finland. Nær 60 prosent av eksterne styremedlemmer er ansatt i offentlig sektor.

Figur 6.1 gir et bilde av eksterne styremedlemmers sektortilknytning og viser at styremedlemmene har hovedstilling i ulike sektorer¹⁹. Den største gruppa er ansatte med hovedstilling ved et annet lærested, dernest kommer private bedrifter, helsesektor, kommune- og fylkesadministrasjon og selvstendig næringsdrivende.

Figur 6.1. Eksterne styremedlemmers hovedstilling fordelt på sektor. Statlige høyere utdanningsinstitusjoner. N=148

Merknad: I kategorien Virkemiddelapparatet inngår ulike organ som har til oppgave å legge til rette for nyskaping og verdiskapning i ulike sektorer og regioner. Blant annet er Innovasjon Norge og industriinkubatorer plassert her.

Kilde: Kunnskapsdepartementet

¹⁹ Kategoriseringen er foretatt på bakgrunn av styrenes sammensetning ved oppnevningen for gjeldende styreperiode ved de ulike institusjonene, dvs for perioden 2007-2011 for statlige høyskoler, universitetene i Agder, Nordland og Stavanger og kunsthøyskoler og for perioden 2009-2012 for de øvrige universitetene og vitenskapelig høyskoler. Høyskolen i Molde, vitenskapelig høyskole i logistikk følger styreperioden i statlige høyskoler. Enkelte styremedlemmer er skiftet siden styreoppnevningen og enkelte styremedlemmer kan ha skiftet arbeidssted siden oppnevningstidspunktet.

6.2.3 Ledergrupper på institusjonsnivå i statlige institusjoner

I løpet av de seinere årene har det blitt etablert faglige ledergrupper på institusjonsnivå med flere prorektorer/viserektorer med ansvar for visse områder av institusjonenes virksomhet i tillegg til rektor. For inneværende styreperiode har de største institusjonene; NTNU og universitetene i Oslo og Bergen, alle en faglig ledergruppe på fire personer, dvs rektor og tre pro-/viserektorer med hvert sitt ansvarsområde. Det er mest utbredt å ha pro-/viserektorer for forskning og utdanning, men ansvarsområder som internasjonalt arbeid, innovasjon og eksterne relasjoner er også vanlig. I tillegg leder ofte pro-/viserektorer sentrale utvalg på institusjonen som eksempelvis forskningsutvalg og studieutvalg. Mange institusjoner har pro-/viserektorer på fulltid, men det er også institusjoner som har valgt ordninger med deltidsverv. Det er en tendens til at store institusjoner har større formelle ledergrupper, men som det framgår av tabell 6.2 har også enkelte mindre institusjoner faglige ledergrupper bestående av fire personer. I institusjonene som har opprettholdt ordningen med valgt rektor, vil prorektor også gjerne være valgt. Men om alle pro-/viserektorer velges av ansatte eller utpekes av styret varierer.

I tillegg til faglige lederteam er det en administrativ ledelse ved institusjonene, mest vanlig er det å ha en universitets-/høgskoledirektør, universitetene har gjerne også assisterende direktør. Enkelte institusjoner med enhetlig ledelse har valgt en ordning med to eller flere sidestilte administrative ledere med hvert sitt ansvarsområde.

**Tabell 6.2 Faglige ledergrupper på institusjonsnivå
Statlige universiteter og vitenskapelige høyskoler**

	Antall i rektoratet	Ansvarsområde for prorektorer og viserektorer				
		Utdanning	Forskning	Formidling	Annet ²⁰	Ikke oppgitt
HiAk	2	x	x			
HiB	1					
HiBo	1					
HBu	3	x	x			
HiFm	1					
HiG	2					x
HiH	1					
HiHe	3	x	x			
HiL	3		x			x
HiN	1					
HiNe	2					x
HiNT	1					
HiO	3		x			x
HiSF	2					x
HiST	2					x
HiT	2					x
HiVe	3					x
HiVo	2					x
HiØ	2					x
HiÅ	1					
HSH	1					
SH	2					x
NTNU	4	x	x	x		
UMB	3	x	x			
UiA	3	x	x	x		
UiB	4	x			x	x
UiO	4	x	x		x	
UiS	2					x
UITø	3	x	x			
AHO	1					
HiMolde	1					
NHH	3					x
NIH	2					x
NMH	4	x	x	x		
NVH	2					x
KHiB	2					x
KHiO	2					x

Kilde: Institusjonenes hjemmesider

²⁰ Internasjonalt, div. utvalg

6.2.4 Styret i private institusjoner

Universitets- og høyskoleloven stiller krav om at de private institusjonene skal ledes av et styre som øverste organ. Styret skal ha representanter fra studenter og ansatte og ha minst fem medlemmer.

Institusjonenes rapportering av styresammensetningen for 2009 til DBH viser at antall styremedlemmer varierer mellom fem og 13, men de fleste har fra sju til ni medlemmer. Fem institusjoner har mer enn 10 styremedlemmer. Dette gjelder Menighetsfakultetet, Handelshøyskolen BI, Lovisenberg diakonale høyskole, Haraldsplass diakonale høgskole og Dronning Mauds Minne høgskole.

Antall studenter som er styremedlemmer varierer mellom én og fem, der én er vanligst, mens antallet ansattrepresentanter varierer mellom én og seks, der én til to er vanligst. Loven stiller krav om at gruppene studenter og ansatte skal være representert med to hver hvis styret har mer enn 10 medlemmer. Dette er oppfylt ved institusjonene det gjelder. Antall eksterne styremedlemmer varierer mellom én og seks, men gjennomsnittet ligger på ca 5. Ved 14 av institusjonene har de eksterne representantene flertall i styret. De eksterne styremedlemmene er oppnevnt av eierne eller forstanderskap/representantskap, rådforsamling/generalforsamling eller lignende.

Ved 10 av høyskolene får ikke styremedlemmer honorar. Ved 7 høyskoler får alle styremedlemmene styrehonorar. Beløpet varierer.

6.3 Personalet ved universiteter og høyskoler

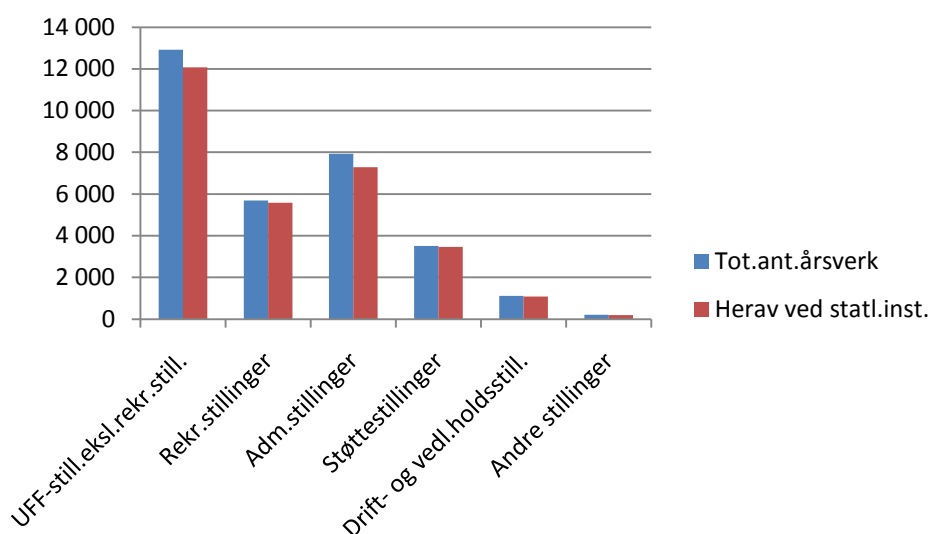
6.3.1 Antall årsverk i UH-sektoren i 2010 fordelt på stillingsgruppe²¹

Ser vi sektoren under ett, dvs både statlige og private høyere utdanningsinstitusjoner, ble det i 2010 utført i alt 31 345 årsverk i UH-sektoren (figur 6.2). Personalet i faglige stillinger (undervisnings-, forsknings- og formidlingsstillinger) sto for 59,3 prosent av årsverkene. De administrativt ansatte utførte 25,3 prosent av årsverkene, mens tilsvarende andel for personalet i øvrige stillingsgrupper var 15,4 prosent. Nesten tre fjerdedeler av årsverkene i øvrige stillingsgrupper ble utført av teknisk støttepersonale.

Hele 94,7 prosent av alle årsverkene i UH-sektoren ble utført ved de statlige institusjonene i 2010; 62 prosent ved universiteter, og 27 prosent ved statlige høyskoler. Statlige vitenskapelige høyskoler og kunsthøyskoler, og private høyere utdanningsinstitusjoner sto for om lag 5,5 prosent av årsverkene hver.

²¹ BI har rapportert alle sine stillinger utenom UFF-stillingene som "Andre stillinger". Disse stillingene er i tabellene og figurene lagt under "Administrative stillinger", da det antas at hovedtyngden av stillingene tilhører denne gruppen.

Figur 6.2 Antall årsverk i ulike stillingsgrupper i sektoren totalt og ved statlige institusjoner 2010

Fordelingen av personalårsverkene på de tre hovedkategoriene UFF-stillinger, administrative stillinger og øvrige stillingsgrupper varierer en god del mellom ulike institusjoner og institusjonstyper. I vedleggstabellene 6.1-6.3 er fordelingen på disse tre gruppene oppgitt for den enkelte institusjon. På institusjonstypenivå er det særlig andelen årsverk i øvrige stillingsgrupper inkl. tekniske støttestillinger som varierer. Grovt sett har høyskolene en lavere andel årsverk i øvrige stillingsgrupper enn universitetene og de statlige vitenskapelige høyskolene. Universitetene og de statlige vitenskapelige høyskolene har i snitt nærmere 20 prosent av sine årsverk i øvrige stillingsgrupper, hvorav tekniske støttestillinger er helt dominerende. Statlige høyskoler har drøyt 10 prosent eller lavere andel årsverk i øvrige stillingsgrupper.

Hovedforklaringen på forskjellene er et høyere innslag av laboratoriefag med tilhørende behov for teknisk støttepersonale ved universitetene og de statlige vitenskapelige høyskolene. Også fordelingen mellom UFF-stillinger og administrative stillinger varierer en del mellom institusjoner og institusjonstyper. Det kommer vi nærmere tilbake til i kap. 6.3.8.

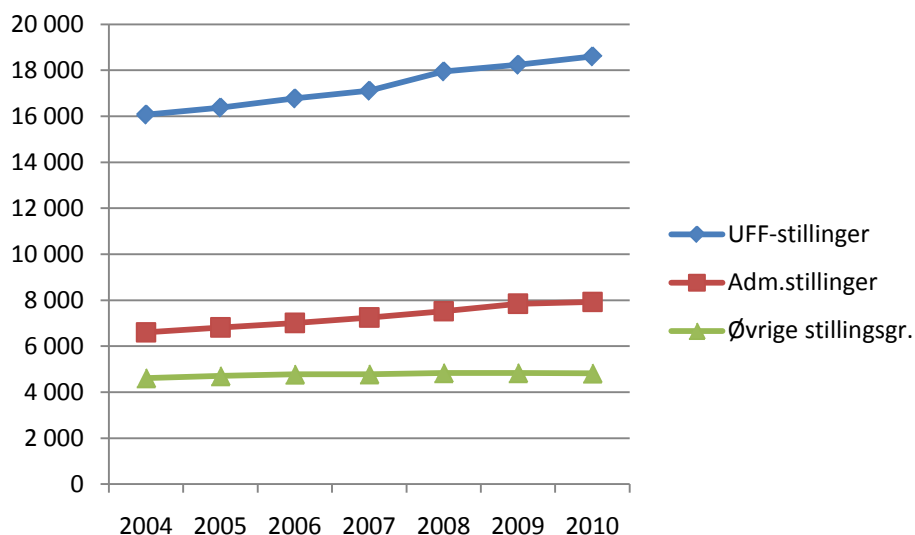
6.3.2 Utviklingen i årsverk over tid

Ser vi utviklingen over tid har totalt antall årsverk i UH-sektoren vokst med litt over 4 000, eller snaue 15 prosent, i perioden 2004-2010 (figur 6.3). Den største veksten målt i antall årsverk finner vi blant UFF-stillingene, med drøye 2 500. Over 70 prosent av økningen i UFF-stillinger kan tilskrives vekst i rekrutteringsstillingene, og da i særlig grad stipendiatstillingene.

Antall administrative årsverk ligger i 2010 på et nivå ca. 1300 årsverk høyere enn i 2004, mens det er ca. 200 flere årsverk i andre typer stillinger. Prosentvis viser årsverkene i de ulike stillingsgruppene en vekst på henholdsvis 16 prosent for UFF-stillinger, 20 prosent for administrative stillinger og 4,5 prosent for øvrige stillingsgrupper. Den forholdsvis beskjedne veksten i tekniske støttestillinger og andre typer stillinger har medført at både UFF-stillinger og særlig administrative stillinger har økt sine andeler av den totale stillingsmassen i UH-sektoren fra 2004-2010.

Den samlede veksten i antall årsverk har vært tre ganger så høy ved statlige institusjoner som ved private, 15 prosent mot 5 prosent.

Figur 6.3 Antall årsverk i ulike stillingsgrupper i hele UH-sektoren 2004-2010

Tabell 6.3 Antall årsverk i ulike stillingsgrupper i sektoren totalt og ved statlige institusjoner 2007-10

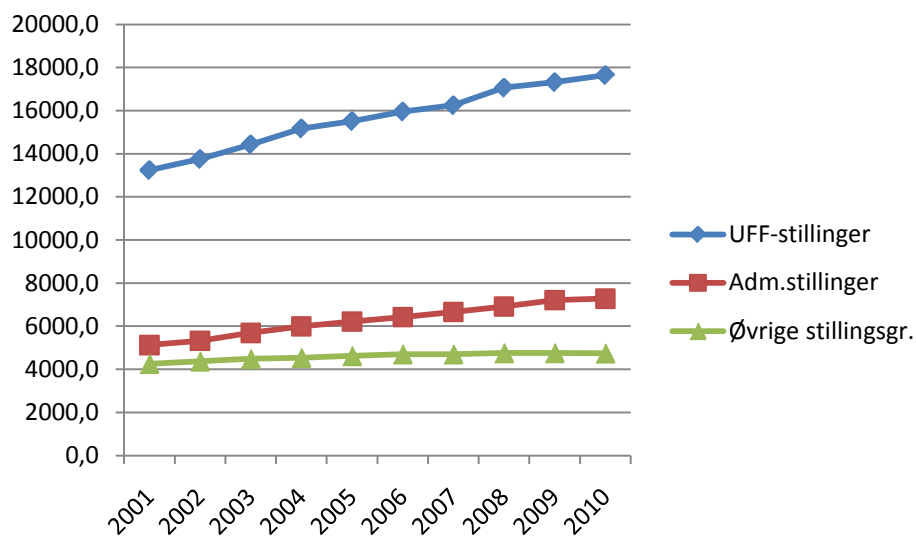
	2007		2008		2009		2010	
	Totalt ant. årsverk	Herav ved statlige inst.	Totalt ant. årsverk	Herav ved statlige inst.	Totalt ant. årsverk	Herav ved statlige inst.	Totalt ant. årsverk	Herav ved statlige inst.
UFF-stillinger, ekskl. rekr.	12 566,9	11 782,9	12 843,7	12 045,2	12 847,8	12 034,1	12 911,7	12 071,7
UFF-stillinger, rekruttering	4 541,8	4 465,9	5 102,7	5 020,0	5 391,0	5 286,8	5 688,8	5 578,0
Adm.stillinger	7 249,0	6 658,7	7 521,6	6 913,0	7 847,3	7 207,3	7 922,1	7 278,0
Støttestillinger	3 453,7	3 421,5	3 452,9	3 417,0	3 518,5	3 482,8	3 503,9	3 468,1
Drift- og vedlikeholdsstill.	1 173,8	1 134,8	1 147,6	1 113,1	1 115,1	1 084,7	1 113,3	1 082,5
Andre stillinger	157,7	150,0	237,7	229,2	204,5	195,2	205,5	196,0
Sum	29 143,0	27 613,8	30 306,3	28 737,5	30 924,2	29 290,9	31 345,3	29 674,3

Vi kan følge utviklingen i de statlige institusjonene lenger tilbake i tid enn de private (figur 6.4). Det samlede antallet årsverk ved de statlige institusjonene har i tiårsperioden fra 2001 vokst med ca. 7 000, eller 31 prosent. UFF-stillingene har vokst mest i antall, ca. 4 400 årsverk på 10 år. Målt i prosent er økningen størst for det administrative personalet, med 42 prosent.

Veksten har vært ulikt fordelt mellom stillingsgrupper i ulike institusjonstyper. Ved de statlige høyskolene er det årsverk i administrative stillinger som har vokst mest, mens det ved universitetene er UFF-stillinger som har opplevd størst økning. Det siste kan i hovedsak tilskrives at nye stipendiatstillinger fra Kunnskapsdepartementet.

Alle de statlige institusjonene, med unntak for Høgskolen i Nesna, har opplevd en til dels betydelig vekst i antall årsverk gjennom 2000-tallet (vedleggstabell 6.4). Ved åtte institusjoner er det minst 40 prosent flere årsverk i 2010 enn i 2001. De som har vokst mest er i synkende rekkefølge: Samisk høgskole, AHO, UiS, HiVe, NTNU, HiBo, HiVo, HiBu. Ved flere av de private institusjonene har antallet årsverk sunket fra 2004 til 2010. Det gjelder for eksempel Misjonshøgskolen, Høgskolen i Staffeldtsgate, Høgskolen Diakonova og NITH.

Figur 6.4 Antall årsverk i ulike stillingsgrupper ved statlige institusjoner 2001-2010

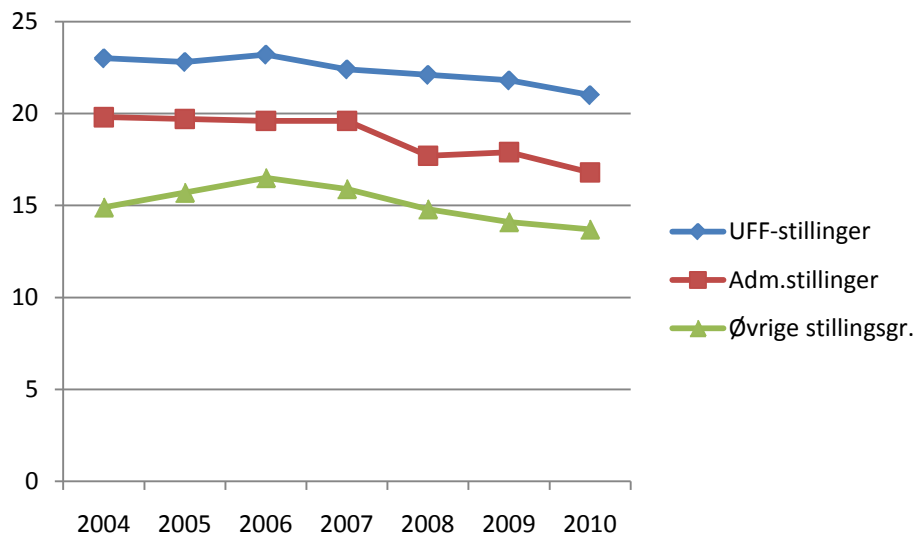
6.3.3 Midlertidig personale

I 2010 ble 18,3 prosent av alle årsverk i UH-sektoren utenom rekrutteringsstillingene utført av midlertidig ansatte (figur 6.5). Størst er midlertidigheten blant personale i UFF-stillinger, med 21 prosent. Den er minst blant øvrige stillingsgrupper inkludert tekniske støttestillinger, med 13,7 prosent. Siden UFF-stillingene utgjør drøye 50 prosent av årsverkene i UH-sektoren utenom rekrutteringsstillingene, berører midlertidigheten det faglige personalet i større grad enn andelen midlertidige årsverk alene skulle tilsi. Av de om lag 4 700 midlertidige årsverkene i sektoren i 2010, sto UFF-personale for drøye 2 700 av disse, eller ca. 58 prosent.

Den samlede midlertidigheten i UH-sektoren utenom rekrutteringsstillingene nådde en topp på 20,8 prosent i 2006. De fire siste årene har midlertidigheten sunket med 2,5 prosentpoeng. Nedgangen har vært størst i de stillingsgruppene som i utgangspunktet hadde lavest midlertidighet, dvs øvrige stillingsgrupper inkludert tekniske støttestillinger. Forholdet er omvendt for UFF-stillinger, som har lavest nedgang og høyest midlertidighet. Midlertidighetsgapet har dermed økt mellom UFF-stillingene og andre typer stillinger.

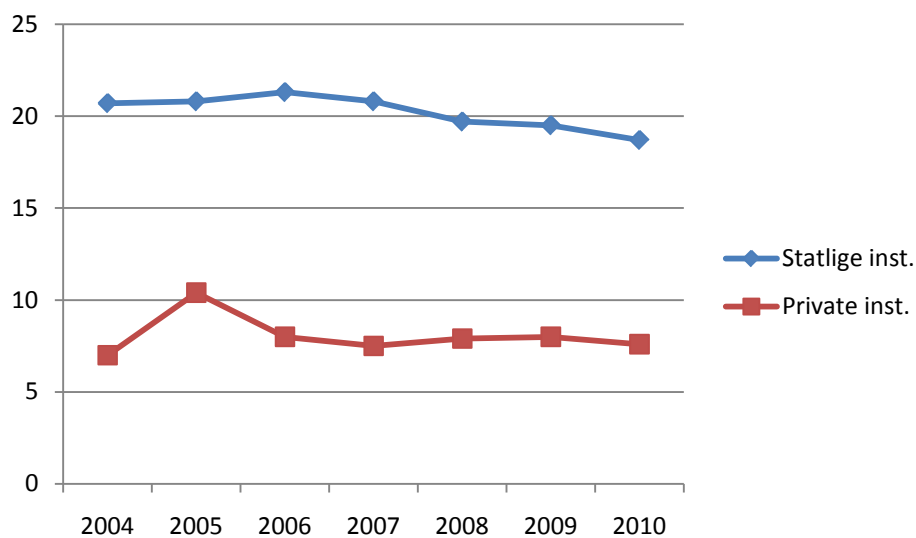
De statlige institusjonene har gjennomgående langt høyere midlertidighet enn de private (figur 6.6). Mens både de private høyskolene og de private vitenskapelige høyskolene i 2010 har en andel midlertidige årsverk på godt under 10 prosent, ligger universitetene på 20 prosent, de statlige vitenskapelige høyskolene på 18 prosent og de statlige høyskolene på 16,5 prosent. Forskjeller i omfang av midlertidighet kan skyldes ulik bruk av timelærere.

Figur 6.5 Prosentandel midlertidige årsverk i ulike stillingsgrupper i hele UH-sektoren 2004-2010

Merknad: Midlertidige årsverk i prosent av totalt antall årsverk i ulike stillingsgrupper. Midlertidige årsverk er de som er rapportert som midlertidige til DBH i tilsattetabellen.

Figur 6.6 Prosentandel midlertidige årsverk ved statlige og private UH-institusjoner 2004-2010

Bruk av midlertidig tilsetning i universitets- og høyskolesektoren

Kunnskapsdepartementet nedsatte i mai 2010 en arbeidsgruppe som skulle kartlegge bruken av midlertidige stillinger i universitets- og høyskolesektoren. Utgangspunktet for gruppens arbeid var Handlingsromutvalgets rapport som pekte på at det er uheldig at andelen midlertidig tilsatte er høyere ved statlige universiteter og høyskoler enn i arbeidslivet for øvrig og at midlertidig tilsetning må reduseres. Målsetningen har vært å foreslå tiltak som hindrer ulovlig midlertidig tilsetning og som reduserer bruken av lovlig midlertidig tilsetning. Oppmerksomheten rettet seg mot ordinære vitenskapelige stillinger, saksbehandler-/utrederstillinger og støttestillinger for undervisning, forskning og formidling. Gruppen har lagt til grunn at det må skilles mellom stillinger som ut fra stillingens formål er midlertidig og stillinger hvor lovverket gir unntaksvis adgang til midlertidig tilsetning.

Arbeidsgruppens kartlegging og analyser av muligheter for fast tilsetning ble konsentrert om tilfeller hvor det kan stilles spørsmål ved det reelle behovet for midlertidighet. Oppmerksomheten rettet seg særlig mot prosjekt- og undervisningsaktivitet.

I følge utvalget tilsier hensyn til arbeidstakerinteresser så vel som betydningen av å være attraktive arbeidsplasser at sektoren i større grad må tilby faste tilsetningsforhold. Universiteter og høyskoler ligger dobbelt så høyt som landsgjennomsnittet når det gjelder midlertidig tilsetning, også når rekrutteringsstillinger ikke er medregnet. Den utstrakte bruken av tidsavgrensede kontrakter er for en stor del knyttet til eksternt finansierte prosjekter, men også undervisningsstillingene gjør store utslag på det totale omfanget. Innenfor disse to feltene mener arbeidsgruppen at det må være mulig å redusere andelen midlertidige tilsetningsforhold betraktelig.

Arbeidsgruppen erkjenner at universitets- og høyskolesektoren opererer i en kompleks virkelighet. Kortsiktig perspektiv i eksternt finansierte prosjekter begrenser mulighetene for forutsigbarhet og langsiktig planlegging. Omfanget av midlertidig tilsetning avspeiler imidlertid at risiko knyttet til usikkerhet om fremtidig aktivitet i urimelig stor grad veltes over på arbeidstakerne. Gruppen drøftet tiltak som kan bidra til mindre omfang på tidsavgrensede kontrakter, men også virkemidler for bedre oppfølging av midlertidig tilsatt personale. Arbeidsgruppen mener at institusjonene må tilstrebe økt bevissthet og kunnskap om det legitime grunnlaget for midlertidig tilsetning. Konkret fremmes det forslag om opprydding for å avvikle eventuell ulovlig bruk av midlertidig tilsetning, kompetanseutvikling og systematisk kontroll med andelen midlertidig tilsetning og individuelle kontraktsvilkår. Slike tiltak antas å kunne gi relativt rask effekt.

I rapporten legges det også vekt på at dimensjoneringsbehov må ses i forhold til oppgaveportefølje over tid, og at det på flere områder er potensial for mer "gjenbruk" av personale som tilsettes på avgrensede oppdrag. Konkret individuell vurdering vil gi mulighet for mer fast tilsetning av støttepersonale i forskningsprosjekter, arbeidstakere i rene undervisningsstillinger og forskere på langvarige prosjekter.

Arbeidsgruppen legger til grunn at mer fast tilsetning kan føre til mer bruk av oppsigelse som virkemiddel ved bortfall av arbeid. Tjenestemannsloven åpner for oppsigelse under forutsetning av saklig grunnlag, men det påpekes at eventuell økt bruk av oppsigelse kan kreve kulturendring.

http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/UH/Rapporter_og_planer/Bruk_av_midlertidig_tilsetning_271110.pdf

Midlertidigheten varierer mye mellom institusjonene også innenfor de ulike institusjonskategoriene. Tabell 6.4 gir en oversikt over midlertidigheten samlet sett per institusjonen i UH-sektoren, mens tabellene 6.5-6.8 i vedlegget viser midlertidigheten per stillingsgruppe ved den enkelte institusjon.

De private institusjonene har gjennomgående lavest midlertidighet i alle stillingsgrupper. Det er særlig den høye midlertidigheten blant UFF-personalet ved de gamle breddeuniversitetene som gjør at universitetene kommer dårligst ut. Den varierer fra 24,2 prosent ved NTNU til 32,3 prosent ved UiT. Selv om de statlige vitenskapelige høyskolene i snitt kommer noe bedre ut enn universitetene, er variasjonen stor innad i gruppen. NMH og NHH registrerer begge en midlertidighet på ca. 13 prosent blant sine UFF-stillinger, mens både NIH og NVH ligger over 30 prosent.

Blant administrativt personale er andelen midlertidige årsverk høyest ved de statlige høyskolene, med 20,1 prosent. Ved enkelte høyskoler ligger midlertidigheten i administrative stillinger på 30 prosent og mer. Det gjelder høyskolene i Narvik, Vestfold, Harstad og Samisk høgskole. På den andre siden har høyskolene i Nesna og Nord-Trøndelag under 10 prosent midlertidighet i denne stillingsgruppen. Blant universitetene og de statlige vitenskapelige høyskolene utmerker UiT og NIH seg negativt med over 20 prosent midlertidighet. I andre enden av skalaen, med om lag 10 prosent eller lavere midlertidighet blant de administrative, ligger UiB, NMH og NHH. Det er verdt å merke seg at NVH, som har høyest andel støttestillinger blant sitt personale, også har en veldig høy midlertidighet i denne gruppen.

Utviklingen over tid viser for de fleste institusjonene en nedgang i den samlede midlertidigheten. Høgskolen i Nesna og AHO har hatt en særlig positiv utvikling, med en reduksjon på over 12 prosentpoeng fra det høyeste midlertidighetsnivået i perioden 2002-2010. Blant de største institusjonene utmerker NTNU seg positivt, med en nedgang på over 7 prosentpoeng i midlertidighet fra toppnivået. Enkelte institusjoner viser imidlertid en stigende kurve i andel midlertidige årsverk. Særlig negativ har utviklingen de siste årene vært ved høyskolene i Narvik, Buskerud og Vestfold.

På sektornivå er midlertidigheten høyere blant kvinner enn blant menn, 19 prosent mot 17,6 prosent i 2010 (tabell 6.5). Forskjellen er vesentlig større i kvinners disfavør blant UFF-personale. Innenfor administrative stillinger viser det seg derimot at menn i større utstrekning enn kvinner er tilsatt midlertidig. Med andre ord er det underrepresenterte kjønn både i UFF-gruppen og de administrative i størst grad rammet av midlertidighet. Siden det er langt flere årsverk i UFF-stillinger enn i administrative, og midlertidigheten også er høyere blant kvinner i øvrige stillingsgrupper, kommer kvinner dårligst ut samlet sett. Over tid er gapet mellom menn og kvinner redusert. I 2007 var midlertidigheten blant kvinner 3,6 prosentpoeng høyere enn blant menn. Fire år senere er differansen redusert til 1,4 prosentpoeng. Det skyldes ikke bare mindre gap innenfor de faglige stillingene, men også at forskjellen har blitt større i menns disfavør i gruppen for administrative stillinger.

Tabell 6.4 Andel midlertidige årsverk i alle stillingsgrupper ekskl. rekrutteringsstillinger 2002-2010

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
HiAk	18,5	16,5	16,0	17,1	18,2	18,2	15,4	16,2	17,7
HiB	22,4	26,4	21,5	21,2	20,5	21,9	19,6	17,7	15,3
HiBo	17,4	18,7	16,4	16,1	15,5	16,2	18,4	18,4	16,3
HBu	13,1	10,2	8,6	9,1	10,3	16,4	17,3	14,7	18,1
HiFm	21,7	19,7	18,0	20,4	26,2	23,3	25,5	27,1	19,3
HiG *	15,1	16,1	14,5	13,8	13,0	1,3	0,2	2,0	2,4
HiH	24,4	22,0	23,3	17,0	16,4	22,6	19,1	18,4	20,6
HiHe	21,1	16,9	26,5	15,7	20,1	22,4	16,7	12,8	11,9
HiL	13,5	21,1	15,7	16,6	14,7	17,2	14,6	14,3	16,2
HiN	12,7	12,4	12,5	11,4	16,1	14,2	14,9	16,6	20,5
HiNe	16,9	19,1	23,3	22,0	22,9	20,4	12,6	13,0	10,6
HiNT	18,1	19,4	19,3	18,1	16,9	18,1	18,6	13,4	14,0
HiO	15,6	16,2	14,2	13,6	17,1	19,0	17,7	15,4	16,2
HiSF	23,2	20,9	16,9	20,0	18,4	16,9	18,0	22,5	17,3
HiST	17,5	19,1	20,1	19,8	17,9	15,0	14,8	14,0	14,2
HiT	17,0	20,9	22,4	21,7	21,8	19,7	20,7	18,9	18,3
HiVe	18,9	20,3	15,9	12,3	13,5	16,4	17,2	22,3	19,9
HiVo	22,6	22,3	18,7	20,3	19,8	20,8	20,2	24,7	19,8
HiØ	14,4	13,7	16,1	14,9	19,5	17,4	16,7	15,1	17,6
HiÅ	19,9	25,8	22,8	26,0	16,3	18,0	17,1	17,9	18,3
HSH	14,1	14,2	19,6	21,8	21,6	12,5	14,2	19,7	17,2

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
SH	42,4	34,1	36,2	46,1	54,3	54,1	47,4	50,2	49,0
Delsum SH	18,0	18,8	18,2	17,6	18,5	18,4	17,5	17,2	16,6
NTNU	18,7	19,4	23,9	25,8	25,9	22,1	19,2	18,4	17,8
UMB	18,7	18,0	15,8	16,5	18,0	19,1	19,9	20,0	20,1
UiA	13,6	16,2	13,5	12,1	14,2	13,0	15,5	15,5	13,4
UiB	17,2	16,4	17,0	15,8	17,2	17,7	18,4	18,0	18,2
UiO	23,9	26,7	27,4	26,7	25,6	26,1	23,8	23,7	21,2
UiS	15,5	19,5	17,8	18,0	16,9	19,2	18,8	19,3	18,6
UiTø	24,2	25,1	26,7	29,0	29,5	27,1	26,6	27,5	26,9
Delsum U	20,3	21,7	22,9	23,2	23,3	22,5	21,3	21,1	20,0
AHO	23,8	31,4	24,1	28,9	31,3	16,6	20,2	17,6	19,3
HiMolde	22,9	20,1	20,2	18,6	15,7	19,1	15,5	18,3	17,2
NHH	18,1	16,4	13,7	10,3	10,6	14,6	11,7	11,3	10,0
NIH	20,7	21,4	20,9	22,5	22,5	19,6	25,1	23,7	20,6
NMH	9,6	11,6	6,1	3,6	13,6	12,7	9,7	16,2	11,7
NVH	29,3	28,4	26,9	29,1	29,1	30,3	28,2	27,0	25,7
Delsum SVH	21,8	21,9	19,6	19,6	20,5	20,8	19,5	19,8	18,1
KHiB	0	0	10,3	1,6	1,5	4,6	7,5	7,5	53,3
KHiO	38,6	33,3	22,7	24,0	25,6	29,1	31,4	28,7	29,2
Delsum KHS	27,2	23,5	19,0	17,3	19,0	21,9	24,4	22,6	36,3
MF			0	0	0	0	0	6,5	3,2
BI			11,3	12,5	6,8	6,0	6,7	8,7	8,8
MHS			6,1	6,2	3,4	3,9	6,5	5,0	4,5
Delsum PVH			10,1	11,0	6,0	5,4	6,0	8,3	8,1
ATH			0	0	0	0	0	0	0
BDM			14,1	18,1	29,6	22,1	25,7	5,6	5,4
BA			48,1	51,6	41,1	64,1	54,3	35	25,2
BDH			7,4	4,9	14,2	7,8	13,1	15,5	11,2
CK			0	0			0	0	0
BH			0	0	0	4,5	0	0	34,2
EH			0	0	0	9,6	33,3	25,3	10,2
DH			10,0	10,1	9,5	1,6	12,6	11,9	12,7
DMMH			13,2	13,3	8,7	7,7	10,4	10,2	9,9
FM			5,4	2,3	8,6	4,7	0	0	0
HDH			1,6	7,5	9,3	1,7	4,4	6,0	6,0
Staff.			0	0	0	0	0	0	0
HLB			0	30	28,6	30,8	0	0	0
HD			37,7	0	0,6	13,0	12,8	0	0
HLT				0	9,1	0	0	0	0
LDH			9,9	16,2	15,1	16,5	17,0	19,9	11,8
MG			7,4	0	0	12,5	6,4	9,2	4,6
NITH			4,3	2,5	0	0	0	0	0
NLA			13,8	16,9	16,2	18,3	13,8	9,4	10,0
RS			1,7	17,4	14,6	1,8	2,3	1,3	5,2
Delsum PH			11,0	10,4	10,8	10,3	10,9	9,0	8,7
Sum	19,7	20,8	20,5	20,5	20,8	20,3	19,3	19,1	18,3

*Høgskolen i Gjøvik har rapportert feil for årene 2007-2010.

Tabell 6.5 Andel midlertidige årsverk for menn og kvinner i ulike stillingsgrupper av alle årsverk for menn og kvinner i gruppen 2007-2010²

	2007		2008		2009		2010	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
UFF-stillinger ekskl. rekr.	19,1	27,2	19,1	26,3	19,1	25,6	18,6	24,4
Adm.stillinger	21,6	18,6	19,8	16,7	20,2	16,8	20,3	15,1
Øvrige stillingsgr.	13,8	18,1	13,2	16,4	12,5	15,8	12,1	15,5
Sum	18,5	22,1	18,1	20,6	18,0	20,2	17,6	19,0

6.3.4 Stillingsstrukturen blant faglig personale

Under dette punktet ser vi nærmere på hvordan faglig personale fordeler seg på de ulike nivåene i stillingsstrukturen og endringer over tid.

I 2010 utgjorde faglige stillinger i UH-sektoren drøyt 18 000 årsverk, inkluderes støttestillinger mer enn 22 000 årsverk. Tabell 6.7 og 6.8 viser sammensetningen på stillingsnivå av faglig personale og støttestillinger. Andelen personale med førstestillingskompetanse av UFF-personalet er et mål på UH-sektorens kompetansenivå. I sektoren som helhet er denne andelen 66 prosent i 2010 (figur 6.7). Det er stor variasjon mellom ulike typer institusjoner. Universitetene ligger høyest, med om lag 81 prosent førstestillinger. Det er særlig de tre største breddeuniversitetene og UMB som trekker andelen opp. Også vitenskapelige høyskoler, både statlige og private, har gjennomgående et høyt kompetansenivå. De statlige og private høyskolene ligger langt lavere, med førstestillingsandeler på henholdsvis 44 og 37 prosent.

Tabellene 6.7 og 6.8 fordeler det faglige personalet og støttestillingene på henholdsvis statlige og private institusjoner. Andelen med professorkompetanse er langt høyere i de statlige institusjonene enn i de private. Det henger særlig sammen med de gamle breddeuniversitetenes toptunge kompetanseprofil. Hvis vi sammenlikner for eksempel de statlige og de private vitenskapelige høyskolene, er ikke forskjellen i andelen med professorkompetanse stor.

Sammensetningen av det faglige personalet per institusjon er vist i tabell 6.9 i vedlegget. Det er store forskjeller mellom institusjonene, også innen samme institusjonskategori. For eksempel er bare 1,6 prosent av årsverkene i undervisnings-, forsker- og rekrutteringsstillinger ved Høgskolen i Finnmark utført av personer med professorkompetanse, mens tilsvarende tall for Høgskolen i Lillehammer er 16,1 prosent. Innenfor universitetene er spennet i andel med professorkompetanse fra 15 prosent ved UiS til 25,3 prosent ved UiO. Flere av de minste private høyskolene har ikke professorer.

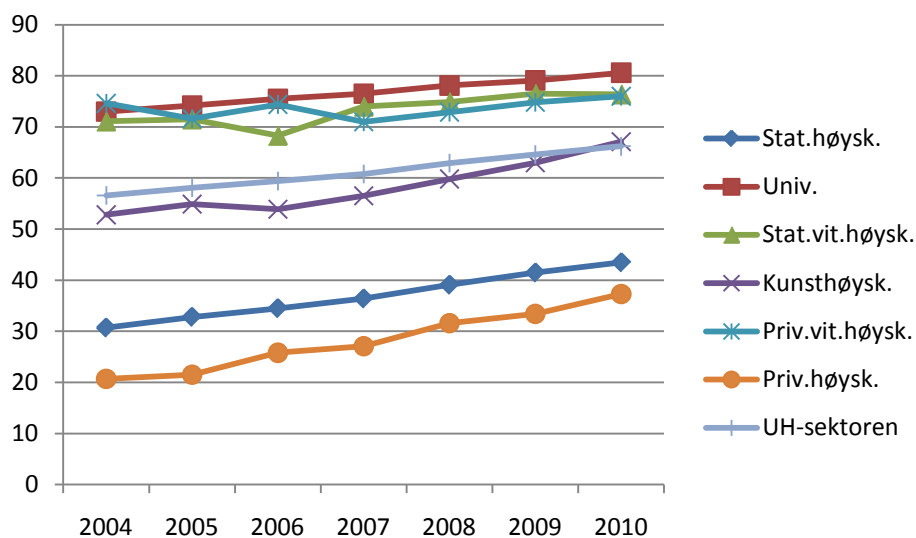
Vedleggstabell 6.10 oppgir førstestillingsandelen per institusjon. Den varierer betydelig, også innenfor institusjonskategoriene. Lavest kompetansenivå blant de statlige høyskolene finner vi ved høyskolene i Stord/Haugesund (29 %), Akershus (32 %) og Nesna (33 %). I andre enden av skalaen lå i 2010 høyskolene i Lillehammer (64 %) og Bodø (59 %). Blant universitetene kommer Agder (65 %) og Stavanger (66 %) dårligst ut. Begge institusjoner har imidlertid hevet kompetansen betydelig siden 2004. UMB ligger høyest av universitetene, og i sektoren, med en førstestillingsandel på 92 prosent.

Også Norges handelshøyskole ser 90-tallet, mens Høyskolen i Molde viser svakest kompetansenivå blant de vitenskapelige høyskolene. Statusen som vitenskapelige høyskole omfatter riktignok bare deler av virksomheten, og kompetansenivået er langt høyere ved den aktuelle avdelingen enn for skolen som helhet. Blant private vitenskapelige høyskoler utmerker Misjonshøgskolen seg med en førstestillingsandel på 88 prosent. Både MF og BI ligger rundt

75 prosent. Innenfor de private høyskolene er det mange små institusjoner med svært få UFF-stillinger totalt. En førstestilling fra eller til vil dermed kunne gi stort utslag på prosentandelen. Variasjonsbredden er derfor større innenfor denne gruppen institusjoner, enn innenfor noen av de andre institusjonskategoriene.

Utviklingen over tid viser at førstestillingsandelen i sektoren totalt har vokst med snau 10 prosentpoeng i perioden 2004-10, fra 57 prosent til dagens 66 prosent. Det er kompetansehevingen særlig ved høyskolene, både statlige og private, som står bak denne utviklingen. De private høyskolene har i forhold til utgangspunktet hevet kompetansen aller mest, med nær en doubling av førstestillingsandelen. Men også universiteter, statlige og private vitenskapelige høyskoler og kunsthøyskoler kan vise til en høyere andel førstestillinger enn for sju år siden.

Figur 6.7 Prosentandel årsverk i førstestillinger inkl. postdoktor av totalt antall årsverk i UFF-stillinger ekskl. stipendiatstillinger 2004-2010

Merknad: Med førstestillinger menes: Professor, professor II, dosent (alle typer), førsteamanuensis, førstelektor, postdoktor, forsker (i kategorier som krever dr.grad eller tilsvarende kompetanse, dvs. ikke SKO 1108). UFF-stillinger omfatter i denne sammenheng alle SKO i UFF-stilling utenom stipendiat (SKO 1017, SKO 1378).

Tabell 6.6 Stillinger i UH-sektoren
Undervisnings-, forsknings-, rekrutterings-, og støttestillinger

	2007		2008		2009		2010	
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel
Professor	2 855,3	16,9	2 935,1	16,6	3 004,2	16,7	3 111,8	16,9
Professor II	213,4	1,3	229,6	1,3	230,2	1,3	229,0	1,2
Dosent/høgsk.dosent/underv.dosent	27,2	0,2	37,7	0,2	52,9	0,3	67,2	0,4
Førsteamanuensis	2 987,9	17,7	3 121,8	17,6	3 204,4	17,8	3 286,0	17,9
Førstelektor	768,3	4,5	836,1	4,7	846,6	4,7	858,7	4,7
Postdoktor	809,6	4,8	932,5	5,3	971,4	5,4	1 032,8	5,6
Forsker	477,7	2,8	571,4	3,2	612,0	3,4	640,7	3,5
Sum førstestillinger	8 139,4	48,2	8 664,2	48,9	8 921,8	49,5	9 226,2	50,2
Amanuensis	209,7	1,2	182,9	1,0	159,3	0,9	134,6	0,7
Univ.lektor/høgsk.lektor	3 673,3	21,7	3 682,1	20,8	3 587,1	19,9	3 541,8	19,3
Forsker	241,5	1,4	227,9	1,3	217,7	1,2	188,5	1,0
Stipendiat	3 732,2	22,1	4 170,2	23,5	4 419,6	24,5	4 656,0	25,3
Vitenskapelig assistent	305,4	1,8	268,6	1,5	237,9	1,3	211,1	1,1
Høyskolelærer/øvingslærer	597,7	3,5	528,6	3,0	488,0	2,7	432,5	2,4
Sum und., forsk. rekr	16 899,2	100	17 724,5	100	18 031,4	100	18 390,6	100
Andre stillinger underv., forskning og formidling	111,1		114,8		102,1		106,8	
Bibliotekstillinger	615,7		621,3		609,8		601,4	
Ingeniører	2 473,9		2 588,2		2 675,5		2 651,8	
Tekniske stillinger for u/f/f	462,6		350,5		338,5		353,6	
Sum støttestillinger	3 663,3		3 674,8		3 726,0		3 713,7	
Sum	20 562,4		21 399,3		21 757,3		22 104,3	

Tabell 6.7 Stillinger ved statlige UH-institusjoner
Undervisnings-, forsknings-, rekrutterings-, og støttestillinger

	2007		2008		2009		2010	
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel
Professor	2749,8	17,1	2825,8	16,8	2891,1	16,9	2991,8	17,2
Professor II	204,2	1,3	219	1,3	221,6	1,3	222,9	1,3
Dosent/høgsk.dosent/underv.dosent	25,2	0,2	34,7	0,2	50,5	0,3	63,8	0,4
Førsteamanuensis	2833,9	17,7	2956,7	17,6	3020,4	17,6	3077,4	17,6
Førstelektor	692,9	4,3	754,7	4,5	767,5	4,5	771	4,4
Postdoktor	807,6	5,0	927,5	5,5	959,4	5,6	1020,6	5,9
Forsker	476,7	3,0	558,7	3,3	594,9	3,5	626,1	3,6
Sum førstestillinger	7790,3	48,6	8277,1	49,1	8505,4	49,7	8773,6	50,3
Amanuensis	202,7	1,3	177,3	1,1	153,5	0,9	132,4	0,8
Univ.lektor/høgsk.lektor	3342,3	20,8	3340,9	19,8	3250,4	19,0	3194,8	18,3
Forsker	229	1,4	227,9	1,4	217,7	1,3	188,5	1,1
Stipendiat	3658,3	22,8	4092,5	24,3	4327,4	25,3	4557,4	26,1
Vitenskapelig assistent	295,6	1,8	264,6	1,6	233,4	1,4	209,6	1,2
Høyskolelærer/øvingslærer	525,1	3,3	465	2,8	428,5	2,5	385,1	2,2
Sum und., forsk. rekr	16043,3	100	16845,3	100	17116,3	100	17441,4	100
Andre stillinger underv., forskning og formidling	110,1		113,8		101,1		105,8	
Bibliotekstillinger	585,2		590		576,7		568,6	
Ingeniører	2471,9		2586,2		2673,5		2649,8	
Tekniske stillinger for u/f/f	461,9		347,9		335,9		352	
Sum støttestillinger	3629,1		3637,9		3687,2		3676,2	
Sum	19672,4		20483,2		20803,5		21117,6	

Tabell 6.8 Stillinger ved private UH-institusjoner
Undervisnings-, forsknings-, rekrutterings-, og støttestillinger

	2007		2008		2009		2010	
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel
Professor	105,5	12,3	109,3	12,4	113,1	12,4	120,0	12,6
Professor II	9,2	1,1	10,6	1,2	8,6	0,9	6,1	0,6
Dosent/høgsk.dosent/underv.dosent	2,0	0,2	3,0	0,3	2,4	0,3	3,4	0,4
Førsteamanuensis	154,0	18,0	165,1	18,8	184,0	20,1	208,6	22,0
Førstelektor	75,4	8,8	81,4	9,3	79,1	8,6	87,7	9,2
Postdoktor	2,0	0,2	5,0	0,6	12,0	1,3	12,2	1,3
Forsker	1,0	0,1	12,7	1,4	17,1	1,9	14,6	1,5
Sum førstestillinger	349,1	40,8	387,1	44,0	416,3	45,5	452,6	47,7
Amanuensis	7,0	0,8	5,6	0,6	5,8	0,6	2,2	0,2
Univ.lektor/høgsk.lektor	331,0	38,7	341,2	38,8	336,7	36,8	347,0	36,6
Forsker	12,5	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stipendiat	73,9	8,6	77,7	8,8	92,2	10,1	98,6	10,4
Vitenskapelig assistent	9,8	1,1	4,0	0,5	4,5	0,5	1,5	0,2
Høyskolelærer/øvingslærer	72,6	8,5	63,6	7,2	59,5	6,5	47,4	5,0
Sum und., forsk. rekr	855,9	100	879,2	100	915,0	100	949,3	100
Andre stillinger underv., forskning og formidling	1,0		1,0		1,0		1,0	
Bibliotekstillinger	30,5		31,3		33,1		32,8	
Ingeniører	2,0		2,0		2,0		2,0	
Tekniske stillinger for u/f/f	0,7		2,6		2,6		1,6	
Sum støttestillinger	34,2		36,9		38,7		37,4	
Sum	890,1		916,1		953,7		986,7	

Førstelektor/dosentveien

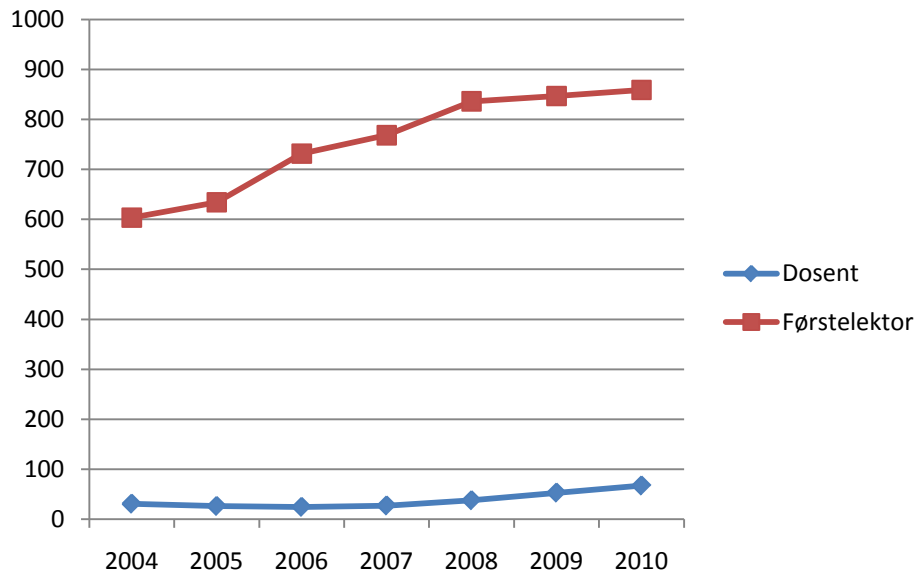
Førstelektor-/dosentløpet utgjør et alternativt karriereløp fram til toppstilling, som i større grad vektlegger pedagogisk virksomhet enn det tradisjonelle, mer forskningsrettede, førsteamanuensis-/professorløpet.

Særlig dosent, men også førstelektor utgjør en relativt liten andel av UFF-personalet i UH-sektoren. Til sammen er kun 7 prosent av UFF-årsverkene utenom rekrutteringsstillinger utført i disse to stillingstypene i 2010. Nær to tredjedeler av årsverkene i begge stillingstypene er utført ved statlige høyskoler. Stillingene er lite brukt ved de gamle universitetene. Figur 6.8 viser utviklingen i antall årsverk i disse stillingene over tid.

Til tross for relativt sett få førstelektorer og dosenter, har det skjedd store endringer de siste årene. Antall årsverk i førstelektorstilling har vokst med 255, eller 34 prosent siden 2004, men her er det utflating fra og med 2008. Begge stillingstypene har vokst mer enn førsteamanuensis- og professorstillingene. Antallet årsverk i dosentstilling var på et bunnpunkt i 2006, da den nye dosentstillingen ble innført. Siden da er antallet årsverk i dosentstilling nær tredoblet. Årsverk i høyskole- og undervisningsdosent er inkludert i tallene for dosentstillinger. Begge disse typene dosent er i ferd med å fases ut.

De statlige høyskolene bruker dosentstillingen i noe større grad enn de private høyskolene. Førstelektorer utgjør imidlertid omtrent samme andel av UFF-stillingene utenom rekrutteringsstillinger ved begge institusjonstypene. De eneste høyskolene som har flere enn 5 årsverk i dosentstillinger i 2010 er HiBo og HiHe (vedleggstabell V-6.11).

Figur 6.8 Antall årsverk i dosent- og førstelektorstillinger 2004-2010

Merknad: Dosentstillinger inkluderer dosent, høyskoledosent og undervisningsdosent

Førstelektorstillingen som alternativ karrierevei

NIFU har på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet utarbeidet et notat om førstelektorstillingen. Førstelektor/dosentveien skal i større grad skal vektlegge kvalifikasjoner innen undervisning og pedagogisk virksomhet framfor det mer forskningsrettede karriereløpet for førsteamanuensis/professor. Løpene har samme lønns spenn.

Ut fra at førstelektor skal være mer undervisningsrettet enn førsteamanuensis, kunne man forvente ulik tidsbruk blant de to stillingskategoriene. En undersøkelse viste små eller ingen forskjeller i tidsbruk og arbeidsvilkår mellom førstelektorer og førsteamanuenser i høyskolesektoren. Det var ingen forskjeller mellom dem med hensyn til hvor mye tid de hadde til FoU og hvordan de vurderte vilkårene for å drive med forskning. Imidlertid drev førsteamanuensene noe mer med grunnforskning, førstelektorer mer med faglig utviklingsarbeid. Førsteamanuensene publiserte litt mer enn førstelektorene, men forskjellene var ikke veldig store (4,3 mot 3,3, vitenskapelige publikasjoner over en treårs periode). Forskjellen i publiseringsaktivitet mellom førsteamanuenser og professorer var langt større (4,3 mot 9,3).

Fordeler og ulemper med parallelle karriereløp

Uklare kriterier for tilsetning og opprykk trekkes gjerne fram som et problem ved førstelektorløpet. I motsetning til førsteamanuensis er det ingen formell sertifisering i form av en doktorgrad, og dette åpner for stor grad av skjønn. Det har vist seg særlig problematisk å vurdere kriteriet *"Dokumentert omfattende forsknings- eller utviklingsarbeid som i kvalitet og omfang tilsvarer arbeidsmengde og nivå for en doktorgradsavhandling."*

Det er også påpekt av førstelektorveien har lavere status. Andre argumenterer med at det tar lenger tid å kvalifisere seg til opprykk som førstelektor enn førsteamanuensis, blant annet fordi det ofte vil inkludere arbeidserfaring fra yrkesfeltet, ikke er fulltids stipendiatstillinger, ikke formalisert veiledning og at et førstelektorprogram ikke tilsvarer et doktorgradsprogram. Videre oppfattes førstelektorstillingen som en særnorsk ordning.

Av fordeler trekkes det fram at det er behov for personale med erfaring fra yrkesfeltet og personale som vektlegger undervisning og pedagogisk utviklingsarbeid. Dessuten er det viktig med en opprykksstilling for dem uten doktorgrad. At ordningen har gjenklang i de store profesjonsutdanningene ved høyskolene viste seg ved at ganske mange (43 %) i 2006 oppga at de enten deltok, hadde deltatt eller hadde planer om å søke førstelektorprogram.

Mulige alternativer for å imøtekomme problemene med ordningen:

- 1) Fortsette med to parallelle karriereløp, men med en klargjøring av kriteriet *"Dokumentert omfattende forsknings- eller utviklingsarbeid som i kvalitet og omfang tilsvarer arbeidsmengde og nivå for en doktorgradsavhandling."*
- 2) Forsette med to parallelle karriereløp, men innføre profesjonsdoktorgrad som kvalifikasjonsgrunnlag for førstelektorstillingen.
- 3) Innføre ett karriereløp, og omgjøre førstelektor til førsteamanuensis basert på innføring av profesjonsdoktorgrad.
- 4) Innføre ett karriereløp, omgjøre førstelektor til førsteamanuensis og la en felles, men innholdsmessig utvidet PhD grad være det eneste kvalifikasjonsgrunnlaget.
- 5) Innføre ett karriereløp, omgjøre førstelektor til førsteamanuensis, og la den tradisjonelle forskningsorienterte PhD grad være det eneste kvalifikasjonsgrunnlaget.

Kyvik, Svein og Terje Bruen Olsen: Førstelektorstillingen som alternativ karrierevei. Notat til Kunnskapsdepartementet. Desember 2010.

6.3.5 Aldersfordelingen blant personalet

Ser vi på aldersfordelingen blant personale i UFF-stillinger er det en relativt symmetrisk aldersfordeling, med et klart tyngdepunkt i aldersgruppene fra 30-60 år (72 %), og en mindre andel under 30 og over 60 år. Det er faktisk en større andel under 30 år tilsatt i UFF-stillinger enn i administrative stillinger og støttestillinger. Ikke minst har tilførselen av nye rekrutteringsstillinger bidratt til å forynge aldersprofilen blant UFF-personalet de siste årene. På den andre siden er det lavere andel over 60 år blant de administrative og støttepersonalet. Det er særlig førstestillingene som bidrar til en høyere andel UFF-personale over 60 år. For eksempel er 39 prosent av professorene og 35 prosent av førstelektorene eldre enn 60 år. Førsteamanuenser er en noe yngre, med over halvparten av årsverkene utført av personer under 50 år (tabell 6.9).

Siden 2007 har både andelen og ikke minst antallet professorer over 60 år økt. Antall årsverk utført av professorer i denne aldersgruppen har på fire år vokst med ca. 260, eller 27 prosent. Også blant førstelektorene og førsteamanuensene har både andel og antall årsverk utført av personer over 60 år økt i løpet av fireårsperioden. Over de neste ti årene vil mer enn 2 000 personer i førstestillinger gå av for aldersgrensen. I den andre enden av aldersskalaen finner vi mer enn 6 700 årsverk i UFF-stillinger utført av personer under 40 år. Det er en økning på over 1 000 fra 2007, som utgjør en viktig base for å møte erstatningsbehovet. I tillegg representerer utlandet og andre sektorer også rekrutteringsmuligheter til førstestillinger i UH-sektoren. Det er imidlertid grunn til å påpeke at selv om makrobildet tyder på at UH-sektoren som helhet vil være i stand til å takle erstatningsbehovet som følge av aldersavgangen, kan det likevel være store rekrutteringsutfordringer i enkeltfag og -miljøer.

Fagpersonalet ved de private institusjonene har noe høyere alderssnitt blant UFF-stillingene enn de statlige (vedleggstabell V-6.12). Hovedgrunnen er at de private har en lavere andel rekrutteringsstillinger. På førstestillingsnivå er andelen årsverk utført av personer over 50 år omtrent den samme eller litt lavere enn ved de statlige institusjonene. Imidlertid vil svært mange av professorene ved de private institusjonene gå av for aldersgrensen de neste ti årene. Hele 46 prosent av professorene er over 60 år.

Professorene utgjør gjennom sin høye kompetanse en kritisk faktor for den faglige virksomheten i UH-sektoren. I vedleggstabell 6.12 framgår det hvor stor andel av professorene som er over 60 år ved den enkelte institusjon. Andelen varierer veldig, ikke minst fordi mange høyskoler har et relativt lavt antall professorer. Blant høyskolene med et større antall professorer har HiVo, HiL og HiO alle halvparten eller flere av sine professorer i aldersgruppen over 60 år. I gruppen universiteter viser UiO og UiT en stor andel professorer nær pensjonsalderen. Begge har ca. 44 prosent professorer over 60 år. Ved Norges musikkhøgskole er nærmere 60 prosent av professorstaben i denne aldersgruppen. Av andre vitenskapelige høyskoler har både MF, AHO og BI en andel på 40 prosent eller mer av professorene over 60 år. Alle disse institusjonene står foran ekstra store utfordringer når det gjelder å erstatte toppkompetanse det neste tiåret.

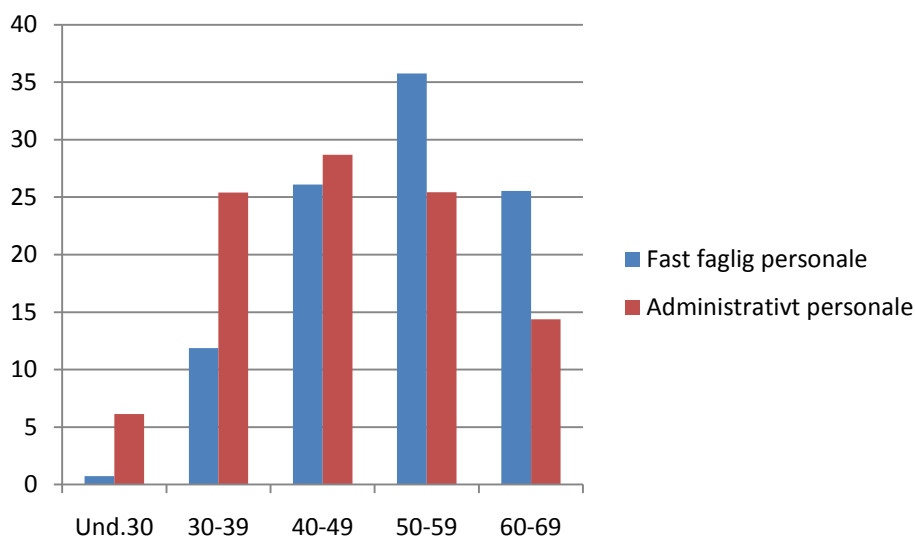
Sammenligner vi aldersfordelingen blant fast faglig personale med administrativt personale ser vi at administrativt personale gjennomgående har en yngre aldersprofil enn vitenskapelig personale (figur 6.9).

Tabell 6.9 Aldersfordeling (antall årsverk og andel), utvalgte UFF-stillinger 2007 og 2010

	2007					2010				
	Und.30	30-39	40-49	50-59	60-69	Und.30	30-39	40-49	50-59	60-69
UFF-stillinger, herav	1 650 (10,3)	4 145 (25,8)	3 527 (22)	4 272 (26,6)	2 443 (15,2)	2 223 (12)	4 738 (25,5)	4 004 (21,6)	4 526 (24,4)	3 085 (16,6)
Professor	4 (0,2)	70 (2,6)	586 (21,8)	1 050 (39,1)	974 (36,3)		72 (2,3)	643 (20,4)	1 199 (38,1)	1 235 (39,2)
Førsteamanuensis	13 (0,5)	486 (17,7)	880 (32)	866 (31,5)	503 (18,3)	7 (0,2)	563 (17,2)	1 101 (33,6)	977 (29,8)	634 (19,3)
Førstelektor	4 (0,5)	34 (4,7)	139 (19)	353 (48,5)	199 (27,3)		36 (4,2)	147 (17)	380 (44,1)	298 (34,6)
Postdoktor	43 (5,7)	554 (72,8)	139 (18,2)	23 (3)	2 (0,3)	73 (7,1)	749 (72,5)	169 (16,3)	40 (3,8)	2 (0,2)
Univ. lektor/høgsk. lektor	103 (2,9)	660 (18,8)	904 (25,7)	1 362 (38,8)	485 (13,8)	73 (2,1)	615 (17,4)	937 (26,4)	1 319 (37,2)	600 (16,9)
Adm. stillinger	431 (6,6)	1 757 (26,8)	1 795 (27,4)	1 702 (26)	860 (13,1)	462 (6,1)	1 915 (25,4)	2 162 (28,7)	1 918 (25,4)	1 083 (14,4)

Merknad: BI rapporterte ikke aldersfordeling på sine tilsatte i 2007. Tallene for 2007 og 2010 er derfor ikke 100 prosent sammenliknbare, men forskjellen antas å være av liten betydning på sektornivå.

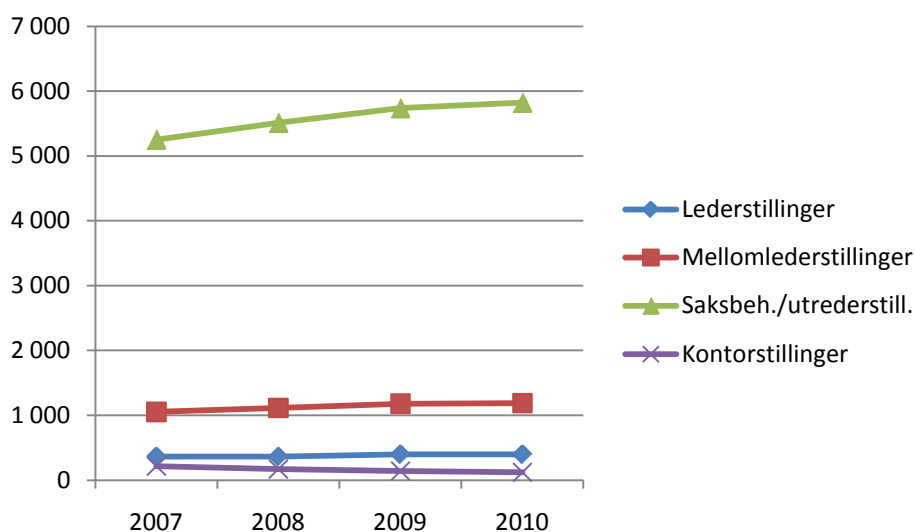
Figur 6.9 Aldersfordelingen på personale ved universiteter og høyskoler. Prosent.

6.3.6 Administrativt personale

Retter vi oppmerksomheten mot fordelingen av administrativt personale på ulike stillingskategorier viser figur 6.10 at saksbehandler- og utrederstillinger utgjør hovedtyngden av årsverkene i administrative stillinger i UH-sektoren. I 2010 var deres andel av de administrative årsverkene drøye 77 prosent, tilsvarende nesten 6 000 årsverk. Omtrent 21 prosent av årsverkene ble utført i lederstillinger på ulike nivåer. Kontorstillinger utgjorde med 1,6 prosent av årsverkene, en forsvinnende liten andel av de totale administrative årsverkene i 2010. Fordi BI ikke bruker samme stillingsstruktur som øvrige UH-institusjoner for administrativt personale, og BI alene utgjør over halvparten av årsverkene i andre stillinger enn UFF-stillingene ved de private institusjonene, er det ikke egne figurer for de private institusjonene på dette. Øvrige private institusjoner er imidlertid inkludert i de samlede tallene for sektoren.

Figur 6.10 Antall årsverk for ulike kategorier administrative stillinger 2007-2010

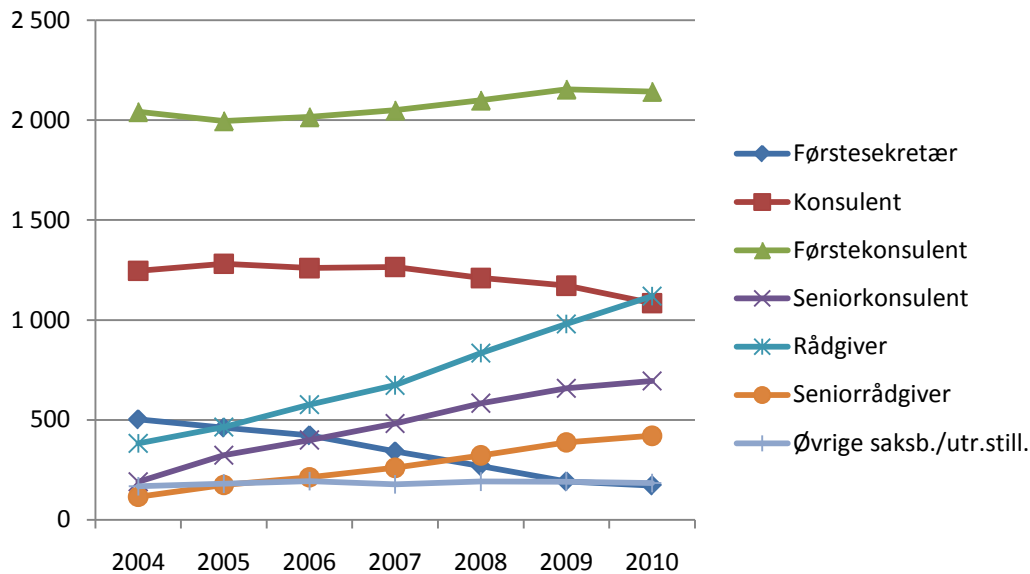

Merknad: Eksklusive BI

I 2010 var førstekonsulenter den enkeltstillingen som utførte flest årsverk i saksbehandler-/utrederstillinger med om lag 2 100 av vel 5 800 årsverk totalt i kategorien (figur 6.11). Deretter fulgte rådgivere og konsulenter. Disse to stillingene var noenlunde jevnstore, med ca. 19 prosent av årsverkene hver, eller om lag 2 200 årsverk til sammen.

Administrativt årsverk har samlet sett vokst med drøye 9 prosent fra 2007 til 2010. Både saksbehandler-/utrederstillinger og særlig mellomlederstillinger har vokst mer enn gjennomsnittet, mens bruken av kontorstillinger er kraftig redusert. Årsverkene i denne typen stillinger er nesten halvert i fireårsperioden. Tilbakegangen har dels sammenheng med at personalet i andre typer stillinger, både administrative og faglige, i større og større grad selv utfører kontoroppgaver. Dels kan det også henge sammen med at kontoroppgaver i større utstrekning enn tidligere utføres i de lavere saksbehandlerstillingene, i særlig grad førstesekretær, men også konsulent. Bruken av også disse to stillingsbetegnelsene er i klar tilbakegang. Særlig gjelder det førstesekretær. Det har skjedd en markant endring i sammensetningen av saksbehandler-/utrederpersonalet. I 2004 sto de tre mest utbredte høyere stillingene innenfor denne kategorien (seniorkonsulent, rådgiver, seniorrådgiver) for bare 15 prosent av årsverkene. I 2010 økte andelen til 38 prosent. Prosentvis er det seniorkonsulent og seniorrådgiver som har opplevd den kraftigste veksten, begge med en økning på drøye 260 prosent i løpet av perioden.

Figur 6.11 Antall årsverk i ulike saksbehandler- og utrederstillinger 2004-2010

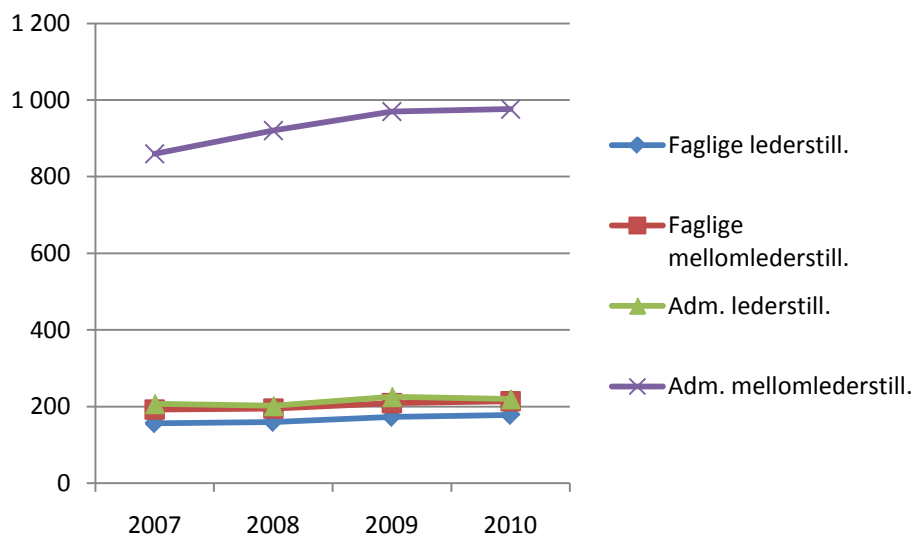
6.3.7 Faglige og administrative lederstillinger

Ser vi på lederstillinger spesielt er den hyppigst forekommende underkategorien administrative mellomlederne (figur 6.12). Disse utførte i 2010 nesten 1 000 årsverk, tilsvarende 61,5 prosent av årsverkene i lederstillinger. I alle de tre andre underkategoriene lederstillinger ble det utført rett i overkant eller rett i underkant av 200 årsverk.

De faglige lederstillingene rektor, dekan og instituttleder sto for til sammen ca. en fjerdedel av lederårsverkene i sektoren. Det innebærer at ledertettheten på topp- og mellomledernivå er langt høyere på administrativ enn på faglig side. Administrative mellomledere og faglige toppledere er de to underkategoriene ledere som har vokst mest i fireårsperioden, begge med en økning på ca. 13,5 prosent i utførte årsverk. Administrative toppledere har i samme periode vokst minst, med 6 prosent økning.

I vedleggstabell 6.13 er sammensetningen av det administrative personalet på institusjonsnivå presentert. Generelt utgjør lederstillingene en større andel av det administrative personalet ved statlige høyskoler, statlige vitenskapelige høyskoler og de private institusjonene enn ved universitetene. Særlig ved de private høyskolene utgjør lederstillingene en stor andel av de administrative årsverkene. Det henger primært sammen med at disse høyskolene gjennomgående har svært små administrasjoner. Størrelsen på institusjonene kan også bidra til å forklare at universitetene jevnt over har den laveste andelen ledere i administrasjonen blant de ulike institusjonskategoriene. De enkelte enhetene er antakeligvis i gjennomsnitt større ved de store institusjonene.

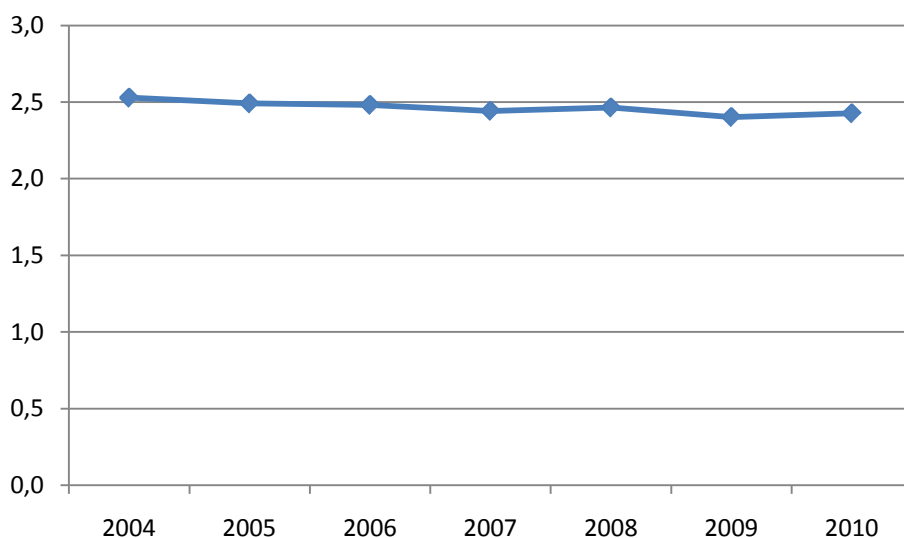
Figur 6.12 Antall årsverk i ulike kategorier lederstillinger 2007-2010

6.3.8 Forholdstall mellom faglig og administrativt personale

Det er mye oppmerksomhet om bruk av ressurser på administrasjon versus faglig virksomhet. I 2010 var det i UH-sektoren som helhet 2,43 årsverk i UFF-stillinger per årsverk i administrative stillinger (figur 6.13). Forholdstallet har endret seg lite i perioden 2004-2010. Forholdstallet var 2,53 i 2004. Tendensen må ses i sammenheng med at årsverk i administrative stillinger har vokst noe mer enn UFF-årsverk i samme periode, jf. kap. 6.2.1²². De private institusjonene skiller seg lite fra de statlige på dette området (figur 6.14).

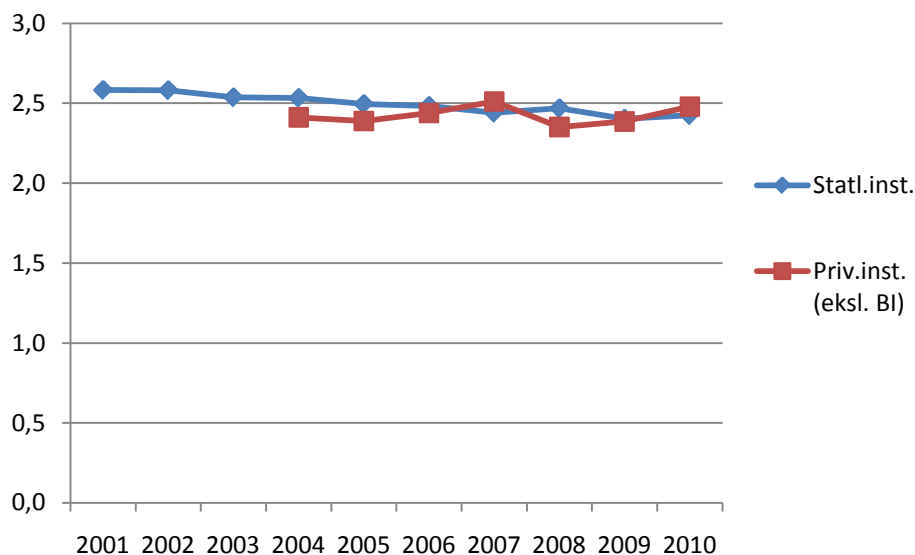
Figur 6.13 Forholdstall årsverk i UFF-stillinger og i administrative stillinger 2004-2010

*Merknader: Eksklusive BI.
Støttestillinger inngår ikke i beregningsgrunnlaget.*

²² BI skiller ikke mellom administrativt personale på den ene siden og øvrige stillingsgrupper utenom UFF-stillinger på den andre i rapporteringen, og BI er derfor holdt utenfor beregningen av forholdstallene på sektornivå.

Figur 6.14 Forholdstall årsverk i UFF-stillinger og i administrative stillinger 2004-2010

Tabell 6.10 viser utviklingen i forholdstallet for den enkelte institusjonen. Det er til dels store variasjoner mellom institusjonene i forholdstallet mellom faglige og administrativt tilsatte. Blant de statlige høyskolene har både HiAk og HiO under to årsverk i UFF-stilling per administrative årsverk. Det samme gjelder Samisk høgskole. I den andre enden av skalaen, med over 3 UFF-årsverk per administrative årsverk, finner vi høyskolene i Narvik og Gjøvik. Variasjonsbredden er mindre blant universitetene. Ingen har under 2 UFF-årsverk per administrative, men både UiS, UiO og UiT befinner seg rett over to-tallet. NTNU har det største forholdstallet blant universitetene på denne indikatoren med 3,1. HiMo, NVH og NMH har alle over 3 UFF-årsverk per administrative årsverk i kategorien for statlige vitenskapelige høyskoler. NIH ligger med et forholdstall på 1,9 lavest i denne kategorien. Begge de to statlige kunsthøyskolene har godt under 2 UFF-årsverk per administrative. Innenfor de private institusjonene er det stor variasjon. Mange av de private høyskolene er svært små, og forholdsvis beskjedne forskyvninger i årsverk mellom UFF- og administrative stillinger kan gi store utslag på indikatoren. Som gruppe ligger de private høyskolene omtrent på samme nivå som statlige institusjoner, med et forholdstall på ca. 2,5 UFF-årsverk per administrative. De har dermed et høyere forholdstall enn sin statlige ekvivalent, som ligger på 2,2.

Over tid er det relativt liten endring på institusjonskategorinivå, med unntak for de statlige høyskolene. Fra 2001 til 2010 sank forholdstallet mellom UFF-årsverk og administrative fra 2,8 til 2,2 ved disse institusjonene. Det henger sammen med at de administrative stillingene er gruppen med størst vekst ved de statlige høyskolene på 2000-tallet. En forklaring kan være at høyskolene har blitt tildelt en forholdsvis liten andel av de nye stipendiatstillingene med direkte bevilgning fra KD, noe som har bidratt til å holde andelen UFF-stillinger oppe ved universitetene. Se tabell 6.10 for forholdstall mellom faglig og administrative stillinger ved den enkelte institusjon.

Hvor den ideelle balansen mellom faglige og administrative stillinger ligger, er ikke uten videre enkelt å slå fast. Det vil også kunne variere med interne faktorer som institusjonenes størrelse og kompleksitet. Videre vil ulike eksterne prioriteringer kunne innvirke på personalsammensetningen i institusjonene. Det gjelder for eksempel tilførsel av øremerkede stipendiatstillinger fra Kunnskapsdepartementet, faglig innretning på og omfang av nasjonale forskningsprioriteringer i Forskningsrådet, og strengere krav til ressursforvaltning, HMS og liknende. Det kan også argumenteres med at det er virksomhetens resultater som teller, og ikke hvorvidt de er tre eller to faglig tilsatte per administrative stilling. Forholdstallet kan

likevel si noe om hvor høyt institusjonene prioriterer kjernevirksomheten sammenliknet med støttefunksjonene. For eksempel har de tre store universitetene forholdsvis like stor andel eksternt finansierte prosjekter og øremerkede stipendiatstillinger, og de må tilfredsstillende samme forvaltningsmessige krav/løse samme forvaltningsmessige oppgaver. Disse faktorene kan ikke forklare den store forskjellen i forholdstallet faglig/administrativt tilsatte mellom NTNU og UiB på den ene siden, og UiO på den andre.

Tabell 6.10 Forholdstall årsverk i UFF-stillinger og i administrative stillinger per institusjon 2001-2010

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
HiAk	2,6	2,4	2,4	2,2	1,9	1,8	1,8	1,8	1,8	1,7
HiB	3,5	3,4	2,6	2,9	2,9	2,8	2,8	2,9	2,8	2,8
HiBo	2,4	2,2	2,2	2,6	2,9	2,9	2,8	2,6	2,3	2,2
HBu	2,8	2,8	2,2	2,0	2,0	2,4	2,3	2,4	2,2	2,4
HiFm	2,8	3,3	2,8	2,5	2,4	2,4	2,4	2,5	2,5	2,8
HiG	4,1	3,8	3,8	3,8	3,8	4,1	3,7	3,5	3,9	4,3
HiH	2,6	2,2	2,1	2,1	2,2	1,9	2,1	2,5	2,5	2,3
HiHe	2,6	2,5	2,3	2,3	1,8	1,7	1,9	2,0	2,0	2,1
HiL	1,8	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	2,0	2,1	2,1
HiN	4,2	3,7	3,8	4,1	3,3	2,8	2,9	3,3	3,8	3,2
HiNe	3,8	3,1	2,9	2,6	2,5	2,6	2,7	2,6	2,5	2,3
HiNT	3,0	2,7	2,8	2,7	2,6	2,8	2,2	2,3	2,3	2,2
HiO	2,0	2,0	1,8	1,9	1,8	1,9	1,8	1,8	1,8	1,8
HiSF	2,9	3,1	2,4	2,7	2,7	2,8	2,4	2,4	2,5	2,5
HiST	3,0	3,1	3,1	2,9	2,7	2,7	2,7	2,7	2,3	2,2
HiT	3,3	3,2	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	2,3	2,3
HiVe	3,1	3,5	3,3	3,0	3,0	3,3	3,3	3,2	2,5	2,4
HiVo	3,1	2,7	2,7	2,4	2,4	2,4	2,4	2,3	2,6	2,7
HiØ	3,5	3,3	3,2	3,4	3,3	3,0	2,4	2,5	2,4	2,4
HiÅ	3,3	3,3	3,0	2,8	2,7	2,7	2,8	2,9	2,6	2,3
HSH	3,2	3,0	2,9	3,2	2,7	2,6	2,3	2,4	2,5	2,6
SH	1,8	1,7	1,2	1,4	1,2	0,9	1,1	0,9	0,8	0,8
Delsum SH	2,8	2,7	2,5	2,5	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,2
NTNU	2,7	2,9	3,1	3,2	3,2	2,9	2,9	3,0	3,0	3,1
UMB	2,1	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,4	2,4	2,5	2,7
UiA	2,9	3,0	2,9	2,6	2,5	2,4	2,5	2,3	2,3	2,3
UiB	2,4	2,4	2,6	2,6	2,6	2,7	2,8	2,8	2,8	2,7
UiO	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,4	2,3	2,3	2,2	2,2
UiS	3,0	3,3	3,3	2,7	2,6	2,5	2,4	2,4	2,1	2,1
UiTø	2,4	2,4	2,3	2,4	2,3	2,2	2,2	2,2	2,1	2,2
Delsum U	2,5	2,5	2,6	2,6	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
AHO	2,4	2,3	2,1	2,6	2,8	2,8	2,2	2,5	2,6	2,2
HiMolde	3,2	3,3	3,5	3,2	3,3	3,1	3,1	3,1	2,7	3,0
NHH	2,1	2,0	2,1	2,2	2,3	2,3	2,2	2,4	2,4	2,4
NIH	1,9	1,8	1,6	1,4	1,6	1,9	1,8	2,0	1,8	1,9
NMH	4,5	3,9	4,2	4,1	3,7	4,2	4,2	3,4	3,6	3,9
NVH	4,8	3,9	3,2	3,2	3,1	3,0	2,9	3,2	3,1	3,1
Delsum SVH	2,9	2,7	2,6	2,5	2,6	2,7	2,6	2,7	2,6	2,7
KHiB	1,8	1,4	1,7	1,6	1,5	1,4	1,7	1,7	1,8	1,7
KHiO	2,0	1,8	1,8	1,6	1,4	1,5	1,6	1,7	1,6	1,4
Delsum KHS	1,9	1,7	1,7	1,6	1,4	1,5	1,6	1,7	1,7	1,5
MF				1,9	2,4	2,3	2,5	2,3	2,5	2,3
BI				0	220,8	96,3	0	0	0,8	24,2
MHS				2,5	2,9	2,8	3,2	3,3	3,5	3,7
Delsum PVH				11,5	12,1	10,5	13,0	12,1	1,0	8,9

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ATH				1,8	2,4	2,5	2,4	2,5	4,4	6
BDM				3,3	1,5	1,3	1,8	1,3	1,8	1,7
BA				1,0	1,3	0,7	1,7	1,8	0,9	1,2
BDH				2	1,6	2,0	2,1	2,6	2,7	2,2
CK				1	1,5			1,9	1,6	1,4
BH				10,5	6,5	7,5	4,3	2,5	2,0	2,3
EH				3,5	0	0	1	2	1,8	1,8
DH				2,1	2,1	1,9	1,9	2,0	1,9	1,9
DMMH				4,6	4,1	3,5	3,6	3,3	3,3	3,4
FM				3,3	5,2	2,9	2,4	2,0	2,5	2,3
HDH				2,4	2,5	2,7	2,6	3,0	2,6	2,6
Staff.				0,9	1,0	0,9	0,9	0,9	1,1	1,2
HLB				0,5	4	2,5	2,3	2,3	2,7	9,3
HD				4,1	6,4	3,5	4,3	3,4	5,8	5,5
HLT					3,6	2,1	2,2	2,9	2,4	1,9
LDH				3,4	2,8	2,9	2,7	2,5	3,1	3,4
MG				3,6	2,3	5,3	4,2	2,5	2,3	1,9
NITH				1,3	1,2	1,6	3,1	1,9	1,1	3,2
NLA				2,8	2,5	2,5	2,3	2,3	2,4	3,0
RS				2,9	2,8	3,0	3,2	3,1	3,5	3,7
Delsum PH				2,4	2,4	2,4	2,5	2,3	2,3	2,5
Sum	2,6	2,6	2,5	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	2,3	2,5

6.3.9 Forholdstall mellom studenter og ansatte

I 2010 var det i sektoren som helhet snaue 11 studenter per årsverk i undervisnings-, forsknings- og formidlingsstilling (figur 6.15). Deltidsstudenter er i forholdstallet omregnet til heltidsstudenter.

Tendensen over tid er at forholdstallet var svakt synkende fra 2004-08, for deretter å stige litt igjen (figur 6.15). Nedgangen de første årene kan tilskrives utflating og fall i studenttallet samtidig som antallet årsverk i UFF-stillinger økte. Også de to siste årene har UFF-stillingene vokst, men studenttilstrømmingen har vokst enda mer, slik at forholdstallet nå er stigende.

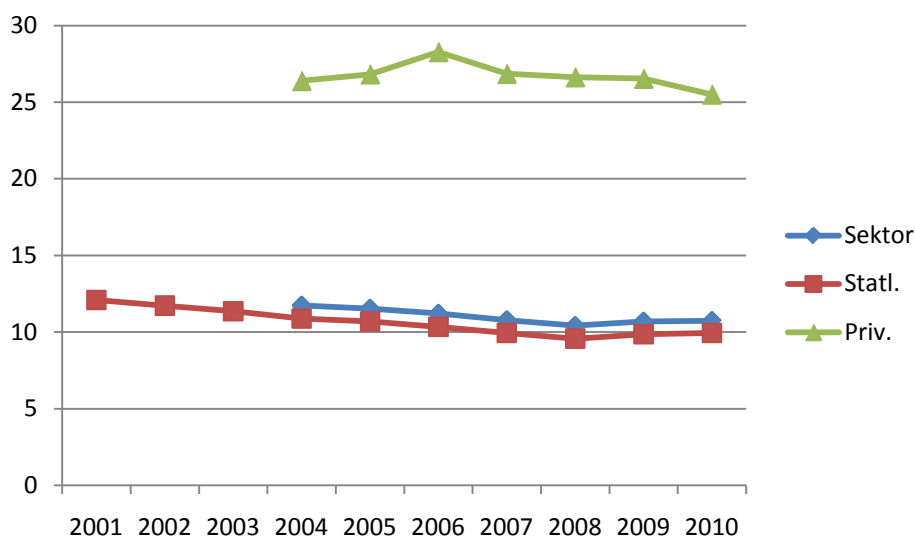
Variasjonen mellom grupper av institusjoner og mellom institusjoner i samme gruppe er imidlertid stor, selv om bildet for den enkelte institusjon i hovedsak er relativt stabilt over tid. Oversikt over studenter per UFF-stilling for hver enkelt institusjon finnes i vedleggstabell 6.14. Umiddelbart skiller de private institusjonene seg klart ut, med i gjennomsnitt om lag 2,5 ganger så mange studenter per UFF-stilling som ved de statlige. Imidlertid skyldes dette hovedsakelig en institusjon, Handelshøyskolen BI, som hadde 44 studenter per UFF-stilling i 2010. Også Campus Kristiania og NITH har et høyt forholdstall, men pga. færre studenter totalt bidrar de i langt mindre grad til å trekke opp snittet. Øvrige institusjoner i den private delen av sektoren ligger innenfor det spennet vi finner blant de statlige. Vi har ikke oversikt over omfanget av timelærere ved de ulike institusjonene, men ulikt forholdstall mellom studenter og ansatte kan skyldes ulik bruk av timelærere.

Innenfor den statlige delen av sektoren er forholdstallet mellom studenter og UFF-stillinger særlig lavt ved de gamle universitetene, UMB, enkelte av de vitenskapelige høyskolene (NMH, NVH) og kunsthøyskolene. For de gamle universitetenes del henger dette sammen med at de har en mye større andel rekrutteringsstillinger blant faglig personale enn øvrige institusjoner. Målt i forhold til antall årsverk i "faste" UFF-stillinger skiller ikke disse institusjonene seg vesentlig fra den gjennomsnittlige høyskole. For NMH, NVH og kunsthøy-

skolenes del kan det lave forholdstallet forklares ut fra fagprofiler med undervisningsintensive studier.

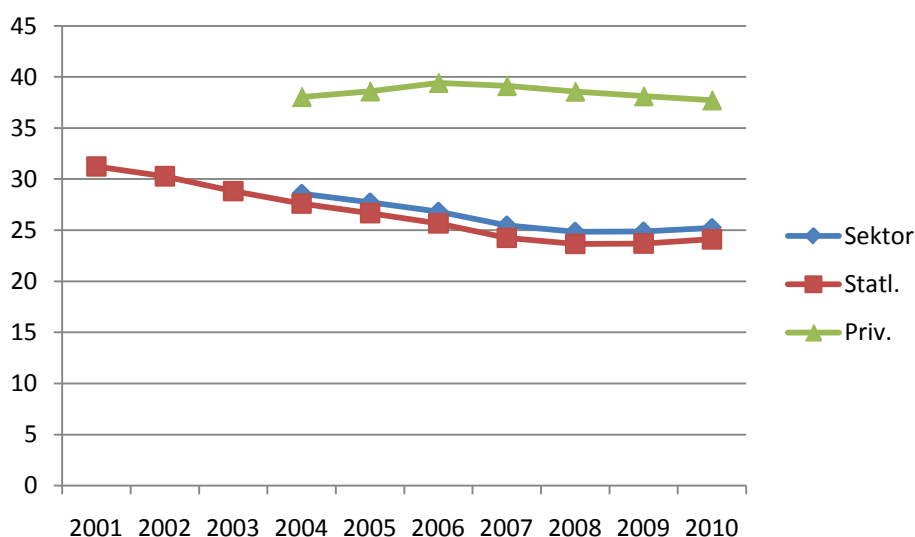
På sektornivå var det i 2010 25 studenter for hver administrativt tilsatte (figur 6.16). Ved statlige institusjoner er tallet 24. Forholdstallet sank svakt fra 31 studenter per administrativt ansatt i 2001 til det siden 2007 har stabilisert seg på rundt 24 studenter per administrativt tilsatt. Antall studenter per administrativt ansatt ved de private institusjonene ligger klart høyere enn ved de statlige. Forholdstallet har imidlertid gått svakt ned de siste årene, fra drøye 39 i 2006 til snau 38 i 2010.

Figur 6.15 Forholdstall antall studenter og totalt antall UFF-stillinger 2001-2010

Merknad: Studenter = heltidsekvivalenter (totalt), høstsemesteret. Totalt antall UFF-stillinger = totalt ant. årsverk i alle UFF-stillinger

Figur 6.16 Forholdstall antall studenter og totalt antall administrative stillinger 2001-2010

Merknad: Studenter = heltidsekvivalenter (totalt), høstsemesteret. Totalt antall administrative stillinger = totalt ant. årsverk i alle administrative stillinger.

6.3.10 Likestilling

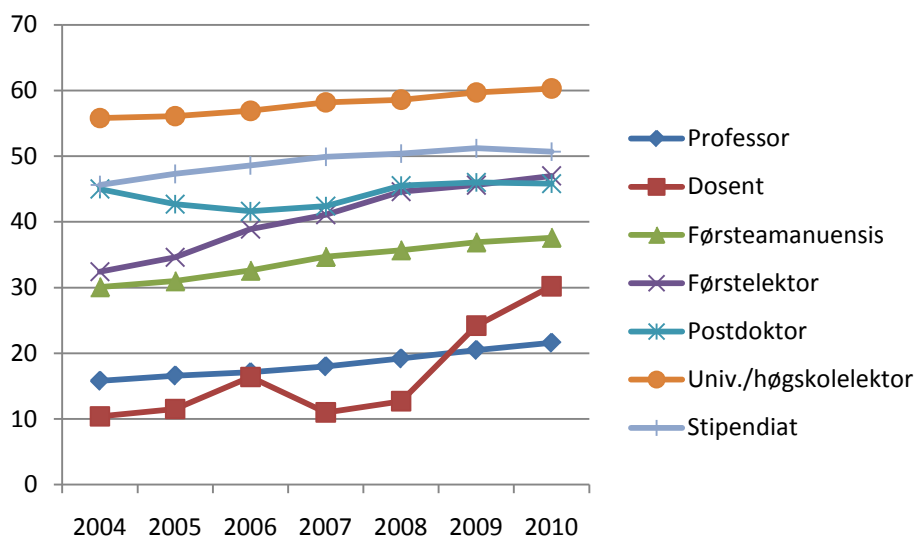
I 2010 utgjør kvinner 50,7 prosent av totalt antall ansatte ved statlige og private høyere utdanningsinstitusjoner. Blant faglig tilsatte, ekskl. stipendiatstillinger, er 41,7 prosent kvinner, blant rekrutteringsstillinger er kvinneandelen 49,8. I administrasjonen utgjør kvinnene 67,6 prosent.

Blant faglig personale har det vært en svak økning i kvinneandelen i alle stillingskategoriene de siste årene (figur 6.17). I 2010 er andelen kvinnelige professorer 21,6 prosent; en økning på ett drøyt prosentpoeng fra året før. Omtrent tilsvarende vekst har funnet sted de siste årene. Til tross for svak årlig vekst er kvinneandelen blant professorer markant høyere i 2010 enn for ti år siden, da kvinneandelen var 13,3 prosent. I den andre toppstillingen, dosent, er kvinneandelen langt høyere, men antallet dosenter er lavt, og utgjør bare 0,4 prosent av UFF-personalet. Andelen kvinnelige førsteamanuenser er 37,6 prosent, dvs. betydelige høyere enn professorandelen. Universitets- og høyskolelektorstillinger har i flere år hatt høyest kvinneandel. I begge disse stillingskategoriene har kvinneandelen økt jevnt de siste ti årene. Prosentandelen kvinnelige postdoktor og stipendiater har hatt en svak nedgang fra 2009 til 2010, men er likevel blant stillingskategoriene med høyest kvinneandel.

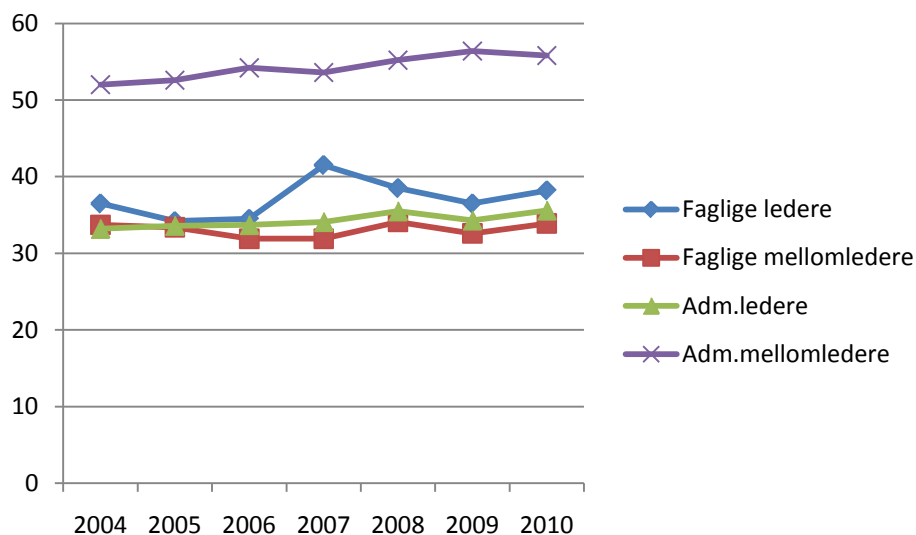
I lederstillinger som faglige ledere, faglige mellomledere og administrative ledere er kvinnene i mindretall, kvinneandelen er også relativt stabil i disse gruppene (figur 6.18). Blant de ulike lederstillingene er kvinneandelen høyest blant administrative mellomledere. Kvinner har i flere år vært i flertall i denne stillingsgruppen, og kvinneandelen har også økt noe de siste årene.

Andelen kvinner i førstestillinger varierer mellom institusjonskategoriene (figur 6.19). I de store institusjonskategoriene er det høyest kvinneandel i de statlige høyskolene med 38,6 prosent, mens universitetene har 32,3 prosent. Størst kvinneandel finner vi i kunsthøyskolene og private høyskoler, lavest i private vitenskapelige høyskoler. Tilsvarende varierer andelen kvinnelige professorer fra lærested til lærested (vedleggstabell V-6.15). Høyskolene i Sør-Trøndelag, Finnmark og Oslo har høy andel kvinnelige professorer (hhv 41,4 %, 37 %, 31,7%). Ved flere høyskoler er kvinneandelen under 10 prosent, og blant de private er det flere som ikke har noen kvinnelige professorer (vedleggstabell V-6.17).

Figur 6.17 Prosentandel kvinner i ulike stillingskategorier 2004-2010

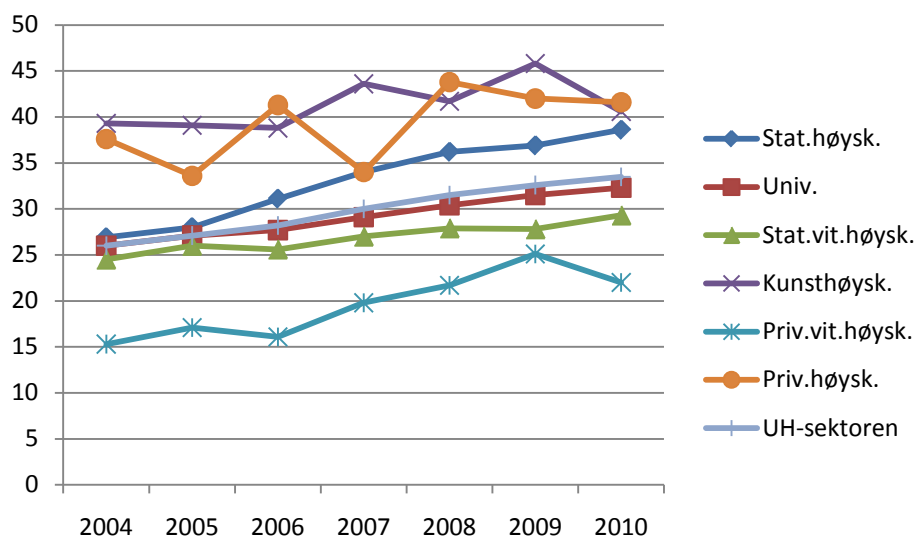

Figur 6.18 Prosentandel kvinner i ulike lederkategorier 2004-2010.

*Merknad: Lederstillinger: Stillingskategori AD1 Faglige lederstillinger: rektor, dekan
Mellomlederstillinger: Stillingskategori AD2 Faglige mellomlederstillinger: Instituttleder*

Figur 6.19 Andel kvinner i førstestillinger av totalt antall årsverk i førstestillinger 2001-2010

Merknad: Førstestillinger inkluderer følgende stillinger: dosent, forsker, førsteamanuensis, førstelektor, høyskolelektor, lærer i professor ii, professor, professor ii, undervisningsdosent, postdoktor

6.4 Hovedtendenser organisasjon og personal

- Universiteter og høyskoler tar i økende grad i bruk valgmulighetene i styre- og ledelsesmodell. Flertallet av de statlige institusjonene har fremdeles valgt rektor som også er styrets leder, men stadig flere institusjoner går over til enhetlig ledelse i form av tilsatt rektor og ekstern styreleder. På fakultets-/avdelingsnivå har flertallet av lærestedene tilsatt enhetlig leder i kombinasjon med styre eller råd. Alle de private institusjonene har ekstern styreleder.
- Kartlegging av eksterne styremedlemmers yrkestilknytning viser at de kommer fra et bredt spekter av sektorer; størst er gruppa med hovedstilling ved en annen høyere utdanningsinstitusjon, fulgt av personer ansatt i private bedrifter, helsesektoren og kommune-/fylkesadministrasjon.
- Kartlegging av rektoratet ved statlige institusjoner viser at det har vokst fram faglige ledergrupper på institusjonsnivå.
- Det ble utført drøyt 30 000 årsverk i UH-sektoren i 2010, herav 95 prosent ved statlige institusjoner. Faglige stillinger (UFF-stillinger) utgjorde 18 000 av årsverkene i UH-sektoren i 2010.
- Antall årsverk i sektoren har vokst med drøyt 4000 i perioden 2004-2010, herav 1300 til administrative stillinger. Ved statlige høyskoler har administrative årsverk økt mest, mens faglige stillinger har økt mest ved universitetene, det skyldes i hovedsak nye stipendiatstillinger.
- Så godt som alle de statlige institusjonene har hatt en betydelig stillingsvekst siden 2001. Ved flere av de private har antall årsverk gått ned de siste årene.
- I 2010 ble ca. 18 prosent av alle årsverk (eksl. stipendiatene) i UH-sektoren utført av midlertidig ansatte, en nedgang på 2,5 prosentpoeng de siste fire årene. Midlertidigheten er noe høyere blant kvinner enn blant menn. De statlige lærestedene har gjennomgående høyere midlertidighet enn private. De gamle breddeuniversitetene har høyest midlertidighet blant faglig personale, blant administrativt personale har de statlige høyskolene høyest midlertidighet.
- Universitetene har høyest formelt kompetansenivå målt i stillingsnivå, med 81 prosent av faglig personale i førstestillinger. Også statlige og private vitenskapelige høyskoler har gjennomgående høyt kompetansenivå. Førstestillingskompetansen i sektoren har økt med ca. 10 prosent siden 2004, i stor grad pga kompetanseheving i statlige og private høyskoler.
- Antallet med førstestilling over 60 år har økt betydelig siden 2007. Enkelte institusjoner har mer enn halvparten av sine professorer i alderskategorien over 60 år. Administrativt personale har gjennomgående yngre aldersprofil enn faglige.
- Saksbehandler/utrederstillinger utgjør 77 prosent av årsverkene i administrative stillinger, 21 prosent administrative er lederstillinger på ulike nivå. Ledertettheten er høyere i administrasjonen enn blant faglig tilsatte.
- Antall faglige årsverk per administrative årsverk har sunket svakt fra 2,53 i 2004 til 2,43 i 2010.
- I 2010 utgjorde kvinnelig ansatte drøyt halvparten av totalt antall ansatte i UH-sektoren. Blant faglig tilsatte, eksl. stipendiatstillinger, er kvinneandelen 41,7 prosent, blant rekrutteringsstillinger 49,8 prosent. I administrasjonen utgjør kvinnene 67,6 prosent. Kvinneandelen i fagpersonalet har økt i alle stillingskategorier de siste årene. I 2010 er andelen kvinnelige professorer 21,6 prosent mot 13,3 prosent ti år tidligere.

7 Økonomi og ressursforvaltning

7.1 Innledning

Universiteter og høyskoler skal organisere og drive sin virksomhet på en slik måte at samfunnsoppdraget blir best mulig ivaretatt innenfor rammen av disponible ressurser. I dette kapitlet ser vi på institusjonenes driftsøkonomi og finansielle stilling, Vi vil se på institusjonenes ulike inntektskilder for å finansiere driften, utviklingen i kostnadsbildet, driftsmarginer og handlingsrom. Vi presenterer også en analyse av effektivitet.

Styret ved de statlige institusjonene har ansvaret for at institusjonens økonomiske ressurser disponeres i samsvar med forutsetningene for tildelte bevilgninger og de til enhver tid gjeldende bestemmelser for økonomiforvaltning i staten. Dette er nedfelt i hovedinstruksen til institusjonene.

Statlige universiteter og høyskoler fører regnskapene og rapporterer etter statlige regnskapsstandarder (SRS). Formålet med de statlige regnskapsstandardene er å legge til rette for et mer omfattende og standardisert informasjonsgrunnlag for styring i statlige virksomheter (SSØ). Informasjonen skal kunne brukes i virksomhetens interne styring og i departementenes styring av underliggende virksomhet. I tillegg er statlige universiteter og høyskoler virksomheter med særskilte fullmakter (nettobudsjetterte) og har i tillegg fullmakt til å opptjene virksomhetskapskapital fra eksternfinansiert virksomhet. Denne kapitalen kan kun benyttes til faglige formål, og er regulert i eget reglement (Rundskriv F20-07²³).

Styret ved private høyskoler skal avlegge årsregnskap med redegjørelse for resultatene av virksomheten og budsjett for kommende år. Institusjonene som mottar statstilskudd må også rapportere på linje med de statlige institusjonene om resultater fra virksomheten og måloppnåelse til departementet. Rapporteringen av resultatene og informasjon fra årsregnskapene skal gjøre det mulig å vurdere om tilskuddet er brukt etter forutsetningene. Regnskapene skal utarbeides i samsvar med bestemmelsene i lov om årsregnskap m.v. og lov om bokføring. Private høyskoler som i tillegg driver annen, økonomisk aktivitet innenfor samme virksomhet, må sørge for å holde denne aktiviteten regnskapsmessig atskilt, slik at det etterpå blant annet kan dokumenteres at tilskuddet er brukt etter forutsetningene, at høyskolen ikke er overkompensert og at det ikke har skjedd kryssubsidiering.

7.2 Inntekter

7.2.1 Statlige institusjoner

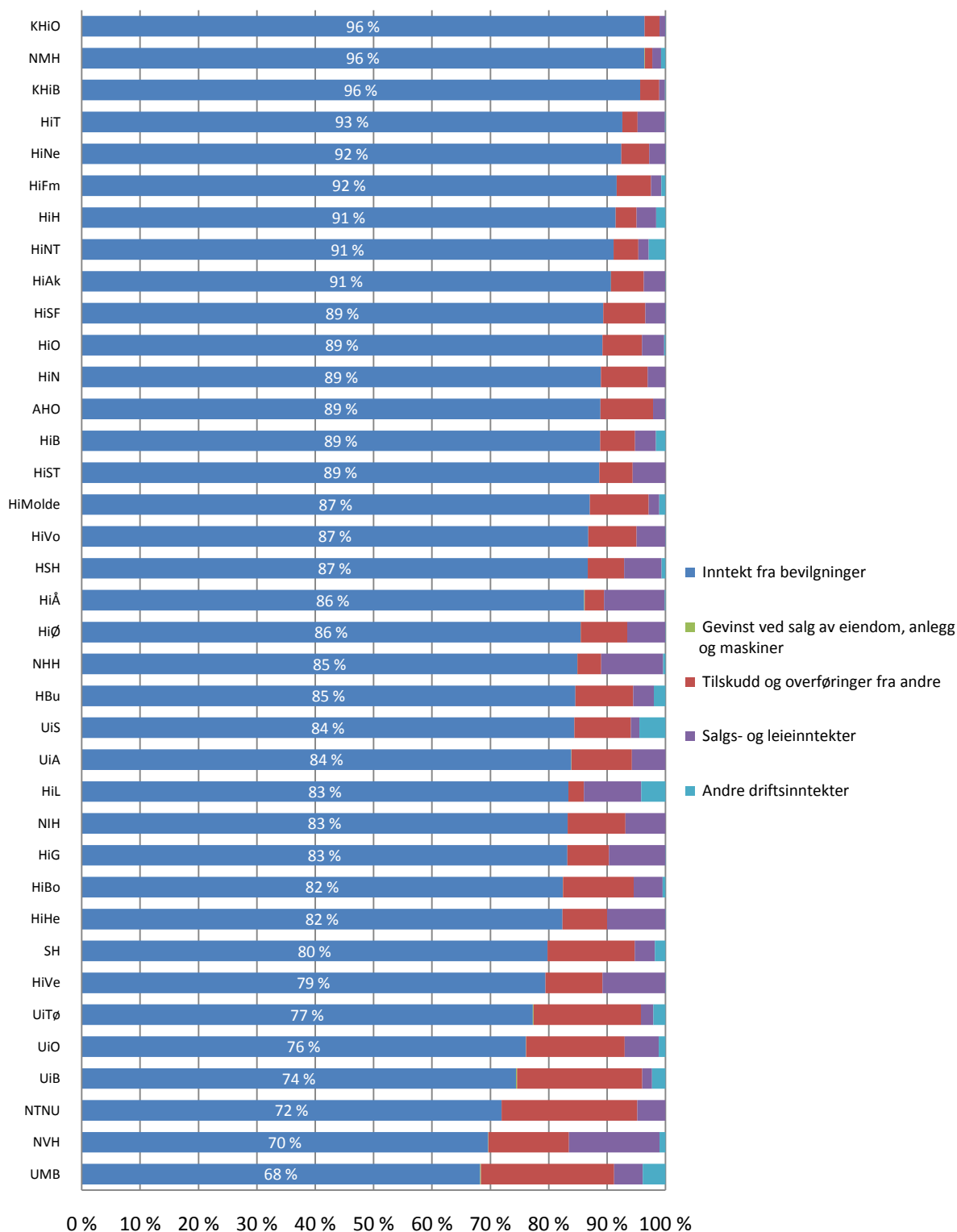
Statlige universiteter og høyskoler har en omfattende virksomhet og hadde ca. 30,3 milliarder kroner i inntekter i 2010. Figur 7.1 gir en oversikt over den prosentvise fordelingen av disse inntektene etter kilde. Noen av postene er særlig sammensatte. Dette gjelder *”inntekt fra bevilgning”* som i hovedsak knytter seg til bevilgning fra Kunnskapsdepartementet²⁴.

²³: Reglement om statlige universiteter og høyskolars forpliktende samarbeid og erverv av aksjer

²⁴Inkluderer også tilskudd og overføringer fra andre statsetater og departement samt utsatt inntekt fra forpliktelse knyttet til investeringer og avhendede anleggsmidler. Balanseførte anleggsmidler skal ha en motpost i form av en langsiktig forpliktelse i balansen. Forpliktelsen benevnes Ikke inntektsført bevilgning knyttet til anleggsmidler og inntektsføres i takt med de årlige av- og nedskrivningene, jf. SRS 10 Regnskapsføring av inntekter fra bevilgninger. Dette gir avskrivningene en resultatnøytral effekt. Denne regnskapsmetoden ivaretar både målsetningen om å vise virksomhetens kostnader til avskrivning, og målsetningen om å inntektsføre bevilgninger etter hvert som aktiviteten utføres (SRS 17 Anleggsmidler).

”Tilskudd og overføringer fra andre” inneholder tilskudd fra NFR, gaver/gaveforsterkninger og bidrag fra kommuner, organisasjoner, næringslivet, EU, stiftelser og andre. Siste kategori er ”Salgs- og leieinntekter” som består av oppdragsinntekter fra ulike aktører og øvrige/andre salgs- og leieinntekter. Figuren viser at det er store forskjeller mellom institusjonene. Størst innslag knytter seg til NFR midlene som bidrar til at de institusjonene som mottar betydelige overføringer fra NFR framstår som de med lavest inntekt fra bevilgning.

Figur 7.1 Driftsinntekter 2010, fordeling på inntektskilde

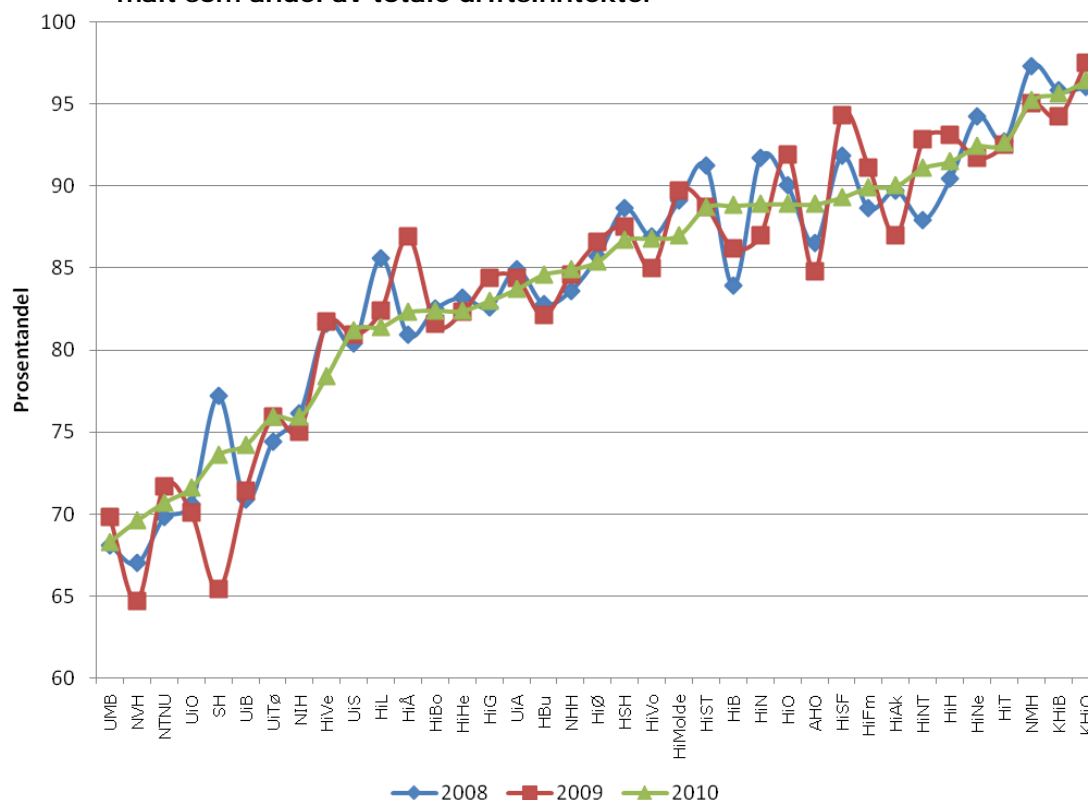

Et annet interessant forhold i figuren er salgs- og leieinntektene som inneholder institusjonenes oppdragsinntekter. Figuren viser at det er betydelig forskjell mellom institusjonene i

hvor stor andel dette utgjør av de samlede inntektene. Siden oppdragsinntekter bidrar til å tilføre institusjonene midler som de kan disponere innenfor sine fullmakter, har dette stor verdi for institusjonene.

Ser vi på utviklingen i inntekt fra bevilgning fra Kunnskapsdepartementet (statstilskuddet) tre siste år, viser figur 7.2 at det er ganske stor variasjon mellom årene i hvor stor andel inntekt fra bevilgning KD utgjør av de samlede driftsinntektene.

Figur 7.2 Inntekt fra bevilgning fra Kunnskapsdepartementet 2008-2010 målt som andel av totale driftsinntekter

Hovedsakelig knytter denne variasjonen seg til større statstilskudd til større investeringer. Dette illustreres godt ved Samisk Høgskole hvor høyskolen i 2008 mottok betydelige utstyrsmidler til nybygg som gjør at andelen inntekt fra bevilgning KD fluktuerer sterkt fra år til år. Utover dette bidrar også variasjon i inntekt fra andre kilder til at bildet endrer seg mellom årene.

7.2.2 Private institusjoner

De private institusjonene som mottar statstilskudd²⁵ finansierer også driften med salgsinntekter, studieavgifter, leieinntekter og andre inntekter som bidrags- og oppdragsinntekter fra stat, kommune, organisasjoner og næringsliv. Noen private høyskoler har eiere som gir høyskolen fordel av for eksempel gunstig husleie eller andre former for økonomisk støtte.

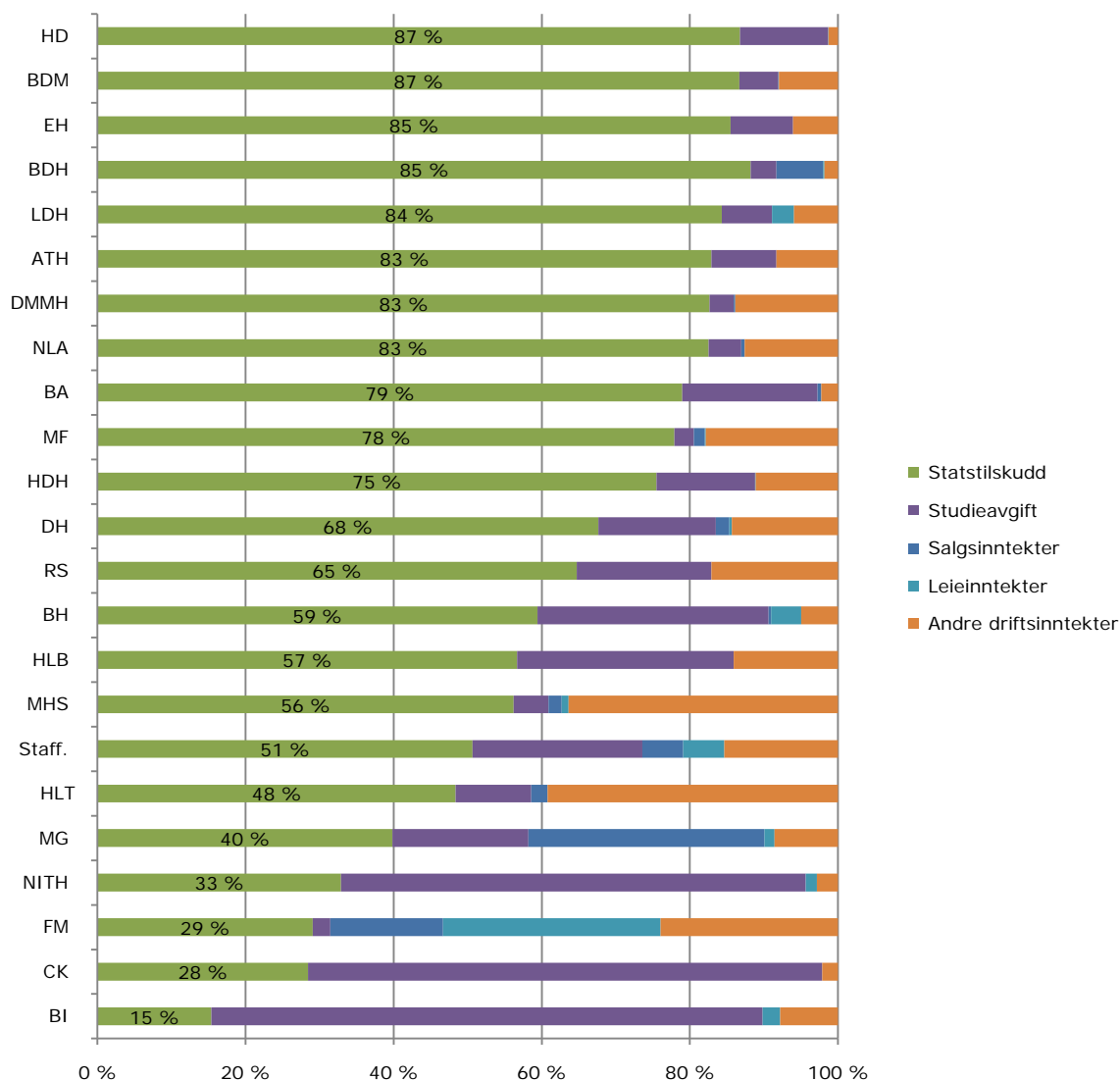
²⁵ Private institusjoner som tilfredsstiller kravene i UH-loven kan etter søknad kjennes berettiget til statstilskudd til dekning av driftskostnader for utdanninger som er akkreditert av NOKUT.

Figur 7.3 viser driftsinntekter fordelt på finansieringskilde. Det er store variasjoner mellom institusjonene når det gjelder hvor stor andel statstilskuddet utgjør av institusjonens totale driftsinntekter. Ved åtte institusjoner utgjør statstilskuddet over 80 prosent av driftsinntektene,

mens ved fem institusjoner utgjør statstilskuddet under 40 prosent. Tabell over statstilskudd for årene 2008-2010 finnes i vedlegget (V-7.8). Ved de fleste institusjonene er andelen statstilskudd relativt stabilt over treårsperioden. (Unntaket er FM og HLT som hadde en større endring fra 2008 til 2009.)

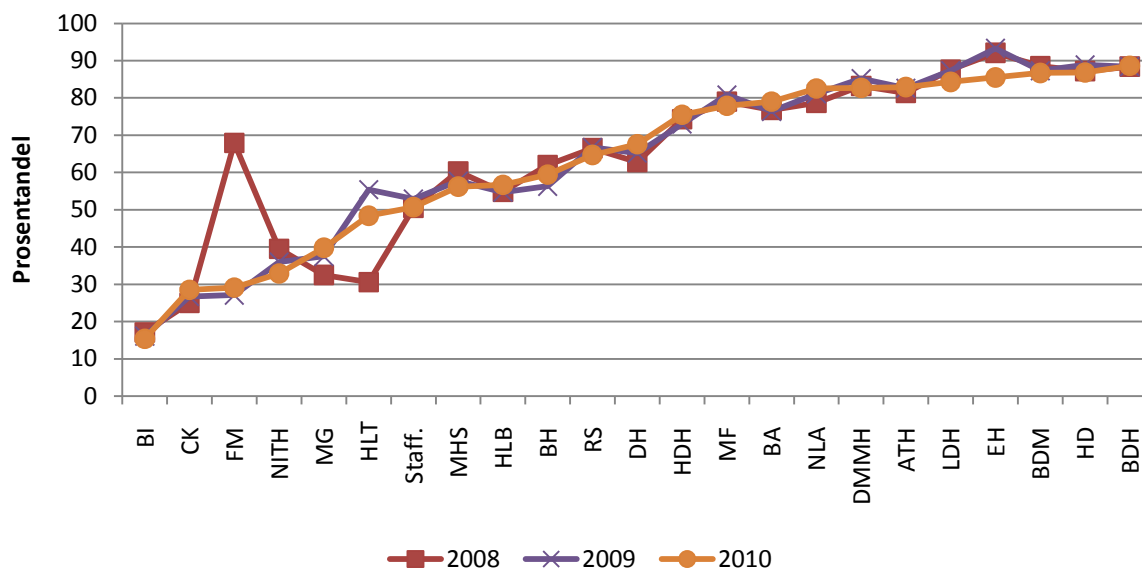
For enkelte av virksomhetene utgjør salgsinntekter, leieinntekter og andre driftsinntekter en betydelig inntektskilde. Samlet sett utgjør disse inntektene over 60 prosent av driftsinntektene til Fjellhaug misjonshøgskole i 2010. Ved Mediehøgskolen Gimlekollen utgjør salgsinntekter over 30 prosent, og ved Høyskolen for ledelse og teologi og Misjonshøgskolen utgjør andre driftsinntekter over 35 prosent av driftsinntektene.

Figur 7.3 Driftsinntekter 2010, fordeling på inntektskilde

Merknad: Andel statstilskudd fra BDH følger ikke kurven pga et mindre avvik mellom sum av inntekter og oppgitte driftsinntekter.

Figur 7.4 Statstilskudd 2008-2010, målt som andel av totale driftsinntekter

Det er også store variasjoner i egenbetalingen ved institusjonene. Ved Handelshøyskolen BI, Markedshøyskolen Campus Kristiania og Norges informasjonsteknologiske høgskole utgjør studie- og eksamensavgifter over 60 prosent av driftsinntektene i 2010 (BI over 70). Ved de øvrige institusjonene er andelen under 30 prosent, og halvparten av institusjonene har en andel under 10 prosent. Også andelen driftsinntekter som kommer fra egenbetaling holder seg relativt stabilt fra 2008 til 2010 (se vedleggstabell V-7.9).

En annen måte å vise variasjonen i egenbetalingen mellom institusjonene, er å se på inntekter fra studie- og eksamensavgifter per registrerte student. Dette forholdstallet gir uttrykk for en gjennomsnittlig studieavgift per år per student ved institusjonene. Vi gjør oppmerksom på at tallet både vil være påvirket av institusjonens programportefølje på ulike nivå og antall registrerte studenter på de ulike programmene. For å se hvilke studie- og eksamensavgifter institusjonene tar for de ulike programmene, viser vi til institusjonenes innrapporterte tabeller som ligger på DBH. Tabell 7.1 viser at inntekt fra studie- og eksamensavgift per år per student varierer fra ca. kr 2000 ved MF til ca. kr 64 000 ved BI. Halvparten av institusjonene har en inntekt fra studieavgifter på under kr 10 000 per student per år, og for seks av disse er inntekten under kr 5000. For inntekt fra studieavgifter over kr 45 000 per student finner vi de tre institusjonene som har dette som primærinntektskilde, samt Den norske balletthøyskole.

Tabell 7.1 Studie- og eksamensavgift (i 1 000 kr) per registrert student (høstsemesteret)

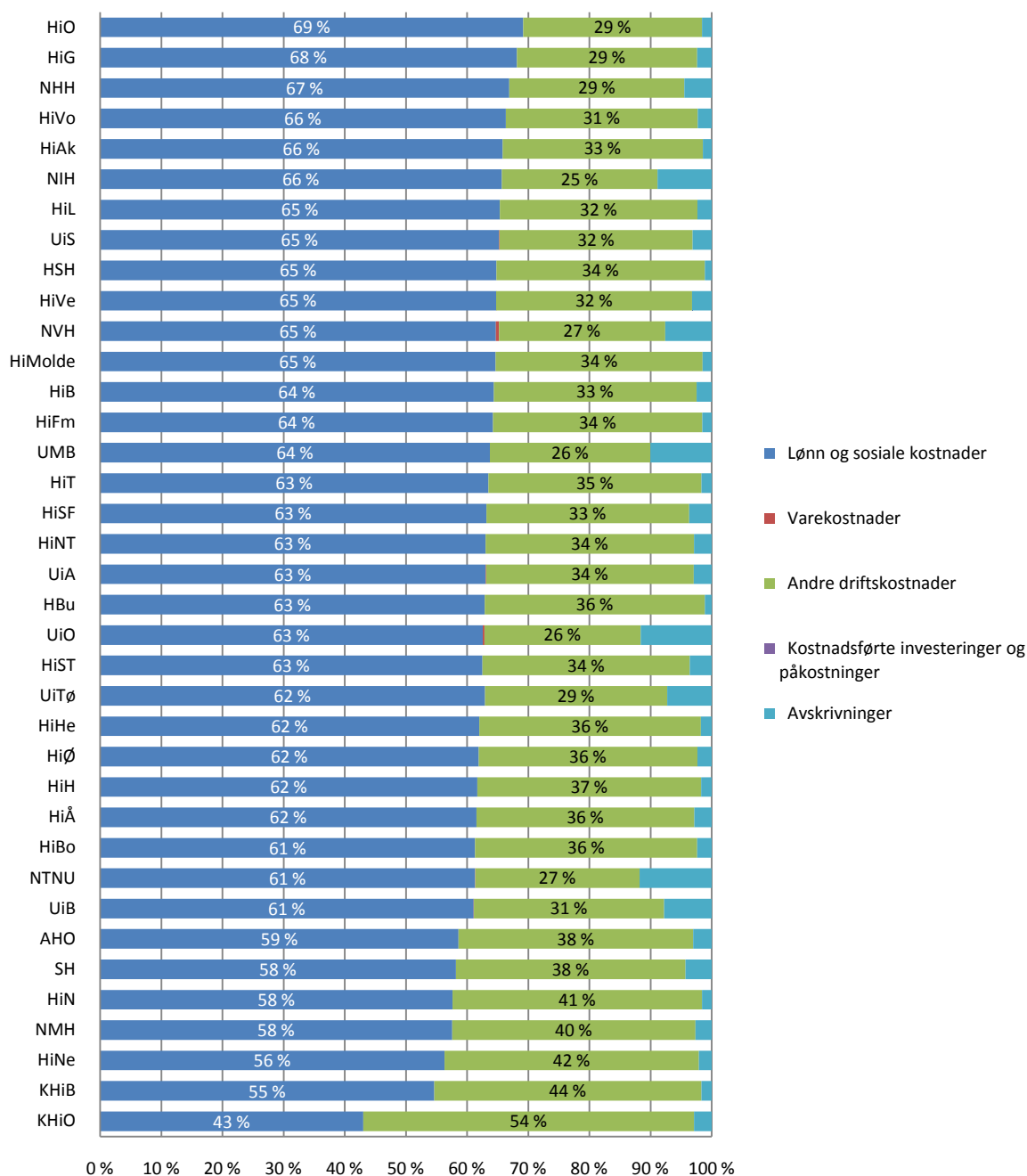
	2008			2009			2010		
	Registrerte studenter	Studie- og eksamensavgifter	Per registrert student	Registrerte studenter	Studie- og eksamensavgifter	Per registrert student	Registrerte studenter	Studie- og eksamensavgifter	Per registrert student
MF	929	1687	2	914	1776	2	1116	2077	2
BI	14470	783918	54	14896	848712	57	14545	936158	64
MHS	285	891	3	331	1217	4	293	1469	5
ATH	183	1042	6	195	1046	5	190	1151	6
BDM	77	1074	14	79	1091	14	77	985	13
BA	126	2965	24	147	3092	21	133	2996	23
BDH	291	890	3	315	867	3	260	878	3
BH	99	4469	45	85	4465	53	76	4187	55
EH	16	293	18	14	211	15	24	241	10
DH	2314	25088	11	2269	26742	12	2120	26198	12
DMMH	838	2220	3	915	2679	3	1052	3166	3
FM	85	520	6	98	533	5	99	584	6
HDH	411	3487	8	413	3752	9	404	3847	10
Staff.	145	4558	31	149	3932	26	168	4718	28
HLB	59	1150	19	71	1268	18	69	1207	17
HD	497	2869	6	539	3997	7	512	4870	10
HLT	46	189	4	64	272	4	125	511	4
LDH	729	4779	7	754	4633	6	721	4732	7
CK	1128	54500	48	1225	58173	47	1146	60434	53
MG	181	4846	27	197	4925	25	177	6127	35
NITH	458	28246	62	558	30046	54	634	35512	56
NLA	1323	6200	5	1353	5454	4	1498	4721	3
RS	153	2871	19	154	2845	18	174	2915	17

7.3 Kostnader

7.3.1 Statlige institusjoner

Figur 7.3 viser sammensetningen i institusjonenes driftskostnader. Denne viser at lønn og sosiale kostnader utgjør den største kostnaden for institusjonene. Etter denne kommer andre driftskostnader som består av husleie, vedlikehold, kjøp av tjenester mv. Den største årsaken til variasjon på denne indikatoren knytter seg til forskjellig forvaltning av eiendomsmassen i sektoren. UiO, UiTø, NTNU, UiB, UMB, NHH, NVH og NIH eier og forvalter sin egen eiendomsmasse. Dette gjør at de i stedet for husleie fra statsbygg får eiendomskostnaden ført som en avskrivning på verdien av disse (se fotnote kap 7.2.1). En institusjon som skiller seg spesielt ut er KHiO som har en vesentlig andel av sine kostnader under andre driftskostnader. Dette skyldes i hovedsak kostnader knyttet til husleie som har økt som følge av nytt bygg og andre engangskostnader knyttet til dette. For de øvrige viser figuren at de institusjonene som enten er små med nyere bygningsmasse, eller tilbyr utdanninger med større behov for infrastruktur, kommer ut med en lavere andel lønnskostnader enn de øvrige.

Figur 7.5 Driftskostnader 2010, fordeling etter kostnadstype

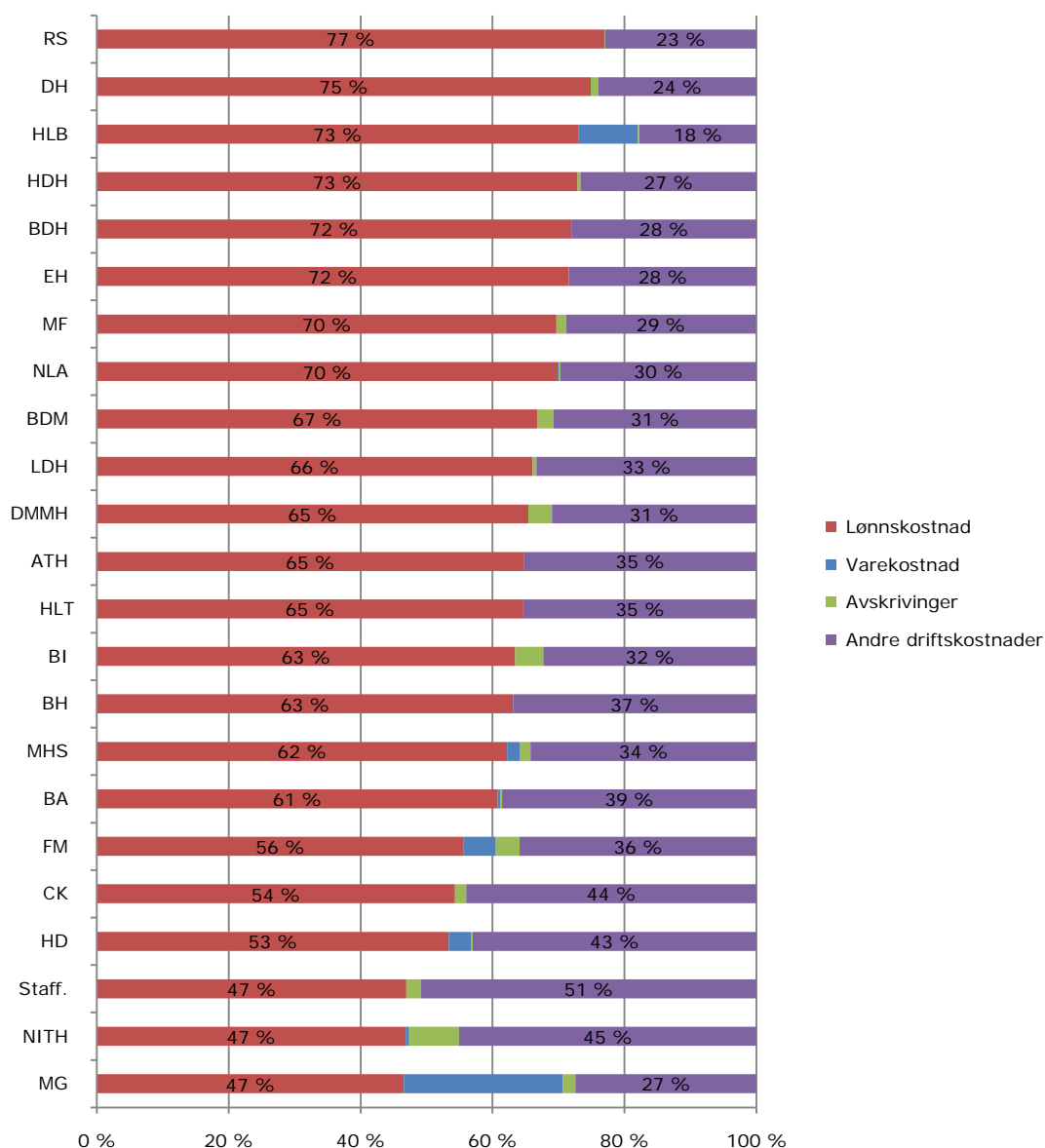

* De statlige institusjonene har minimalt med varekostnader (0,07 %) og kostnadsførte investeringer og påkostninger (0,00 %).

7.3.2 Private institusjoner

Andelen av driftskostnadene som går til lønn varierer mellom de private institusjonene. Ved seks institusjoner utgjør lønnskostnaden over 70 prosent av driftskostnadene. Gjennomsnittet ligger på 64,1 prosent i 2010. Mediehøyskolen Gimlekollen har lavest lønnsandel på 46,5 prosent, men de har til gjengjeld større varekostnader enn de øvrige høyskolene. Tabell over utviklingen i lønnskostnader og årsverk for 2008-2010 finnes i vedlegg (tabell V-7.11). Andelen av driftskostnader som går til lønn holder seg relativt stabil siste treårsperiode for de fleste av institusjonene. Unntaket er Høgskulen for landbruk og bygdenæringar og Høgskolen for ledelse og teologi som har hatt en økning i andel lønnskostnader, og Høgskolen Diakonova der tallene viser en nedgang.

Figur 7.6 Driftskostnader 2010, fordeling etter kostnadstype

7.4 Resultat og nøkkeltall

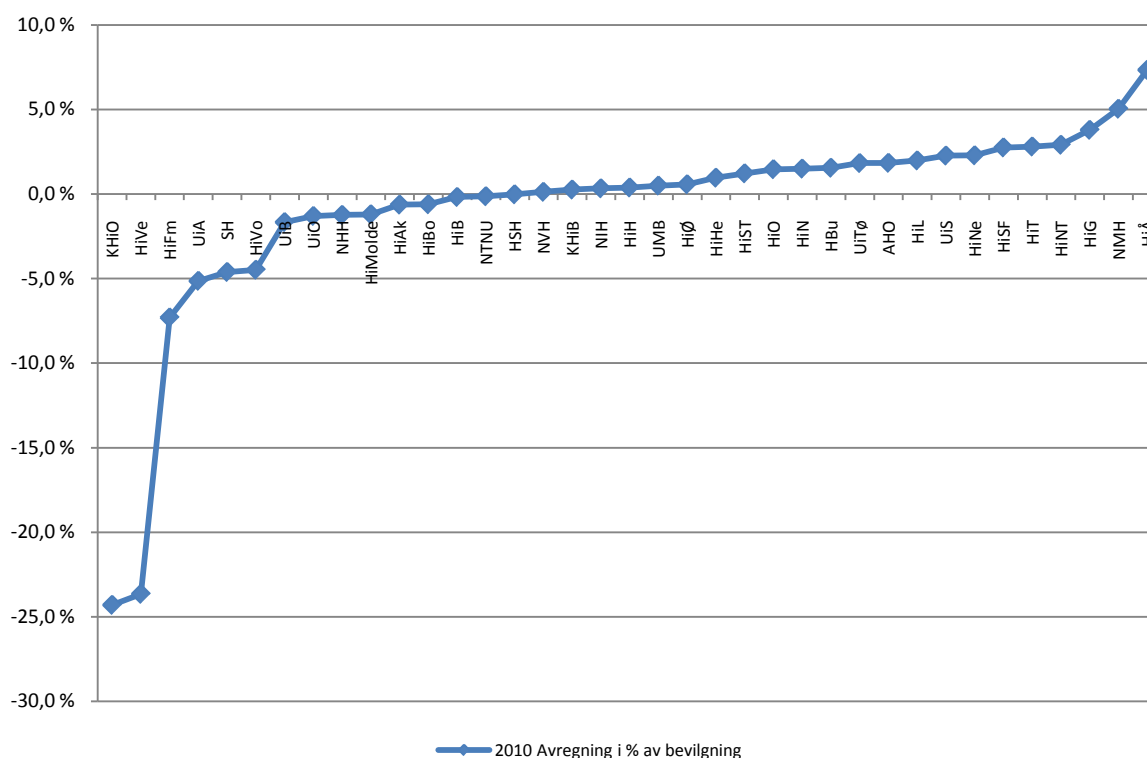
7.4.1 Statlige institusjoner

Statlige universiteter og høyskoler har et todelt resultat. Avregningene utgjør resultatet fra den bevilgnings- og bidragsfinansierte virksomheten. Overskudd fra denne presenteres med et negativt fortegn, mens underskudd (merforbruk) presenteres som positiv verdi. Periodens resultat utgjør resultatet fra den oppdragsfinansierte virksomheten. Vedleggstabell V-7.5 presenterer utviklingen i disse resultatkomponentene siste tre år. I analysen er det gjort et uttrekk.

Avregning

Figur 7.7 viser avregningen i prosent av bevilgning. Denne viser et stort spenn i avregningene mellom institusjonene. KHIO og HiVE ligger lavest siden de i 2010 har en merforbruk på ca. 70 og 85 mill kr som i hovedsak knytter seg til planlagte investeringer ved flytting til nybygg.

Figur 7.7 Avregning i prosent av bevilgning 2010

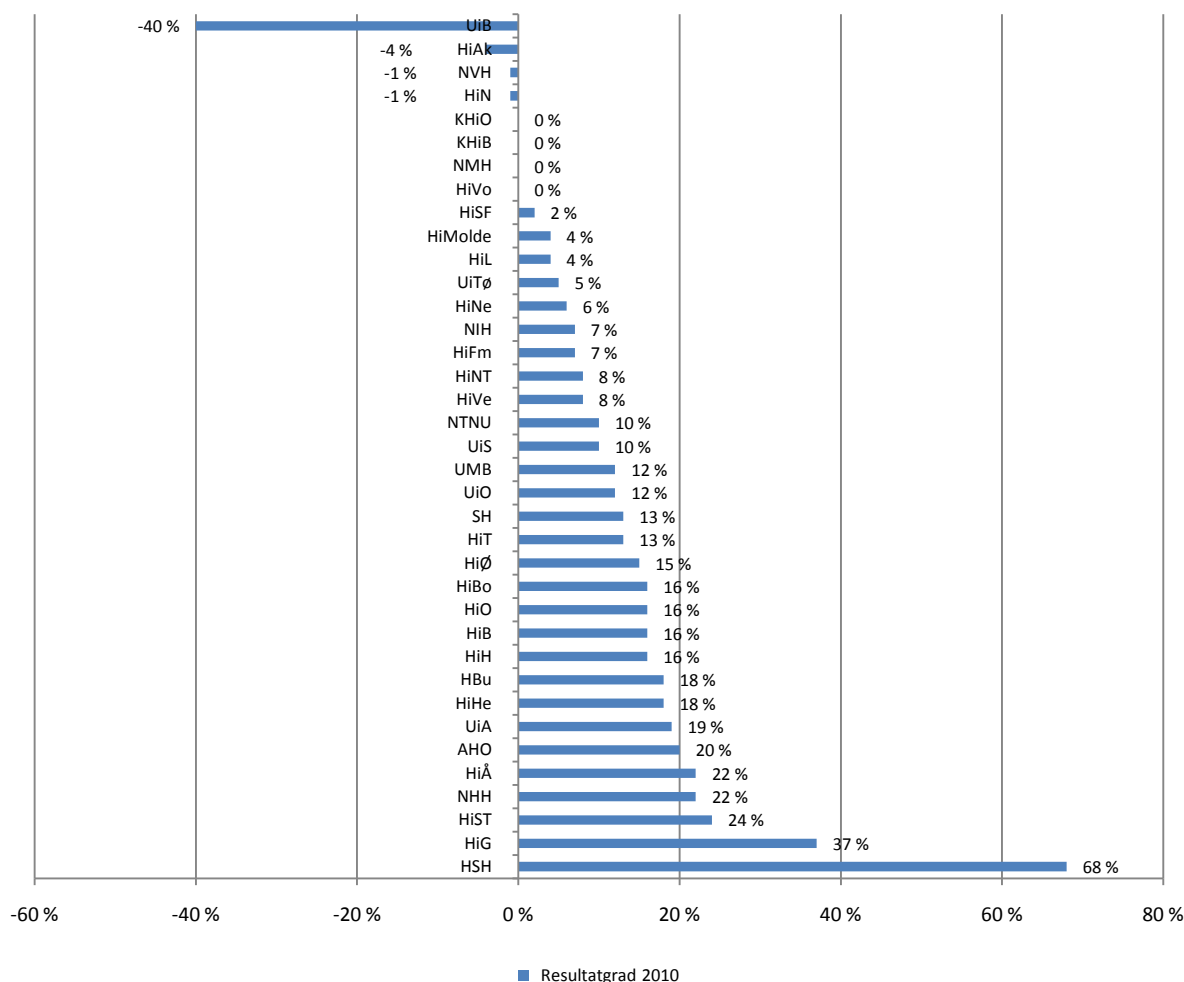
HiFm skiller seg mer ut ved at de har et merforbruk i driften av høyskolen på ca. 13,7 mill kr i 2010. De øvrige institusjonene fordeler seg rundt +/- 5 prosent av bevilgningen. HiÅ ligger noe over med en overføring på ca. 12,7 mill kr som knytter seg til inntekter til nye prosjekter som skal gjennomføres i senere år. Samlet har sektoren en avregning på 168,4 millioner kr (merforbruk).

Periodens resultat

Figur 7.8 viser resultatgraden for oppdragsvirksomheten i 2010. Dette baseres på periodens resultat i prosent av oppdragsinntektene. Siden periodens resultat kan inneholde overskudd fra andre aktiviteter enn oppdragsinntektene det aktuelle år må det tas noe forbehold for at det kan gi store utslag i resultatgrad. Periodens resultat for 2010 for de statlige institusjonene samlet var på 69,1 millioner kr. Av figuren kan vi se at det er stor variasjon mellom institusjonene. UiB ligger lavest, dette skyldes i hovedsak at de har gjort korrigeringer i eierandeler som gir utslag i periodens resultat. HSH er i en tilsvarende situasjon ved at de har mottatt aksjer som bidrar til å øke resultatgraden.

Samlet har sektoren en resultatgrad på ca. 11,9 prosent. Dette er meget høyt, noe som delvis skyldes at resultatet er påvirket av eventuelle endringer i eiendeler og overskudd fra andre salgsinntekter enn oppdragsinntektene.

Figur 7.8 Resultatgrad oppdragsvirksomhet 2010

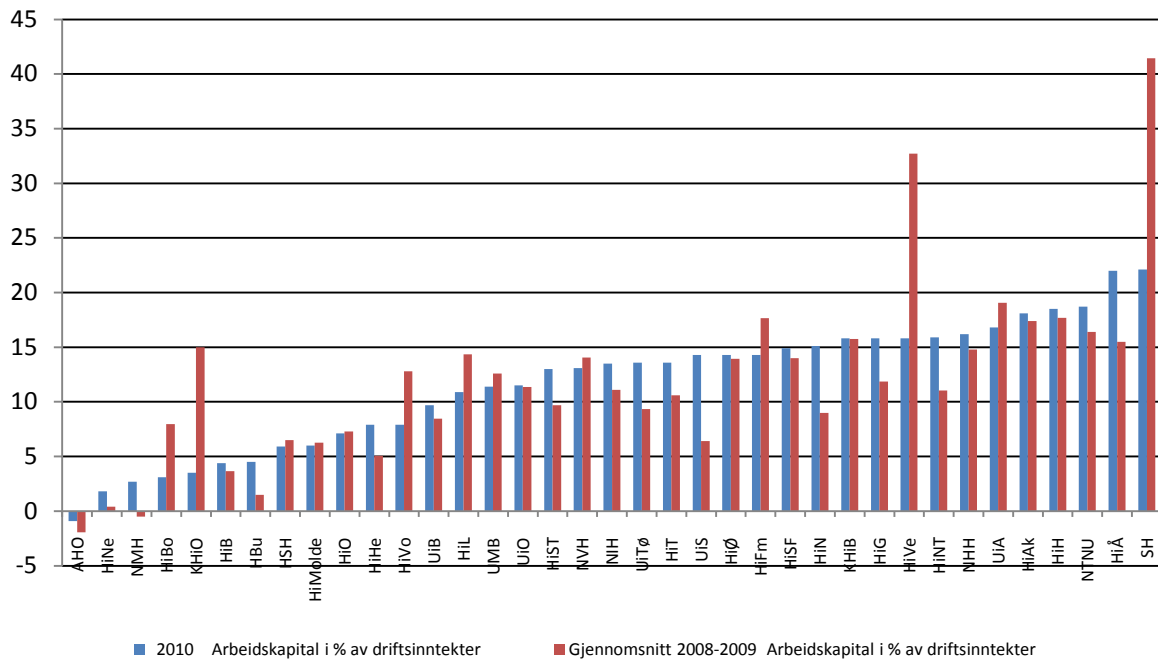

Likviditet

For å måle den økonomiske situasjonen i sektoren kan en i tillegg se på generelle indikatorer som likviditet. Vanlig tilnærminger er å bruke likviditetsgrad og arbeidskapital. Både likviditetsgrad og arbeidskapital er vanskelige mål å bruke alene for å se den økonomiske stillingen, men vil gi et bilde av fordelingen av sektoren og hvilke institusjoner som har både en krevende økonomi og meget sterk økonomi. Siden de to indikatorene er vanskelige å tolke er det valgt å benytte arbeidskapital i prosent av driftsinntekter. Dette korrigerer arbeidskapitalen for størrelsen på institusjonen slik at en kan se likviditeten opp mot risiko for uventede kostnader (for eksempel hvis pensjonspremie går vesentlig opp). Figur 7.9 viser arbeidskapital i prosent av driftsinntekter for 2010 sammenlignet med gjennomsnitt for 2008 og 2009. Denne viser at det er stor variasjon i likviditet i mellom institusjonene (gjennomsnitt 11,7 prosent, standardavvik 5,8 prosent). AHO, HiNE og NMH ligger markert lavere enn de øvrige. Trenden er derimot positiv for disse institusjonene. HiBo og KHiO ligger noe over, men har en negativ trend. KHiOs trend skyldes i hovedsak investeringer knyttet til nybygg.

HiB og HiBU ligger også noe lavt (under 5 prosent av driftsinntektene). Disse har imidlertid en positiv trend sammenlignet med foregående år. 11 institusjoner ligger over 15 prosent av driftsinntektene og har en solid likviditet. Særsilt gjelder dette UiA, HiAK, HiH, NTNU, HiÅ og SH.

Figur 7.9 Arbeidskapital i prosent av driftsinntekter 2010 og gjennomsnitt 2008-2009

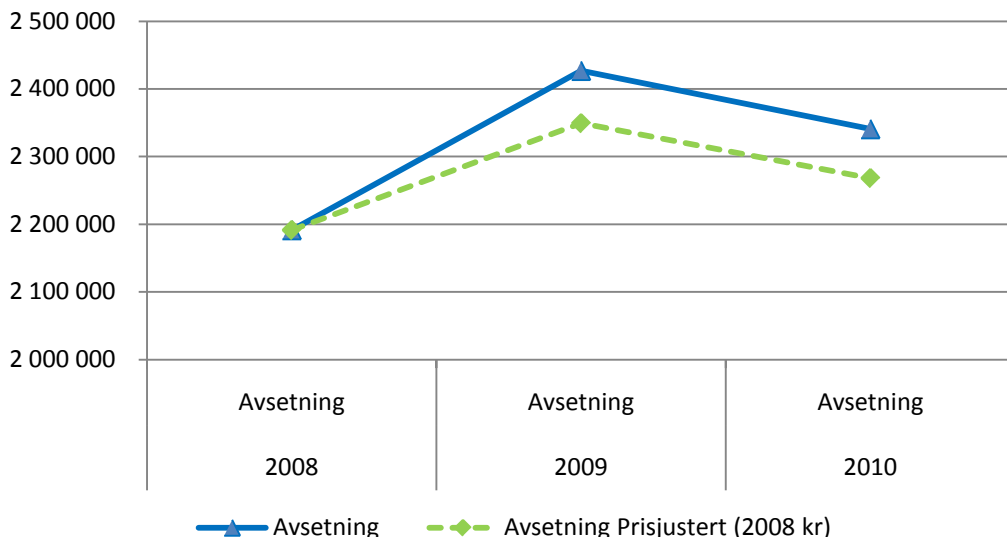
Avsetninger og virksomhetskaper

Statlige institusjoner i universitets- og høyskolesektoren har som følge av overgang til nettobudsjettering med unntak fra bruttoprinsippet og kontantprinsippet, rett og plikt til å bruke de midlene de tildeles fra staten strategisk og fleksibelt. Dette forutsetter at institusjonene disponerer sine midler langsiktig og i samsvar med egne strategier, men likevel slik at de gjennomfører det budsjettet Stortinget har tildelt institusjonene det respektive år. Styret ved den enkelte institusjon har ansvar for å handle strategisk innenfor rammene og prioritere virksomhet. Dette innebærer at styrene har et særlig ansvar for å ha god økonomisk kontroll over de disposisjoner de foretar. Utover å ha unntak fra bruttoprinsippet og kontantprinsippet, kan også de statlige institusjonene opptjene virksomhetskaper gjennom overskudd fra den eksternfinansierte virksomheten innenfor rammene satt i reglement F20-07. Akkurat slik som i resultatet er det i balansen også to kapitalkomponenter som svarer til hvert sitt resultat-element (hhv. avsetning statlig- og bidragsfinansiert aktivitet og virksomhetskaper). Avsetningene står for de ubenyttede bevilgningene og bidragene som er inntektsført i tidligere perioder (inklusive årets avregning). Virksomhetskaper står for den kapitalen som er opp-tjent via periodens resultat mv.

Avsetninger

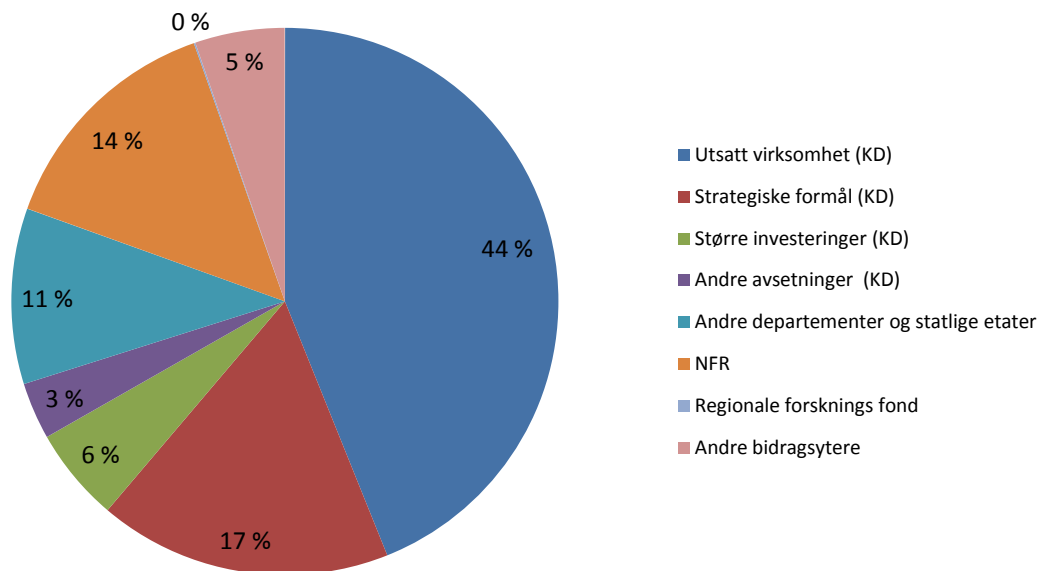
Figur 7.10 viser utviklingen i avsetninger tre siste år. Den steg fra 10,6 prosent av statstilskudd i 2008 til 11 prosent av statstilskudd i 2009. I 2010 har avsetningene gått tilbake til 10,2 prosent av statstilskudd. Det er stor variasjon mellom institusjonene i andel avsetning av statstilskudd. Øverst ligger Samisk høyskole med hele 29,7 prosent av statstilskuddet. Nederst ligger AHO med -1,6 prosent av statstilskuddet (se vedleggstabell V-7.5).

Figur 7.10 Avsetninger 2008-2010 nominelt og prisjustert

Når en ser avsetningene fordelt mellom høyskoler, universiteter og vitenskapelige høyskoler har universitetene det vesentligste av avsetningene i sektoren med 67 prosent. Høyskolene utgjør det meste av resterende avsetninger med en andel på 30 prosent, mens vitenskapelige høyskoler utgjør 3 prosent av avsetningene. Figur 7.11 viser hvordan avsetningene fordeler seg på ulike formål i 2010. Figuren viser at samlet sett har institusjonene en stor andel avsetninger til utsatt virksomhet som er akkumulerte midler som institusjonene har mottatt og fordelt til bestemte formål i egen organisasjon. Denne utgjør i 2010 ca. 44 prosent av avsetningene.

Figur 7.11 Avsetninger spesifisert etter formål for 2010

Strategiske formål er den nest største posten på 17 prosent. NFR utgjør også en betydelig avsetning med 14 prosent. Her har universitetene betydelige avsetninger fra NFR sammenlignet med høyskolene. Større investeringer utgjør i 2010 6 prosent. Dette er en betydelig nedgang fra i fjor da nivået var på 25 prosent av avsetningene. Andre departement og statsetater er også viktige bidragsytere til institusjonene, noe som vises gjennom at avsetninger herfra utgjør 11 prosent av de samlede avsetningene.

Virksomhetskapital

Tabell 7.2 viser utviklingen i virksomhetskapital siste tre år. Virksomhetskapital er knyttet til inntekt fra oppdragsaktivitet mv. og kan fritt benyttes av institusjonene så fremt de benyttes innenfor formålet for institusjonene, jf. F20-07. Denne inntektskilden er således viktig for institusjonene siden den gir dem mulighet til å bygge opp kapital til å nå sine strategier. Virksomhetskapitalen ved statlige universiteter og høyskoler utgjør 683,7 millioner kr i 2010, som er en nedgang på 85,3 millioner kr fra 2009. Periodens resultat var 66,3 mill kr i 2010. Differansen på -151,5 millioner kr er knyttet til verdiendringer i aksjer og overføringer til bevilgnings- og bidragsfinansiert aktivitet i 2010.

Tabell 7.2 Virksomhetskapital 2008-2010

	2008	2009	2010
	Virksomhets-kapital	Virksomhets-kapital	Virksomhets-kapital
Høgskolen i Akershus	1 672	1 885	1 732
Høgskolen i Bergen	7 085	10 914	14 851
Høgskolen i Bodø	9 350	9 661	11 768
Høgskolen i Buskerud	2 236	3 905	5 187
Høgskolen i Finnmark	3 755	4 085	4 267
Høgskolen i Gjøvik	1 539	2 409	5 030
Høgskolen i Harstad	3 888	4 100	4 334
Høgskolen i Hedmark	6 304	5 424	7 092
Høgskolen i Lillehammer	7 299	7 776	8 458
Høgskolen i Narvik	1 813	3 765	3 754
Høgskolen i Nesna	62	120	186
Høgskolen i Nord-Trøndelag	5 433	4 150	4 595
Høgskolen i Oslo	16 416	15 631	12 370
Høgskolen i Sogn og Fjordane	4 919	5 002	4 562
Høgskolen i Sør-Trøndelag	5 868	9 085	11 431
Høgskolen i Telemark	3 127	3 946	4 448
Høgskolen i Vestfold	3 994	6 825	8 544
Høgskolen i Volda	1 755	1 755	1 755
Høgskolen i Østfold	7 126	8 238	10 707
Høgskolen i Ålesund	5 046	3 145	4 497
Høgskolen Stord/Haugesund	5 188	2 357	7 379
Samisk høyskole	214	196	603
Sum statlige høyskoler	104 090	114 376	137 550
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	142 396	151 641	162 772
Universitetet for miljø- og biovitenskap	19 470	20 734	18 082
Universitetet i Agder	6 203	8 934	11 919
Universitetet i Bergen	55 351	55 351	50 439
Universitetet i Oslo	238 277	269 191	154 036
Universitetet i Stavanger	2 403	30 212	31 829
Universitetet i Tromsø	37 955	53 768	54 240
Sum universiteter	502 056	589 832	483 317
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo	-377	-356	-273
Høgskolen i Molde	1 430	1 455	1 541
Norges handelshøyskole	37 872	44 483	43 175
Norges idrettshøyskole	6 117	6 411	6 414
Norges musikkhøyskole	-	-	0
Norges veterinærhøyskole	13 277	12 689	12 092
Sum statlige vitenskapelige høyskoler	58 320	64 681	62 949
Kunsthøgskolen i Oslo	-	-	0
Sum	664 466	768 889	683 817

7.4.2 Private institusjoner

Driftsresultatet, dvs differansen mellom institusjonens driftsinntekter og driftskostnader, gir uttrykk for om institusjonen har en god driftsøkonomisk situasjon, dvs. om driftskostnadene står i et rimelig forhold til driftsinntektene. For å vurdere nivået på driftsresultatet ser vi på utviklingen i resultatgrad, dvs. driftsresultat i forhold til driftsinntekter.

UH-loven fastsetter at de private institusjonene ikke har anledning til å ta ut overskudd, men overskudd fra driften det enkelte år kan overføres til neste år. Loven stiller videre vilkår om at statstilskudd og egenbetaling skal komme studentene til gode. Handelshøyskolen BI, Markeds-

høgskolen Campus Kristiania og Norges informasjonsteknologiske høgskole kan vise til gode økonomiske resultater de siste tre årene. Blant dem som har en resultatgrad på over fem prosent finner vi også Dronning Mauds Minne Høgskole. Vi ser også en positiv utvikling ved flere andre høyskoler, for eksempel Høgskulen for landbruk og bygdenæringar, Høgskolen i Staffeldtsgate og Lovisenberg diakonale høgskole.

14 private høyskoler har positivt driftsresultat i 2010, mens ni har negativt driftsresultat. Sammenlignet med 2009 er det fire institusjoner færre som har negativt resultat. Enkelte høyskoler har en negativ utvikling i resultat de siste tre årene. Negative resultater kan ha sammenheng med iverksatte satsinger eller investeringer i virksomheten, noe som er positivt. Det forutsetter imidlertid at institusjonen har en god soliditet, får støtte fra andre eller kan vise til rimelig sikkerhet for framtidige økte inntekter. En negativ utvikling over flere år kan også være et tegn på at institusjonen bør foreta en gjennomgang av aktivitetene og planer framover for å få en mer bærekraftlig økonomi for høyskolen.

Finansinntekter bidrar til at to høyskoler som har et negativt driftsresultat likevel har et positivt årsresultat samlet. Det vil si at syv høyskoler har et negativt årsresultat i 2010. Dette er samme antall som i 2009, men det er kun tre som har negativt resultat begge årene. Ved de fleste høyskolene utgjør ikke finanspostene en vesentlig størrelse. Tabell over institusjonenes årsresultater finnes i vedlegget (tabell V-7.12).

Tabell 7.3 Driftsresultat 2008-2010 per institusjon (private)

	2008		2009		2010	
	Driftsresultat	Resultatgrad	Driftsresultat	Resultatgrad	Driftsresultat	Resultatgrad
Det teologiske menighetsfakultet	439,26	0,01	252,98	0,00	828	0,01
Handelshøgskolen BI	133 852,68	0,12	90 325,35	0,08	179 479,08	0,14
Misjonshøgskolen	1 414,51	0,05	- 1 035,37	- 0,03	410	0,01
Sum private vitenskapelige høyskoler	135 706,45	0,11	89 542,96	0,07	180 717,08	0,13
Ansgar Teologiske Høgskole	204,60	0,02	59,24	0,01	- 388	- 0,03
Barratt Due Musikk institutt	- 166,36	- 0,01	- 108,41	- 0,01	503,68	0,03
Bergen Arkitekt Skole	18,58	0,00	- 25,14	- 0,00	230	0,01
Betanien diakonale høgskole	- 2 242,09	- 0,09	- 94,91	- 0,00	- 365	- 0,01
Den norske balletthøgskole	2 523,32	0,15	38,71	0,00	4	0
Den norske Eurytmihøgskole	24,54	0,01	- 81,02	- 0,02	- 591	- 0,21
Diakonhjemmet høgskole	- 61,56	0	- 975,94	- 0,01	- 308	- 0,00
Dronning Mauds Minne Høgskole	1 304,78	0,02	6 456,68	0,07	7 164	0,07
Fjellhaug Internasjonale Høgskole	- 3 164,12	- 0,32	- 1 290,61	- 0,05	- 2 485	- 0,10
Haraldsplass diakonale høgskole	212,37	0,01	- 643,06	- 0,02	- 177	- 0,01
Høgskolen i Staffeldtsgate	- 274,55	- 0,02	- 651	- 0,04	720,84	0,04
Høgskulen for landbruk og bygdenæringar	- 974,38	- 0,23	- 5,77	- 0,00	203	0,05
Høgskolen Diakonova	- 281,61	- 0,01	118	0,00	201	0,01
Høgskolen for Ledelse og Teologi	899,22	0,15	- 412,27	- 0,09	- 24	- 0,00
Lovisenberg diakonale høgskole	166,51	0,00	- 243,35	- 0,00	2 923	0,04
Markedshøgskolen Campus Kristiania	12 722,11	0,17	13 723,25	0,17	19 502	0,22
Mediehøgskolen Gimlekollen	- 953	- 0,03	- 79	- 0,00	- 882,30	- 0,03
Norges Informasjonsteknologiske Høgskole	7 938,25	0,16	5 164,72	0,10	9 971	0,18
Norsk lærerakademi	8 527,88	0,08	1 759,14	0,02	- 2 353	- 0,02
Rudolf Steinerhøgskolen	178,70	0,01	114,32	0,01	- 727	- 0,05
Sum private høyskoler	26 603,20	0,03	22 823,59	0,03	33 122,22	0,04
Sum	162 309,65	0,08	112 366,55	0,05	213 839,30	0,10

Kilde: regnskapsdata og nøkkeltall for høyskolen

For å vurdere institusjonenes økonomiske situasjon må de økonomiske nøkkeltallene for drifts/årsresultat, likviditet²⁶ og soliditet²⁷ samt selskapsform ses i sammenheng. De fleste private høyskolene har status som en selvstendig juridisk person og de tre vanligste organisasjonsformene er aksjeselskap, stiftelse eller forening. Enkelte høyskoler er ikke selvstendige juridiske personer, men er organisert som en del av en større organisasjon. Det gjelder Fjellhaug Misjonshøgskole og Misjonshøgskolen Gimlekollen, som begge er underenheter i Norsk Luthersk Misjonssamband. Markedshøgskolen CK, Høgskolen Barrat Due, Haraldsplass Diakonale Høgskole, Betanien Diakonale Høgskole og Høgskolen Diakonova er alle organisert som underhet/avdeling i ulike stiftelser.

Beregningene av likviditetsgrad og arbeidskapital indikerer at enkelte av de private høyskolene kan ha likviditetsmessige utfordringer. Det er også høyskoler der tallene indikerer en meget god likviditet. Indikatorene gir kun et bilde av situasjonen per 31. desember hvert år og likviditeten vil for de fleste variere gjennom året. Et likviditetsbudsjett ville gitt mer informasjon, men det har vi ikke tilgang til for denne analysen. Forholdet mellom arbeidskapital som andel av driftsinntekter i 2009 og 2010 kan likevel si noe om utviklingen. Vi viser til tabell V-7.13 i vedlegg.

De private høyskolenes egenkapital varierer fra negativ ved fire institusjoner til over 70 prosent ved Markedshøgskolen Campus Kristiania og Norges informasjonsteknologiske Høgskole og Ansgar Teologiske Høgskole. Vi viser til tabell V-7.14 i vedlegg. Mens ATH har ligget på dette nivået de siste tre årene har CK og NITH hatt en betydelig styrket soliditet på grunn av positive årsresultater. Lovisenberg diakonale høgskole har fått en egenkapitalprosent på 40 prosent etter at høyskolen ble eget AS i 2010. Høgskulen for landbruk og bygdenæringar kan også vise til en styrket soliditet med en egenkapitalprosent på 38 prosent. Departementet har i tilskuddsbrevet for 2011 til de private høyskolene formidlet at det forventes at institusjoner med svak soliditet utarbeider en langsiktig plan for å bygge opp tilstrekkelig egenkapital. Egenkapitalsituasjonen skal være tilpasset den risikoen høyskolen er eksponert for slik at studentene ikke løper risiko for at studietilbudet avvikes.

7.5 Finansieringssystemet

Fra 2010 bevilges den samlede rammebevilgningen til universiteter og høyskoler over kap. 260 post 50 for statlige universiteter og høyskoler og post 70 for private. Rammebevilgningen omfatter både de langsiktige og strategiske bevilgningene, som er fastsatt på bakgrunn av særskilte prioriteringer over tid for de ulike institusjonene, og de resultatbaserte uttellingene på utdanningsinsentivene og forskningsinsentivene.

Finansieringssystemet, dvs. summen av langsiktig og strategisk ramme og resultatbasert uttelling, er et nasjonalt system og er i hovedsak likt for alle institusjoner, uavhengig av type institusjon og av om de er statlige eller private. Et felles finansieringssystem støtter opp under institusjonenes autonomi ved at institusjonene selv kan bestemme de aktiviteter og områder som de vil satse på innen de rammer lover og regler setter. Den enkelte institusjon må selv vurdere i hvilken grad de nasjonale insentivene for utdanning og forskning kan benyttes i den interne fordelingen av midler, eller om det er behov for andre insentiver for å støtte opp under egne strategier ved institusjonene.

²⁶ Balanselikviditet; forholdet mellom omløpsmidler og kortsiktig gjeld viser hvor stor relativ andel av omløpsmidler som er bundet i det kortsiktige kredittomløpet. Arbeidskapital; differansen mellom omløpsmidler og kortsiktig gjeld. Arbeidskapital i prosent av driftsinntekter.

²⁷ Egenkapitalprosent; viser egenkapital i prosent av totalkapitalen (gjeld + egenkapital). Gearing; viser forholdet mellom kortsiktig gjeld og egenkapital, er et uttrykk for institusjonens reserver.

7.5.1 Uttelling på insentivene i finansieringssystemet

Utdanningsinsentivet

Utdanningsinsentivet gir uttelling i bevilgningen til institusjonen to år etter at studiepoengene er avlagt. Stadig flere studenter gjennomfører studiet i henhold til avtalt utdanningsplan. Det er en liten økning i antall avlagte studiepoeng per heltidsekvivalent fra 2009 til 2010. Ser vi på gjennomføring på normert tid, er det universitetene som har høyest gjennomføringsprosent på bachelornivå, noe som kan forklares av at universitetene har færre deltidsstudenter. De seneste årene har i tillegg opptaket av nye studenter vært økende. Alt dette trekker i retning av økt uttelling på utdanningsinsentivet i finansieringssystemet. For en nærmere gjennomgang av utdanningsaktiviteten vises det til kapittel 2. Tabell 7.4 gir en oversikt over uttelling per resultatenheter for utdanningsindikatorerne.

Tabell 7.4. Uttelling i kr per resultatenheter for utdanningsindikatorerne.

	2010			
	Bachelor totalt	Bachelor % gjennomført normert tid	Master totalt	Master % gjennomført normert tid
Delsum SH	9 619	85,0	863	52,3
Delsum U	4 040	87,2	4 994	74,1
Delsum SVH	684	86,5	580	80
Delsum KHS	96	100	91	89,0
Delsum PVH	33	81,8	46	69,6
Delsum PH	948	77,0	81	53,1
Sum	15 420	85,2	6 655	71,7

Forskningsinsentivet

Tabell 7.5 viser utviklingen i uttelling per resultatenheter for de fire indikatorerne som inngår i den resultatbaserte omfordelingen i finansieringssystemet (RBO). Satsene er i løpende priser.

Det har vært en vedvarende positiv utvikling i antall publiseringspoeng. Som følge av at den resultatbaserte omfordelingen har en lukket ramme er konsekvensen av økning i publiseringen en stadig fallende uttelling per publiseringspoeng. Mens uttellingen for avlagte doktorgrader avtok fram til 2010, øker uttellingen i 2011 som følge av en mindre nedgang i produksjonen i avlagte doktorgrader. Kronebeløpene i tabell 7.5 er ikke prisjustert, og angir altså nominelle kroner. Uttellingen ser ut til å være fallende også for EU-indikatoren, men her er insentivvirkningen stadig meget sterk, da én forskningskrone fra EU gir nesten det dobbelte til institusjonene. For NFR-midler er insentivvirkningen opprettholdt på et stabilt nivå. Den konkrete resultatutviklingen for hver indikator er omtalt i kapittel 2.

Tabell 7.5 Uttelling i kr. per resultatenheter for indikatorerne i RBO 2007-2010

	2008	2009	2010	2011
Publiseringspoeng (kr per poeng)	40 370	38 540	36 240	34 201
Avlagte doktorgrader (kr per grad)	430 470	394 870	337 407	376 956
NFR-midler (kr per krone)	0,15	0,14	0,14	0,133
EU-midler (kr per krone) *	2,13	1,99	1,87	1,75

Merknad: * F.o.m. 2008-budsjettet er det kun rammeprogrammidlene fra EU som gir uttelling. Det er årsaken til "hoppet" i satsen for dette året.

Kilde: KD, Orientering om forslag til statsbudsjettene 2008-2011

Det har vært en vedvarende positiv resultatutvikling i sektoren for antall publiseringspoeng. Mens avlagte doktorgrader har hatt en positiv utvikling fram til 2010, øker uttellingen i 2011

noe som følge av en mindre nedgang i produksjonen av doktorgradskandidater. Da det i den resultatbaserte omfordelingen konkurreres innenfor en lukket ramme, er konsekvensen en stadig fallende uttelling per resultatenhett gitt at resultatet stadig bedres. Tabellen er ikke prisjustert. Den reelle "verdiforringelsen" er dermed enda større enn tallene kan gi inntrykk av. Kun for NFR-midler er insentivvirkningen opprettholdt på et stabilt nivå. Uttellingen ser ut til å være fallende også for EU-indikatoren, men her er insentivvirkningen stadig meget sterk, da én forskningskrone fra EU gir nesten det dobbelte til institusjonene. Den konkrete resultatutviklingen for hver indikator er omtalt i andre kapitler.

Norge er blant de land i Europa som i størst grad har reformert finansieringen av høyere utdanning siden midten av 90-tallet.

To uavhengige studier har sett på styrings- og finansieringsreformer i høyere utdanning i 33 europeiske land. EU-kommisjonen bestilte studiene som en del av moderniseringsagendaen for høyere utdanning fra 2006. Studiene er utført av et konsortium av forskergrupper under ledelse av Centre for Higher Education Policy Studies (CHEPS) i Nederland. Fra norsk side har NIFU deltatt. Nedenfor oppsummeres noen av hovedfunnene på området finansieringsreformer.

Reformer av finansieringen i nesten alle land siden 1995

Reformene er basert på en oppfatning om at nivået på, sammensetningen av og metoden for finansiering er av betydning for resultatene i høyere utdanning. Mekanismene for offentlig finansiering av høyere utdanning kan deles i fire hovedtyper: forhandlinger, videreføring av historisk ramme, formelbasert og kontraktsbasert. Videreføring av den historiske rammen er i mange land erstattet av formelbasert finansiering. I noen tilfeller er kontraktsbasert finansiering lagt oppå den formelbaserte. Innsats- og kostnadsrelaterte faktorer er imidlertid stadig svært viktige. Ingen land har 100 prosent resultatbasert finansieringssystem.

EUs moderniseringsagenda for høyere utdanning fra 2006 brukes som en målestokk for hvor langt de ulike landene har kommet i å modernisere denne sektoren. Status i 2008 er sammenlignet med status i 1995:

- 14 land har universiteter med høy finansiell autonomi, mot 11 land i 1995. Norge har beveget seg fra lav til høy autonomi i løpet av perioden
- 14 land har en høy andel ekstern finansiering av samlede inntekter ved universitetene (25 prosent eller mer), mot 6 land i 1995. Norske universiteter ligger nøyaktig på denne grensen.
- I 13 land kommer en høy andel av universitetenes inntekter (over 15 prosent) fra studieavgifter. Tilsvarende tall var åtte land i 1995. I Norge har ikke de statlige universitetene og høyskolene anledning til å ta studieavgifter fra ordinære studenter.
- 18 land har finansieringssystemer med høy grad av resultatorientering, mot fem land i 1995. Norge er blant de 18 landene.
- Ni land har en høy andel konkurranseutsatt forskningsfinansiering av den samlede forskningsfinansieringen ved universitetene (25 prosent eller mer), mot åtte land i 1995. Også på denne indikatoren ligger Norge nøyaktig på 25-prosent grensen.
- I 18 land er muligheten for å ta med seg den hjemlige studiefinansieringen utenlands høy. Tilsvarende 1995-tall var ni land. Norge har en spesialordning for utenlandsstipend.

Finansiering og resultater i høyere utdanning

Forskerne har også sett på sammenhengen mellom finansieringsreformer og systemtelse i høyere utdanning. Funnene indikerer at på visse områder har finansieringsmekanismer en betydning på resultatene, særlig hvis mekanismene er kombinert med tilstrekkelig autonomi for institusjonene. Det gjelder særlig resultatene av primærvirksomheten: kandidater og forskningsartikler. For de andre indikatorene er ytelse i større grad forklart av andre faktorer, som samfunnsutvikling, økonomiske forhold og politisk kultur.

Kilde: Progress in Higher Education Reform across Europe: Funding Reform. CHEPS (Center for Higher Education Policy Studies) m.fl, 2010.

Les hele rapporten her: http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/funding/vol1_en.pdf

7.6 DEA – Effektivitetsanalyse av institusjonene

7.6.1 Hva er DEA?

En DEA-analyse viser mønsteret i sammenhengen mellom ressurser og resultater ved institusjonene. Ved å finne den gjennomsnittlige ressurs- og resultatsammenhengen for UH-sektoren vil vi måtte regne med både positive og negative avvik fra dette gjennomsnittet når vi observerer en enkelt virksomhets resultater i praksis.

DEA er referansetesting og sier kun noe om den relative effekten, relativ effektivitet til de data man vurderer, altså hva prestasjonen er relativ til de andre produksjonsenhetene. Den sier ikke noe om den absolutte effektiviteten, hva som kunne vært mulig å oppnå. Metoden gir altså ikke svar på om de enhetene som kommer ut på frontfunksjonen kunne vært enda mer effektive. Referansetesting er basert på at en sammenligner med beste observerte praksis.

Analysen fokuserer på sentrale produksjonsmål ved UH-institusjonene, produksjon av studiepoeng og produksjon av publiseringspoeng. For å kunne sammenligne institusjoner måles disse enhetenes relativt til antall UFF-ansatte ved den enkelte institusjon. Slik får en et mål på i hvor stor grad institusjonen er utdanningsintensiv og forskningsintensiv i sin bruk av produksjonsmidlene.

Det er interessant å se hvordan institusjonene utvikler seg over tid, derfor har vi lagt en tidsdimensjon i DEA-plottet. Med introduksjon av tidsdimensjonen gir det en utviklingslinje for hver institusjon i figuren, ikke kun et enkelt punkt. Utviklingslinjen viser hvordan det relative forholdet mellom produksjon av studiepoeng og publiseringspoeng endres fra 2004 til 2010.

Institusjonenes grad av utdanningsintensitet er gitt langs X-aksen, men forskningsintensiteten er gitt langs Y-aksen. "Krysset" i figuren illustrerer gjennomsnittet for institusjonene i produksjon av studiepoeng og publiseringspoeng.

7.6.2 Fordeler og ulemper med DEA

Mål på produktivitet er nyttig, men nytten vil avhenge både av hvor presise målene er og av hvordan de blir tolket. Ved empiriske analyser av produktivitet møter man betydelige utfordringer knyttet til kvalitet på aktivitetsinformasjon (data), kunnskap og forutsetninger om forholdet mellom ressursinnsats og aktivitet (teknologi) og faktisk beregning av produktivitetens mål (metode).

DEA-metoden har den fordel at den lett håndterer situasjoner med flere "produkter", som for eksempel antall studiepoeng eller antall publiseringspoeng. Den legger få restriksjoner på teknologien (prosedyrer og andel av ulike innsatsfaktorer) som definerer beste praksis, og den håndterer sammenlikning av effektivitet mellom institusjoner som varierer både med hensyn til studiesammensetning og størrelse.

En svakhet ved metoden er at den er sensitiv mht. om ulike innsatsfaktorer eller produkter utelates eller inkluderes i modellen. Hvis for eksempel enkelte produkter utelates i modellen, kan en institusjon feilaktig klassifiseres som lite effektivt fordi det brukes ressurser til nettopp en eller flere av de produktene som er utelatt. For vår analyse vil for eksempel utstrakt bruk av midler til formidling av forskningsresultater være noe som utelates fra analysen.

7.6.3 DEA-analyse av universitetene

Her utføres en enkel effektivitetsanalyse basert på DEA-metoden for universitetene. En enkel og praktisk anvendelse på dette området er som følger:

Tabell 7.6 Forhold mellom 60-studiepoengsenheter, antall publiseringspoeng og antall ansatte (UFF) ved universitetene og samlet for de statlige høyskolene. 2004-2010.

	NTNU		UMB		UiA		UiB	
	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng
2004	5,44	0,53	4,63	0,65	11,82	0,38	6,58	0,95
2005	5,46	0,69	4,83	0,90	11,87	0,45	6,40	0,87
2006	5,38	0,72	4,52	0,79	11,64	0,57	5,97	0,88
2007	5,64	0,87	4,31	0,71	12,08	0,51	5,52	0,90
2008	5,16	0,85	4,37	0,64	10,60	0,49	5,04	0,89
2009	4,95	0,89	4,54	0,67	10,67	0,54	5,07	0,94
2010	4,72	0,83	4,73	0,75	11,06	0,81	5,23	0,99

	UiO		UiS		UIT		Statlige høyskoler	
	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng
2004	5,99	1,03	10,80	0,25	4,78	0,41	11,61	0,13
2005	6,26	0,97	10,29	0,46	4,72	0,51	11,56	0,18
2006	5,78	0,96	9,99	0,61	4,62	0,56	11,20	0,18
2007	5,56	0,98	9,80	0,60	4,32	0,62	10,88	0,23
2008	5,05	1,08	8,92	0,58	3,94	0,65	10,57	0,25
2009	5,29	1,12	9,01	0,74	4,03	0,68	10,88	0,32
2010	5,33	1,15	9,77	0,78	4,22	0,68	11,08	0,32

Forholdstallene framkommer på følgende måte:

- Forholdstallet for studiepoeng = antall 60-studiepoengsenheter/Ant. faglig tilsatte (UFF)
- Forholdstallet for publiseringspoeng = antall pub. Poeng/ Ant. faglig tilsatte (UFF)

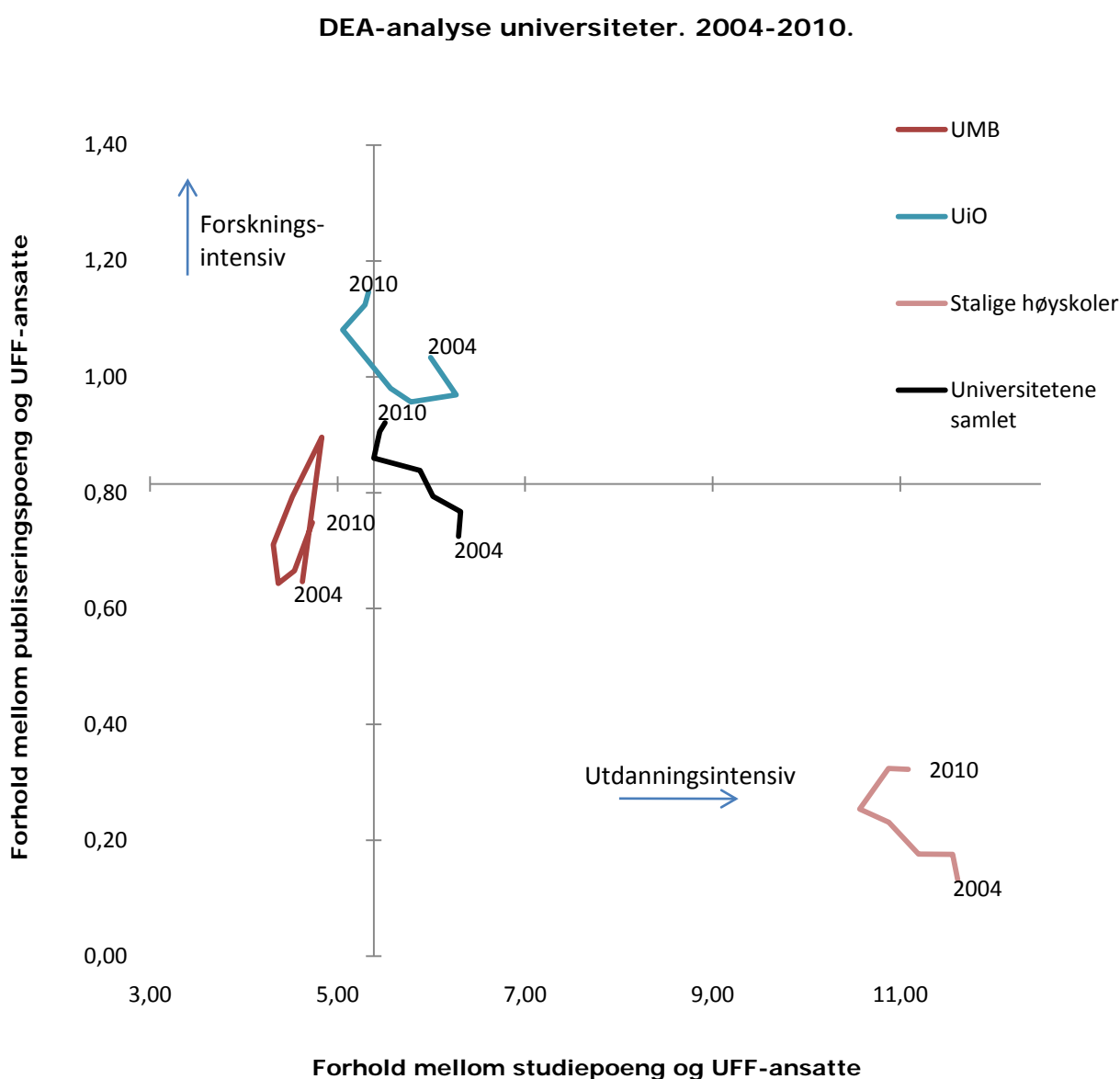
Poenget er å komme fram til hvor effektive universitetene er i sin bruk av de faglig tilsatte innenfor undervisning (målt i form av 60-studiepoengsenheter) og forskning (målt i form av vitenskapelige publiseringspoeng). Dette er to viktige og konkrete mål for UH-sektoren.

I figur 7.12 har vi framstilt universitetene, samt UiO og UMB, og de statlige høyskolenes (samlede) utviklingslinje i diagrammet. Av tabell 7.6 og figur 7.12 framgår det at UiO er mest produktiv når det gjelder antall publiseringspoeng gjennom hele perioden fra 2004 til 2010, tabell og figur viser også at UiO blir mer forskningsintensiv gjennom perioden. UiA er mest produktiv i forbindelse med antall 60-studiepoengsenheter, men også de blir mer forskningsintensive gjennom perioden. Trenden viser at universitetene som helhet trekker i retning av å bli mer forskningsintensive, dette gjelder også for de statlige høyskolene samlet sett. Unntaket blant universitetene er UMB som har hatt en sirkulær utvikling fra 2004 til 2010. UMB har fra startpunktet i 2004 først utviklet seg i en forskningsintensiv retning, for så å redusere både forskningsintensiteten og utdanningsintensiteten, i 2010 ser en igjen en økning i forskningsintensiteten.

UiT og UMB skårer lavt på begge forholdstallene sammenlignet med de andre universitetene. Med dette menes at det er UiT og UMB som har det største potensialet til forbedringer i denne analysen. Begge kan i forhold til denne sammenligningen øke både antall publiseringspoeng og studiepoeng. Det kan være grunn til å studere disse institusjonene nærmere. Det kan være spesielt interessant å se på UMBs utvikling og hvordan resultatene i DEA-analysen henger sammen med øvrig utvikling og strategiske planer.

Illustrasjonen viser også i all enkelthet ulike typer institusjoner. Vi ser at de nye universitetene UiS og UiA, men spesielt UIA, trolig bruker en stor andel av sitt vitenskapelige personell til undervisning, mens de øvrige universitetene er mer forskningsintensive i sin innretning.

Figur 7.12 Enkel DEA universitetene

7.6.4 DEA-analyse av statlige høyskoler

Her utføres en enkel effektivitetsanalyse basert på DEA-metoden for de statlige høyskolene.

Tabell 7.7 Forhold mellom 60-studiepoengsenheter, antall publiseringspoeng og antall ansatte (UFF) ved de statlige høyskolene. 2004-2010.

	HiAkershus		HiBergen		HiBodø		HiBuskerud	
	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng
2004	14,58	0,05	11,78	0,09	10,17	0,32	13,14	0,11
2005	13,65	0,09	11,33	0,09	10,05	0,33	13,79	0,13
2006	14,03	0,11	11,54	0,09	9,66	0,41	12,53	0,11
2007	12,78	0,10	10,78	0,16	9,14	0,31	12,51	0,26
2008	11,34	0,09	10,49	0,15	9,09	0,31	12,18	0,25
2009	11,52	0,16	11,61	0,24	9,84	0,42	12,68	0,39
2010	11,52	0,18	11,17	0,15	9,88	0,46	12,23	0,28

	HiFinmark		HiGjøvik		HiHarstad		HiHedmark	
	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng
2004	8,25	0,11	8,62	0,07	12,16	0,06	11,42	0,11
2005	9,35	0,08	8,49	0,17	12,81	0,11	12,95	0,16
2006	9,13	0,14	8,18	0,27	11,48	0,08	12,99	0,15
2007	8,34	0,15	8,81	0,29	10,57	0,10	11,15	0,24
2008	7,65	0,18	8,89	0,36	8,97	0,21	10,59	0,32
2009	7,36	0,14	9,71	0,28	8,72	0,27	11,21	0,28
2010	7,14	0,18	9,33	0,37	10,44	0,33	12,06	0,35

	HiLillehammer		HiNarvik		HiNesna		HiNord-Trøndelag	
	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng
2004	15,12	0,57	7,47	0,20	7,97	0,06	10,13	0,01
2005	15,89	0,42	7,69	0,11	8,20	0,13	10,95	0,07
2006	16,32	0,43	7,20	0,28	8,60	0,11	10,97	0,10
2007	14,42	0,62	7,59	0,25	6,89	0,14	11,34	0,18
2008	14,66	0,61	7,20	0,29	7,51	0,20	11,30	0,17
2009	13,90	0,63	6,52	0,49	10,11	0,21	11,72	0,17
2010	15,95	0,57	6,58	0,42	9,26	0,26	11,07	0,15

	HiOslo		HiSogn og Fjordane		HiSør-Trøndelag		HiTelemark	
	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng
2004	12,92	0,14	10,87	0,22	13,40	0,07	12,38	0,13
2005	13,13	0,29	9,66	0,25	12,54	0,11	11,54	0,20
2006	11,85	0,21	10,94	0,23	11,94	0,08	11,64	0,17
2007	12,39	0,29	10,46	0,16	11,73	0,13	11,98	0,24
2008	11,70	0,40	11,14	0,12	11,23	0,13	11,87	0,12
2009	11,72	0,48	10,22	0,20	12,62	0,28	12,72	0,18
2010	11,63	0,40	11,09	0,21	13,09	0,29	12,38	0,24

	HiVestfold		HiVolda		HiØstfold		HiÅlesund	
	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng
2004	10,20	0,10	14,07	0,30	10,52	0,10	10,87	0,04
2005	9,48	0,15	13,64	0,31	10,87	0,09	11,26	0,09
2006	8,29	0,15	12,50	0,28	10,24	0,11	11,26	0,08
2007	8,56	0,23	10,87	0,31	10,68	0,15	11,63	0,12
2008	8,15	0,24	10,26	0,49	10,45	0,14	11,28	0,13
2009	8,28	0,38	9,63	0,43	10,94	0,28	12,00	0,17
2010	8,72	0,55	9,68	0,39	11,04	0,28	13,44	0,15

	H Stord/Haugesund		Samisk Høgskole			
	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng		
2004	11,55	0,06	3,20	0,00		
2005	12,15	0,09	2,54	0,18		
2006	11,69	0,08	2,88	0,43		
2007	10,10	0,22	2,25	0,78		
2008	11,17	0,33	1,60	0,34		
2009	10,32	0,29	1,52	0,67		
2010	10,75	0,30	2,17	0,64		

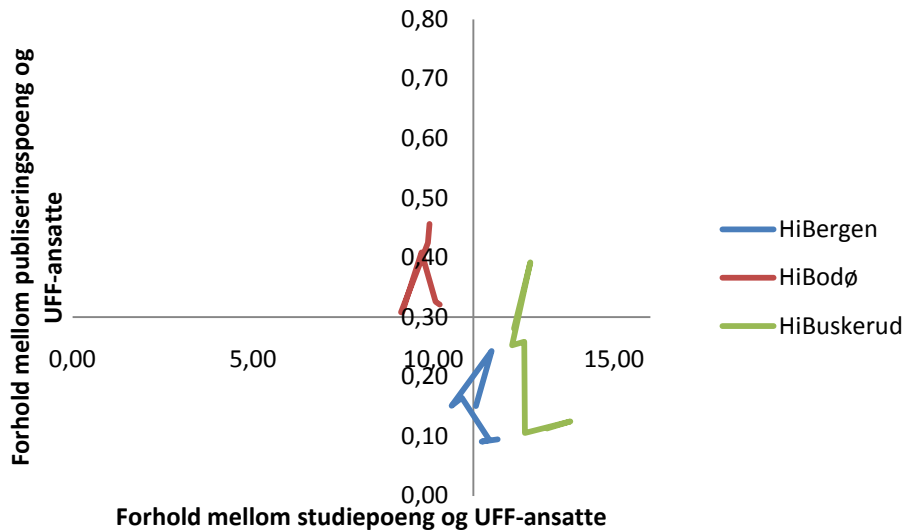
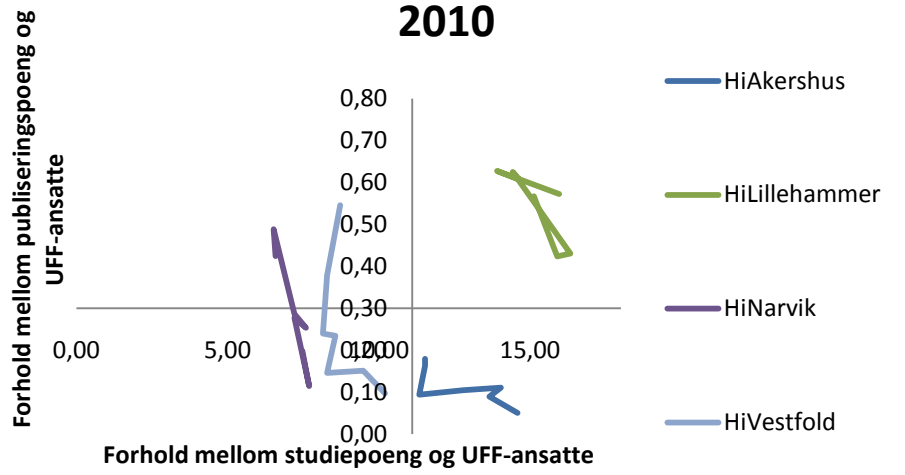
I figur 7.13 har vi framstilt noen av de statlige høyskolenes utviklingslinje basert på teknisk effektivitet. Høgskolen i Lillehammer skiller seg fra de øvrige høyskolene med høyere utdanningsintensitet og forskningsintensitet enn de øvrige. Den andre høyskolen som skiller seg ut er Høgskolen i Narvik som har en tilnærmet lineær utvikling i retning av å bli mer forskningsintensiv. De øvrige høyskolene ligger godt samlet rundt krysset i figuren som illustrerer gjennomsnittsverdiene for de to forholdstallene for de statlige høyskolene. Trenden i utviklingen er at høyskolene generelt utvikler seg i retning av å bli mer forskningsintensive.

Et nærmere gjennomgang viser at en del høyskoler har blitt mer forskningsintensive på bekostning av utdanningsintensiteten, dette gjelder høyskolene i Akershus, Finnmark, Lillehammer, Narvik, Oslo, Stord/Haugesund, Vestfold, Volda og Samisk høgskole. Andre høyskoler har blitt mer forskningsintensive uten at det i noen særlig grad har gått på bekostning av utdanningsintensiteten. Dette gjelder høyskolene i Bergen, Bodø, Buskerud, Hedmark, Sør-Trøndelag og Østfold (se tabell 7.7).

De resterende høyskolene har økt både forskningsintensiteten og utdanningsintensiteten, dette gjelder høyskolene i Gjøvik, Harstad, Nesna, Nord-Trøndelag, Sogn og Fjordane, Telemark og Ålesund.

Figur 7.13 Enkel DEA statlige høyskoler

DEA-analyse statlige høyskoler. 2004-2010

7.6.5 DEA-analyse av statlige vitenskaplige høyskoler

Her utføres en enkel effektivitetsanalyse basert på DEA-metoden for de statlige vitenskapelige høyskolene.

Tabell 7.8 Forhold mellom 60-studiepoengsenheter, antall publiseringspoeng og antall ansatte (UFF) ved de statlige vitenskaplige høyskolene. 2004-2010.

	AHO		HiMolde, vitenskaplig høyskole i logistikk		NHH		NIH	
	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng
2004	5,76	0,61	11,11	0,16	10,54	0,69	7,26	0,69
2005	5,90	0,00	10,50	0,22	9,86	0,76	6,70	0,84
2006	5,61	0,00	11,28	0,38	9,41	0,69	6,32	0,86
2007	6,24	0,00	11,06	0,42	9,43	0,66	7,39	0,61
2008	6,38	0,00	10,06	0,36	10,38	0,72	6,15	0,74
2009	6,93	0,00	11,20	0,35	10,15	0,61	6,54	0,99
2010	7,53	0,00	10,21	0,50	10,49	0,82	6,80	1,05

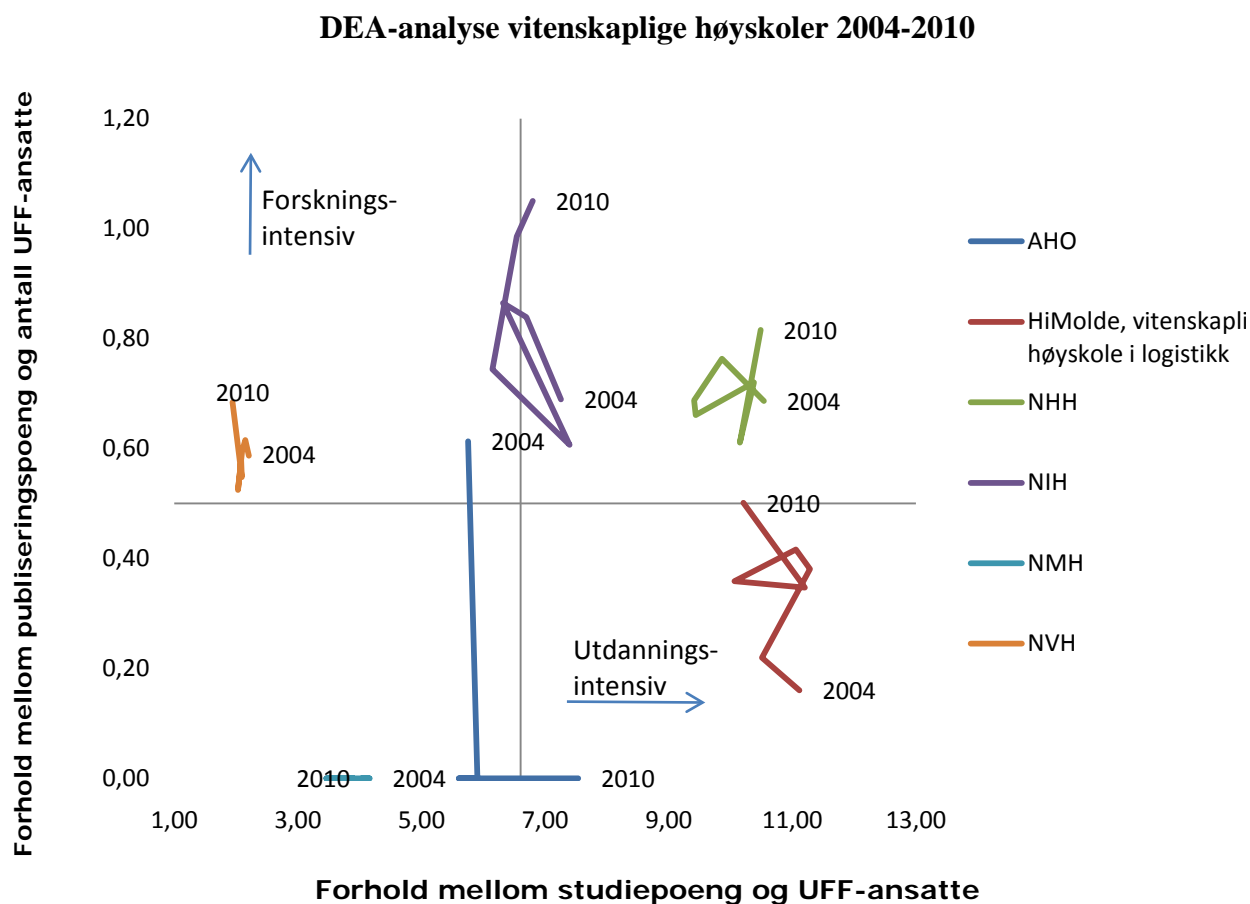
	NMH		NVH			
	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng	Forholdstall studiepoeng	Forholdstall ppoeng		
2004	4,03	0,00	2,21	0,59		
2005	4,16	0,00	2,15	0,62		
2006	3,46	0,00	2,10	0,60		
2007	3,50	0,00	2,03	0,52		
2008	3,90	0,00	2,08	0,58		
2009	3,53	0,00	2,09	0,55		
2010	3,82	0,00	1,94	0,68		

I figur 7.14 har vi framstilt de seks statlige vitenskaplige høyskolenes utviklingslinje basert på teknisk effektivitet. Figuren viser et at dette er en sammensatt gruppe institusjoner. Vi ser at både NMH og AHO ikke har produsert publiseringspoeng i perioden. AHO hadde publiseringspoeng i 2004, men denne har etter det vært fraværende. Videre ser en at NVH har en lite utdanningsintensiv innretning.

Når det gjelder NIH og NHH går det fram at de er relativt forskningsintensive, og da på linje med universitetene, men de er også utdanningsintensive sammenlignet med universitetene. Mens Høgskolen i Molde, vitenskaplig høyskole i logistikk, er lik den store gruppen av statlige høyskoler.

Den gjennomgående trenden for disse institusjonene er et de over tid har en relativt stabil innretning i sin prioritering av produksjonsmidlene.

Figur 7.14 Enkel DEA statlige vitenskaplige høyskoler

7.6.6 Avsluttende merknad om DEA-analysen

DEA- metoden tar for seg den relative effekten, ikke den absolutte effekten. Den antyder med andre ord ikke hva som er den mest effektive bruken av de faglig tilsatte på institusjonene. Stillingsstrukturen kan bidra til at noen institusjoner kommer dårligere ut, eksempelvis har Universitetet i Oslo flere professorer blant de faglig tilsatte enn Høgskolen i Harstad. Videre er studieporteføljene ved institusjonene ulike, noe som bidrar til at ressursbruken av faglig tilsatte ikke nødvendigvis vil være ensartet på tvers av institusjonene. Ankepunktet til analysen er hvorvidt vi sammenligner like enheter; er det for eksempel riktig å sammenligne 60-studiepoengsenheter ved Universitetet i Oslo med 60-studiepoengsenheter ved Universitetet i Tromsø, og er 60-studiepoengsenheter i kategori A sammenlignbare med 60-studiepoengsenheter i kategori F? Resultatene av analysen er bedre egnet til å identifisere institusjoner som burde ses nærmere på, enn som et direkte konklusjonsgrunnlag.

7.7 Driftsutgifter per heltidsekvivalent

Tabell 7.9 viser driftsutgifter fordelt på antall studenter (heltidsekvivalenter). Driftsutgiftene lar seg ikke dekomponere etter hva som brukes på undervisning eller forskning, derfor tas det her utgangspunkt i de samlede driftsutgiftene. Beregnet på denne måten er det en økning i driftsutgiftene per heltidsekvivalent i sektoren samlet sett med 4 600 kroner fra 2009 til 2010. Blant universitetene ser vi sterkest økning hos UiO og NTNU med hhv. kroner 15 700 og 7 300 i økte driftsutgifter per heltidsekvivalent. Av høyskolene er det størst økning i driftsutgiftene per heltidsekvivalent ved Samisk høyskole (kroner 157 900), HiVE (kroner 32 200) og HiNT (kroner 17 700). NVH har størst økning av de vitenskapelige høyskolene med en økning på kroner 43 000 fra 2009 til 2010 i driftsutgift per heltidsekvivalent. Blant de private høyskolene er det Barrat-Due Musikk institutt og Mediehøgskolen Gimlekollen som har størst økning i driftutgift per heltidsekvivalent, med hhv. kroner 31 400 og 33 500. Størst nedgang i driftsutgiftene per heltidsekvivalent er det hos UMB (-23 900 kr), HiNE (-21 400 kr), NMH (-32 500 kr) og Den norske Eurytmihøyskole (-141 500 kr). For Høgskolen i Vestfold, Samisk Høyskole og Kunsthøgskolen i Oslo forklares økningen i driftsutgifter fra 2009 til 2010 av økte utstyrsbevilgninger knyttet til nye bygg.

Tabell 7.9 Driftsutgifter per heltidsekvivalent (egenfinansiert)

	2007	2008	2009	2010	Endring 2009-2010
Høgskolen i Akershus	108,8	120,7	121,8	129,1	7,3
Høgskolen i Bergen	106,1	113,9	112,5	111,5	- 1,0
Høgskolen i Bodø	128,8	120,2	121,4	121,7	0,3
Høgskolen i Buskerud	105,8	108,5	109,3	109,8	0,6
Høgskolen i Finnmark	124,2	135,5	147,0	143,6	- 3,4
Høgskolen i Gjøvik	113,7	112,0	99,2	104,3	5,1
Høgskolen i Harstad	114,2	123,1	108,6	130,2	21,6
Høgskolen i Hedmark	108,5	115,6	113,4	110,0	- 3,4
Høgskolen i Lillehammer	92,8	91,4	90,7	88,8	- 1,9
Høgskolen i Narvik	176,9	183,9	165,0	180,0	15,0
Høgskolen i Nesna	165,7	133,7	144,1	122,7	- 21,4
Høgskolen i Nord-Trøndelag	102,3	111,7	114,8	132,5	17,7
Høgskolen i Oslo	103,0	108,4	109,9	110,7	0,9
Høgskolen i Sogn og Fjordane	114,7	123,5	117,9	114,8	- 3,1
Høgskolen i Sør-Trøndelag	102,9	108,3	103,7	106,1	2,4
Høgskolen i Telemark	102,3	106,6	104,1	106,8	2,7
Høgskolen i Vestfold	109,0	116,9	117,5	149,7	32,2
Høgskolen i Volda	99,6	105,7	111,6	111,3	- 0,3
Høgskolen i Østfold	129,5	133,2	131,2	124,8	- 6,4
Høgskolen i Ålesund	121,1	115,5	110,6	113,4	2,8
Høgskolen Stord/Haugesund	110,7	107,3	100,0	109,0	9,1
Samisk høyskole	523,5	952,3	917,7	1 075,6	157,9
Delsum statlige høyskoler	110,7	115,0	113,8	116,8	3,0
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	219,5	233,4	248,8	256,1	7,3
Universitetet for miljø- og biovitenskap	289,8	288,5	294,0	270,1	- 23,9
Universitetet i Agder	111,1	113,8	110,4	112,3	1,9
Universitetet i Bergen	203,5	222,7	232,3	240,3	8,0
Universitetet i Oslo	187,3	207,3	217,0	232,7	15,7
Universitetet i Stavanger	115,7	127,2	134,7	133,3	- 1,3
Universitetet i Tromsø	277,4	294,6	295,3	290,2	- 5,2
Delsum universiteter	195,9	211,2	219,3	225,7	6,4
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo	235,6	257,7	251,4	244,7	- 6,7
Høgskolen i Molde	101,9	107,8	112,7	112,8	0,1
Norges handelshøyskole	122,2	118,7	123,0	123,7	0,7
Norges idrettshøyskole	160,3	265,7	249,4	236,6	- 12,8

	2007	2008	2009	2010	Endring 2009-2010
Norges musikkhøgskole	350,0	371,3	359,3	326,8	- 32,5
Norges veterinærhøgskole	741,0	773,5	802,8	845,9	43,0
Delsum statlige vitenskapelige høyskoler	195,0	208,4	211,5	208,4	- 3,2
Kunsthøgskolen i Bergen	287,6	289,6	319,7	331,9	12,2
Kunsthøgskolen i Oslo	395,8	435,0	456,6	589,1	132,4
Delsum kunsthøyskoler	357,0	379,1	404,5	491,6	87,2
Det teologiske menighetsfakultet	77,8	83,3	87,8	76,5	- 11,3
Handelshøyskolen BI	62,6	66,7	72,6	74,2	1,6
Misjonshøgskolen	91,0	104,9	95,9	105,2	9,3
Delsum private vitenskapelige høyskoler	64,0	68,3	73,8	74,9	1,0
Ansgar Teologiske Høgskole	70,1	68,2	66,7	71,5	4,8
Barratt Due Musikk institutt	192,3	236,8	220,1	251,6	31,4
Bergen Arkitekt Skole	99,0	123,4	108,2	121,6	13,4
Betanien diakonale høgskole	96,2	102,4	95,8	111,9	16,1
Den norske balletthøgskole	126,9	141,5	169,7	176,4	6,7
Den norske Eurytmihøgskole	146,7	231,7	285,2	143,6	- 141,5
Diakonhjemmet høgskole	84,9	89,3	96,4	104,6	8,2
Dronning Mauds Minne Høgskole	99,5	100,9	97,4	95,1	- 2,3
Fjellhaug Misjonshøgskole	119,6	170,1	371,0	339,6	- 31,4
Haraldsplass diakonale høgskole	99,8	105,0	109,5	106,5	- 3,0
Høgskolen i Staffeldtsgate	103,7	135,8	142,4	145,1	2,7
Høgskulen for landbruk og bygdenæringar	107,8	89,0	55,2	56,9	1,7
Høyskolen Diakonova	90,7	100,3	98,7	100,2	1,5
Høyskolen for Ledelse og Teologi	144,8	141,0	91,4	59,0	- 32,4
Lovisenberg diakonale høgskole	98,0	96,0	94,4	99,4	5,0
Markedshøyskolen Campus Kristiania	63,8	55,1	54,6	59,1	4,5
Mediehøgskolen Gimlekollen	206,2	238,1	182,1	215,6	33,5
Norges Informasjonsteknologiske Høgskole	105,5	91,8	83,8	79,6	- 4,2
Norsk lærerakademi	72,7	82,7	85,0	81,1	- 3,9
Rudolf Steinerhøyskolen	82,8	115,5	114,5	123,1	8,7
Delsum private høyskoler	91,5	94,4	95,1	97,4	2,3
Sum	150,1	159,4	162,8	167,4	4,6

Merknad: Tar institusjonens driftskostnader og deler på antall egenfinansierte registrerte studenter (heltidsekvivalenter høstsemester). Dette inkluderer studentkategoriene Student (S) og Annet (A), og ekskluderer studieprogrammer på nivåene Forskerutdanning (FU) og Annet (AN). Driftskostnader til og med 2009 hentes fra saldobalansen. Fra og med 2010 hentes de som sum driftskostnader i resultatregnskapet.

7.8 Driftsutgifter per publiseringspoeng

Tabell 7.10 viser driftsutgiftene fordelt på publiseringspoeng. På samme måte som under avsnitt 7.7 tas det her utgangspunkt i de samlede driftsutgiftene. Dette viser en generell økning i sektoren i driftsutgiftene per publiseringspoeng med 24 300 kroner fra 2009 til 2010. Blant universitetene ser vi sterkest økning ved NTNU, UiT og UiO med hhv. kroner 102 300, 80 600 og 79 200 i økte driftsutgifter per publiseringspoeng. For institusjoner med lav produksjon av publiseringspoeng, sammenlignet med de største universitetene, vil en mindre endring i antall publiseringspoeng gi store utslag i forholdet mellom driftsutgifter og publiseringspoeng.

Tabell 7.10 Driftsutgifter per publiseringspoeng

	2007	2008	2009	2010	Endring 2009-2010
Høgskolen i Akershus	15 525,6	18 244,4	10 404,7	9 493,1	- 911,6
Høgskolen i Bergen	8 033,7	9 399,2	6 267,6	10 232,2	3 964,6
Høgskolen i Bodø	4 887,9	4 819,9	3 882,9	3 764,4	- 118,5
Høgskolen i Buskerud	6 621,4	6 603,9	4 479,5	6 248,6	1 769,1
Høgskolen i Finnmark	8 588,2	7 257,6	9 733,9	7 473,5	- 2 260,4
Høgskolen i Gjøvik	4 494,5	3 820,9	4 852,5	3 611,8	- 1 240,7
Høgskolen i Harstad	13 074,7	6 720,9	5 331,9	4 609,4	- 722,5
Høgskolen i Hedmark	6 324,9	4 845,6	6 029,7	5 036,6	- 993,1
Høgskolen i Lillehammer	2 739,7	2 735,9	2 689,9	3 030,4	340,5
Høgskolen i Narvik	6 264,2	5 201,2	3 164,4	3 917,9	753,5
Høgskolen i Nesna	9 770,2	7 261,5	7 556,6	6 231,4	- 1 325,2
Høgskolen i Nord-Trøndelag	8 407,3	8 624,1	9 638,2	11 121,9	1 483,8
Høgskolen i Oslo	5 206,8	3 843,3	3 263,3	3 955,2	692,0
Høgskolen i Sogn og Fjordane	8 433,5	11 953,4	7 370,6	7 230,5	- 140,1
Høgskolen i Sør-Trøndelag	10 141,1	11 456,2	5 789,9	5 827,5	37,6
Høgskolen i Telemark	6 284,5	12 464,4	9 221,6	6 600,9	- 2 620,7
Høgskolen i Vestfold	5 317,4	5 399,6	3 726,2	2 952,8	- 773,4
Høgskolen i Volda	4 280,3	2 792,0	3 121,8	3 581,0	459,2
Høgskolen i Østfold	10 669,8	11 721,5	6 230,0	6 410,1	180,1
Høgskolen i Ålesund	14 237,7	13 370,6	10 640,6	12 199,2	1 558,6
Høgskolen Stord/Haugesund	6 601,4	4 667,3	5 121,3	5 107,8	- 13,5
Samisk høyskole	1 848,3	4 948,0	3 005,4	3 728,6	723,2
Delsum statlige høyskoler	6 317,1	5 926,8	4 864,1	5 051,4	187,3
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	1 989,5	1 987,7	1 904,8	2 007,1	102,3
Universitetet for miljø- og biovitenskap	2 305,6	2 663,1	2 617,3	2 364,2	- 253,1
Universitetet i Agder	3 362,8	3 222,0	2 914,8	2 099,5	- 815,3
Universitetet i Bergen	1 754,9	1 797,4	1 744,5	1 750,4	5,9
Universitetet i Oslo	1 586,0	1 520,3	1 631,4	1 710,6	79,2
Universitetet i Stavanger	2 526,9	2 661,5	2 265,3	2 208,6	- 56,7
Universitetet i Tromsø	2 523,7	2 408,1	2 435,3	2 515,8	80,6
Delsum universiteter	1 917,1	1 896,8	1 898,3	1 929,8	31,5
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo					
Høgskolen i Molde	3 344,8	4 188,3	4 428,0	3 097,8	- 1 330,2
Norges handelshøyskole	2 326,0	2 258,6	2 677,8	2 116,8	- 561,0
Norges idrettshøyskole	1 896,1	2 484,6	2 071,8	1 843,7	- 228,1
Norges musikkhøyskole					
Norges veterinærhøyskole	3 664,8	3 322,7	3 584,8	2 920,4	- 664,4
Delsum statlige vitenskapelige høyskoler	3 626,3	3 666,0	3 856,1	3 090,9	- 765,2
Kunsthøgskolen i Bergen					
Kunsthøgskolen i Oslo					
Delsum kunsthøyskoler					
Det teologiske menighetsfakultet	767,6	554,0	1 022,2	988,0	- 34,3
Handelshøyskolen BI	4 804,7	5 450,6	4 931,9	5 161,2	229,2
Misjonshøgskolen	766,0	665,7	684,2	548,4	- 135,8
Delsum private vitenskapelige høyskoler	3 238,1	3 037,2	3 513,3	3 444,1	- 69,3
Ansgar Teologiske Høyskole	4 463,4	5 173,4	830,1	1 137,0	306,9
Barratt Due Musikk institutt					
Bergen Arkitekt Skole					
Betanien diakonale høyskole	12 507,6	6 564,3	12 626,4	5 380,2	- 7 246,2
Den norske balletthøyskole			62 434,2		
Den norske Eurytmihøyskole					
Diakonhjemmet høyskole	3 436,2	3 795,5	3 144,9	4 720,1	1 575,3
Dronning Mauds Minne Høyskole	4 221,5	3 737,7	2 843,3	2 379,6	- 463,7

	2007	2008	2009	2010	Endring 2009-2010
Fjellhaug Misjonshøgskole	6 018,3	4 847,8	30 107,3	2 771,4	- 27 335,9
Haraldsplass diakonale høgskole	2 804,1	6 045,7	4 240,2	2 634,9	- 1 605,3
Høgskolen i Staffeldtsgate	6 421,9	5 304,9	4 367,0	6 625,5	2 258,5
Høgskulen for landbruk og bygdenæringar				7 852	
Høyskolen Diakonova		6 979,0	15 238,3	5 459,2	- 9 779,1
Høyskolen for Ledelse og Teologi					
Lovisenberg diakonale høgskole	12 530,3	12 379,5	18 215,8	3 975,2	- 14 240,6
Markedshøgskolen Campus Kristiania	2 378,7	3 645,6	2 658,5	2 092,1	- 566,3
Mediehøgskolen Gimlekollen	27 496,7	7 233,7	12 061,5	8 562,3	- 3 499,2
Norges Informasjonsteknologiske Høgskole	10 715,6	9 163,5	3 221,4	3 169,7	- 51,6
Norsk lærerakademi	4 380,7	2 606,7	2 329,1	2 973,1	644,0
Rudolf Steinerhøgskolen			16 392,0	8 369	- 8 023,0
Delsum private høyskoler	5 381,0	4 894,6	3 880,7	3 567,2	- 313,5
Sum	2 553,3	2 502,8	2 446,9	2 471,3	24,3

Merknad: Tar institusjonens driftskostnader og deler på antall publiseringspoeng. Driftskostnader til og med 2009 hentes fra saldobalansen. Fra og med 2010 hentes de som sum driftskostnader i resultatregnskapet. For de institusjonene som ikke har publiseringspoeng inngår summen av driftskostnader i totalen. Gi melding hvis annen beregning ønskes.

7.9 Hovedtendenser økonomi og ressursforvaltning

- Årsresultatet for bevilgnings- og bidragsfinansiert virksomhet viser et samlet merforbruk på 168,4 mill. kr i 2010 for de statlige institusjonene.
- Årsresultatet for oppdragsvirksomhet viser et samlet overskudd på 69,1 mill. kr i 2010 for de statlige institusjonene.
- Avsetningsnivået til de statlige institusjonene har gått noe ned og utgjør i 2010 10,2 prosent av statstilskuddet. Størst nedgang i avsetninger er knyttet til større investeringer som gikk fra 25 prosent til 6 prosent av avsetningene totalt.
- De statlige institusjonene har en samlet virksomhetskapital på 683,8 mill. kr noe som er en reel nedgang på ca. 151,5 mill. kr.
- Likviditetsanalysen for de statlige institusjonene viser at det er stor variasjon mellom institusjonene. Ca. fem statlige institusjoner ligger på et nivå som gjør dem særskilt sårbare for økonomiske svingninger ved årsskiftet.
- Det er stor variasjon mellom de private institusjonene når det gjelder hvor mye statstilskudd utgjør av institusjonens totale driftsinntekter. Ved åtte institusjoner utgjør statstilskuddet over 80 prosent av driftsinntektene i 2010, mens ved fem institusjoner utgjør statstilskuddet under 40 prosent.
- Det er også store forskjeller i nivået på studie- og eksamensavgifter ved de private institusjonene. Ved halvparten av institusjonene utgjør egenbetaling fra studentene under 10 prosent av driftsinntektene, mens tre av institusjonene har dette som sin hovedinntektskilde.
- Foreløpig årsregnskap viser at 16 private høyskoler har positivt årsresultat for 2010 mens det for sju viser negativt resultat. For fire private høyskoler viser balansen negativ egenkapital ved årsslutt.
- Hovedtrekkene fra DEA-analysen indikerer at institusjonene utvikler seg i retning av en mer forskningsintensiv innretning i sin bruk av de faglig tilsatte ved institusjonene, dvs. som innsatsfaktor for produksjon av publiseringspoeng. Denne utviklingen skjer på bekostning av utdanning ved produksjon av studiepoeng.

8 Klassifisering av høyere utdanning – institusjonsprofiler

8.1 Innledning

Diversitet i høyere utdanning er et mål for universitets- og høyskolesektoren. Det er ønskelig med et variert landskap for høyere utdanning hvor institusjonene har ulike profiler og styrker. I lys av dette er det utviklet klassifikasjonssystemer som er ment å vise og fremme mangfold i høyere utdanning.

Klassifisering av høyere utdanningsinstitusjoner har ikke til formål å plassere institusjonene hierarkisk, og er slik sett et alternativ til internasjonale rangeringer. Rangeringer som sammenlikner svært ulike typer institusjoner ved hjelp av de samme kriteriene, kan være med på å undergrave mangfoldet blant høyere utdanningsinstitusjoner. Dersom institusjonene tilpasser seg kriteriene i rangeringene for å skåre høyt på disse, kan det føre til at de over tid blir mer like. Et instrument som beskriver mangfoldet blant høyere utdanningsinstitusjoner kan motvirke ensretting. Tankegangen er at en typologi basert på diversitet kan hjelpe institusjonene til å definere og videreutvikle sin profil. Dette kan i neste omgang forbedre rangeringer ved at de kan tilpasses ulike institusjonskategorier. På denne måten vil ikke idealet som alle måles etter være begrenset til kjennetegn ved et forskningsuniversitet.

Det kan skilles mellom ulike former for institusjonelt mangfold: 1) Eksternt mangfold (sammenligning av institusjoner på systemnivå), 2) Internt mangfold og differensiering (klassifisering, typologi, sammenligning på disiplin-/programnivå) og 3) Differensiering av roller og funksjoner. Den norske typologien har til hensikt å framstille sektorens eksterne mangfold.

Mangfold i høyere utdanning er viktig av flere grunner:

- Diversitet kan legge til rette for og opprettholde faglig spesialisering
- En mangfoldig sektor kan bedre møte behovene til en sammensatt studentmasse
- Diversitet kan fremme sosial mobilitet
- Et system med stor variasjon kan lettere møte behovene til et stadig mer komplekst og spesialisert arbeidsmarked
- Et mangfoldig system muliggjør en kombinasjon av elite- og masseutdanning
- Diversitet kan legge til rette for samarbeid og arbeidsdeling mellom institusjoner
- Mangfold vil kunne tillate mer eksperimentering med ulike måter å være høyere utdanningsinstitusjoner på

Først i dette kapitlet vil et EU-initiativ som søker å synliggjøre diversitet i høyere utdanning i Europa presenteres. Inspirert av dette lanserte Kunnskapsdepartementet i fjorårets tilstandsrapport en typologi for å synliggjøre profilen til norske universiteter og høyskoler, denne videreføres i årets tilstandsrapport. Basert på kartlegging av institusjonenes plassering langs ulike dimensjoner, framstilles enkelte læresteders profil i form av en blomst hvor kronbladene illustrerer de ulike dimensjonene. Framtidsprofiler for institusjoner med fusjonsplaner/sonderinger vil også vises ved hjelp av typologien.

8.2 EUs initiativ til en ny typologi for høyere utdanningsinstitusjoner

EU-kommisjonen tok i 2005 initiativ til et klassifiseringssystem for høyere utdanningsinstitusjoner i Europa. På oppdrag fra EU har CHEPS (Center for Higher Education Policy Studies) utviklet et system kalt U-map (www.u-map.eu)²⁸. Formålet med prosjektet er å tydeliggjøre enkeltinstitusjoners profil og synliggjøre bredden blant universiteter og høyskoler. Utgangspunktet for prosjektet er at styrken til det europeiske høyere utdanningssystemet finnes i mangfoldet.

Intensjonen med et klassifiseringssystem for høyere utdanning er å ha et instrument for å kartlegge UH-sektoren i ulike land og klassifisere enkeltinstitusjoner. Instrumentet har til hensikt å fremme forståelse for utdanningsinstitusjonenes mangfoldige oppgaver og profiler. I tillegg er det ment å bidra til å fremme europeisk høyere utdanning på den globale arenaen (van Vught et al, 2010).

Et multidimensjonalt klassifiseringssystem har som formål å synliggjøre, sammenligne og beskrive likheter og forskjeller blant høyere utdanningsinstitusjoner. U-Map gjør dette ved å tilby et rammeverk for å framstille og analysere institusjonelle profiler. En institusjonsprofil er summen av et læresteds plassering på ulike dimensjoner og indikatorer i typologien. Klassifiseringen gjør det mulig å foreta ulike analyser av institusjonsprofiler. U-Map kan brukes til å sammenligne institusjoner langs en eller flere dimensjoner, samt til å identifisere institusjoner som har en bestemt profil. Institusjonsprofiler er også ment som et verktøy for høyere utdanningsinstitusjoner i intern strategiutvikling, ekstern benchmarking, for å utvikle samarbeid på tvers av institusjonsgrensene og til bruk i intern og ekstern kommunikasjon. Enkelte land har allerede tatt klassifiseringssystemet i bruk, andre vurderer det.

Tabell 8.1 gir en oversikt over dimensjoner og indikatorer som er inkludert i U-Maps klassifiseringssystem for høyere utdanningsinstitusjoner.

Tabell 8.1 Dimensjoner og indikatorer i U-map

Teaching and Learning profile	Student Profile	Research involvement
<ul style="list-style-type: none"> Degree level focus Range of subjects Orientation of degrees Expenditure on teaching 	<ul style="list-style-type: none"> Mature students Part-time students Distance learning students Size of student body 	<ul style="list-style-type: none"> Peer reviewed publications Doctorate production Expenditure on research
Involvement in knowledge exchange	International orientation	Regional engagement
<ul style="list-style-type: none"> Start-up firms Patent applications filed Cultural activities Income from knowledge exchange activities 	<ul style="list-style-type: none"> Foreign degree seeking students Incoming students in international exchange programmes Students sent out in international exchange programmes International academic staff The importance of international sources of income in the overall budget of the situation 	<ul style="list-style-type: none"> Graduates working in the region First year bachelor students from the region Importance of local/regional income sources

Kilde: van Vught et al 2010

²⁸ NTNU har vært med i alle tre faser av forskningsprosjektet. I fase 3 har i alt 6 norske institusjoner deltatt: NTNU, Universitetet i Agder, Høgskolen i Nord-Trøndelag, Høgskolen i Sør-Trøndelag, Høgskolen i Østfold og Norges Musikkhøgskole. Database for høyere utdanning (DBH) ved Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) i Bergen har levert dataene til de norske deltakende institusjonene.

8.3 ”Blomsten” – utvikling av et norsk klassifikasjonssystem

Som i andre europeiske land er det et mål å fremme mangfold i norsk høyere utdanning. Inspirert av det europeiske U-map-prosjektet har Kunnskapsdepartementet utviklet et klassifikasjonssystem som skal framvise det enkelte universitet og høyskoles profil. Som U-map er dette en ikke-hierarkisk tilnærming, hensikten er å bevisstgjøre og utløse refleksjoner om institusjonenes egenart. Hver institusjons profil uttrykkes gjennom en blomst, og ”blomsten” er også betegnelsen på typologien. I samarbeid med DBH presenterte Kunnskapsdepartementet i fjorårets tilstandsrapport første utgave av ”Blomsten”. Klassifikasjonssystemet videreføres i årets rapport, men med noen endringer i dimensjoner og indikatorer ”blomsten” bygger på.

For norske universiteter og høyskoler dekkes alle dimensjonene og de fleste av indikatorene i U-Map-prosjektet av offisiell statistikk (DBH, NIFU og SSB). Det er dermed mulig å utvikle en modifisert versjon av U-Map prosjektet for norsk høyere utdanning. Basert på statistikk fra DBH benyttes det indikatorer som inngår i finansieringssystemet, styringsparametre i rapporteringen til KD og andre indikatorer som er godt kvalitetssikret. ”Blomsten” viser grovt sett institusjonsprofilene i norske høyere utdanning.

I det norske klassifikasjonssystemet er bare de statlige høyere utdanningsinstitusjonene inkludert. Private høyere utdanningsinstitusjoner har ikke rapporteringskrav på alle indikatorene som inngår i blomsten, og er derfor ikke med. Følgende statlige institusjonstyper inngår dermed i klassifikasjonssystemet: universiteter, vitenskapelig høyskoler, høyskoler og kunsthøyskoler.

I det norske klassifikasjonssystemet inngår seks dimensjoner og totalt 20 indikatorer som beskrevet i tabell 8.2. Vedlegg V-8.1 viser dokumentasjonen av alle indikatorene som benyttes og hvordan de ”skårer” i klassifikasjonssystemet.

Tabell 8.2 Oversikt over dimensjoner og indikatorer i ”Blomsten”

Institusjonsstørrelse	Utdanning	Forskning
<ul style="list-style-type: none">• Antall studenter• Antall UFF-stillinger• Budsjettstørrelse• Antall studietilbud	<ul style="list-style-type: none">• Profesjonsprofil• Nivåprofil 1, master• Nivåprofil 2, videreutdanning• Studentproduksjon• Studentenes aldersprofil• Deltidsprofil• Attraktivitet• Fleksible studenter	<ul style="list-style-type: none">• Kompetanseprofil (andel førstestillinger)• Doktorgradsproduksjon• Publisering (omfanget av publikasjonspoeng)• Forskningsmidler fra EU og NFR
Internasjonalisering	Forholdet til omverdenen	
<ul style="list-style-type: none">• Utvekslingsstudenter, utreisende• Utvekslingsstudenter, innreisende• Kurstilbud på engelsk	<ul style="list-style-type: none">• Bidragsvirksomhet utenom EU og NFR/RFF• Oppdragsvirksomhet (som andel av totale driftsutgifter)• Forretningsideer	

Institusjonsprofilene består av flere kronblader. Hvert kronblad utgjør en dimensjon med hver sin farge. I hver dimensjon inngår et knippe indikatorer. I blomsten er bladet for utdanning blått, forskning grønt, forholdet til omverdenen oransje, institusjonsstørrelse lilla og internasjonalisering brunt.

Blomsten er en visuell beskrivelse av den enkelte institusjons profil og er som nevnt ikke ment som en rangering. Likevel vil sammenligninger mellom ulike institusjoners blomster kunne synliggjøre forbedringsområder, men da fortrinnsvis som resultat av sammenligning mellom institusjoner med noenlunde lik profil.

8.3.1 Logikken i klassifikasjonssystemet

Figur 8.1 illustrerer institusjonsprofilen til en tenkt institusjon X. Hvert kronblad indikerer en dimensjon, som består av en eller flere indikatorer. Indikatorene er operasjonalisert noe forskjellig, noen er i absolutte størrelser som for eksempel antall studenter, mens andre er relative størrelser som for eksempel studentproduksjon som måles som antall produserte studiepoeng i forhold til antall heltidsekvivalenter. For alle indikatorene i klassifikasjonsrammeverket er skaleringen 0 – 10 – 20 – 30 – 40 – 50 – 60 – 70 – 80 – 90 – 100. Indikatorene fordeles etter skalaene slik at hele skalaen er i bruk. Se for øvrig vedlegg V-8.1 som viser hvordan hver enkelt verdi er operasjonalisert.

Institusjonsstørrelse (lilla)

Den lilla fargen i blomsten illustrerer institusjonens størrelse. Formålet med indikatorene er å vise institusjonenes størrelse ut fra flere absolutte størrelser. Den første indikatoren viser institusjonens størrelse målt i antall studenter. Vi ser at institusjon X gis skåren 30, som her betyr at den har mellom 6 001 og 8 000 studenter, som er en relativt stor institusjon målt i antall studenter.

Indikatoren antall ansatte viser institusjonens størrelse målt i totalt antall ansatte ved institusjonen, dette inkluderer undervisnings-, forsknings- og formidlingsstillinger og administrative stillinger. Vi ser at institusjon X gis skåren 90 som her betyr at den har over 2000 ansatte, som viser at institusjonen er blant de største.

Neste indikator er budsjettstørrelse og viser institusjonens størrelse målt i bevilgning fra Kunnskapsdepartementet. Institusjon X har en skår på 80 som her betyr at den har mellom 1 og 2 milliarder kroner i bevilgning fra KD, som igjen viser at institusjonene er blant de største institusjonene.

Den siste indikatoren i dette kronbladet viser institusjonens størrelse målt i antall studietilbud. Institusjon X har en skår på 90 som her betyr at den har mellom 226 og 250 studietilbud, som stadfester at dette er en stor institusjon.

Utdanning (blå)

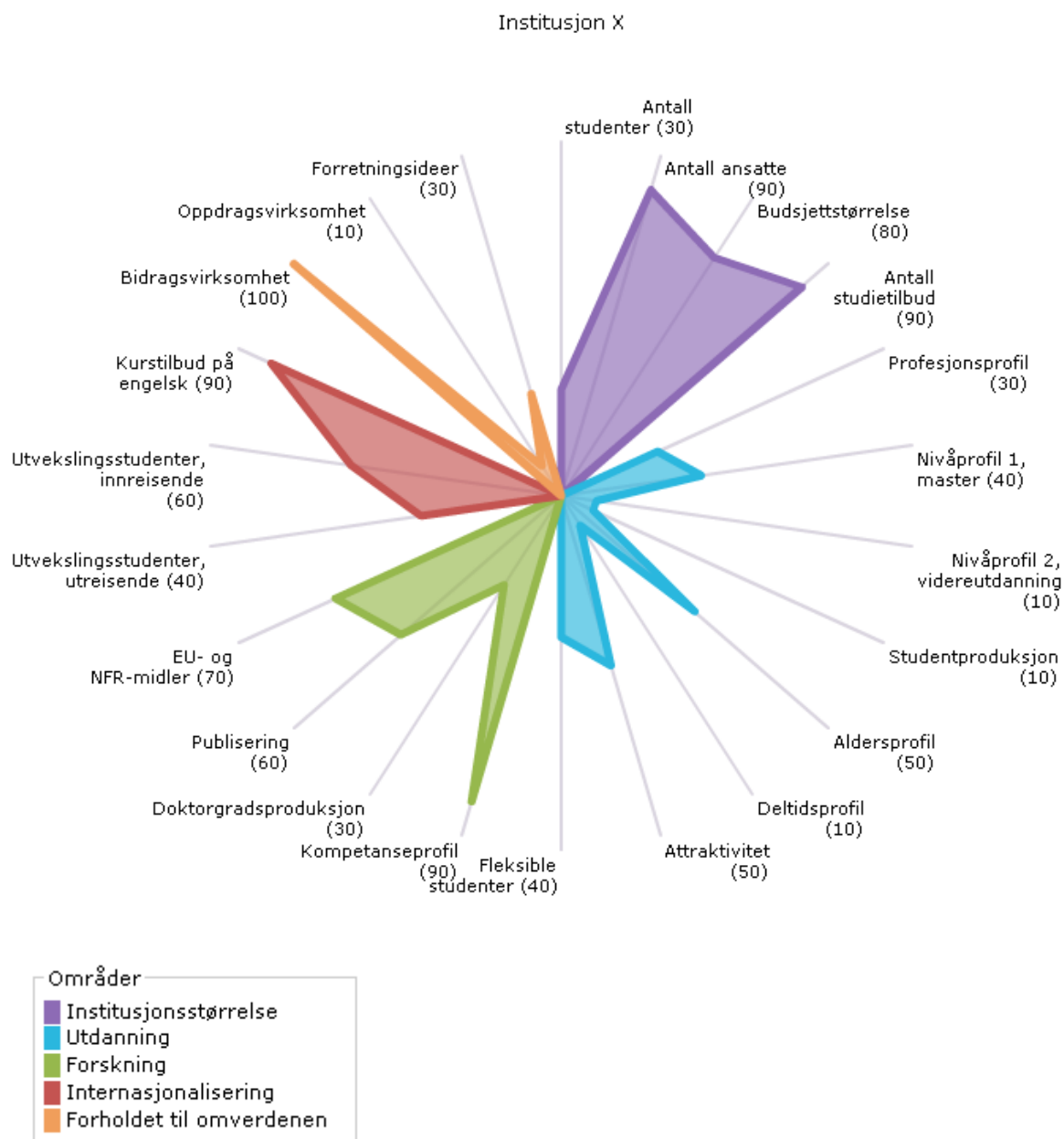
Den blå fargen viser utdanningsdimensjonen. Her ser vi at institusjon X skårer verdien 30 på profesjonsindikatoren, som måler omfanget av korte profesjonsprogrammer. Formålet er å vise i hvilken grad institusjonen er en profesjonshøyskole/-universitet, og en høy skår viser at institusjonen har en høy andel profesjonsutdanninger. Det tas utgangspunkt i andelen gradsstudenter i korte profesjonsutdanninger av samlet antall gradsstudenter.

Den neste utdanningsindikatoren "Nivåprofil 1, master", viser andelen mastergradsstudenter av det samlede antall gradsstudenter. Institusjon X gis her verdien 40, som illustrerer at den har en relativt høy andel mastergradsstudenter. Hensikten er å få fram i hvilken grad institusjonen utdanner høyere grads studenter.

Neste indikator i den blå utdanningsdimensjonen er "Nivåprofil 2, videreutdanning". Formålet er å få fram antall studenter som tar videreutdanning av totalt antall studenter. Institusjon X gis her skåren 10, som illustrerer at institusjonen ikke er en utpreget videreutdanningsinstitusjon.

Indikatoren ”Studentproduksjon” viser samlet studiepoengsproduksjon per heltidsstudent høsten 2010. Formålet er å vise hvor produktive institusjonenes studenter er. Institusjon X gis her en relativt lav skår – 10 – som illustrerer at institusjonen har lav gjennomstrømning og et forbedringspotensial på dette området.

Figur 8.1 Institusjonsprofilen til institusjon X.

Indikatoren ”Aldersprofil” tar utgangspunkt i aldersmedianen hos de registrerte studentene. Formålet er å vise aldersfordelingen på studentmassen. Institusjonen X gis verdien 50, som illustrerer at majoriteten av studentene er mellom 24 og 25 år.

Indikatoren ”Deltidsprofil” viser andelen deltidsstudenter ved institusjonen. For institusjonen X som gis verdien 10, indikerer det at institusjonen har få deltidsstudenter (og dermed en stor andel heltidsstudenter ved institusjonen).

Neste indikator i utdanningsdimensjonen er ”attraktivitet”, som viser studentsøkningen til de ulike institusjonene. Denne måles ved antall kvalifiserte primærøkere per studieplass. Her gis institusjonen X skåren 50, som illustrerer en middels attraktivitet. Det tas utgangspunkt i Samordna opptaks tall for kvalifiserte primærøkere per studieplass, i dette er ikke lokale opptak inkludert.

Siste indikator i utdanningsdimensjonen er fleksible studenter, som viser andelen studenter som tar desentralisert undervisning eller fjernundervisning. Institusjon X gis her skåren 40, det illustrerer en under middels andel fleksible studenter.

Forskning (grønn)

Den grønne fargen illustrerer forskningsdimensjonen. Den første indikatoren er ”Kompetanseprofil”, målt i andelen av det faglige personalet som er tilsatt i førstestillinger av totalt antall utdannings- og forskningsstillinger. Formålet er å synliggjøre hvor stor andel av det faglige personalet som er tilsatt i førstestillinger. Institusjonen X gis her skåren 90 som indikerer at en høy andel av det faglige personalet har førstestilling.

Den neste indikatoren i det grønne forskningsområdet er ”Doktorgradsproduksjon”, målt som antall avlagte doktorgrader per årsverk i utdannings- og forskningsstillinger. Hensikten er å synliggjøre omfanget av doktorgradsproduksjonen relatert til størrelsen på det faglige personalet utenom stipendiatene, og er et mål på hvor intensiv doktorgradsutdanningen er i institusjonene (indikatoren gjelder kun for institusjoner med doktorgradsrett). Institusjonen X gis her skåren 30, som er en lav skår.

Indikatoren ”Publisering”, målt som antall publikasjonsspoeng per årsverk i utdannings- og forskningsstillinger, synliggjør omfanget av publikasjonsspoeng i forhold til størrelsen på det faglige personalet, og er et mål på hvor intensiv publiseringsvirksomheten er i institusjonene. Institusjonen X gis her skåren 60, som indikerer en stor publiseringsvirksomhet.

Den siste forskningsindikatoren er tildeling av forskningsmidler fra EU og Forskningsrådet, målt som EU-tildeling fra rammeprogrammene og tildeling fra Forskningsrådet i 1000 kroner per årsverk i utdannings- og forskningsstillinger. Formålet er å synliggjøre omfanget av forskningsmidler fra EU og NFR målt mot størrelsen på det faglige personalet, det gir et mål på hvor stort gjennomslag institusjonen har i konkurransen om eksterne forskningsmidler. Institusjonen X gis her verdien 70, som illustrerer at institusjonen en ganske konkurransedyktig når det gjelder å tiltrekke seg eksterne forskningsmidler.

Internasjonalisering (brun)

Den brune fargen i blomsten illustrerer internasjonalisering. Første indikator viser antall utreisende utvekslingsstudenter, sett i forhold til antall registrerte studenter. Institusjonen med høyest andel utreisende utvekslingsstudenter får skåren 100. Indikatoren viser i hvor stor grad institusjonen sender studenter ut. For institusjonen X gis skåren 40, som må betegnes som under middels.

Den andre indikatoren viser antall innreisende utvekslingsstudenter, sett i forhold til antall registrerte studenter. Institusjonen med høyest andel innreisende utvekslingsstudenter får skåren 100. Intensjonen med indikatoren er å vise i hvor stor grad institusjonen mottar studenter fra utenlandske institusjoner. For institusjonen X gis skåren 60, som betyr at den har over gjennomsnittlig andel av innreisende utvekslingsstudenter.

Siste indikator under internasjonalisering viser antall studietilbud som gis på engelsk. I oversikten er alle emner med omfang på mer enn 10 studiepoeng inkludert. Den viser i hvilken grad institusjonen er innrettet mot å ta imot utenlandske studenter. For institusjon X gis skåren 90, som er en høy skår.

Forholdet til omverden (oransje)

I klassifikasjonssystemet er dimensjonen ”forholdet til omverdenen” farget oransje. Den første indikatoren er bidragsvirksomhet og har som intensjon å vise omfanget av bidragsfinansierte aktiviteter ved institusjonen som ikke er finansiert av basisbevilgningen eller EU/NFR, målt som bidragsfinansierte aktiviteter som andel av totale driftsinntekter. Institusjonen X gis her skåren 100 som betyr at over 5 prosent av de totale driftsinntektene kommer fra bidragsvirksomhet.

Den neste indikatoren er oppdragsvirksomhet, som skal gi et bilde av omfanget på oppdragsvirksomhet ved institusjonen. Indikatoren måles som oppdragsinntekter som andel av totale driftsinntekter. Institusjonen X gis her skåren 10, som betyr at oppdragsvirksomheten utgjør mellom 0,5 – 0,99 prosent av de totale driftsinntektene.

Den siste indikatoren på denne dimensjonen er omfanget av forretningsideer ved institusjonen, som skal gi et bilde på hvor aktiv institusjonen er når det gjelder kommersialisering og innovasjon. Her måles det i antall forretningsideer per institusjon i forhold til hver 100 vitenskapelig ansatte. Institusjonen X gis skåren 30, som betyr en til to forretningsideer per 100 vitenskapelig ansatt. Skåringsterskelen er satt lavt på denne indikatoren fordi dette er en relativt ny aktivitet i universitets- og høyskolesektoren.

8.4 Institusjonsprofiler

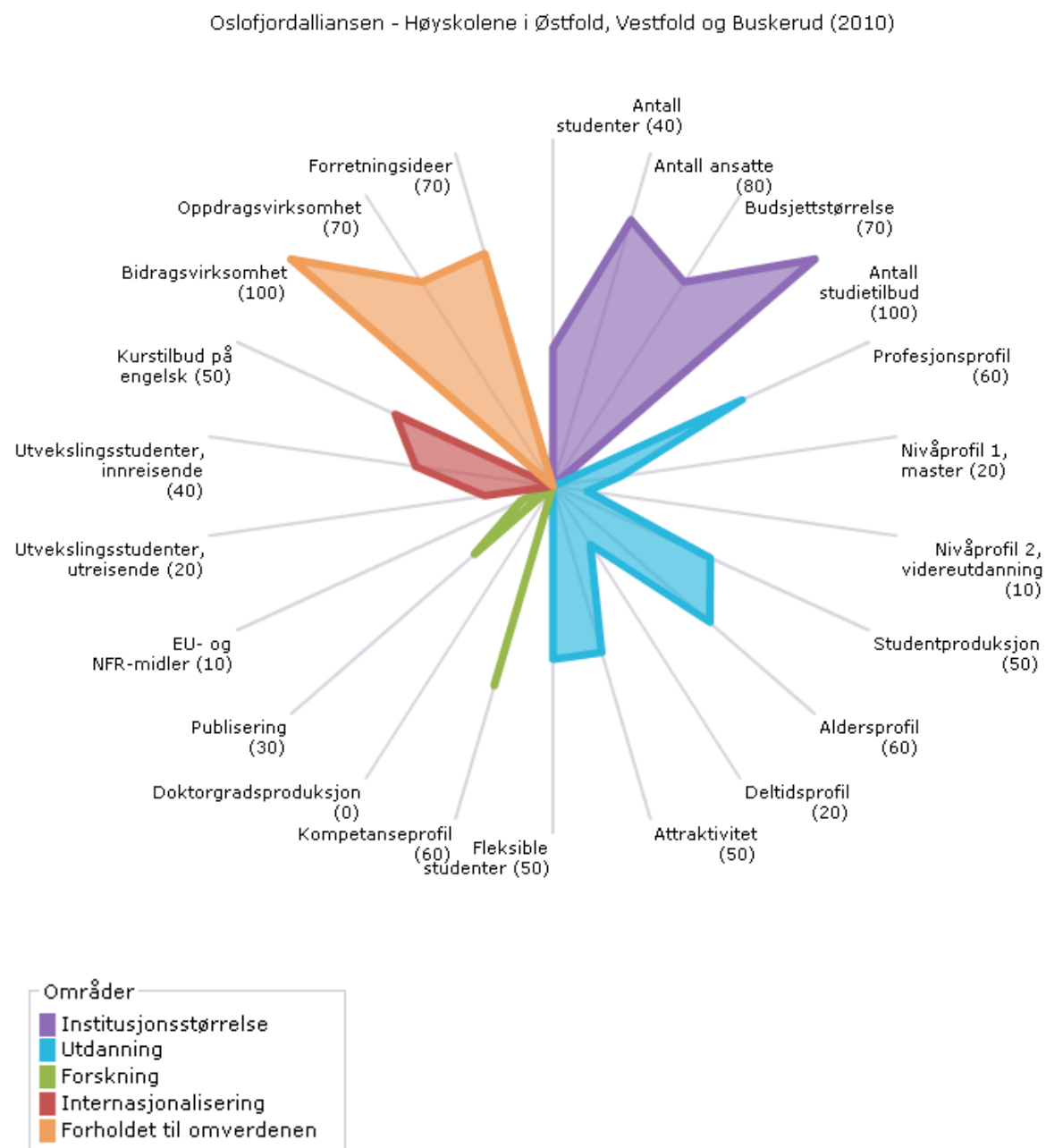
Under dette punktet vil vi se nærmere på institusjonsprofilene til noen høyere statlige utdanningsinstitusjoner, basert på klassifikasjonsinstrumentet beskrevet over. I denne rapporten vil vi se nærmere på et nytt universitet (UiS), to breddeuniversiteter (UiO og NTNU) samt institusjonene som har vedtatt fusjon eller har konkrete fusjonsplaner. Fordi lærestedene i Nord-Norge er pilot med hensyn til å utvikle samfunnskontrakt, er det også presentert en profil for institusjonene i landsdelen samlet. Blomsten til hver enkelt institusjon er presentert på nettsidene til DBH (www.dbh.no), her er det også lagt til rette for å kunne legge sammen flere institusjoner i en blomst.

Oslofjordalliansen

De tre institusjonene som utgjør Oslofjordalliansen (OFA), høyskolen i Buskerud, Vestfold og Østfold, er om lag like store langs de fire indikatorene som angir institusjonsstørrelse. Samlet sett blir de selvsagt en langt større institusjon, noe som fram går av det lille kronbladet. Langs de øvrige dimensjonene er de tre institusjonene også relativt like.

Oslofjordalliansen samlet har høy skår i indikatorene under forholdet til omverden. OFA har en rimelig god studentproduksjon og en tydelig profesjonsprofil. Høgskolen i Østfold utmerker seg i denne sammenheng med en høyere andel profesjonsutdanninger enn de to andre. Høgskolen i Buskerud skiller seg ut med høy skår på forretningsideer og utreisende utvekslingsstudenter. Høgskolen i Vestfold har en høyere studentproduksjon og større innslag av oppdragsvirksomhet enn de to andre.

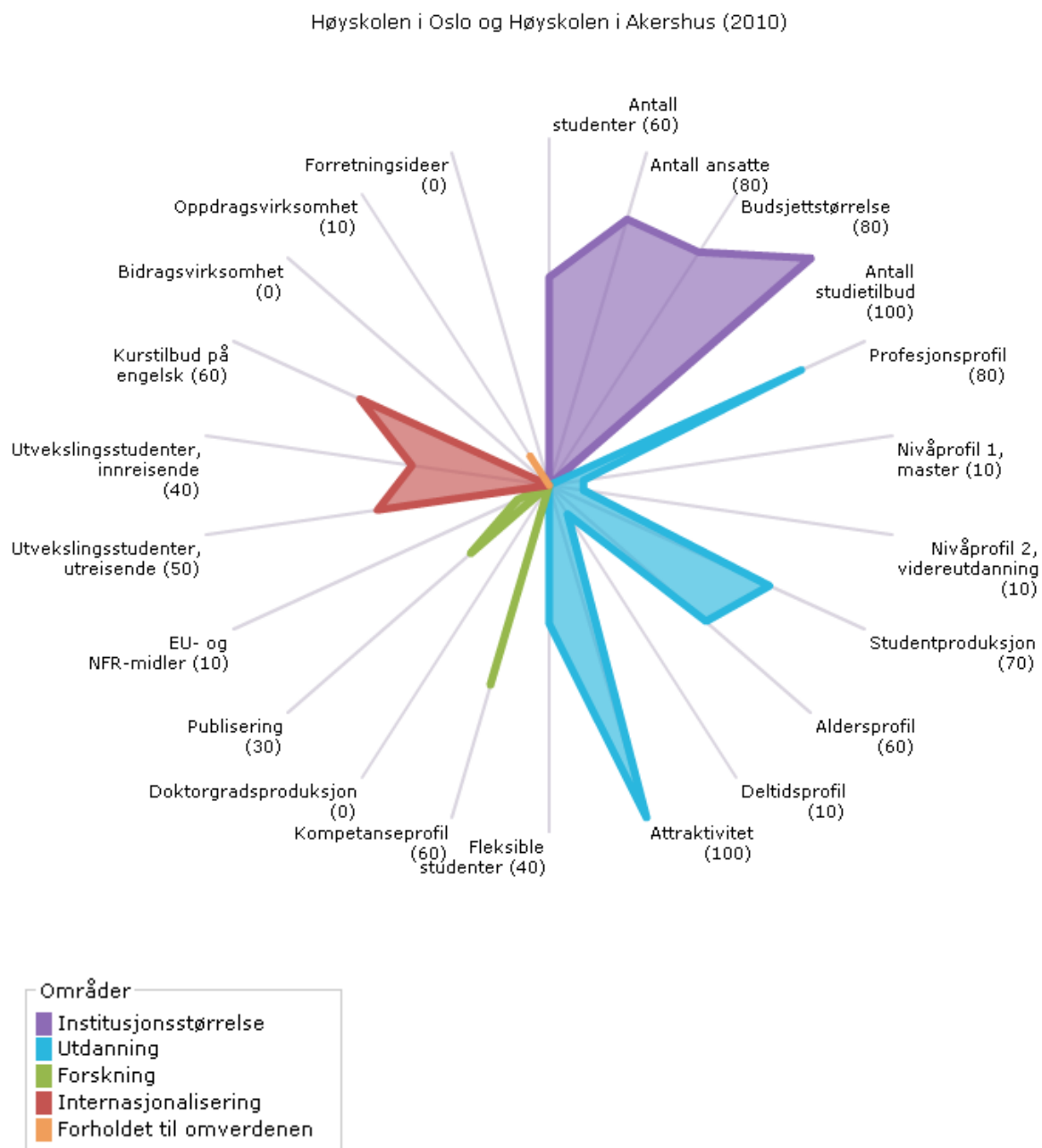
Figur 8.2 Institusjonsprofil Oslofjordalliansen

Høgskolen i Oslo og Akershus

Høgskolene i Oslo og Akershus har besluttet å slå seg sammen fra 01.08.2011. Etter fusjonen blir den nye høyskolen en stor institusjon, med høy attraktivitet, en tydelig profesjonsprofil og god studentproduksjon. De har begge en høy studentproduksjon og høy attraktivitet, mens HiAK har en betydelig høyere andel fleksible studenter. Den nye sammenslåtte høyskolen har en mindre forskningstung institusjon, med lav doktorgradsproduksjon og relativt lite publisering. Den kjennetegnes videre av lavt omfang på bidrags- og oppdragsvirksomhet og ingen forretningsideer siste år. Høgskolen har en middel god skår på internasjonalisering målt i antall kurstilbud på engelsk og utvekslingsstudenter.

Figur 8.3 Institusjonsprofil Høgskolen i Oslo og Akershus

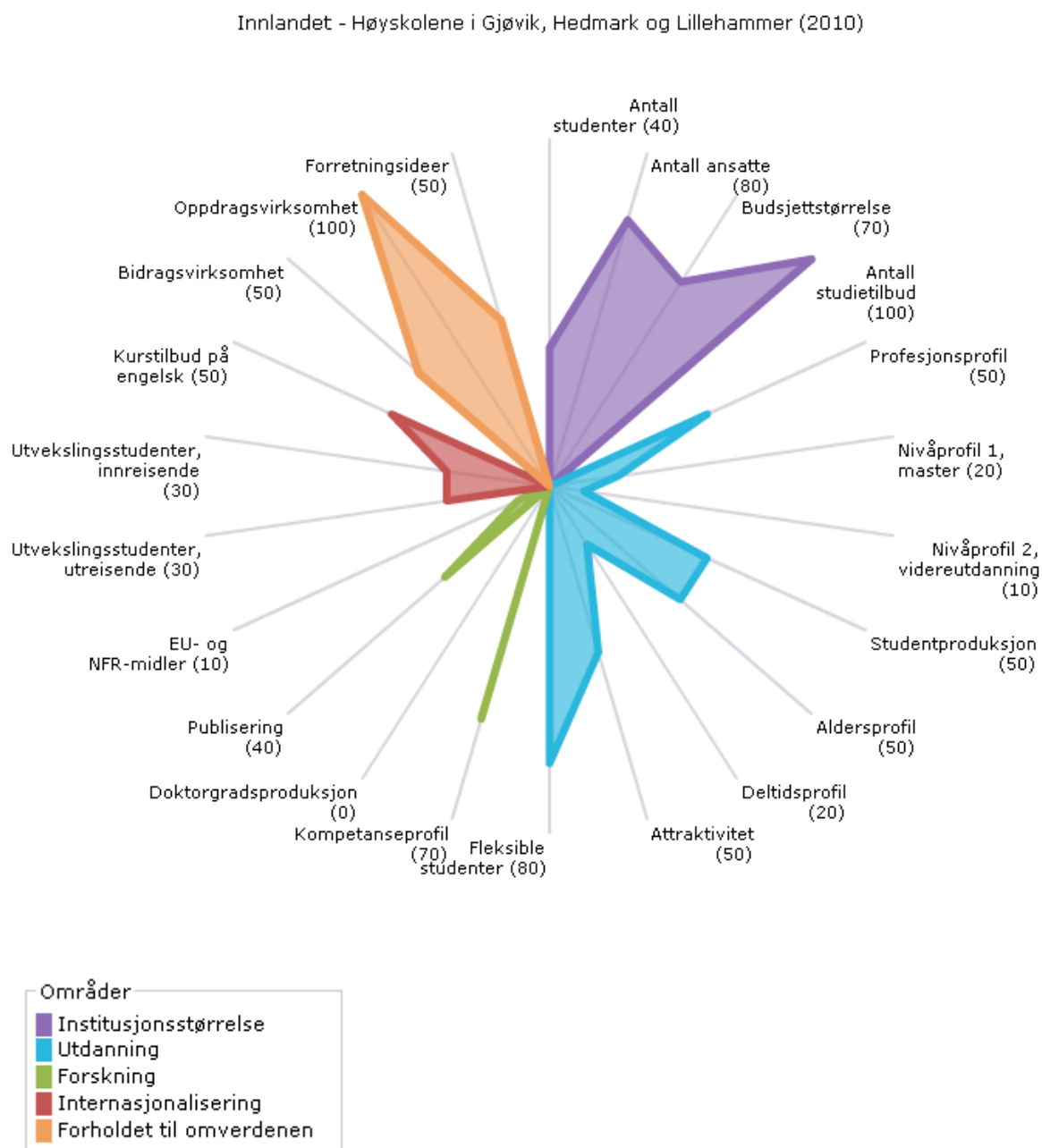

Innlandsuniversitetet

De tre høyskolene som inngår i dette samarbeidet er alle relativt små. Høgskolen i Gjøvik skiller seg fra de to andre i antall forretningsideer. Videre er Høgskolen i Gjøvik relativt sett mindre enn de to andre langs de øvrige indikatorene. Høgskolen i Hedmark er størst av de tre, og har høyest andel fleksible studenter. Høgskolen i Lillehammer har høyest studentproduksjon av de tre, og har en høyere andel faglig tilsatte.

Ved en eventuell fusjon vil disse tre bli en stor institusjon, med en tydelig profesjonsprofil og høy andel fleksible studenter. Sammenlått vil institusjonen kjennetegnes av en relativt høy kompetanseprofil og aktivt forhold til omverden, det gjelder i særlig grad oppdragsvirksomhet.

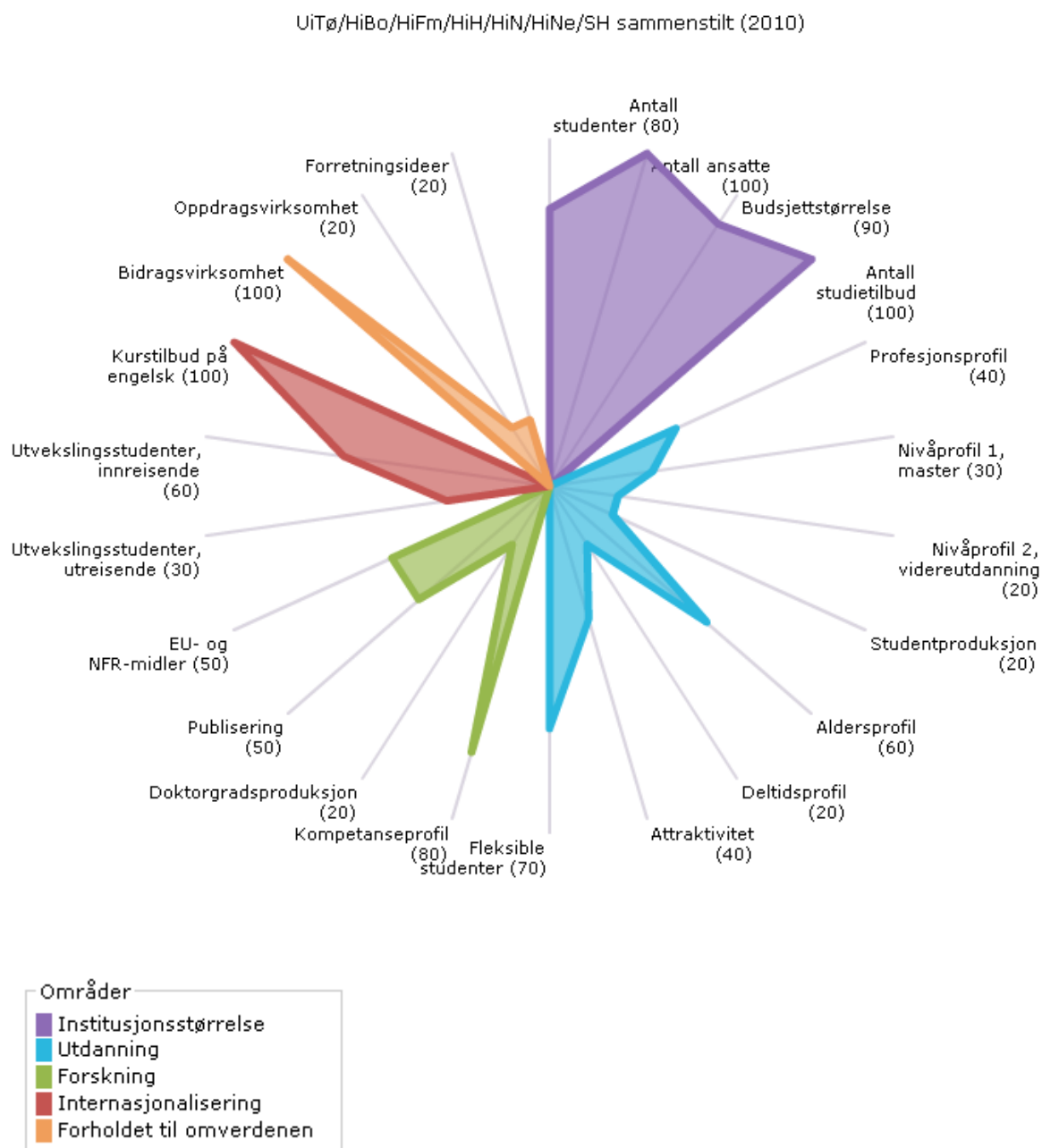
Figur 8.4 Institusjonsprofil Innlandsuniversitetet

Nord-Norge

Institusjonene i Nord-Norge har blitt pekt ut av KD til å samarbeide om å utvikle samfunnskontrakt. Universitetet i Tromsø er den klart største institusjonen i landsdelen. Den sammenstilte blomsten er derfor svært lik UiTs blomst. De øvrige institusjonene har en større andel fleksible studenter. Høgskolen i Bodø (nå Universitetet i Nordland) har en høy skår på antall studietilbud, er attraktiv og skårer høyt på bidrags- og oppdragsvirksomhet. Høgskolen i Finnmark har en svært høy andel fleksible studenter og en tydelig profesjonsprofil. Høgskolen i Harstad har en tydelig profesjonsprofil og en høy studentproduksjon. Høgskolen i Narvik har svært mange innreisende utvekslingsstudenter og høy bidragsvirksomhet. Høgskolen i Nesna har en høy andel fleksible studenter og en tydelig profesjonsprofil. Samisk Høgskole har høy studentproduksjon og mange innreisende utvekslingsstudenter.

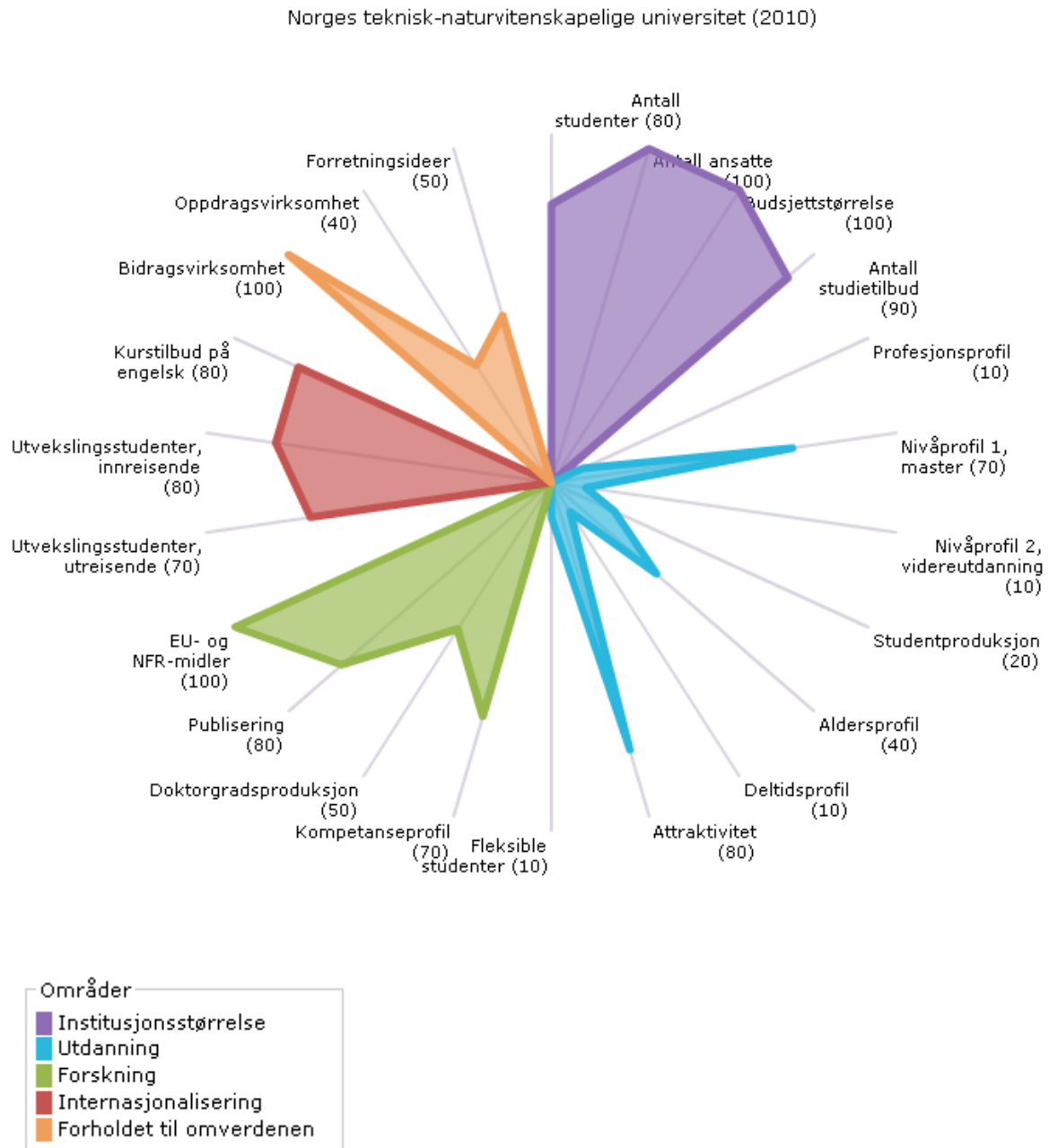
Figur 8.5 Institusjonsprofil statlige universiteter og høyskoler i Nord-Norge

NTNU

NTNU har en blomst som et typisk breddeuniversitet, med en lav skår på profesjonsprofil, videreutdanning, deltidsprofil og lav andel fleksible studenter. NTNU skårer høyt på andelen mastergradstudenter og attraktivitet. Dessuten er forskningsprofilen høy og institusjonen har en tydelig internasjonaliseringsprofil.

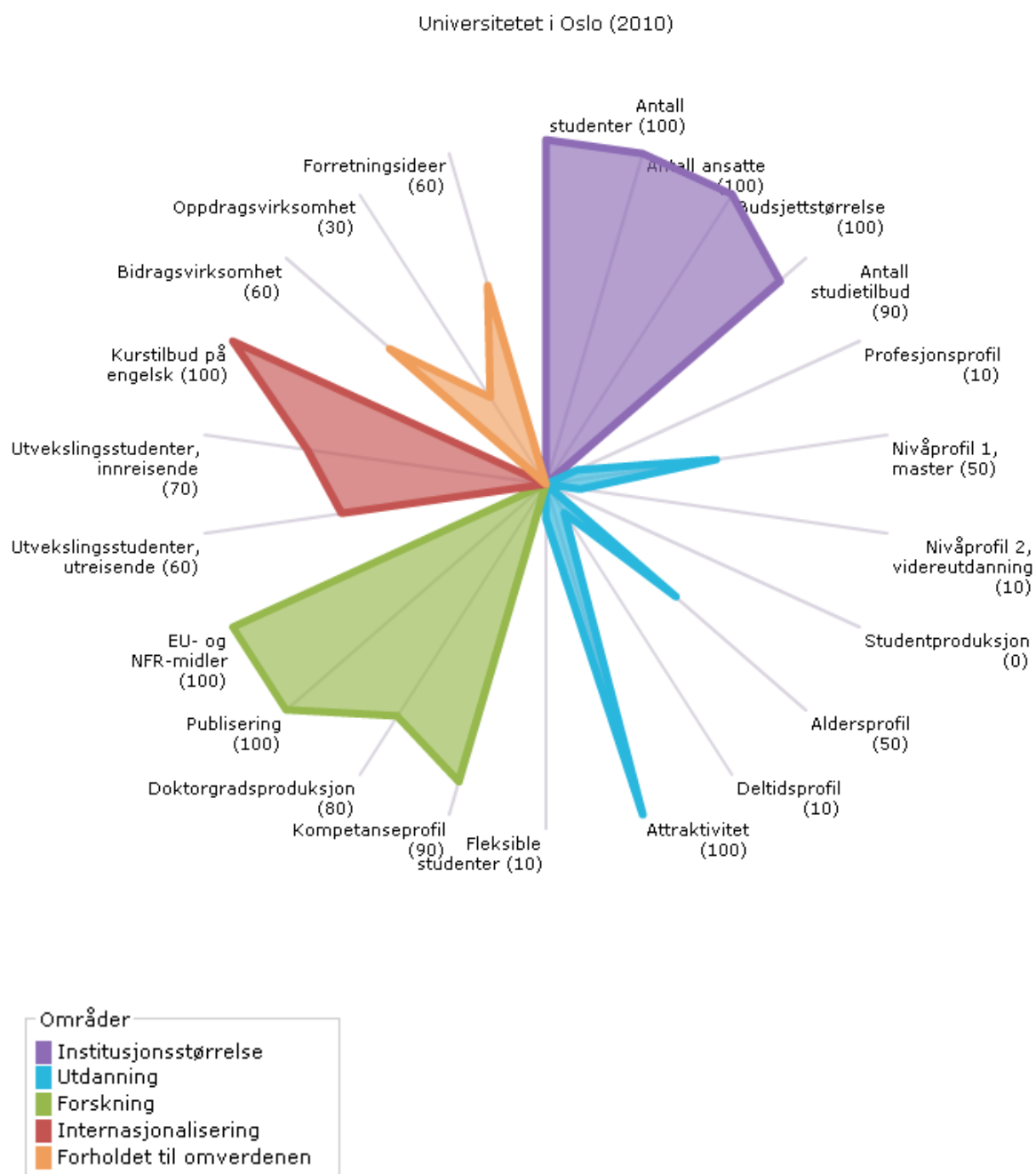
Figur 8.6 Institusjonsprofil NTNU

UiO

UiO er landets største institusjon og har en profil som et typisk breddeuniversitet. Det har lav skår på profesjonsprofil, videreutdanning, deltidsprofil og lav andel fleksible studenter. De skårer høyt på andelen mastergradstudenter og attraktivitet. Dessuten er forskningsprofilen høy og institusjonen har en tydelig internasjonaliseringsprofil. UiO skiller seg ut med lav studentproduksjon. UiO har skåren 0 i studentproduksjon, som her betyr under 37 studiepoeng per student (heltidsekvivalent).

Figur 8.7 Institusjonsprofil UiO

UiS

Blomsten for UiS skiller seg fra de øvrige universitetene med relativt høy skår på profesjonsprofil, som UiA. UiS har lav skår på doktorgradsproduksjon og omfang av EU- og NFR- midler. Langs de øvrige indikatorene er institusjonen relativt lik de øvrige universitetene.

Figur 8.8 Institusjonsprofil UiS

9 Hvor går den norske UH-sektoren?

9.1 Innledning

I dette avsluttende kapitlet spør vi hvor den norske UH-sektoren går. En analyse som forsøker å peke på sentrale utviklingstrekk og mulige framtidige politiske grep må kunne identifisere hva som kan antas med rimelig grad av sikkerhet, og hva som er usikkert. Jo lenger fram i tid vi forsøker å forestille oss situasjonen, jo større blir naturlig nok usikkerhetene. Til forskjell fra logikken bak samfunnsøkonomiske framskrivninger, der historiske data "framskrives" for med rimelig stor sannsynlighet å skissere hvordan utvikling vil bli, er det viktig å manøvrere rundt usikkerhetene selv, spesielt når oppgaven er å se litt lenger fram i tid.

Første del av kapitlet tar for seg forhold som påvirker sektoren i dag, og som kan forventes å påvirke sektoren framover. Vi skiller her mellom globalt, europeisk og nasjonalt/regionalt nivå. Den europeiske utdannings- og forskningspolitikken er et svar på den globale samfunnsutviklingen. Samtidig spiller den europeiske policyutviklingen en stor rolle for utformingen av norsk politikk. Vi har ikke tatt mål av oss å vise hele bildet, til det er utviklingstrekk på det globale nivået for omfattende og komplekst. Det vi vil gjøre er å peke på forhold som vi per dags dato forventer kan påvirke sektoren. Vi nøyer oss i denne sammenhengen med å identifisere enkelte sentrale usikkerheter, samt å gi en kortfattet oversikt over hvilke virkemidler som brukes i dag. Sektoren er inne i en spennende utvikling. Samtidig skjer det mye internasjonalt som kan komme til å utfordre både hvordan vi styrer, organiserer og finansierer den norske høyere utdannings- og forskningssektoren i årene som kommer. En rekke av spørsmålene det er naturlig å stille finnes det ikke entydige svar på.

9.2 Globale påvirkninger og trender

I mars 2011 offentliggjorde Det norske Veritas (DnV) rapporten "Technology Outlook 2020". Her peker selskapet på syv megatrender som vil påvirke verden og industrien i årene framover. Analysen er orientert mot flere industrisektorer, og på grunnlag av vurderinger av nærmere hundre forskjellige teknologier har selskapet skrevet sitt teknologiske utsyn fram til 2020. Selv om det bare er ni år fram i tid, forventer Veritas store

Det norske Veritas' sju megatrender:

1. Befolkning

Verdens befolkning vil passere 7,5 milliarder mennesker innen 2020. Samtidig vil eldrebølgen nå mange land. Det innebærer større krav til pensjoner og helsetjenester, samtidig som at arbeidsstyrken blir mindre. Eldrebølgen kan også føre til at rikdommen de har akkumulert gjennom et langt liv gradvis vil bli realisert og tilført økonomien. Stadig flere eldre betyr også at høy arbeidsledigheten i industri-land vil falle. Urbaniseringen forventes å fortsette.

2. Økonomien

Fokuset i den globale økonomien er allerede på vei fra vestlige land og mot Asia og fremvoksende økonomier. Ifølge estimater vil BRIC-landene stå for 50 prosent av verdiskapningen i G7 innen 2020. Den økonomiske revolusjonen i de fremvoksende økonomiene vil dra enorme mengder mennesker ut av fattigdom. Det fører til en eksplosiv vekst av den globale middelklassen - definert som personer som daglig bruker mellom 10 og 100 dollar.

3. Energi

Kull vil fortsette å dominere energibruken, og innen 2020 vil hele 39 prosent av verdens strømproduksjon komme fra kull. Naturgass har potensiale til å fungere som en mellomløsning på vei til en lavkarbon-fremtid. Men konkurransen fra kull vil være hard, og Veritas mener det er usannsynlig at kullfyrte kraftverk vil erstattes av gassdrevne verk det neste tiåret. Det begrenser utbredelsen av gass på kort sikt. Blant fornybare energier vil vindenergi utgjøre ryggraden. Det investeres store summer i andregenerasjons biodrivstoff, men biodrivstoff og biomassens plass i energimiksen vil variere.

4. Politikk

Globalisering og ny teknologi endrer den politiske agendaen. Teknologiske framskritt og en flom av kapital vil fortsette å integrere markeder og skape globale, økonomiske strukturer. Teknologi kan også bidra til å endre politikken. Usikkerhet etter finanskrisen kan føre til at mange konsentrerer seg om nasjonale problemer. Global Trade Alert hadde ved midten av 2010 identifisert 300 nye proteksjonistiske tiltak blandt G20-landene.

endringer. Boksene på denne og de neste sidene gjengir et resymé av megatrendene.

Det er sikkert mange som vil være uenige, og ikke minst usikre på om Veritas' forventninger er de viktigste, de mest sannsynlige eller de mest relevante. Dette er ikke så avgjørende her. Det er mulighetene for at slike forhold faktisk kan inntreffe som er interessant. De megatrendene DnV har identifisert gir selvsagt heller ikke et utfyllende bilde av samfunnsutviklingen, men peker på momenter som kan inngå i definisjonen av de store globale utfordringene, som i tiltakende grad preger forsknings- og utdanningspolitikken, enten dette er i EU, USA, Asia eller andre steder i verden.

9.2.1 Globale utfordringer

I boka "Globale utfordringer" annonserer Sten Inge Jørgensen (2010) at vi er på vei mot en "ny verdensorden". Det internasjonale systemet som ble skapt etter andre verdenskrig, viser tegn til forvitring. Institusjoner som FN, WTO, Verdensbanken og IMF har problemer med å omstille seg i takt med de globale maktforskyvningene. Spesielt de store endringene i de såkalte BRIC-landenes²⁹ rolle utfordrer den tradisjonelle strukturen. Et relevant eksempel her er presset på WTOs rolle som garantist for nedbygging av tollmurer og handelshindre. Teorien WTO har bygget sin praksis på, har vært at alle deltakere tjener på å senke sine handelshindre. Innlemmelsen av en lang rekke utviklingsland (nåtidige og tidligere) bringer med seg en rekke erfaringer som utfordrer dette grunnprinsippet. Det er uklart hvordan dette vil påvirke hvordan forsknings- og utdanningspolitiske spørsmål i framtida vil kunne bli behandlet av WTO.

Amerikanerne og europeerne satt i førerretet da disse klassiske globale institusjonene ble bygget opp. Nord-Amerikas og Europas relative andel av verdensøkonomien og globale politiske innflytelse er i ferd med å endre seg radikalt. En slik geopolitisk utvikling vil også få konsekvenser for forsknings- og utdanningspolitikken på sikt, enten dette er på nasjonalt, regionalt eller globalt nivå. Dette utgjør et vesentlig rasjonale for dagens perspektivskifte i EUs forsknings- og innovasjonspolitik. I perioden 1998-2008 har det skjedd betydelige endringer i det internasjonale FoU-landskapet. Spesielt Kina og Japan øker sine FoU-utgifter som andel av BNP betydelig.

Ser vi på utviklingen innen forskningssamarbeid er det en klar forskyvning i samme retning (figurene 9.1 og 9.2). Alle BRIC landene viser styrket forskningsinnsats.

²⁹ Brasil, Russland, India og Kina.

5. Informasjonsteknologi

Moore's lov vil fortsatt være gyldig i 2020. Moore's lov sier at antall transistorer på et areal doubles hvert andre år. Det antas derfor at 1 terrabyte lagringsplass vil koste 50 cent i 2020. Mobiltelefonene i 2020 vil ha like stor datakraft som dagens pc'er. I utviklingsland vil utviklingen gå med sjumilssteg og utbredelsen av mobiltelefoner kan overgå den vestlige verden ettersom mange u-land hopper over hele landlinje-telefoni-bruken og går rett på mobiltelefoni. Internett vil også endre seg kraftig. I Kina har kun 30 prosent av befolkningen tilgang til internett. For USA er tallet 74 prosent. Kinesisk kan bli det dominerende språket på internett allerede før 2014.

6. Naturressurser

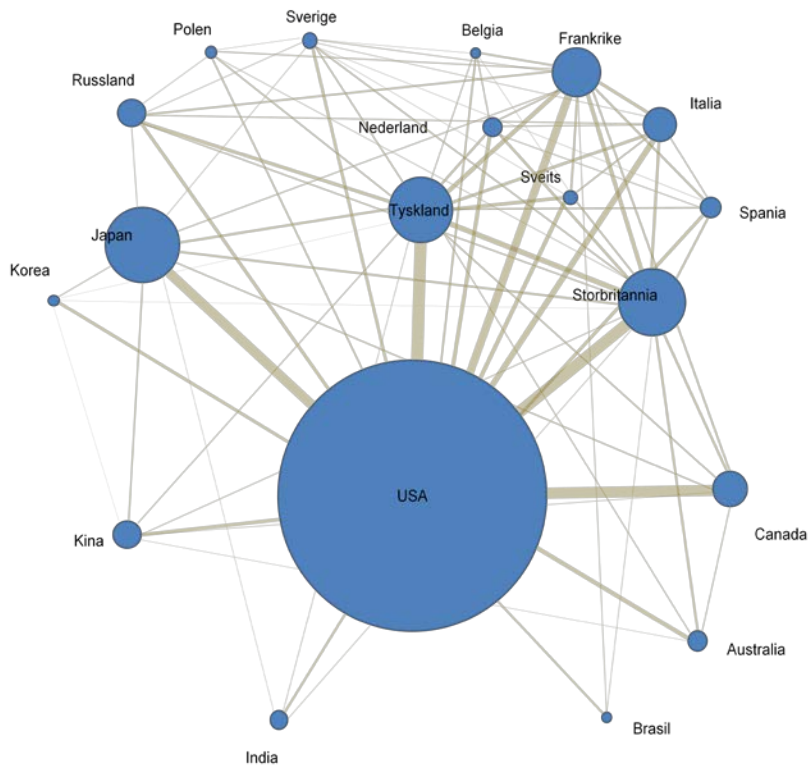
Flere mennesker på jorden og ikke minst høyere levestandard setter press på jordens ressurser. Spesielt vann og dyrkbar jord blir i økende grad knapphetsgoder. Hvis menneskehetens behov på planeten fortsetter i samme rate som i dag, vil vi i følge Veritas på 2020-tallet kreve tilsvarende to planeter for å opprettholde vår livsstil. Det blir stadig lengre mellom sultkatastrofene. Likevel har rundt én milliard mennesker for lite å spise. Sjeldne metaller - ofte kalt REE (Rare Earth Elements) blir enda sjeldnere. Kina står for 97 prosent av produksjonen av REE-metaller og produksjonen er nå på det høyeste nivået noensinne. Men den kraftige veksten i etterspørselen etter hybrid- og el-biler og vindmøller, kan bli begrenset av tilbudet av disse metallene, forventer Veritas.

7. Klimaendringer

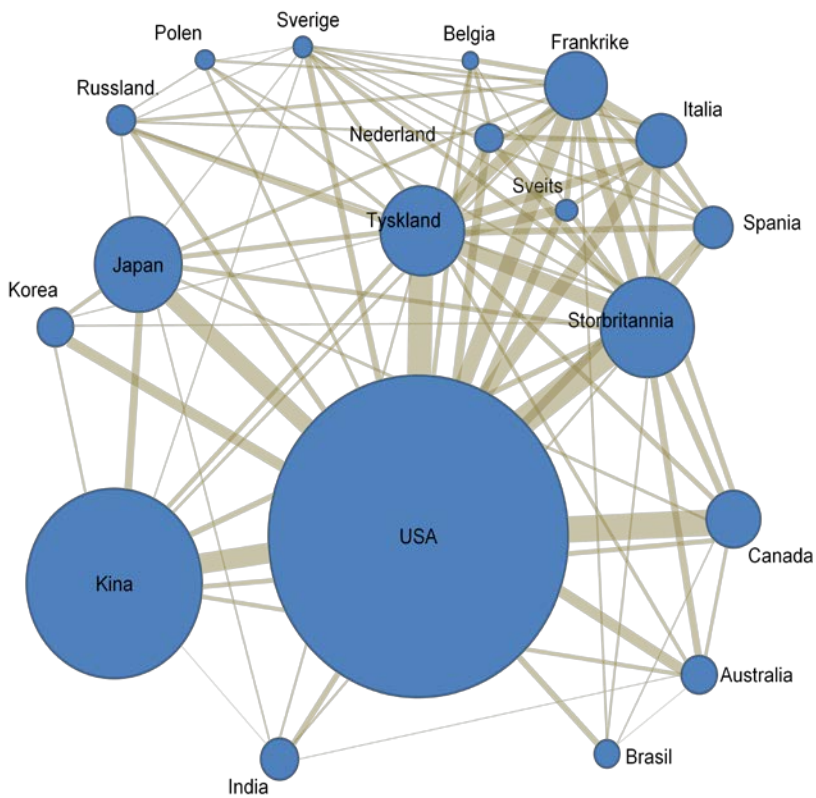
Det er ikke ventet store globale klimaendringer de neste ti årene, men det blir et viktig tiår som vil avgjøre hvor store klimaendringene blir, mener Det norske veritas. Enkelte modelleringer spår at det vil bli mer ekstremvær det neste tiåret, noe som vil føre til mer omfattende naturskader.

Varmere hav kan også tvinge fiskeindustrien til å flytte etter råvaren, ettersom varmere vær kan føre til at villfiskbestander migrerer til andre havområder. Innen 2020 ventes isen rundt Nordpolen sommerstid å være mindre enn 10 prosent av hva som har vært normalt de siste 800.000 årene.

Figur 9.1 Forsknings samarbeid 1998

Figur 9.2 Forsknings samarbeid 2008

I kjølvannet av globaliseringsprosessene ser vi tendenser til at forsknings- og utdanningsinstitusjoner blir transnasjonale. Det etableres "datterselskaper" i strategisk viktige land, utdanning tilbys i større grad på tvers av landegrensene, institusjoner blir markedsført som internasjonale brands osv. På sikt kan dette bidra til endringer i sektoren. Nettverksorganisering både i og mellom land er ikke lenger uvanlig. I tillegg ser vi at tidligere lavkostland som Kina og India nå i stor grad satser på forskning og utdanning på nær sagt alle felt og nivåer. I og med at sektoren i større grad har vært gjenstand for "handelshindre" og proteksjonisme enn store deler av næringslivet, er det kanskje i denne sektoren at de store endringene kan tenkes å komme de neste tiårene. Vi ser i dag konturene av en sterkere global konkurranse mellom sterke utdannings- og forskningsmiljøer. Det store spørsmålet er på hvilken måte denne konkurransen tar form, og hvilken politikk på nasjonalt og overnasjonalt (for eksempel europeisk) nivå som kan møte en slik utvikling.

Science is a global enterprise. Today there are over 7 million researchers around the world, drawing on a combined international R&D spend of over US\$1000 billion (a 45% increase since 2002), and reading and publishing in around 25,000 separate scientific journals per year.

These researchers collaborate with each other, motivated by wishing to work with the very best people and facilities in the world, and by curiosity, seeking new knowledge to advance their field or to tackle specific problems

En annen nylig publisert rapport er "Knowledge, Networks and Nations: Global Scientific Collaboration in the 21st Century" utarbeidet av The Royal Society i Storbritannia. Rapporten har fått mye oppmerksomhet, og peker på viktige utviklingstrekk innenfor det globale forskningslandskapet. Rapporten er basert på en gjennomgang av store datamengder og analysen får fram viktige endringer i det globale forskningspolitiske landskapet.

I følge rapporten omstruktureres nå forsknings- og innovasjonslandskapet over hele verden, fra Singapore til Sør-Afrika. Vitenskap er i tiltakende grad en global virksomhet. Nye forskere og forskningssamfunn flytter hegemoniet fra USA, Japan og Europa mot Asia, noe også figur 9.1 og 9.2 viser. Likevel mener The Royal Society at de tradisjonelle vitenskapelige supermaktene fremdeles er i førerretet. De peker også på at mindre utviklede land de siste årene i betydelig grad har intensivert forskningsaktivitetene og har et sterkt fokus på anvendelsen av forskningsmetodikk og resultater. Rapporten dokumenterer også at forskningssamarbeid i det globale landskapet gir betydelige gevinster, både i form av kvantitative målbare størrelser som siteringsindekser, men også som utvidelsen av forskningshorisonter og effektive samarbeidsmønstre. Rapporten gir fem anbefalinger for å styrke global forskningsaktivitet (se boks).

Recommendations

1. Support for international science should be maintained and strengthened
2. Internationally collaborative science should be encouraged, supported and facilitated
3. National and international strategies for science are required to address global challenges
4. International capacity building is crucial to ensure that the impacts of scientific research are shared globally
5. Better indicators are required in order to properly evaluate global science

Knowledge, Networks and Nations (p 8,9)

9.2.2 Digitalisering og konvergerende teknologier

I boka "Den digitale økonomien" (Krokan, 2010) belyses digitaliseringsprosessen samfunnet er inne i i dag. Her drøftes konsekvenser av digitaliseringen for økonomien og for utviklingen av

Den digitale økonomien er rett og slett forskjellig fra tradisjonell, industriell økonomi. Det som handles, er bits... De er flyktige og lar seg ikke stenge inne av nasjonale grenser eller andre grenser. Og de flyter gjennom en global infrastruktur kalt internett.
Krokan (2010)

nye tjenester og forretningsmodeller. Application store, netthandel, sosiale medier, digitale distribusjonskanaler, nye forretningsmodeller kombinert med globalisering, økt åpenhet, fjerning av handelshindre og tradisjonelle reguleringer, bidrar til at helt nye grupper inntar det offentlige rom (bloggere med mer), at mediehusene og forlagsbransjen endres radikalt, at offentlig sektor, det norske utdannings- og forskningssamfunnet på sikt blir lagt under press for å endre rutiner, organisering, publiseringspraksis, og arbeidsformer. Spørsmålet er på hvilken måte en slik utvikling vil påvirke tenkesettet innen høyere utdanning og forskning. Vi ser allerede nå at utviklingen med på å prege utdannings- og forskningssektoren. På utdanningsfeltet dukker det opp e-læringskonsepter, virtuelle universiteter og nettbaserte

utdanningsprogram. Utviklingen av IKT-teknologien og Internett har satt høyere utdanning i relieff på andre måter enn tidligere.

Innen vitenskapelig publisering er den tradisjonelle forretningsmodellen basert på leserbetaling gjennom abonnement utfordret. Denne modellen legger begrensning på leserkretsen. Den nye forretningsmodellen vil kunne basere seg på Open Access-tidsskrifter med forfatterbetaling, men gratis tilgang for alle via internett. Denne modellen legger begrensninger på forfattersiden, og representerer en økonomisk utfordring for så vel eksterne finansieringskilder som UH-institusjonene selv, særlig i en overgangsfase hvor institusjonene også betaler abonnementer. Det finnes allerede flere tusen Open Access-tidsskrifter. Om og når det vil skje en overgang til ny foretningsmodell for vitenskapelig publisering, er imidlertid usikkert.

Slik Veritas rapporten viser vil konvergensen mellom Nanotechnology, Biotechnology, Information- and Communication technologies (NBIC) kunne få betydning for samfunnsutviklingen, også for høyere utdanning. På sikt muliggjør en slik teknologiutvikling ganske radikale endringer innenfor områder som helse, medisin, produksjonen av materialer, energi og mat- og fiskeprodukter (landbruk/havbruk). Eksempelvis kan framveksten av bio- og gen-teknologien påvirke befolkningens alderssammensetning over tid, ved at stadig flere friske eldre lever lengre. Antar man at denne gruppen også opprettholder interesse, vilje og evne til å lære, kan det ligge store utfordringer og muligheter i å tilpasse utdanningstilbudet til dette. Et framtidig system for høyere utdanning må være oppmerksom på og planlegge i forhold til en slik utvikling. Både måten vi organiserer utdanningen på, de arbeidsformene som tas i bruk, og ikke minst, innholdet i utdanningstilbudet vil kunne endres kraftig som en følge av teknologiutviklingen. Teknologiske gjennombrudd på bare noen av disse områdene eller at trendene blir dominerende, kan innebære utfordringer for utdannings- og forskningssystemet. Det vil oppstå press for å endre innholdet i etablerte utdanningsløp, forskningsinnsats må vurderes styrt i andre retninger, og det kan bli stilt andre krav til hvordan forholdet mellom universitet, høyskoler og næringsliv organiseres.

De globale utviklingstrekkene som vi kort har skissert over vil på sikt kunne legge stort press på utdannings- og forskningspolitikken i de enkelte land. Det omfattende arbeidet som EU nå legger ned i å utforme den framtidige utdannings-, forsknings- og innovasjonspolitik er først

og fremst en reaksjon på endrede globale forhold, samtidig som den forsøker å posisjonere EU og dens medlemsstater tydeligere i det globale forskningspolitiske landskapet.

9.3 Demografi

I vår del av verden er aldringen av befolkningen og endringer i forholdet mellom antallet mennesker i arbeidsdyktig alder og den aldrende delen av befolkningen, ansett å være et sentralt problem.

På den annen side snakker mange om en såkalt yngrebølge, der store fødselskull vil kunne få store konsekvenser for etterspørselen etter utdanning på alle nivåer, og innretningen på kompetanseutviklingen. Demografisk utvikling har store konsekvenser for utformingen av utdannings- og forskningspolitikk både på globalt, europeisk og nasjonalt nivå. I tillegg til yngrebølger og eldrebølger, spiller mobilitet over og innen landegrenser en tiltakende rolle.

9.3.1 Eldrebølgen

Når vi sammenlikner demografien i Norge med resten av Europa med vekt på den såkalte eldrebølgen, finner vi at Norge ikke er så utsatt for en eldrebølge som andre sammenliknbare europeiske land. Dette henger først og fremst sammen med at vi i hele etterkrigstida har vært blant de land i Vest-Europa med høyest fruktbarhet.

Vi har høy levealder, men ikke høyere enn Europas gjennomsnitt, og vi har flere unge og færre som er gamle eller som er i ferd med å bli det, sammenliknet med andre land. Framtidens aldring er i stor grad resultatet av fortidas fruktbarhet, og den er altså relativt gunstig i Norge. Tall fra FN viser at FNs befolkningsframskrivninger for medlemslandene fram til 2050 (UN 2002) setter Norge i en ganske heldig stilling, dersom man ønsker å unngå at folketallet synker. De fleste land opplever liten eller ingen vekst fram til 2020, og til dels betydelig nedgang deretter. I figuren er det tatt inn et utvalg av europeiske land.

Selv om Norge i dag ligger ganske godt an i Europa, vil det fram til 2050 bli en betydelig vekst i andelen over 60 år også i Norge, fra 20 til 32 prosent. Antall personer 67 år og eldre ligger an til å vokse fra 0,6 mill. i 2009 til rundt 1,5 mill. i 2060, altså over dobbelt så mange som i dag. Dette nivået er likevel relativt beskjedent sammenliknet med andre europeiske land. Den høyeste andelen gamle får vi i land som Estland, Italia, Spania og Tsjekkia (UN 2002).

Framtidig innvandring vil også kunne påvirke antall eldre, men dette vil ta lang tid da det er få gamle som innvandrer. Forskjellen i antall personer på 67 år og eldre øker fra 10 000 i 2035 til nesten 100 000 i 2060, avhengig av om det er høy eller lav innvandring. Effekten av forskjellige levealderforutsetninger øker jevnere, og er 30 000 i 2035 og hele 170 000 i 2060. Det er med andre ord levealderøkningen som forklarer mye av den forventede økningen i antall eldre.

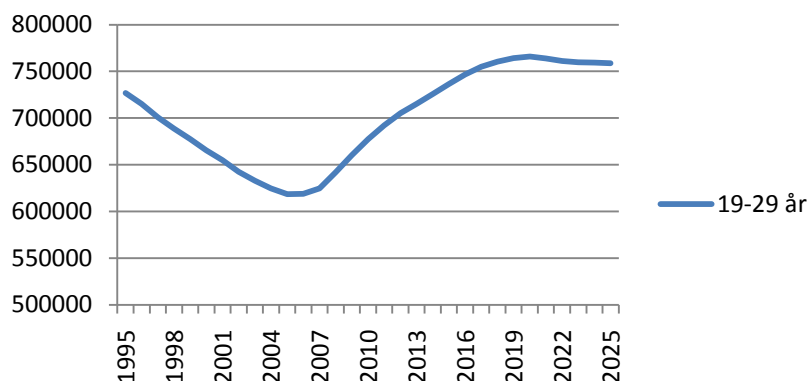
9.3.2 Yngrebølgen

I de neste 10-20 årene vil en ungdomsbølge treffe Norge. Aldersgruppen 19-29 år er den aldersgruppen hvor det er vanligst å ta høyere førstegangsutdanning og rundt 70 prosent av studentene er i denne gruppen. Siste ungdomsbølge var på 1980-90 tallet. Man gikk da fra om lag 105 000 studenter i 1988 til ca. 176 000 i 1995.

Gitt uendret studietilbøyelighet vil dette føre til en betydelig økning i antall studenter. Antallet personer i befolkningen 19-29 år var i 2005 på sitt laveste på mange år (omtrent 619 000 personer). Gruppen steg til omtrent 660 000 personer i 2009. I følge SSBs middelalternativ for demografiutviklingen anslås gruppen å øke med 75 000 personer mellom 2009 og 2015.

Det vil dermed være 735 000 personer i denne aldersgruppen i 2015. Den vil fortsette å øke til omtrent 2020 før utviklingen flater ut.

Figur 9.3 Antall personer i gruppen 19–29 år i Norge. 1995–2025

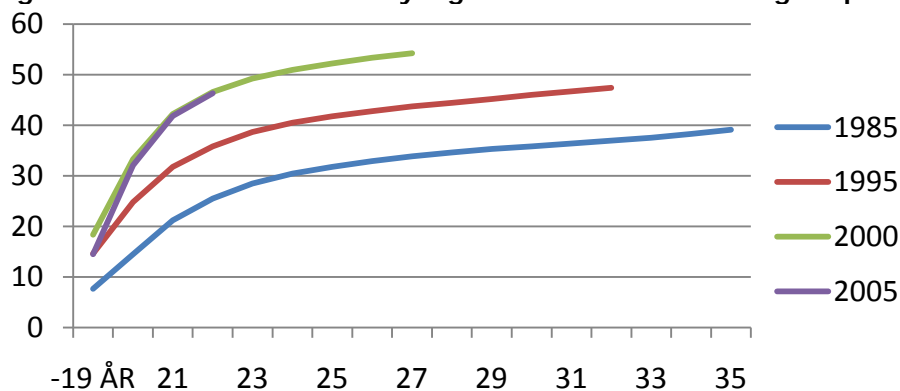

Kilde: SSB statistikkbank. Offisiell statistikk til og med år 2009 og SSBs framskrivinger (juni 2009) fra 2010 og framover.

Et annet bilde på etterspørsel etter høyere utdanning gis av søkertall. Samordna opptak publiserer blant annet søkertall etter alder. Alle indikasjoner tyder på vekst i studietilbøyelighet også i tida som kommer. En sterkere økning i voksenbefolkningen som tar høyere utdanning begrunnes i at nordmenn studerer senere i livet enn det som er vanlig i mange land. Det er også et etterslep i høyere utdanning grunnet flere år med et godt arbeidsmarked som har drevet mange direkte inn i arbeidsmarkedet, og at det også er stor tilbøyelighet til å ønske videreutdanning blant dem som har høyere utdanning.

Sett i et historisk perspektiv og ut fra internasjonale framskrivinger av deltakelse i høyere utdanning og arbeidsmarkedsindikatorer, er det mye som tyder på at studietilbøyeligheten for både yngre og eldre vil øke i årene framover, både på kort og lang sikt. Utviklingen i studenttallene viser at det er store endringer fra et år til et annet. Nå er det godt over 200 000 studenter i Norge og endringer på noen tusen vil ikke bety så mye samlet sett. Men når det er økninger flere år på rad vil veksten merkes for institusjonene og kreve mye av infrastrukturen og fagpersonalet. Et mulig brudd på denne forventningen kan imidlertid være at det stilles større samfunnsmessige krav til selve utdanningene, og at kortere relevant utdanning blir mer etterspurt. I tillegg kan man se for seg en større integrasjon mellom arbeidsliv og utdanningssituasjonene, slik at tida man primært er student totalt går ned. Samtidig kan læringsarenaene i langt større grad utvides til også å gjelde bedrifter, virksomheter og andre fora.

Figur 9.4 Kumulert studietilbøyelighet for fire kull 19-åringene i prosent av kullet

Kilde: Aamodt, NIFU STEP, sammenstilling fra SO

9.3.3 Tilbud og etterspørsel etter høyere utdannet arbeidskraft fram mot 2020 i Norge

Som vist over står Norge ovenfor både en "eldrebølge" og en "yngrebølge". I tillegg blir høyere utdanning viktigere for privat sektor, det er endrede holdninger til og behov for høyere utdanning, og det vil komme en kraftig vekst i etterspørselen etter kompetanse i helse- og omsorgssektoren. Kunnskapsdepartementet publiserte i desember 2010 en rapport som tok for seg arbeidslivets kompetansebehov fram mot 2020.

Hovedkonklusjonen i rapporten er at det vil være behov for et økt tilbud av høyere utdanning generelt i årene framover. Det er særlig ubalanse i forhold til behovet innen store utdanninger som lærerutdanning, teknologi- og naturvitenskapelige fag (herunder ingeniørfag) og høyere økonomisk-administrativ utdanning.

Rapporten støtter seg til flere kilder, blant annet SSBs framskrivninger som indikerer at behovet for arbeidskraft med lav utdanning vil fortsette å synke, mens behovet for høyere utdannet arbeidskraft vil stige. I tillegg ser man til europeiske analyser, samfunnsøkonomisk forskningslitteratur om investeringer i høyere utdanning og trender i studietilbøyelighet.

Et viktig premiss i rapporten er at misforholdet mellom behovene for kompetanse i arbeidslivet og den tilgjengelige kompetansen i befolkningen kan hindres ved å øke kapasiteten i høyere utdanning. Man kan dermed bidra til å unngå høyere arbeidsledighet blant dem med lav utdanning og motvirke økte lønnsforskjeller. Begrensninger på tilgjengelig kvalifisert arbeidskraft kan også dempe økonomisk vekst og hemme sentrale tjenester i velferdssystemet, i tillegg til den uheldige lønnsveksten enkelte utdanningsgrupper kan få.

I budsjettårene 2009 og 2011 ble det bevilget betydelige midler til nye studieplasser. Fullt utbygd innebærer dette over 18 000 nye studieplasser i 2016. Rapporten peker på at det vil være behov for en ytterligere satsning i årene som kommer, og at dette trolig vil gi god samfunnsøkonomisk avkastning.

9.4 Rangeringer og klassifisering av høyere utdannings- og forskningsinstitusjoner

Rangering av høyere utdannings- og forskningsinstitusjoner er ikke noe nytt fenomen, men rangeringer og klassifiseringer av institusjoner får tiltakende oppmerksomhet. Dette er en naturlig følge av globaliseringen og utviklingen av høyere utdannings- og forskningsinstitusjoner i retning av transnasjonale og internasjonale institusjoner. I løpet av de siste ti årene er det lansert flere internasjonale universitetsrangeringer. De to mest kjente er Shanghai Jiao Tong-rangeringen (Academic Ranking of World Universities) og Times Higher Education World University Rankings.

Rangeringer er omdiskutert både ut fra formål og metode. Et påfallende trekk ved både Shanghai- og THE-rangeringene er den sterke dominansen av universiteter fra engelskspråklige land, særlig i toppsjiktet. Blant de 100 beste universitetene i 2010-utgavene av de to rangeringene befinner det seg bare henholdsvis 28 og 22 universiteter fra ikke-engelskspråklige land. Flere faktorer kan bidra til å forklare slagsiden mot den angloamerikanske verden: høy forskningsintensitet grunnet stort innslag av privat forskningsfinansiering, overrepresentasjon i siteringsdatabaser basert på en overvekt av engelskspråklige tidsskrifter og nasjonale tradisjoner for å rangere universiteter.

Shanghai-rangeringen baserer seg på følgende kriterier, med vektning av hvert kriterium i parentes:

- Tidligere studenter som har vunnet nobelpriser og Fields-medaljer i matematikk (10 prosent)
- Ansatte som har vunnet nobelpriser og Fields-medaljer i matematikk (20 prosent)
- Antall høyt siterte forskere (20 prosent)
- Antall artikler publisert i Nature og Science (20 prosent)
- Antall artikler i databasen Web of Science over vitenskapelig publisering (20 prosent)
- Akademiske resultater sammenliknet med størrelsen på institusjonen (10 prosent)

Rangeringen er kritisert for ensidig å vektlegge forskningskriterier, og for å ha en slagside mot naturvitenskap og medisin. Indikatorene som brukes belyser altså en begrenset del av virksomheten. Konsekvensen er at mange og viktige sider ved universitetenes virksomhet ikke inngår i vurderingsgrunnlaget i de mest kjente rangeringene. Utdanning og undervisning tillegges liten vekt og mange fagområder inngår ikke i beregningsgrunnlaget.

Den nye Times Higher Education-rangeringen fra og med 2010 benytter følgende overordnede kriterier og vektninger:

- Inntekter fra industrien – innovasjon (2,5 prosent)
- Internasjonalt mangfold (5 prosent)
- Undervisning – læringsmiljøet (30 prosent)
- Forskning – volum, inntekt og omdømme (30 prosent)
- Siteringer – forskningens innflytelse (32,5 prosent)

Flere av de overordnede kriteriene er delt inn i underkriterier. Rangeringer av institusjonene kan dessuten skjule store kvalitetsforskjeller mellom fagområder. Ett og samme universitet kan være i verdenstoppen på noen fagområder, og høyst middelmådig på andre. Et eksempel på en fagområdebasert rangering er utviklet av det tyske CHE (Centrum für Hochschulentwicklung).

En rangering utført ved Senter for vitenskaps- og teknologistudier, Universitetet i Leiden, rangerer universitetene ut fra omfang på samarbeid mellom academia og næringsliv. Grunnlaget for rangeringen er en studie av samforfatterskap mellom universiteter og næringslivspartnere på vitenskapelige artikler i perioden 2003-2007. Et spansk forskningslaboratorium (Cybermetrics Lab) har siden 2004 offentliggjort en rangering av flere tusen universiteter etter deres synlighet på internett. Rangeringen kalles Webometrics. Det kan stilles spørsmål ved hvor mye synlighet på internett har å gjøre med kvalitet.

Det er utviklet alternativer til rangeringer, som har til hensikt å framvise og fremme mangfoldigheten i sektoren. Et europeisk initiativ som ser på muligheten for å synliggjøre mangfold er det såkalte U-map-initiativet. Typologien er flerdimensjonal, og tar ikke sikte på rangering. Hensikten er å synliggjøre bredden i landskapet blant høyere utdanningsinstitusjoner. Dette initiativet er nærmere omtalt i kapittel 8.

Selv om internasjonale rangeringer ofte kritiseres, er de kommet for å bli, og norske universiteter og høyskoler må forholde seg til dem. Rangeringene måler også deler av aktiviteten ved norske læresteder og det er derfor naturlig å skjule til utviklingen på rangeringene. Vi ser også at norske læresteder bruker dem når de klatrer på rangeringen eller kommer godt ut sammenliknet med andre.

9.5 Hovedtrekk i den europeiske forsknings- og utdanningspolitikken

Den offensive politikktutviklingen vi er vitne til i EU-systemet er først og fremst et europeisk svar på globale, regionale og nasjonale utfordringer. EU har gjennomgått store endringer siden innføringen av EØS-avtalen, som har betydning for Norges samarbeid med EU. EU er nå betydelig mer sammensatt og heterogent enn EU var på 1990-tallet. EU har også gjennomgått en rekke store institusjonelle reformer siden 90-tallet, senest ved Lisboa-traktaten. Fra å være et konsultativt organ, da EØS-avtalen ble framforhandlet, er nå Europaparlamentet sidestilt som lovgivende organ med Rådet. På mange måter har Norges forhold til EU og EUs forsknings- og utdanningspolitikk vært preget av forutsigbarhet og konsekvens gjennom mange år. Hovedgrunnen til dette er EØS-avtalen og de rettigheter og plikter som er definert gjennom denne.

Lisboatraktaten (reformtraktaten) trådte i kraft 1. desember 2009. Dette innebar en del endringer, selv om det meste fra den såkalte forfatningstraktaten (Maastricht) ble videreført. Finanskrisen har på mange måter rystet EU, noe som også på sikt kan få konsekvenser for de forhold som er berørt av Lisboa-traktaten, og da spesielt i forholdet mellom Det europeiske råd og Europaparlamentet.

Ser vi på hva som skjer i EU, er utviklingen der med på å utfordre Norge på en rekke områder. Det er i det hele tatt en rekke usikkerheter som avtegner seg framover. Er vi i framtida sikret samme deltakelse? Hvordan skal Norge forholde seg til at Europaparlamentet får mer makt og at EU for eksempel vil bruke strukturfond i finansiering av utdanningsprogrammer? Hvilke muligheter og forpliktelser vil da Norge kunne ende opp med?

Slike usikkerheter medfører spørsmål om hvorvidt Norge bør eller kan fortsette sin EØS-politikk som før. Samtidig utgjør dette en betydelig utfordring og risiko for hele den norske utdannings- og forskningspolitikken, ikke bare lang sikt, men også i et kortere tidsperspektiv. På den ene siden ser vi presset mot global, internasjonal og regional konsolidering. På den annen side kan vi se konturene av mer nasjonal håndtering av politikken³⁰. Det er i det hele tatt knyttet store usikkerheter til karakteren av overnasjonalt samarbeid.

Robert Kaiser ved Universitetet i Siegen og Heiko Prange-Gstöhl ved DG-Research & Innovation gjør noen refleksjoner om dette i en fersk artikkel i *Science and Public Policy* (Kaiser&Prange-Gstöhl 2010). Med utgangspunkt i den økonomiske krisen peker de på et mulig paradigmeskifte i den europeiske forsknings- og innovasjonspolitikken. Deres hovedargument er at i en slik krisetid er det sannsynlig at medlemslandene vil begynne å tenke mer nasjonalt. Dette vil få særlige konsekvenser for EU-budsjettet framover og legge press på ambisjonene i Europe 2020 og tilhørende strategier. De peker spesielt på mulighetene for at forhandlingsposisjonene i det neste MFF (Multiannual Financial Framework) langt på vei bestemmes på forhånd i de enkelte land. I mindre stabile perioder vil Europakommisjonen oppleve økende konkurranse og press fra medlemsstatenes regjeringer. Dagens økonomiske krise, hevder de, bidrar til et dilemma, som på den ene siden er karakterisert ved konkurrerende aktiviteter fra både Europakommisjon og medlemsstatenes regjeringer.

På den annen side, vil risikoen for suboptimale løsninger øke da begge sider er utsatt for offentlig press om å bli enige om adekvate virkemidler. Dette vil i så fall kunne få store konsekvenser for Europas forsknings- og innovasjonspolitik. Forfatterne skiller mellom "normal policy"

³⁰ Norges politikk på feltet er i dag bl.a. formulert gjennom UD's tiltaksplan for EU/EØS-arbeidet: <http://www.regjeringen.no/nb/sub/europaportalen/2011/nye-eu---tiltaksplan-for-eos-arbeidet-.html?id=630990>.

og ”crisis policy”, der det første utgjør de politiske programstrategiene som EU-kommisjonen fortsetter å lansere (Europa 2020 og alle de 7 flaggskipene som for eksempel Innovation Union). ”Crisis policy” er en mulig nødvendig dreining i EUs politikk som en reaksjon på dagens krise og det som måtte skje i kjølvannet av denne. Dersom tesen om at EU i framtida vil bli mye mer medlemsstatdrevet gjennom for eksempel en omkalfatring og styrking av Det Europeiske råd, vil dette kunne få direkte og ganske grunnleggende konsekvenser for Norges forhold til unionen. En konsekvens av perspektivene til Kaiser&Prange-Gstöhl kan være at den tilgang Norge har i dag til både markeder og det forsknings- og utdanningspolitiske området ikke lenger kan tas for gitt, heller ikke gjennom en EØS-avtale.

Nødvendigheten av å satset på utdanning støttes også i artikkelen ”The key role of education in employment and competitiveness” (Gros and Roth 2008), som konkluderer med at den eneste måten EU kan konkurrere med voksende økonomier som for eksempel Kina, er å investere i humankapital.

9.5.1 Europa 2020

Europa 2020-strategien er EUs strategi for å overkomme finanskrisen. På kort sikt skal EU komme seg ut av finanskrisen, men på lengre sikt skal økonomien gjøres sterkere. Europa 2020 er en strategi for smart, bærekraftig og inkluderende vekst. Dette er tre prioriteringer som gjensidig påvirker hverandre og som skal bidra til økt sysselsetting, produktivitet og hindre sosial utstøting i EU. EU har satt fem ambisiøse hovedmålsetninger som skal nås innen 2020, og utdanning og forskning spiller en sentral rolle i to av disse målsetningene. For å oppnå dette har EU kommisjonen etablert syv såkalte flaggskipinitiativ som alle sorterer under fanene strategi for smart, bærekraftig og inkluderende vekst. EU-institusjonene og medlemslandene skal koordinere sin innsats for å nå de målsetninger som er satt.

Med smart vekst menes forbedring av EUs prestasjoner innen utdanning, forskning, innovasjon og det digitale samfunn. For utdanning og forskning har EU satt en målsetting om at 3 prosent av BNP (offentlig og privat finansiering) bør benyttes til forskning. I tillegg bør betingelsene for forskning, utvikling og innovasjon bedres. For høyere utdanning er det satt en målsetting om at 40 prosent av 30-34 åringene skal ha høyere utdanning. For høyere utdanning er det flaggskipene ”Innovation Union” og ”Youth on the move” som er relevante.

9.5.2 Flaggskipene

”Youth on the move” har som målsetting å bidra til at flere studerer i utlandet, forberede studentene bedre for arbeidsmarkedet, øke attraktiviteten til universitetene og bedre resultater på alle nivåer i utdanningen, dvs. både fremragende utdanning/-forskning og lik rett til utdanning for alle.

Flaggskipet ”Agenda for New Skills for New Jobs” er under fanen inkluderende vekst, og er komplementært til flaggskipet ”Youth on the Move”. Formålet med flaggskipet ”Agenda for New Skills for New Jobs” er blant annet å bidra til å øke sysselsettingsgraden i EU.

Flaggskipet om den innovative europeiske unionen (”Innovation Union”) er både en strategi og en metafor på hvor viktig nytenkning, innovasjon og samspillet mellom utdanning, forskning og verdiskaping er. Flaggskipet ble lansert i oktober 2010, både som en EU-politisk respons på finanskrisen, men i langt større grad som en oppstart på en

De 7 flaggskipene:

*Innovation Union
Youth on the Move
A Digital Agenda for Europe
Resource efficient Europe
An industrial policy for the
globalizationera.
An agenda for new skills and jobs
A European platform against
poverty*

langsiktig strategi for å styrke den europeiske forsknings- og innovasjonsarenaens evne til å takle de globale utfordringene. I meldingen³¹ listes det opp ti tiltak som må settes i gang eller intensiveres for at målsettingen i flaggskipet skal realiseres. Disse punktene varierer fra investeringsstrategier i FoU, bedre koordinering av innovasjons-, utdannings- og forskningspolitikken i hele Europa, mer effektiv kunnskapsoverføring, til fjerning av barrierer for entreprenører og åpning av de europeiske forskningsprogrammene for land utenfor Europa. Gjennomføringen av tiltakene er også langt på vei tidfestet.

Innenfor Europa 2020 er det et eget strategisk rammeverk for samarbeidet på utdanningsområdet³² "Education and Training 2020". Kommisjonen vil høsten 2011 også legge fram en melding (Communication) om modernisering av høyere utdanning. Den siste meldingen om modernisering av høyere utdanning kom i 2006.

9.5.3 Grønnboka om et nytt felles strategisk rammeverk for forskning og innovasjon.

Kommisjonen la tidligere i år fram en grønnbok om et nytt, felles strategisk rammeverk for finansiering av forskning og innovasjon i EU: "GREEN PAPER - From Challenges to Opportunities: Towards a Common Strategic Framework for EU Research and Funding". Et slikt rammeverk er tenkt å dekke rammeprogrammet for forskning, rammeprogrammet for konkurransevne og innovasjon (CIP) og Det europeiske instituttet for innovasjon og teknologi (EIT). Kommisjonen vil på bakgrunn av grønnboka starte opp konsultasjoner om den framtidige forsknings- og innovasjonssatsingen i EU.

Grønnboka framholder at den videre satsingen på forskning og innovasjon er avgjørende for at målene i EUs nye vekststrategi, Europe 2020, skal nås. Flaggskipet "Innovation Union" i Europe 2020 etablerer et strategisk rammeverk for hvordan dette skal skje. I grønnboka vises det også til at Rådet har lagt vekt på at nye EU-programmer innen forskning og innovasjon må fokusere mer på prioriteringer i Europe 2020 som samfunnsmessige utfordringer, nøkkelteknologier, samarbeidsprosjekter og industriøst forskning, forenkling i og av instrumenter for finansiering av forskning og innovasjon, raskere markedsintroduksjon og en ytterligere styrking av fremragende forskning.

Grønnboka viser til at store utfordringer krever innovative løsninger. Konkret pekes det bl.a. på behovet for vekst og økt sysselsetting, utfordringer knyttet til klimaendringer og en overgang til et lavutslippssamfunn, demografiske endringer og den globale konkurransen. Grønnboka legger også vekt på å øke effektiviteten i bruken av forsknings- og innovasjonsmidlene. Duplikasjon og overlapp i de europeiske forsknings- og innovasjonssatsingene må i følge grønnboka reduseres. Et hovedspørsmål er også hva som kan/bør ligge i et felles rammeverk eller en samordning mellom de tre hovedaktivitetene (rammeprogrammet for forskning, CIP og EIT).

Grønnboka reiser 24 problemstillinger/spørsmål under fire hovedoverskrifter:

- **Samarbeid for å nå målene i Europe 2020**, bl.a. et felles rammeverk for alle EUs forsknings- og innovasjonsprogrammer, optimal bruk av støttemidler langs hele innovasjonskjeden og forholdet mellom nasjonale programmer og EUs instrumenter, herunder støtte fra EU til fellesprogrammer (Joint Programming Initiatives) mellom grupper av land.

³¹ (COM (2010) 546: 2,3).

³² Se: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0865:FIN:EN:PDF>.

- **Møte store samfunnsmessige utfordringer**, bl.a. balansen mellom ”fri” og ”styrt” forskning for å møte de store samfunnsutfordringene og sterkere involvering av borgerne og det sivil samfunnet.
- **Styrke konkurransekraften**, bl.a. behovet for en bred tilnærming til innovasjon, styrket deltakelse fra næringslivet og SMB i EU-programmene, tilgang på kapital og IPR-regler for EU-finansierte prosjekter.
- **Styrke den vitenskapelige basen og det europeiske forskningsområdet (ERA)**, bl.a. styrking av ERC, EU-støtte til forskningsinfrastruktur, tiltak i EU-programmene for å ferdigstille ERA innen 2014 og prioriterte områder for internasjonalt samarbeid.

Mangfold i høyere utdanning i Europa

En studie av diversitet i fem høyere utdanningssystemer: England, Frankrike, Norge, Slovakia og Sveits ser på samspillet av faktorer som driver diversifisering og konvergens, både på institusjons- og systemnivå.

Studien trekker fram at debattene i Europa pleier å konsentrere seg om ulikheten i institusjonsprofiler og deres evne til å svare på forskjellige behov og samfunnskrav. Kravene og behovene forbindes gjerne med massifisering av høyere utdanning og økt mangfold i studentpopulasjonen. Institusjonene forventes i økende grad å imøtekomme krav utover de tradisjonelle oppgavene knyttet til undervisning og forskning, som krav knyttet til kunnskapssamfunnet, innovasjon, formidling og etter- og videreutdanning etc. Kombinasjonen av disse nye krav fører i mange tilfeller til at ressurser spres for tynt utover og det kan oppstå en ”oppgavespagat” (*mission stretch*).

Institusjonell diversitet betraktes i studien som et positivt mål i seg selv. Det er flere nivåer av diversitet, blant annet diversitet i forhold til institusjoners profiler, til ulike studentgrupper, til de ansatte og institusjonens involvering regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Videre skiller studien mellom vertikal og horisontale differensiering. Med vertikal differensiering menes at noen institusjonstyper overordnes andre enten gjennom lov eller ulike kvalitetsstandarder/ akkreditering. En horisontal differensiering søker en likeverdighet mellom de ulike institusjonstypene. Om ulike institusjonstypene ikke betraktes eller behandles som jevnbyrdige, kan konsekvensen være institusjonsdrift og en overbelastning i form av oppgavespredning, i følge studien. Når det gjelder systemer hvor institusjonene i utgangspunktet er jevnbyrdige (horisontal differensiering) blir det viktig å utvikle insentiver som bidrar til at de ulike institusjonstypene kan utvikle sin profil.

Studien anbefaler en blanding av finansiering, lov og akkrediteringssystemer for å fremme og opprettholde mangfold. Det framheves at finansieringssystem/insentiver er viktigere enn institusjonell autonomi. Med dette menes at autonomi for universitet og høyskoler i seg selv ikke nødvendigvis fører til mer differensierte institusjoner. Særlig når det gjelder horisontal differensiering er likeverdighet viktig og at det finnes finansielle insentiver for å ivareta ulike roller og oppgaver.

Forfatteren av studien finner at skillet mellom binære systemer og ikke-binære systemer er overdrevet når det gjelder å opprettholde og fremme diversitet. Det er snarere innholdet i politikken som har betydning; med andre ord at det er sammenfall mellom reguleringer, finansielle insentiver, kvalitetsstandarder, så vel som verdier innenfor akademia, arbeidsliv og allmennhet som har størst betydning for diversitet.

Reichert, Sybill (2010): *Institutional diversity in European Higher Education – Tensions and challenges for policy makers and institutional leaders*. European University Association (EUA).

9.5.4 Den nye Bologna-prosessen

Bologna-prosessen er også i ferd med å skifte innretning. Fokus endres fra struktur til innholdet i høyere utdanning. Dette skyldes i hovedsak ambisjonen om å integrere arenaen for høyere utdanning (European Higher Education Area - EHEA) med arenaen for forskning (the European Research Area - ERA) innenfor Bologna-prosessen sitt eget rammeverk.

Slik situasjonen er i dag håndteres høyere utdanning og forskning politisk og administrativt separat. Dette er også stort sett situasjonen på nasjonalt, regionalt og europeisk nivå. Slik sett er den policy-utviklingen vi i dag ser på EU-nivå et forsøk fra Kommissjonens side om å være pådriver for en utvikling som vrir hele det europeiske og nasjonale utdannings- og forskningslandskapet i en mer effektiv og integrert retning. Transformasjonen av Europa til et framtidig orientert kunnskapssamfunn er avhengig av radikale grep av denne typen. Den underliggende samfunnsmessige utfordring er knyttet til innovasjonskapasitet. Det er behov for kunnskap, ferdigheter og kreativitet for å kunne møte globale, regionale og nasjonale samfunnsutfordringer.

9.6 Eksempler på norsk politikk for å møte utfordringene

9.6.1 Endringer i institusjonslandskapet - Samarbeid, Arbeidsdeling og konsentrasjon (SAK)

Som i andre land går utviklingen i Norge i retning av færre og større institusjoner i høyere utdanning:

- Høgskolen i Tromsø fusjonerte med Universitetet i Tromsø 1. januar 2009.
- Høgskolen i Oslo og Høgskolen i Akershus slår seg sammen fra 1. august 2011 og blir blant Norges største høyere utdanningsinstitusjoner målt i antall studenter.
- Universitetet for miljø- og biovitenskap og Norges veterinærhøgskole skal fusjoneres og samlokaliseres på Ås.
- Høgskolene i Buskerud, Vestfold og Østfold har iverksatt en prosess med sikte på fusjon fra 1. januar 2013.
- Høgskolene i Hedmark, Gjøvik og Lillehammer har som mål å fusjonere til et Innlandsuniversitet i 2014.
- Høgskolen i Telemark er i samtaler med Universitetet i Agder om nærmere samarbeid, eventuelt fusjon, og det er foretatt et omfattende utredningsarbeid.
- Universitetet i Stavanger har invitert Høgskolen Stord/Haugesund til fusjonssamtaler, og høgskolen skal ta stilling til om den vil gå videre med saken i løpet av våren 2011.
- Også mellom private høyskoler er det flere fusjonsinitiativer.

Årsakene til denne utviklingen kan være flere. Den viktigste er trolig ønsket om å stå sterkere i konkurransen om studenter, dyktig fagpersonale og finansiering, i første omgang nasjonalt, men også internasjonalt. Størrelse gjør i seg selv institusjonene mer synlige og gir mulighet for å styrke studieporteføljen og heve forskningsprofilen. Det er også stor tilslutning til Stjernø-utvalgets analyse om at for mange små og fragmenterte fagmiljøer er et kvalitetsproblem (NOU 2008:3).

I tillegg har flere av høyskolekonstellasjonene som mål å bli universitet, både de antar universitetsnavnet åpner for internasjonalt samarbeid, styrker rekrutteringen og posisjonen overfor mulige regionale og nasjonale samarbeidspartnere. Status som universitet gir dessuten større faglig frihet. Innskjerpningen av kravene for å kunne tilby doktorgrad, i form av størrelse

på fagmiljø og antall stipendiater, gjør det enda mer nødvendig enn tidligere å søke sammen med andre for å kunne oppfylle kriteriet om doktorgradsrett på minst fire områder for å kunne søke om akkreditering som universitet. En oversikt fra NOKUT viser at Høgskolen i Oslo og innlandsinstitusjonene begge har tre doktorgradssøknader inne til vurdering, mens Høgskolen i Narvik og Høgskolen i Vestfold har én hver.

Med unntak av UMB/NVH-prosessen skjer sammenslåingene etter initiativ fra institusjonene selv, etter at regjeringen gjorde det klart at den ikke ville følge opp Stjernøutvalgets forslag om styrte strukturendringer. Kunnskapsdepartementet har signalisert at det ser positivt på frivillige sammenslåinger og støtter flere av prosessene med såkalte SAK-midler. Dette er et ledd i en mer omfattende politikk for samarbeid, arbeidsdeling og konsentrasjon (SAK), der målet ikke er institusjonssammenslåinger i seg selv, men sterkere fagmiljøer og mer profilerte institusjoner. Som et ledd i dette støttes også ulike samarbeidsprosjekter på fagnivå, med en forutsetning om at de skal føre til økt grad av konsentrasjon og arbeidsdeling.

I Soria Moria II-erklæringen sier regjeringen at den ”i større grad [vil] legge til rette for samarbeid og arbeidsdeling i universitets- og høyskolesektoren for å styrke utdanningstilbudet i hele landet.” I tråd med dette har Kunnskapsdepartementet presisert at SAK ikke er en politikk for *geografisk* konsentrasjon. Målet er å styrke svake fagmiljøer og studiesteder slik at de blir bærekraftige på lengre sikt. Det krever imidlertid vilje til prioritering og reell arbeidsdeling fra institusjonenes side. Det vil si at de kan bli nødt til å gi fra seg noe på ett område for å bli sterkere på et annet. Stjernøutvalgets analyse var at dette er lettere å få til innenfor en sammenslått institusjon med ett styre enn i et frivillig samarbeid mellom selvstendige institusjoner. Dette er en viktig begrunnelse for departementets støtte til fusjonsprosessene.

Universitetene og høyskolene har stor grad av faglig frihet og bestemmer med noen unntak selv hvilke studier de vil tilby og hvor mange studenter de vil ta opp på hver utdanning. Institusjoner med dårlig søkning har en tendens til å opprette stadig nye studietilbud for å forsøke å tiltrekke seg studenter. Mange institusjoner opplever også et betydelig press fra omgivelsene for å opprette nye tilbud, selv om det kan mangle både fagmiljø og søkergrunnlag. Dette er en medvirkende årsak til små og fragmenterte fagmiljøer, og kan samtidig føre til mindre diversitet.

Et regjeringsoppnevnt utvalg la i mars 2011 fram NOU 2011:3 *Kompetansesarbeidsplasser – drivkraft for vekst i hele landet*. Utvalgets mandat var å fremme forslag til tiltak for å legge til rette for spredning av kompetansesarbeidsplasser – forstått som spesialiserte arbeidsplasser med krav om høyere utdanning – i hele landet, herunder tiltak for å sikre rekruttering til slike arbeidsplasser i distriktene. I den sammenhengen drøftes naturlig nok også universitetenes og høyskolenes regionale betydning. Utvalget mener at det er nødvendig med en sterkere grad av spesialisering mot regionale behov hvis de høyere utdanningsinstitusjonene (og også instituttsektoren) skal kunne spille en større rolle i utviklingen av næringslivet i regionene. De finner imidlertid at institusjonene i ulike deler av landet blir mer like, og at det kan være vanskelig for høyskoler i regionene å utvikle egenart og regional faglig profil, av grunner som er nevnt ovenfor. Dette kan også gå på bekostning av kvaliteten. I stedet bør det skje en konsentrasjon av virksomheten på utvalgte områder der det finnes lokale behov. Utvalget peker på SAK-politikken som et virkemiddel for økt diversitet, men mener at det kan være behov for sterkere og mer langsiktige insentiver, blant annet gjennom finansieringssystemet.

9.6.2 Samfunnsrollen/oppdraget

Både i Norge, Europa og resten av verden øker oppmerksomhet om UH-institusjonenes samfunnsrolle ("regionale, nasjonale og globale aktører"), og den betydning disse har for samfunnsutviklingen.

Den tiltakende bevisstheten om universitetenes og høyskolenes samfunnsmessige rolle, er noe av bakgrunnen for at Kunnskapsdepartementet i dag er opptatt av den såkalte samfunnskontrakten. Målsettingen med samfunnskontraktarbeid er å styrke forbindelsene mellom institusjonene og samfunnet, gjøre institusjonene mer åpne, mobilisere samfunns partnere for høyere utdanning og forskning. Det er imidlertid institusjonene selv som skal identifisere og utvikle samarbeidet og kontaktflaten med omverden – basert på sin profil.

Det er etablert en pilotprosess om samfunnskontrakt for de høyere utdanningsinstitusjonene i Nord-Norge. Denne pilotprosessen legges opp slik at institusjonene i Nord-Norge i første omgang utarbeider et grunnlag for en felles samfunnskontrakt, som deretter diskuteres videre med institusjonenes partnere i arbeids- og næringsliv og samfunnet for øvrig. Formålet er å finne fram til felles utfordringer, hvilken profil den enkelte institusjon skal ha i det samfunnsrelevante arbeidet, og mulig arbeidsdeling mellom dem.

9.6.3 Kvalifikasjonsrammeverket

Som en del av Bologna prosessen er det utviklet et overordnet kvalifikasjonsrammeverk for høyere utdanning som vektlegger intendert læringsutbytte, det vil si mål om hvilke kunnskaper, ferdigheter og kompetanse kandidatene skal ha på ulike utdanningsnivåer. Med utgangspunkt i dette er det utviklet et nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for de tre nivåene bachelor, master og phd. Alle universiteter og høyskoler skal tilpasse alle studie- og fagplaner til kvalifikasjonsrammeverket innen utgangen av 2012.

Læringsutbytte er en sentral dimensjon ved utdanningskvalitet, men ikke umiddelbart enkelt å måle. Det skilles gjerne mellom intendert, subjektivt og objektivt læringsutbytte. Kunnskap om subjektiv læringsutbytte hentes gjerne inn gjennom undersøkelser blant studenter, lærestedene og arbeidsgivere. Deres vurderinger belyser viktige sider av kvaliteten på utdanningene og kandidatene. Kunnskap om det objektive læringsutbytte er viktigst, men også vanskeligst å måle. For å få mer kunnskap om læringsutbytte i norsk høyere utdanning sammenlignet med andre land er Norge med i et internasjonalt prosjekt, det såkalte AHELO-prosjektet, som har til formål å sammenligne studentenes læringsutbytte i ulike fagområder på tvers av land (se kapittel 2.8 og 9.6.5 for mer om utdanningskvalitet).

9.6.4 Samarbeid med land i andre deler av verden

(Memorandum of Understanding - MoU)

Inngåelse av intensjonsavtaler, eller såkalte MoU-er med relevante land kan ses på som et nasjonalt svar på økt internasjonal konkurranse. I perioden 2008 -2010 har KD inngått MoU-er om høyere utdanningssamarbeid med Brasil, Argentina, Chile, India, Kina og Russland. Det eksisterer også avtaler om forskningssamarbeid med de samme landene, med unntak av Russland. I tillegg lanserte KD i 2007 en strategi for høyere utdanningssamarbeid med Nord-Amerika, som gjelder for perioden 2008-2011. Samarbeidsavtalene er på et overordnet nivå, og har som siktemål å styrke og videreutvikle det bilaterale samarbeidet innenfor høyere utdanning. Nord-Amerikastrategien har samme siktemål som MoU-ene, men er mer detaljert, i tillegg til å ha mer konkrete mål og virkemidler. KD vektlegger at samarbeidet skal baseres på kvalitet, gjensidighet og relevans, og å oppnå synergier mellom forsknings- og høyere utdanningssamarbeidet med de aktuelle landene.

Kontakt på myndighetsnivå skaper bedre rammer for institusjonelt samarbeid, og noe av hensikten med å inngå en MoU er at det kan bidra til et mer likeverdig samarbeid og bedre balanse i student- og ansattmobilitet og ressursinnsats. Under flere av avtalene er det etablert/-skal etableres felles arbeidsgrupper som skal møtes jevnlig. Her vil man bl.a. kartlegge omfang av samarbeidsrelasjoner, hindringer og suksessfaktorer og bidra til nye tiltak som kan styrke kunnskapssamarbeidet. Mål på økt kunnskapssamarbeid er faglig samarbeid, etablering av felles studieopplegg og felles forskningsprosjekter, og derigjennom økning i student- og ansattmobilitet. Det er noe ulikt rasjonale bak opprettelsen av de forskjellige MoU-ene og strategien:

- For avtalene med de tre "BRIC-landene" Brasil, India og Kina, er et hovedrasjonale å stimulere til kontakt og kunnskapssamarbeid med de nye voksende økonomiene. Dette er land som både i kraft av størrelse, økonomisk slagkraft og hjernekraft i stadig sterkere grad setter agendaen på den globale arena. For alle disse tre landene eksisterer også regjeringsstrategier for samarbeid, der kunnskapssamarbeidet er vektlagt.
- Samarbeidet med "BRIC-landet" Russland står i en særstilling i Regjeringens nordområdesatsing, og det eksisterer allerede relativt gode samarbeidsrelasjoner mellom institusjoner i de to land, samt en del virkemidler som stimulerer dette samarbeidet. Et hovedmål med avtalen er å bedre kontakten på myndighetsnivå og dermed skape bedre rammer for institusjonelt samarbeid.
- For Chile og Argentina springer avtalene ut fra politiske ønsker om å utvikle tettere kontakt med landene i regionen. Det er også enkelte felles kunnskaps- og næringsinteresser (polar/akvakultur) og noe samarbeid på institusjonsnivå.
- KDs strategi for høyere utdanningssamarbeid med Nord-Amerika tar utgangspunkt i at store deler av verdens innovative kunnskapsproduksjon har skjedd og skjer ved institusjoner i denne regionen. Samarbeid med USA og Canada har vært et viktig element i utviklingen av norsk høyere utdanning og forskning etter andre verdenskrig. Strategien sikter mot å styrke og utvikle en allerede sterk relasjon.

9.6.5 Kvalitetsutfordringer i norsk høyere utdanning?

Det er flere ting som tyder på at norsk høyere utdanning gir et godt utgangspunkt for yrkeslivet. Kandidatene får i stor grad relevante jobber og er tilfredse med utdanningen. Menneskelige ressurser utgjør hoveddelen av nasjonalformuen, og vi hevder oss godt i internasjonal konkurranse. Økningen i studentgjennomstrømningen ved de gamle universitetene de siste årene er også et positivt tegn.

Samtidig kommer det stadig signaler om at kvaliteten ikke er høy nok overalt. Ifølge tall fra Eurostudent er norske studenter blant dem som får færrest undervisningstimer i Europa. Evalueringene og reakkrediteringen fra NOKUT har pekt på svakheter ved sykepleierutdanningen, allmennlærerutdanningen, ingeniørutdanningene og førskolelærerutdanningen. Jevnlige medieoppslag kritiserer både kvaliteten på undervisningen og læringsutbyttet (se kapittel 2.8 for mer om kvalitet i høyere utdanning). Innføringen av kvalifikasjonsrammeverket er en unik mulighet til å rette søkelyset mot kvalitet i studieprogrammene.

Kunnskapsdepartementet ønsker å rette oppmerksomheten mot følgende fire områder, som er viktige for utvikling av utdanningskvalitet:

1. *Kvalitetskultur:* Kvalitet i undervisning må gjennomsyre institusjonene i alle ledd og nivåer. Viktige stikkord er nyskaping og livslang læring i fagmiljøene, sterke fagmiljøer, forskningsbaserte undervisnings- og evalueringsformer og aktiv bruk av utdanningsforskning. Internasjonalisering anses som et viktig kvalitetsfremmende tiltak.

2. *Samfunnsorientering:* Kunnskap er helt sentralt for verdiskaping i samfunnet, og menneskelige ressurser er den viktigste innsatsfaktoren i arbeidslivet. Framveksten av kunnskapssamfunnet gjør at universiteters og høyskolars samfunnsrolle blir stadig viktigere. Samfunnsrollen handler om det gjensidige samspillet mellom institusjonene og samfunnet rundt. UH-institusjonene skal bidra i utvikling av nærings-, samfunns- og arbeidsliv gjennom både samarbeid og kritikk, og tilpasse utdanningene etter samfunnets behov for kunnskap og kompetanse. Samtidig skal samfunnet rundt bidra i utviklingen av institusjonene.
3. *Studentorientering:* Læring skjer i møtet mellom lærere og studenter. Det må settes klare krav til studentene. Samtidig bør undervisningen legges opp slik at studentene får hjelp til å organisere kunnskapen på en helhetlig måte og forstå relevansen av det de lærer. En stadig mer mangfoldig studentgruppe setter økte krav til undervisningen. Forskning om læring i høyere utdanning viser at studenter lærer best når de involveres aktivt i egen læring, får tillit til å ta egne avgjørelser og når undervisningen er variert.
4. *Utdanningsledelse:* Den klassiske undervisningsformen ved universitetet er enkeltmannsforetaket, der hver professor er sitt undervisningstiltak. Kvalitetsreformen medførte økte krav til faglig ledelse og koordinering for å sikre helhet, progresjon og kvalitet i de nye programmene og gjennomføring av en rekke pedagogiske tiltak for å bedre studentenes læring. Utdanningsledelse utøves på institusjonsnivået og kan defineres som institusjonens strategiske og operative styring av og tilsyn med sin utdanningsvirksomhet.

9.6.6 Søkelys på profesjonsutdanningene

Velferd og forskningsbasert profesjonsutøvelse er et viktig mål for regjeringen. Dette er et av de fem strategiske målene for norsk forskningspolitikk uttrykt i den siste forskningsmeldingen, *Klima for forskning*.

Utdanning for velferdstjenestene:

Framtidas velferdstjenester skal ha tilstrekkelig tilgang på relevant kunnskap og kompetanse av høy kvalitet som sikrer gode, effektive, trygge og likeverdige velferdstjenester for hele befolkningen. Generell samfunnsutvikling og reformer i helse- og velferdssektoren krever også tilpasninger i utdanningssystemet. NAV-reformen, samhandlingsreformen og reformen i barnevernet har ført til endrede kompetansebehov. Regjeringen har derfor bestemt at det skal legges fram en stortingsmelding om utdanning for velferdstjenestene høsten 2011. Stortingsmeldingen skal presentere en samlet nasjonal kunnskapspolitikk for framtidens helse- og sosialutdanninger. Utdanningene fra videregående opplæring, fagskoleutdanning og høyere utdanning inngår, sammen med utdanningsinstitusjonenes arbeid med velferdsfaglig og helse- og sosialfaglig forskning og forskerutdanning. Hovedvekten skal være på de profesjonsrettede bachelorutdanningene. Stortingsmeldingen tar utgangspunkt i kompetansebehovene i arbeidslivet for helse, velferd og omsorg. Målet er at utdanningene skal kvalifisere medarbeidere i velferdstjenestene til å utøve sitt yrke med grunnlag i helhetlig kunnskap basert på både forskning og praktisk erfaring.

Les mer på:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/kampanjer/utdanning-for-velferdstjenestene.html?id=623980>

Lærerutdanningsreformen

Høsten 2010 startet den nye grunnskolelærerutdanningen opp, jf. St.meld. nr. 11 (2008-2009). Studentene velger enten et studium som kvalifiserer for å undervise på 1.-7. trinn eller et studium som kvalifiserer for å undervise på 5.-10. trinn. Kunnskapsdepartementet opprettet i januar 2010 en Følgegruppe for lærerutdanningsreformen. Hovedoppgaven er å følge innføringen av de nye grunnskolelærerutdanningene og bidra til å sikre at reformen gjennomføres etter Stortingets intensjoner og i tråd med gjeldende styringsdokumenter.

I tillegg er det opprettet et partnerskap for en helhetlig lærersatsing – GNIST. GNIST er et femårig samarbeid mellom Kunnskapsdepartementet, Utdanningsforbundet, Nasjonalt råd for lærerutdanning, Skolenes landsforbund, KS, NHO, LO, Pedagogstudentene, Norsk Studentorganisasjon, Elevorganisasjonen, Norsk Lektorlag, Norsk Skolelederforbund. Partnerskapet jobber for å øke statusen til lærerne og rekruttere flere gode lærere for framtida.

Les mer på:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/hoyere_ utdanning/larerutdanningsreformen.html?id=567933

Ingeniørutdanning

Kunnskapsdepartementet fastsatte 3. februar 2011 ny forskrift om rammeplan for ingeniørutdanning. Den nye rammeplanen skal sikre en ingeniørutdanning av høy faglig kvalitet som anerkjennes nasjonalt og internasjonalt. Den nye forskriften er kortfattet med hovedvekt på formål, kandidatenes forventede læringsutbytte og utdanningenes oppbygging. Det er lagt til rette for et internasjonalt semester og en bacheloroppgave på 20 studiepoeng. En viktig målsetting har vært at studentene skal få tilbud om en integrert utdanning med helhet og sammenheng mellom arbeidsmetoder, fag, emner, teori og praksis. Kunnskapsdepartementet har satt av fire millioner kroner til arbeid med å følge opp den nye rammeplanen. Departementet vil samarbeide tett med Nasjonalt råd for teknologisk utdanning (NRT) for å stimulere til økt faglig samarbeid mellom lærestedene og bidra til erfaringsspredning, ansvarsdeling og kompetanseutvikling i de faglige miljøene.

Les mer på:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/andre/brev/utvalgte_brev/2011/ny-forskrift-om-rammeplan-for-ingeniurut.html?id=632491

Førskolelærerutdanning

NOKUT la høsten 2010 fram evaluering av førskolelærerutdanningen (FLUEVA). Evalueringen viste at selv om utdanningen på nasjonalt nivå holder mål, finnes det en rekke områder som bør forbedres. Barnehagesektoren har vært gjenstand for store omveltninger de siste årene og det er et klart behov for at førskolelærerutdanningene oppdateres i tråd med utviklingen barnehagesektoren. I forlengelsen av innføringen av lovfestet rett til barnehageplass har også foreldrenes krav til kvalitet i det pedagogiske tilbudet økt. Forskning viser at den viktigste faktoren for kvalitet i barnehagen er de ansattes kompetanse. Det gjør førskolelærerutdanningen til et av de viktigste tiltakene for å øke kvaliteten i norske barnehager.

Forbedringer i førskolelærerutdanningen må skje på flere nivåer; både lokalt ved universiteter og høyskoler og nasjonalt i Kunnskapsdepartementet gjennom ny rammeplan for førskolelærerutdanning. Et rammeplanutvalg er nedsatt og ny forskrift er planlagt vedtatt i januar 2012. Utdanning etter ny rammeplan vil starte fra og med studieåret 2012/13.

Les mer på:

<http://www.hihm.no/Prosjektsider/Rammeflu/Rammeplan-for-foerskolelaererutdanningen>

9.6.7 Realfagsstrategi

Regjeringen har de siste årene satset sterkt på realfag eller de såkalte MNT-fagene (Matematikk, Naturfag, Teknologi). Det har skjedd en økning i bevilgningene til MNT-fag, både gjennom Forskningsrådets budsjetter, men også indirekte gjennom UH-institusjonenes budsjetter. Totale FoU-utgifter til MNT-fag i UH-sektoren har vokst litt mer enn FoU-utgiftene samlet i UH-sektoren i perioden 2005-09, med 51 mot 48 prosent. Når det gjelder antallet doktorgrader i MNT-fag har disse økt klart mindre enn avlagte doktorgrader totalt i perioden 2005-10, med 17 mot 38 prosent. Dette er en stor utfordring og spørsmålet blir hvordan dette kan møtes.

Ser vi noen år fram i tid og tar hensyn til at mobilisering og styrking av MNT-fag er en prioritert oppgave i nær sagt alle sammenliknbare land, så reiser dette en rekke spørsmål. Finnes det nye og interessante måter å stimulere til økt MNT-orientering i utdannings- og forskningslandskapet framover? Hva skal til for å styrke MNT-fagene? Mer penger? Holdningskampanjer? Mer internasjonalt samarbeid mot de fremste miljøene internasjonalt? Bør MNT ses i et større tverrfaglig lys, og forsøkes integrert med andre fagområder? Dette er spørsmål som må antas å stå sentralt i realfagsstrategien framover.

9.6.8 Oppfølging av handlingsromutvalget

En ekstern arbeidsgruppe oppnevnt av Kunnskapsdepartementet la i februar 2010 fram en rapport som vurderte handlingsrommet for universiteter og høyskoler. Grappa kom med en rekke anbefalinger, noen rettet mot institusjonene selv, andre mot KD. Departementet vektlegger i sin oppfølging av rapporten særlig følgende temaer:

Midlertidighet: En parts sammensatt arbeidsgruppe la i november 2010 fram en rapport som kartla midlertidighet, i tillegg til å vurdere tiltak. Rapporten har vært på høring vinteren 2011. UH-institusjonene må i rapporteringen fra og med 2010 redegjøre for hva de gjør for å redusere midlertidigheten (se nærmere omtale av rapporten under 6.3.3).

Utvikling av styringsdialogen/ny målstruktur for universiteter og høyskoler: Utvikling av tildelingsbrev, styringsdialog og rapportering blir vurdert i KDs løpende videreutvikling av disse dokumentene og prosessene. Departementet har i samarbeid med en referansegruppe bestående av medlemmer fra sektoren utarbeidet en ny målstruktur. Den nye målstrukturen blir endelig presentert Prop 1 S (2011-2012), men viktige endringer er at virksomhetsmålene satt av departementet fjernes og antall styringsparametre reduseres betraktelig. Forslaget til ny målstruktur er i tråd med de innspill som er gitt fra sektoren om behov for økt handlingsrom. Samtidig innebærer forslaget at regjeringens overordnede prioriteringer og mål for sektoren kommer tydeligere fram. Videre etableres det en dynamikk som gir bedre muligheter til å synliggjøre løpende endringer i prioriteringene i målstrukturen, i tråd med ønsket utvikling og prioriteringer for sektoren. Departementet vil bruke etatstyringsmøtene våren 2011 til å orientere om forslaget til ny målstruktur. I forbindelse med at institusjonene selv skal sette sine virksomhetsmål vil det bli sendt ut et informasjonsbrev våren 2011. I tråd med dette vil også tildelingsbrevet forenkles.

Samspill mellom UH-institusjonene og Norges forskningsråd: Evalueringen av Forskningsrådet blir igangsatt i 2011. Evalueringen skal bl.a. belyse balansen mellom ulike virkemidler innad i Forskningsrådet, og samspillet med institusjonenes grunnbevilgning. Mandatet for evalueringen er utarbeidet i dialog med sentrale aktører. Småforskmidlene er overført fra Forskningsrådet til institusjonenes rammer.

Rekrutteringsstillinger: Kostnads- og finansieringsbildet for rekrutteringsstillinger har vært drøftet i Teknisk beregningsutvalg mellom UHR og KD. Utvalget oppnådde enighet om kostnadsbildet for stillingene, mens det var noe sprik i synet på finansieringen. Satsene for rekrutteringsstillinger er uendret i Prop 1 S (2010-2011).

Randsoneaktivitet: Kunnskapsdepartementet vil vurdere eventuelle behov for endringer i randsoneordning og organisering ut fra erfaringer med eksisterende regelverk.

Rapportering: Difi (Direktoratet for forvaltning og IKT) har fått i oppdrag å evaluere rapportering i underliggende virksomheter, deriblant universiteter og høyskoler. Dette er ledd i en gjennomgang med tanke på forenkling og effektivisering av rapporteringen fra sektoren. Evalueringen vil foreligge høsten 2011.

9.6.9 Fagerbergutvalget

Regjeringen oppnevnte i desember 2009 et ekspertutvalg som skal komme med anbefalinger til hvordan Regjeringens forskningspolitiske mål beskrevet i St.meld. nr. 30 (2008-2009) Klima for forskning, skal konkretiseres og måles.

Utvalgets arbeid skal gi et bedre grunnlag for å vurdere status i forhold til de ni forskningspolitiske målene som er beskrevet i stortingsmeldingen, om det er godt samsvar mellom ressursinnsats og resultater, og om systemet og virkemidlene er godt utformet og effektive. Det skal rettes særlig oppmerksomhet mot de fire tverrgående målene; høy kvalitet i forskningen, et velfungerende forskningssystem, høy grad av internasjonalisering av forskningen og effektiv utnyttelse av forskningsressursene og -resultatene. Utvalget skal foreslå endringer som fører til høyest mulig samfunnsøkonomisk nytte i bred forstand av den offentlig finansierte forskningen. Utgangspunktet er at det offentlige også har et ansvar for langsiktig kompetansebygging i samfunnet og for grunnforskning.

Ekspertutvalget for god måloppnåelse i offentlig finansierte forskning ledes av Professor Jan Fagerberg ved TIK-senteret, Universitetet i Oslo. Utvalget har åtte øvrige medlemmer som representerer UH-sektoren, instituttsektoren, Abelia, NFR, SSØ og SSB. Utvalget skal levere sin innstilling innen 1. mai 2011. Mer informasjon om utvalgets arbeid finnes på: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dep/Styrer-rad-og-utvalg/fagerbergutvalget.html?id=595261>

9.7 Avslutning

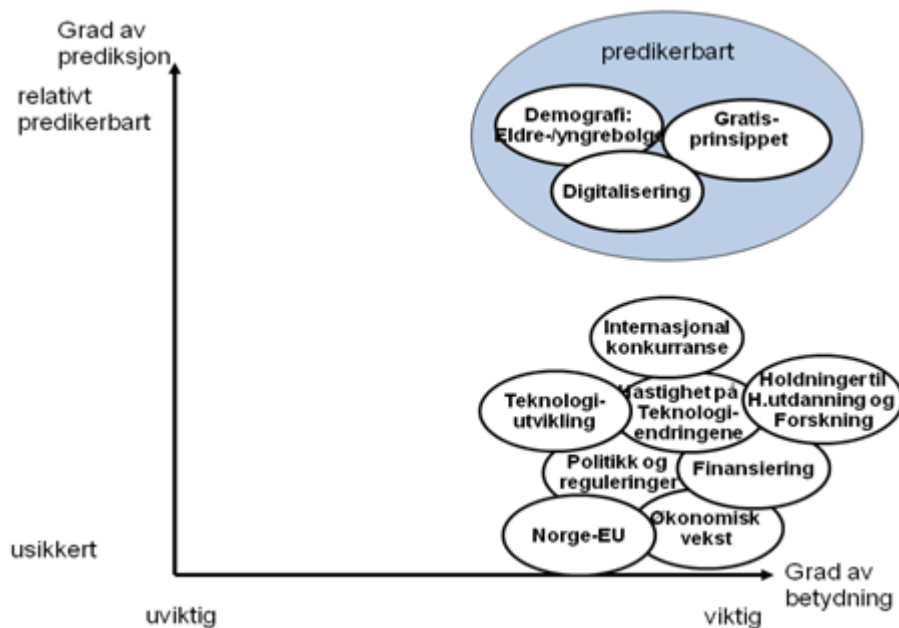
Vi har i dette kapitlet pekt på en rekke sentrale utviklingstrekk i samfunnet rundt, både endringer i det globale landskapet og det europeiske, foruten forhold fra den norske konteksten. Utviklingstrekkene kan få store konsekvenser for hvordan vi innretter vår egen forsknings- og utdanningspolitikk. Noen utviklingstrekk er mer forutsigbare enn andre, mens andre igjen er gjenstand for stor usikkerhet. Selv om vi må være forsiktige med å konkludere, er det sannsynlig at vi i løpet av et par tiår kan se konturene av et ganske annet høyere utdannings- og forskningslandskap enn det vi har i dag.

I framtidig nasjonal utdannings- og forskningspolitikk må vi anta at blant annet følgende spørsmål vil stå sentralt:

- Nye framvoksende økonomier i Asia og Latin-Amerika utfordrer EU og Norge på forsknings- og utdanningsfeltet. I hvilken grad vil Norge klare å etablere en bærekraftig forsknings-, utdannings- og innovasjonspolitik som er tilpasset den nye situasjonen og som kan møte en skjerpet konkurranse globalt?
- Det satses tungt på realfag i mange land og MNT-fagene spiller en sentral rolle i den nye kunnskapsøkonomien. Hvordan kan vi sikre god rekruttering til disse fagene og hvordan kan forskningsmessige utfordringer på feltet best møtes?
- Graden av konkurranse i UH-sektoren nasjonalt, regionalt og internasjonalt, vil kunne endre seg radikalt. Hvilken konkurransesituasjon vil vi få? Vil den internasjonale konkurransearenaen bli viktigere enn den nasjonale?
- Etterspørselen etter høyere utdanning øker globalt og utdanning er blitt en internasjonal handelsvare. Norge er nå det eneste land i Europa som ikke krever studieavgifter av studenter fra land utenfor EU/EØS-området. Hvordan vil dette påvirke rekruttering og mobilitet til Norge? Vil det norske gratisprinsippet kunne opprettholdes på sikt?

Figur 9.5 viser grader av usikkerhet og viktighet som preger utvalgte sektorpolitiske temaer i den norske utdannings- og forskningspolitikken.

Figur 9.5 Usikkerhet og betydning

Litteratur og kilder

Aksnes, D.W. (2009): *Norges internasjonale forsknings samarbeid. En publiseringsanalyse*. NIFU STEP 2009. Oslo.

Arnesen, Clara Åse (2010): *Kandidatundersøkelsen 2009*, NIFU STEP Rapport 18, Oslo.

Bigg, John og Tang, Catherine: *Teaching for Quality Learning at University*, University of New South Wales, Australia 2007.

Bjørnåli, E.S., Støren, L.A. og Henaug I. (2011): *Entreprenørskap i høyere utdanning – en kartlegging av omfang og innhold*. NIFU Rapport 17/2011, Oslo.

ERAC Working Group on Knowledge Transfer (2010): *Report by the ERAC Working Group on Knowledge Transfer. 2010 report on the implementation of the council resolution and Commission recommendation on the management of Intellectual Property*. Brussels.

European Commission (2009): *Metrics for Knowledge Transfer from Public Research Organisations in Europe, Report from the European Commission's Expert Group on Knowledge Transfer Metrics*, Brussels.

Finne, Håkon, Jensberg, Heidi, Aaslid, Bjørg Eva, Haugsbakken, Halvdan, Mathiesen, Ida Holth og Mordal, Siri (2011): *Oppfatninger av studiekvalitet i lærerutdanningen blant studenter, lærerutdannere, øvingslærere og rektorer*, SINTEF 2011-01-31, Trondheim.

Følgjegruppa for lærerutdanningsreforma (2011): *Frå allmennlærer til grunnskolelærer. Innfasing og oppstart av nye grunnskulelærerutdanningar*. Rapport frå Følgjegruppa til Kunnskapsdepartementet. Rapport 1:2011, Stavanger.

Gros and Roth (2008): *"The key role of education in employment and competitiveness"*.

Johansen V. og Schanke T. (2011): *Entreprenørskap i grunnopplæringen*. Status 2010. ØF-rapport nr. 05/2011.

Jørgensen, S.I. (2010): *Globale utfordringer*, Høyskoleforlaget, Kristiansand.

Kaiser, R.&Prange-Gstöhl, H. (2010): *A paradigm shift in European R&D policy? The EU Budget Review and the economic crisis*, Science and Public Policy 37,4 pp 253-265.

Kunnskapsdepartementet (2011): *Mellom barken og veden. Vurdering av behovet for nasjonale prinsipper for håndtering av immaterielle verdier*. Rapport fra en interdepartemental arbeidsgruppe, Oslo.

Krokan, A. (2010): *Den digitale økonomien*, Cappelen Damm Akademisk, Oslo.

Kunnskapsdepartementet (2009): *Handlingsplan for entreprenørskap i utdanningen – fra grunnskole til høyere utdanning 2009-2014*, Oslo.

Kunnskapsdepartementet (2010): *Tilbud og etterspørsel etter høyere utdannet arbeidskraft fram mot 2020*. Rapport, Oslo.

- Kyvik, Svein og Olsen, Terje Bruen (2010): *Førstelektorstillingen som alternativ karrierevei*. Notat til Kunnskapsdepartementet. Desember 2010.
- Langfeldt, L., Siri Brorstad Borlaug & M. Gulbrandsen (2010): *The Norwegian Centre of Excellence Scheme. Evaluation of Added Value and Financial Aspects*. NIFU STEP rapport 29/2010, Oslo.
- NOKUT (2010): *Evaluering av førskolelærerutdanning i Norge 2010*, Rapport fra sakkyndig komité, Oslo.
- NOKUT (2010): *De vitenskapelig ansattes kvalitetsbarometer 2010*. En spørreundersøkelse om utdanningskvalitet, Oslo..
- Nordforsk (2010A): *Bibliometric Research Performance Indicators for the Nordic Countries*. A publication from the Noria-Net. "The use of bibliometrics in research policy and evaluation activities". Nordforsk 2010.
- Nordforsk (2010B): *International Research Cooperation in the Nordic Countries*. A publication from the Noria-Net. "The use of bibliometrics in research policy and evaluation activities". Nordforsk 2010.
- Norges forskningsråd (2010): *Evaluation of Added Value and Financial Aspects. The Norwegian Centre of Excellence Scheme*. Vitenskapsdivisjonen 2010. Oslo.
- Norges forskningsråd (2010): *Midway evaluation of the Centres for Research-based Innovation*. Innovasjonsdivisjonen. Oslo.
- Norges Forskningsråd (2010): *En satsing for fremtiden. Evaluering av strategiske høgskoleprosjekter (SHP)*. Oslo.
- NOU 2008:3: *Sett under ett: Ny struktur i høyere utdanning*, Oslo.
- Pascarella, Ernest T. og Terenzini, Patrick T (2005): *How college affects students. A third decade of research* San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Reichert, Sybille (2009): *Institutional diversity in European Higher Education - Tensions and challenges for policy makers and institutional leaders*, European University Association (EUA).
- Rasmussen, E. (2009): *Discussion note: Commercialization of research from public research institutions: international examples*, Bodø.
- SO (2008): *Samordna opptak*, Rapport 29, Oslo.
- St.meld. nr. 35 (2001-2002): *Kvalitetsreformen. Om rekruttering til undervisnings- og forskerstillinger i universitets- og høyskolesektoren*, Kunnskapsdepartementet, Oslo.
- St.meld. nr. 20 (2004-2005) *Vilje til forskning*, Kunnskapsdepartementet, Oslo.
- St.meld. nr 7 (2007-2008): *Statusrapport for Kvalitetsreformen i høgre utdanning*, Kunnskapsdepartementet, Oslo.

St.meld nr. 15 (2007-2008) *Tingenes tale* – om universitetsmuseene, Kunnskapsdepartementet, Oslo.

St.meld. nr. 11 (2008-2009) *Læreren Rollen og utdanninga*, Kunnskapsdepartementet, Oslo.

St.meld. nr. 14 (2008-2009) *Internasjonalisering av utdanning*, Kunnskapsdepartementet, Oslo.

St.meld.nr. 30 (2008-2009) *Klima for forskning*, Kunnskapsdepartementet, Oslo.

St. meld nr. 44 (2008-2009) *Utdanningslinja*, Kunnskapsdepartementet, Oslo..

Støren, Liv Anne og Aamodt, Per Olaf (2009): *Overgang til arbeidslivet blant høyere utdannede – kvaliteten og nytten av utdanningen*, Utdanning 2009 SSB, Oslo.

The Royal Society (2011): *Knowledge, Networks and Nations: Global Scientific Collaboration in the 21st Century*, UK.

Universitets- og høgskolerådet: *Informasjon om det norske karaktersystemet (Brev til UHRs medlemsinstitusjoner av 14.10.10 14)* Les mer [her](#).

Universitets- og høgskolerådet: *Karakterbruk i UH-sektoren i 2009*, Les mer [her](#).

Vabø, Agnete, Tømte, Cathrine og Stensaker, Bjørn (2010): *Evaluering av styringsstrukturen ved Høgskolen i Bergen*. Rapport 41/2010. NIFU STEP, Oslo.

Vabø, Agnete, Rebecca Allinson, Lars Geschwind, Gøran Melin and Per Olaf Aamodt. *Evaluation of SIU – Norwegian Centre for International Cooperation in Higher Education*. NIFU STEP rapport 30/2010, Oslo.

van Vught, Frans (2008): *Mission Diversity and Reputation in Higher Education*, i *Higher Education Policy* 2008. 21 (151-174).

van Vught, F.A, Kaiser, F, File. J.M, Gaethegens, C., Peter, R., Westerheijden, D.F. (2010): *U-Map: The European Classification of Higher Education Institutions*, CHEPS/University of Twente.

Wittek, Line (2006): *Om undervisning og læring*, i Strømsø, Hofgaard Lycke og Lauvås: *Når læring er det viktigste*. Undervisning i høyere utdanning, Cappelen, Oslo.

Aamodt, Per O., Prøitz, Tine S., Hovdhaugen, Elisabeth og Stensaker, Bjørn (2007): *Læringsutbytte i høyere utdanning En drøfting av definisjoner, utviklingstrekk og måleproblemer*, Nifu Step Rapport 40/2007, Oslo.

Nettressurser:

<http://dimp.nsd.uib.no/selskap>

<http://dbh.nsd.uib.no/dbhvev>

www.nokut.no

<http://www.forskningsradet.no/servlet/Satellite?c=Informasjonstekst&cid=1187748085396&pagenname=ForskningsradetNorsk%2FHovedsidemal>

<http://www.oecd.org/edu/eag2009>

http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/index_en.php

<http://www.daad.de/deutschland/hochschulen/hochschulranking/06543.en.html>

<http://www.eurostudent.eu/>

<http://www.ssb.no/ssp/utg/200401/01/>